

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Tomislav Matić

IVAN VITEZ OD SREDNE – PRELAT I HUMANIST 15. STOLJEĆA

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2017.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Tomislav Matić

IVAN VITEZ OD SREDNE – PRELAT I HUMANIST 15. STOLJEĆA

DOKTORSKI RAD

Mentori: Borislav Grgin i Nenad Ivić

Zagreb, 2017.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Tomislav Matic

JOHN VITEZ OF SREDNA – A 15TH CENTURY PRELATE AND HUMANIST

DOCTORAL THESIS

Supervisors: Borislav Grgin and Nenad Ivić

Zagreb, 2017

Informacije o mentorima

Borislav Grgin redoviti je profesor u trajnom zvanju na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rođen je 1965. g. u Koprivnici. Diplomirao je 1989. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na kojem je zaposlen od 1990. godine. Godine 1993. obranio je u Zagrebu magistarsku radnju pod naslovom *Društveni razvoj zadarskog otočja u drugoj polovici 14. i prvoj polovici 15. stoljeća*. U akademskoj godini 1993/1994. pohađao je interdisciplinarni poslijediplomski studij iz srednjovjekovnih studija (Medieval Studies) na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti, gdje je 1994. obranio drugu magistarsku radnju pod naslovom *The Family Frankapani and King Matthias Corvinus*. Godine 1998. obranio je u Zagrebu doktorsku disertaciju pod naslovom *Kralj Matijaš Korvin i Hrvatska*. Od listopada 2003. godine predstojnik je Katedre za svjetsku povijest u srednjem vijeku na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a 2013. g. izabran je u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora u trajnom zvanju. Dobitnik je Državne nagrade za znanost za 2007. godinu za popularizaciju i promidžbu znanosti iz područja humanističkih znanosti. Od 2013. g. član je Upravnog odbora Društva sveučilišnih nastavnika i ostalih znanstvenika u Zagrebu.

Nenad Ivić redoviti je profesor u trajnom zvanju na Odsjeku za romanistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rođen 1956. godine u Zagrebu. Diplomirao je 1979. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, završivši studij francuskog jezika i književnosti, španjolskog jezika i komparativne književnosti. Od 1981. zaposlen je na Katedri za francusku književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, prvo kao asistent, od 1989. kao docent, a od 1996. kao izvanredni profesor. Doktorirao je 1988. godine s temom o odnosima starofrancuske književne proze i latinske historiografije XII. i XIII. stoljeća. Godina 1986. i 1987. usavršavao se kao stipendist Fulbrightove zaklade na Odjelu za romanske jezike i književnost University of California, Berkeley. Godina 1990. i 1991. boravio je kao pozvani istraživač na Institut d'études classiques et médiévales Univerziteta u Montréalu. Godina 1995. i 1996. djelovao je kao Fulbright Fellow na Odjelu za povijest Princeton University.

Zahvale

Zahvaljujem svojim mentorima na vođenju rada na ovoj disertaciji i kolegama koji su mi pomogli savjetima i uputama, posebno Klári Pajorin, Valentini Janković, Silviji Pisk, Ivanu Majnariću, Hrvoju Kekezu, Bálintu Lakatosu, Péteru Ekleru, Marku Jerkoviću i Norbertu Tóthu, te svima ostalima koji su na ikoji način doprinijeli mojem radu. Zahvaljujem Hrvatskom katoličkom sveučilištu, posebno rektoru Željku Tanjiću, na svakovrsnoj potpori tijekom rada na ovoj disertaciji. Zahvaljujem Ani Sekso na prijevodima s mađarskog jezika. Zahvaljujem Katoličkoj biskupskoj konferenciji Sjedinjenih Američkih Država na financijskoj potpori tijekom doktorskog studija. Zahvaljujem Institutu Balassi na stipendiji koja mi je omogućila istraživanje u Budimpešti. Najviše od svih zahvaljujem svojoj supruzi Kristini, koja je trpjela moje pričanje o Ivanu Vitezu i čitala grozne prve verzije teksta disertacije.

Ovaj rad djelomice je financiran u sklopu odobrenog znanstvenog projekta Hrvatskog katoličkog sveučilišta („Porijeklo, strukture i percepcije društvenih elita hrvatskog srednjeg i ranog novog vijeka“, HKS-2016-1).

Sažetak

U ovom radu proučava se porijeklo, obrazovanje, karijera i kulturne i političke aktivnosti Ivana Viteza od Sredne (prvo ili drugo desetljeće 15. stoljeća – 1472.), političara, prelata, diplomata i jedne od najistaknutijih osoba u povijesti humanizma i renesanse na području Ugarskog Kraljevstva. Također se proučava njegova uloga u sporu oko zagrebačke biskupske stolice sredinom 15. stoljeća. Korištenjem metode promatranja subjekta istraživanja u kontekstu njegova vremena i prozopografije, nastoji se doći do cjelovite slike života i karijere jednog prelata i humanista Ugarskog Kraljevstva 15. stoljeća. Istraživanje je utvrdilo da je riječ o plemiću srednjeg ranga porijeklom iz tadašnje Slavonije, čija se obitelj nije bitno razlikovala od ostalih osoba svojeg ranga, ali je služba Vitezova oca kralju Sigismundu vjerojatno doprinijela početku Vitezove karijere. Obrazovanje koje je Vitez stekao bilo je uglavnom srednjovjekovnog karaktera, ali je pobudilo u njemu interes za astrologiju. Taj interes, kao i kontakti s humanistima i mecenama humanizma tijekom njegove karijere, te primjer osoba s kojima je bio u kontaktu na početku svoje karijere, postupno su doveli Viteza do položaja mecene humanizma, čime je postao čuven u tadašnjoj Europi i po čemu se razlikovao od većine ugarskih prelata. Njegove međunarodne veze, kao i služba prvo kraljevima Sigismundu i Albertu, a zatim Vladislavu I. i Ladislavu V., a posebno gubernatoru Janku Hunjadiju, omogućili su mu veliko napredovanje u crkvenoj i kancelarijskoj karijeri, te je u vrijeme kralja Matijaša postao najmoćnijim političarem Ugarskog Kraljevstva. Njegova je moć polako opadala kako je Matijaš odrastao i sam preuzimao vlast, a pokušaj zavjere protiv kralja i pobuna krajem 1471. godine doveli su do njegova pada.

Summary

This paper deals with the descent, education, career path and cultural and political activities of John Vitez of Sredna (first or second decade of the 15th century – 1472), one of the most prominent scholars, patrons of arts, politicians and diplomats of the 15th century Kingdom of Hungary. Through the use of complete contextualization of the subject of our study and of prosopography, I will attempt to attain a complete image of John Vitez as a prelate and Renaissance humanist of his era. His person and actions will be observed in the context of their time and surroundings, and compared to the actions of his contemporaries of a similar status. I will also explore Vitez's involvement in the struggle for the bishop's see of Zagreb in the mid-15th century, and through this lens attempt to shed some light on that complex subject.

While studying Vitez's origins, I felt it necessary to describe the origins of his family and the activities of his members, his father's in particular. It is relevant to note that Vitez's family, the nobles of Gračnica and, since the end of the 14th century, of Sredna, had never referred to themselves with the surname „Vitez“ – that was a misappropriation of later historians. The nobles of Sredna were a standard lower-middle ranking noble family of Medieval Slavonia, no different from a number of others. It has been beneficial to John Vitez's career, though, that his father Dennis served in King Sigismund's army on at least one occasion, and had contact with the King's court on several occasions. This might have helped to propel young John to higher education and service in the King's chancery.

The education received by Vitez could have only been Medieval in nature. There is no proof that he had contact with any of the early Renaissance humanist leanings present in Italy at that time. We know that he did enter the University of Vienna in 1434, but have no further knowledge of his achievements there, except for a fairly certain assumption that he did not attain any higher academic degrees. However, the education that he could have gained in Vienna corresponds with the skills and interests he displayed later in his life, such as the manner of his use of the Latin language, his skill in composing letters and his interest in astrology. They were all on a firmly Medieval footing, but Vitez's interest in astrology later brought him in contact with some of the most prominent astronomers of his time, such as Georg Peurbach and Johannes Müller Regiomontanus. Astrology remained one of his first and foremost interests throughout his life. It is unfortunate that we cannot tell to which degree

his decisions were based on astrology, but one of his contemporaries and acquaintances, Galeotto Marzio, stated that Vitez would not do anything without consulting the stars first. It is important to note that many other Hungarian prelates studied in Vienna at the same time as Vitez, and their activities there are also considered in this work. Through this we can determine that in this aspect, Vitez's activities were similar to those of other persons who were his allies and rivals later in his life.

Beside this interest in astrology, Vitez's interest in Renaissance humanism was probably sparked by maintaining contacts with some of the prominent Humanists of his era, such as Enea Silvio Piccolomini, through his work in the Kingdom of Hungary's diplomatic service. Vitez's principal patron during the early stages of his career, Johannes de Dominis, could have been an early influence and role-model. But it is also fairly certain that Vitez tried to uphold the image of a patron of the arts through providing the means for aspiring students to study in Italy, purchasing expensive books, sending gifts to artists and scientists and maintaining a lavish court, famous for its library. He did so probably with the purpose of increasing his fame and, thereby, his influence in European spheres of power. This influence helped him considerably when it came to extricating himself from dangerous situations, such as when he was arrested in 1457 by King Ladislas V as a supporter of the Hunyadi family. It also undoubtedly helped advance his career. But we can say, without a trace of doubt, that the main driving force behind his success was chance.

Vitez started his career as a lowly scribe in the royal Hungarian chancery in the 1430's. By 1439 he managed to attain the status of protonotary, and he probably gained the attention of Johannes de Dominis, who was a prominent diplomat at that time. The latter was probably the one who introduced Vitez to international diplomacy and selected him for a member of the embassy which was supposed to negotiate with the Polish king Wladislas III in 1440 and invite him to take the throne of Hungary. Vitez was later rewarded for his services with the provostship of Oradea, with Johannes de Dominis as his bishop. After the latter's demise in the Battle of Varna in late 1444, Vitez succeeded him as bishop, probably as a stop-gap measure in the chaotic circumstances caused by a power struggle that followed the King's death.

Vitez's career up to this point was no different than the careers of most of the other persons of his rank and origins. However, chance propelled him to the position of one of the most powerful people in the Kingdom of Hungary. Nevertheless, his status depended mostly

on the support of John Hunyadi, governor of Hungary in the period from King Wladislas's death until the release of King Ladislas V from the tutelage of the latter's cousin, Emperor Frederick III. Vitez served Hunyadi as a trusted diplomat and court official and composed his famous collection of letters during that time. In this work I have also studied Vitez's activities regarding the governing of the vast possessions of the Bishop of Oradea and his relations with his neighbours and other great lords. They provide us with a vivid image of the intricacies of conflicts and cooperation among the landed elite of Vitez's time, and also with the difficulties of running an enormous network of estates, such as the Bishop of Oradea's, simultaneously with fulfilling the obligations of a spiritual leader and political adviser. Vitez realized early on the advantages of establishing a powerbase of trusted underlings, which were mostly former members of the Chapter of Zagreb, exiled from their diocese in 1445 and brought to Oradea by Vitez.

This was only one of Vitez's ties to the Diocese of Zagreb at that time. He was also the host of the exiled bishop, Demetrius Čupor, and wrote a number of letters in support of the latter, both in his own and in the name of his patron, John Hunyadi. The Diocese of Zagreb was where the latter's interests clashed with the interests of his arch-rival, Count Ulrich of Cilli, and Vitez participated in their struggle on Hunyadi's side.

In 1452, however, after King Ladislas V was unexpectedly removed from his cousin the Emperor's tutelage and brought to the throne of Hungary, Bohemia and Austria, Vitez was named the King's secret chancellor. This was again the result of an unexpected set of circumstances. While serving the King, Vitez travelled with him to Vienna and Prague, establishing cooperation with other great diplomats of his time, such as Prokop of Rabštejn and Ulrich von Nussdorf. His acquaintance with Enea Silvio Piccolomini, the future Pope Pius II, also stems from this time. This was the first time in Vitez's career when he achieved greatness and fame on a European level, by participating in a number of Imperial Diets, leading embassies and receiving foreign dignitaries in King Ladislas's name. He also established a cooperation with the then governor of the Kingdom of Bohemia, George of Poděbrady, and probably learned much about the art of governing from him.

This era of Vitez's life ended abruptly with the Battle of Belgrade in 1456 and the killing of Ulrich of Cilli by the Hunyadi faction shortly after it. It is difficult to determine Vitez's role in the latter, but it is certain that he prospered while the Hunyadis held King Ladislas V in their power. This lasted only for a brief period, and Vitez was arrested in 1457

together with the rest of the Hunyadi supporters. However, his case was special in that he was soon found innocent and released by the King himself, and that he rejoined the King in Vienna and Prague not long after his release. These occurrences happened simultaneously with upheavals and struggles within the royal chancery, in which Vitez's rivals, such as Stephen Várdai, tried to advance their own careers at Vitez's expense.

This time, Vitez managed to come out on top, and he was again a leading court official at the time of King Ladislas V's untimely death in late 1457. By pure coincidence, he found himself in Prague together with the Hunyadi family's last remaining scion, the future king of Hungary Matthias Corvinus. In the 1458 election Vitez tipped the scales decisively in Matthias's favour, by securing the support of George of Poděbrady. In the years that followed, Vitez was at the pinnacle of his power as the child-king Matthias's chief advisor and policy maker.

Vitez's activities during that time consisted of trying to secure Matthias's position, and by extension, his own. He established a wide array of alliances and brought his confidants to positions of power, such as his nephew Janus Pannonius, who became Bishop of Pécs, and Demetrius Čupor. In the early 1460's, after Matthias's position became if not completely secure, then at least not immediately threatened, Vitez promoted a policy of maintaining peace with Hungary's Christian neighbours and concentrating on waging war on the Ottoman Empire. In this he had the support of his old acquaintance, Pope Pius II. This policy culminated in negotiating a permanent peace treaty with Emperor Frederick III in 1462, which was initiated by Vitez himself, against King Matthias's will.

After this time, Vitez's power waned, as King Matthias started to learn the game of politics and sidelined Vitez by elevating his rivals, such as Várdai. This is also the time when Vitez's involvement in the Diocese of Zagreb comes to the fore, as Matthias attempted to reduce Vitez's power by surreptitiously forcing him to accept the transfer from the bishop's see of Oradea to Zagreb. This attempt did not succeed, but this short backstage struggle resulted in a severe reduction of Vitez's autonomy when it came to foreign politics and the strengthening of Matthias's position. Nevertheless, Vitez was still a valuable asset and his services were indispensable. That is why Matthias did not remove him from his favour, but elevated him to the position of Archbishop of Esztergom and Primate of Hungary in 1465.

The period after 1465 is the time when Vitez's fame abroad grew the most, promoted by his relative Janus Pannonius and secretary George Polycarpus of Kostolány. It is also the

time when Vitez realized that he couldn't act contrary to King Matthias's will, which was proven when Demetrius Čupor was permanently removed from the Diocese of Zagreb in 1465. From then on, Vitez advanced King Matthias's projects, which involved preparing the ground for a war with George of Poděbrady, who was in the meantime crowned King of Bohemia. Ironically, Vitez was the person whom Poděbrady trusted the most at the Hungarian court, as evidenced by the sheer volume of letters in which the latter extolled Vitez's sincerity and righteousness. When war with Bohemia broke out in 1468, it seems that Vitez actively supported Matthias by providing him with troops, advice and diplomatic influence. He also fully supported the King in the previous year, during an uprising caused by excessive taxation, primarily in Transylvania.

The war with Bohemia dragged on and the support for it waned. Also, this war meant the end of the policy of peace with the Christian neighbours of Hungary, which Vitez helped build. This meant that Hungary was no longer on a full war footing against the Ottoman Empire, and Ottoman raids frequently devastated the Hungarian countryside. The breakdown of relations with Emperor Frederick III in 1470 shocked Vitez to such an extent that he first withdrew from politics, and then started openly opposing King Matthias, who was, as it seemed, leading the country into ruin. It is unknown to what extent Vitez was willing to go against Matthias, but in this work I explore his participation in the 1471 conspiracy against the King and in the subsequent revolt, which resulted in the failed attempt of bringing the Polish prince Casimir to the throne of Hungary. I reexamined a number of primary sources and concluded that Vitez probably did not actively participate in the rebellion, but rather sought to gain as many concessions from Matthias in exchange for his support.

Vitez finally fell from grace in early 1472, when Matthias discovered that he still maintained connections with Poland, and decided to preventively strip Vitez of a majority of his power, at least until the peace negotiations with Poland were concluded. Vitez was briefly incarcerated, and soon released under custody. However, he had already been seriously ill, suffering from kidney stones, and shortly after his release he died, in August 1472.

Ključne riječi

Ivan Vitez, prozopografija, 15. stoljeće, kasni srednji vijek, renesansa, humanizam, povijest književnosti, Ugarsko Kraljevstvo, Slavonija, plemstvo, Bečko sveučilište, obrazovanje, diplomacija, vanjska politika, Zagrebačka biskupija, zagrebački kaptol, crkvena povijest, prelati, kanonici, Varadinska biskupija, Ostrogonska nadbiskupija, Janko Hunjadi, Ladislav V., Matijaš Korvin, Juraj Podjebradski, Češko Kraljevstvo.

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Definicija teme.....	1
1.2. Metoda rada	2
1.3. Struktura rada.....	4
1.4. Dosadašnje istraživanje i izvori	7
2. IDENTITET I PORIJEKLO IVANA VITEZA	10
2.1. Ime i identitet.....	10
2.2. Obitelj Srednjanskih	17
2.3. Pitanje nacionalne pripadnosti	42
3. OBRAZOVANJE IVANA VITEZA	46
3.1. Studij na Bečkom sveučilištu.....	46
3.2. Bečko sveučilište i ugarska intelektualna elita	58
3.3. Utjecaj ranog humanizma u Ugarskoj na obrazovanje Ivana Viteza	66
4. POČETAK KANCELARIJSKE I CRKVENE KARIJERE	76
4.1. Notar kraljevske kancelarije i zagrebački kustos	76
4.2. Zagrebački kanonici i počeci sukoba oko biskupske stolice	85
4.3. Protonotar i varadinski prepozit	93
5. BISKUP VARADINA	106
5.1. Varadinska investitura	106
5.2. Upravljanje Varadinskom biskupijom	113
5.2.1. <i>Vitezovi suradnici: zagrebačka skupina</i>	119
5.2.2. <i>Vitezovi suradnici: vikari</i>	128
5.3. Uloga Ivana Viteza u sporu oko Zagrebačke biskupije	130
5.4. Vitezove diplomatske aktivnosti u vrijeme Hunjadijeva gubernatorstva	136
5.5. Vitezove kulturne aktivnosti u vrijeme Hunjadijeva gubernatorstva	151
5.5.1. <i>Vitez kao mecena humanista</i>	151
5.5.2. <i>Vitezov contubernium</i>	155

5.4.3. Prikupljanje knjiga	158
5.4.5. Ostale kulturne djelatnosti.....	163
6. TAJNI KANCELAR	165
6.1. Političke aktivnosti.....	165
6.1.1. U službi kralja Ladislava V.	165
6.1.2. Češka godina.....	174
6.1.3. Ususret opsadi Beograda.....	183
6.1.4. Utamničenje i oslobođenje.....	191
6.2. Vitezove aktivnosti u svojstvu varadinskog biskupa 1452.-1457.	200
6.3. Spor oko Zagrebačke biskupije nakon smrti Benedikta iz Zvolena	203
6.4. Vitezov interes za astronomiju i ostale kulturne aktivnosti tijekom vladavine Ladislava V.	208
7. SIVA EMINENCIJA.....	216
7.1. Matijaševa vladavina do 1462. godine	216
7.1.1. Još jedan kralj-dijete	216
7.1.2. Sklapanje mira s carem Fridrikom III. 1462. godine	227
7.2. Kulminacija spora oko zagrebačke biskupije	235
7.3. Vitezova uloga u Matijaševoj vladavini od 1463. do postavljanja za ostrogonskog nadbiskupa	246
7.4. Vitezove kulturne aktivnosti tijekom prvih godina Matijaševe vladavine	254
8. NADBISKUP OSTROGONA	259
8.1. Političke aktivnosti	259
8.1.1. Postavljanje za nadbiskupa Ostrogona, poslanstvo Jana Panonija u Rim i razrješenje spora oko Zagrebačke biskupije	259
8.1.2. Kraj politike pomirenja.....	265
8.1.3. Češki rat.....	276
8.1.4. Godina propalih pregovora	280
8.1.5. Plodovi neuspjeha.....	286
8.1.6. Zavjera protiv Matijaša	290
8.1.7. Vitez pobunjenik?.....	296
8.1.8. Vitezovo drugo uhićenje i smrt	300
8.2. Širenje Vitezovog ugleda među europskim humanistima	305

8.2.1. <i>Nabava knjiga</i>	305
8.2.2. <i>Astronomi, astrolozi i sveučilište u Požunu</i>	309
8.2.3. <i>Širenje slave</i>	312
9. ZAKLJUČAK	316
10. POPIS LITERATURE	320
11. PRILOZI.....	352
11.1. Prilog A: Isprave o obitelji Srednjanskih.....	352
11.2. Prilog B: Obiteljsko stablo obitelji Srednjanskih i pridruženih članova	383
11.3. Prilog C: Fotografski materijal	384
11.4. Prilog D: Isprave o Ivanu Vitezu kao varadinskom biskupu	390

1. UVOD

1.1. Definicija teme

Tema ovog rada je život, karijera i djelovanje Ivana Viteza od Sredne (prvo ili drugo desetljeće 15. stoljeća – 1472.), političara, prelata, diplomata i jedne od najistaknutijih osoba u povijesti humanizma i renesanse na području Ugarskog Kraljevstva, rodom iz srednjovjekovne Slavonije. Vitez je bio slavonski plemić, biskup Varadina tijekom velikog dijela 15. stoljeća (1445.-1465.), a posljednju etapu svoga života proveo je kao nadbiskup Ostrogon i primas Ugarske (1465.-1472.). Također je autor jedine sačuvane cjelovite zbirke pisama u Ugarskom Kraljevstvu iz 15. stoljeća. Njegov život relevantan je za povijest Hrvatske, Mađarske i šireg srednjoeuropskog prostora. Zadatak ovog rada bit će istražiti postojeću historiografiju o Ivanu Vitezu, pronaći (ukoliko je to moguće) nove izvore o njegovom životu i karijeri, te na temelju pronađenog stvoriti cjelovitu sliku o njemu kao osobi u kontekstu burne povijesti Ugarskog Kraljevstva tijekom 15. stoljeća.

Ovaj je rad važan za hrvatsku historiografiju jer predstavlja prvu cjelovitu biografiju Ivana Viteza na hrvatskom jeziku, te zato jer pruža panoramski pogled na društvo i kulturu Ugarskog Kraljevstva u 15. stoljeću, zahvaljujući opsežnoj kontekstualizaciji i prozopografskoj usporedbi života i karijere Ivana Viteza i ostalih osoba njegovog društvenog sloja. Do sada je u hrvatskoj historiografiji stavljan naglasak na Vitezovu ulogu u razvoju humanizma na hrvatskom prostoru, što niti u ovome radu nije zanemareno, ali je uklopljeno u cjelinu njegova djelovanja. Također, u ovome se radu kombiniraju nalazi hrvatske i ostalih srednjoeuropskih historiografija, posebice mađarske, što predstavlja korak prema multiperspektivnosti povijesne znanosti. Naposljetku, proučavanje života i karijere Ivana Viteza znatno je doprinijelo proučavanju povijesti Zagrebačke biskupije, čiji je on bio kanonik na početku svoje karijere, a kasnije je bio umiješan u spor oko njene biskupske stolice.

1.2. Metoda rada

Moje je duboko uvjerenje da je povijest, u konačnici, suma ljudskog djelovanja. Proučavanjem života, karijera i postupaka pojedinaca ili skupina u nekom razdoblju možemo utvrditi uzroke događaja, njihov tok i posljedice, te time doći do širih zaključaka glede tadašnjeg društva, običaja i percepcije stvarnosti. Osim toga, ovakav pristup čini povijesnu znanost „ljudskijom“, a time i shvatljivijom i zanimljivijom.¹ Međutim, tkivo stvarnosti sazdano je od ljudskih očekivanja, nastojanja, uspjeha i neuspjeha, a njihova identifikacija kao takvih više je predmet percepcije povjesničara negoli podataka sačuvanih u povijesnim izvorima. Samim time, rezultati su vrlo često nepouzdati.

Nepouzdanost zaključivanja predstavljala mi je veliki problem prilikom proučavanja života i karijere Ivana Viteza. Naime, povijesni izvori često su šturi ili, u slučaju narativnih izvora, nepovjerljivi. Vitezovi suvremenici kao što su Ivan Turočki, Antonio Bonfini, Jan Długosz i Enea Silvio Piccolomini, da navedemo samo neke, često donose izvještaje koji su uvelike obojani pristranošću autora u korist cilja koji su nastojali svojim djelima postići, kao što je veličanje vladara, vjere ili vlastitih postupaka. Kada je riječ o ispravama, u velikom broju slučajeva dostupni su samo šturi podaci o posljedicama određenog Vitezovog postupka, dok o njegovim namjerama i samom djelovanju ne znamo ništa. Zbog toga je bilo nužno u što većoj mjeri izbjeći uvođenje prevelikog broja slabo osnovanih pretpostavki, kao i zaključivanje na temelju slobodnih asocijacija ili puko nagađanje (iako je i potonje, ukoliko želimo doći do ikakvih zaključaka, ponekad neizbježno). Ubrzo je postalo jasno da će to biti nemoguće ukoliko Vitezov život bude tretiran kao izolirani fenomen.

Usljed toga, pribjegao sam dvama metodama. Prvo, umjesto proučavanja Vitezovih postupaka i pretpostavljanja o njegovim namjerama, odlučio sam u središte istraživanja postaviti kontekst Vitezova vremena, odnosno političkih, crkvenih i kulturnih događaja i razvoja suvremenih Vitezu. Sličnu je metodu koristila Marianna D. Birnbaum u svojoj biografiji Jana Panonija² i njome je postigla vrlo dobre rezultate. Međutim, korištenjem ovakvog postupka dovodimo se u opasnost da „guramo“ osobe koju proučavamo u okvire

---

¹ Bernard Guenée je zamijetio tendenciju historiografije posljednje trećine 20. stoljeća prema koncentriranju na povijesne osobe umjesto na apstraktne procese, uzrokovanu zamorom „bezličnošću“. Guenée, Bernard, *Between church and state: the lives of four French prelates in the late Middle Ages*, University of Chicago Press, Chicago 1991., 6.

² Birnbaum, Marianna D, *Janus Pannonius – Poet and Politician*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1981.

predodžbi o njihovom vremenu, što često rezultira neutemeljenim konstruktima.³ Zbog toga je nužno uvijek polaziti od izvora. Proučavajući Vitezov život, uvijek sam polazio od izvora, tek nakon toga proučavajući mišljenja ranijih autora o njima. Ponekad se takav postupak pokazao frustrirajuće dugotrajnim i besplodnim, budući da su se moji zaključci pokazali posve jednakima zaključcima prethodnih istraživača, te ih u tekstu niti nisam naveo kao svoje. Međutim, vrlo se često pokazalo da upravo analiza izvora i njihovo stavljanje u novi kontekst – kontekst dijelom do sada neistraženih izvora, a dijelom reinterpretiranih poznatih izvora – dovodi do zaključaka koji se radikalno razlikuju od starijih.⁴ Ipak se, budući da izvori često šute, ponekad pokazalo neizbježnim zaključivati na temelju općenitijih tendencija Vitezova vremena. Kako se nisam želio upuštati u hegelijanske koncepte poput „duha vremena“, morao sam pribjeći prozopografiji.

Prozopografija je kao metoda velikim dijelom definirana 1970-ih godina, iako je povijest njenog korištenja vrlo duga, te seže još do srednjovjekovnih života svetaca i starijih, antičkih primjera. Njena je primjena dvojaka: može se koristiti kao kolektivna biografija određene manje društvene grupe, ili kao statistička metoda proučavanja širokih slojeva društva. U oba slučaja, svrha prozopografije je pronalaženje određenih uzoraka u životima većeg broja ljudi, zajedničkih karakteristika, odnosno, najjednostavnije rečeno, općenitosti.⁵ U prvoj vrsti svoje primjene, kao kolektivna biografija, prozopografija daje odlične rezultate, pogotovo kada je riječ o proučavanju elitnih slojeva društva.⁶ Međutim, zbog svoje orijentacije na općenitosti, dvojbeno je koliko je korisna prilikom proučavanja života pojedinca. Bernard Guenée je u uvodu svoga djela *Between church and state: the lives of four French prelates in the late Middle Ages* koncizno opisao prednosti i nedostatke prozopografije: naime, iako nam ona omogućuje da stavljanjem života neke osobe u kontekst

---

³ Fraknói je u svojoj biografiji Ivana Viteza često žrtva ovakvih postupaka. Primjerice, glede Vitezova obrazovanja donosi zaključke „natraške“: iznosi tvrdnju da Vitezovi spisi imaju karakteristike humanizma, koje je mogao steći studijem u Italiji, te na temelju toga što su mnogi ugarski biskupi studirali u Italiji zaključuje da je i Vitez stekao svoje obrazovanje ondje. Fraknói, Vilmos, *Vitéz János esztergomi érsek élete*, Kiadja a Szent-István-Társulat, Budimpešta 1879., 10-11. Ovime se zanemaruje činjenica da mnogi ugarski biskupi nisu studirali u Italiji, nego drugdje, te da je bilo moguće i na druge načine upoznati se s humanizmom.

⁴ Ovo se posebno jasno očituje u poglavljima o tobožnjoj „Vitezovoj uroiti“ 1471. godine.

⁵ Clark, William, *The Pursuit of the Prosopography of Science*, U: Porter, Roy (ur.), *The Cambridge History of Science*, vol. 4: *Eighteenth-Century Science*, Cambridge University Press, Cambridge 2003., str. 211-238, 212-213 i dalje.

⁶ Marko Jerković je, primjerice, vrlo uspješno koristio prozopografsku metodu prilikom proučavanja zagrebačkih kanonika u kasnom srednjem vijeku; vidi Jerković, Marko, *Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću*. Doktorski rad. Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 2011. i isti, Kandidati za prebendu zagrebačkog kaptola u provizijama pape Bonifacija IX. (1389.-1404.), *Croatia christiana periodica*, vol. 37, br. 72, 2013., str. 21-49. Pálosfalvi je pak istu metodu koristio prilikom istraživanja plemićke elite Križevačke županije (Pálosfalvi, Támas, *The Noble Elite in the County of Kőrös (Križevci) 1400-1526*. Doktorski rad. Department of Medieval Studies, Central European University, Budimpešta 2012.).

života većeg broja pripadnika istog društvenog sloja učinimo njene postupke mnogo jasnijima, ona nam ipak ne govori ništa o njihovim namjerama i očekivanjima. Dakle, pojedinac još uvijek ostaje velikim dijelom nepoznanica.⁷

Ovaj se problem pokazao velikim dijelom nerješivim. Još uvijek ne znamo zašto je Vitez postupao kao što jest, što je time nastojao postići i jesu li ti postupci uopće rezultat njegovih namjera i djelovanja, ili provođenje tuđe volje. Unatoč tome, pretpostavke koje donosimo na temelju rezultata korištenja rečenih metoda ipak su mnogo pouzdanije nego što bi inače bile. Ondje gdje nije bilo dovoljno podataka o Vitezovim postupcima, kao što je slučaj s njegovim studijem u Beču ili držanjem tijekom pobune u Transilvaniji 1467. godine, usporedba s postupcima drugih ugarskih prelata omogućila je donošenje zaključaka koji bi inače bili nedokučivi. Također, pozitivna posljedica ovakvog postupka jest postizanje panoramskog pogleda na elitne slojeve Ugarskog Kraljevstva 15. stoljeća.

1.3. Struktura rada

Odmah na početku istraživanja, postalo je jasno da dosadašnja historiografija dijeli proučavanje Ivana Viteza na dva prilično strogo odijeljena smjera. Prvi, mnogo malobrojniji, odnosi se na Vitezovo djelovanje kao prelata, političara i diplomata Ugarskog Kraljevstva. Drugi, brojniji, odnosi se na njegovo djelovanje kao humanista i mecene umjetnosti i znanosti.⁸ Ova dva smjera uglavnom ignoriraju jedan drugoga, te često ispada da je Vitezova osoba bila podvojena.⁹ Također, Vitezovim aktivnostima kao biskupa, veleposjednika i gospodara posvećeno je iznenađujuće malo pažnje. To je ostavilo brojne lakune u Vitezovom životopisu, te je s jedne strane ispalo da Vitez često nije činio ništa, a s druge strane da je ponekad činio više nego što bi jedna osoba mnoga učiniti u danom vremenskom razdoblju (u potonjem smislu posebno se ističe primjer varadinskog kulturnog kruga, čiji su postojanje i sastav problematični). U svjetlu iznesenoga, potreba za radom koji daje cjelovit prikaz Vitezova života i djela vrlo je očita.

---

⁷ Guenée, *Between church and state*, 7-9.

⁸ Za konkretne primjere djela, vidi sljedeće potpoglavlje.

⁹ Također, zbog veće količine historiografskih djela o Vitezovim kulturnim aktivnostima, njegova se uloga mecene ponekad preuveličavala, na štetu njegovih političkih aktivnosti. To je pogotovo došlo do izražaja u radu Andrása Kubinyija. Vidi Kubinyi, András, *Vitéz János: a jó humanista és rossz politikus*, U: *A magyar történelem vitatott személyiségei*, vol. 2, Kossuth Könyvkiadó, Budimpešta 2003., str. 7-30.

Zbog težnje prema cjelovitosti, kao i zbog korištenja kontekstualizacije i prozopografije, svaku od etapa Vitezova života promatrao sam u kontekstu aktivnosti osoba statusa sličnog njegovom. Za početak, bilo je nužno objasniti Vitezovo porijeklo. Uslijed zbunjujućeg stanja istraživanja o tom predmetu,¹⁰ za postizanje cjelovite slike bilo je nužno ukratko opisati povijest njegove obitelji, Srednjanskih, odnosno plemića od Sredne, pogotovo zato što je ona do sada ostala velikim dijelom neistraženom. Budući da je riječ o slavonskim plemićima srednjeg ili nižeg srednjeg statusa, radovi Silvije Pisk¹¹ i Tamas Pálosfalvi¹² bili su mi od velike pomoći.

Sljedeća etapa, Vitezovo obrazovanje i studij, pokazala se mnogo manje jasnom. Dok o plemićima od Sredne imamo mnogo podataka, o studiju samog Viteza ne znamo gotovo ništa. Ovdje se prozopografija pokazala iznimno korisnom. Budući da nam je poznato da je Vitez upisao studij u Beču, istraživanje je pokazalo da je cijeli niz budućih ugarskih prelata studirao ondje istovremeno s njime, te je postalo očitim da je ta etapa Vitezovog života posve u skladu s ponašanjem drugih osoba njegovog statusa. Također, odnos ostalih ugarskih prelata i drugih suvremenika prema humanizmu učinio je jasnijim i Vitezov odnos prema tom kulturnom pravcu. Međutim, glede potonjega, a i glede ostalih Vitezovih kulturnih aktivnosti, pokazalo se nužnim staviti ih u kontekst Vitezova života i promjena koje su u njemu postupno nastupale. Tako je, djelomice, činio već Fraknói u svojoj biografiji Ivana Viteza,¹³ stavljajući nakon svakog poglavlja o nekoj od etapa Vitezova života poglavlje o njegovim kulturnim aktivnostima tijekom toga razdoblja. Odlučio sam učiniti isto, za razdoblja nakon Vitezovog postavljanja za biskupa Varadina, radi lakše kontekstualizacije. Međutim, dok Fraknói uglavnom tretira Vitezove kulturne aktivnosti odvojeno, kao plod njegovog osobnog interesa, utvrdio sam da je nužno staviti ih u kontekst njegove karijere i političkih aktivnosti kojima se u danom razdoblju bavio. Rezultat se pokazao iznenađujućim, budući da se u tom svjetlu

---

¹⁰ Fraknói je u svojoj biografiji Ivana Viteza (Fraknói, *Vitéz János*, 3-7) iznio teoriju o njegovom porijeklu koju je nedugo nakon toga morao iz temelja revidirati zbog pronalaska novih izvora (vidi Fraknói, Vilmos, *Zrednai Vitéz János primás származása, Katholikus szemle*, vol. 2, 1888., str. 569-575). Na žalost, potonje je djelo ostalo uglavnom nepoznatim, te su kasniji istraživači donosili zaključke na temelju starije, odbačene teorije. U tome se kao posebno loš primjer ističe rad Stanislava Marijanovića – Marijanović, Stanislav, Jan Panonije u svom vremenu – Janovo pravo lice, U: *Dani Hvarskog kazališta/Hrvatski humanizam – Ianus Pannonius*, Književni krug, Split 1990., str. 126-146.

¹¹ Pisk, Silvija, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. do 1400.* Magistarski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2006. i ista, *Pavlinški samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti.* Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2011.

¹² Pálosfalvi, *The Noble Elite*.

¹³ Fraknói, *Vitéz János*.

Vitez čini više kao proračunat i lukav političar nego kao humanist larpurlartistički zaljubljen u umjetnost.

Uslijed rečenog postupka, svakome od poglavlja nakon Vitezovog uspona u redove ugarskog visokog klera i ugarske kancelarije dodano je poglavlje o Vitezovom bavljenju književnošću i njegovim aktivnostima kao mecene. Poglavlje koje se bavi njegovim prvim koracima u ugarskoj visokoj politici također se pokazalo vrlo kompleksnim. U njemu su Vitezovi postupci stavljani u kontekst postupaka drugih kancelarijskih službenika i klerika srednjeg ranga, a pogotovo se nužno pokazalo objasniti utjecaj Ivana de Dominisa na mladog klerika i kancelarijskog službenika.¹⁴ Sljedeće poglavlje, koje se odnosi na razdoblje dok je Vitez bio biskup Varadina u vrijeme gubernatorstva Janka Hunjadija, najplodnije je podacima o Vitezu, budući da iz toga razdoblja potječe najveći dio njegove zbirke pisama.¹⁵ Međutim, pisma daju jednostranu sliku, te je bilo nužno istražiti Vitezove aktivnosti kao biskupa. Također se pokazalo da je Vitez tijekom svoga života ostao blisko povezan sa Zagrebačkom biskupijom, do te mjere da su pripadnici najužeg kruga njegovih suradnika u Varadinu bili bivši zagrebački kanonici. Njegova uloga u sporu oko zagrebačke biskupske stolice u razdoblju od 1440-ih do 1460-ih godina bila je iznimno važna, te sam se njome bavio sve do razrješenja tog spora 1465. godine. Ta je dimenzija Vitezova života na još plastičniji način prikazala njegovu ulogu u unutrašnjoj politici Ugarskog Kraljevstva i lokalne crkvene hijerarhije.

Posljednja tri poglavlja, koja se odnose na razdoblje nakon što je Vitez postao kancelar kralja Ladislava V. krajem 1452. godine, zauzimaju najveći dio Vitezova životopisa, budući da je tijekom toga razdoblja Vitez imao najvećeg utjecaja na politiku Ugarskog Kraljevstva i šire, pa i cijele kršćanske Europe. Do dolaska Matijaša Hunjadija na vlast 1458. godine nastavio sam pratiti Vitezove aktivnosti kao biskupa Varadina, kao i krug suradnika koje je oko sebe okupio. Međutim, za razdoblje nakon 1458. takav postupak postaje suvišnim, budući da Vitez od tada pa do kraja svoga života više nije bio provoditelj, nego kreator državne politike. Za razdoblje Matijaševe vladavine puno se važnijim pokazalo istraživanje razlika i sličnosti u postupcima Viteza i drugih ugarskih prelata, poput kaločkog nadbiskupa

---

¹⁴ Klára Pajorin ostvarila je veliki doprinos razumijevanju karijere toga prelata i njegovog utjecaja na ugarski kulturni život; vidi Pajorin, Klára, *L'Influsso del concilio di Basilea sull'umanesimo in Ungheria. I primi contatti degli Ungheresi con gli umanisti Greci*, U: Farbaký, Péter i Waldman, Louis A. (ur.), *Italy and Hungary: Humanism and Art in the Early Renaissance. Acts of an International Conference, Florence, Villa I Tatti, June 6-8, 2007*, Villa I Tatti, Firenca, str. 97-126.

¹⁵ Najnovije izdanje te zbirke je Boronkai, Iván (ur.), *Iohannes Vitéz de Zredna. Opera quae supersunt, Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tomus III.*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1980.

Stjepana Várdaija, dok je najveću poteškoću predstavljala evaluacija odnosa između Viteza i samog kralja.

1.4. Dosadašnje istraživanje i izvori

Ivan Vitez jedna je od najeksplicitnijih osoba mađarske povijesti 15. stoljeća. U hrvatskoj je historiografiji također bio zapažen, iako niti približno toliko koliko sjeverno od Drave. Unatoč tome, iznenađujuće je koliko mu je malo radova do sada bilo posvećeno. Već je bilo govora o dvije vrste historiografskih radova o Vitezovu životu i djelovanju. Prva vrsta, ona koja se odnosi na Vitezove političke aktivnosti, prilično je slabo zastupljena. Najcjelovitiju sliku o toj dimenziji Vitezovog života pruža prva i, do sada, jedina potpuna Vitezova biografija: *Vitéz János esztergomi érsek élete* Vilmosa Fraknóija, izdana 1879. godine. Iako je njena vrijednost neizmjerena, od tada do danas otkriveni su mnogi novi izvori, a velik dio je u međuvremenu i tiskan. Također, veliki broj isprava koje Fraknói koristi vrlo je teško identificirati, budući da arhivski materijal koji je koristio tada još nije bio sistematiziran. Od manjih Fraknóijevih djela koja se tiču Viteza valja istaknuti članak *Zrednai Vitéz János primás származása* iz 1888. godine,¹⁶ koji se bavi Vitezovim porijeklom i obitelji plemića od Sredne.

Nakon Fraknóija, Vitezovu je djelatnost kao jednog od prelata Ugarskog Kraljevstva proučavao i Vince Bunyitay u svojoj monumentalnoj povijesti Varadinske biskupije, ali se koncentrirao samo na vrijeme dok je Vitez stolovao ondje.¹⁷ Prvi sljedeći rad koji je ozbiljno pristupio Vitezu kao političaru jest članak Ferenc Szakálya *Vitéz János, a politikus és államférfi (Pályavázlat – kérdőjelekkel)* iz 1990. godine,¹⁸ ali u njemu autor prati Vitezovu karijeru samo do dolaska kralja Matijaša na vlast. András Kubinyi također je posvetio Vitezu nekoliko članaka, uključivši pokušaj cjelovite Vitezove bibliografije.¹⁹ Međutim, potonji

---

¹⁶ Fraknói, Zrednai Vitéz János.

¹⁷ Bunyitay, Vince, *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig, vol. I: A Váradi püspökök – A püspökség alapításától 1556. évig*, [izdavač nepoznat], Varadin 1883., 269-293.

¹⁸ Szakály, Ferenc, Vitéz János, a politikus és államférfi (Pályavázlat – kérdőjelekkel), *Vitéz János Emlékkönyv – Esztergom évilapjai/Annales Strigonienses*, 1990., str. 9-38.

¹⁹ Kubinyi, Vitéz János: a jó humanista; vidi i isti, Vitéz János és Janus Pannonius politikája Mátyás uralkodása idején, U: Bartók, István, Jankovits, László i Kecskeméti, Gabor (ur.), *Humanista műveltség Pannóniában, Művészetek háza/Pécsi tudományegyetem*, Pécs 2000., str. 7-26. i isti, Adatok a Mátyás-kori királyi kancellária és az 1464. évi kancelláriai reform történetéhez, *Publicationes Universitatis Miskolcensis – Sectio Philosophica*, vol. 9, br. 1, 2004., str. 25-58.

autor uglavnom pristupa Vitezovoj karijeri iz perspektive njegova rada u kraljevskoj kancelariji, te i ostale dimenzije njegova života vrednuje prema tome.

Historiografiji je, kako je već rečeno, Vitez bio zanimljiviji kao humanist i mecena. Broj radova na te teme mnogo je veći; već je Fraknói objavio nekoliko njih.²⁰ U drugoj polovici 20. stoljeća Iván Boronkai uložio je mnogo truda u proučavanje Vitezove literarne ostavštine iz perspektive povijesti književnosti, te je u sklopu toga 1980. g. objavio i prvo suvremeno izdanje Vitezove zbirke pisama, u koju je uključio i njegove govore i pisma koja nisu bila uključena u izvornu zbirku dovršenu 1452. godine.²¹ U svojim se člancima usredotočio na proučavanje Vitezove retorike, kao i na identifikaciju antičkih uzora koje je Vitez koristio.²² Klára Csapodiné Gárdonyi objavila je 1984. pregled Vitezove zbirke knjiga u koju je uključila i one knjige za koje postoje indicije da ih je Vitez posjedovao, kao i one za koje je smatrala da ih je trebao posjedovati.²³ U najnovije vrijeme, nekoliko radova na temu Vitezovih kulturnih aktivnosti objavile su Maria Prokopp²⁴ i Ágnes Ritoókné Szalay,²⁵ dok je daleko najveći broj radova na tu temu od 1990-ih godina do današnjih dana objavila Klára Pajorin, čiji je doprinos proučavanju Ivana Viteza zaista ogroman te se može mjeriti možda samo s Fraknóijevim.²⁶

U hrvatskoj je historiografiji Vitez tretiran uglavnom iz perspektive potonjeg pravca istraživanja – kao humanist ili mecena. Olga Perić posvetila je nekoliko članaka Vitezovoj

---

²⁰ Fraknói, Vilmos, Váradon írt Vitéz-codex, *Magyar könyvszemle*, vol. 4, 1880., str. 244-247 i isti, Vitéz János Livius-codexei, *Magyar könyvszemle*, vol. 1, 1880., str. 9-15.

²¹ Boronkai, Johannes Vitéz.

²² Boronkai, Iván, Vitéz János diplomáciai működéséhez, *Antik Tanulmányok*, vol. 29, br. 1, 1974., str. 117-128, isti, Vitéz János és az ókori klasszikusok, U: Kardos, Tibor i Kovács, Sándor V. (ur.), *Janus Pannonius (Tanulmányok)*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1975., str. 219-233, i isti, Vitéz János retorikai iskolázottsága, *Irodalomtörténeti közlemények*, vol. 79, br. 2, 1975., str. 129-144.

²³ Csapodiné Gárdonyi, Klára, *Die Bibliothek des Johannes Vitéz*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1984.

²⁴ Prokopp, Maria, Az egyetemszervező Vitéz János esztergomi érsek, U: Erdei, Gyöngyi i Nagy, Balázs (ur.), *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*, Budapesti Történeti Múzeum, Budimpešta 2004., str. 262-268; ista, Johannes Vitéz, arcivescovo di Esztergom e Leon Battista Alberti, U: Nuzzo, Armando i Somogyi, Judit W. (ur.), *In Memoriam Hajnóczi Gábor*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem – Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba 2008., str. 221-228; ista, The Scholarship of Johannes Vitéz of Zredna (1408-1472), Primate of Hungary and Royal Chancellor, U: Varga, Livia i dr. (ur.), *Bonum ut pulchrum: Essays in Art History in Honour of Ernő Marosi on His Seventieth Birthday*, Argumentum Publishing House, Budimpešta 2010., str. 347-358.

²⁵ Od njenih radova, Ivana Viteza se najviše tiče Ritoókné Szalay, Ágnes, Der Humanismus in Ungarn zur Zeit von Matthias Corvinus, U: Eberhard, Winfried i Strnad, Alfred A. (ur.), *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 1996., str. 157-171; ostale radove vidi u Bibliografiji.

²⁶ Pajorin je na ovu temu objavila dvoznamenkast broj članaka raznolikog opsega; za puni popis, vidi Bibliografiju.

zbirci pisama,²⁷ a Miroslav Kurelac je u nizu članaka nastojao prikazati Vitezove doprinose znanosti, kulturi i političkoj teoriji.²⁸ Osim navedenih djela, o Vitezu je napisana i jedna romansirana biografija.²⁹ U najnovije vrijeme, kratak prikaz Vitezova života dao je Borislav Grgin u svojoj knjizi *Počeci rasapa – Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*.³⁰

Podatke o Vitezovom životu i djelovanju počeo sam tražiti prije svega u njegovim vlastitim djelima, dakle u već spomenutoj zbirci pisama, govorima i drugim sačuvanim spomenicima. Nakon toga, okrenuo sam se suvremenim narativnim izvorima, poput već spomenutih djela Antonija Bonfinija (*Rerum Hungaricarum decades*) i Jana Długosza (*Historia Polonica*). Najkorisnijima su se pokazala djela jednog od najprolifernijih autora 15. stoljeća, Eneje Silvija Piccolominija. Međutim, narativni izvori su se u velikom broju slučajeva pokazali ili manjkavima ili pristranima. Tamo su diplomatski izvori popunili praznine. Podaci o Vitezu rasuti su u nekoliko desetaka objavljenih zbirki izvora, navedenih u Bibliografiji. Također, arhivsko istraživanje dalo je neprocjenjive rezultate. Možda je iznenađujuće što u Kaptolskom i nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu nisam pronašao nikakve isprave vezane uz Viteza. Međutim, pretraživanje Mađarskog narodnog arhiva u Budimpešti pokazalo se iznimno plodonosnim. Osim vlastitog fonda, tamošnja zbirka sadrži i fotografije izvora koji su se nekoć ondje nalazili, a danas su rasuti u mnoštvu slovačkih, rumunjskih i hrvatskih arhiva. Transkripti nekolicine pronađenih isprava, djelomice do danas neobrađenih, nalaze se u prilogima A i D ovog rada.

---

²⁷ Perić, Olga, Zbirka pisama Ivana Viteza od Sredne, *Živa antika*, vol. 29, 1979., str. 99-111; ista, Tragom Ivana Česmičkog u pismima Ivana Viteza od Sredne, U: *Dani Hvarskog kazališta/Hrvatski humanizam – Ianus Pannonius*, Književni krug, Split 1990., str. 156-164; ista, *Res privatae* dans la correspondance de Iohannes Vitéz de Sredna et Janus Pannonius, *Camoenae Hungaricae* vol. 2, 2005., str. 23-32.

²⁸ Kurelac, Miroslav, Kulturna i znanstvena djelatnost Ivana Viteza od Sredne (1405-1472), *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 12, 1983., str. 21-34; isti, Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije (Ivan Česmički) između anarhije i tiranije, U: *Dani Hvarskog kazališta/Hrvatski humanizam – Ianus Pannonius*, Književni krug, Split 1990., str. 222-246; isti, Ivan Vitez od Sredne, kanonik kustos zagrebački, nadbiskup ostrogonjski i prorektor zagrebačke biskupije u doba kralja Matije Korvina, U: Škvorčević, Antun (ur.), *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994: Zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*, Nadbiskupija zagrebačka, Zagreb 1995., str. 179-188. Podaci koje autor iznosi nisu uvijek utemeljeni. Navest ću jedan primjer: Kurelac uporno ponavlja da je Ivan Vitez rođen 1405. godine i da mu je otac bio tajnik Janka Hunjadija – vidi Kurelac, Kulturna i znanstvena djelatnost, 24 i Kurelac, Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije, 228. Točnost prvog podatka nemoguće je utvrditi, a drugi je jednostavno pogrešan (posljednji podaci o Vitezovom ocu potječu iz razdoblja dok je Hunjadi još bio mladi vitez na dvoru cara Sigismunda). Bilo bi zanimljivo utvrditi kako je Kurelac došao do njih, budući da u oba citirana slučaja ne navodi njihovo porijeklo.

²⁹ Paro, Josip i Perić, Olga, *Uspon mirnog čovjeka – Ivan Vitez*, Globus, Zagreb 1979.

³⁰ Grgin, Borislav, *Počeci rasapa – Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Ibis Grafika, Zagreb 2002., 45-52.

2. IDENTITET I PORIJEKLO IVANA VITEZA

2.1. Ime i identitet

Ime „Ivan Vitez“ uvriježilo se u hrvatskoj i međunarodnoj historiografiji do te mjere da je nevjerojatno uopće pomisliti da se osoba koju tim imenom nazivamo nikada nije njime služila. Međutim, većina podataka o Ivanu Vitezu od Sredne koje smatramo neospornima zapravo su rezultat stoljetnih naslaga historiografskih teorija, koje su s vremenom prerasle u općeprihvaćena mišljenja, da bi se naposljetku toliko okamenile da ih je danas teško smatrati ičim osim činjenicama. Stvarnost se, nažalost, često ne uklapa u teorije. Tako je i s većinom uvriježenih podataka o imenu i identitetu Ivana od Sredne, znanog kao Vitez.

Mnogi autori navode da se Ivan Vitez od Sredne rodio 1408.³¹ ili 1405.³² godine. Godina 1408. potječe od autora prve i, do sada, jedine cjelovite biografije Ivana Viteza, čuvenog mađarskog povjesničara Vilmosa Fraknóija. Međutim, on jasno navodi da je datiranje Vitezovog rođenja otprilike tom godinom tek njegova pretpostavka, jer nema nikakvih dokaza kojim bi ju potkrijepio.³³ Zanimljivo je istaknuti da bi time godina Vitezove neuspjele urote pala upravo u njegovu „sudbonosnu“ 64. godinu života. Nje se njegov prijatelj Enea Silvio Piccolomini silno bojao, jer – kako je više puta napisao – malo ljudi preživi 64.

---

³¹ Csapodiné Gárdonyi, Klára, Ime Ivana Viteza, *Scrinia slavonica*, vol. 1, br. 1, 2001., str. 441-448, 441; Pajorin, Klára, *Antiturcica negli anni quaranta del '400: Le epistole di Francesco Filelfo, di Poggio Bracciolini e di János Vitéz, Camoenae Hungaricae* vol. 3, 2006., str. 17-28, 17; Pajorin, Klára, I primordi della letteratura antiturca in Ungheria e Pio II, U: Secchi Tarugi, Luisa (ur.), *Pio II Umanista Europeo. Atti del XVII Convegno Internazionale (Chianciano-Pienza 18-21 luglio 2005)*, Franco Cesati, Firenze 2007., str. 815-827, 822. Većina autora navodi godinu rođenja kao „oko 1408.“ ili stavlja nekakvu drugačiju ogradu. Boronkai jednostavno kaže da je Vitez rođen „oko 1400.“ Vidi Boronkai, Iván, Einleitung, U: Boronkai, Iván (ur.), *Iohannes Vitéz de Zredna. Opera quae supersunt. Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tomus III*, Akadémiai kiadó, Budapest 1980., str. 9-25, 11.

³² Kurelac, Kulturna i znanstvena djelatnost, 21; Kurelac, Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije, 222; Dadić, Žarko, Znanstveni i kulturni krug Ivana Viteza u Mađarskoj u 15. stoljeću, U: *Dani Hvarskog kazališta/Hrvatski humanizam – Ianus Pannonius*, Književni krug, Split 1990., str. 183-207, 183; Grgin, *Počeci rasapa*, 45; Petrić, Hrvoje, Was Janus Pannonius (1434 - 1472) actually born in Komarnica, Podravina?, *Podravina*, vol. 1, br. 1, 2002., str. 75-82, 76; Božanić, Snežana i Kisić, Milica, О Ивану Витезу од Средне у делу *Regum Ungaricarum Decades, Istraživanja*, vol. 23, 2012., str. 217-231, 218. Olga Perić u Perić, Zbirka pisama Ivana Viteza, 99, bilj. 3, navodi da je 1405. kao godinu rođenja Ivana Viteza prvi pretpostavio Miroslav Kurelac. Čini se da je ona ostala endemskom za južnoslavenske historiografije. Međutim, i Kurelac se kasnije pokolebao, te u svojem posljednjem članku na temu Ivana Viteza kao njegovu godinu rođenja uz 1405. navodi, u zagradi i s upitnikom, i 1408. Vidi Kurelac, Ivan Vitez od Sredne, 179.

³³ Fraknói, *Vitéz János*, 9.

godinu bez neke velike katastrofe.³⁴ Nije nam poznato je li Fraknói upravo zbog toga smatrao da bi Vitezovo rođenje trebalo smjestiti baš u 1408. godinu, ali je podatak zanimljiv čak i ako je riječ o slučajnosti.

U ispravama pavlinskog samostana u Gariću, koje Fraknói nije uzeo u obzir prilikom pisanja Vitezove biografije, Ivan od Sredne prvi se put spominje 1417. godine, u dokumentu u kojem se njegov stric Filip u svoje ime i u ime svojih sinova Ivana (*Iwan*) i Jakova, kao i svoga brata Dionizija i njegova sina Ivana (*Dyonisii filii eiusdem Gele fratris sui carnalis et Johannis filii eiusdem Dyonisii*), odriče prava na jedan posjed u korist rečenog samostana (vidi Prilog A 15).³⁵ Iz ovog dokumenta ne možemo mnogo zaključiti o tadašnjoj dobi Ivana Viteza. Da je bio maloljetan, vjerojatno bi njegov otac nastupao u njegovo ime, ali su u ovom slučaju obojica bili odsutni, te ih je zastupao Filip. Također, budući da je riječ o trajnom odricanju od posjeda, Ivanovo bi ime vjerojatno bilo navedeno bez obzira na dob, kako bi se utvrdilo da taj posjed neće moći tražiti kao nasljedstvo.

Osim godine rođenja, trebalo je nekoliko pokušaja da se uspješno razjasni Ivanovo porijeklo. Fraknói je u njegovoj biografiji dopustio da ga pridjevak „Vitez“ zavede na krivi put, iako je otkrio da se Ivan potpisivao kao „Zrednai“, te da se tako naziva i u nekoliko kraljevskih dokumenata. No, budući da u izvorima nije uspio pronaći obitelj „Zrednai“, krenuo je putem pridjevka „Vitez“ i zaključio da je Ivan Vitez sin Ivana iz obitelji Safár, koja potječe iz Piliške županije.³⁶ Taj se tobožnji otac Ivana Viteza od 1428. godine u dokumentima naziva i „Vitez“, što je pridjevak koji nisu nosili njegovi preci, te je Fraknói pretpostavio da ga je stekao kao nagradu za ratna postignuća.³⁷ Na temelju tih pretpostavki nastala je prva Fraknóijeva verzija obiteljskog stabla Ivana Viteza od Sredne.³⁸

---

³⁴ Wolkan, Rudolf (ur.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. III. Abteilung: Briefe als Bischof von Siena. 1. Band: Briefe von seiner Erhebung zum Bischof von Siena bis zum Ausgang des Regensburger Reichstages (23. September 1450 – 1. Juni 1454). Fontes Rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta*, 68. Band, Adolf Holzhausen, Beč 1918., str. 421, dok. 234.; str. 437, dok. 249; str. 522, dok. 291. Pismo s posljednjim primjerom upućeno je upravo Ivanu Vitezu.

³⁵ MOL DL 35 447; regest u Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 8. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 10, br. 3-4, 1932., str. 256-286, str. 258-259, dok. 150. Dokument se spominje u Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 73 i u Ritoókné Szalay, Ágnes, *Nympha super ripam Danubii: tanulmányok a XV-XVI. századi magyarországi művelődés köréből*, Balassi Kiadó, Budimpešta 2002., 27.

³⁶ Fraknói, *Vitéz János*, 2-3. Ovu teoriju – iako ne citira izravno Fraknóija – ponavlja i Marijanović, što se vidi iz toga što, poput Fraknóija, tvrdi da obitelj Vitez nosi taj naziv od 1428. godine (Marijanović, Jan Panonije, 139). Te se godine, prema Fraknóiju, Ivan Safár prvi put javlja s pridjevkom „Vitez“. Vidi i Isto, 143, bilj. 9.

³⁷ Fraknói, *Vitéz János*, 6. Usp. Fraknóijevu teoriju o prezimenima u kasnosrednjovjekovnoj Ugarskoj u Isto, 2.

³⁸ Isto, 8.

Desetak godina nakon objavljivanja Vitezove biografije (1888.), Fraknói je objavio ispravak teorije o njegovom porijeklu. Naime, u međuvremenu su isprave iz garičkog samostana, u kojima se nalaze brojne isprave o obitelji Srednjanski, prenesene iz Zagreba u Budimpeštu, te su mu tako postale lakše dostupnima.³⁹ Na temelju tih dokumenata izradio je drugu (nažalost, ponovno djelomice pogrešnu) verziju obiteljskog stabla Ivana Viteza, ovaj put ga ispravno smještajući u obitelj *Zrednai*, odnosno Srednjanski.⁴⁰ Kao dokaz da je zaista bio član te obitelji naveo je darovnicu cara Sigismunda od 24. 11. 1437. godine, izdanu u Znojmu, kojom car svome bilježniku magistru Ivanu, sinu pokojnog Dionizija *de Zrednamelleky*, i njegovim rođacima novom donacijom daje imanje *Zrednamelleky* u Križevačkoj županiji, koje su već posjedovali (vidi Prilog A 23).⁴¹ Ovome dokumentu možemo dodati pismo Ivana Viteza papi Eugenu IV., od 14. kolovoza 1438., u kojoj se naziva *Iohannes Dionisii alias Gele de Zrednamelleki, clericus Zagrabiensis diocesis*. U njemu Vitez kaže da je po nalogu kralja Alberta uveden u kustodiju, kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola, te moli papu da mu potvrdi te nadarbine.⁴²

Klára Csapodiné Gárdonyi pronašla je niz primjera u kojima suvremenici posvećuju svoja djela Ivanu Vitezu, i u niti jednoj od posveta ga ne nazivaju „Vitezom“, nego samo osobnim imenom i nazivom njegove dijeceze, dodajući mu ponekad pridjevak „od Sredne“. Također, u djelima koja je Vitez vlastoručno emendirao stoje različiti potpisi („Johannes Waradiensis“, „Io“ kao *Iohannes*, „Z“ kao *Zredna*), ali nikada „Vitez“. ⁴³ Osim toga, na

³⁹ Fraknói, *Zrednai Vitéz János*, 570-571. Prilikom ukinuća pavlinskog reda krajem 18. stoljeća, rečeni su dokumenti pohranjeni u arhiv Ugarske komore, odakle su u 19. stoljeću preneseni u Zagreb. Tamo su čuvani do 1883. godine, nakon čega su preseljeni u Budimpeštu, gdje ih je Fraknói imao prilike proučiti. Nakon Drugog svjetskog rata vraćeni su u Zagreb, gdje se i danas čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu. Vidi Pisk, Silvija, Prilog povijesti srednjovjekovnih pavlinskih samostana: prava i povlastice samostana Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora), *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 43, br. 1, 2011., str. 149-185, 156-157, bilješka 38. Ironično je da su danas neki od tih dokumenata lakše dostupni preko Mađarskog narodnog arhiva, jer se njihove fotografije nalaze na njegovim internetskim stranicama.

⁴⁰ Fraknói, *Zrednai Vitéz János*, 571. Usp. Csapodiné Gárdonyi, Ime Ivana Viteza, 441.

⁴¹ Fraknoi, *Zrednai Vitéz János*, 574. U rečenoj darovnici piše „*fidelis nostri discreti magistri Johannis filii quendam Dionisii filii Geleth de Srednamelleke notarii nostre maiestatis*“. Vidi MOL DL 35 058. Kratak regist u Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországai középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 9. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 11, br. 1-2, 1933., str. 58-92, str. 73, dok. 259. Usp. Csapodiné Gárdonyi, Ime Ivana Viteza, 441. S obzirom na to da je Sigismund tada bio teško bolestan, a umro je u Znojmu nedugo nakon izdavanja rečene darovnice, možemo pretpostaviti da je želio pred smrt obdariti svoje službenike. Za Sigismundovu smrt, vidi Engel, Pál, *The Realm of St. Stephen*, I. B. Tauris Publishers, London/New York 2001., 239. Usp. Bonfini, Antonio, *Rerum Ungaricarum decades quatuor, cum dimidia*, Officina Oporiniana, Basel 1568. 423.

⁴² Lukinović, Andrija (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis. Vol. VI, 1421.-1440.*, Kršćanska sadašnjost/Hrvatski državni arhiv, Zagreb 1994., str. 539, dok. 512. Dokument potječe iz Vatikanskog tajnog arhiva. Usp. Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 26.

⁴³ Csapodiné Gárdonyi, Ime Ivana Viteza, 442-445; vidi i Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 283-284.

nadgrobnoj ploči Ivana Viteza, čiji su ulomci postupno pronalazeni u ruševinama ostrogonске katedrale još od vremena nadbiskupa Barkóczyja,⁴⁴ dakle od sredine 18. stoljeća, stoji natpis:

„IMMORTALE DECVS S_ _ _ S, ET OMNIS GLORIA DOCTRINAE, RELIGIONIS HONOR, IOANNES JACET HIC PATRIAE PATER OPTIMVS ILLE, CUI CAPUT ORNABAT STRIGONIENSIS APEX. OBIIT SEXTO IDVS AVGVSTI ANNO“.

Na tom je spomeniku prikazan nadbiskup, okrugla lica i s brkovima (taj je izgled djelomice rezultat restauracije nakon pronalaska rasutih komada nadgrobne ploče), kako leži s glavom na jastučiću, s infulom i pastoralom, i s knjigom u ruci. Na kazuli mu je izvezeno raspelo, a ispod nogu grb koji ustima pridržavaju dva zmaja.⁴⁵ U ruševinama je u komadima pronađen još jedan spomenik, stup na kojem je prikazan nadbiskupski procesijski križ, u sredini kojeg je prikazan isti grb kao i na prethodnom. Oko njega je urezan natpis:

„REVERENDISSIMVS DOMINVS JOANNES DE ZREDNA, DIOECESIS ZAGRABIENSIS ARCHI-EPISCOPVS STRIGONIENSIS, PRIMAS, ET ASPOSTOLICAE SEDIS LEGATVS NATVS, EXCELLENS DOCTRINA, INGENIO PRAECLARVS, RELIGIONE PIVS OBIIT SEXTO IDVS AVGVSTI ANNO 1472 CVJVS ANIMAE MISEREATVR DEVS.“⁴⁶

Grb koji se nalazi na nadgrobnim spomenicima podijeljen je horizontalno na dva polja. U gornjem se nalazi lav *passant*, a u donjem ljiljan u sredini s po jednom šesterokrakom zvijezdom na lijevoj i desnoj strani. Takav je grb Vitez koristio i kao biskup Varadina.⁴⁷

Ostaje, dakle, pitanje kako je Ivan od Sredne, ili Srednjanski, dobio pridjev „Vitez“. Budući da se njegova prijašnja teorija⁴⁸ o tome da ga je njegov otac stekao isticanjem u bitkama pokazala pogrešnom, Fraknói je ponudio objašnjenje prema kojem bi Ivan to prezime preuzeo od neke druge slavonske plemićke obitelji – od Vitezova iz Cséva ili onih iz Komarnice.⁴⁹ Csapodiné Gárdonyi spominje dva kodeksa s natpisom „Janus Pannonius

---

⁴⁴ Izvještaj o pronalasku spomenika vidi u Máthes, Joannes Nepomuk, *Veteris Arcis Strigoniensis, Monumentorum Ibidem Erutorum, Aliarumque Antiquitatum Lythographicis Tabulis Ornata Descriptio*, Joseph Beimeľ, Ostrogon 1827., 64-65.

⁴⁵ Vidi prilog C 1 i C 2. Danas se spomenik nalazi u kripti ostrogonске bazilike, pokraj nadgrobnog spomenika kardinala Szécsija.

⁴⁶ Za izvještaj o pronalasku tog spomenika, vidi Máthes, *Veteris Arcis Strigoniensis*, 65. Za sliku spomenika, vidi prilog C 3. On se također nalazi u kripti ostrogonске bazilike, pokraj nadgrobne ploče Ivana od Sredne.

⁴⁷ Vidi reprodukciju Vitezovog biskupskog grba, i primjere isprava na kojima se nalazi, u Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 292.

⁴⁸ Fraknói, *Vitéz János*, 3 i 6.

⁴⁹ Fraknói, *Zrednai Vitéz János*, 574.

Vitezius“, pronađena u Sevilli, i smatra da su pripadala pripadala Janu Panoniju, nećaku Ivana Viteza. Prema njenom mišljenju, moguće je da je pravo ime Jana Panonija bilo „Ivan Vitez“, i da se Ivana od Sredne kasnije identificiralo s obitelji njegova nećaka. Također je moguće da su navedena dvojica 1460-ih počela koristiti iste grbove.⁵⁰ I u hrvatskoj historiografiji bilo je pokušaja da se Jana Panonija poveže s nekima od slavonskih Vitezova, prije svega onima iz Komarnice.⁵¹ Međutim, čini se da otac Jana Panonija ipak nije bio pripadnik te obitelji, nego obitelji Česmičkih, koja je zaista postojala i o kojima ima podataka još s početka 15. st.⁵²

Osim toga, da se Ivan Vitez poistovjetio s obitelji Jana Panonija, bilo bi to zaista okrutno prema njegovim rođacima Srednjanskima, koji su se 1460-ih godina, kada je Ivan bio jedan od najmoćnijih ljudi u kraljevstvu, trudili isticati da je on dio njihove obitelji. Godine 1461., Benedikt od Sredne, sin Ivanova strica Filipa, prodaju svoga posjeda garičkom samostanu uvjetovao je time da pavlini slave mise za sve njegove srodnike, a posebno za njegovog pokojnog strica Dionizija, koji je – nimalo iznenađujuće – bio otac Ivana Viteza (vidi Prilog A 24).⁵³ Vjerojatno nije slučajno niti što je njihov rođak, Stjepan sin Jurja od Sredne, svoj kćeri dao ime Doroteja, po Vitezovoj majci.⁵⁴

Pišući o Ivanu Vitezu, suvremeni kroničari gotovo ga nikad ne oslovljavaju tim imenom. Primjerice, Vespasiano da Bisticci naziva ga samo „meser Giovanni, Arcivescovo di

---

⁵⁰ Csapodiné Gárdonyi, Ime Ivana Viteza, 446-447. Pitanje grbova Ivana Viteza, obitelji Vitez, i obitelji Srednjanski, vrlo je složeno i prijeporno. Birnbaum iznosi mišljenje prema kojem je Ivan Vitez zajedno sa svojim grbom koristio i grb obitelji Garazda (Birnbaum, *Janus Pannonius*, 12), tvrdeći da je s njom bio povezan preko majke. Time se nadovezuje na stariju Fraknóijevu teoriju prema kojoj je Ivan Sáfar, za kojeg je Fraknói tada mislio da je bio otac Ivana Viteza, za suprugu uzeo ženu iz obitelji Garazda; vidi Fraknói, *Vitéz János*, 7. Vezu između obitelji Garazda i Ivana Viteza nastojali su uspostaviti mnogi povjesničari, pokušavajući objasniti zašto se na koricama dvaju kodeksa iz Vitezove biblioteke nalaze grbovi te obitelji. Vidi Isto, 7, bilj. 1; Birnbaum, *Janus Pannonius*, 18-19, bilj. 41. Usp. Bak, János M., Janus Pannonius (1434-1472): The Historical Background, U: Pannonius, Janus, *Epigrammata/The Epigrams*, Corvina Kiadó, Budimpešta 1985., str. 29-45, 30, Marijanović, Jan Panonije, 140.

⁵¹ Petrić, Was Janus Pannonius, 80. Vidi i Pálosfalvi jevo osporavanje Petrićeve teorije u Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 144, bilj. 1242. Za Vitezove iz Komarnice vidi Isto, 140-148. I ta se obitelj često spominje u dokumentima garičkog samostana, ponekad zajedno sa Srednjanskima. Vidi, primjerice, Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 8, str. 276-277, dok. 200, str. 277-278, dok. 201, str. 278, dok. 203, str. 281, dok. 212. Neki od članova te obitelji čak su nosili ime „Ivan“ (primjerice, Ivan sin Andrije Wythez; vidi Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 10. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 12, br. 1-4, 1934., str. 111-154, str. 111, dok. 309).

⁵² Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 26.

⁵³ MOL DL 35 076; Regest i dva retka izvornog teksta u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 10, str. 117-118, dok. 327. Dokument se spominje u Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 70-71 i 92 i u Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 28.

⁵⁴ Stjepan je u svoje ime i u ime svoje maloljetne kćeri Doroteje (*nobilis puella Dorothea vocate, filie sue*) svjedočio i dao svoj pristanak na rečenu prodaju. Za ime Vitezove majke, vidi Dočkal, Kamilo, Srednjovjekovna naselja oko Streze: prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji, *Starine*, vol. 46, 1956., str. 145-202, 177, Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 27 i dalje.

Strigonia“.⁵⁵ Već je Fraknói zamijetio da od suvremenika Ivana Viteza, pridjevak „Vitez“ njegovom imenu dodaju samo Galeotto Marzio i Antonio Bonfini.⁵⁶ Polazeći od toga, Csapodiné Gárdonyi iznosi ono što smatra najvjerojatnijim objašnjenjem porijekla pridjevka „Vitez“. Naime, Galeotto je, pišući o Ivanu Vitezu Mlađem (od Komarnice), biskupu Srijema i, kasnije, Vesprima, u istoj rečenici spomenuo i ostrogonskog nabiskupa Ivana (kao i pečujskog biskupa Ivana, koji je poznatiji pod imenom Jan Panonije), te je moguće da ga je Bonfini pogrešno shvatio i prezime „Vitez“ primijenio i na ostrogonskog nadbiskupa. Navedena autorica također kaže da je moguće da su Ivan od Sredne i Ivan Vitez od Komarnice bili u srodstvu po ženskoj liniji.⁵⁷ Međutim, Támas Pálosfalvi je, istražujući plemstvo Križevačke županije, ustanovio da Ivan Vitez od Sredne nipošto nije ujak Ivana Viteza od Komarnice, čija je majka vjerojatno bila pripadnica plemićke obitelji od Međurače (*de Megyericse*). Ipak, sasvim je moguće da se pridjevak kasnije retrogradno prenio s mlađeg Ivana Viteza na starijeg, budući da je mlađi krajem 15. stoljeća, kada nastaju kronike i ostala djela u kojima se Ivana od Sredne naziva „Vitezom“, bio poznat i istaknut prelat. Također, Vitezovi od Komarnice bili su pripadnici mnogo višeg plemstva nego Srednjanski.⁵⁸ Na tragu toga, Klára Pajorin pretpostavlja da je krajem 15. stoljeća prezime „Vitez“ poslužilo da se slavnom ostrogonskom nadbiskupu dade zvučno ime.⁵⁹

Galeotto Marzio, u spomenutoj rečenici u kojoj se spominju „tri Ivana“, naziva nadbiskupa Ivana (od Sredne) i biskupa Ivana (Jana Panonija) krvnim srodniciima (*consanguinei*) Ivana Viteza (Mlađeg), ali niti jednog osim potonjeg ne naziva prezimenom Vitez.⁶⁰ Štoviše, pojašnjava da „vitez“ na latinskom znači *miles*, te da je to prezime Ivanove obitelji.⁶¹ Međutim, Ivana od Sredne redovito naziva samo Ivanom nadbiskupom Ostrogona, a

---

⁵⁵ Bisticci, Vespasiano da, *Le Vite*, vol. I, Istituto nazionale di studi sul rinascimento, Firenca 1970., 319. Već Reumont, pišući o ugarskim prelatima u Bisticcijevom djelu, tog „meser Giovannija“ naziva Ivanom Vitezom *di Zredna*. Vidi Reumont, Alfredo, *Commentario dei tre prelati ungheresi menzionati da Vespasiano da Bisticci*, *Archivio Storico Italiano*, Serie Terza, vol. 20, 1874., str. 295-314, 297.

⁵⁶ Fraknói, *Vitéz János*, 2, bilješka 1. Prezime „Vitez“ se u Galeottovom izvještaju ne odnosi na ostrogonskog nadbiskupa Ivana. Vidi Pajorin, Klára, *Vitéz János vezetéknevéről*, U: Ritoók Zsigmondné Szalay, Ágnes (ur.), *Rebakucs*, Balassi Kiadó, Budimpešta 2011., str. 18-19, 19.

⁵⁷ Csapodiné Gárdonyi, Ime Ivana Viteza, 447-448. Istu teoriju o srodstvu s Komarničkim iznosi i Fraknói, ali u kontekstu Ivana Sáfara, tobožnjeg oca Ivana Viteza od Sredne. Vidi Fraknói, *Vitéz János*, 7.

⁵⁸ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 143-144. Birnbaum ponavlja Fraknóijevu teoriju prema kojoj je Ivan Vitez Mlađi bio nećak Ivana Viteza od Sredne (Birnbaum, *Janus Pannonius*, 12). Isto čini i Marijanović (Marijanović, Jan Panonije, 136), a njega u tome slijedi Petrić (Petrić, Was Janus Pannonius, 78).

⁵⁹ Pajorin, *Vitéz János vezetéknevéről*, 19.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Martius, Galeottus Narniensis, *Znamenité, múdre i žartovné výroky a činy král'a Mateja/De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae*, preveli L'udmila Buzássyová i Daniel Škoviera, Kalligram, Bratislava 2005., 178-181.

nikad Vitezom.⁶² Bonfini pak Ivana od Sredne na pet mjesta naziva „Ioannes Vitesius“ ili „Vetesijs“,⁶³ a na ostalim mjestima o njemu govori samo kao o biskupu ili nadbiskupu Ivanu, ili ga jednostavno naziva po njegovoj dijecezi (*episcopus Varadiensis, archiepiscopus Strigoniensis* i sl.).⁶⁴ Dakle, ako uzmemo u obzir činjenicu da se Ivan od Sredne nikada nije nazivao Vitezom (ako izuzmemo ona dva seviljska kodeksa, koji mu vjerojatno nisu pripadali), te da mu niti na grobu ne stoji ime „Vitez“, sasvim je moguće da se Bonfini, slijedeći Galeottov izvještaj, jednostavno zabunio, smatrajući da je prezime Ivana od Sredne bilo Vitez, budući da je bio *consanguineus* Ivana Viteza Mlađeg. Moguće je i da je Ivan Vitez Mlađi preuveličao nekakvo dalje srodstvo sa Srednjanskima da bi se doveo u bližu vezu sa slavnim nadbiskupom i pobunjenikom protiv Matijaša Hunjadija, što je mu je u vrijeme Jagelovića, kada je nastajala Bonfinijeva kronika, moglo donijeti samo pozitivan publicitet.

S obzirom na to da je Bonfinijevo djelo bilo od ključne važnosti za većinu kasnijih povjesničara srednjovjekovne Ugarske,⁶⁵ nije samo moguće, nego i vjerojatno da je dodavanje pridjevka „Vitez“ Ivanu od Sredne „idol teatra“, odnosno rezultat nekritičkog prihvatanja znanstvene teorije. Naime, prema istraživanju Kláre Pajorin, Dávid Czvitinger je u svojoj povijesti mađarske književnosti iz 1711. (skraćeno zvanj *Specimen*) epistolarij ostrogonskog nadbiskupa Ivana ispravno pripisao Ivanu od Sredne (*Ioannes de Zredna*); međutim, u odlomku o Janu Panoniju, spominje se „Ioannes Vitesius, Metropolita Strigoniensis“. Autor očito nije znao da je riječ o istoj osobi, kao ni nekoliko kasnijih povjesničara.⁶⁶ Moguće je da je ime „Ioannes Vitezijs“ preuzeto iz Bonfinijeva djela, gdje se spominje zajedno s Janom Panonijem,⁶⁷ ali budući da Bonfini nigdje ne spominje Vitezov epistolarij, njegovog se autora nije moglo lako povezati s tim imenom. Mátyás Bél je, primjerice, napisao da je autor spomenutog epistolarija nepoznati *Iohannes de Zredna*, o kojemu nema nikakvih podataka. Te je dvije fiktivne osobe tek krajem 18. stoljeća poistovjetio Elek Horányi, koji je Ivana od

---

⁶² Isto, 196-197, 204-207, 208-209.

⁶³ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 535, kada navodi Vitezov govor prilikom ulaska Matijaša u Ugarsku; 562, prilikom Matijaševe krunidbe, daruje Vitezu Biharsku županiju; 564, prilikom imenovanja Viteza za ostrogonskog nadbiskupa; 593, kada govori o njegovoj smrti. Na samo jednom mjestu (Isto, 519) naziva ga *Ioannes Vetesius* (u akuzativu), kada spominje da se Ladislav Hunjadi s njime posavjetovao treba li ubiti Ulrika Celjskog.

⁶⁴ Npr. Isto, 521, 523, 529, 537, 544, 547, 558, 570, 572, 588. Božanić i Kisić preporučavaju nekoliko instanci u kojima Bonfini spominje Viteza, ali njihov članak obuhvaća samo razdoblje nakon krunidbe kralja Matijaša 1464. godine. Vidi Božanić i Kisić, *O Ивану Бутезу*, 19 i dalje.

⁶⁵ Csapodiné Gárdonyi, Ime Ivana Viteza, 447; Nemet, Dražen, Prikaz Janusa Pannoniusa u djelu Antonija Bonfinija *Rerum Ungaricarum Decades*, *Podravina*, vol. 9, br. 18, 2010., str. 45-58, 49-50.

⁶⁶ Pajorin, Vitéz János vezetéknevéről, 18.

⁶⁷ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 593.

Sredne prozvaao novim, kompozitnim imenom „Ioannes Vitézus de Zredna“. Nakon toga je to ime ušlo u tradiciju, te se koristi još i danas.⁶⁸

Unatoč povijesnoj neutemeljenosti, ime „Ivan Vitez od Sredne“ do danas se toliko ukorijenilo u općoj kulturi da ga je nemoguće izbrisati. Stoga ću ga koristiti u ovom radu, makar samo u svrhu razumljivosti. Iako bi nazivati ga „Ivanom od Sredne“ bilo mnogo prikladnije, „Ivan Vitez“ je ime koje je povijest nadjenula tom slavnom prelatu. Koje mu god prezime nadjenuli, njegova slava neće biti nimalo umanjena.

2.2. Obitelj Srednjanskih

Budući da smo u prethodnom poglavlju utvrdili da je Ivan, kasnije prozvan Vitezom, bio član obitelji Srednjanskih, te da se predstavljao kao Dionizijev sin i Geletov, odnosno Gerardov (mađ. *Gellért* – Gerard) unuk, sada valja utvrditi njegov položaj na obiteljskom stablu i porijeklo njegove obitelji. U jednom od dokumenata iz garičkog pavlinskog samostana, izdanom 1417. godine, možemo pročitati da se Gerardov otac, a time djed Dionizija i njegove braće Filipa i Petra, zvao Deziderije.⁶⁹ To (djelomice, kako ćemo vidjeti kasnije) osporava Fraknóijevu tezu iz 1888. prema kojoj je Gerardov otac bio Stjepan I., otac Jurja zvanog *Bangotha*, koji bi pak time bio Gerardov brat.⁷⁰ Fraknói je tu tezu zasnovao na dva dokumenta iz 1400. godine, u kojima se navodi da je Juraj sin Stjepanov od Sredne pred Čazmanskim kaptolom,⁷¹ odnosno pred podbanom i županom, te plemićkim sudom Križevačke županije,⁷² u svoje ime i u ime Filipa, Petra i Dionizija, sinova Gerardovih, polagao pravo na dio posjeda Dragino Polje,⁷³ te zabranio ostalim plemićima, među ostalima

---

⁶⁸ Pajorin, Vitéz János vezetéknevérol, 18-19.

⁶⁹ MOL DL 35 447. Ime *Desceu* je način pisanja imena Dezső, što je mađarska verzija imena Deziderije. Takva je grafija česta u kasnosrednjovjekovnim ugarskim dokumentima. Prema Pisk, ime potonjeg bi glasillo „Dešen“ (Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 93), vjerojatno zbog sličnosti slova *n* i *u* u dokumentu.

⁷⁰ Fraknói, Zrednai Vitéz János, 571.

⁷¹ MOL DL 35 302; vrlo kratak regist u Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 6. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 9, br. 3-4, 1931., str. 284-315., str. 311, dok. 40.

⁷² MOL DL 35 303; kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 6, str. 311., dok. 41. Vidi Prilog A 1.

⁷³ U MOL DL 35 302 posjed je imenovan kao *Draginfelde*; međutim, u mnogo detaljnijem dokumentu križevačkog županijskog suda navodi se kao posjed „*que olim condam Dragyn prefuisset, in districtu Gresenche*“, dakle u Gračeničkom distriktu. S obzirom na ime, moguće je da je posjed nekoć pripadao ženi zvanj Dragya, supruzi Martina od Gračenice, oko čijeg se posjeda 1380. g. pred banskim sudom sporio garički pavlinski samostan, koji je zastupao Gerard sin Deziderijev. Vidi Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 76-77 i Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 27; prijepis dokumenta u Smičiklas, Tadija i dr. (ur.),

nekima od Kastelanovića, da zadiru u njega. Budući da je Juraj od Sredne nastupao u ime Gerardovih sinova, bilo je posve razumno pretpostaviti da je bio njihov stric, što je Fraknói i učinio. Međutim, izvori govore drugačije. U jednom od dokumenata sačuvanih u fondu strezanskog samostana (što bi objasnilo zašto ga Fraknói nije uzeo u obzir), posve neupadljivom i naoko nevažnom, jer se u njemu navodi tek odgoda sudskog ročišta, Juraj sin Stjepanov od Sredne naveden je kao *frater patruelis et condivisionalis* Filipa i Dionizija, sinova Gerardovih.⁷⁴

Frater patruelis označava, u idealnom slučaju, bratića po ocu, iako je u srednjem vijeku taj pojam bio mnogo širi, te je ponekad obuhvaćao i dalje rođake.⁷⁵ S druge strane, *frater condivisionalis* je pojam koji nastaje krajem 14. stoljeća uslijed raspadanja starih plemićkih rodova, i ne mora nužno označavati blisko srodstvo, nego zajedničko vlasništvo nad nekim posjedom davnih predaka.⁷⁶ U Jurjevom slučaju, riječ je o posjedu Sredni, odnosno *Zrednamelleky*. Bilo kako bilo, možemo zaključiti da Juraj sigurno nije bio stric Gerardovih sinova.

Međutim, ni pitanje srodnosti između navedenih troje braće nije ni izdaleka jednostavno. Generacije se ne mogu svrstati u uredne okvire, kako danas, tako ni u srednjem vijeku. Ako je netko nekome otac, to ne znači da je nužno imao išta s njegovim začecem. Tako je i u već spomenutom dokumentu iz 1417. godine navedeno da je Gerard otac, a Deziderije djed jedino Filipa od Sredne, a Petar i Dionizije navedeni su kao Filipova polubraća po majci (*fratres uterini*).⁷⁷ To je jedan dio problema. Drugi dio sastoji se od toga

---

Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. XVI. diplomata annorum 1377-1385.

continens, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1976., str. 182-188, dok. 159. Za Gračenički distrikt vidi Pisk, *Topografija Garića*, 120.

⁷⁴ MOL DL 34 856. Isprava je izdana 16. siječnja 1426. godine. Kratak regist, u kojem se ne spominje navedena rodbinska veza, u Mályusz, Elemér, *A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban*, 3. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 6, br. 1-4, 1928., str. 87-203., str. 118, dok. 80.

⁷⁵ Fügedi, Erik, *The Elefánthy: The Hungarian Nobleman and His Kindred*, Central European University Press, Budimpešta 1998., 20.

⁷⁶ Isto, 5, 20-21; usp. Karbić, Damir, *Hrvatski plemićki rod i običajno pravo: Pokušaj analize, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 16, 1999., str. 73-117, 103-104. Za posjedovne odnose između *fratres condivisionales* kako su zabilježeni u *Tripartitum Opus*, vidi Werbőczy, István, *Tripartitum opus iuris consuetudinarii incluti regni Hungariae/ The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary: A Work in Three Parts, the "Tripartitum"*, Charles Schlacks Jr., Idylwild 2006., 112-113 i dalje.

⁷⁷ MOL DL 35 347. Dokument je izdao Čazmanski kaptol 9. rujna 1408. Vidi Prilog A 11.

što u ispravi kralja Sigismunda, izdanoj 23. studenog 1405., stoji da je Dionizije od Sredne sin Gerarda, a Filip i Petar navedeni su kao njegovi *fratres uterini*.⁷⁸

Taj problem bi se mogao objasniti pretpostavkom da se spomenuti Gerard ženio nekoliko puta, i to za udovice koje su već imale sinove. Budući da se u ispravama i Filip, i Petar, i Dionizije uvijek, bez iznimke, bilo da se spominju individualno ili zajedno, uvijek navode kao Gerardovi sinovi, mora da su bili vrlo mladi kada su se njihove majke udale za Gerarda, te da ih je on posvojio. Međutim, u dva dokumenta – u također već spomenutom dokumentu Čazmanskog kaptola iz 1417.⁷⁹ i u pismu kralja Sigismunda Čazmanskom kaptolu iz rujna 1425., čiji je prijepis sačuvan u odgovoru kaptola kralju⁸⁰ - Filip i Dionizije navedeni su kao *fratres carnales*, i to u prvom dokumentu prema Filipovoj izjavi, a u drugom prema Dionizijevoj. To bi imalo značiti da su Dionizije i Filip imali u najmanju ruku istog oca, ako ne i majku.⁸¹ To nas stavlja pred zanimljiv problem, jer više uopće ne možemo biti sigurni tko je od njih Gerardov biološki sin, a tko nije. Gerard je sigurno oženio barem jednu udovicu koja je već imala djecu, jer je najmanje jedan od navedene trojice – Dionizije, Filip ili Petar – polubrat po majci ostaloj dvojici. Budući da su u dva dokumenta Filip i Dionizije navedeni kao braća po ocu, a Petar je uvijek naveden kao polubrat po majci ostale dvojice, moguće je da su se pisari dvaju spornih dokumenata⁸² zabunili, odnosno da je u njima samo Petra trebalo imenovati kao polubrata ostale dvojice. On je i inače bio „crna ovca“ obitelji, kako ćemo vidjeti kasnije. Međutim, čak niti to ne dokazuje da su Dionizije i Filip bili Gerardovi biološki sinovi, jer je moguće da su sinovi udovice koju je potonji oženio, i njenog pokojnog muža. Uslijed nerazjašnjene bračne politike živopisnog Gerarda, ne možemo biti sigurni je li on zaista biološki djed Ivana Viteza.

Prvi pridjevak pod kojim se Dionizije spominje samostalno (dakle, ne zajedno sa svojom braćom ili polubraćom) je „od Tekovca“,⁸³ kako je imenovan u dvije isprave s

---

⁷⁸ MOL DL 34 669. Vrlo kratak regest, bez ove distinkcije, u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 3, str. 102, dok. 41. Dokument se spominje, također bez rečene distinkcije (umjesto „polubraća po majci“ stoji samo „braća“) u Dočkal, Srednjovjekovna naselja, 192 i 199.

⁷⁹ MOL DL 35 447.

⁸⁰ MOL DL 35 505; kratak regest, bez spomena rečene distinkcije, u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 8, str. 279, dok. 205. Vidi Prilog A 16.

⁸¹ *Tripartitum Opus* razlikuje pojmove *fratres carnales* i *fratres uterini*; prevodioci *fratres carnales* prevode kao „sinovi istog oca“ ili jednostavno „braća“, a *fratres uterini* kao „polubraća“; vidi primjerice Werbőczy, *Tripartitum opus*, 104-105, 108-109 i 110-111. Glosar priključen navedenom djelu termin *fratres carnales* definira kao polubraću po ocu, a *fratres uterini* kao polubraću po majci. Isto, 443.

⁸² MOL DL 35 347 i MOL DL 34 669.

⁸³ Kurelac osnivačem roda Srednjanskih (koje naziva Geletićima) naziva Dionizija od Tekovca u Kurelac, Kulturna i znanstvena djelatnost, 24. U tome se poziva na Dočkalov članak. Dočkal na nekoliko mjesta spominje

početka 15. stoljeća.⁸⁴ Međutim, ne možemo tvrditi da je to bio posjed njegove „prave“ (ne adoptivne) obitelji, budući da usporedbom isprava postaje jasno da je pridjevak „od Tekovca“ (...*fidelis nostri dilecti Dyonisii filii Geleth de Tekowch*...) bio u najboljem slučaju privremen. Dionizija se u nekoliko isprava, po istom ključu, spominje s pridjevkom „od Rogozne“ (...*Dionisii filii Geleth de Rogozna*...).⁸⁵ Dionizije je Rogoznu tek 1403. dobio od kralja Sigismunda, a prije toga ju nije mogao posjedovati jer ju je Sigismund izuzeo iz posjeda utvrde Velike upravo zato da bi ju darovao Dioniziju.⁸⁶ Nije bilo neuobičajeno da ugarsko i slavonsko plemstvo s promjenom posjeda promijeni i pridjevak, pogotovo ako bi novostečeni posjed bio bolji od prethodnog.⁸⁷ Tako su se i Srednjanski identificirali sa zemljom koju bi u danom trenutku posjedovali.⁸⁸ Stoga se niti Tekovac, ali niti Sredna, ne moraju nužno smatrati Dionizijevim očinskim posjedima.

Već spomenuti Gerard, otac spomenutih Dionizija, Filipa i Petra, ili barem nekih od njih, u izvorima nam je poznat pod mnogim imenima.⁸⁹ Mjesto koje se u ispravama zaista veže uz Gerardovo ime nisu niti Sredna niti Tekovac, nego Gračenica. Primjerice, isprava iz 1365. spominje Gerarda, sina Deziderijevog iz Gračenice (*de Gresencha*), i njegovu polubraču po majci Dionizija i Ivana, te bratiće Grgura i Stjepana, sinove Deziderijevog brata Germana, u kontekstu spora oko nekog posjeda na području Gračenice, kod potoka Sredne (*penes fluvium Zrednapotoka*). Gerard je u tom sporu predstavljao sebe i sve navedene članove obitelji.⁹⁰ Gerardov otac Deziderije spominje se već 1331. godine, kada njegov brat

---

Dionizija sina Gerardovog od Tekovca, ali samo u kontekstu isprava koje ga doista imenuju kao takvog. Vidi Dočkal, *Srednjovjekovna naselja*, 184, 191, 192, 195, 196 i dr.

⁸⁴ MOL DL 34 667 (vrlo kratak regist u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországi* 3, str. 101, dok. 39; vidi Prilog A 2) i MOL DL 34 668 (vrlo kratak regist u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországi* 3, str. 101-102, dok. 40; vidi prilog A 4). Vidi i Dočkal, *Srednjovjekovna naselja*, 184, 191, 192 i posebno 193 i 199. Dočkal je smatrao da su se mjesta Tekovac i Sredna nalazila blizu jedno drugome, te da su kao pridjevci bila međusobno zamjenjiva (Isto, 193).

⁸⁵ MOL DL 35 335. Vidi Prilog A 7.

⁸⁶ MOL DL 34 667. Usp. Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 27.

⁸⁷ Rady, Martyn, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Palgrave, in association with School of Slavonic and East European Studies, University College London, Basingstoke/New York 2000., 30.

⁸⁸ Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 26-27.

⁸⁹ Isprave donose različite verzije njegova imena – *Gele*, *Gyele*, *Gelye*, *Geleth*, *Gyeleth* i sl. Jedna isprava kralja Sigismunda iz 1413. čak ga naziva *Heleth* (MOL DL 38 115), a u prijepisu jednog dokumenta iz 1381. koji donosi *Codex Diplomaticus* (Smičiklas i dr., *Codex diplomaticus XVI*, str. 234-235, dok. 194) naziva ga se *Gyeke*. Međutim, ovdje je gotovo sigurno riječ o strojopisnoj pogrešci. Mályusz u registu na mađarskom na tom mjestu ispravno čita *Gyele* (Mályusz, *A szlavóniai és horvátországi* 6, str. 294, dok. 18), kako jasno stoji u izvornoj ispravi (MOL DL 35 265).

⁹⁰ Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 93. Dokument na koji se autorica referira nalazi se u Smičiklas, Tadija i dr. (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. XIII. diplomata annorum 1360-1366. continens*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1915., str. 447-448, dok. 324. Regest je djelomice pogrešan, budući da Gerard i ostali ne prosvjeduju zbog ometanja posjeda, nego zbog pokušaja jedne od strana u sporu da vlasništvo nad spornim posjedom prenese na treću stranu. Također, u dokumentu je riječ o polubraći (*fratres uterini*).

German, plemić od Gračenice (*nobilis de Gresenche*), u svoje i njegovo ime daruje neku zemlju garićkom samostanu, za spas duše njihova polubrata Jurja sina Gymzine. Iz tog dokumenta saznajemo i da se Deziderijev i Germanov otac zvao Dionizije.⁹¹ Njihov djed se pak zvao Vecheren, kako nam otkriva dokument iz 1332.; u njemu se braća Deziderije i German pred Čazmanskim kaptolom odriču sudskih postupaka protiv izvjesnog Ivana sina Nikolinog i unuka Ugrinovog, jer im je isplatio odštetu. On im je prethodno nanio mnoge štete i ubio mnoge ljude, a bio je odgovoran i za ubojstvo njihova polubrata Jurja sina Gymzininog (vjerojatno 1331. godine, kada je darovana zemlja za spas duše potonjeg).⁹²

Deziderije se spominje još 1338., kada zajedno s bratom Germanom daruje neku zemlju garićkom samostanu,⁹³ i 1340., kada je s dozvolom svoga brata Germana darovao garićkom samostanu dio svoga vinograda na posjedu Hrastovcu (*Harasztouch*), u Gračeničkom komitatu, za spas duše svoje majke i ostalih predaka.⁹⁴ U oba su dokumenta German i Deziderije imenovani kao plemići od Gračenice.⁹⁵

Iz ovih je podataka očito je obitelj Ivana Viteza bila dio prilično stare plemićke loze, čije je porijeklo moguće pratiti još od početaka vladavine Anžuvina. Osim u spomenutim dokumentima, njegov (u pravnom, ako ne nužno i u biološkom smislu) djed Gerard spominje se i 1380., kada je pred banskim sudom zastupao garićki samostan u sudskom sporu s gračeničkom plemkinjom zvanom *Dragya* oko posjeda Mihaljevca.⁹⁶ U dokumentu kraljevskog suca, pred kojeg je spor na kraju došao, iz 1381. godine, Gerard je naveden kao sin *Dezou*, odnosno Deziderija.⁹⁷ Dokument Čazmanskog kaptola iz studenog iste godine, u

---

⁹¹ Smičiklas, Tadija (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. IX. diplomata annorum 1321-1331. continens*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1911., str. 546, dok. 443. Usp. Pisk, *Pavlini samostan Blažene Djevice*, 84. German sin Dionizijev se već 1327. spominje kao čovjek gračeničkog župana; Smičiklas, *Codex diplomaticus IX*, str. 347, dok. 288. Pretpostavljam da je Juraj sin Gymzine polubrat Deziderija i Germana, ali moguće je i da je riječ o rođaku; isprava koristi termin *frater*, ali ime oca je različito.

⁹² „...*German et Desscen filii Dionisii filii Vecheren de Gressenche* ...“, Smičiklas, Tadija (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. X. diplomata annorum 1332-1342. continens*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1912., str. 4, dok. 3.

⁹³ Isto, str. 386-387, dok. 285; Pisk, *Pavlini samostan Blažene Djevice*, 84.

⁹⁴ Smičiklas, *Codex diplomaticus X*, str. 561, dok. 394; Pisk, *Pavlini samostan Blažene Djevice*, 84.

⁹⁵ Komitat Gračenica u dokumentima se kontinuirano spominje još od 1257., a od sredine 14. st. naziva se i distriktom. Dokumenti iz sredine 14. st. spominju gračeničkog župana. Nakon toga vremena prevladava naziv distrikt. U drugoj polovici 14. st. i dalje se ponekad koristi naziv *comitatus*, iako je sredinom 14. st. gračeničko upravno područje ušlo u sastav Križevačke županije. Pisk, *Topografija Garića*, 120-121.

⁹⁶ Pisk, *Pavlini samostan Blažene Djevice*, 76-77 i Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 27; usp. Smičiklas i dr., *Codex diplomaticus XVI*, str. 182-188, dok. 159.

⁹⁷ Mályusz u regestu na mađarskom (Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 6, str. 292, dok. 15) čita *Dezou*; u prijepisu dokumenta u Smičiklas i dr., *Codex diplomaticus XVI*, str. 148 i 149, dok. 133 stoji *Dezen*. U ispravi (MOL DL 35 205), slova *u* i *n* slična su do nerazlučivosti, pa su nesuglasice među prepisivačima shvatljive.

kojem se navodi izvršenje naredbe kraljice Elizabete o pozivanju nekih stranaka pred sud, zanimljiv je jer je u njemu Gerard imenovan na tri različita načina, što ukazuje na nedosljednost bilježenja naziva. U prijepisu kraljičinog pisma, u kojem je naveden kao kraljičin čovjek, imenovan je kao *Gýeleth de comitatu Gresenche*, u odgovoru Čazmanskog kaptola stoji da su pozivanje pred sud izvršili s kraljičinim čovjekom *Gyele filio Dezeu de Gresencha*, a u bilješci Zagrebačkog kaptola na hrptu dokumenta imenovan je kao *Gelet sin Dezeu de comitatu Gorsenche*.⁹⁸ Godine 1386. naveden je kao čovjek križevačkog župana u istrazi nekog zločina počinjenog na posjedima garičkog samostana,⁹⁹ i nakon toga ga više ne nalazimo u izvorima.

Već početkom godine 1400., kao što smo već spomenuli, Gerardove je sinove u sporu oko prava na posjed *Draginfelde* zastupao Juraj sin Stjepanov od Sredne, njihov bratić i suposjednik. Juraj se već 1395. spominje kao *Georgius filius Stephani de Zredna*, zajedno s bratom Mihaelom.¹⁰⁰ Zanimljivo je da su Juraj i trojica Gerardovih sinova u dokumentu Čazmanskog kaptola iz 1400. navedeni s pridjevkom *de iuxta Zredna*,¹⁰¹ što bi se poklapalo s time da se 1365. Gerard sporio oko nekog posjeda *penes fluvium Zrednapotoka*, što smo već spomenuli. Međutim, već nekoliko dana kasnije, u dokumentu križevačkog župana s kraja siječnja 1400., Juraj i Gerardovi sinovi javljaju se s pridjevkom *de Zredna*.¹⁰² Naziv *Zrednamelleky* ili *Srednamelleky*, kako se posjed uglavnom naziva u kasnijim dokumentima, samo je hungarizirana verzija imena *iuxta Zredna*, odnosno „kraj uz Srednu“.¹⁰³ Posjed je dakle nazvan po vodotoku Sredni, a ponekad ga se nazivalo i dužom verzijom „uz Srednu“, na latinskom ili mađarskom jeziku. Po svemu sudeći, između pojmova *Zredna* i *Zrednamelleky* nije bilo nikakve razlike, jer se u izvorima koriste kao ekvivalentni. Pisk je smatrala da se Sredna nalazila u široj okolici garičkog samostana, najvjerojatnije južno, na području Gračenice. Prema njenoj teoriji, uz potok Sredna se kasnije razvilo istoimeno naselje, po kojem je obitelj Srednjanskih dobila pridjevak.¹⁰⁴

Ipak, ime *Dezou* često se javlja u ispravama, a ime *Dezen* vrlo rijetko, a i tada je vrlo vjerojatno rezultat pogrešne transkripcije.

⁹⁸ MOL DL 35 265; prijepis u Smičiklas i dr., *Codex diplomaticus XVI*, str. 234-235, dok. 194., gdje umjesto *Gyeke* treba stajati *Gyele*. Regest u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 6, str. 294-295, dok. 18.

⁹⁹ MOL DL 35 279; regest u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 6, str. 298-299, dok. 25.

¹⁰⁰ Smičiklas, Tadija i dr. (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. XVIII. diplomata annorum 1395-1399. continens*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1990., str. 66-67, dok. 51. Mihaelu više ne nalazimo traga u ispravama.

¹⁰¹ MOL DL 35 302. U ovom se dokumentu Dionizije naziva *Dyanus*.

¹⁰² MOL DL 35 303. Vidi Prilog A 1.

¹⁰³ Usp. Fraknói, *Zrednai Vitéz János*, 571.

¹⁰⁴ Pisk, *Pavliniski samostan Blažene Djevice*, 92-93.

Kada je riječ o položaju Sredne, osim već spomenute teorije koju je iznijela Pisk, Dočkal je smatrao da se nalazila u blizini Dišnika i Bršljanice,¹⁰⁵ odnosno u okolici Ilove, Garešnice i Čazme.¹⁰⁶ Međutim, kako Pisk upozorava, Garešnicu raniji povjesničari često brkaju s Gračenicom.¹⁰⁷ Ritoókné Szalay, pak, smatra da se Sredna nalazila tridesetak kilometara južno od Česmice – kako kaže – u blizini Moslavačke gore.¹⁰⁸ Na temelju izvorne građe, nema nikakve sumnje da se nalazila u Križevačkoj županiji. Ako je Sredna nasljedni posjed Gerarda sina Deziderijevog, tada se nalazio na području nekadašnjeg Gračeničkog komitata, a Gerardova se obitelj njegovim stjecanjem u drugoj polovici 14. st. izdigla iznad lokalnog nižeg plemstva.

Bilo kako bilo, Dionizije, otac Ivana Viteza, relativno je rano počeo tražiti sreću izvan obiteljskih posjeda. Pridružio se vojsci kralja Sigismunda, koji je sredinom 1402. u Pragu zarobio svoga brata Vjenceslava, njemačkog i češkog kralja, i bratića Prokopa, moravskog markgrofa, te ih odveo u Beč, a krajem iste godine je zajedno sa svojim saveznicima Habsburzima počeo osvajanje Češke. Uslijed pobune u Ugarskoj, bio je sredinom 1403. prisiljen prekinuti pohod, a Habsburzi su ubrzo nakon toga oslobodili Vjenceslava i Prokopa.¹⁰⁹ Čini se da je Dionizije bio sposoban ratnik, jer se uspio dovoljno istaknuti da mu Sigismund u ožujku 1403. godine daruje posjed Rogoznu, koji je tom prilikom izdvojio iz domene utvrde Velike, kao nagradu za dotadašnju službu tijekom ratovanja u Češkoj, i kao plaću da može nastaviti slijediti kralja u ratu. Rogozna je u darovnici navedena kao privremena nagrada, a Dionizije ju je imao držati dok mu kralj ne dade neki drugi posjed.¹¹⁰ Kao primaoci posjeda „po Dioniziju“ navedena su i njegova polubraća Filip i Petar.¹¹¹

Unatoč privremenosti darovnice, banovi Slavonije su odbili Dioniziju i njegovoj braći prepustiti Rogoznu. Dionizije je izvijestio Sigismunda o tome, te je potom u proljeće 1404., nakon što je u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu ugušena pobuna i kraljevska vlast ponovno

---

¹⁰⁵ Dočkal, *Srednjovjekovna naselja*, 177.

¹⁰⁶ Isto, 199.

¹⁰⁷ Pisk, *Topografija Garića*, 118.

¹⁰⁸ Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 26.

¹⁰⁹ Baum, Wilhelm, *Kaiser Sigismund : Hus, Konstanz und Türkenkriege*, Styria, Graz 1993., 47 i 49.

¹¹⁰ MOL DL 34 667; vrlo kratak regest u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 3, str. 101, dok. 39. Dokument se spominje i u Dočkal, *Srednjovjekovna naselja*, 191-192 i Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 27. Vidi Prilog A 2. Darovnica je izdana *in descensu nostro campestri in Bohemia, iuxta castrum Skalicz*; usp. Engel, Pál i Tóth, Norbert C., *Itineraria regum et reginarum = Királyok és királynék itineráriumai: (1393 - 1438)*, MTA Történettudományi Intézete, Budapest 2005., 80.

¹¹¹ U Werbőczyjevom *Tripartitum* naveden je točno takav oblik darivanja dobara svoj braći radi zasluga jednog od njih. Vidi Werbőczy, *Tripartitum opus*, 108-109. Posjed bi darovnicom bio dan jednom od braće, a ostali bi posjed stekli po njemu. Nakon toga bi ga trebali među sobom razdijeliti, ali je do trenutka diobe onaj od braće kojem je posjed prvotno darovan mogao slobodno raspolagati njime.

uspostavljena,¹¹² naredio banovima da odmah predaju Rogoznu Dioniziju ili nekome od njegovih ljudi.¹¹³ Tom je prilikom također naredio Čazmanskome kaptolu da svjedoči uvođenju u posjed, što su oni mjesec dana kasnije i učinili.¹¹⁴ Međutim, kastelani Velike su se nastavili ponašati kao da su stanovnici Rogozne njihovi podanici, te su ih pozivali pred svoj sud. To je Dionizije prijavio slavonskim banovima, koji su upozorili kastelane da prestanu s time. Dionizije je svoju pritužbu iznio pred banove dok su bili na vojnom pohodu (kako je u ispravi navedeno), vjerojatno u Bosnu,¹¹⁵ te je moguće da je i on sam bio sudionik tog pohoda, budući da se tijekom njega nalazio uz banove, a znamo i da je već ranije ratovao u kraljevoj vojsci.

Usprkos kralju i banovima, prijenos vlasništva nad Rogoznom nije protekao glatko. Već u jesen 1405., Dionizije je u Đurđevcu (*Zengyurgh*) ponovno izašao pred kralja Sigismunda i obavijestio ga da kastelani Velike uništavaju njegove usjeve, sijeku šume i pljačkaju podanike, te da prijete da će priključiti Rogoznu svojoj domeni. Sigismund je to, naravno, zabranio.¹¹⁶ Budući da se kralj tada vraćao s pohoda u Bosnu, moguće je da ga je Dionizije i tom prilikom pratio.¹¹⁷ Još je sljedeće godine kastelan Velike nasilno zaposjeo neke kuće Dionizijevih kmetova u jednoj šumi kod rijeke Save, ali ovoga je puta bila dovoljna opomena jednog od plemićkih sudaca Križevačke županije da zaposjednuta imovina bude vraćena vlasniku.¹¹⁸ U ovom dokumentu, kao i u nekolicini drugih,¹¹⁹ Dionizije nosi pridjevak „od Rogozne“, te se čini da je njegovo vlasništvo nad tim posjedom već bilo učvršćeno.

Nakon tih početnih problema, čini se da je za Dionizija nastupilo vrijeme obilja. Moguće je da su se njegove godine ratovanja isplatile, budući da je raspolagao znatnom količinom gotova novca. Godine 1407. mu je jedan od susjeda dao pravo izgradnje na njegovom posjedu, uz dodatak da će vlasnik posjeda imati pravo otkupiti sve što Dionizije

---

¹¹² Engel, P., *The Realm*, 208.

¹¹³ MOL DL 35 321; vrlo kratak regist u Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 7. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 10, br. 1-2, 1932., str. 92-123, str. 92, dok. 57. Vidi Prilog A 3.

¹¹⁴ MOL DL 34 668; kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 3, str. 101-102, dok. 40. Dokument se spominje i u Dočkal, Srednjovjekovna naselja, 192. Vidi Prilog A 4.

¹¹⁵ MOL DL 35 323; kratak regist, s nekoliko latinskih sintagmi, u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 7, str. 93, dok. 60. Vidi Prilog A 5. Rat u Bosni bio je dug i iscrpljujuć, trajajući sve do 1409. Vidi Engel, P., *The Realm*, 233-234.

¹¹⁶ MOL DL 34 669; vrlo kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 3, str. 102, dok. 41. Dokument se spominje i u Dočkal, Srednjovjekovna naselja, 192.

¹¹⁷ Engel i Tóth, *Itineraria regum et reginarum*, 84.

¹¹⁸ MOL DL 35 335; vrlo kratak regist s par latinskih rečenica u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 7, str. 96-97, dok. 71. Vidi Prilog A 7.

¹¹⁹ MOL DL 35 336 i 35 338.

sagradi.¹²⁰ Iste godine, Sigismund i Farkaš Čupor založili su Dioniziju posjed Lesnu za 120 florena.¹²¹ Dionizijev brat Filip tvrdio je da je i on priložio 7 florena toj svoti, ali se Dionizije pred gračeničkim župnikom zakleo da je sve isplatio sam. Filip nije nastavio spor, te se čini da su ga braća izgladila među sobom. Također, krajem te godine, Dionizije i njegova braća isplatili su banskim sakupljačima marturine 7 florena, na ime posjeda Rogozne.¹²²

Početkom sljedeće godine, počeli su problemi između Dionizijeva polubrata Petra i Pavla Čupora, koji je tada bio križevački župan. Čupor je Petra zbog nekog prijestupa osudio na globu od 9 florena, koju je potonji i platio.¹²³ Čini se da je Petar nešto prije toga krenuo Dionizijevim stopama i stupio u službu kralja Sigismunda, budući da mu je potonji darovao sve posjede koje je zbog nevjernosti tijekom nedavne pobune oduzeo Galu sinu Petra, sina Jurjevog, od Lesne. Petar se 1408., uz posredovanje „čestitih i plemenitih muževa“ (što je česta formula u ispravama) nagodio s Galovim rođakinjama, Klarom udovicom Stjepana, sina Jurjevog, od Lesne i njenim kćerima, da će im prepustiti posjede *Lesna* i *Hrusouch*¹²⁴, a zauzvrat od njih dobiti posjed Podgorje.¹²⁵ Međutim, još je iste godine obitelj zadesila velika nesreća.

Tijekom nekog sudskog spora između Jurja sina Stjepanovog od Sredne i Petra sina Gerardovog, u rujnu 1408. križevački župan Pavao Čupor osudio je Petra na smrt i gubitak svih posjeda.¹²⁶ Na tako drastičnu kaznu bio je osuđen zbog klevete (*calumnia*).¹²⁷ Naravno, Petar nikada nije bio u stvarnoj životnoj opasnosti, jer se za klevetu nije dosuđivala prava smrtna kazna, nego kazna *emendae capitis*.¹²⁸ Također, s obzirom na to da se kleveta u doba

---

¹²⁰ Potpuni prijepis dokumenta u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 7, str. 97, dok. 72.

¹²¹ Prijepis dokumenta u Lukinović, Andrija (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis. Vol. V, 1395.-1420.*, Kršćanska sadašnjost/Arhiv Hrvatske, Zagreb 1992., str. 308, dok. 231. Ovaj slučaj spominje se spominje i u Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 27. Sigismund i Farkaš (Vuk) bili su sinovi Tome Čupora; vidi Nikolić Jakus, Zrinka, Obitelj Čupor Moslavački, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, vol. 4, 2011., str. 269-300, 284-285.

¹²² MOL DL 35 338; vrlo kratak regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 7, str. 98, dok. 75. Vidi Prilog A 8.

¹²³ MOL DL 35 339; kratak regest s jednom rečenicom na latinskom u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 7, str. 98, dok. 76.

¹²⁴ Ime ovog mjesta podsjeća na Hruševac. Međutim, možda je riječ o Hrastovcu. Nedaleko od Sređana kod Badljevine, gdje Dočkal jednom smješta Srednu (Dočkal, Srednjovjekovna naselja, 193) zaista se nalazi selo Hrastovac.

¹²⁵ MOL DL 35 346; kratak regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 7, str. 99, dok. 78. Sigismund je još 1403. počeo dijeliti zemlju zaplijenjenju od pobunjenika svojim sljedbenicima. Vidi Engel, P., *The Realm*, 209.

¹²⁶ MOL DL 35 347; kratak regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 7, str. 99-100, dok. 80. Vidi Prilog A 11.

¹²⁷ MOL DL 35 356; kratak regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 7, str. 102, dok. 86. Vidi Prilog A 12.

¹²⁸ Werbőczy, *Tripartitum opus*, 336-339. Smrtna se kazna, osim toga, nije izricala ni u sporovima između krvnih srodnika, što su Juraj i Petar bili. Isto, 300-301.

nastanka *Tripartituma* odnosila uglavnom samo na nepropisno pokretanje sudske parnice oko prava na posjed,¹²⁹ možemo pretpostaviti da su se Juraj i Petar sporili oko posjeda Sredne, budući da na temelju podataka iz 1420-ih znamo da su Juraj i njegov bratić Lovro bespravno držali polovicu toga posjeda.

Petru je u pomoć priskočio njegov polubrat Filip – Dionizije je bio odsutan – dogovorivši se s županom da će Gerardovi sinovi zajedno iskupiti Petrov život, te platiti globu i sudske troškove. To je učinio davši županu posjed Mali Bršljanovac (*Kisberschanouch*).¹³⁰ Petar nije bio prisutan tijekom sklapanja tog dogovora. Župan Pavao Čupor je nedugo nakon toga darovao rečeni posjed oltaru Sv. Katarine, Doroteje, Barbare i Uršule u garićkom samostanu.¹³¹

Moguće je da niti to nije bilo dosta, jer se sljedeće godine Petar morao – u zamjenu za život i određenu sumu novca – odreći i Podgorja. Njegov polubrat Filip ga je u Petrovo ime predao županu Čuporu, koji ga je pak darovao garićkom samostanu, a Petar se u kolovozu 1408. odrekao svojih prava na njega.¹³² Moguće je da su Mali Bršljanovac i Podgorje isti posjed, što bi značilo da se Gerardovi sinovi nisu morali odreći dvaju posjeda, nego samo onog koji je Petar dobio razmjenom s Klarom od Lesne.¹³³ Međutim, s obzirom na to da je cijena *emendae capitis* za plemića iznosila 200 florena, nije nevjerojatno da jedan posjed nije bio dovoljan da pokrije i nju i sudske troškove.¹³⁴ Bilo kako bilo, od kraljevog dara Petru na kraju nije ostalo ništa.

Petar sin Gerardov spominje se još krajem 1410. godine, kada ga je kraljica Barbara imenovala kao svojeg čovjeka prilikom ponovnog uvođenja predstavnika garićkog samostana u neki posjed koji im je darovao bivši ban Pavao *de Peech*. Petar je tom prilikom zaista i

---

¹²⁹ Isto, 336-339; usp. Mažuranić, Vladimir, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Vol. I: A-O*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1908-1922, pretisak: Informator, Zagreb 1975., 112-113.

¹³⁰ MOL DL 35 347.

¹³¹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis V*, str. 320-321, dok. 239.

¹³² MOL DL 35 356.

¹³³ Pisk smatra da je „Podgorje“ koje se spominje u prethodnom dokumentu zapravo Mali Bršljanovac, koji se nalazio kod crkve Sv. Mihaela u Podgorju. (Pisk, *Pavlini samostan Blažene Djevice*, 89). Iako je to moguće, smatram da postoje određene razlike – u dokumentu stoji da je Podgorje darovano garićkom samostanu, a u Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis V*, str. 320-321, dok. 239 precizirano je da je Mali Bršljanovac darovan oltaru Sv. Katarine i ostalih svetica. Također, u MOL DL 35 356 navodi se da je u zamjenu za Podgorje župan Petru, osim života, dao i nešto novca, a u MOL DL 35 347 se Mali Bršljanovac spominje samo kao plaća za Petrov život, globe i sudske troškove. Moguće je da je potonji posjed zaista nije bio dovoljan da se iskupi Petra. Također, značajno je da se prava na Podgorje odricao samo Petar, a ne i njegova polubraća. To bi moglo značiti da je Mali Bršljanovac bio zajednički posjed, a Podgorje samo Petrov.

¹³⁴ Werbőczy, *Tripartitum opus*, 302-303.

izvršio uvođenje.¹³⁵ Međutim, to je posljednji put da ga pronalazimo u dokumentima. Moguće je da je umro negdje između te i 1417. godine, kada se oboje njegove polubraće i njihovi sinovi odriču posjeda Mali Bršljanovac u korist garičkog samostana, u zamjenu za pravo ukopa u potonjem. Da je Petar tada bio živ, vjerojatno bi se i on nalazio među njima.¹³⁶ Do ovog je odricanja došlo jer je Pavao Čupor, koji je u međuvremeno postao slavonskim banom, okrutno pogubljen nakon poraza 1415. u Bosni,¹³⁷ te je oko prijenosa vlasništva nad posjedom Mali Bršljanovac na garički samostan izbio spor.¹³⁸ Iako Gerardovi sinovi, koliko znamo, nisu sudjelovali u tom sporu, samostan se jamačno njihovim odreknućem želio osigurati od mogućnosti da ospore presudu pokojnog bana i istaknu svoje pravo na posjed. Potonju tvrdnju podupire činjenica da im je samostan u zamjenu za odricanje od prava na posjed dao pravo na ukop. S obzirom na to, imamo razloga pretpostaviti da bi i Ivan Vitez bio pokopan u garičkom pavlinskom samostanu da nije kasnije postao crkvenim velikodostojnikom.

Dionizije u tim sudskim sporovima s Pavlom Čuporom nije sudjelovao. Nije sigurno je li nastavio držati posjed Rogoznu, ali je do 1414. svakako stekao neke udjele u posjedima Hruševac (*Hrusouch*) i Lesnik (što je vjerojatno Lesna). To doznajemo iz isprave podbanova i križevačkih župana Nikole Borotve i Metuzalema iz ožujka navedene godine, koja nam također pokazuje da ni Dionizije, poput mnogih drugih plemića srednjeg ranga, nije bio siguran od nasilja svojih susjeda. Naime, Dionizije se požalio rečenim podbanovima da su Pavao, familijar Jurja sina Mihaelovog, kastelana Bršljanovca u službi Nikole i Ivana Treutela *de Nywna*, i još neki ljudi, krajem 1414. g. provalili na njegove udjele u posjedima *Hrusouch* i *Lesnik* i oteli mu četiri jobagiona, zajedno s njihovim kućama i svim stvarima, te brutalno pretukli Dionizijevu sestru Jelenu i spalili štagalj koji je posjedovao zajednički s izvjesnim jobagionom Ivanom. Podbanovi su poslali plemićkog suca u crkvu pod utvrdom Bršljanovcem, gdje su optuženi trebali položiti zakletvu da nisu počinili te zločine, ali se potonji nisu pojavili.¹³⁹ Nikola Treutel je bio vrlo moćan barun, kraljevski *magister*

---

¹³⁵ MOL DL 35 370; kratak regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 7, str. 106, dok. 96.

¹³⁶ MOL DL 35 447. Ovo dakle opovrgava Fraknóijevu teoriju prema kojoj je Petar umro kao dijete, koju je iznio jer nije pronašao niti jedan dokument u kojoj se taj spominje nakon godine 1400. Vidi Fraknói, Zrednai Vitéz János, 572.

¹³⁷ Nikolić Jakus, Obitelj Čupor Moslavački, 286-287.

¹³⁸ Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 113-114.

¹³⁹ MOL DL 35 415; duži regest na mađarskom, s detaljima na latinskom, u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 7, str. 115-116, dok. 122. Vidi Prilog A 13.

tavarnicorum od 1402. do 1408. i požeški župan,¹⁴⁰ te mu sporovi s plemićima Dionizijeva ranga nisu predstavljali prioritet.

Ta je, odnosno 1415. godina, bila uistinu problematična za Dionizijevu obitelj, kako doznajemo iz isprave podbana i križevačkog župana Petra *de Füszd* s kraja 1416. godine. Naime, na pritužbu Dionizijeve supruge Doroteje (...*nobilis domine Dorothea vocate, consortis Dionisii filii Geleth de Zrednamelleky*...) podban i plemićki suci Križevačke županije poslali su jednog od plemićkih sudaca da izvrši istragu, koja je pokazala da je na Malu Gospu 1415. godine Petar sin Adamov Kastelanović od Sv. Duha zaposjeo Dorotejin udio u posjedu *Labasouch* i dva jobagionska selišta pokraj rijeke Lesne, koja su joj pripadala po založnom pravu. Nakon toga je, na blagdan sv. Mihaela, još sa spomenute Lesne oteo dva vola koja su pripadala Doroteji.¹⁴¹

Iako se Dionizije od Sredne, kako ćemo vidjeti kasnije, ženio najmanje dvaput, možemo pretpostaviti da je upravo Doroteja majka Ivana od Sredne, kasnije zvanog Vitez, jer se 1416. spominje kao Dionizijeva supruga, a već 1417. u ispravama imamo prvi spomen Dionizijeva sina Ivana.¹⁴² Ritoókné Szalay je smatrala da je ta Doroteja istovjetna s kćeri Ladislava i njegove supruge Jelene od Lesne,¹⁴³ koja se spominje (zajedno s već spomenutim kćerima Klare od Lesne: Margaretom, Jelenom i Milicom) u sporu oko razgraničenja koji je krajem 1416. izbio prilikom uvođenja predstavnika garičkog samostana u posjed Mali Bršljanovac,¹⁴⁴ te u već spomenutom dokumentu u kojem se Filip od Sredne odricao prava na posjed Mali Bršljanovac u korist garičkog samostana u svoje ime, i u ime svojih sinova, brata

¹⁴⁰ Engel, Pál, *Közepkori magyar genealógia. Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, CD-ROM, Arcanum Adatbázis Kft., Budimpešta 2001., *sub voce* Bárók/Tárnokmester/Treutel Miklós. Posjed *Nywna* imao je središte u današnjoj Levanjskoj Varoši kod Đakova, gdje se nalazila vrlo velika utvrda od koje su danas ostali samo tragovi. Vidi Karač, Zlatko, Srednjovjekovne utvrde, gradine i gradišta na području Đakovštine – rekognosciranje i topografija lokaliteta, U: Karbić, Marija, Kekez, Hrvoje, Novak, Ana i Horvat, Zorislav (ur.): *Ascendere historiam: Zbornik u čast Milana Kruheka*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2014., str. 399-424, 413-414.

¹⁴¹ MOL DL 34 843; kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 7, str. 109, dok. 62. Dokument spominje i u Dočkal, Srednjovjekovna naselja, 177 i 178. Vidi Prilog A 14. Lesna je pripala Dorotejinom supruhu Dioniziju 1407. godine, kada su mu ju založili Farkaš i Sigismund Čupor (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis* V, str. 308, dok. 231). Za podatke o Petru, sinu Stjepana Adama Kastelanovića, vidi Maček, Pavao i Jurković, Ivan, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetog Duha (od 14. do 17. stoljeća)*, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2009., 96-102.

¹⁴² Naravno, postoji i mogućnost da je taj prvi Ivan umro, te da je Ivan Vitez Dionizijev sin s njegovom drugom suprugom, ali za takvu pretpostavku nema dovoljno indicija.

¹⁴³ Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 27.

¹⁴⁴ MOL DL 35 431, dugi regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 8, str. 257-258, dok. 149., i DL 35 446, kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 8, str. 257, dok. 148. Prema ispravi MOL DL 35 447 iz siječnja 1417. godine, Klarina kćer Jelena bila je Dorotejina majka, a i njen otac Ladislav bio je tada živ. Nitko od muževa Klarinih kćeri nije spomenut u rečenom sporu oko razgraničenja, ali njihova djeca jesu, što znači da su samo one i, preko njih, njihova djeca, polagale nasljedno pravo na spomenuti posjed.

Dionizija i nećaka Ivana (Viteza).¹⁴⁵ Prema mojem mišljenju, to je nemoguće, jer je u dokumentu iz siječnja 1417. Doroteja, kći Ladislava *de Peklenche* i Jelene, kćeri Klare i Stjepana od Lesne i Hruševca, navedena kao *nobilis puella* koju pred Čazmanskim kaptolom zastupaju njeni roditelji, što znači da vjerojatno nije mogla već prethodne godine biti udana.¹⁴⁶ Uostalom, Doroteji su selišta u posjedu Lesni pripadala po založbi (točna fraza glasi *titulo pignoris concernentes*)¹⁴⁷, što znači da ona nije nužno pripadala plemićkoj obitelji od Lesne i Hruševca. Da jest, to bi objasnilo kako se Dionizije domogao Hruševca.¹⁴⁸

Za to je vrijeme Juraj sin Stjepanov od Sredne, bratić i suposjednik Gerardovih sinova, bio u znatno drugačijem položaju od potonjih. U jednom od dokumenata vezanim uz spor oko uvođenja pavlina iz garičkog samostana u posjed Mali Bršljanovac, naveden je kao familijar plemića Petra sina Adamovog i Sigismunda i Gašpara sinova Ladislavovih Kastelanovića *de Zenthlike* (od Sv. Duha),¹⁴⁹ što je zanimljivo, jer je upravo Petar Kastelanović 1415. godine pljačkao posjede Dionizijeve supruge Doroteje. Familijari su obično bili siromašniji plemići koji bi ulazili u službu viših plemića, u zamjenu za njihovu zaštitu i određenu plaću. Zauzvrat, morali su služiti svome patronu kao administrativni službenici, nadgledati njegove posjede i predstavljati ga na sudu i prilikom reambulacija.¹⁵⁰ To je Juraj savjesno činio, čak do te mjere da je 1416. godine zajedno s ostalim ljudima Kastelanovića nasilno spriječio uvođenje predstavnika garičkog samostana u posjed Mali Bršljanovac, zgrabivši za ular konje banovog čovjeka i predstavnika Čazmanskog kaptola.¹⁵¹ Osim u svojstvu zastupnika Kastelanovića, Juraj je i sam često bio u sukobu s garičkim samostanom.¹⁵² Čak je jednom i istukao

---

¹⁴⁵ MOL DL 35 447; vidi Prilog A 15.

¹⁴⁶ Vidi Prilog A 15.

¹⁴⁷ MOL DL 34 843, vidi prilog A14.

¹⁴⁸ MOL DL 35 415. Za razliku od Lesne, koju su mu založili plemići Čupori 1407. godine, ne znamo kako je Dionizije došao do Hruševca. Moguće je da mu ga je kralj Sigismund dao kao zamjenu za Rogoznu, kao čiji se vlasnik više ne spominje. Već je spomenuto da su svi posjedi Gala od Lesne, među kojima se vjerojatno nalazio i Hruševac, bili zaplijenjeni radi izdaje. Također je moguće da su svo troje braće, a ne samo Petar od Sredne, dobili od Sigismunda Galove posjede, nakon čega su se međusobno razgraničili; to bi značilo da je Petar Klari i njenim kćerima u zamjenu za Podgorje dao samo svoj udio u Lesni i Hruševcu (MOL DL 35 346).

¹⁴⁹ MOL DL 35 431, dugi regist u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 8, str. 257-258, dok. 149. Sigismund i Gašpar bili su bratići Petra sina Adamovog. Vidi Maček i Jurković, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića*, 84-93.

¹⁵⁰ Rady, *Nobility, Land and Service*, 111 i 113-115. Naravno, familijari nisu nužno bili siromašni; prije bi ih se moglo nazvati plemstvom „srednjeg prihodovnog razreda“. Vidi Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 6.

¹⁵¹ MOL DL 35 438; regist u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 7, str. 123, dok. 143. Vidi i Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 112-113.

¹⁵² Isto, 104.

jobagiona tog samostana u pavlinskom selu Remetincu.¹⁵³ Međutim, za razliku od Dionizija od Sredne, čini se da se nije odmakao mnogo dalje od vlastitog zavičaja.

Dionizije je pak ostao u kontaktu s kraljem Sigismundom. Štoviše, u kraljevoj naredbi upućenoj Čazmanskom kaptolu 1413. godine, izdanoj u Zagrebu, naveden je zajedno sa svojim bratom Filipom među kraljevim ljudima koji su ubuduće imali vršiti sve sudske pozive, reambulacije, razgraničenja, istrage i ostale upravne poslove u vezi s pavlinskim samostanom u Dubici, i s kojima je Čazmanski kaptol na te zadatke bio dužan poslati svoga svjedoka.¹⁵⁴ Međutim, kada je riječ o lokalnim poslovima, kao kraljev ili banov čovjek prilikom uvođenja u posjed i sličnih zadataka, ili kao zastupnik lokalnog plemstva u sudskim sporovima, gotovo uvijek se navodi njegov brat Filip.¹⁵⁵ Štoviše, sve do 1425. godine Dionizije se uopće ne spominje u dokumentima vezanima uz okolicu Sredne, a bio je odsutan i tijekom spomenutog odricanja od posjeda Mali Bršljanovac u zamjenu za ukop u garićkom samostanu. Moguće je da mu službe poput onih kakve je njegov brat obavljao jednostavno nisu bile potrebne. Također je moguće da je tijekom toga razdoblja uglavnom bio odsutan s obiteljskih posjeda, nastavivši slijediti kralja Sigismunda, ili ratujući na nekima od brojnih bojišta Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Prilike za to nije nedostajalo, jer su 1410-ih i 1420-ih godina Sigismundove vojske ratovala u Bosni i Vlaškoj, a i u Italiji i Dalmaciji protiv Venecije.¹⁵⁶ Sam se Sigismund, nakon gušenja pobune u Ugarskoj, 1404. godine vratio u Češku kako bi ratovao protiv svoga brata Vjenceslava i bratića Jošta i Prokopa, a kasnije se upleo i u dinastičke ratove među Habsburzima.¹⁵⁷ Vodio je i nekoliko pohoda u Bosnu.¹⁵⁸ Budući da je Dionizije već imao iskustva s ratovanjem, moguće je da se pridružio nekima od tih pohoda. Štoviše, znamo da je Dionizije bio u blizini posjeda jedino krajem 1414.

---

¹⁵³ MOL DL 35 464; regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 8, str. 265, dok. 167. U kontekstu ovih sporova nastala je isprava MOL DL 35 465, tiskana u Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis* V, str. 554, dok. 405. Na jednom mjestu u ispravi Jurjevo osobno ime i njegov patronim su zamijenjeni, te umjesto Juraj sin Stjepanov stoji Stjepan sin Jurjev. To bi moglo dovesti do pogrešnog mišljenja da je Jurjev sin Stjepan *Bangutich* bio živ i punoljetan već 1418. godine, iz koje potječe isprava. Međutim, već kasnije u ispravi osoba o kojoj je riječ naziva se Juraj, te je očito riječ o Jurju *Bangothi*.

¹⁵⁴ MOL DL 38 115.

¹⁵⁵ Zajedno s Petrom od Sredne 8. svibnja 1408 (Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 7, str. 99, dok. 79); također zajedno s Petrom 30. listopada 1410. (Isto, str. 106, dok. 96); možda 1. ožujka 1414. (naveden je izvjesni Filip sin Gerardov *de eadem*, ali bi se to odnosilo na mjesto *Chernataleke*; u istom je dokumentu kao banov čovjek imenovan i Juraj sin Stjepanov od Sredne); MOL DL 35 406 (regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 7, str. 113, dok. 115.); sam Filip 6. svibnja 1416. (Isto, str. 120, dok. 134); također sam 20. travnja 1417. (Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 8, str. 262, dok. 154), 3. kolovoza 1417. (Isto, str. 262, dok. 159), 29. kolovoza 1417. (Isto, str. 263, dok. 162), 14. studenog 1419. (Isto, str. 266-267, dok. 172), 20. svibnja 1421. (Isto, str. 271, dok. 183), 6. ožujka 1424. (Isto, str. 275, dok. 196). Za Filipovo zastupanje susjeda na sudu, vidi Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 115.

¹⁵⁶ Engel, P., *The Realm*, 234-236.

¹⁵⁷ Baum, *Kaiser Sigismund*, 58.

¹⁵⁸ Engel i Tóth, *Itineraria regum et reginarum*, 84, 86-88.

godine,¹⁵⁹ kada su u kraljevstvu trajale pripreme za veliki pohod na Bosnu.¹⁶⁰ Činjenica da su posjedi njegove supruge pljačkani u jesen 1415. godine mogla bi značiti da je Dionizije tada bio odsutan, možda zbog toga što je sudjelovao u bitci kod Lašve, a nakon nje bio zarobljen ili imao poteškoća pri povratku. Na to nam ukazuju i podaci prema kojima su posjedi mnogih slavonskih plemića pljačkani, često od strane njihovih susjeda, dok su vlasnici bili u zarobljeništvu nakon poraza u Bosni.¹⁶¹

Međutim, situacija se znatno promijenila nakon godine 1425. U rujnu te godine, Dionizije je u Požunu ponovno izašao pred kralja Sigismunda i izjavio da on i njegov brat (*frater carnalis*) Filip žele ući u posjed polovice posjeda Sredne, koja im po pravu pripada. Kralj je pristao na to, te odredio svoje ljude za uvođenje u posjed i naredio Čazmanskome kaptolu da pošalje svoga predstavnika. Međutim, prilikom uvođenja Juraj sin Stjepanov od Sredne se u svoje ime i u ime svoga bratića Lovre sina Grgurovog suprotstavio tome, te su kraljev i kaptolski predstavnik uputili suprotstavljene strane pred sud bana Hermana Celjskog u Križevcima, s ročištem u prosincu iste godine.¹⁶² Međutim, parnica je odgođena, jer su se obje strane izjasnile da posjeduju dokumente koji dokazuju njihovo pravo na posjed Srednu, ali da ih neće pokazati sada, nego na sljedećem ročištu. Tom prilikom Dionizije ponovno nije bio prisutan, nego ga je, kao i obično, zastupao njegov brat Filip.¹⁶³ Tada nije bilo ni Lovre sina Grgurovog, koji je pozvan pred banov sud tek u srpnju 1426. Prema tome što mu je poziv uručen na njegovom udjelu posjeda Sredne (*in porcione sua possessionaria in eadem Zrednamellekÿ habita*), vidimo da je Lovro zaista posjedovao dio tog posjeda i stanovao na njemu, a ne samo polagao pravo na njega.¹⁶⁴

S obzirom na to da su Dionizije i njegova braća do tada spominjani kao vlasnici mnogih posjeda, ali nikad Sredne, možemo pretpostaviti da su cijelu Srednu, ili barem njen veći dio, do tada posjedovali Juraj i Lovro. Fraknoi je smatrao da je Gerard svojim sinovima ostavio polovicu posjeda Sredne, ali da su ju njihovi rođaci, koji su posjedovali drugu

---

¹⁵⁹ MOL DL 35 415.

¹⁶⁰ Lovrenović, Dubravko, Bitka u Lašvi 1415. godine, U: Budak, Neven (ur.), *Raukarov zbornik. Zbornik u čast Tomislava Raukara*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu/Odsjek za povijest – FF-press, Zagreb 2005., str. 275-295, 275-276.

¹⁶¹ Nikolić Jakus, Obitelj Čupor Moslavački, 285-287; Lovrenović, Bitka u Lašvi, 279 i 288.

¹⁶² MOL DL 35 505; kratak regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 8, str. 279, dok. 205. Vidi prilog A 16. Grgur, Lovrin otac, imao je najmanje još jednog sina. Kralj Sigismund je 9. prosinca 1416. kao kraljeve ljude za izvršavanje nekog zadatka naveo, među ostalima, Ivana sina Grgurovog i Filipa *de Zrednamellekÿ*. Niti jedan od njih nije sudjelovao u izvršavanju navedenog zadatka (MOL DF 288 094). To je jedini put da se rečeni Ivan spominje u izvorima, ali je u vrijeme izdavanja isprave očito bio punoljetan. Iskreno zahvaljujem Bálintu Lakatosu što me upozorio na ovaj podatak.

¹⁶³ MOL DL 34 856; regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 3, str. 118, dok. 80.

¹⁶⁴ MOL DL 35 509; vrlo kratak regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 8, str. 280, dok. 208.

polovicu, nastojali prisvojiti.¹⁶⁵ Moguće je da je Fraknói bio u krivu, te da su Dionizije i Filip prava na nju polagali po majci ili, ukoliko Gerard nije bio njihov biološki otac, po ocu. Međutim, najvjerojatnije je da je Fraknói glede toga bio u pravu, jer na temelju podatka prema kojem je Juraj bio bratić Dionizija i Filipa,¹⁶⁶ a Lovro Jurjev bratić,¹⁶⁷ možemo sa sigurnošću zaključiti da su Juraj i Lovro bili sinovi Stjepana i Grgura, sinova Germana, brata Dionizijeva djeda Deziderija, koji se spominju u već spomenutom sudskom sporu iz 1365. godine.¹⁶⁸ To znači da su Juraj i Lovro bili pripadnici iste generacije kao i Dionizije i Filip, te da su bili njihovi bratići u drugom koljenu.

U svjetlu toga, i vlasništvo nad Srednom postaje znatno jasnijim, jer možemo pretpostaviti da je polovicu posjeda posjedovao Deziderije, a drugu polovicu njegov brat German. Budući da nitko od Gerardove braće nije preživio (spomenuti dokument iz 1365. g. spominje dva polubrata po majci), cijela Deziderijeva polovica pripala je njemu, dok se Germanova polovica razdijelila na Stjepana i Grgura. Međutim, ostaje nejasno na temelju čega su Juraj i Lovro pokušali nakon Gerardove smrti prisvojiti imovinu njegovih sinova. Budući da Gerard možda nije bio biološki otac nekih od svojih sinova, moguće je da njegovi rođaci potonje nisu smatrali zakonskim nasljednicima njegove imovine. Međutim, vjerojatnije je Juraj, za kojeg smo već spomenuli da je 1400. g. pred sudom zastupao interese Gerardovih sinova, nastupio kao njihov skrbnik nakon Gerardove smrti, ali je odbio vratiti im očevinu nakon što su dosegli punoljetnost.

Parnica s Jurjem i Lovrom se razvukla, i ljeti 1426. je ponovno odgođena.¹⁶⁹ Međutim, Dionizije je te godine vjerojatno boravio na svojim posjedima, na što ukazuje podatak da je krajem te godine naveden kao banov čovjek prilikom jednog uvođenja u posjed, zajedno s bratom Filipom i Jurjem sinom Stjepanovim (niti jedan od njih nije i izvršio uvođenje).¹⁷⁰ Međutim, već 17. siječnja sljedeće godine su, vjerojatno kako bi se pripremili za dugotrajnije parničenje, Dionizije i Filip pred podbanovima i križevačkim županima na godinu dana imenovali jedan drugoga i još devetero ljudi, uglavnom susjeda, kao zastupnike u svim sudskim sporovima u koje bi mogli biti umiješani.¹⁷¹ Možda se Dionizije namjeravao ponovno pridružiti vojsci kralja Sigismunda, koji je tada u Transilvaniji pripremao pohod

¹⁶⁵ Fraknói, Zrednai Vitéz János, 573-574.

¹⁶⁶ MOL DL 34 856.

¹⁶⁷ MOL DL 35 505.

¹⁶⁸ Smičiklas i dr., *Codex diplomaticus XIII*, str. 447, dok. 324.

¹⁶⁹ MOL DL 35 510; regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 8, str. 280, dok. 209.

¹⁷⁰ MOL DL 35 512; regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 8, str. 281, dok. 211.

¹⁷¹ MOL DL 35 513; kratak regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 8, str. 281, dok. 212. Vidi prilog A 17.

protiv Osmanlija, a u proljeće te godine je ondje ratovao protiv njih, te je zatim, nakon smrti srpskog despota Stjepana Lazarevića, krenuo u Srbiju kako bi zauzeo tvrđave predviđene ugovorom s pokojnikom.¹⁷² U tom bi slučaju imenovanje zastupnika omogućilo Dioniziju da ga netko predstavlja u sporovima koji bi mogli izbiti tijekom njegove odsutnosti. Budući da su u prošlosti njegovi posjedi već najmanje jednom bili opljačkani, bila bi to dobra mjera opreza.

U siječnju 1428., kada su zavađene strane trebale predložiti isprave o svojim pravima na posjed Srednu, parnica je ponovno odgođena na molbu Dionizija i Filipa s jedne, i Jurja sina Stjepanovog s druge strane, jer su u međuvremenu postigli – kako stoji u ispravi – drugačiji dogovor glede isprava, čiji nam uvjeti nisu pobliže poznati.¹⁷³ Čini se da Lovro sin Grgurov nije pokazivao preveliki interes za parnicu, jer se na tom ročištu nije pojavio.¹⁷⁴ Nekoliko dana kasnije ponovno mu je uručen poziv, na njegovom udjelu posjeda Sredne.¹⁷⁵ Međutim, čini se da je u travnju 1428. ban Herman Celjski odlučio presjeći zaplet, te je presudio u korist Filipa i Dionizija i odredio da imaju biti ponovno uvedenu u otuđenu polovicu posjeda Sredne (*recaptivatio*). Međutim, ritual uvođenja nije uspio, jer su mu se usprotivili Juraj i Lovro, koji se tom prilikom konačno ukazao.¹⁷⁶

Nije trebalo dugo da Dionizije i Filip reagiraju na to. Manje od mjesec dana kasnije, izašli su pred bana Hermana Celjskog u Križevcima i požalili mu se da je Juraj sin Stjepanov prekršio zakletvu, jer nije izvršio svoj dio spomenutog dogovora glede isprava, prema kojem su obje strane još u siječnju 1428. trebale jedna drugoj pred Čazmanskim kaptolom predložiti svoje isprave koje se tiču njihovog vlasništva nad Srednom, te dopustiti drugoj strani da izradi prijepise onih isprava koje bi joj bile od koristi. Ban je upitao Čazmanski kaptol je li to istina, i Kaptol je odgovorio da su se i Dionizije i Filip, i Juraj sin Stjepanov pojavili pred njime u predviđeno vrijeme, te da su tada Gerardovi sinovi predložili tri isprave, a Juraj samo jednu. Na to su Dionizije i Filip napali potonjega tvrdeći da kod njega ima još isprava, te zahtijevali da im ih pokaže. Juraj je odgovorio da te isprave nisu kod njega, a ako im već toliko trebaju, neka ih potraže kod Lovra sina Grgurovog.¹⁷⁷ Spor se nastavio, te je ljeti 1428. Jurju sinu

---

¹⁷² Baum, *Kaiser Sigismund*, 206, Engel, P., *The Realm*, 236-237. Usp. Engel i Tóth, *Itineraria regum et reginarum*, 121-122.

¹⁷³ MOL DL 35 516; regist u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 8, str. 282, dok. 215. Vidi prilog A 18.

¹⁷⁴ MOL DL 35 522; regist u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 8, str. 282-283, dok. 216.

¹⁷⁵ MOL DL 35 518; regist u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 8, str. 283, dok. 218.

¹⁷⁶ MOL DL 35 519; vrlo kratak regist u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 8, str. 283-284, dok. 219. Vidi prilog A 19.

¹⁷⁷ MOL DL 34 861; kratak regist u Mályusz, *A szlavóniai és horvátországai* 3, str. 120, dok. 85. Vidi prilog A 20. Dokument se spominje i u Dočkal, *Srednjovjekovna naselja*, 153 i 199.

Stjepanovom na njegovom udjelu posjeda Sredne ponovno uručen poziv pred banov sud, da iznese svoje razloge protivljenja uvođenja Dionizija i Filipa u polovicu posjeda Sredne.¹⁷⁸

Tom je prilikom Dionizije došao pred banov sud u svoje ime i u ime svoga brata Filipa, te je zahtijevao od Jurja sina Stjepanovog (Lovro se, kao i obično, nije pojavio) da odgovori zašto je spriječio uvođenje u posjed. Juraj je odgovorio da ima dokumente koji dokazuju njegovo pravo na posjed, ali da ih trenutno ne može pokazati. Zbog toga je parnica odgođena, a odgoda je kasnije i produžena. Konačno je u proljeće godine 1429., kada su Juraj i Lovro po drugi put odbili pokazati isprave i tražili odgodu, ban odlučio uz odgodu propisati i globu. Tada su Juraj i Lovro odbili platiti globu, te zatražili od bana da parnicu prebaci na kraljev sud, što je on i učinio, prisiljen povlasticom Slavenskog Kraljevstva koja je to dopuštala,¹⁷⁹ obvezavši ih da mu na određeni dan, krajem 1429., donesu odluku kraljevskog suca. I tada je došlo do odgode, ali ovaj put uz globu od 60 maraka, i pod uvjetom da sljedeći put, u siječnju 1430., više nikakvih odgoda niti izuzeća neće biti. Tada su se Dionizije i Filip uredno pojavili pred banovim sudom, ali Juraj i Lovro nisu niti došli, niti platili globu. Herman Celjski presudio je da potonji moraju zato platiti dvostruki iznos globe, i budući da tri puta nisu dokazali da imaju pravo na spornu polovicu posjeda, odredio da ona ima pripasti Dioniziju i Filipu.¹⁸⁰

U skladu s time, Sredna je u proljeće 1430. podijeljena na dvije jednake polovice, i ovog puta je ritual uvođenja Dionizija i Filipa u posjed jedne od njih uspio, jer se nitko nije usprotivio. Drugu su polovicu zadržali Juraj i Lovro.¹⁸¹ Time je pitanje vlasništva nad Srednom sređeno, budući da nema svjedočanstava o daljnjim parnicama. Dionizije i Filip su, čini se, bili oslobođeni plaćanja sudskih troškova, jer su u svibnju 1431. Filipu od Sredne banski utjerivači globa potvrdili ispravu bana Hermana Celjskog, kojom ga taj oslobađa od plaćanja bilo kakvih sudskih troškova ili globa (*universorum iudiciorum et quorumlibet birsagiorum*).¹⁸²

---

¹⁷⁸ MOL DL 35 521; krataka regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 8, str. 284, dok. 220.

¹⁷⁹ Slavonsko je Kraljevstvo, kao i Transilvanija, zaista posjedovalo takvu povlasticu: nakon donošenja presude, parnicu se moglo, na zahtjev bilo koje od suprotstavljenih strana, uputiti pred kraljevskog suca na razmatranje, a rezultati toga bi trebali biti doneseni prvotnom sucu, koji bi tada donio konačnu presudu. Vidi Werbőczy, *Tripartitum opus*, 380-381.

¹⁸⁰ MOL DL 35 308; vrlo dug regist na mađarskom, s nekoliko redaka na latinskom, u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 9, str. 58, dok. 224. Podjelu Sredne, ali bez ovih detalja, spominje i Pisk u Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 104. Vidi Prilog A 21.

¹⁸¹ MOL DL 35 046; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 9, str. 63, dok. 235. Vidi Prilog A 22.

¹⁸² MOL DL 35 051; vrlo kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 9, str. 66, dok. 239. Dokument je jako oštećen i velikim dijelom nečitljiv.

Dionizije se spominje još 11. studenog 1431., kada je naveden kao banov čovjek pri nekom uvođenju u posjed, zajedno s bratom Filipom i bratićem Jurjem.¹⁸³ U međuvremenu je njegova prva supruga, Doroteja, vjerojatno umrla, jer je nešto prije 2. kolovoza 1433. oženio Ilko, udovicu Ambrozija od Novih Dvora. Ona je sa svojim prvim mužem već imala troje djece – Valentina, Bartolomeja i kćer Ilko, koju ćemo kasnije još spominjati.¹⁸⁴ Budući da je navedenog dana Ilko privremeno ovlastila izvjesnog literata Nikolu da štiti posjede i prava njezine djece, možemo pretpostaviti da Dionizije nije bio sposoban ili voljan to činiti.¹⁸⁵ Vjerojatno je umro negdje između toga datuma i 24. studenog 1437. godine. Njegov brat Filip je također umro nedugo nakon 20. siječnja 1433., kada je predstavljao plemiće Kastelanoviće pred banovim sudom u Križevcima.¹⁸⁶ Do tada mu se rodio i treći sin Benedikt, koji je krajem 1434. već bio punoljetan, jer je tada imenovan banovim čovjekom u istrazi nekog zločina koji su počinili Demetrije i Juraj Čupor. Čini se da se i prezime obitelji već tada počelo oblikovati, jer je Benedikt naveden kao sin Filipa *dicti Geled*.¹⁸⁷

U svakom slučaju, godine 1437. jedini preživjeli članovi obitelji bili su Benedikt sin Filipov, Stjepan sin Jurjev i Ivan sin Dionizijev, kojeg znamo kao Ivana Viteza. Naime, 24. studenog te godine, car Sigismund je svome notar Ivanu, sinu Dionizija i unuku Gerarda, a po njemu i njegovom bratiću (*frater patruelis*) Benediktu sinu Filipovom i unuku Gerardovom, kao i rođaku Stjepanu sinu Jurjevom (*frater condivisionalis*), novom donacijom darovao cijeli posjed Srednu (koja se u istom dokumentu naziva i *Srednamelleke* i *Zrednamelleke*).¹⁸⁸ Stjepan je bio Ivanov bratić u trećem koljenu, ali je srodnost očito već bila previše daleka da bi ga se nazvalo *frater patruelis*. Da su tada bili živi, vjerojatno bi bili navedeni i ostali članovi obitelji koji su imali prava na taj posjed. Međutim, od Filipovih sinova očito je preživio jedino najmlađi, Benedikt, a Ivan i Jakov su u vrijeme carevog darivanja već bili mrtvi. Dionizije je također imao samo jednog sina – Ivana Viteza, a Juraj samo Stjepana. Lovro je vjerojatno umro bez nasljednika, što Fraknoi i smatra razlogom ovog darivanja, jer bi inače Lovrini posjedi nakon njegove smrti bili vraćeni kruni.¹⁸⁹

Od tada se od članova obitelji Srednjanskih, osim naravno Ivana Viteza, spominju jedino Benedikt sin Filipov i Stjepan sin Jurjev. U veljači 1438. kralj Albert je naveo

¹⁸³ MOL DL 35 054; regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 67, dok. 242.

¹⁸⁴ MOL DL 103 562 i 103 563.

¹⁸⁵ MOL DL 103 563.

¹⁸⁶ MOL DL 35 543; regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 69, dok. 247.

¹⁸⁷ MOL DL 35 549; regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 72, dok. 256.

¹⁸⁸ MOL DL 35 058; kratak regest u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 73, dok. 259. Vidi Prilog A 23.

¹⁸⁹ Fraknoi, Zrednai Vitéz János, 574.

Benedikta kao svoga čovjeka u nekom lokalnom zadatku,¹⁹⁰ a gotovo je sigurno da je i „Benedikt sin Benediktov“ od Sredne, koji se spominje u vrlo neurednoj bilješci na poledini jednog izvještaja Čazmanskog kaptola s kraja 1438. g., upravo Benedikt sin Filipov. Tom je ispravom Čazmanski kaptol obavijestio kralja Alberta da je izvršio pozivanje pred banov sud ljudi koje je Stjepan *Melles* od Pongračevca optužio za razna zlodjela koja su mu počinili. Benedikt je, prema toj bilješci, u sporu zastupao optuženike.¹⁹¹ Početkom 1439. g., Stjepan sin Jurjev od Sredne je spomenut kao čovjek bana Matka Talovca prilikom nekog uvođenja u posjed, koje je osobno i izvršio.¹⁹² Nekoliko dana nakon toga, isti je ban prilikom jednog drugog uvođenja u posjed kao svoje ljude imenovao i Benedikta i Stjepana, s time da je uvođenje ponovno izvršio samo Stjepan. Međutim, već u ovom dokumentu njih oboje imaju protoprezimena – prvi je nazvan sinom Filipa *Geleth*, a drugi sinom Jurja *Bangotha*.¹⁹³ Prvo je prezime očito nastalo od osobnog imena Benediktova djeda, a drugo vjerojatno od nekakvog nadimka. Značajno je da se prezime *Gele*, ili varijacije istog, očito do tada ustalilo za sve Gerardove potomke. I Ivan Vitez je u pismu upućenom papi Eugenu IV. ljeti 1438. godine imenovan kao *Iohannes Dionisii alias Gele de Zrednamelleki*,¹⁹⁴ što nam samo dokazuje da je historiografija zaista zastranila davši mu prezime „Vitez“.¹⁹⁵

Benedikt je početkom 1439. ponovno spomenut kao predstavnik optuženih u sporu protiv Stjepana *Mellesa* od Pongračevca pred banovim sudom.¹⁹⁶ Isti je 1444. svjedočio sastavljanju oporuke Helene, udovice Corarda od Hruševca i supruge plemenitog Valentina.¹⁹⁷ Što se pak Jurjevog sina Stjepana (zvanog *Bangodých*) tiče, znamo da su 1448. na molbu Martina, vikara garičkog samostana, podbanovi i križevački župani Gašpar Kastelanović od Sv. Duha i Benedikt Turočki naredili istragu protiv njega, koja je ustanovila da je naoružan provalio na pavlinski udio posjeda *Remethincz* i tamo istukao jednog jobagiona koji je plijevio vrt.¹⁹⁸

---

¹⁹⁰ Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, *Levéltári közlemények*, vol. 3, br. 1-4, 1925., str. 100-191., str. 139, dok. 28.

¹⁹¹ MOL DL 35 061; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 74-75, dok. 264.

¹⁹² MOL DL 35 555; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 75, dok. 265.

¹⁹³ MOL DL 35 554; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 75-76, dok. 266.

¹⁹⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 539, dok. 512.

¹⁹⁵ Značajna je iznimka Kurelac, koji je smatrao da je Ivan Vitez potjecao iz obitelji „Geleth de Zredna“ ili Gjeletić (Kurelac, Kulturna i znanstvena djelatnost, 24); međutim, to si je prezime počela pridavati tek Vitezova generacija obitelji Srednjanskih, i to 1430-ih godina.

¹⁹⁶ MOL DL 35 556; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 76, dok. 267.

¹⁹⁷ Prijepis dokumenta u cijelosti u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 84-85, dok. 289. Spominje se i u Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 91 i u Pisk, *Prilog povijesti*, 173.

¹⁹⁸ MOL DL 35 588; kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 88, dok. 294.

Što se tiče bračnog stanja Benedikta, bratića Ivana Viteza, možemo pretpostaviti da je on bio usko povezan s njegovim bavljenjem sudskim poslovima. Naime, ljeti 1449. pojavio se pred sudom bana Ulrika Celjskog u Križevcima, vodeći djevojčicu Ilko, kćer pokojnog Stepana Mellesa od Pongračevca, i u svojstvu njenog skrbnika zatražio bana i plemiće kraljevstva da izdaju potvrdu o dobi djevojčice. Ban i suci procijenili su da ima deset godina.¹⁹⁹ Benedikt se, po svemu sudeći, dok je zastupao protivnike Stjepana Mellesa na sudu, imao prilike pobliže upoznati s njegovom suprugom. Naravno, vjerojatno su se poznavali već i prije, jer je upravo ta Ilko bila pokćerka Benediktova strica Dionizija. Nakon što je obudovila, odlučili su svoje poznanstvo okruniti brakom. U ispravi kralja Matijaša iz 1465. g., u koju su uključeni prijepisi mnogih starijih dokumenata, vidi se da je Benedikt *Gele de Zredna* oženio Ilko, kćer Ambrozija *de Wywdwar* i udovicu Stjepana Melles *de Pongrathowcz*. Ilko je iz prvog braka imala kćer koja se također zvala Ilko. Do vjenčanja je došlo nekad prije 12. listopada 1454., jer je tim datumom datirana isprava Ulrika Celjskog, inkorporirana u rečenu povelju, u kojoj stoji da je pred banskim sudom u Križevcima Benedikt zastupao svoju suprugu u nekom sporu s njezinom rodbinom oko nasljednih posjeda.²⁰⁰

Ulrik Celjski je 1452. g. imenovao Benedikta kao svojeg čovjeka prilikom istraga zločina koje su plemići Čupori počinili protiv posjeda garičkog samostana, ali se čini da on nije istragu i vršio.²⁰¹ Općenito, čini se da se nakon toga prestao baviti sudskim poslovima, iako se nije odselio sa svojih posjeda. Njegovo je bogatstvo tijekom 1450-ih godina počelo rasti. Čini se da početkom 1455. daje neki mlin na rijeci Sredni na korištenje Stjepanu sinu Blaževom Kapitanoviću od Dišnika,²⁰² a kasnije iste godine je Elizabeta, kćer Wythkonisa *de Athak* (i rođakinja njegove supruge Ilko) založila jedno jobagionsko selište u posjedu Novi Dvori (*Wyuduar*) Benediktu *dicto Gele de Zredna* za šest zlatnih florena.²⁰³

Benediktova supruga je umrla nekad prije 8. veljače 1457., jer se u dokumentu Ladislava V., izdanog u korist njene istoimene kćeri (kojom njoj i njenim dvjema rođakinjama

---

¹⁹⁹ MOL DL 35 594; kratak regist na mađarskom, s nekoliko latinskih redaka, u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 89-90, dok. 301. Benedikt je u dokumentu imenovan kao sin Filipa *dicti Gele de Zredna*.

²⁰⁰ MOL DL 100 741.

²⁰¹ MOL DL 35 598; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 90, dok. 303 i MOL DL 35 600; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 9, str. 91-92, dok. 306. U oba se dokumenta Benedikt imenuje s pridjevkom *Geleth*, odnosno *Gele de Zredna*, što znači da je do tada to prestao biti obični patronim i postalo pravo prezime. Za detalje glede zločina, vidi Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 141-143.

²⁰² MOL DL 35 614; regist i djelomična transkripcija dokumenta u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 10, str. 111-112, dok. 311. Isprava je vrlo neuredno napisana i teško je pročitati o čemu se zapravo radi.

²⁰³ MOL DL 35 615; kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 10, str. 112, dok. 312.

novom donacijom daje posjed Novi Dvori) , navodi kao pokojna.²⁰⁴ Nema svjedočanstava da su imali djece. Dokumenti iz 1460. g. i dalje svjedoče o njegovom bogatstvu, budući da te godine podbanovi i križevački župani bilježe da su na zahtjev Benedikta *Gelethich de Zredna* poslali plemićkog suca da opomene Stjepana sina Jurjevog *Bangotha de Zredna* da mora isкупiti svoja dobra, koja je založio Benediktu za 24 florena.²⁰⁵ Njegova je imovina, kako to često biva, navukla i zavist susjeda, te je ljeti iste godine Benedikt *Gelethych de Zredna* pred županijskim sudom u Križevcima optužio Ladislava sina Stjepanovog *Roh de Decche* da je naredio svojim ljudima da naoružani provale na Benediktov posjed Srednu, gdje su počinili mnoge štete i oteli izvršnog jahaćeg konja (*equus palefridus*).²⁰⁶

Čini se da je Benedikt nedugo nakon toga odlučio likvidirati svoje posjede, možda u namjeri da se povuče u samostan, a možda i zato što ga je, kako je pretpostavila Ritoókné Szalay, Ivan Vitez pozvao na svoj biskupski dvor u Varadin, možda kao upravitelja.²⁰⁷ Budući da se osobno pojavio pred Čazmanskim kaptolom prilikom sklapanja ugovora, možemo pretpostaviti da nije bio na samrti. Naime, dana 31. svibnja 1461., cijeli je svoj udio posjeda Sredne, uz pristanak jedinih drugih preživjelih vlasnika, Stjepana sina Jurjevog (koji je u dokumentu imenovan kao Stjepan *Bangwthych*) i njegove maloljetne kćeri Doroteje, prodao garićkom pavlinskom samostanu za 70 florena i liturgijske usluge. Naime, redovnici su imali jednom godišnje služiti mise za Benedikta i sve članove njegove obitelji, a posebno za oca Ivana Viteza, Benediktova strica Dionizija. Iako je prodajni ugovor imao klauzulu prema kojoj su nakon Benediktove smrti njegovi rođaci mogli otkupiti posjed od pavlina, nema svjedočanstava da se to zaista i desilo. Zanimljivo je da su u dokumentu i Benedikt, i njegov otac Filip i stric Dionizije svi navedeni s prezimenom Gele.²⁰⁸

Benedikt se u kontekstu posjeda Sredne posljednji put spominje nekoliko tjedana nakon donacije, kada je zajedno sa Stjepanom *Bangothychem* (Benedikt je imenovan kao *Gyelethych*) naveden kao kraljev čovjek prilikom jednog uvođenja u posjed. Uvođenje je vršio samo Stjepan.²⁰⁹ Isti je krajem 1461. naveden (kao *Bangutich*) kao čovjek kralja

---

²⁰⁴ MOL DL 100 741. Njena kćer Ilko imenovana je kao kćer *condam Stephani de Pongrathowcz ex olim domina similiter Ilko filia Ambrosii de Wywdwar procreate*.

²⁰⁵ MOL DL 35 623; kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 10, str. 114-115, dok. 319.

²⁰⁶ MOL DL 35 626; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 10, str. 115-116, dok. 322. Glede Ladislava *Roh de Decche*, vidi Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 220-222. Ladislav je bio u službi Nikole Iločkog, ali nije sigurno ima li to veze s navedenim napadom.

²⁰⁷ Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 28.

²⁰⁸ MOL DL 35 076. Vidi Prilog A 24.

²⁰⁹ MOL DL 35 074; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországi 10, str. 118, dok. 328.

Matijaša prilikom neke reambulacije, koju nije izvršio.²¹⁰ U jednom dokumentu, vjerojatno nastalom 1463. godine, u kojem garički pavlini navode listu zločina obitelji Čupor protiv garičkog samostana, u jednoj se bilješci spominje Stjepan *Bangutycz* kao plemićki sudac (*quod vidit Stephanus Bangutycz in persona nobilis iudicis nobilium*).²¹¹ To je jedini spomen da je itko od obitelji Srednjanski obnašao neku administrativnu funkciju na lokalnoj razini.

Stjepan se posljednji put spominje u odgovoru Čazmanskog kaptola na pismo kraljevskog suca Ladislava Pálócija s kraja 1464. godine (kao *Banguchych* u prijepisu pisma i *Bankwthych* u odgovoru Kaptola na njega), kada je naveden kao kraljev čovjek u istrazi nekih zločina plemića Čupora protiv garičkog samostana. Tom je prilikom zaista i izvršio istragu, pa je sigurno da je tada još bio živ.²¹² Međutim, nakon njega nema spomena o Benediktovim ili Stjepanovim potomcima. Moguće je da je Benediktov bratić Ivan Vitez, tada već postuliran na mjesto ostrogonskog nadbiskupa, nastavio paziti na interese njegove pokćerke Ilko, budući da je 1465. u njenu korist izdana već spomenuta isprava kralja Matijaša. U eshatokolu je Vitez tada naveden kao biskup Varadina i postulat Ostrogona (*postulatus ecclesie Strigoniensis*).²¹³ Ilko je pak 1471. godine darovala neke posjede garičkom pavlinskom samostanu.²¹⁴

Time, po svemu sudeći, završava dinastija Srednjanskih. Nisam pronašao podataka o sinovima Benedikta ili Stjepana od Sredne. U dokumentima se tijekom 15. stoljeća spominju i druge osobe s pridjevkom „od Sredne“ – primjerice, Barnaba sin Blažev *de Zredna*,²¹⁵ Petar i Juraj sinovi Blaža *de Zrednamelleky*,²¹⁶ Urban (*Vrbanus*) *de Zredna*²¹⁷ - ali nisam uspio utvrditi kakva je njihova veza s obitelji Ivana Viteza.

---

²¹⁰ MOL DL 35 077; gotovo cijeli dokument transkribiran u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 10, str. 119-122, dok. 322.

²¹¹ MOL DL 35 094; dugi regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 10, str. 131-132, dok. 348.

²¹² MOL DL 35 104; regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 10, str. 135-136, dok. 357.

²¹³ MOL DL 100 741. Na dnu isprave stoji sigla *Jo*, posve identična onima za koje Csapodiné Gárdonyi kaže da se Ivan Vitez njima potpisivao na nekim poveljama nastalima između 1458. i 1464., a koje su navedene u Csapodiné Gárdonyi, Ime Ivana Viteza, 445, bilj. 30. Navedenu je ispravu izdao (*per manus*) Stjepan Várdai, nadbiskup Kaloče i Bača i veliki kancelar. I povelje koje navodi Csapodiné Gárdonyi, a na kojima se nalazi sigla *Jo*, također je izdao Stjepan Várdai (npr. MOL DL 15 855 i 45 085). Glede rečenih sigli, moguće je da uopće ne označavaju Viteza, nego Jana Panonija ili Johanna Beckensloera. Vidi Kubinyi, Adatok a Mátyás-kori király kancellária, 30.

²¹⁴ Pisk, *Pavlinski samostan Blažene Djevice*, 132.

²¹⁵ MOL DL 35 495 i 35 497; regista u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 8, str. 275, dok. 196 i str. 275-276, dok. 198. Fraknoi je mislio da su Grgur i njegov sin Lovro i Blaž i njegov sin Barnaba potomci Stjepana od Sredne, kojeg je smatrao Gerardovim ocem (Fraknoi, *Zrednai Vitéz János*, 572). Iako je moguće da su Blaž i Barnaba bili u nekoj vezi s njime, za to nisam našao dokaza u ispravama. Grgur je pak bio sin Gerardovog strica Germana, kao i Stjepan, koji nipošto nije bio Gerardov otac.

²¹⁶ MOL DL 35 503; vrlo kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 8, str. 278, dok. 202. Dokument je jako oštećen i jedva čitljiv.

²¹⁷ MOL DL 35 122; kratak regist u Mályusz, A szlavóniai és horvátországai 10, str. 149-150, dok. 390.

Međutim, čini se da obiteljskom stablu Srednjanskih treba dodati još jednu granu. Naime, iako Dionizije vjerojatno nije imao drugih sinova osim Ivana Viteza, čini se da je imao još barem jednu kćer. Suvremeni narativni izvori slažu se u tome da je Jan Panonije bio nećak po sestri Ivana Viteza,²¹⁸ a na to je ukazao i papa Pio II. u jednoj ispravi upućenoj Vitezu.²¹⁹ Te su podatke već mnogi povjesničari uzeli u obzir, i stoga ovdje nije nužno dokazivati rodbinsku vezu Jana Panonija i Ivana od Sredne.²²⁰ Panonije je u svojim pjesmama dao naslutiti da mu se majka zvala Barbara,²²¹ ali ne moramo mu vjerovati na riječ, jer je tako imenovana i u nekoliko papinskih isprava.²²² Dakle, možemo s velikom sigurnošću utvrditi da je Barbara bila kćer Dionizija sina Gerardovog i sestra Ivana od Sredne, zvanog Vitez. Iz dvaju Janovih elegija možemo zaključiti da je umrla 10. prosinca 1463. godine, u dobi od 60 godina.²²³ Zbog toga je sasvim moguće da je bila starija od svoga brata Ivana, i da je rođena otprilike kada se njihov otac Dionizije „okućio“, dobivši od kralja Sigismunda posjed Rogoznu.

Na kraju još treba spomenuti činjenicu da sam Vitez Jana Panonija nikad ne naziva nećakom. U pismu Janovom učitelju Guarinu Veroneseu, Vitez Panonija naziva bratom, a komentator Pavao iz Ivanića u bilješci pojašnjava „...iste Johannes est frater ipsius episcopi...“²²⁴ Vitez isto čini i u pismu biskupu Modene, Gianantoniju della Torre, koji je posudio određenu sumu novca Panoniju kako bi potonji mogao vratiti dug svome učitelju

²¹⁸ „...Ioannem episcopum Varadiensem... et alterum Ioannem eius ex sorore nepotem...“, Piccolomini, Enea Silvio, Europa, U: *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis, qui post adeptum pontificatum Pius eius nominis secundus appellatus est, opera quae extant omnia*, Officina Henricpetrina, Basel 1571., str. 387-472, 392; „Meser Giovanni vescovo di Cinque Chiese, nipote dell'arcivescovo di Strigonia...“, Bisticci, *Le Vite*, 327; „...nepos et avunculus: alter Strigoniensis metropolita ... Quinqueecclesiensis antistes alter fuit...“, Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 588; „Ioannes Quinqueecclesiensis antistes, et ex sorore nepos...“, Isto, 593; Turočki ne spominje nikakvu rodbinsku vezu među njima; vidi Thuróczy, János, *Chronica Hungarorum*, vol. I.: *Textus. Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tomus VII*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1985., 289.

²¹⁹ „...Iohannem Chesmicze prepositum ecclesie Titulensis Colocensis diocesis, legum doctorem, nepotem tuum...“, Theiner, Augustin (ur.), *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. Vol II, 1352.-1526.*, Typis Vaticanis, Rim 1860., str. 320, dok. 490.

²²⁰ Vidi, primjerice, Fraknói, *Vitéz János*, 7-8; Birnbaum, *Janus Pannonius*, 9 i dalje; Bak, *Janus Pannonius*, 29-30; Csapodiné Gárdonyi, Ime Ivana Viteza, 445; Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 26; Pajorin, I primordi della letteratura, 824; Nemet, *Prikaz Janusa Pannoniusa*, 54.

²²¹ Pannonius, *Janus, Epigrammata/The Epigrams*, Corvina Kiadó, Budimpešta 1985., 216-217; usp. Birnbaum, *Janus Pannonius*, 47.

²²² Ritoókné Szalay donosi transkripte dvaju dokumenata pape Kaliksta III. iz 1458. godine s imenima Janove majke, oca, sestre i brata. Vidi Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 29.

²²³ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 100.

²²⁴ Boronkai, *IOHANNES VITÉZ*, str. 158-159, dok. 76. Za ovo i za sljedeće pismo, vidi i Perić, *Zbirka pisama Ivana Viteza*, 108.

Guarinu Veroneseu i na neko se vrijeme vratiti u domovinu, a Ivanić u komentarima ponavlja da je Ivan kojeg se u pismu spominje Vitezov brat.²²⁵

Razmotrivši povijest obitelji Ivana Viteza, možemo zaključiti da njegovo porijeklo nije nipošto bilo neznatno. Njegova je obitelj bila vrlo stara, povijest joj je moguće pratiti još od početka vladavine Anžuvina, i igrala je određenu ulogu u društvu svoga zavičaja. Međutim, ne možemo je uvrstiti među plemićku elitu – izvori ne spominju da su posjedovali utvrdu ili trgovište, a njihov broj selišta vjerojatno nije bio vrlo velik.²²⁶ Također, nema podataka da je itko od njihovih članova (osim, naravno, Ivana) obnašao neku važniju funkciju, osim vršenja dužnosti kraljevih (ili banovih) ljudi prilikom istraga ili uvođenja u posjed, i dužnosti plemićkog suca koju je Stjepan sin Jurjev obnašao 1460-ih godina. Obje su funkcije bile vrlo niske, i njihove se obnašatelje obično biralo iz redova sitnog plemstva.²²⁷ Ivan Turočki vjerojatno je bio u pravu kada je nazvao Ivana Viteza pripadnikom nižeg plemstva iz Slavonije.²²⁸ Međutim, otac Ivana Viteza, Dionizije od Sredne, često je bio u kontaktu s kraljem Sigismundom, prateći ga u najmanje jedan ratni pohod, i posjedovao je znatna financijska sredstva. Njegov slučaj može poslužiti kao primjer uspona na društvenoj ljestvici u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu tijekom Sigismundove vladavine: Dionizije se uspio istaknuti vlastitim ratničkim vještinama, ali su one poslužile samo tome da kralj svrne pogled na njega.²²⁹ Sav Dionizijev probitak ovisio je o kraljevoj naklonosti, isto kao što je probitak obitelji Srednjanskih ovisio o Dioniziju. On je pak vrlo vjerojatno upotrijebio sav svoj utjecaj kako bi svome sinu Ivanu omogućio karijeru na dvoru, a na potomjeg je obitelj kasnije računala kao na svojeg dobročinitelja. Uspjeh pojedinca, dakle, nije se nužno prenosio i na njegove srodnike.²³⁰

---

²²⁵ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 159, dok. 77. Panonije je svoju zahvalnost biskupu Modene izrazio dvama epigramima; vidi Pannonius, *Epigrammata*, 127. Usp. Birnbaum, *Janus Pannonius*, 38.

²²⁶ Pálosfalvi je koristio te kriterije, uz pristup dvoru, kao određivanje pripadnosti plemićkoj eliti; pronašao je ukupno 90 obitelji ili osoba u Križevačkoj županiji koje bi se moglo uvrstiti među elitu. Srednjanski nisu među njima. Vidi Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 21-23.

²²⁷ Isto, 303.

²²⁸ „...domini uterque Johannes, alter Strigoniensis archiepiscopus, alter vero episcopus Quinqueecclesiensis, in Sclavonia humilis sub tecto nobilitatis geniti...“, Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 289.

²²⁹ Nakon 1403. godine, Sigismund je postao znatno škrtiji glede darivanja kraljevskih posjeda, što znači da se Dionizije zaista našao na pravom mjestu u pravo vrijeme. Vidi Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 270.

²³⁰ Takav je bio slučaj s većinom plemića koji su se istaknuli zahvaljujući nekoj osobnoj vještini. Vidi Isto, 274.

2.3. Pitanje nacionalne pripadnosti

Što se tiče nacionalnosti Ivana Viteza i njegove obitelji, mišljenja su podijeljena. Fraknói je, prvotno misleći da potječu od Safára iz Piliške županije, ustvrdio da su porijeklom Mađari, a činjenicu da Ivana Viteza izvori nazivaju Slavoncem smatrao je samo geografskom oznakom.²³¹ Čak i nakon što je otkrio dokumente iz garičkog samostana, ustrajao je u toj tvrdnji, ovaj put s argumentom da je Slavonija još od vremena mađarskog osvajanja bila u rukama mađarskih posjednika.²³² Na sličnom tragu, Ritoókné Szalay je smatrala da su Srednjanski bili slavenska obitelj koja se s vremenom mađarizirala.²³³ S druge strane tezu je, bilo je i povjesničara koji su smatrali da je Ivan Vitez porijeklom Hrvat.²³⁴

Suvremeni narativni izvori ne daju nam jednoznačne odgovore. Enea Silvio Piccolomini, koji je osobno poznao i Ivana Viteza i Jana Panonija,²³⁵ u svome djelu *Europa* spominje navedenu dvojicu u poglavlju o Transilvaniji, među Ugrima (*ex Hungaris*) koji su se istaknuli u izučavanju humanističkih disciplina, ali naglašava da su obojica slavenskog porijekla (*horum tamen originem Schlauonicam ferunt*).²³⁶ Vespasiano da Bisticci, koji je osobno poznao Jana Panonija,²³⁷ pa možemo zaključiti da je relevantne podatke dobio od njega, također za Viteza tvrdi da je bio *di natione ischiavo*,²³⁸ ali u Panonijevoj biografiji ističe zanimljivu dvojnost – iako odmah na početku jasno kaže da je i Panonije bio „ischiavo“,²³⁹ istovremeno ga naziva „Giano Ungaro“²⁴⁰ i „giovane Ungaro“²⁴¹. Ivan Turočki,

---

²³¹ Fraknói, *Vitéz János*, 9.

²³² Fraknói, *Zrednai Vitéz János*, 574-575.

²³³ Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 25-26 i 28.

²³⁴ Vidi, primjerice, Dadić, *Znanstveni i kulturni krug*, 184, Klaniczay, Tibor, *Pojmovi Hungaria i Pannonia u doba renesanse*, *Književna revija*, vol. 38, br. 1-2, 1998., str. 241-249, 248.

²³⁵ Za poznanstvo Viteza i Piccolominija, vidi Pajorin, *I primordi della letteratura*, 822-823; Vitez je vjerojatno upoznao Jana Panonija s Piccolominijem tijekom sabora u Bečkom Novom Mjestu 1455. godine; vidi Mariotti, Scevola, *La corrispondenza poetica fra Giano Pannonio ed Enea Silvio Piccolomini*, U: Kristeller, Paul Oskar i Branca, Vittore (ur.), *Umanesimo e rinascimento. Studi offerti a Paul Oskar Kristeller*, Leo S. Olschki, Firenca 1980., str. 45-56, 52-53.

²³⁶ Piccolomini, *Europa*, 392. Taj izvještaj, kao i izvještaj Ivana Turočkog, spominje se i u Nemet, *Prikaz Janusa Pannoniusa*, 46.

²³⁷ Trška, Tanja, *Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije iz perspektive talijanskog humanizma: Vespasiano da Bisticci i Ischiavi*, U: Šicel, Miroslav i Kaštela, Slobodan (ur.), *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009: Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine u Varaždinu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu/Grad Varaždin/Varaždinska županija, Zagreb/Varaždin 2009., str. 609-618, 609.

²³⁸ Bisticci, *Le Vite*, 319. Trška smatra da to najvjerojatnije označava slavensko porijeklo, iako bi moglo označavati i geografsku pripadnost Slavoniji, koju Bisticci naziva „Ischiavonia“. Vidi Trška, *Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije*, 609-610.

²³⁹ Bisticci, *Le Vite*, 327.

za kojeg nema dokaza da je poznao Viteza, ali je jamačno čuo za njega, kaže da je potonji bio rođen u Slavoniji.²⁴² Bonfini pak, koji je podatke vjerojatno preuzeo od Turočkog ili Piccolominija, kaže da je Vitez bio slavonskoga roda (*Slavonico genere nato*).²⁴³

Vitez se u svojim spisima nikad nije očitovao kao Slaven, ali njegova se obitelj vjerojatno s vremenom slavizirala, čak i ako nije bila slavenskog porijekla. Naime, iako su članovi obitelji Srednjanskih nosili raznolika imena, pa neka od njih i u mađarskom obliku (poput Gellért i Dezső), u prvoj četvrtini 15. stoljeća se kao sin Filipa od Sredne, strica Ivana Viteza, navodi izvjesni *Iwan*.²⁴⁴ To samo po sebi ne mora ništa značiti, ali dokumenti jasno govore da su, kako je 15. stoljeće odmicalo, članovi obitelji Srednjanskih sve češće koristili prezimena sa slavenskim sufiksima. Vitezov rođak, Stjepan sin Jurjev od Sredne, još se 1439. naziva *filius Georgii Bangotha*,²⁴⁵ ali već se 1448. naziva Stjepan *Bangodych*,²⁴⁶ i to je prezime nastavio koristiti vjerojatno do kraja svoga života.²⁴⁷ Slično tome, Vitezovog nećaka Benedikta se početkom 1460-ih u ispravama počinje nazivati *Gelethich*.²⁴⁸

Međutim, ništa od toga nije dovoljan razlog da Ivana Viteza smatramo Hrvatom, čak i ako je njegova obitelj govorila hrvatskim jezikom (što ne znamo). Vjerojatno je bio upravo ono čime ga je Enea Silvio Piccolomini, njegov prijatelj, smatrao: Ugrin koji je porijeklom Slaven. Naime, za razliku od Hrvatske, Slavoniju se tek se u 16. stoljeću počelo smatrati posebnim područjem, a raniji geografi taj predio redovito nazivaju dijelom Ugarske (Hungarije). U skladu s time, do druge polovice 16. st. i slavonski se studenti na stranim sveučilištima nazivaju Ugrima.²⁴⁹ Osim toga, čak i ako je stanovništvo Slavonije većinom bilo

---

²⁴⁰ Starija tiskana izdanja Bisticcijevog djela (nepotpuni popis može se vidjeti u Pongrácz, Lajos, Vespasiano da Bisticci e i suoi clienti ungheresi, *Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria di Roma*, vol. 17, br. 27, 1939., str. 5-23, 8-9) ovo su mjesto transliterirala kao „giá uno Ungaro“, što u kontekstu nema mnogo smisla. U najstarijem rukopisnom primjerku tog životopisa (Bologna, Biblioteca Universitaria Ms. 1452) jasno stoji „Giano Ungaro“ (vidi Bisticci, *Le Vite*, 328, bilj.B; Greco, Aulo, Introduzione, U: Bisticci, Vespasiano. *Le Vite*, vol. I, Istituto nazionale di studi sul rinascimento, Firenze 1970., str. I-LXIII, XV-XVI; također i Trška, Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije, 613, bilj. 34). Starija literatura obično citira stariju transliteraciju (primjerice, Reumont, *Commentario dei tre prelati ungheresi*, 305; Pongrácz, Vespasiano da Bisticci, 17). Birnbaum upozorava na ta dva moguća čitanja, kao i na širu raspravu o Panonijevom porijeklu, u Birnbaum, *Janus Pannonius*, 11.

²⁴¹ Bisticci, *Le Vite*, 329.

²⁴² Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 289.

²⁴³ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 594.

²⁴⁴ MOL DL 35 447; vidi Prilog A 15. U istom se dokumentu Ivana Viteza naziva Johannes.

²⁴⁵ MOL DL 35 554.

²⁴⁶ MOL DL 35 588.

²⁴⁷ MOL DL 35 074, 35 076, 35 077, 35 094, 35 104.

²⁴⁸ MOL DL 35 623, 35 626, 35 074.

²⁴⁹ Klaniczay, *Pojmovi Hungaria i Pannonia*, 242-244. Usp. Piccolomini, Europa, 388, „*Imperium gentis Hungariae multo latius est quam ipsa Hungaria: nam et Dalmatae, quos Schlavos, et Illyrii quos Bosnenses, Tribalii seu Mysii, quos tum Servios, tum Rascianos appellant: et Getae quos partim Valachos, partim*

slavensko – primjerice, kmetovi na jednom od posjeda Dionizija od Sredne imaju slavenska imena²⁵⁰ - to ne mora nužno značiti da se i lokalno plemstvo nastojalo identificirati s narodnošću svojih podanika. Naposljetku, i posjed Srednjanskih najčešće se naziva mađarskim imenom *Zrednamelleky*. Problematici narodnosti plemića Srednjanskih ne bismo smjeli pristupati s pozicije nacionalnih država 20. stoljeća, pogotovo zato što za to nemamo niti instrumente – ne znamo kojim su se jezikom ti plemići služili u svakodnevnom životu, niti jesu li uopće koristili jezik kao identifikacijski kriterij.²⁵¹

Kao slučaj kojeg bismo mogli smatrati indikativnim za internacionalni (iz današnje perspektive) sastav „ugarskoga naroda“ možemo navesti Kaspara Schlicka, Vitezova suvremenika i kancelara nekoliko njemačkih (odnosno, rimskih) kraljeva, rođenog u Chébu (zapadna Češka) krajem 14. stoljeća.²⁵² Unatoč njemačkom porijeklu, on je – kada mu je to odgovaralo – Ugarsko Kraljevstvo nazivao svojim kraljevstvom („*et si diceretur quod ego non essem Australis vel Stirensis, sed incola regni [Hungariae], hoc est verum...*“).²⁵³ Kao kriterij za pripadnost ugarskom narodu, pak, nije navodio niti jezik niti porijeklo, nego činjenicu da su se njegovi posjedi nalazili u Ugarskoj. Kada su bili izloženi pljačkanju tijekom prijestolnih borbi, napisao je: „...*cambire me oportebit pro aliquibus possessionibus in Austria, cum tamen libentius Hungarus remanerem.*“²⁵⁴ O tome da tadašnji pojam narodnosti nije bio isključiv svjedoči i činjenica da se zbog majčina roda smatrao povezanim i s Italijom.²⁵⁵

Transylvanos nominant, Hungarorum imperium subierunt...“. Za „Hungariju“ pak kaže da se proteže od Leithe do Save (Isto, 387).

²⁵⁰ „...*Iwan dictum Gerbavech, Thomam filium Iwk, Martinum dictum Rondak et Georgium filium Simonis...*“, MOL DL 35 415; vidi Prilog A 13.

²⁵¹ Pálosfalvi je vrlo pronicljivo dotaknuo tematiku narodnosti slavonskog plemstva u Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 11-12, bilj. 24.

²⁵² Fuchs, Franz, Schlick, Kaspar, U: *Neue deutsche Biographie, Band 23 (Schinzel – Schwarz)*, Duncker & Humblot, Berlin 2007., str. 77-78.

²⁵³ Wolkan, Rudolf (ur.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. I. Abteilung: Briefe aus der Laienzeit (1431-1445). II. Band: Amtliche Briefe. Fontes Rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta*, 62. Band, Adolf Holzhausen, Beč 1909., str. 57, dok. 28. Vidi i primjer iz pisma jednom ugarskom magnatu:

„...*dico regni nostri, cum et ego incola sim quamvis parvus...*“, Isto, str. 79, dok. 41.

²⁵⁴ Isto, str. 161, dok. 97. Vidi i sljedeći primjer, iz Schlickovog pisma kardinalu Giulianu Cesariniju: „*nosco etiam Ungharos, conpatriotos meos...*“, Isto, str. 8, dok. 4. Za posjed kao kriterij pripadnosti ugarskom plemstvu, vidi Engel, P., *The Realm*, 338.

²⁵⁵ „...*solo materno genere sum Italie conjunctus...*“, Wolkan, *Der Briefwechsel I, II. Band: Amtliche Briefe*, str. 153, dok. 90. Piccolomini pak o Schlicku piše da je „...*matre Italica...patre Theutonico natus...*“, Piccolomini, Enea Silvio, De ortu & historia Bohemorum, U: *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis, qui post adeptum pontificatum Pius eius nominis secundus appellatus est, opera quae extant omnia*, Officina Henricpetrina, Basel 1571., str. 81-144, 124. Izvještaje suvremenika o Schlicku vidi u Pennrich, Alfred, *Die Urkundenfälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick nebst Beiträgen zu seinem Leben*, Friedrich Andreas Perthes, Gotha 1901., 2-3 i dalje.

Vitez je svojom domovinom vjerojatno smatrao Ugarsku, što i njegova pisma daju naslutiti;²⁵⁶ međutim, to nipošto nije razlog da ga se smatra Mađarom. On je bio pripadnik „ugarskog naroda“, u smislu da je bio plemić Ugarskog Kraljevstva.²⁵⁷ Međutim, bilo je i trenutaka kada bi mu bilo probitačno isticati svoje slavensko porijeklo, primjerice tijekom boravka u Češkoj (koji se otprilike poklapa s vremenom kada je upoznao Piccolominija), posebice zato što su Česi vjerovali u zajedničko porijeklo Slavena.²⁵⁸ Ako je vjerovati Bonfiniju, i poljsko-ugarski kralj Vladislav koristio je argument zajedničkog porijekla za stjecanje pristaša među slavenskim stanovništvom: poslao je Poljake Grgura Sanočkog i Nikolu Lasockog da na njegovu stranu privedu Dalmaciju i Hrvatsku, u čemu su potonji imali velikog uspjeha jer su se pozivali na srodnost i zajednički jezik.²⁵⁹

Na temelju toga možemo zaključiti da su suvremeni kroničari bili u pravu kada su nazivali Ivana Viteza istovremeno Ugrom i Slavenom: on nije imao razloga tajiti niti svoju pripadnost Ugarskom Kraljevstvu, niti svoje slavensko porijeklo. U skladu s time, ali i radi opreza zbog moguće opasnosti od terminoloških nejasnoća, smatram najsigurnijim Ivana Viteza nazivati Slavoncem – zato jer je Kraljevina Slavonija bila sastavni dio Ugarskog Kraljevstva, ali i zato jer odražava tek Vitezovo geografsko porijeklo, bez spekuliranja o njegovoj nacionalnosti.

---

²⁵⁶ Vidi, primjerice, Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 37-38, dok. 2. Usp. Klaniczay, *Pojmovi Hungaria i Pannonia*, 248.

²⁵⁷ Za identifikaciju ugarskog plemstva s „ugarskim narodom“, vidi Engel, P., *The Realm*, 121-122, 350. Usp. Birnbaum, *Janus Pannonius*, 11 i Grgin, *Počeci rasapa*, 53.

²⁵⁸ Piccolomini, *De ortu & historia Bohemorum*, 84. Piccolomini ih ismijava, jer kaže da vjeruju da Slaveni potječu od graditelja Kule Babilonske. Također, s više ozbiljnosti, donosi i jednu od verzija legende o Čehu, Lehu i Mehu; Čeha naziva „Zechius Croatinus“.

²⁵⁹ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 460. Važnost zajedničkog jezika ističe i pri opisu Dugog pohoda 1443.-1444. godine, pišući da je lokalno stanovništvo pozitivno reagiralo i često se predavalo Vladislavovoj vojsci, zbog zlostavljanja koje su trpjeli od Turaka, ali i zbog srodnosti jezika; naime, Poljaci i Bugari su slavenskog porijekla, pa su im i jezici srodni. Kada bi god Poljaci dojahali do nekog grada, grad bi se odmah predao. Isto, 475.

3. OBRAZOVANJE IVANA VITEZA

3.1. Studij na Bečkom sveučilištu

Glede obrazovanja Ivana Viteza, Fraknói je pretpostavio da je najvjerojatnije studirao u Padovi, polazeći od činjenice da su studenti iz Zagrebačke biskupije krajem srednjega vijeka često odlazili tamo na studij, i od mišljenja da se u Vitezovim radovima i ukusu primjećuje talijanski utjecaj.²⁶⁰ Pretpostavku o Vitezovom studiju u Italiji mnogi su kasniji povjesničari preuzeli kao činjenicu,²⁶¹ vjerojatno zato što Ivan Vitez Mlađi, Komarnički, zaista jest studirao u Bologni i Padovi.²⁶² Međutim, nema dokaza da je Ivan od Sredne ikada studirao na bilo kojem talijanskom sveučilištu, niti da je ikada boravio južno od Alpa.²⁶³

Mnogi su povjesničari ispravno primijetili da je Ivan Vitez od Sredne studirao na Bečkom sveučilištu.²⁶⁴ Tamo se zaista upisao u ljetnom semestru 1434. godine, odnosno na blagdan sv. Tiburcija i Valerijana, 14. travnja. U matrikulu je uveden pod imenom Johannes de Zredna, plativši upisninu od 4 češka groša.²⁶⁵ To je od 1414. godine bila redovita cijena upisa za ne-plemiće, osobe koje ne drže nikakvu crkvenu nadarbinu, i osobe koje nisu prije

---

²⁶⁰ Fraknói, *Vitéz János*, 10-11.

²⁶¹ Vidi, primjerice, Perić, Zbirka pisama Ivana Viteza, 100; Kurelac, Kulturna i znanstvena djelatnost, 26; Dadić, Znanstveni i kulturni krug, 184; Kurelac, Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije, 228; *Božanić i Kisić, O Ivanu Bumezy*, 218. Mišljenja nekih suvremenih povjesničara o obrazovanju Ivana Viteza ukratko su opisana u Matić, Tomislav, Renesansa u državi Matijaša Korvina u suvremenoj historiografiji, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 44, 2012., str. 223-268, 252.

²⁶² Marijanović, Jan Panonije, 144, bilj. 14, Andrić, Stanko, Studenti iz slavonsko-srijemskog međuriječja na zapadnim sveučilištima u srednjem vijeku (1250.-1550.), *Croatica Christiana Periodica*, vol. 20, br. 37, 1996, str. 117-151, 124-125; Petrić, Hrvoje, Prilog poznavanju intelektualnih gibanja u srednjovjekovnoj Slavoniji kroz veze s europskim sveučilištima s posebnim osvrtom na Križevce i okolicu, *Cris*, god. IV, br. 1, 2002, str. 26-32, 28-29, bilj. 7. Galeotto Marzio naziva ga svojim učenikom i sustanarom (*discipulus et contubernalis*); Martius, *Znamenité, múdre i žartovné*, 178-179.

²⁶³ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 124; Pajorin, Klára, La cultura di János Vitéz, *Camoenae Hungaricae* vol. 2, 2005., str. 13-22, 21, Pajorin, Klára, The First Humanists at Matthias Corvinus' Court, the Early Inspirers of Flaunting Wealth and Power, U: Farbaký, Péter, Spekner, Enikő i dr. (ur.), *Matthias Corvinus, the King – Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458-1490. Exhibition Catalogue – Budapest History Museum 19 March 2008-30 June 2008*, Budapest History Museum, Budimpešta, 2008., str. 139-146, 139. Naravno, ima i povjesničara koji se ne slažu s time; u najnovije je vrijeme Mária Prokopp ustvrdila da nedostatak pisanih dokaza nije dovoljan razlog da se ustvrdi da Vitez nije nikada boravio u Italiji, te smatra da je sasvim moguće da je studirao ondje. Prokopp, The Scholarship of Johannes Vitéz, 351.

²⁶⁴ Primjerice, Birnbaum, *Janus Pannonius*, 124, Ritoókné Szalay, Ágnes, Ferrara und die ungarischen Humanisten, U: Szögi, László i Varga, Júlia (ur.), *Universitas Budensis 1395-1995 – International Conference for the History of Universities on the Occasion of the 600th Anniversary of the Foundation of the University of Buda*, Budimpešta 1997., str. 151-156, 152, Csapodiné Gárdonyi, Ime Ivana Viteza, 441, Grgin, *Počeci rasapa*, 45, Pajorin, La cultura di János Vitéz, 18.

²⁶⁵ Gall, Franz i Santifaller, Leo (ur.), *Die Matrikel der Universität Wien, I. Band: 1377-1450, Quellen zur Geschichte der Universität Wien, I. Abteilung*, Verlag Hermann Böhlaus, Graz/Köln 1956., 186.

upisa stekle neku akademsku titulu na drugim sveučilištima.²⁶⁶ Upisnina se određivala po cijeni tjednog uzdržavanja studenta, te su oni koji su plaćali više sukladno tome dobivali i bolji tretman.²⁶⁷ Činjenica da je Ivan platio standardnu upisninu, zajedno sa sinovima bačvara, krojača i gradskih magistrata, odražava niži plemićki status i prosječno imovinsko stanje njegove obitelji. Naravno, to ne znači da je bio siromašan – prilikom upisa mogao se prijaviti kao *pauper*, i u tom slučaju ne bi morao platiti ništa.²⁶⁸

Budući da je Ivan Vitez prvi put spomenut 1417. godine,²⁶⁹ prilikom upisa mogao je imati najmanje 17 godina. To je bila natprosječno visoka dob za upis na sveučilište, budući da su se dječaci obično upisivali s 14 ili 15 godina, u dobi kada su bili dovoljno stari da polože zakletvu vjernosti rektoru sveučilišta. Ipak, nije bilo neuobičajeno da se upisuju maloljetnici, ili stariji mladići.²⁷⁰ Usporedbe radi, Demetrije Čupor upisao se na Bečko sveučilište u proljeće 1425. g.,²⁷¹ u dobi od oko 14 godina.²⁷² Razloge kasnijeg Vitezovog upisa teško je dokučiti, jer je mogućnosti mnogo. Moguće je da je tek tada njegov otac imao dovoljno novca da ga pošalje na studij, jer je, kako smo vidjeli, zajedno s bratom Filipom uveden u polovicu posjeda Sredne tek u proljeće 1430. godine.²⁷³ Ili je Ivan, kako je – kao jednu od mogućnosti – pretpostavio Szákaly, već prije 1434. bio uposlen u kraljevskoj kancelariji, te mu je ta služba otvorila put prema sveučilišnom obrazovanju.²⁷⁴ Međutim, nema nikakvih podataka koji bi dovodili Viteza u vezu s kraljevskom kancelarijom u to vrijeme. Možda nije beznačajna ni činjenica što je još nekoliko studenata iz Križevačke županije upisalo studij na

---

²⁶⁶ Gall, Franz, Einleitung, U: Gall, Franz i Santifaller, Leo (ur.), *Die Matrikel der Universität Wien, 1. Band: 1377-1450, Quellen zur Geschichte der Universität Wien, 1. Abteilung*, Verlag Hermann Böhlaus, Graz/Köln 1956., str. X-XXIV, XXII. „Obični“ plemići i kanonici plaćali su pola libre, baruni i opati jedan floren, grofovi i prepoziti dva florena, a knezovi i biskupi tri.

²⁶⁷ Schwinges, Rainer Christoph, Admission, U: Ridder-Symoens, Hilde de (ur.), *A History of the University in Europe: Vol. I – Universities in the Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge 1997., str. 171-194, 185.

²⁶⁸ Na srednjovjekovnim sveučilištima, siromašni su se mogli pozvati na kanonsko pravo kako bi zbog siromaštva bili oslobođeni raznih podavanja. Schwinges, Admission, 186-187. Na Bečkom sveučilištu, između 1377. i 1450. oko četvrtine studenata nije plaćalo upisninu (Gall, Einleitung, XXII). U istom razdoblju upisano je ukupno 19 526 studenata (Isto, XIX).

²⁶⁹ MOL DL 35 447.

²⁷⁰ Schwinges, Admission, 182-183. Primjerice, njemački humanist Conrad Celtis upisao se na Sveučilište u Kölnu u dobi od 19 godina. Isto, 187.

²⁷¹ Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 151. Platio je upisninu za „obične“ plemiće u iznosu od pola libre.

²⁷² Papinski dokument iz srpnja 1433. spominje Demetrija Čupora kao 22-godišnjaka. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VI*, str. 365, dok. 376. Usp. Nikolić Jakus, Obitelj Čupor Moslavački, 272 i 289.

²⁷³ MOL DL 35 046.

²⁷⁴ Szákaly, Vitéz János, 11.

Bečkom sveučilištu u isto vrijeme kada i Vitez, jer je moguće da je riječ o organiziranom, ili barem usuglašenom preseljenju nekolicine mladića.²⁷⁵

Moguće je da je Vitez prije odlaska na studij u Beč stekao nekakvo obrazovanje u katedralnoj školi u Zagrebu, iako o tome nemamo podataka.²⁷⁶ U Zagrebu su svakako postojale mogućnosti stjecanja relativno dobrog nižeg obrazovanja – knjižnica tamošnje katedrale tada je bila jedna od najbogatijih knjižnica Ugarskog Kraljevstva, s 225 knjiga i cijelim jednim odjeljkom posvećenom djelima o slobodnim umjetnostima, koji se mogao koristiti u obrazovne svrhe.²⁷⁷ Međutim, sama činjenica da se Vitezu upisao na sveučilište ne znači da je prije toga stekao ikakvo obrazovanje. Za upis na bečki fakultet slobodnih umjetnosti, koji je Vitez upisao,²⁷⁸ nije bilo nikakvih uvjeta, osim poznavanja osnova latinskog jezika i brojanja, tek toliko da se može pratiti predavanja.²⁷⁹ Čak se i to znanje moglo steći tek nakon upisa, jer su sveučilišta obično nudila poduku iz osnova latinskog jezika, a u nekim su gradovima tu zadaću obnašale kaptolske škole. U Beču je takvu poduku nudila škola Sv. Stjepana, čiji su učitelji također bili članovi sveučilišta.²⁸⁰ Dakle, budući da nije morao steći ikakve uvjete za upis na sveučilište, moguće je da Vitez prije dolaska u Beč nije bio vezan uz zagrebački kaptol, niti da je stekao ikakvo prethodno obrazovanje.²⁸¹ Uslijed pomanjkanja dokaza, smatram da bi bilo preuzetno tvrditi da su postojale veze između njega i zagrebačkog kaptola prije njegova odlaska na studij.

---

²⁷⁵ Istovremeno s Viteзом, na sveučilište su se upisali Petar i Valentin iz Križevaca (de Crisio), Pavao iz Dubrave (de Dumbro) i Ivan iz Središća (Seredahel); Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 185-186. Iako je moguće da je Seredahel neko od mnogih istoimenih mjesta u tadašnjoj Ugarskoj, zbog velikog broja drugih studenata iz obližnjih mjesta možemo pretpostaviti da je riječ o onome koje se nalazilo u čazmanskoj crkvenoj provinciji (Tkalčić, Ivan Krstitelj (ur.), *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae*, vol. II: *Diplomata (1400-1499)*, C. Albrecht, Zagreb 1894., str. 519, dok. 394; Lukcsics, Pál (ur.), *Diplomata pontificum saeculi XV.*, vol. II: *Eugenius Papa IV. (1431-1447), Nicolaus Papa V. (1447-1455)*, *Monumenta Hungariae Italica*, vol. II, Magyar tudományos akadémiája, Budimpešta 1938., str. 153, dok. 501).

²⁷⁶ Boronkai je pretpostavio da je je Vitez vjerojatno pohađao školu u Zagrebu, gdje je stupio u svećenički stalež. Boronkai, *Einleitung*, 11.

²⁷⁷ Domokos, György, *Lecture e biblioteche nel Quattrocento in Ungheria*, U: Papo, Adriano i Nemeth Papo, Gizella (ur.), *Convegno Internazionale di Studi „L'Umanesimo Latino in Ungheria“ Istituto Italiano di Cultura, Budapest, 18 aprile 2005*, Fondazione Cassamarca, Treviso 2005., str. 61-75, 62-63. Usporedbe radi, knjižnica Vesprimskog kaptola sadržavala je 171 knjigu, od čega su veliku većinu sačinjavala djela liturgijske i kanonsko-pravne tematike; djela ne-crkvene tematike bilo je svega nekoliko. Za knjižnicu Zagrebačkog kaptola, vidi i Kurelac, *Kulturna i znanstvena djelatnost*, 25.

²⁷⁸ To možemo zaključiti po tome što je platio upisninu od 4 groša – studenti viših fakulteta plaćali su 8 groševa. Gall, *Einleitung*, XXII.

²⁷⁹ Leff, Gordon, *The Trivium and the Three Philosophies*, U: Ridder-Symoens, Hilde de (ur.), *A History of the University in Europe: Vol. I – Universities in the Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge 1997., str. 307-336, 325. Čak nije sigurno niti jesu li svi studenti znali čitati ili pisati; vidi Schwinges, *Admission*, 174-175.

²⁸⁰ Isto, 177.

²⁸¹ Klára Csapodiné Gárdonyi ne slaže se s ovime, već tvrdi da je Vitez svoje obrazovanje započeo u kaptolskoj školi Zagreba ili Budima. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 16.

Nije iznenađujuće što je Ivan Vitez upisan upravo na Bečko sveučilište. Nakon početka nemira vezanih uz husitski pokret, kada je Praško sveučilište prestalo biti privlačno strancima, Beč je postao glavnim odredištem njemačkih i ugarskih studenata.²⁸² To se odnosilo i na studente iz srednjovjekovne Slavonije i južne Ugarske, koji su u kasnom srednjem vijeku najčešće odlazili upravo na Bečko sveučilište.²⁸³ Ne treba zanemariti niti činjenicu da je studij u Beču, u usporedbi s ostalim tadašnjim sveučilištima, bio relativno jeftin.²⁸⁴ I naposljetku, Vitezov otac Dionizije pratio je kralja Sigismunda tijekom njegovog pohoda u Češku 1402./1403. godine,²⁸⁵ a budući da je Sigismund tada koristio Austriju kao bazu i više puta boravio u Beču,²⁸⁶ moguće je da se Dionizije upoznao s bečkim ambijentom, te je htio poslati svoga jedinog sina na mjesto koje je nekoć poznao.

Nije poznato do kada je Ivan Vitez studirao na Bečkom sveučilištu. Nema ga na popisima prijavljenih za inepciju, te vjerojatno nije stekao titulu licencijata ili magistra; također nije niti predavao na fakultetu slobodnih umjetnosti.²⁸⁷ Nema ga ni na popisima bakalaura pripuštenih na determinacije.²⁸⁸ Moguće je da je, kao i većina studenata, okončao studij nakon stjecanja bakalaureata.²⁸⁹ Budući da je na Bečkom sveučilištu student morao najmanje dvije godine slušati predavanja da bi imao pravo prijave na bakalaurski ispit,²⁹⁰ to bi

---

²⁸² Aschbach, Joseph Ritter von, *Geschichte der Wiener Universität in ersten Jahrhunderte ihres Bestehens*, Verlag der k. k. Universität, Beč 1865., 347-348.

²⁸³ Andrić je ustanovio da su studenti s područja današnje Slavonije i Srijema (geografsko ograničenje u Andrić, *Studenti iz slavonsko-srijemskog međuričja*, 118) tijekom cijelog kasnog srednjeg vijeka u najvećem broju studirali u Beču, osim u nekoliko navrata u drugoj polovici 15. st., kada je najpopularnije bilo Krakovsko sveučilište. Isto, 128. Do sličnog je zaključka o dominaciji Bečkog sveučilišta došao i Petrić za studente iz Križevaca i okolice (Petrić, *Prilog poznavanju intelektualnih gibanja*, 29-30), kao i za studente s koprivničkog područja (Petrić, *Mrvoje, Studenti na zapadnim sveučilištima kao pokazatelj mobilnosti stanovništva zapadnog dijela srednjovjekovne Slavonije* (Na primjeru koprivničke Podravine do kraja 16. stoljeća), *Podravina*, vol. 2, br. 4, 2003., str. 151-199, 155-156).

²⁸⁴ Schwinges, *Admission*, 185.

²⁸⁵ MOL DL 34 667.

²⁸⁶ Engel i Tóth, *Itineraria regum et reginarum*, 79-80; Baum, *Kaiser Sigismund*, 47-49.

²⁸⁷ Inepcija se sastojala od dva dijela: svečane rasprave na kojoj je licencijat imao odgovarati na pitanja, i investiture praćene inauguralnim predavanjem i sudjelovanjem u raspravi, ali sada s licencijatom u ulozi predsjedavajućeg, što je impliciralo iznošenje determinacije, odnosno zaključka rasprave. Time se stjecala titula magistra. Prilikom dobivanja dozvole (licencije) za inepciju, student se morao zakleti da je ispunio sve studentske obaveze, platiti taksu, te se obvezati da će dvije godine predavati na fakultetu slobodnih umjetnosti. Leff, *The Trivium*, 328; Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 97.

²⁸⁸ Determinacija je bila donošenje konačnog zaključka nakon rasprave. U pravilu je uvijek bila rezervirana za magistre, ali su bakalauri dobivali priliku da determiniraju u sklopu svoga obrazovanja. Njihove su se determinacije najčešće održavale tijekom korizme. Leff, *The Trivium*, 326. Teško je utvrditi kakvu je ulogu determinacija imala u stjecanju titule bakalaura, budući da je prije dobivanja dozvole za determinaciju kandidat morao položiti bakalaurski ispit. Po svemu sudeći, ona je bila jedan od koraka prema stjecanju titule magistra. Vidi Weijers, Olga. *Les règles d'examen dans les universités médiévales*, U: Hoenen, Maarten J.F.M., Sscneider, Jakob Hans Josef i Wieland, Georg (ur.), *Philosophy and learning: Universities in the Middle Ages*, Brill, Leiden 1995., str. 201-223, 208-209.

²⁸⁹ Samo je manjina studenata nastavljala studij nakon bakalaureata; Leff, *The Trivium*, 327.

²⁹⁰ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 96.

značilo da je Vitez, ukoliko je stekao bakalaureat, studirao u Beču najmanje do ljetnog semestra akademske godine 1435/1436. Međutim, imena pristupnika bakalaurskom ispitu u pravilu se nisu bilježila, te ne možemo biti sigurni ni je li Vitez stekao taj najniži akademski stupanj.²⁹¹ Ukoliko jest, slijedio je uobičajeni dvogodišnji bakalaurski kurikulum, koji je uključivao gramatiku, retoriku i dio logike tijekom prve godine, a tijekom druge dijalektiku, astronomiju, filozofiju prirode i matematiku. Moguća su i odstupanja od tog rasporeda, budući da nije bilo nikakvog propisanog redoslijeda slušanja predmeta.²⁹²

U svakom slučaju, čak i ako nije stekao bakalaureat, Vitez je prije studenog 1437. napustio Beč, budući da ga 24. studenog te godine nalazimo kao pisara u kancelariji cara Sigismunda.²⁹³ Štoviše, tada je već duže vrijeme služio na toj poziciji, i u Ugarskoj i izvan nje.

Prateći kretanje cara Sigismunda, uočavamo da je u Beču boravio i početkom 1435. godine,²⁹⁴ i sredinom svibnja 1436., kada se zajedno sa svojim zetom Albertom Habsburgom zaputio u Jihlavu, gdje se konačno izmirio s husitima i bio priznat za češkog kralja.²⁹⁵ Vitez je, dakle, imao najmanje dvije izvrsne prilike da postane dijelom careve pratnje. Nakon mira u Jihlavi, Sigismund je ostatak svoga života proveo u Češkoj.²⁹⁶ Stoga je Vitez vjerojatnije stupio u carevu službu prije toga, budući da je služio caru i u Ugarskoj i izvan nje, kako stoji u ispravi od 24. studenog 1437.²⁹⁷

Međutim, čak i ako se nije pridružio Sigismundu u jednoj od tih prilika, Vitez je imao itekako dobar razlog da ljeti 1436. žurno napusti Beč. Naime, tada je izbila vrlo razorna epidemija kuge,²⁹⁸ zbog koje je nastava na sveučilištu prekinuta, a studenti su raspušteni.²⁹⁹ Sljedeći je semestar počeo tek sa zakašnjenjem.

---

²⁹¹ Uglavnom se bilježio samo broj pristupnika, primjerice „*Et fuerunt admissi 14 scolares ad examen*”, AUW, Cod. Ph 7: 126v; „*Et admissi fuerunt 13 scolares ad examen*”, Isto, 127v; „*Et admissi fuerunt 22 scolares ad examen*”, Isto, 128r.

²⁹² Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 86.

²⁹³ MOL DL 35058. Vidi Prilog A 23.

²⁹⁴ Engel i Tóth, *Itineraria regum et reginarum*, 129; Baum, *Kaiser Sigismund*, 273.

²⁹⁵ Engel i Tóth, *Itineraria regum et reginarum*, 130-131; Baum, *Kaiser Sigismund*, 274.

²⁹⁶ Engel i Tóth, *Itineraria regum et reginarum*, 130-131; Baum, *Kaiser Sigismund*, 274-275 i dalje.

²⁹⁷ „...in ipso regno nostro Hungarie, verum eciam extra idem regnum nobiscum ac in cancellaria nostra procedendo...“, MOL DL 35 058, vidi Prilog A 23.

²⁹⁸ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 334; Gall, Einleitung, XI, bilj. 12.

²⁹⁹ „...precedenti estate propter sevam pestem tunc currentem studium dissolutum fuit...“; Mühlberger, Kurt i dr., *Die Matrikel der Wiener Rechtswissenschaftlichen Fakultät, I. Band: 1402-1442. Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, VI. Reihe: Quellen zur Geschichte der Universität Wien, 3. Abteilung*, Böhlau Verlag/Oldenburg Verlag, Beč/München 2011., 48.

Uslijed svih navedenih faktora, možemo s velikom sigurnošću pretpostaviti da je Ivan Vitez okončao svoj studij najkasnije 1436. godine. U prilog mišljenju da ga nije završio, barem ne nikakvom višom diplomom, ide i podatak prema kojem je Vitez kasnije, u prvoj polovici 1440-ih godina, nastojao otići u Italiju radi studija, ali je u tome spriječen iz nerazjašnjenih razloga.³⁰⁰ Budući da je tijekom prve polovice 1440-ih Beč bio nedostupan većini ugarskih studenata, a posebno visokorangiranim pristašama kralja Vladislava, zbog rata s kraljem Fridrikom III., a putovanje do Krakova vodilo je kroz krajeve sjeverne Ugarske pod kontrolom čeških iregularnih trupa djelomice pod zapovjedništvom Jana Jiskre, neko od talijanskih sveučilišta činilo se logičnim izborom za nastavak studija.

Obrazovanje koje je Vitez mogao steći u Beču u skladu je s literarnim i drugim vještinama koje je pokazivao kasnije tijekom života. To se prije svega očituje u „staromodnosti“ njegovog književnog izričaja. Već je nekoliko povjesničara primijetilo da su stil pisanja i književni ukus Ivana Viteza na granici srednjeg vijeka i renesanse, te da pokazuju mnogo značajki skolastike.³⁰¹ Klára Pajorin je u nekoliko analiza ustvrdila da Vitez nije njegovao humanistički stil i vokabular, kako u govorima,³⁰² tako i u pismima.³⁰³ Studijem na Bečkom sveučilištu Vitez se nije mogao upoznati s humanističkim tekovinama, budući da se tamo o književnim djelima klasične antike počelo predavati tek sredinom 15. stoljeća.³⁰⁴ Sukladno s time, njegov je jezik sličniji srednjovjekovnom negoli urednom, humanističkom latinskom, uslijed gramatičkih pogrešaka, solecizama i sl.³⁰⁵

Poznavanje latinskog koje je Vitez mogao steći tijekom studija bilo je u potpunosti srednjovjekovno. Doduše, iako je Bečko sveučilište prilikom svoga osnivanja ustrojeno po uzoru na Pariško, kurikulum fakulteta slobodnih umjetnosti bio je nešto suvremeniji.³⁰⁶ Međutim, to se nije odnosilo i na gramatiku. Ona se na srednjovjekovnim sveučilištima u početku podučavala na temelju djela Elija Donata i Priscijana, a krajem 12. i početkom 13. st.

---

³⁰⁰ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 61, dok. 20, bilj. b. Podatak potječe iz komentara Pavla iz Ivanića na jedno Vitezovo pismo Nikoli Lasockom. Pavao tvrdi da je Viteza ban Matko Talovac spriječio da otputuje na studij, navodno zbog straha za njegovu sigurnost, budući da je na putovima bilo mnogo razbojnika.

³⁰¹ Vidi kratak pregled u Matić, *Renesansa u državi Matijaša Korvina*, 241.

³⁰² Pajorin, *I primordi della letteratura*, 824.

³⁰³ Pajorin, Klára, *The Crusades and Early Humanism in Hungary*, U: Kovács, Péter i Szovák, Kornél (ur.), *Infima Aetas Pannonica: Studies in Late Medieval Hungarian History*, Corvina, Budimpešta 2009., str. 237-249, 243-244.

³⁰⁴ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 353.

³⁰⁵ Pajorin, *The First Humanists*, 139.

³⁰⁶ Rashdall, Hastings, *The Universities of Europe in the Middle Ages, Vol. II, Part I: Italy-Spain-France-Germany-Scotland etc.* Clarendon Press, Oxford 1895., 240. Dok se u Parizu službeni kurikulum sastojao isključivo od aristotelijanskih traktata, u Beču su u njega uključena i neka suvremenija djela (primjerice, logičke *Summulae Petri Hispani*).

počela su se koristiti i srednjovjekovna djela u stihovima, poput onog Aleksandra iz Villedieu ili Everarda iz Béthune.³⁰⁷ Ni Beč nije bio iznimka. Tamo se akademske godine 1433/34., kada je Ivan Vitez upisao studij, gramatiku predavalo na temelju Aleksandrova djela i Everardova djela *Graecismus*.³⁰⁸ Sljedeće godine se, uz Aleksandra, predavalo i o Donatu, ali je Aleksandrovo djelo bilo zastupljenije.³⁰⁹ Godine 1435/36, čini se, nije bilo predavanja o gramatičkim djelima, osim o jednom dijelu Everardova priručnika.³¹⁰

Još jedna značajka Vitezovog stila pisanja, koju se može izravno povezati s njegovim studijem, jest srednjovjekovna struktura njegovih govora i pisama. Klára Pajorin došla je do zaključka da je Vitez vještinu koju je pokazivao prilikom sastavljanja govora i pisama mogao naučiti ne iz suvremene humanističke prakse, nego iz bilo kojeg srednjovjekovnog priručnika o *ars dictaminis*.³¹¹ Tako je vjerojatno i bilo; u vrijeme Vitezova studiranja, na Bečkome sveučilištu retoriku se predavalo po priručniku srednjovjekovnog francuskog autora Jupitera Monoculusa *Summa de arte dictandi*, sastavljenom u rimovanim stihovima.³¹² Štoviše, godine 1435/36. *Summu* je, među ostalima, predavao i Ulrich Sonnenberger, koji će kasnije postati biskup Gurka i kancelar kralja Fridrika III., a time i pandan Ivana Viteza koji je istovremeno bio ugarski kancelar Ladislava V.³¹³ Budući da je taj predmet bio vrlo kratak – kurs je imao

---

³⁰⁷ Leff, *The Trivium*, 312-313. Aleksandrovo djelo, u 4 dijela, uglavnom se koncentriralo na tvorbu riječi (s poglavljima *De declinatione*, *De heteroclitis*, *De comparatione*, *De genere nominum*, *De perfectis et supinis*, *De verbis defectivis et anomalis* itd., završavajući s *De accentibus*). Za kritičko izdanje, s opsežnim komentarom na njemačkom, vidi Reichling, Dietrich (ur.), *Monumenta Germaniae Paedagogica, Band XII: Das Doctrinale des Alexander de Villa-Dei – Kritisch-exegetische Ausgabe*, A. Hofmann & Comp., Berlin 1893.

³⁰⁸ Maisel, Thomas i Matschinegg, Ingrid (ur.), „*Wiener Artistenregister*“ 1416 bis 1447. *Acta Facultatis Artium II: Personen-Nennungen im Zusammenhang mit Prüfung, Graduierung und Verteilung der Vorlesungsthemen (1416 bis 1447)*, Archiv der Universität Wien, Beč 2007., 93. Everardovo je djelo također bilo u stihovima; ime je dobilo po tome što se autor ponekad osvrće i na grčki jezik. Uglavnom objašnjava trope, solecizme, barbarizme i etimologiju riječi. Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 87.

³⁰⁹ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 98.

³¹⁰ Isto, 101-102.

³¹¹ Pajorin, *La cultura di János Vitéz*, 15. *Artes dictaminis* ili *artes dictandi* bili su srednjovjekovni priručnici o sastavljanju govora i pisama; budući da su se pisma uglavnom slušala, a ne čitala, njihova je struktura bila zasnovana na strukturi govora. Vidi Camargo, Martin, *Where's the Brief?: The Ars Dictaminis and Reading/Writing Between the Lines, Disputatio: An International Transdisciplinary Journal of the Late Middle Ages, Vol. 1: The Late Medieval Epistle*, 1996., str. 1-19, 3-4.

³¹² U popisu predavanja djelo je navedeno kao *Summa Iovis*. Vidi Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 93, 97-98, 102. Za Jupiterovo djelo, vidi Camargo, Martin, "Si dictare velis": Versified *Artes dictandi* and Late Medieval Writing Pedagogy, *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, vol. 14, br. 3, 1996., str. 265-288.

³¹³ U registar predavača Ulrik je tada uveden kao Ulricus de Örengew (Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 102); da je zaista riječ o Sonnenbergeru vidi se iz Isto, 93, gdje je naveden pod punim imenom: Ulricus Sünberger de Oringew.

svega 6 termina³¹⁴ – moguće je da ga je Vitez upisao i odslušao čak i ako je u Beču boravio vrlo kratko.

Ars dictaminis je, uz vještinu propovijedanja, bio glavni srednjovjekovni doprinos retorici. U ostalim aspektima, retoriku se obično podučavalo po Ciceronovom djelu *De inventione*, a od 12. st. i po pseudo-Ciceronovom *Rhetorica ad Herennium*.³¹⁵ I ta se djela, kao i vrlo popularno djelo *Nova poetria* Geoffreya od Vinsaufa, povremeno predavalo u Beču; međutim, jedino je Jupiterovo djelce bilo dio redovitog niza predavanja.³¹⁶ I Vitez i Sonnenberger vjerojatno su tijekom svojih uspona u dvorskim kancelarijama koristili Jupiterove upute, naučene tijekom studija.

Međutim, ono po čemu se Bečko sveučilište isticalo među ostalim kasnosrednjovjekovnim visokoobrazovnim institucijama bila je astronomija. Iako se radilo uglavnom na starijim tekstovima, u Beču su djelovali mnogi čuveni astronomi.³¹⁷ Štoviše, godine 1434/35., u vrijeme kada je Vitez studirao u Beču, slavni astronom Ivan iz Gmündena³¹⁸ držao je vrlo neuobičajen ciklus predavanja o uporabi i izradi astrolaba.³¹⁹ Ivan je bio vrlo inovativan u svojoj struci, i osim astrolaba proučavao je i takozvani albion, jednu od najkompleksnijih srednjovjekovnih astronomskih sprava, koju je u 14. st. razvio Rikard iz Wallingforda.³²⁰ Izrada i korištenje astronomskih sprava kasnije su jako zanimali Ivana

---

³¹⁴ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 352, bilj 1. Podaci se odnose na 1450. godinu. Svaki je predmet imao određeni broj nastavnih termina, raspoređenih kroz akademsku godinu. Samo su se najopsežniji predmeti predavali tijekom cijele godine. Isto, 351.

³¹⁵ Leff, *The Trivium*, 315.

³¹⁶ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 352-353.

³¹⁷ North, John, *The Quadrivium*, U: Ridder-Symoens, Hilde de (ur.), *A History of the University in Europe: Vol. I – Universities in the Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge 1997., str. 337-360, 356. U drugoj polovici 15. st., dominantno središte istraživanja astronomije u Europi postao je Krakov, u čemu su ključnu ulogu igrali kontakti s Bečkim sveučilištem. Backowska, Wanda, *Die internationalen Beziehungen der Krakauer Akademie in der Zeit vom 15. bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts*, U: Szögi, László i Varga, Júlia (ur.), *Universitas Budensis 1395-1995 – International Conference for the History of Universities on the Occasion of the 600th Anniversary of the Foundation of the University of Buda*, Budimpešta 1997., str. 79-89, 84-85.

³¹⁸ Ivan iz Gmündena bio je jedan od prvih profesora u Beču koji se specijalizirao za određenu temu, budući da se više od 2/3 predmeta koje je predavao tijekom svoje karijere ticalo matematičkih disciplina. Znatno je utjecao na razvoj matematike na Bečkom sveučilištu. Vidi Walsh, Katherine J., *Von Italien nach Krakau und zurück: Der Wandel von Mathematik und Astronomie in vorkopernikanischer Zeit*, U: Eberhard, Winfried i Strnad, Alfred A. (ur.), *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 1996., str. 273-300, 279-280.

³¹⁹ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 97. To je bio jedini put da je cijeli predmet posvećen toj temi. Vidi Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 353.

³²⁰ Riječ je o vrsti *equatoriuma*, sustava kružnih diskova s urezanim mjerilima, koji su simulirali kretanje planeta. North, *The Quadrivium*, 350 i 356.

Viteza, do te mjere da je naručio jedno djelo na tu temu.³²¹ Moguće je da su ga upravo Ivanova predavanja zainteresirala za nju.

Osim što je imao prilike slušati izvanredan predmet Ivana iz Gmündena, Vitez je mogao, dakako, upisati i kurs o nekom od uvažениh astronomskih djela. To je bilo, prije svega, *De sphaera* Ivana iz Sacrobosca, kozmološko djelo o koncentričnim sferama koje okružuju Zemlju, zasnovano na pojednostavljenom aristotelijanskom sustavu planeta i interpretaciji Ptolomejeve astronomije.³²² U Beču ga se predavalo tijekom svih akademskih godina kada je Vitez vjerojatno studirao tamo;³²³ prema podacima iz 1450. g., trajao je 20 termina.³²⁴

Drugo ključno djelo o astronomiji bile su *Theoricae planetarum*, koje su nadopunjavale Sacroboscovo djelo dodajući mu komponentu kretanja planeta. Bile su zasnovane na Ptolomejevom *Almagestu*, a najpopularnija verzija bila je ona anonimnog autora iz 13. stoljeća.³²⁵ Georg Peurbach, predavač na Bečkom sveučilištu i prijatelj Ivana Viteza, kojem je posvetio nekolicinu svojih djela – astronomske tablice prilagođene varadinskom meridijanu i jednu knjigu o kvadrantu³²⁶ – počeo je sredinom 15. st. raditi na naprednijoj verziji *theorica*, koju je uredio njegov učenik Johannes Müller Regiomontanus i dao ju tiskati 1470-ih godina pod nazivom *Theoricae novae planetarum*.³²⁷ Međutim, dok je Vitez studirao, za predavanja se koristila neka od starijih verzija *theorica*, poput one koju je Regiomontanus

---

³²¹ U posveti djela *Quadratum geometricum* Ivanu Vitezu, astronom Georg Peurbach piše: „*Gnomonem geometricum quem dudum fieri postulabas optime praesul. Nunc ligno factum accipe: post si voles ex metallo fiet alter usui faciliior aptior & accommodatior. Nam illo iam perfecto dum eius exercerem in altitudinibus considerandis via venit in animum: qua facilius effici potest opus atque magis accommodatum. Exercitium enim est quo reddimur doctiores. Nunc tamen donec alter absolutus ad te veniet ligneo contentus sis: cuius compositionem usumque hic volui describere.*“ Peurbach, Georg, *Quadratum geometricum praeclarissimi Mathematici Georgii Purbachii*, Joannes Stuchs, Nürnberg 1516., A ii r. Možda je upravo slušanje predavanja Ivana iz Gmündena zainteresiralo Viteza za naprednije i savršenije astronomske sprave. Peurbach mu ovdje poručuje da mu je, nakon što je već za njega izradio drveni kvadrant, palo na pamet kako ga poboljšati, pa mu nudi izradu novog, metalnog.

³²² North, *The Quadrivium*, 348; Leff, *The Trivium*, 323-324.

³²³ U popis predavanja upisano je pod nazivom *Spera materialis*; najčešće ju je predavalo dva ili više nastavnika. Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 92, 97 i 101-102.

³²⁴ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 352, bilj. 1.

³²⁵ North, *The Quadrivium*, 349.

³²⁶ Dadić, *Znanstveni i kulturni krug*, 185; Grgin, *Počeci rasapa*, 50. Knjiga o kvadrantu je, dakako, *Quadratum geometricum*; vidi Peurbach, *Quadratum geometricum*, A ii r. U posveti, koja je djelu dodana kasnije, stoji: *Canones pro compositione et usu Gnomonis Geometrici pro Reverendissimo domino Joanne Archiepiscopo Strigoniensi, a praeclarissimo Mathematico Georgiu Burbachio compositi*. Nažalost, rukopis ovog djela nije sačuvan – najstariji primjerak upravo je ovaj, tiskani, iz 1516. godine. Vidi Nagy, Zoltán, *Ricerche cosmologiche nella corte umanistica di Giovanni Vitéz*, U: Klaniczay, Tibor (ur.), *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del rinascimento*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1975., 65-93, 80.

³²⁷ North, *The Quadrivium*, 356. Nove *theoricae* bile su mnogo vjernije *Almagestu*. Za Regiomontanusov prvotisak, vidi Zinner, Ernst, *Regiomontanus: His Life and Work*, Elsevier Science Publishers, Amsterdam/New York/Oxford/Tokyo 1990., 112.

– koji je Vitezu posvetio djelo *Ephemerides astronomicae*³²⁸ – kritizirao u jednom svojem traktatu.³²⁹ Akademskih godina 1433/34. i 1434/35. u Beču su organizirana predavanja o *Theoricae planetarum*,³³⁰ kurs je 1450. godine trajao 16 termina.³³¹ Možda je upravo slušanje o tom i drugim astronomskim djelima tijekom studija pobudilo Vitezov interes za astronomiju, koji je bio toliki da je, kako je zapisao Galeotto Marzio, uvijek sa sobom nosio astronomske tablice i ništa nije činio bez da je prvo proučio položaj zvijezda.³³²

Što se tiče matematičke podloge za izračunavanje kretanja planeta, Vitez je u Beču imao izvrsnu priliku da nauči najviše što je srednji vijek mogao ponuditi o temi kinetike. Naime, tamo se predavalo o traktatu *De proportionibus velocitatum in motibus* oxfordskog znanstvenika iz 14. st. Tome Bradwardinea.³³³ Nastava o tome djelu organizirana je tijekom cijelog Vitezovog vjerojatnog razdoblja studija.³³⁴ Stoga je moguće da Vitez nije samo koristio astronomske izračune, nego da je razumio i matematiku koja stoji iza njih, čemu u prilog ide i Peurbachova izjava iz posvete knjige *Tabulae Waradienses*, prema kojoj je Vitez revno prikupljao knjige o matematici.³³⁵ Međutim, budući da se, prema statutu sveučilišta, predavanja o *Theorice planetarum* i Bradwardineove *Proportiones* trebalo odslušati tek za stjecanje licenciata, ne možemo pouzdano tvrditi da ih je Vitez odslušao.³³⁶

Već je odavno primijećeno da humanisti nisu mnogo cijenili Bečko sveučilište.³³⁷ Primjerice, Enea Silvio Piccolomini je u svome opisu Beča nastalom vjerojatno 1438. godine, dakle nedugo nakon što je Ivan Vitez boravio tamo, zapisao da se tamošnji nastavnici previše bave dijalektikom, od čega nemaju velike koristi. Nadalje, kako kaže, ne mare naročito za glazbu, niti za retoriku ili aritmetiku. Iako prisiljavaju studente na oponašanje tuđih pjesama i pisama, govornništvo i poezija kod njih su potpuno nepoznati, a cijeli studij tih disciplina

---

³²⁸ Pray, György, *Specimen hierarchiae Hungaricae, Pars II: De Archiepiscopatu Colocensi, et eius suffraganeis*, Joannes Michael Landerer, Bratislava i Košice 1779., 183, bilj. e.

³²⁹ Backowska, *Die internationalen Beziehungen*, 85. Regiomontanus to djelo pripisuje Gerardu iz Cremona, prevoditelju s arapskog iz 12. st.; Aschbach smatra da se upravo tu verziju predavalo na Bečkom sveučilištu. Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 92.

³³⁰ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 92-93, 98.

³³¹ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 352, bilj. 1.

³³² Martius, *Znamenité, múdre i žartovné*, 206-207.

³³³ North, *The Quadrivium*, 351.

³³⁴ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 93, 98 i 101; djelo je u registru navedeno kao *tractatus De proportionibus, Proportiones breves* ili *Proportiones breves Bragwardin*.

³³⁵ „*Mathematicos quoque et quadrivales [codices] qui quoniam sapientiae plurimum conducunt, colligere tibi studium fuit...*“; Ábel, Jenő (ur.), *Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*, Magyar tudományos akadémia/P. A. Brockhaus, Budimpešta/Leipzig 1880., 176-177.

³³⁶ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 97, bilj. 2.

³³⁷ Isto, 207-209.

sastoji im se od kritiziranja i ispraznog podrugivanja. Malo ih ima knjige Aristotela i drugih filozofa, a uglavnom se koriste komentarima.³³⁸

Iako je Piccolomini, iz svoje perspektive talijanskog humanista, vjerojatno bio podrugljiv, praksa koju opisuje ne razlikuje se bitno od tadašnje europske sveučilišne tradicije. Što se tiče primjedbe o oponašanju tuđih pisama, valja reći da se mnogi traktati o *ars dictaminis* sastoje od formulaičkih modela koji se mogu u dijelovima ili u potpunosti kopirati prilikom sastavljanja pisama, ovisno o potrebama.³³⁹ Glede korištenja komentara umjesto originalnih radova, Piccolomini je, po svemu sudeći, također govorio istinu. Etika, najveći i najskuplji predmet na Bečkom sveučilištu, predavala se na temelju komentara prvih 6 knjiga Aristotelove *Nikomahove etike* francuskog učenjaka iz 14. st. Jeana Buridana, bez da su nastavnici uopće predavali izravno o Aristotelovom originalu.³⁴⁰ Predmet koji smo naveli, etika, zanimljiv je i zato što nas upućuje u način raspravljanja kakav se vježbao na sveučilištima. Naime, etika je, uz još nekoliko predmeta,³⁴¹ osim predavanja uključivala i određeni broj vježbi, tijekom koji su studenti raspravljali s profesorom o prvih 120 Buridanovih pitanja.³⁴² Tijekom vježbi su, čini se, studenti protuargumentima nastojali osporiti zaključak koji je profesor na kraju predavanja iznio o određenom pitanju.³⁴³ Zanimljivo je da to nisu bile slobodne diskusije. Niti nastavnik, niti studenti nisu iznosili vlastite argumente, nego su citirali uvriježene autoritete.³⁴⁴ Štoviše, predavači su ponekad sastavljali knjige komentara, koje su ostajale na sveučilištu i često se koristile u nastavi – i one su se sastojale velikom većinom od citiranja autoriteta.³⁴⁵

Takav je način raspravljanja, suprotno očekivanjima, zapravo vrlo dobro pripremao studente za buduće intelektualne rasprave, čak i među humanistima. Rasprave koje su se vodile na dvoru Borsa d'Este, vladara Ferrare, uglavnom su se vodile tako da su sudionici

---

³³⁸ Kao primjer beskorisnosti bečke dijalektike navodi da Thomas Hasselbach, koji je tada predavao teologiju, već dvadeset i dvije godine čita prvo poglavlje Izaije i još nije došao do kraja. Wolkan, Rudolf (ur.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. I. Abteilung: Briefe aus der Laienzeit (1431-1445). I. Band: Privatbriefe. Fontes rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta, 61. Band*, Adolf Holzhausen, Beč 1909., str. 81-82, dok. 27. Vrijedi napomenuti da je unatoč ovakvim kritikama Piccolomini nastojao jednom svojem prijatelju osigurati predavačko mjesto na Bečkom sveučilištu. Isto, str. 237, dok. 100.

³³⁹ Camargo, *Where's the Brief?*, 8.

³⁴⁰ Flüeler, Christoph, *Teaching Ethics at the University of Vienna: The Making of a Commentary at the Faculty of Arts (A Case Study)*, U: Bejczy, István P., *Virtue Ethics in the Middle Ages: Commentaries on Aristotle's Nicomachean Ethics, 1200-1500*, Koninklijke Brill, Leiden 2008., str. 277-346, 279 i 285.

³⁴¹ Vidi Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 95-96 i 352, bilj. 1.

³⁴² Flüeler, *Teaching Ethics*, 279.

³⁴³ Isto, 295-296. Čini se da su vježbe bile vrlo ritualizirane, do te mjere da je čak moguće da ih je profesor studentima diktirao u pero.

³⁴⁴ Isto, 307 i 312.

³⁴⁵ Isto, 318-319.

navodili citate uvriježenih autoriteta koji su podupirali njihovo stajalište.³⁴⁶ Galeotto Marzio u jednoj od svojih anegdota opisuje raspravu o teologiji između kralja Matijaša i talijanskog humanista Giovannija Gattija, vođenu u parnoj kupelji na nadbiskupskom dvoru Ivana Viteza u Ostrogonu; prema Galeottovom izvještaju, Matijaš je trijumfirao jer je znao u kojoj se knjizi nalazi citat koji može poslužiti kao odgovor na pitanje postavljeno Gattiju. Naredio je da se knjiga donese iz Vitezove knjižnice, traženi citat je pročitao, a Gattiju je ostalo samo da se crveni.³⁴⁷ Općenito gledano, listanje knjiga nakon gozbe bio je omiljen način raspravljanja među humanistima.³⁴⁸ Štoviše, rasprave su se ponekad odvijale u knjižnicama, gdje su sudionici mogli koristiti knjige pohranjene u njima.³⁴⁹

Iako Ivan Vitez studijem na Bečkom sveučilištu nije imao prilike upoznati se s humanističkim vrijednostima, znanje i vještine koje je tamo mogao steći mogle su ga sasvim dobro pripremiti za aktivnosti kojima se kasnije bavio. Iz didaktičke perspektive, način tamošnjeg podučavanja mogao je poslužiti kao adekvatna priprema za buduće susrete s europskim intelektualcima. Na srednjovjekovnim temeljima znanja koje se u Beču stjecalo, oštrouman čovjek, poput Viteza, mogao je kasnije izgraditi vrlo bogat duhovni život, pa i razviti interes za humanizam.

---

³⁴⁶ Bene, Sándor, Where Paradigms Meet: The Theology of Political Virtues in Andreas Pannonius' Mirrors for Princes, U: Farbaký, Péter i Waldman, Louis A. (ur.), *Italy and Hungary: Humanism and Art in the Early Renaissance. Acts of an International Conference, Florence, Villa I Tatti, June 6-8, 2007*, Villa I Tatti, Firenca 2011., str. 173-217, 211-212.

³⁴⁷ Ovo je najduža anegdota u Marzijevoj knjizi. Raspravi su prisustvovali i sam Marzio, Ivan Vitez i Jan Panonije, još neki biskup, i Ivan Tuz. Rasprava je uslijedila nakon večere koja je, po ugarskom običaju, postavljena u parnoj kupelji, budući da je bila zima. Traženi citat nalazio se u Jeronimovom djelu *Adversus Iovinianum*. Martius, *Znamenité, múdre i žartovné*, 208-223. Zanimljivo je da je u Ferrari Gatti trijumfirao u raspravama (Bene, Where Paradigms Meet, 212 i 213, bilj. 127); možda je načuo da Matijaš ne voli biti nadmašen. Ritoókné Szalay je smatrala da je Galeotto pristrano predstavio Gattija, budući da se nije slagao s njegovim teološkim stajalištima, i da je pitanje koje je kralj postavio Gattiju bilo mnogo složenije nego što se čini (Ritoókné Szalay, Ágnes, *Peregrinazioni erudite nel regno di Mattia Corvino*, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenca 1994., str. 61-70, 64-65). Također, moguće je da je Galeotto, koji je u svojoj knjizi *De homine* izrazio veliko divljenje Jeronimu i polemizirao s pokojnim Lorenzom Vallom, koji je Jeronima kudio (Martius, Galeottus Narniensis, *De homine libri duo*, Ioannes Frobenius, Basel 1517., 87v i dalje), zamjerao Gattiju nepoznavanje ili neprihvatanje Jeronimova autoriteta.

³⁴⁸ Domokos, Letture e biblioteche, 70; Pajorin, The First Humanists, 140.

³⁴⁹ Klaniczay, Tibor, La corte di Mattia Corvino e il pensiero accademico, U: Klaniczay, Tibor i Jankovics, Jozsef (ur.), *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe*, Balassi Kiadó, Budimpešta 1994., str. 165-174, 167-168.

3.2. Bečko sveučilište i ugarska intelektualna elita

Tijekom studija u Beču, Ivan Vitez je imao prilike družiti se s mnogim ljudima koji će u kasnijim desetljećima zauzimati ključne položaje u Ugarskom Kraljevstvu. Možemo pretpostaviti da su osobni kontakti koji su se tada mogli uspostaviti bili gotovo jednako važni za uspon tih ljudi kao i obrazovanje koje su u Beču mogli steći, ako ne i važniji. Naime, svi su ti ljudi tada bili mladi, imali slične interese, i vjerojatno se bavili stvarima koje i danas zanimaju studentsku populaciju. Prema Piccolominijevom opisu Beča, tamošnji su se studenti uglavnom odavali užicima i bili lakomi za vinom i jelima. Malo ih je sa sveučilišta izlazilo obrazovano, a nisu se držali ni reda, jer su danju i noću lutali okolo i dodijavali građanima. Posebno su bili pohotni za ženama.³⁵⁰ Iako je ovaj opis možda iskrivljen, sigurno sadrži barem zrnice istine.

Kada se radi o studentima Ugarske nacije, kojoj je Ivan Vitez pripadao,³⁵¹ njih je između 1385. i 1450. godine bilo 4141, što je broj gotovo jednak pripadnicima Austrijske nacije. Naravno, Ugarska nacija nije obuhvaćala samo stanovnike Ugarskog Kraljevstva, nego i Češke, Poljske i ostalih slavenskih zemalja.³⁵² U prosjeku, studenti te nacije bili su vrlo uspješni. Primjerice, na Pravnom fakultetu ugarski su studenti imali natprosječan udio diplomiranih, a najuspješniji studenti su, po svemu sudeći, bili Transilvanci – dvije trećine upisanih je i diplomiralo.³⁵³ Dakako, kriteriji pripadnosti jednoj naciji ili drugoj često nisu bili čvrsti – primjerice, studenti iz srednjovjekovne Slavonije ponekad su upisivani u Austrijsku naciju.³⁵⁴ Kao ilustracija može poslužiti primjer Johanna Aindorffera, novaka biskupije Gurka, koji je upisan u Rajnsku naciju, ali uz napomenu „*videatur ad quam nacionem pertineat*“.³⁵⁵

---

³⁵⁰ Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 82, dok. 27.

³⁵¹ Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 186. Nacija je, prema pariškom modelu, bilo 4. Nakon reforme Sveučilišta 1384. godine, to su bile Austrijska, Rajnska, Ugarska i Saska nacija. Gall, *Einleitung*, XVII.

³⁵² Najbrojniji su bili pripadnici Rajnske nacije, koja je obuhvaćala većinu tadašnjih njemačkih zemalja (ukupno 9061). Isto, XX.

³⁵³ Transilvanci su činili oko polovice ugarskih studenata upisanih na Pravni fakultet. *Einleitung* u Mühlberger, *Die Matrikel*, XVII-XVIII.

³⁵⁴ Petrić, *Prilog poznavanju intelektualnih gibanja*, 28. Primjerice, u zimskom semestru ak. g. 1420/21. u Austrijsku su naciju upisani Martin i Andrija iz Novigrada u Slavoniji (*de Nova Civitate in Slavonia*); Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 129. Vjerojatno je u tome određenu ulogu igralo gospodstvo grofova Celjskih nad dijelom tadašnje Slavonije. Moguće je i da je riječ o Novom Mestu, ali bi tada bilo neobično što ga se smješta u Slavoniju.

³⁵⁵ Isto, 133. U ovom je slučaju očito došlo do konflikta između porijekla i političkog podaništva upisanika.

Čini se da su mnogi od ljudi koji su na neki način dotakli život Ivana Viteza studirali u Beču 1420-ih i 1430-ih godina. Uglavnom su, nakon Fakulteta slobodnih umjetnosti, upisivali studij kanonskog prava, često ga i završavajući. To nije iznenađujuće, jer je studij kanonskog prava, s obzirom na ključnu ulogu kaptola i klera u državno-pravnom ustrojstvu Ugarskog Kraljevstva,³⁵⁶ mogao omogućiti klericima karijeru u crkvenoj hijerarhiji. Budući da imamo tako malo podataka o Vitezovom studiju, praznine možemo popuniti promatranjem toka studija i budućih karijera ostalih ugarskih prelata koji su istovremeno s Viteзом studirali u Beču, i velik dio kojih je kasnije tijekom života bio u interakciji s njime. Ti će ljudi bili relevantni prilikom proučavanja daljnjeg Vitezovog života, te valja imati na umu da su se imali prilike upoznati, kako međusobno, tako i s Viteзом, već u Beču 1430-ih godina.

Tako je, u vrijeme Vitezova studija, na Fakultetu slobodnih umjetnosti predavao magistar Mihael iz Prievidze (*de Prividia*);³⁵⁷ istovremeno s time studirao je kanonsko pravo,³⁵⁸ iz kojeg je u zimskom semestru 1435/36. promoviran u licenciata.³⁵⁹ Taj će Mihael kasnije postati zagrebačkim kanonikom i lektorom³⁶⁰ i suradnikom zagrebačkog biskupa Benedikta iz Zvolena.³⁶¹ Tijekom prijestolnih borbi u Ugarskoj bio je na strani kraljice Elizabete i Fridrika III., a 1444. g. naziva se kapelanom i savjetnikom kralja Fridrika, grofa Fridrika Celjskog i kardinala Dionizija Szécsija.³⁶² Već 1445. bio je prepozit Požuna,³⁶³ a na istoj je poziciji bio još i 1449.³⁶⁴

---

³⁵⁶ Domokos, *Letture e biblioteche*, 62.

³⁵⁷ Ak. g. 1434/35. predavao je Boecijevu *Utjehu filozofije*; Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 98. Na bakalaurskom ispitu krajem 1435. izabran je za ispitivača Ugarske nacije (Isto, 103). Inače je upisan na sveučilište u ljetnom semestru ak. g. 1421/1422. (Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 136), a incepciji je pripušten u proljeće 1430. godine (Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 73).

³⁵⁸ Upisan je u zimskom semestru 1430/31. (Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 40); u bakalaura je promoviran 1434. g. (Isto, 46).

³⁵⁹ Isto, 48.

³⁶⁰ 1446. godine zatražio je Eugena IV. da mu dodijeli zagrebački lektorat, koji je oduzet Benediktovom suparniku Demetriju Čuporu; Lukinović, Andrija (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis. Vol. VII, 1441.-1465.*, Kršćanska sadašnjost/Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2004., str. 72, dok. 70.

³⁶¹ U ime papinskog rizničara zaprimio je dio pristojbe za imenovanje zagrebačkim biskupom 1445. g. (Barbarić, Josip i dr. (ur.), *Monumenta Vaticana Croatica I: Camera Apostolica, Obligationes et solutiones, Camerale primo (1299-1560)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/Hrvatski državni arhiv/Kršćanska sadašnjost/Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Zagreb/Rim 1996., str. 568, dok. 1067), a 1446. g. sam je izvršio uplatu dijela iste pristojbe u Benediktovo ime (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 71, dok. 68). Benedikt mu je 1449. dao punomoć da djeluje u njegovo ime u povjerljivim poslovima. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 151, dok. 150.

³⁶² Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 217, dok. 819.

³⁶³ Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica I*, str. 568, dok. 1067.

³⁶⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 151, dok. 150.

Što se tiče Benedikta, budućeg zagrebačkog biskupa, također pobornika kraljice Elizabete i grofova Celjskih, a suparnika Ivana Viteza,³⁶⁵ on možda tijekom Vitezova studija više nije bio u Beču, ali je još ak. g. 1432/3. na Fakultetu slobodnih umjetnosti predavao Aristotelovo djelo *O duši*.³⁶⁶

Demetrije Čupor, suparnik Benedikta iz Zvolena za mjesto zagrebačkog biskupa i prijatelj Ivana Viteza,³⁶⁷ također je možda boravio u Beču istovremeno s potonjim, budući da je u ljetnom semestru ak. g. 1428/29. upisao studij prava, a u jednoj papinskoj ispravi iz 1433. g. stoji da je u vrijeme njenog izdavanja još uvijek pohađao sveučilište.³⁶⁸ Međutim, osim upisa, nema nikakvih podataka o njegovim aktivnostima na Pravnom fakultetu. Na Fakultetu slobodnih umjetnosti pripušten je determinaciji 1. siječnja 1428.,³⁶⁹ a nakon toga mu se trag i ondje gubi.

Još jedan pretendent na mjesto zagrebačkog biskupa, Toma Himfi od Döbrönte, protiv koga se Ivan Vitez i oružano borio početkom 1460-ih,³⁷⁰ otprilike je u isto vrijeme studirao na istom sveučilištu. Upisao je Pravni fakultet u proljeće 1430. g.,³⁷¹ odmah nakon što je stekao

---

³⁶⁵ Vitez je u borbi oko Zagrebačke biskupije podržavao Benediktova konkurenta Demetrija Čupora, a o Benediktu je imao vrlo nisko mišljenje; Benedikt je svoje imenovanje zagrebačkim biskupom mogao zahvaliti kraljici Elizabeti; vidi Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VII*, str. 185, dok. 180.

³⁶⁶ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 87. Studij je upisao godinu dana nakon Mihaela, u ljetnom semestru 1422/23., plativši svega polovicu upisnine (Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 141). Determinaciji je pripušten istog dana kao i Mihael, 1425. g. (Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 51), a inepciji 1429. g. (Isto, 67).

³⁶⁷ Vitez je radio u njegovu korist (vidi Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VII*, str. 151, dok. 150; Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 185, dok. 180.) i ugostio ga je u Varadinu dok su trajale borbe oko biskupije (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VII*, str. 131, dok. 130; Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 62., dok. 21). Vidi Nikolić Jakus, *Obitelj Čupor Moslavački*, 290.

³⁶⁸ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 37. Demetrije je za upis platio plemićku svotu od jednog florena; već je tada bio kanonik transilvanske biskupije i arhidakon Küküllőa. Eugen IV. mu je tu službu potvrdio tek 1433. g.; štoviše, Demetriju je tada odobreno da se ne mora zarediti još 7 godina, kako bi mogao završiti studij (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VI*, str. 365, dok. 376). Do tada je arhidakonat držao bez papine potvrde; štoviše, jedan njegov konkurent za to mjesto se 1431. godine obratio papi molbom da njemu dodijeli taj arhidakonat, jer ga je Demetrije više od godine dana držao bez ikakve kanonske kolacije, „*vigore quandarum litterarum regis Hungarie*“, i unatoč tome što je bio maloljetan. Također, i nakon što je ordinarij konačno izvršio kolaciju, Demetrije je više od tri godine držao arhidakonat bez da je zaređen za svećenika i bez da je tražio papinsku dispencijaciju. Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 46, dok. 29.

³⁶⁹ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 60. Usp. Nikolić Jakus, *Obitelj Čupor Moslavački*, 289, bilj. 41.

³⁷⁰ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VII*, str. 434, dok. 414, str. Borbe su se vodile oko cistercitskog samostana Blažene Djevice Marije u Cikádoru, odnosno Báticaszku (vidi Romhány, Beatrix, *The Role of the Cistercians in Medieval Hungary: Political Activity or Internal Colonization?*, *Annual of Medieval Studies at the CEU*, 1993-94, 1995., str. 180-204, 182). U 15. st. taj se samostan obično nazivao Zek; vidi Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 239.

³⁷¹ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 39; upisan je kao kanonik Vesprimske biskupije.

bakalaureat na Fakultetu slobodnih umjetnosti.³⁷² I Ladislav Hédervári, Tomin konkurent iz vremena kada je nastojao dobiti mjesto egerskog biskupa sredinom 1440-ih,³⁷³ također je u isto vrijeme studirao u Beču; na Fakultetu slobodnih umjetnosti bio je još u proljeće 1433. g.,³⁷⁴ a Pravni fakultet upisao je u zimskom semestru ak. g. 1434/35.³⁷⁵ Nakon što je Ladislav 1447. postao biskupom Egera, Toma Himfi za utjehu je dobio njegovu dotadašnju službu opata Pannonhalme.³⁷⁶ Kasnije će Ladislav, početkom 1450-ih, ratovati s Jankom Hunjadijem protiv Jana Jiskre, koji će ga zarobiti i prisiljavati da radi u njegovu korist.³⁷⁷

Osim Ladislava Hédervárijia, i drugi su pripadnici visokog ugarskog plemstva studirali u Beču istovremeno s Vitezom. Tamo je bio Petar Pálóci, sin Matije Pálócija, palatina i kraljevskog suca;³⁷⁸ incepciji je pripušten u veljači 1431,³⁷⁹ a nakon toga je dvije godine predavao na Fakultetu slobodnih umjetnosti. Ak. g. 1433/34., godine kada je upisan Ivan Vitez, predavao je aristotelijansku logiku.³⁸⁰ Paralelno s time studirao je na Pravnom fakultetu, koji je upisao na jesen 1431.³⁸¹ I obitelj Lépes od Váraskesza bila je prisutna na Bečkom sveučilištu, na koje su njeni pripadnici Nikola i Ladislav upisani na jesen 1426.³⁸² Njihov je rođak Lovro Lépes bio podvojvoda Transilvanije 1415.-1438., s prekidima; Juraj Lépes postao je transilvanski biskup 1427. i poginuo je 1442. boreći se s Jankom Hunjadijem protiv Osmanlija.³⁸³ Nakon upisa više nema podataka o Ladislavu, ali Nikola Lépes pripušten

---

³⁷² Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 72 i 73. Bakalaurskom ispitu pripušten je 10.3.1430., a determinaciji 11.4.1430., nakon uobičajene dvije godine studija. Na Sveučilište se upisao u proljeće 1428., plativši nepunu upisninu od 3 groša; Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 161.

³⁷³ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 67-68, dok. 24, posebno str. 68, bilj. 1. Tada je Ladislav bio opat Pannonhalme, a Toma prepozit Vesprima. Vesprimsku prepozituru stekao je 1446. g. premještajem s aradske prepoziture. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 73., dok. 71.

³⁷⁴ U travnju te godine pripušten je determinaciji, ali je bio odsutan; Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 91.

³⁷⁵ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 46; kao i Toma Himfi, i on je tada bio kanonik Vesprimske biskupije, a osim toga i kantor.

³⁷⁶ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 144, dok. 142.

³⁷⁷ Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 260-261; Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 501. Ladislav je bio zarobljen jer je bio hrom, pa nije uspio pobjeći nakon poraza Hunjadijeve vojske.

³⁷⁸ Upisan je na jesen 1426. g., plativši barunsku upisninu od 2 florena; s njim su upisana i dva famula. Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 157. Matija Pálóci bio je palatin 1435.-1436 i dvorski sudac 1425.-1435.; vidi Engel, P., *Magyország világi archontológiája (CD-ROM)*, sub voce Bárók/Nádor/Pálóci Máté i Bárók/Országbíró/Pálóci Máté. Determinaciji je pripušten nakon dvije godine, na jesen 1428. (Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 64).

³⁷⁹ Isto, 78.

³⁸⁰ Isto, 92. Riječ je o drugoj ili posteriornoj analitici (*libri Posteriorum*).

³⁸¹ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 42.

³⁸² Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 157. Zanimljivo je da niti jedan od njih nije platio plemićku upisninu.

³⁸³ Za razdoblja njihove vladavine, vidi Engel, P., *Magyország világi archontológiája (CD-ROM)*, sub voce Bárók/Erdélyi vajda/Csáki Miklós i Bárók/Erdélyi vajda/ Csáki László, te Főpapok/Erdélyi püspök/váraskeszi Lépes György. Iznude biskupa Lépesa bile su povod seljačke bune u Transilvaniji 1437 (Engel, P., *The Realm*, 276-277). Za njegovu pogibiju vidi Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 244-245 i Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 457-458.

je inepciji u proljeće 1433.,³⁸⁴ a ak. g. 1433/34. predavao je na Fakultetu slobodnih umjetnosti.³⁸⁵ Na jesen 1434., istovremeno s Ladislavom Hédervárijem, upisao je Pravni fakultet; tada je već bio arhidakon i kanonik Transilvanske biskupije,³⁸⁶ isto kao i Demetrije Čupor.

Juraj, sin ugarskog *magistra tavarnicorum* Petra Berzevici također je studirao na Bečkom sveučilištu, ali vjerojatno prije Vitezovog dolaska. Upisao se izravno na Pravni fakultet u proljeće 1425. g.³⁸⁷ Ubrzo nakon toga postao je biskupom Nitre.³⁸⁸ I pripadnici magnatske obitelji Rozgonyi također su studirali u Beču, ali ne dok je Ivan Vitez bio tamo. Šimun Rozgonyi, koji će kasnije postati biskup Vesprima i Egera i kancelar kralja Vladislava I., te poginuti u bitci kod Varne,³⁸⁹ upisao se na Bečko sveučilište na jesen 1412. g.,³⁹⁰ a već u sljedećem semestru upisao se na Pravni fakultet.³⁹¹ Osvald Rozgonyi, koji je u vrijeme upisa bio prepozit Egera, upisao se na Sveučilište na proljeće 1437.,³⁹² i to izravno na Pravni fakultet.³⁹³

Osim pripadnika ugarskog visokog plemstva, na Bečkom su sveučilištu studirali i kasniji suradnici i podređeni Ivana Viteza. Primjerice, Ivan iz Toplice, koji će od Viteza 1445. preuzeti prepozituru Varadina nakon što potonji bude izabran za biskupa,³⁹⁴ u proljeće 1434. izabran je, kao magistar, za ispitivača Ugarske nacije prilikom bakalaurskog ispita na

---

³⁸⁴ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 90.

³⁸⁵ Isto, 92; kao predavača nalazimo ga i 1437/38.; Isto, 108. Čini se da je u oba navrata predavao logiku.

³⁸⁶ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 46.

³⁸⁷ U sveučilišnu matrikulu upisan je kao Juraj sin Henrika, *magistra tavarnicorum* ugarskog kralja (Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 150). Sigurno je riječ o grešci. U matrikulu Pravnog fakulteta upisan je ispravno, kao sin *magistra tavarnicorum* Petra de Briswicz. (Seidl i dr.: 32). Pri upisu na Sveučilište platio je grofovsku upisninu od dva florena. Njegov otac bio je *magister tavarnicorum* od 1419. do 1433; Engel, P., *Magyrország világi archontológiája (CD-ROM)*, *sub voce* Bárók/Tárnokmester/Berzevici Péter.

³⁸⁸ Juraj Berzevici bio je biskup Nitre od 1427. do 1437. g. Engel, P., *Magyrország világi archontológiája (CD-ROM)*, *sub voce* Főpapok/Nyitrai püspök/Berzevici György.

³⁸⁹ Bio je biskup Vesprima 1428.-1439., a biskup Egera i kancelar od 1440. do smrti 1444. (Engel, P., *Magyrország világi archontológiája (CD-ROM)*). Bonfini piše da je između Šimuna i kraljice Elizabete vladala uzajamna mržnja; Šimun je, još dok je bio vesprimski biskup, želio postati ostrogonskim nadbiskupom, ali je Elizabeta to odbila i rekla da on neće biti nadbiskup dokle god ona vlada. Na to je Šimun odgovorio da Elizabeta neće vladati dok je god on živ. Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 448. Za pogibiju vidi Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 253 i Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 488. Bonfini je zapisao da prema nekim izvještajima Šimun tada nije poginuo, nego su ga Osmanlije odveli u ropstvo, i da mnogi pričaju da su ga vidjeli kako je među Osmanlijama ostatak života čuvao ovce.

³⁹⁰ Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 94. Tada je bio prepozit Sibiu i platio je plemićku upisninu.

³⁹¹ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 12.

³⁹² Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 200. Platio je prepozitsku upisninu od 2 florena.

³⁹³ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 49.

³⁹⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 48, dok. 54; u ispravi je imenovan kao *Iohannes doctor*. Do tada je bio varadinski kustos. Ivan iz Toplice bio je prepozit i kanonik Varadina još ljeti 1457., kada je osobno prodao jedan svoj posjed pavlinskoj kapeli Blažene Djevice Marije kod Varadina za 300 florena i liturgijske usluge (pavlini su trebali u toj kapeli jednom godišnje služiti misu za spas Ivanove duše). Dokument o prodaji sačuvan je u prijepisu s početka 18. stoljeća; vidi MOL DL 25 981.

Fakultetu slobodnih umjetnosti.³⁹⁵ Istoga semestra upisao je Pravni fakultet; tada je već bio varadinski kanonik.³⁹⁶ Studij prava završio je 1438., kada je promoviran u doktora.³⁹⁷ Još jedan Vitezov suradnik, Albert Hangácsi, koji je nakon Ivana Viteza postao protonotar Ugarskog Kraljevstva,³⁹⁸ upisao se na Bečko sveučilište neposredno pred izbijanje prijestolnih borbi u Ugarskoj, u jesen 1439. godine.³⁹⁹ Stoga nije iznenađujuće što nije nastavio školovanje tamo, nego u Italiji.⁴⁰⁰ U Bologni je 1450. g. stekao doktorat prava,⁴⁰¹ a nakon povratka u Ugarsku uposlen je u kraljevskoj kancelariji.⁴⁰² Na koncilu u Mantovi 1459. godine održao je, kao poslanik kralja Matijaša, govor u korist križarskog rata,⁴⁰³ tada već kao biskup Čanada.⁴⁰⁴

Iako nije bio suradnik Ivana Viteza, zbor ugarskih biskupa na Bečkom sveučilištu upotpunjava Filip Gatályi, koji će od 1452. do 1456. biti biskup Bosne.⁴⁰⁵ Upisan je u ljetnom semestru 1428.⁴⁰⁶ i bakalaurskom ispitu na Fakultetu slobodnih umjetnosti pripušten je u proljeće 1430., oboje istovremeno s Tomom Himfijem,⁴⁰⁷ a mjesec dana kasnije obojica su pripuštena determinaciji.⁴⁰⁸

Osim pripadnika ugarske intelektualne elite, vrijedi spomenuti da su zajedno s Ivanom Vitezom, ili neposredno prije njega, na Bečkom sveučilištu studirali i drugi istaknuti prelati i diplomati. Već spomenuti Ulrich Sonnenberger, koji je u vrijeme Vitezova studija bio

---

³⁹⁵ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 96. Studij na Fakultetu slobodnih umjetnosti upisao je na jesen 1423., plativši svega polovicu upisnine (Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 144), a incepciji je pripušten u veljači 1428. (Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 61). Sljedeće akademske godine predavao je gramatiku Aleksandra iz Villedieu. (Isto, 64).

³⁹⁶ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 45.

³⁹⁷ Isto, 51. Bakalaur prava postao je dvije godine ranije; Isto, 48.

³⁹⁸ Szakály, Vitéz János, 13.

³⁹⁹ Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 214. Platilo je standardnu upisninu od 4 groša.

⁴⁰⁰ Pajorin, *The First Humanists*, 139. Držao je brojne bogate crkvene nadarbine, ali se čini da je studij, započet 1439., prekinuo na duže vrijeme. Tek godine 1449. papa mu je odobrio primanje prihoda njegovih nadarbina dok je odsutan iz njih radi studija. Tada je studirao u Padovi. Vidi Kovács, Béla, *Studensek, magisterek, doctorok, Archivum—A Heves megyei levéltár közleményei*, vol. 11, 1983., str. 5-41, 12.

⁴⁰¹ Veress, Endre (ur.), *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium 1221-1864, vol. III. Monumenta Hungariae Italica*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1941., 38-39. Tada je bio prepozit Pečuha. Uoči završnog ispita oprošteno mu je što nije savjesno izvršavao studentske obaveze – među ostalim, pet godina nije pohađao nastavu iz kanonskog prava.

⁴⁰² Pajorin, *The Crusades and Early Humanism*, 249.

⁴⁰³ Isto, 246.

⁴⁰⁴ Vidi Juhász, Koloman, Bischof Albert Hangácsi von Csanád (1457-1466), Humanist, Kirchenfürst und geistlicher Krieger, *Historisches Jahrbuch*, vol. 78, 1959., str. 64-81.

⁴⁰⁵ Engel, P., *Magyország világi archontológiája (CD-ROM), sub voce Főpapak/Boszniai püspök/Gatályi Fülöp*. Za biskupa je potvrđen 27. studenog 1452. Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 314, dok. 1286.

⁴⁰⁶ Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 161. Ovdje je naveden kao Filip *Blasii de Gachali*.

⁴⁰⁷ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 72; naveden je kao Filip *de Gathal*.

⁴⁰⁸ Isto, 74.

predavač,⁴⁰⁹ upisao se na Sveučilište na jesen 1425. g. kao pripadnik Rajnske nacije.⁴¹⁰ Incepciji je pripušten istoga dana kao i Petar Pálóci, 1431. g.⁴¹¹ Osim njega, tamo su bili i braća kancelara Kaspara Schlicka, Matija i Henrik Schlick iz Egera, obojica upisani u proljeće 1426. na Fakultet slobodnih umjetnosti.⁴¹² Oba su pripuštena determinaciji 9. srpnja 1428., nakon položenog bakalaurskog ispita,⁴¹³ a Henrik je četiri godine kasnije pripušten i incepciji;⁴¹⁴ sljedeće akademske godine predavao je matematiku.⁴¹⁵ Odmah nakon incepcije upisao je Pravni fakultet, tada već kao prepozit Nordhausena.⁴¹⁶ Njega je 1440-ih godina Kaspar Schlick, uz pomoć Fridrika III., nastojao postaviti za biskupa Freisinga, što nije uspjelo zbog protivljenja freisinškog kaptola, bavarskog vojvode i drugih faktora.⁴¹⁷

Istovremeno s Viteзом na bečkom Fakultetu slobodnih umjetnosti studirao je i Bogoslav iz Zvole, koji je kasnije postao biskup Olomouca. Upisan je na jesen 1431.,⁴¹⁸ a determinaciji je pripušten na proljeće 1435.⁴¹⁹ Sljedećeg semestra upisao je Pravni fakultet,⁴²⁰ gdje je bakalaureat stekao u zimskom semestru 1440/41.⁴²¹ Nakon što je izabran za biskupa Zvolena 1454. g., Eneja Piccolomini je intervenirao kod kardinala Carvajala da na Bogoslavovo staro mjesto dekana Olomouca bude postavljen Johannes Nihili,⁴²² astronom i

---

⁴⁰⁹ Prvi je put držao predavanja (o drugoj analitici) već ak. g. 1431/32. (Isto, 81); u vrijeme Vitezova boravka u Beču, ak. g. 1433/34. (Isto, 93) i ak. g. 1434/35. (Isto, 98) također je predavao logiku. Posljednji put ga nalazimo kao predavača 1435/36., kada je predavao *ars dictaminis*, kako je već spomenuto. (Isto, 102).

⁴¹⁰ Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 152.

⁴¹¹ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 78.

⁴¹² Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 154-155. Zanimljivo je da su upisani kao kanonici Brna, ali su oba platila redovnu upisninu od 4 groša. Za braću Kaspara Schlicka vidi Pennrich, *Die Urkundenfälschungen*, 2, 5; Matija je, kao i Kaspar, također bio uposlen u kancelariji kralja Sigismunda. Za razliku od Heinricha, nije nastavio karijeru u Crkvi, nego je prešao u laike i oženio se. Do 1433. držao je prepozituru Stare Boleslav u Češkoj (Isto, 36-37).

⁴¹³ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 62.

⁴¹⁴ Isto, 84.

⁴¹⁵ Isto, 88.

⁴¹⁶ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 43. Kralj Sigismund mu je 1431. g. dao nordhausensku prepozituru, ali je Henrik uskoro prešao na bratovu prepozituru u Staroj Boleslav, nakon što ju je potonji napustio. Pennrich, *Die Urkundenfälschungen*, 37-38.

⁴¹⁷ Pisma Eneje Silvija Piccolominija Kasparu Schlicku, koji mu je kao kancelar tada bio nadređen, zorno ocrtavaju cijeli spor oko Freisinške biskupije; vidi Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 178-179, dok. 73, str. 252-253, dok. 108, str. 275-276, dok. 115; Wolkan, Rudolf (ur.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. II. Abteilung: Briefe als Priester und als Bischof von Triest (1447-1450). Fontes rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta*, 67. Band, Adolf Holzhausen, Beč 1912., str. 45, dok. 12; posebno Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 270-274, dok. 114. Vidi i Pennrich, *Die Urkundenfälschungen*, 6-8.

⁴¹⁸ Upisan je kao Bogoslav sin Petrov *de Zwola*, uz što je kasnije dopisano „biskup Olomouca“. Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 177.

⁴¹⁹ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 100.

⁴²⁰ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 47.

⁴²¹ Naveden kao *dominus Bohussius*. Isto, 55.

⁴²² Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 191-192, dok. 290.

zajednički prijatelj Piccolomini i Ivana Viteza.⁴²³ Što se tiče čuvenog pravnika Hartunga von Kappela, on je u proljeće 1431. g. kao doktor obaju prava i kanonik Passaua upisan u Rajnsku naciju,⁴²⁴ u ljetnom semestru ak. g. 1431/32. inkorporiran je u Pravni fakultet,⁴²⁵ a godinu dana kasnije izabran je za dekana.⁴²⁶ Hartung je kasnije u ime Fridrika III. obavljao diplomatske zadatke, među njima i pregovore s ugarskim moćnicima, te je početkom 1454. poslan Janku Hunjadiju, koji se s vojskom ulogorio u blizini austrijske granice, da nastoji doznati njegove namjere i pokuša s njime sklopiti savez protiv Ulrika Celjskog. Tijek tih pregovora opisao je Eneja Silvio Piccolomini u pismu Ivanu Vitezu, koji je tada boravio s kraljem Ladislavom u Pragu.⁴²⁷

I konačno, istog semestra kao i Ivan Vitez, u proljeće 1434., u Austrijsku naciju se upisao nesretni Kaspar Wendel iz Kremsa,⁴²⁸ koji će kasnije biti učitelj mladog Ladislava V.⁴²⁹ On je neuspješno pokušao pomoći Ladislavu da pobjegne iz skrbništva Fridrika III. tijekom njihova putovanja kroz Italiju 1452. g., zbog čega ga je Fridrik bacio u tamnicu.⁴³⁰ Na Fakultetu slobodnih umjetnosti pripušten je determinaciji u proljeće 1437.,⁴³¹ a incepciji dvije godine kasnije.⁴³² Sljedeće akademske godine predavao je Aristotelovu filozofiju prirode.⁴³³ Piccolomini je zapisao da je Wendel bio skromna porijekla, i da je tijekom studija bio vrlo siromašan, te da se prehranjivao proseći.⁴³⁴ S obzirom na to da u matrikulu nije upisan kao *pauper*, nego je platio redovnu upisninu,⁴³⁵ moguće je da je Piccolomini pretjerivao.

Iz navedenih primjera vidljivo je da je Bečko sveučilište bilo polazišna točka pripadnika ugarske crkvene elite sredinom 15. stoljeća. Ono je privlačilo ljude istaknuta

---

⁴²³ Po njemu je Piccolomini 1454. g poslao Vitezu u Prag prijepis Tertulijanovih spisa. Isto, str. 427-428, dok. 238.

⁴²⁴ Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 178.

⁴²⁵ Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 43.

⁴²⁶ Isto, 44.

⁴²⁷ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 500-501, dok. 291. Pregovori su završili neuspjehom, i pokazalo se da su sumnje u neprijateljsko raspoloženje Hunjadija bile opravdane.

⁴²⁸ Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 184.

⁴²⁹ Piccolomini je na Wendelovu molbu uputio kralju Ladislavu djelo *De liberorum educatione*; Wolkan, *Der Briefwechsel II*, str. 105, dok. 40. U njemu piše da Ladislav može biti sretan što ima tako dobre učitelje, jer će, ako će se držati njihovih pouka, postati izvrstan muž i slavan kralj. Isto, str. 108., dok. 40.

⁴³⁰ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 97-98, dok. 46. Cijeli pokušaj bijega opisan je u Piccolominijevom pismu kardinalu Domenicu Capranici; vidi Isto, str. 351-356, dok. 181. Capranica je prigovarao Piccolominiu da je djelomice odgovoran zbog Wendelova zatočeništva, a Piccolomini se branio da je upravo zahvaljujući njemu Wendel još uvijek živ. Pokušao je nagovoriti cara da ga oslobodi, ali bez uspjeha. Štoviše, jedan Fridrikov savjetnik mu je prišao i upozorio ga da ne govori previše o tome, jer je ta stvar mrska caru i onima čije savjete najviše sluša. Vidi Isto, str. 366, dok. 186.

⁴³¹ Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 107.

⁴³² Isto, 117.

⁴³³ Isto, 121.

⁴³⁴ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 351, dok. 181.

⁴³⁵ Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 184.

porijekla koji su se nadali karijeri u redovima visokog klera, ali je omogućilo i onima mnogo nižeg porijekla da se istaknu. Iz te perspektive, mogli bismo reći da je ono doprinijelo formiranju društvenog sloja koji će tek tada postati relevantnim u Ugarskom Kraljevstvu: intelektualaca. Također, činjenica da su i mnogi pripadnici austrijske i češke crkvene elite također započeli svoju karijeru na Bečkom sveučilištu ukazuje na veliku privlačnu snagu te obrazovne institucije, koja je odigrala ključnu ulogu u visokom obrazovanju srednjoeuropskog područja u kasnom srednjem vijeku. Pripadnost njenom krugu jamačno je usmjerila i karijeru Ivana Viteza.

3.3. Utjecaj ranog humanizma u Ugarskoj na obrazovanje Ivana Viteza

Mnogi povjesničari smatraju da je Pier Paolo Vergerio (Stariji) znatno utjecao na obrazovanje Ivana Viteza, do te mjere da potonjeg smatraju Vergerijevim duhovnim nasljednikom. Primjerice, Kurelac je smatrao Viteza Vergerijevim učenikom i prijateljem, smatrajući da su se upoznali kada je Vitez počeo raditi u kancelariji kralja Sigismunda.⁴³⁶ I drugi povjesničari ističu Vergerija kao osobu koja je ključno djelovala na intelektualnu formaciju Ivana Viteza.⁴³⁷ Uslijed pomanjkanja dokaza o intenzivnijem druženju njih dvojice, neki su predložili opreznija rješenja. Tako je Banfi tvrdio da su se susreli tek krajem Vergerijeva života, dok je Vitez već bio prepozit Varadina.⁴³⁸ Birnbaum također konstatira tek da je Vergerije boravio u Varadinu isto kada i Vitez, ali smatra i da je potonji vjerojatno naslijedio Vergerijevu knjižnicu.⁴³⁹ Ta bi tvrdnja doprinijela objašnjenju Vitezova interesa za knjige, ali niti za njega ne postoji podloga u podacima kojima raspolažemo. Kako je

---

⁴³⁶ Kurelac, *Kulturna i znanstvena djelatnost*, 23-24; Kurelac, *Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije*, 228.

⁴³⁷ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 18 i dalje; Grgin, *Počeci rasapa*, 45; Papo, Adriano, *L'Umanesimo in Ungheria: il periodo degli esordi*, U: Papo, Adriano i Nemeth Papo, Gizella (ur.), *Convegno Internazionale di Studi „L'Umanesimo Latino in Ungheria“ Istituto Italiano di Cultura, Budapest, 18 aprile 2005*, Fondazione Cassamarca, Treviso 2005., str. 21-44, 38; Božanić i Kisić, *O Ивану Бумезу*, 218-219. Isto je ranije tvrdila i Klára Pajorin; vidi Pajorin, Klára, *L'Educazione umanistica e Mattia Corvino*, U: Klaniczay, Tibor i Jankovics, Jozsef (ur.), *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe*, Balassi Kiadó, Budimpešta 1994., str. 185-192, 186.

⁴³⁸ Banfi, Florio, Pier Paolo Vergerio il Vecchio in Ungheria II-III, *Archivio di Scienze, Lettere ed Arti della Società Italo-Ungherese Mattia Corvino. Supplemento a Corvina Rassegna Italo-Ungherese*, gennaio 1940, god. II, sv. I, 1940., str. 1-30, 22-23.

⁴³⁹ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 127. Isto tvrdi i Domokos; vidi Domokos, *Lecture e biblioteche*, 67.

primijetila Pajorin,⁴⁴⁰ iako postoji podatak prema kojem je Vergerio nakon smrti ostavio mnogo knjiga na grčkom i latinskom,⁴⁴¹ ne znamo što se desilo s njima.

Jedini podatak o druženju Ivana Viteza i Pier Paola Vergerija potječe od Kalimaha Iskusnog. Naime, u njegovom životopisu Grgura Sanočkog stoji da je intelektualnim igrama između Grgura, Filipa Podacathara i Vergerija predsjedao izvjesni biskup Ivan, za kojeg se dugo mislilo da je Vitez.⁴⁴² Međutim, Klára Pajorin je uvjerljivo dokazala da je Kalimah pomiješao dvije osobe, te da je ovdje zapravo riječ o Ivanu de Dominisu, biskupu Senja, a od 1440. Varadina. Na temelju toga zaključila je da nema dokaza da je Ivan Vitez stekao ikakvo obrazovanje od Vergerija, iako dopušta mogućnost da ga je upoznao dok je bio u Dominisovoj pratnji, kao prepozit Varadina.⁴⁴³

Vitezove veze s de Dominisom objasnile bi njegov intelektualni put mnogo bolje nego pretpostavljanje nekakvih kontakata s Pier Paolom Vergerijem. Moguće je da je upravo Ivan de Dominis bio osoba koja je pobudila u Ivanu Vitezu interes za humanističku kulturu, ali i općenito jedna od ključnih osoba za uvođenje humanizma u Ugarsko Kraljevstvo.⁴⁴⁴ Iako je nemoguće zaniijekati Vergerijevu ulogu u tom procesu,⁴⁴⁵ čini se da je on u Ugarskoj, u kojoj je boravio od 1418. godine, živio prilično osamljenim životom.⁴⁴⁶ Čini se da je pred kraj svoga života, kada je već bio prilično bolestan,⁴⁴⁷ održavao kontakte s Dominisom, koji je tada bio varadinski biskup.⁴⁴⁸ Banfi je smatrao da je prirodno što je Vergerije potražio zaštitu

---

⁴⁴⁰ Pajorin, Klára, *Alcuni rapporti personali di Pier Paolo Vergerio in Ungheria*, U: Papo, Adriano i Nemeth Papo, Gizella (ur.), *Convegno Internazionale di Studi „L'Umanesimo Latino in Ungheria“ Istituto Italiano di Cultura, Budapest, 18 aprile 2005*, Fondazione Cassamarca, Treviso 2005., str. 45-52, 49.

⁴⁴¹ Podatak potječe iz vjerojatno najstarijeg životopisa Pier Paola Vergerija, nastalog nedugo nakon njegove smrti, priključenog kao dodatak primjerku njegovog traktata *De ingenuis moribus*; vidi Smith, Leonardo (ur.), *Epistolario di Pier Paolo Vergerio. Fonti per la storia d'Italia, Epistolari: Secolo XIV-XV*, Istituto storico italiano per il medio evo, Rim 1934., str. 474-475, dok. III.

⁴⁴² Tog varadinskog biskupa Kalimah naziva vrlo učenim i punim vrlina, i daje mu ime *Johannes Gara* („*Preerat tunc in Varodiensi (!)Ecclesia omnium episcoporum laudes transgressus doctrina et vitae ac morum eleganti Johannes Gara...*“). Kaže da je kasnije bio promaknut na ostrogonsku nadbiskupiju. Ábel, *Analecta ad historiam*, 163; Callimachus, Philippus Buonaccorsi, *Vita et mores Gregorii Sanocei, Archiepiscopi Leopoliensis*, Sumptibus Universitatis Jagellonicae, Krakov 1900., XVr-XVv.

⁴⁴³ Pajorin, La cultura di János Vitéz, 19-21.

⁴⁴⁴ Pajorin, L'Influsso del concilio di Basilea, 98-99.

⁴⁴⁵ Vidi, primjerice, Banfi, Pier Paolo Vergerio II-III, 9.

⁴⁴⁶ Barem koliko se tiče njegovih kontakata s talijanskim humanistima. Vidi Pajorin, *Alcuni rapporti personali*, 45.

⁴⁴⁷ Klára Csapodiné Gardonyi pronašla je jednu Vergerijevu bilješku iz 1440. u jednoj maloj latinskoj gramatici, u kojoj je zabilježio da je te godine bio užasno bolestan, kao nikada prije. Domokos, *Lecture e biblioteche*, 67.

⁴⁴⁸ Pajorin, *The Crusades and Early Humanism*, 242; Pajorin, L'Influsso del concilio di Basilea, 107.

kod Dominisa, tvrdeći da je potonji tada bio jedini talijanski biskup u ugarskoj crkvenoj hijerarhiji.⁴⁴⁹

Dominisovu karijeru i intelektualna nagnuća moguće je u velikoj mjeri usporediti s kasnijim Vitezovima, što ukazuje na to da Vitez nije bio izoliran slučaj u Ugarskom Kraljevstvu glede interesa za humanizam i da se mogao ugledati u Dominisa prilikom izgradnje svoje karijere i rada u diplomaciji. Naime, osim što je poznavao mnoge istaknute humaniste, poput Ambrogia Traversarija i Francesca Barbaru,⁴⁵⁰ Dominis je bio i uspješan diplomat, koga je car Sigismund 1430-ih godina slao na brojne misije, u Italiju, Veneciju i pred papu.⁴⁵¹ Štoviše, tijekom jedne od misija na papinski dvor, Eugen IV. zatražio je od cara Sigismunda da pošalje Dominisa kao svojeg predstavnika na koncil u Baselu, jer njegov dotadašnji predstavnik nije htio surađivati s papinskim legatima.⁴⁵² Nema sumnje da je Vitez mogao mnogo naučiti od Dominisa, a o tekućoj politici čak i mnogo više nego od Pier Paola Vergerija. Ne treba zanemariti niti činjenicu da je Vitez bio dio delegacije koja je pred Dominisovim vodstvom trebala ponuditi ugarsku krunu poljskom kralju Vladislavu III.⁴⁵³

Osim toga, prvi dokazi o Vitezovom prisustvu u ugarskoj kraljevskoj kancelariji potječu tek iz 1437. godine, a i oni svjedoče tek o skromnoj, pisarskoj ulozi koju je tada zauzimao.⁴⁵⁴ Prva znatnija pozicija koju je zauzimao bila je ona zagrebačkog kustosa i kanonika, koju mu je dao dodijeliti tek kralj Albert 1438. g., na temelju patronatskog prava.⁴⁵⁵ Teško je zamisliti da bi običan pisar kraljevske kancelarije mogao imati pristup visokim ešalonima Sigismundova dvora, kojima je Vergerije u to vrijeme pripadao.⁴⁵⁶ S druge strane,

---

⁴⁴⁹ Banfi, Pier Paolo Vergerio II-III, 22. Jezična barijera vjerojatno je predstavljala određeni problem za Vergerija; ako je suditi na temelju liste svjedoka njegove oporuke, čini se da se družio samo s Talijanima i klericima, s kojima se vjerojatno mogao sporazumijevati na latinskom. Uz imena svjedoka koji nisu bili niti Talijani niti klerici u oporuci je pribilježeno da govore talijanski. Pajorin, *Alcuni rapporti personali*, 49.

⁴⁵⁰ Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 103.

⁴⁵¹ Baum, *Kaiser Sigismund*, 268-269, 287, 290.

⁴⁵² Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 106. Car molbi nije udovoljio.

⁴⁵³ Deklaraciju kojom se Vladislava proglašava ugarskim kraljem, te se najavljuje njegova krunidba na blagdan sv. Filipa i Jakova 1440. godine, izdanu u Krakovu 9. ožujka 1440., sastavio je Ivan Vitez, potpisan kao *Ioannes de Zredna*, zagrebački kustos i protonotar Ugarskog Kraljevstva. Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 170, dok. 1. Szákaly je smatrao da je Vitez uključen u to poslanstvo, kao predstavnik kraljevske kancelarije, zato što je kancelar Matija iz Gotalovca bio pristaša kraljice Elizabete i zbog toga neprihvatljiv strani koja je krunu namjeravala ponuditi poljskom kralju. Szákaly, *Vitéz János*, 12.

⁴⁵⁴ MOL DL 35058.

⁴⁵⁵ Vitez je nedugo nakon dodjele tih nadarbina zatražio od pape da mu ih potvrdi, što je i učinjeno. Tada u Zagrebu nije bilo biskupa, pa je dodjelu izvršio vikar i kantor Ivan iz Koprivnice. Lukinović 1994, str. 539, dok. 512. Za Ivana iz Koprivnice vidi Isto, str. 493, dok. 467 i str. 557, dok. 523.

⁴⁵⁶ Čini se da je njegov ugled pao s dolaskom na vlast kralja Alberta I., koji nije naročito cijenio humanističku kulturu; Banfi, Pier Paolo Vergerio II-III, 23. Jedan od Vergerijevih životopisaca, izvjesni Bartolomeo Petronio (vjerojatno iz 17. st.) zapisao je da je Vergerije dobro živio u Panoniji dok je Sigismund bio živ; međutim, njegov nasljednik Albert nije toliko cijenio učene muževe. Zato se Vergerije zaredio i stupio u isusovački

ako je i bilo neke veze između Viteza i Vergerija, Dominis je mogao igrati ulogu u njenom uspostavljanju. Vergerije ga je smatrao intelektualno ravnopravnim sebi; znakovito je da je od svega tri poznata pisma koja je Vergerije napisao u Ugarskoj, jedno upućeno Dominisu.⁴⁵⁷ Osim s Vergerijem, Dominis je održavao kontakte i s Kasparom Schlickom,⁴⁵⁸ koji ga je 1443. godine nastojao pridobiti na stranu kralja Fridrika III., napominjući da bi se ratna sreća Vladislava I. mogla uskoro promijeniti, jer je dogovoreno da Česi priznaju Ladislava V. za svoga kralja.⁴⁵⁹ Ako je točan Bonfinijev izvještaj, prema kojem je upravo Dominis nepromišljenim jurišem na Osmanlije poremetio bojni poredak kršćana i pridonio porazu kod Varne, moguće je da je upravo ovo kolebanje između Fridrika i Vladislava navelo Dominisa da nastoji hrabrošću dokazati svoju vjernost potonjem, što ga je na koncu dovelo do pogibije.⁴⁶⁰ Unatoč tome, kada je riječ o diplomatskoj vještini, Dominis je vjerojatno bio najbolji učitelj u Ugarskom Kraljevstvu. Zbog njegove rane pogibije nemoguće je reći bi li kasnije tijekom života razvio mrežu poznanstava sa stranim humanistima u mjeri u kojoj je to učinio Vitez, ali je svakako pokazivao tendencije prema tome i mogao je Vitezu poslužiti kao uzor.

U svakom slučaju, moramo priznati da nemamo dokaza da je Vitez primio ikakvo strukturirano obrazovanje u humanističkom stilu. Kao što smo vidjeli, kurikulum Bečkog sveučilišta, koje je pohađao, bio je posve srednjovjekovni. Jedini zaključak do kojeg možemo doći, kako su to već istaknule Birnbaum i Pajorin, jest da je Vitez interes za humanizam stekao postupno, putem kontakata s istaknutim europskim humanistima.⁴⁶¹ Jedan od njih sigurno je bio dekan krakovskog kaptola Nikola Lasocki, koji je u Ugarsku došao u pratnji kralja Vladislava. Poput Dominisa, i on je bio vrlo uspješan diplomat.⁴⁶² Sačuvani su mnogi primjeri korespondencije između Viteza i Lasockog. U jednom od njih, Vitez piše svome

---

samostan u Budimu, gdje je sretno živio do 1444. godine. Naravno, nije riječ o redu Ignacija Loyolskog, nego o tzv. Redu sv. Jeronima, koji je osnovao Giovanni Colombini u 14. st. Smith napominje da Colombinijev red nikada nije imao samostan u Budimu. Smith, *Epistolario*, str. 473, dok. III.

⁴⁵⁷ Pajorin, *Alcuni rapporti personali*, 45-46. Pismo se nalazi u Smith, *Epistolario*, str. 388-395, dok. 141. Sadrži dvije anegdote, jednu o nadri liječniku i jednu o sluzi koji strpljivo trpi gospodarevo zlostavljanje.

Karakteristično je za Vergerija da objema anegdotama dodaje vlastitu moralnu interpretaciju.

⁴⁵⁸ Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 108. Moguće je da je Kaspar Schlick, kao i Vergerije, bio učenik kardinala Francesca Zabarelle, te da su i njih dvojica nastavili svoje poznanstvo nakon Vergerijeva preseljenja u Ugarsku. Banfi, Florio, Pier Paolo Vergerio il Vecchio in Ungheria I, *Archivio di Scienze, Lettere ed Arti della Società Italo-Ungherese Mattia Corvino. Supplemento a Corvina Rassegna Italo-Ungherese*, novembre 1939, god. I, sv. II, 1939., str. 17-29, 26-27, bilj. 18.

⁴⁵⁹ Wolkan, *Der Briefwechsel I, II. Band: Amtliche Briefe*, str. 24-26, dok. 15. Pismo je sastavio Enea Silvio Piccolomini u Schlickovo ime, a potonji je samo u njega unio svoje ispravke.

⁴⁶⁰ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 488. Prema tom izvještaju, kada je vidio da su Šimun Rozgonyi i Franko Talovac uspješno otjerali jedan osmanski odred, Dominis je napustio svoj položaj uz *wagenburg* i dojurio u bitku, ne želeći ostati bez slave.

⁴⁶¹ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 127; Pajorin, *The Crusades and Early Humanism*, 246-247.

⁴⁶² Pajorin, *Antiturcica negli anni quaranta*, 22.

poljskom kolegi o svojem neuspjelom putovanju u Italiju radi studija.⁴⁶³ U to je vrijeme Vitez bio prepozit Varadina, i nedostatak višeg obrazovanja mogao je predstavljati problem za njegovo daljnje napredovanje u crkvenoj hijerarhiji. Naime, iako je konkordat između pape Martina V. i njemačke nacije, koja je uključivala i Ugarsko Kraljevstvo, postignut tijekom koncila u Konstanci, poduzeo tek skromne korake prema preferiranju akademski obrazovanih za stjecanje crkvenih nadarbina,⁴⁶⁴ tijekom prve polovice 15. st. primjećuje se težnja tome da obrazovani drže visoke crkvene funkcije.⁴⁶⁵ Kao što smo vidjeli, nema dokaza da je Ivan Vitez stekao ikakvu akademsku titulu, možda čak niti bakalaureat.

Budući da mu je studij u Beču tijekom prijestolnih borbi u Ugarskoj bio nemoguć, kao i većini studenata s područja pod kontrolom kralja Vladislava,⁴⁶⁶ moguće je da je Nikola Lasocki zainteresirao Viteza za studij u Italiji kao za najbolju moguću alternativu. Vjerojatno je preporučio Vitezu Guarina Veronesea, kojem je Vitez kasnije poslao svojeg nećaka Jana Panonija na školovanje. Veze između Guarina i Nikole, pa i ostalih poljskih humanista, bile su 1430-ih i 1440-ih prilično intenzivne, i vrijedi ih prikazati kao pandan budućim Vitezovim vezama s tim talijanskim humanistom. Naime, Nikola je 1437. g. poslao svoje nećake na školovanje kod Guarinu u Ferraru, jer je želio da budu podučeni u *studia humanitatis*.⁴⁶⁷ Tom je prilikom nazvao Guarina najučenijim čovjekom njihova vremena,⁴⁶⁸ a Guarino je s radošću primio njegove nećake.⁴⁶⁹ Naravno, nije skrivao da očekuje da bude plaćen za svoje usluge;⁴⁷⁰

⁴⁶³ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 60-61, dok. 20.

⁴⁶⁴ Stump, Phillip H., *The Reforms of the Council of Constance (1414 - 1418)*, Brill, Leiden 1994., 95. Prema konkordatu, za obrazovane je imala biti rezervirana šestina nadarbina u katedralnim i kolegijatnim kaptolima, kao i veće župe. Vrijedi napomenuti da je njemačka nacija jedina uključila ikakvo preferiranje obrazovanih u svoj konkordat.

⁴⁶⁵ Isto, 91, 99 i 101; Neralić, Jadranka, *Put do crkvene nadarbine: Rimska kurija i Dalmacija u 15. stoljeću*, Književni krug, Split 2007., 149 i 229.

⁴⁶⁶ Prema podacima koje je prikupio Stanko Andrić, broj studenata iz (istočne) Slavonije i Srijema na Bečkom sveučilištu drastično je pao 1440-ih godina, da bi opet naglo skočio 1447. godine (Andrić, *Studenti iz slavonsko-srijemskog međuriječja*, 137-138); u lipnju te godine sklopljeno je primirje s Fridrikom III. (Engel, P., *The Realm*, 289). Prema Petrićevim podacima, studenti iz zapadne Slavonije nastavili su odlaziti na Bečko sveučilište nepromijenjenim ritmom, ali područja koja on obrađuje bila su uglavnom pod kontrolom grofova Celjskih. Vidi Petrić, *Prilog poznavanju intelektualnih gibanja*, 30 i Petrić, *Studenti na zapadnim sveučilištima*, 184.

⁴⁶⁷ Sabbadini, Remigio (ur.), *Epistolario di Guarino Veronese, Vol. II: Testo. Miscellanea di Storia Veneta, Serie Terza, Tomo XI*, Regia deputazione veneta di storia patria, Venecija 1916., str. 321, dok. 715. Kao posrednik između Lasockog i Guarina djelovao je Tommaso Vicentino (Sabbadini, Remigio (ur.), *Epistolario di Guarino Veronese, Vol. III: Commento. Miscellanea di Storia Veneta, Serie Terza, Tomo XIV*, Regia deputazione veneta di storia patria, Venecija 1919., str. 349, dok. I.); uvjeravao je Lasockog da je Guarino toliko zadivljen Lasockijevim vrlinama da ga štuje kao oca (Isto, str. 349, dok. II).

⁴⁶⁸ Sabbadini, *Epistolario II*, str. 322, dok. 716. „...nam et summam tantam gloriam ex virtutibus tuis consecutus es, ut te omnis etatis nostre decus audeat appellare et affirmare.“

⁴⁶⁹ Isto, str. 323, dok. 717.

⁴⁷⁰ Isto, str. 325, dok. 718. Čim je Lasocki poslao svoje nećake na naukovanje, Guarino mu je pisao da je morao kupiti zgradu u kojoj oni svi zajedno stanuju, pa se našao u dugovima i morao posuđivati novac od prijatelja da ih otplati.

u proljeće 1438. tražio je Lasockog da mu pošalje stotinu dukata.⁴⁷¹ Desetak godina kasnije Lasocki se pokušao odužiti Guarinu tako što je njegovom sinu Manuelu nastojao osigurati kanonikat i prebendu u Vicenzi,⁴⁷² u čemu nije uspio.⁴⁷³ Kasnije je isto pokušao s kanonikatom u Veroni, s jednakim neuspjehom.⁴⁷⁴ Sredinom 1449. g. poslao je Guarinu još dva mladića na naukovanje, od kojih je jedan bio Zawisza, nećak nadbiskupa Gniezna Vladislava z Oporowa.⁴⁷⁵ Kao kuriozitet, koji dodatno ilustrira važnost materijalnih sredstava za stjecanje obrazovanja u 15. stoljeću, mogli bismo navesti da je Zawisza ubrzo nakon svojeg dolaska na školovanje pisao Lasockome da mu što prije pošalje novac koji duguje Guarinu, jer mu potonji ne da živjeti od neprestanog dodijavanja.⁴⁷⁶ Guarino se pak branio da su to samo laži i objede, te da nije dječacima prigovorio niti riječi glede novaca.⁴⁷⁷

S obzirom na iznesene podatke, nije nimalo iznenađujuće što je Vitez upravo Lasockome poslao pismo o neuspjelom studijskom putovanju u Italiju.⁴⁷⁸ Vrlo je moguće da je upravo od Lasockog potekla ideja i tom putovanju, a mogao je i uputiti Viteza tamošnjim humanistima.

Još jedna poveznica između Viteza i talijanskog humanizma bio je papinski liječnik Taddeo degli Adelmari iz Trevisa, također prijatelj Guarina Veronesea,⁴⁷⁹ koji je 1438. g. liječio jednog od Lasockijevih nećaka koji se razbolio tijekom studija kod Guarina.⁴⁸⁰ Taddeo je 1432. postao činovnikom papinske kurije, što je vjerojatno potaklo cara Sigismunda da ga 1433. u Rimu proglasi svojim familijarom.⁴⁸¹ Papa Eugen IV. ga je kasnije koristio za

---

⁴⁷¹ Isto, str. 326, dok. 719.

⁴⁷² Isto, str. 511, dok. 814.

⁴⁷³ Sabbadini, *Epistolario III*, 413. Iako je Manuelu obećano da će zauzeti prvu nadarbinu koja se isprazni, to mu nije uspjelo zbog jake konkurencije. U ovom se slučaju radilo o dodjeli beneficija na temelju papinskih ekspektancija, kojima je kandidatu papa obećavao stjecanje prve ispražnjene beneficije u njegovoj biskupiji. U praksi su one otvarale vrata mnogim zlouporabama i praktički ih je bilo nemoguće provesti u djelo bez dugotrajnih sudskih parnica, a u većini slučajeva niti onda (Stump, *The Reforms of the Council of Constance*, 80-81, 84-86). Međutim, bile su vrlo privlačne, jer je nakon Koncila u Konstanci odlučeno da se na nadarbine stečene ekspektancijama neće plaćati anat (Isto, 98-99).

⁴⁷⁴ Sabbadini, *Epistolario II*, str. 514, dok. 817. Preuzimanje nadarbine ovdje nije uspjelo zbog otpora gradskih vlasti i mjesnog biskupa, koji je nadarbine dodjeljivao vlastitim kandidatima, a ne nositeljima papinskih ekspektancija. Sabbadini, *Epistolario III*, 414-415.

⁴⁷⁵ Sabbadini, *Epistolario II*, str. 514, dok. 817.

⁴⁷⁶ Sabbadini, *Epistolario III*, 416.

⁴⁷⁷ Sabbadini, *Epistolario II*, str. 515, dok. 819.

⁴⁷⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 60-61, dok. 20.

⁴⁷⁹ Sabbadini, *Epistolario II*, str. 326, dok. 719, str. 518, dok. 820.

⁴⁸⁰ Isto, str. 327, dok. 720.

⁴⁸¹ Beinhoff, Gisela, *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds (1410-1437)*, Peter Lang, Frankfurt n. M./Berlin/Bern/New York/Pariz/Beč 1995., 290.

poslanstva u Ugarsku.⁴⁸² Primjerice, po njemu je poslao kralju Vladislavu u proljeće 1444. g. blagoslovljenu infulu i mač, zbog uspjeha koji je kralj imao u Dugom pohodu protiv Turaka.⁴⁸³

Čini se da je Taddeo tijekom prijestolnih borbi podržavao Ladislava V.⁴⁸⁴ Unatoč tome, Vitez i njegov patron Janko Hunjadi su se upravo Taddeu obratili radi pomoći Vitezu pri stjecanju papinske potvrde za mjesto varadinskog biskupa, a čini se da je Taddeo i prije imao kontakata s Hunjadijem (komentator Pavao iz Ivanića čak tvrdi da je liječio neke bolesnike dok je bio u Ugarskoj).⁴⁸⁵ Taddeo se zaista iskazao svojom pomoću, te mu je u prosincu 1445. poslano pismo zahvale.⁴⁸⁶ Štoviše, upravo je on u ime papinskog rizničara 1446. g. zaprimio dio pristojbe za imenovanje potonjeg varadinskim biskupom.⁴⁸⁷ Čini se da je iste godine bio aktivan kao pismonoša između Hunjadija i pape.⁴⁸⁸ Nekoliko godina kasnije prigovarao je Vitezu zbog nezahvalnosti, jer je potonji otezao s vraćanjem novca koji je Taddeo utrošio zastupajući Viteza u Rimu. Rekao je i da je stekao mnoge neprijatelje u Ugarskoj time što je pomogao Vitezu da stekne Varadinsku biskupiju, što je vjerojatno točno ako uzmemo u obzir da je on, kao stari pristaša Ladislava V., pomogao Vitezu, nekadašnjem pristaši Vladislava I. Također, što je značajno, spomenuo je i da je poznavao Vitezova prethodnika, Ivana de Dominisa, te da mu je potonji dao mnoge darove.⁴⁸⁹ Taddeo je svakako jedna od osoba koja je mogla Viteza uputiti na talijanske humaniste, posebno na svoga prijatelja Guarina, s kojim je bio u kontaktu još i 1449. g.⁴⁹⁰

Ivan de Dominis, Nikola Lasocki i Taddeo degli Adelmari predstavljaju vezu između Ivana Viteza i talijanskog humanizma, i to puno sigurniju vezu nego Pier Paolo Vergerio. Za razliku od potonjeg, navedena su trojica dokazano bili u doticaju s Vitezom. Već je primijećeno da je Nikola Lasocki mogao uputiti Ivana Viteza da svoje štićenike, posebno Jana

---

⁴⁸² Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 504-505, dok. 173, posebno Wolkanova opaska u bilj. a.

⁴⁸³ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 214-215, dok. 809. Taddeo je ovom prilikom tituliran kao familijar Eugena IV.

⁴⁸⁴ Marini, Luigi Gaetano, *Degli architri pontificii, vol. I*, Stamperia Pagliarini, Rim 1784., 153; Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 538, dok. 184.

⁴⁸⁵ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 53, dok. 10. U pismu, koje je napisao Vitez u Hunjadijevo ime, stoji da je pošiljatelju već poznata Taddejeva naklonost, zbog brige koje je posvetio Hunjadijevoj kući.

⁴⁸⁶ Isto, str. 56-57, dok. 14.

⁴⁸⁷ Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica I*, str. 569, dok. 1069. U imenu magistra Talli de Trevisio možemo lako prepoznati našeg Taddea.

⁴⁸⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 48, dok. 5. Budući da su se pisma čitala naglas, pismonoša je usmeno prenosio povjerljive poruke adresantu, i zbog toga je uvijek bio osoba od posebnog povjerenja. Vidi Camargo, *Where's the Brief?*, 6-7.

⁴⁸⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 160-162, dok. 78.

⁴⁹⁰ Sabbadini, *Epistolario II*, str. 517, str. 820.

Panonija, pošalje na podučavanje Guarinu Veroneseu u Ferraru, ali se smatralo da je Vergerije imao odlučujući utjecaj pri tome.⁴⁹¹ Međutim, za takvu tvrdnju nema valjanih argumenata. Jedini je izvor koji bi mogao upućivati na potonje jedan Vergerijev životopis, umetnut u primjerak traktata *De ingenuis moribus*, koji tvrdi da je neki Panonac, dok se jedne zime vraćao iz Poljske u Panoniju, došao do Budima i tamo čuo da u tom gradu u samostanu boravi jedan vrlo učen i Talijan, te ga je otišao posjetiti. Kada je tom starcu rekao da ide u Italiju, Guarinu na školovanje, starac mu je rekao da ga pozdravi, jer mu je drag poput sina. Autor tvrdi da je taj podatak dobio od samog Panonca.⁴⁹² Smith smatra da je autor tog životopisa bio neki Guarinov učenik, ali da je spis nastao tek nakon Guarinove smrti, negdje krajem 15. stoljeća. Također smatra da isti autor nije bio naročito inteligentan, zbog brojnih faktografskih pogrešaka koje čini, i da imamo velikih razloga za sumnju u točnost podataka koje iznosi.⁴⁹³ Banfi pak smatra da se opisana zgoda zaista odigrala.⁴⁹⁴ Ovaj vrlo nepouzdan podatak, koji više nalikuje na legendu, nedovoljan je da zaključimo da je bilo ikakvih kontakata između Vergerija (koji bi u priči bio učen i stari Talijan) i Jana Panonija (koji bi u priči bio mladi Panonac), a time, posredno, i Viteza.

Štoviše, kako bismo dodatno dekonstruirali mit o utjecaju Vergerija na Ivana Viteza, spomenimo i da nije vjerojatno da je Vergerije uputio potonjeg na Guarina Veronesea. Naime, jedini podatak o izravnom kontaktu između Guarina i Vergerija sastoji se od dva pisma, napisana povodom smrti njihovog zajedničkog učitelja Manuela Hrizolora 1415. godine. Sačuvan je Guarinov odgovor na Vergerijevo pismo, u kojem je potakao Guarina da očuva uspomenu na Hrizolora, vjerojatno pisanjem njegova životopisa. Guarino je izjavio da se smatra nedostojnim toga zadatka, te ga prepustio Vergeriju.⁴⁹⁵ Ako se Vergerije zaista divio Guarinu, to nije ostalo zabilježeno, za razliku od njegova divljenja ostalim velikim edukatorima toga vremena. Primjerice, o svome patronu, kardinalu Francescu Zabarelli, zapisao je da podučava ne zbog vlastite ambicije, nego radi koristi svojih učenika, i to ne tako da im prenosi nauk malo po malo, nego kao da im ga želi cijelog odjednom iznijeti, ako je moguće. Tako je dobro podučavao da samo onaj kojeg je nemoguće ičem podučiti ne bi

---

⁴⁹¹ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 22; Ritoókné Szalay, Ferrara und die ungarischen Humanisten, 152. Pajorin smatra da je Panonija 1447. godine u Ferraru vjerojatno doveo Cristoforo Garatone, biskup Korona i papinski legat u Ugarskoj, a ne Nikola Lasocki, kako se ranije smatralo. Za potonjeg nema dokaza da je te godine išao u Italiju. Pajorin, *Antitursica negli anni quaranta*, 24.

⁴⁹² Smith, *Epistolario*, str. 477-478, dok. V.

⁴⁹³ Isto, str. 475-477, bilj. 3.

⁴⁹⁴ Banfi, Pier Paolo Vergerio II-III, 23-24. Smatrao je da je Panonac o kojem je riječ Pavao od Ivanića, o kojem će biti govora kasnije. Isto, 30, bilj. 34. Nažalost, ne potkrepljuje tu tvrdnju argumentima.

⁴⁹⁵ Smith, *Epistolario*, str. 358-359, dok. 136. Smith smatra da njih dvojica, čak i ako su se poznavali, nisu bili bliski prijatelji. Isto, str. 356-358, bilj. 2.

shvatio nešto što je on predavao, makar to bio najteži nauk.⁴⁹⁶ Zabarella je pak povezao Vergerija s Gasparinom Barzizzom, o kojem je Vergerije zapisao da mu njihovo doba mnogo duguje, jer se brinuo da što više dječaka podučí retoričkoj vještini.⁴⁹⁷

S obzirom na to, mnogo je vjerojatnije da su Vitezu Guarina preporučili Nikola Lasocki ili Taddeo degli Adelmari.⁴⁹⁸ U svakom slučaju, Vitez je već 1448. dovoljno cijenio talijanske obrazovne institucije da zapiše kako je u njegovoj domovini poznavanje latinskog rustikalno, i da njegovi sunarodnjaci smatraju da uče latinski, ali da zapravo uče na primjerima otpadaka toga jezika, te se ono što se podučava niti ne može zvati naukom, jer literati i uče i podučavaju *neznanje* govorništva. S druge strane, kaže da su neki u želji za znanjem otišli za književnošću (komentator Pavao iz Ivanića dodaje Vitez time misli da su otišli u Italiju), umjesto da studiraju u ovdašnjem mraku.⁴⁹⁹

Godine 1451. Vitez je ponovno pokušao nastaviti svoje obrazovanje, te je tražio i dobio od pape Nikole V. dozvolu da radi dovršetka studija na pet godina ode u inozemstvo:⁵⁰⁰ *tam in occidentales, quam in orientales partes, ut complere possit studia litterarum, in quibus dare opera inceperat.*⁵⁰¹ Papa je istaknuo Vitezovu žarku želju da završi studij koji je započeo u mladosti, te mu je dozvolio da tijekom odsutstva uživa sve biskupske prihode, kao i da za vikara *in pontificalibus* ostavi kojeg god prelata hoće.⁵⁰² Budući da je naglašeno da namjerava učiti grčki i latinski, moguće je da je želio otići u Italiju, ili u Carigrad – na zapad ili na istok. Naposljetku, upravo je u Carigradu Guarino Veronese krajem 14. st. pet godina bio na naukovanju kod Manuela Hrizolora,⁵⁰³ a čuveni humanist Francesco Filelfo nastanio se 1420-ih godina u Carigradu i oženio kćerku Hrizolorova brata Ivana.⁵⁰⁴ Piccolomini je povodom

---

⁴⁹⁶ Isto, str. 369, dok. 138.

⁴⁹⁷ Isto, str. 351, dok. 133. Vidi i Barzizzin odgovor u Isto, str. 353-354, dok. 134.

⁴⁹⁸ Iako su neki povjesničari smatrali da su se Guarino i Vitez osobno poznavali (Prokopp, *The Scholarship of Johannes Vitéz*, 352), njihovi se argumenti temelje na pretpostavci da je Vitez studirao u Padovi; zbog toga smatram da ih možemo odbaciti.

⁴⁹⁹ Boronkai, *Johannes Vitéz*, str. 38, dok. 2; vidi i Isto, str. 41, bilj. aa i bb.

⁵⁰⁰ Pajorin, *La cultura di János Vitéz*, 21.

⁵⁰¹ Pray, *Specimen II*, 182, bilj. b. Dobio je dozvolu da ode pod uvjetom da ostavi iskusne vikare i nekog biskupa da vrši pontifikalne obrede. Također je dobio dozvolu da s deset pratioca ode na hodočašće u Jeruzalem, te da uz sebe drži dva redovnika i Petra zvanog *Gallicus*, učitelja glazbe i zborovođu varadinskog kora. Vidi i Fraknoi, *Vitéz János*, 11, bilj. 1. Takva hodočašća nisu bila neuobičajena među ugarskim biskupima – prethodne je godine čanadski biskup Petar tražio dozvolu da s deset pratioca ode na hodočašće u Jeruzalem i Svetu Zemlju. Lukacsics, *Diplomata pontificum II*, str. 271, dok. 1074.

⁵⁰² Puni tekst papine dozvole koja se tiče odsutnosti iz biskupije radi studija može se naći u Veress, *Matricula et acta III*, 425-426.

⁵⁰³ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 24.

⁵⁰⁴ Filelfo je od 1420. do 1427. bio pomoćnik mletačkog ambasadora u Carigradu, a istovremeno je služio kao tajnik bizantskom caru (Geanakoplos, Deno John, *Greek Scholars in Venice: Studies in the Dissemination of Greek Learning from Byzantium to Western Europe*, Harvard University Press, Cambridge 1962., 32). Pri padu

pada Carigrada zapisao da je taj grad bio dom književnosti, i da se nitko od Latina nije mogao smatrati dovoljno učenim ako nije neko vrijeme studirao tamo.⁵⁰⁵ Zbog toga je moguće da se i Vitez namjeravao zaputiti ondje. Bilo kako bilo, od njegovog putovanja ponovno nije bilo ništa.

Na temelju podataka koje imamo, možemo zaključiti da je Vitez interes za humanističke tekovine razvijao postupno, i to ponajprije posredno, preko ljudi koje je poznavao i koji su bili u kontaktu s talijanskim humanistima. Ivan de Dominis, Nikola Lasocki i liječnik Taddeo gotovo su sigurno utjecali na njegove obrazovne interese. Međutim, sigurno je da nikakvo strukturirano humanističko obrazovanje nije stekao, nego da je glede toga bio uglavnom samouk, stječući znanja u hodu, putem kontakata s drugim humanističkim entuzijastima.

Carigrada zarobljene su Filelfova supruga i dvije kćeri, ali ih je sultan na Filelfovu molbu oslobodio (Pajorin, *Antitursica negli anni quaranta*, 19).

⁵⁰⁵ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 208, dok. 112.

4. NOTAR KRALJEVSKE KANCELARIJE I ZAGREBAČKI KUSTOS

4.1. Početak kancelarijske i crkvene karijere

Već je spomenuto da je već u studenom 1437. Ivan Vitez bio pisar u ugarskoj kancelariji cara Sigismunda.⁵⁰⁶ Tada je nosio titulu magistra, iako nije stekao nikakav akademski naslov; to je bila samo počasna titula kakvu su nosili djelatnici ugarskih kancelarija.⁵⁰⁷ Njegovi su se zadaci sastojali uglavnom od sastavljanja dokumenata koji su se ticali Ugarskog Kraljevstva.⁵⁰⁸

Kako bi nam bilo jasnije kakve je poslove Vitez obavljao u kancelariji i kakav je bio njegov status u njoj, pomoći će nam pismo Eneje Piccolominiya s početka 1454. godine, upućeno Prokopu iz Rabštejna, koji je netom postao češki kancelar kralja Ladislava, te je tražio savjete o upravljanju kancelarijom.⁵⁰⁹ Glede pitanja isplaćuje li se pisarima plaća, Piccolomini piše da neki imaju plaću, a neki ne; isto tako, ne dobivaju svi jednako, nego prema zaslugama. Mladi pisari, bez mnogo iskustva, ne dobivaju plaću, nego imaju uzdržavanje i ovise o dobroj volji kancelara. Nadalje, pisari nemaju pravo tražiti ikakvu naknadu od onih kojima izdaju isprave. Međutim, same se isprave oporezuju po naredbi kancelara, i prihodi od toga daju se njemu. Pisari jedino smiju moliti napojnicu (*bibalia*), ali ju ne smiju utvrditi na određeni iznos, nego ona ovisi o dobroj volji davaoca. Pisari među sobom određuju onoga koji će prikupljati napojnice, a ukupni se iznos ravnomjerno dijeli svima. Bile isprave providene pečatom ili ne, kancelar svakako ubire taksu od njih. A ako se isprava u iznimnom slučaju izdaje besplatno, o kancelaru ovisi smiju li pisari primiti

---

⁵⁰⁶ MOL DL 35 088.

⁵⁰⁷ Mályusz, Elemér, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387-1437*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta 1990., 296.

Boronkai je ranije tvrdio da nitko nije mogao dobiti posao u Sigismundovoj kancelariji ako nije imao akademsku titulu (Prokopp, *The Scholarship of Johannes Vitéz*, 351), ali to se kosi s mnoštvom dokaza i običajima tadašnjih kancelarija. Primjerice, od 33 protonotara cara Fridrika III., samo ih je 8 imalo akademsku titulu (Heinig, Paul-Joachim, *Kaiser Friedrich III. (1440-1493): Hof, Regierung und Politik*, vol. 1, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 1997., 576), a njegov prvi kancelar Konrad Ziedler također nije imao nikakav akademski stupanj (Isto, 578).

⁵⁰⁸ Szakály, Vitéz János, 11.

⁵⁰⁹ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 403-404, dok. 215. Prokop je, naime, zamolio Piccolominiya da proslijedi austrijskom kancelaru cara Fridrika III., Ulrichu Sonnenbergeru, nekoliko pitanja o poslovanju kancelarije. Međutim, Sonnenbergera nije bilo na dvoru, jer je otputovao u Gurk, u svoju biskupiju. Zbog toga se Piccolomini sam raspitao, i poslao Prokopu ove upute. Ulrich Sonnenberger postao je austrijski kancelar nakon smrti biskupa Chiemseea Silvestra Pfliegera, 1453. godine. Car Fridrik isposlovao mu je postavljanje za biskupa Gurka. Vidi Heinig, *Kaiser Friedrich III.*, 582-583.

napojnicu. Na isprave pečat stavlja *sigillator*, i za to sam nabavlja vosak i svilu. Za troškove pečačenja od nikoga ne se smije tražiti više od 4 groša. Osim toga, pisari nemaju pravo spriječiti da se isprava izda besplatno, nego kancelar imenuje prikupljača taksi koji u njegovo ime odlučuje o tim pitanjima. Pisari su dužni sastavljati isprave za dvor, kao i sve one koja se tiču kralja, bez ikakve naknade. Papirom ili pergamenom opskrbljuje ih kancelar. I za kraj, Piccolomini naglašava da pisare koji nisu poslušni valja otpustiti – naposljetku, uvijek se lako nađe zamjena za njih. Vrijedi napomenuti da je ovo pismo svakako došlo i do Viteza, jer u njemu Piccolomini moli Prokopa da ga njemu preporuči. Tada je boravio u Pragu s kraljem Ladislavom.

Iako se ovi podaci odnose na austrijsku kancelariju, vjerojatno se slično poslovalo i u ugarskoj.⁵¹⁰ Prihodi Ivana Viteza kao pisara bili su, dakle, vrlo skromni, a radno mjesto nesigurno. Također, on sam nije imao nikakvog utjecaja na rad kancelarije, nego je mogao samo slijediti naredbe. Međutim, kancelarija nije bila privlačna tadašnjim intelektualcima zbog plaće, nego zato što je omogućavala uspon na društvenoj ljestvici.⁵¹¹ Osim toga, tamo se obavljanjem relativno jednostavnih poslova mogla steći unosna crkvena nadarbina.⁵¹² Bez sumnje se i Vitez nadao takvoj nagradi, a ubrzo ju je i dobio.

Nakon Sigismundove smrti i dolaska Alberta Habsburga na ugarsko prijestolje, Vitez je nastavio služiti novom kralju. Nedugo nakon krunidbe početkom 1438. godine,⁵¹³ Albert je Vitezu dodijelio zagrebački kanonikat i kustodiju, vjerojatno kao nagradu za njegov rad u kancelariji. To darivanje označava početak Vitezova uspona u redovima crkvene hijerarhije. Međutim, dodjela nije prošla glatko. U siječnju 1438. g., nakon smrti posljednjeg kanonskog zagrebačkog kustosa Grgura *de Varas*, inače žustra i okrutna čovjeka,⁵¹⁴ kustodiju je od pape Eugena IV. za sebe zatražio i dobio Marin sin Jurjev iz Sevnice,⁵¹⁵ akolit akvilejske

---

⁵¹⁰ Ugarska je kancelarija imala nekoliko specifičnosti glede oblika isprava koje je izdavala (vidi Dvořakova, Daniela, *Aspekte der Narrationen der Schenkungsurkunden Sigismunds für Ungarische Adelige*, U: Hruza, Karel i Kaar, Alexandra (ur.), *Kaiser Sigismund (1368-1437): Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*, Böhlau Verlag, Beč/Köln/Weimar 2012., str. 235-244, 235-238). Međutim, nemamo dokaza da je i njeno poslovanje bilo specifično.

⁵¹¹ Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 297; Heinig, *Kaiser Friedrich III.*, 601.

⁵¹² Szakály, *Vitéz János*, 12.

⁵¹³ Albert je u zadnjim danima prosinca 1437. g. izabran za češkog kralja, a nekoliko dana kasnije i za ugarskog. Izbor za njemačkog kralja, odnosno kralja Rimljana, uslijedio je nakon nekoliko mjeseci. Hödl, Günther, *Albrecht II: Königtum, Reichsregierung und Reichsreform 1438-1439*, Böhlau Verlag, Beč/Köln/Graz 1978., 10 i 15.

⁵¹⁴ Na Miholje 1434. ljudi zagrebačkog kustosa Grgura napadali su i pljačkali građane Gradeca (vidi Tkalčić, *Monumenta historica Zagrabiae II*, str. 104-105, dok. 80), a malo poslije Duhova 1435. kustos Grgur je osobno, praćen svojim ljudima, uz suglasnost kaptola, naoružan mačem činio štete građanima i oteo jednog od njih optuživši ga za lopovluk (Isto, str. 110-111, dok. 85).

⁵¹⁵ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VI*, str. 513-514, dok. 483.

patrijaršije⁵¹⁶ i činovnik papinske kancelarije.⁵¹⁷ Budući da su kurijalni službenici među prvima primali informacije da je neka nadarbina ispražnjena, često bi iskoristili priliku i zatražili ju za sebe.⁵¹⁸ Međutim, papina dodjela nipošto nije značila da je kandidat automatski stekao nadarbinu, jer je proces dodjele bio vrlo dug.⁵¹⁹

Vitezu je stjecanje njegove nadarbine otežalo i to što su kustodiju odmah za sebe zatražili i drugi interesenti. Ivan sin Lukin *de Budroucz*, klerik zagrebačke biskupije, bio je u potrazi za bilo kakvom nadarbinom, pa se u veljači 1438., razmaku od tjedan dana, prijavio i za zagrebačku kustodiju i za jedan od arhiđakonata.⁵²⁰ Njegove molbe nisu urodile plodom, vjerojatno zbog pomanjkanja podrške. Naime, zagrebački je kaptol za kustosa izabrao svoga člana, kanonika i doktora kanonskog prava Ivana iz Bosne, kojeg je tadašnji ordinarij, kantor i generalni vikar Ivan iz Koprivnice, uveo u posjed kustodije.⁵²¹ Međutim, Ivan Vitez imao je iza sebe podršku kralja Alberta, koji je polagao patronatsko pravo na kustodiju i kanonikat. Makar protiv volje kaptola, zagrebački vikar bio ga je prisiljen uvesti u njihov posjed. Vitez je 14. kolovoza 1438. tražio i dobio papinu potvrdu te provizije,⁵²² i to u obliku *nova provisio*, koja se izdavala ako je posjed nadarbine bio osporen⁵²³ - što u ovom slučaju, s obzirom na broj kandidata, uopće nije iznenađujuće. Također je u molbi istaknuo da je dodjela izvršena unutar kanonskog roka, dakle unutar 6 mjeseci nakon što je nadarbina ispražnjena.⁵²⁴

---

⁵¹⁶ Tako je tituliran 14. ožujka 1439. Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 175-176, dok. 614.

⁵¹⁷ U molbi upućenoj Eugenu IV. 1446. g. Marin je tituliran kao papinski abrevijator, te je vjerojatno da je i 1438. radio u papinskoj kancelariji (Isto, str. 232, dok. 891; Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 73, dok. 71).

⁵¹⁸ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 21.

⁵¹⁹ Neralić, Jadranka, „...tibi, qui ut asseris, de nobili genere ex utroque parente procreatus existis, auctoritate presentium indulgemus...“: Plemstvo i crkvena karijera u papinskim dokumentima 15. stoljeća, U: Miljan, Suzana i Jerković, Marko (ur.), *Izabrane teme iz hrvatske povijesti – Zbornik radova sa znanstvenih kolokvija Dies historiae 2004.-2006.*, Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“, Zagreb 2007., str. 155-182, 168-169.

⁵²⁰ Molbe za kustodiju mogu se vidjeti u Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VI*, str. 515-516, dok. 486 i Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 161, dok. 542, a za arhiđakonata, koji je ispražnjen odreknućem Stjepana Bassa *de Byk*, Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VI*, str. 518, dok. 489 i Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 161, dok. 543. Štoviše, iz Ivanove se molbe vidi da ili Grgur de Varas nije bio posljednji uživatelj zagrebačke kustodije, ili da Ivan nije poznao stanje u biskupiji, budući da je kao posljednjeg kustosa naveo pokojnog Ivana *de Hraztowycza*.

⁵²¹ Ivan je 17. ožujka 1438. od pape zatražio *nova provisio* te nadarbine. Također, u svojoj molbi navodi da je zadnji uživatelj kustodije bio Grgur *de Chrascowich*, koji se te nadarbine odrekao (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VI*, str. 519-520, dok. 491. i Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 162, dok. 548.). Kustodiju je nakon smrti Grgura *de Varas* očito nekanonski držao cijeli niz posjednika.

⁵²² Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VI*, str. 539, dok. 512.

⁵²³ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 160.

⁵²⁴ Prema odredbama 3. lateranskog koncila, patroni su imali određene rokove za prezentaciju svojih kandidata; ako ih nisu poštovali, to je pravo s vremenom prelazilo na sve više instance, da bi nakon 18 mjeseci došlo do pape. Za laičke patrone rok je iznosio 6 mjeseci. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 119.

Zahvaljujući kraljevoj podršci, Vitez je uspješno pomeo domaće protukandidate za zagrebačku kustodiju. Jedino je papinski činovnik Marin iz Sevnice ustrajao u svojoj kandidaturi, koju je u lipnju 1438. osnažio obvezavši se na plaćanje anata.⁵²⁵ Budući da nije imao podršku ni kralja, niti kaptola, Marin nije mogao ozbiljno nauditi Vitezu, ali je oko kustodije pokrenuo dugotrajan sudski spor. Osim toga, nastavio je s pokušajima da se „uvuče“ u Zagrebačku biskupiju. U ožujku 1439. zatražio je da mu se dodijeli župa u Tuhelju, jer je njen dotadašnji župnik crkveni novac trošio na prostitutke, a u molbi je također tražio dopuštenje da tu župu smije posjedovati zajedno sa zagrebačkom kustodijom, koju još nije uspio zaposjesti, i oko koje sudski spor još uvijek traje.⁵²⁶ Povrh svega, 1440. g. zatražio je za sebe zagrebački kanonikat koji je bez papine potvrde držao Brcko Ugrin, pisar bana Matka Talovca.⁵²⁷ Tijekom cijelog razdoblja Vitezovog uživanja zagrebačke kustodije, Marin nije odustajao od nje, te se još 1446. g. nazivao zagrebačkim kustosom.⁵²⁸ Štoviše, sredinom te godine, kada je Vitez već odavno bio biskup Varadina, Marin je tražio i dobio kopiju bule iz 1438. kojom mu je dodijeljena zagrebačka kustodija, i tom se prilikom nije morao obvezati na plaćanje anata, jer je to već bio učinio ranije.⁵²⁹

Ovakvi procesi nisu bili neuobičajeni, i Vitezove poteškoće prilikom preuzimanja nadarbina koju mu je kralj namijenio bile su posve tipične za njegovo vrijeme. Naime, oko nadležstva nad dodjeljivanjem crkvenih nadarbina još su se uvijek sukobljavali pape i svjetovni vladari. Iako su potonji imali vlast „na terenu“, te su njihovi kandidati mogli *de facto* preuzeti nadarbine, pape su dodjelom nadarbina svojim kandidatima mogli uzrokovati sudske poteškoće kraljevima, kao što je Marin učinio Vitezu. Pape su još od 13. stoljeća sebi prisvajali (rezervirali) pravo dodjele sve većeg broja crkvenih nadarbina, ali do 15. stoljeća još nisu uspjeli potpuno aropriirati proces dodjele.⁵³⁰ Prema konkordatima sklopljenima na Koncilu u Konstanci, pape su imali pravo na dodjelu polovice nerezerviranih crkvenih

⁵²⁵ Barbarić, Josip i dr. (ur.), *Monumenta Vaticana Croatica II: Camera apostolica, Annatae, Introitus et exitus, Obligationes pro communibus servitiis, Obligationes et solutiones – Additamenta (1302-1732)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/Hrvatski državni arhiv/Kršćanska sadašnjost/Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Zagreb/Rim 2001., str. 99, dok. 126.

⁵²⁶ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 175-176, dok. 614. Papa je tu župu dodijelio Marinu (vidi Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica II*, str. 100, dok. 128), ali ne znamo je li ju on zaista uspio zaposjesti.

⁵²⁷ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 193, dok. 711.

⁵²⁸ U travnju 1446. tražio je da mu se dodijeli aradska prepozitura, s dozvolom da ju drži zajedno sa zagrebačkom kustodijom. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 73, dok. 71; Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 232, dok. 891.

⁵²⁹ Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica II*, str. 121, dok. 163.

⁵³⁰ Na Koncilu u Konstanci često se tražilo da se papinstvu oduzme svako pravo dodjele nadarbina koje nije sadržano u *ius scriptum*, i takvi su zahtjevi imali čvrsto uporište u kanonskom pravu (Stump, *The Reforms of the Council of Constance*, 80; naziv *ius scriptum* odnosi se na najranije papinske dekrete o rezerviranju prava dodjele nadarbina: *Licet ecclesiarum* Klementa IV. i *Presenti* Bonifacija VIII., koji su rezervirali papinstvu pravo popunjavanja nadarbina osoba koje su umrle na papinskom dvoru; Isto, 78-79).

nadarbina (*ius alternativum*).⁵³¹ Ta je odredba samo umnogostručila sudske procese, jer su i pape i ordinariji često dodjeljivali iste nadarbine različitim kandidatima, te je Martin V. godine 1425. promijenio pravilo određivši da će ordinariji od tada dodjeljivati nadarbine koje su ispražnjene u ožujku, lipnju, rujnu i prosincu, a pape one koje su ispražnjene tijekom ostalih 8 mjeseci (*ius alternativum mensuum*).⁵³² Ipak, kandidat za nadarbinu mogao je i dalje zaobići patrona, što je u slučaju zagrebačke kustodije bio kralj Albert, i svoju molbu uputiti izravno papi, što su Vitezovi konkurenti i činili.⁵³³ Ponekad je takav postupak i uspijeva. Primjerice, poljski potkancelar Vincent Kot izabran je za nadbiskupa Gniezna 1436. g. protiv volje poljskog kralja Vladislava III., i papa ga je potvrdio unatoč kraljevim protestima.⁵³⁴ Međutim, poljska je situacija ipak bila drugačija od ugarske, jer je ondje parlament nadglasao kralja i potvrdio Vincentov izbor. Vitez je ipak postao zagrebačkim kustosom, zbog specifične situacije u tadašnjem Ugarskom Kraljevstvu.

U Zagrebačkoj biskupiji, još je u vrijeme Bonifacija IX. većina zagrebačkih kanonikata dodijeljena izravno od pape; samo su nekolicinu dodijelili laički patroni ili ordinariji.⁵³⁵ Međutim, tijekom vladavine kralja Sigismunda, papinstvo je prestalo biti dominantan faktor pri dodjeli nadarbina. Kralj je 1404. godine oduzeo crkvenim patronima pravo dodjele crkvenih nadarbina u Ugarskom Kraljevstvu, te ga pridržao sebi.⁵³⁶ S kardinalskim kolegijem je tijekom Koncila u Konstanci postigao kompromis prema kojem će pape za prelate u Ugarskom Kraljevstvu postavljati one kandidate koje kralj predloži, dok se u dodjelu ostalih nadarbina neće miješati.⁵³⁷ Zbog toga nije iznenađujuće što je papinstvo nakon Sigismundove smrti nastojalo vratiti stvari u staro stanje, tvrdeći da je kralj ugarskoj Crkvi nametnuo ropstvo.⁵³⁸ Ovakvo je stanje omogućilo Vitezu da nadjača papine kandidate.

Vitezov slučaj još po nečemu nije bio jedinstven. Naime, već je Sigismund počeo koristiti crkvene nadarbine za zbrinjavanje svojih intelektualnih djelatnika,⁵³⁹ a Albert je samo

---

⁵³¹ Isto, 84.

⁵³² Isto, 98-99.

⁵³³ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 145.

⁵³⁴ Lewicki, Anatol (ur.), *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, vol. II. Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, vol. XII*, Nakładem Akademii umiejętności Krakowskiej, Krakov 1891., str. 351, dok. 241. Papa Eugen IV. rječito se ispričavao Vladislavu zbog svojeg postupka. Kraljev kandidat za nadbiskupiju bio je već spomenuti Vladislav z Oporowa, koji je tada bio biskup Włocławeka, a papa je obećao da će za njega naći neku drugu službu. Isto, str. 356-357, dok. 244.

⁵³⁵ Jerković, *Kandidati za prebendu*, 25-26.

⁵³⁶ Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 263-264. Prava laičkih patrona nije dirao.

⁵³⁷ Isto, 277. Papinstvo se u pravilu prešutno držalo toga dogovora, ali ne uvijek. Nikad ga nije smatralo punovaljanim, jer ga nije potpisao niti jedan papa; u vrijeme njegova sklapanja, Sveta stolica bila je vakantna.

⁵³⁸ Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 363-364, dok. 246.

⁵³⁹ Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 278.

nastavio s takvom praksom. Osim Viteza, i mnogi su drugi kancelarijski činovnici i kraljevski savjetnici stekli nadarbine ili unaprijedili svoj status nakon smjene vladara. Stjepan Basso *de Byk*, protonotar ugarske kancelarije kralja Alberta, koji je, za razliku od Viteza, već u vrijeme Sigismunda držao brojne nadarbine, a bio je i – godine 1436. – potkancelar tajne kancelarije, stekao je 1439. g. vrlo visoku službu: prepozituru Stolnog Biograda.⁵⁴⁰ Ta je prepozitura ispražnjena zahvaljujući tome što je Benedikt Mihaelov, posebni savjetnik i „siva eminencija“ ugarskog dvora, postavljen za biskupa Győra.⁵⁴¹

Karijera ovog prelata bila je vrlo slična Vitezovoj. Naime, i on je bio skromnog porijekla, a uzdigao se zahvaljujući tome što je vladaru služio kao „čovjek od povjerenja“ i obavljao savjetničke i diplomatske poslove. Kako se vidi iz darovnica kralja Alberta, Benedikt je slijedio Sigismunda na koncil u Konstanci, na carsku krunidbu u Rim i na koncil u Baselu, te je često predstavljao kralja pred Svetom stolicom; bio je imenovan i papinskim protonotarom.⁵⁴² Nastavio je služiti i kralju Albertu, koji ga je također nazivao svojim posebnim savjetnikom (*consiliarius specialis*). Pomogao mu je prilikom stjecanja ugarske krune, a slijedio ga je i u ratu protiv Poljaka i njihovih saveznika u Češkoj.⁵⁴³ Albert ga je 1438. neuspješno pokušao postaviti za biskupa Zagreba,⁵⁴⁴ a početkom 1439. uspio mu je

---

⁵⁴⁰ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 182-183, dok. 647. i str. 183, dok. 650. Za Stjepana Bassa vidi i Fedeles, Tamás, Crkvene veze između Pečuha i Zagreba: Pečuški kanonici u zagrebačkom stolnom kaptolu (1354.-1526.), *Etnografija hrvata u Mađarskoj*, vol. 11, 2004., str. 141-161, 145-146 i Szakály, Vitéz János, 11-12. Prepozit Stolnog Biograda bio je izuzet iz nadležnosti svih ugarskih biskupa, te je bio podređen izravno papi; vidi Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 60, dok. 90 i str. 65, dok. 113.

⁵⁴¹ Mályusz je smatrao da je Benedikt bio u rodu s obitelji Vincze iz Szentgyörgya (Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 291), što je uspješno osporio Fügedi, ustvrdivši da je jedina veza između njih to što se Benediktova sestra udala za jednog pripadnika te obitelji. (Fügedi, Erik, A Szentgyörgyi Vincze család, *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, br. 11, 1972., str. 261-270, 261-262. Zahvaljujem Norbertu Tóthu što me uputio na ovaj članak). Inače ga se naziva jednostavno prepozitom Benediktom ili Benediktom sinom Mihaelovim (npr. u Engel, Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, sv. I, História/Magyar tudományos akadémia-Történettudományi Intézete, Budimpešta 1996., 71 i 83). U vezu s posjedom Labdászassány (*Labdaswassan*) dovodi ga isprava budimskog kaptola iz 1431., u kojoj se spominju on, njegov bratić (*frater patruelis*) Demetrije *de Labdaswassan* i Demetrijevi sinovi Antun i Petar, te muž Benediktove sestre Jakov *Sas de Tabayd*. Benedikt, Demetrije i ostali članovi njihove obitelji tom prilikom razgraničuju svoj posjed *Labdaswassan* od susjednog posjeda *Zenththamas* (MOL DL 12 377; nepotpuna transkripcija u Kumorovitz, Bernát Lajos (ur.), *Budapest történetének okleveles emlékei, III. kötet (1382-1439)*, Budapest Történeti Múzeum, Budimpešta 1987., str. 168, dok. 996). Međutim, taj je posjed Benediktu i njegovim rođacima darovao kralj Sigismund tek 1416. godine (Károlyi, János, *Fejér vármegye története, vol. III*, Csitári Kő- és Könyvnyomdája, Székesfehérvár 1899., str. 467-468, dok. 36). Njihova obitelj vjerojatno je bila skromnog porijekla.

⁵⁴² Godine 1438. Albert je darovao Benediktu, a po njemu i njegovim srođnicima Ivanu Velikom *de Labdaswassan* i sinovima njegova spomenutog bratića Demetrija Antunu i Petru, polovicu posjeda *Raad* u šomođskoj županiji; MOL DL 72 902. Titula papinskog protonotara u Benediktovom je slučaju jamačno počasna.

⁵⁴³ MOL DL 72 903. Nekoliko mjeseci nakon prethodne darovnice, Benedikt i njegovi navedeni srođnici dobili su i jedan posjed u vesprimskoj županiji.

⁵⁴⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VI*, str. 554, dok. 520. U regesti je pogrešno navedeno da je riječ o Benediktu iz Zvolena, koji pak nikada nije bio prepozit Stolnog Biograda.

isposlovati győrsku biskupsku stolicu.⁵⁴⁵ Benedikt je predstavljao kralja prilikom sklapanja primirja s Poljacima u Namysłówu u veljači 1439,⁵⁴⁶ kao i u kasnijim mirovnim pregovorima.⁵⁴⁷ Ovo je samo primjer koji ilustrira kako je u vrijeme Vitezovih početaka u kraljevskoj kancelariji već bilo uspješnih i propulzivnih ljudi čije mu je napredovanje moglo poslužiti kao uzor.

Takvih je bilo još, a neki od njih su također napredovali u vrijeme dolaska kralja Alberta na ugarsko prijestolje. Matija od Gotalovca, vrlo moćan kancelarijski djelatnik i praktički središnja osoba kraljevske birokracije 1430-ih godina, kojeg je Albert također „naslijedio“ od Sigismunda,⁵⁴⁸ postavljen je krajem 1437. za biskupa Vaca, ali za to je vjerojatno bio više zaslužan Sigismund nego Albert.⁵⁴⁹ Grgur Németi, također protonotar, nastojao je tom prilikom dobiti pečujsku katedralnu prepozituru, koja je ispražnjena njegovim promaknućem, ali nije odmah uspio; ipak, dobio je tamošnju kustodiju, a kasnije i prepozituru.⁵⁵⁰

Sve su od navedenih osoba bile mnogo iskusnije od Ivana Viteza, i imale su mnogo veću političku težinu. Sukladno s time, i nagrade koje su dobili od vladara za svoju službu bile su veće. Iako je za mladog pisara poput Viteza kustodija nesumnjivo predstavljala veliki napredak, ona nije bila neumjereno veliki dar. U odnosu na ostale kaptole Ugarskog Kraljevstva, Zagrebački je kaptol bio iznimka po tome što u njemu kustos nije bio četvrti kanonik po časti, nego je sve do 1833. po precedenciji slijedio tek nakon svih arhiđakona (npr. na kapitulu je po protokolu smio govoriti tek nakon svih ostalih kolumnatskih kanonika i arhiđakona).⁵⁵¹ Međutim, služba kustosa donosila je velike prihode i mnogi su je se nastojali domoći.

Zadaci kustosa bili su da se brine za čuvanje crkvenih dragocjenosti, za uređenje crkve i za opskrbu liturgijskim potrepštinama. Kustos se također se brinuo za arhiv i čuvao kaptolski pečat, te pečatio isprave (i primao naknade za to).⁵⁵² Međutim, s obzirom na Vitezovu službu

---

⁵⁴⁵ Papina potvrda uslijedila je tek pola godine kasnije; Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 183, dok. 649

⁵⁴⁶ Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 388, dok. 254.

⁵⁴⁷ Isto, str. 391, dok. 256. U obje prilike kraljev predstavnik bio je i Kaspar Schlick.

⁵⁴⁸ Veliki kancelar od 1434. do 1437., i opet 1439. (Engel. P., *Magyarország világi archontológiája I*, 89).

Obavljao je i druge dužnosti u kraljevskoj birokraciji. Za Matiju od Gotalovca vidi i Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 293-294, Szakály, Vitéz János, 11-12 i *Fedeleles, Crkvene veze*, 147-148.

⁵⁴⁹ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 156, dok. 520. i str. 157, dok. 522.

⁵⁵⁰ *Fedeleles, Crkvene veze*, 148. U Peču su postojale dvije prepoziture, katedralna i crkve Sv. Ivana Krstitelja u tvrđavi.

⁵⁵¹ Gulín, Ante, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli – Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*, Golden Marketing, Zagreb 2001., 52-53.

⁵⁵² Isto, 15.

u kancelariji i na nadostatak dokumenata koji se odnose na njega u kaptolskom arhivu, imamo razloga sumnjati da je ikada osobno obnašao tu službu. Mnogo je vjerojatnije to činio preko zamjenika.⁵⁵³ Prema statutu zagrebačkog kaptola, prihodi od prebende oduzimali su se odsutnim članovima kaptola; međutim, to se pravilo često nije poštivalo.⁵⁵⁴ Sredinom 15. stoljeća, odsutni zagrebački kanonici smatrali su starim ugarskim običajem da ne moraju boraviti u svojim nadarbinama ako služe ugarskog kralja,⁵⁵⁵ što je Vitez, kao član kancelarije, činio. Umjesto njih, liturgijske obrede i ostale zadatke vršili su zamjenici – prebendari ili tzv. *clerici chori*.⁵⁵⁶ Kustosa je u njegovim zadacima mogao mijenjati podkustos (*subcustos*).⁵⁵⁷ Također, zagrebačka kustodija bila je nadarbina *sine cura*, odnosno nije uključivala dužebrižničke obaveze,⁵⁵⁸ a takve su nadarbine među klerom bile najpopularnije kao izvori prihoda.⁵⁵⁹

Vitez se u svojoj suplici za papinu potvrdu na mjestu zagrebačkog kustosa titulirao kao klerik zagrebačke biskupije.⁵⁶⁰ To nam otkriva kakav je tada bio njegov status glede svetih redova – nije primio niti jedan od njih. Klerikat je bio najniži stupanj crkvene hijerarhije, i značio je tek da je zaređeni primio tonzuru. Često se primao u nadi da će zaređeni kasnije dobiti neku crkvenu nadarbinu, a ostali redovi bi se primali tek nakon njena stjecanja.⁵⁶¹ Vitez je vjerojatno primio tonzuru ili prilikom upisa na sveučilište, ili kada se zaposlio u kancelariji. Budući da u suplici nije tražio dispencijaciju zbog maloljetnosti,

⁵⁵³ U 15. stoljeću nije bilo neuobičajeno da crkveni nadarbenik bude trajno odsutan (Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 348-349); štoviše, prelati su često prodavali svojim podređenima pravo na odsutnost (Stump, *The Reforms of the Council of Constance*, 166). Primjerice, Matija od Gotalovca tražio je i dobio od pape dopuštenje da samo uživa prihode zagrebačke prepoziture, bez da boravi u njoj (Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, 45-46).

⁵⁵⁴ Jerković, Kandidati za prebendu, 41.

⁵⁵⁵ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 415, dok. 391. I Osvald Tuz, zagrebački biskup iz druge polovice 15. st., uglavnom je boravio na kraljevskom dvoru, a biskupiju je posjećivao samo u iznimnim slučajevima. Razum, Stjepan, *Osvaldo Thuz de Szentlaszlo vescovo di Zagabria 1466-1499*. Doktorski rad. Facoltà di storia ecclesiastica, Pontificia Università Gregoriana, Rim 1995., 85 i 88.

⁵⁵⁶ Fedeles, *Crkvene veze*, 142; Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 298.

⁵⁵⁷ Statut Zagrebačkog kaptola, nastao između 1334. i 1354. godine, kada govori o obvezama zagrebačkog kustosa, najviše pažnje posvećuje njegovoj brizi za osvjetljenje katedrale prilikom liturgije (Tkalčić, Ivan Krstitelj (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis, vol. II*, Karl Albrecht, Zagreb 1874., 96-98). Iako statut spominje službu podkustosa, prihodi potonjeg nisu definirani, za razliku od podkantora, za kojeg su s velikom pažnjom nabrojana sredstva na koja je imao pravo (Isto, 83). Podkustos je vjerojatno, isto kao i podkantor, bio plaćeni službenik bez vlastitih izvora prihoda (zemljišnih posjeda ili desetine), kojem je od određenih sredstava kustos isplaćivao plaću.

⁵⁵⁸ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 513-514, dok. 483; Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 73, dok. 71.

⁵⁵⁹ Neralić, *...tibi, qui ut asseris*, 162.

⁵⁶⁰ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 539, dok. 512.

⁵⁶¹ Razum, *Osvaldo Thuz de Szentlaszlo*, 84-85.

vjerojatno je do 1438. g. napunio kanonsku dob od 21 godine.⁵⁶² Obično se očekivalo da nadarbenici unutar godine dana od stjecanja nadarbine bude zaređeni za svećenike,⁵⁶³ ali oni to često nisu činili.⁵⁶⁴ Vitez je prilikom izbora za biskupa Varadina 1445. godine bio svećenik (*in sacerdotio constitutus*),⁵⁶⁵ ali ne znamo kada je točno prije toga zaređen.

Mnogi su stariji autori mislili da je za Vitezov uspon u redovima ugarske Crkve i kancelarije bio odgovoran Matija od Gotalovca, koji je pomogao mladom i talentiranom kolegi da se probije.⁵⁶⁶ Iako je u kraljevskoj kancelariji Matija bio Vitezov nadređeni, te je jamačno bio svjestan njegova postojanja, nema ničeg što bi upućivalo na to da je ikada bilo bliskijih kontakata među njima,⁵⁶⁷ osim činjenice da su obojica bili porijeklom iz Slavonije. Mnogo je vjerojatnije da su, osim kralja Alberta, u razvoj rane Vitezove karijere bile umiješane dvije osobe koje uopće nisu bili Vitezovi zemljaci – Ivan de Dominis i Taddeo degli Adelmari. Već je Pajorin – kako smatram, ispravno – pretpostavila da je Dominis imao određenu ulogu pri postavljanju Viteza za zagrebačkog kanonika i kustosa.⁵⁶⁸ Naime, biskupi koji su nekim poslom išli na papinski dvor često su obnašali ulogu zastupnika za razne nadarbenike iz svojih područja,⁵⁶⁹ a Dominis je u vrijeme kada je podnesena molba za potvrdu Viteza na mjestu zagrebačkog kustosa često boravio na papinskom dvoru u Bologni i Ferrari.⁵⁷⁰ Za kandidate za crkvene nadarbine iz ugarske kraljevske kancelarije nastupao je

---

⁵⁶² Za stjecanje nadarbine, kandidat je morao biti eligibilan za primanje viših svetih redova, počevši od poddakonata, što znači da je morao imati najmanje 21 godinu (Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 119).

⁵⁶³ Isto. Na tome se pravilu više inzistiralo ukoliko je nadarbina uključivala dušobrižništvo. Među zagrebačkim kanonicima nije bilo neuobičajeno da se ređenje vrši tek nakon stjecanja nadarbine (Jerković, *Kandidati za prebendu*, 35-36.).

⁵⁶⁴ Demetrije Čupor je godinama držao arhiđakonat Küküllő bez da je primio više redove (Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 46, dok. 29); Mihael iz Prievidze također je znatno prekoračio rok za svećeničko ređenje (Isto, str. 132, dok. 376). Osvald Tuz je primio više redove tek nakon što je postavljen za biskupa Zagreba (*Razum, Osvald Thuz de Szentlaszlo*, 83); Cristoforo Garatone bio je još u nižim redovima kada je dobio biskupiju Korona (Marini, *Degli archiatri*, 154, bilj. b). Abel iz Korčule bio je u nižim redovima kada je postavljen za administratora zagrebačke biskupije, a još je k tome bio i kanonski maloljetan (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VI*, str. 525, dok. 498).

⁵⁶⁵ Fraknói, Vilmos (ur.), *Oklevéltár a Magyar király kegyuri jog történetéhez*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1899., str. 24, dok. XVIII.

⁵⁶⁶ Fraknói, *Vitéz János*, 11; Szakály, *Vitéz János*, 12; Fedeles, *Crkvene veze*, 148.

⁵⁶⁷ Na nedostatak dokaza o ikakvom pomaganju rane Vitezove karijere od strane Matije od Gotalovca ukazuje i Klára Csapodi-Gárdonyi; vidi Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 10.

⁵⁶⁸ Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 102.

⁵⁶⁹ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 51. Zastupnici su bili osobe koje su se brinule da poslovi njihovih patrona – poput dodjele nadarbina njihovim štićenicima – budu progurani kroz papinsku birokraciju. Postojali su poluprofesionalni stalni zastupnici, i zastupnici koji dolaze u Rim s određenim zadatkom. (Isto, 49).

⁵⁷⁰ Dominis je služio kao veza između papinskog i carskog dvora još u Sigismundovo vrijeme; vidi Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 359, 360 i 361, dok. 269; Baum, *Kaiser Sigismund*, 287 i 290. Početkom 1438. imenovan je papinskim nuncijem u Ugarskoj i Češkoj (Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 158, dok. 527 i str. 159-160, dok. 535. U ožujku 1438. konstituiran je kao *legatus missus* u kraljevstvima Ugarske i Češke i u Moravskoj markgrofoviji (Isto, str. 163, dok. 553; puni tekst konstitucije u Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 217, dok. 372). Tamo se pokazao vrlo uspješnim, isposlovavši sklapanje primirja između kralja Alberta i Poljske u Namysłówu (Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. str. 386, dok. 254). U svibnju 1439. papa je produžio njegov

kao zastupnik ili sam – kao kada je nastupio kao zastupnik Matije od Gotalovca uplativši u njegovo ime pristojbu za postavljanje za biskupa Vaca⁵⁷¹ – ili preko svojih ljudi, kao kada se njegov kapelan Bartolomej Abramo obvezao na plaćanje anata za arhiđakonat Küküllő i kanonikat transilvanske biskupije u ime Stjepana Bassa *de Byk*.⁵⁷² S obzirom na buduće veze između Dominisa i Viteza, nije samo moguće, nego je i vjerojatno da je Dominis zapazio ambicioznog mladog pisara prilikom njegovog postavljanja za zagrebačkog kustosa, te je počeo posvećivati pažnju njegovoj karijeri.

Taddeo degli Adelmari obavljao je slične zastupničke poslove kao i Dominis. Primjerice, on se u ime Abela iz Korčule obvezao na plaćanje pristojbe za imenovanje zagrebačkim biskupom sredinom 1438.⁵⁷³ Također, Taddea je Dionizije Szécsi ovlastio da u njegovo ime primi palij kada je 1440. godine postavljen za nadbiskupa Ostrogona.⁵⁷⁴ Taddeo je također vjerojatno već prilikom postavljanja Viteza za kustosa postao svjestan njegova postojanja, što će utjecati i na njihove daljnje kontakte.

4.2. Zagrebački kanonici i počeci sukoba oko biskupske stolice

Otprilike istovremeno s Ivanom Viteзом, u zagrebačku je biskupiju došlo još novih kanonika. U prvoj polovici 1437. godine iz pečujске se biskupije premjestio Benedikt iz Zvolena, stekavši zagrebački kanonikat i lektorat zamjenom za pečujски kanonikat i vukovski arhiđakonat.⁵⁷⁵ Godinu dana kasnije, u travnju 1438., zagrebačkom se kaptolu pridružio i Demetrije Čupor, stekavši zagrebački katedralni arhiđakonat i kanonikat zamjenom sa Stjepanom Bassom *de Byk*, koji je zauzvrat dobio arhiđakonat Küküllő i kanonikat u

---

mandat i poslao ga da služi kralju Albertu kao savjetnik, jer se prilikom sklapanja primirja pokazao sposobnim i dragim objema sukobljenim stranama (Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 219-220, dok. 375).

⁵⁷¹ U siječnju 1438. (Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica II*, str. 730, dok. 1316).

⁵⁷² U veljači 1439. (Isto, str. 99-100, dok. 127).

⁵⁷³ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 526-527, dok. 499. On je kasnije i vratio neotvorenu bulu o proglašenju biskupom, budući da Abel unutar kanonskog roka od 6 mjeseci nije uspio izvršiti prvu uplatu.

⁵⁷⁴ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 187-188, dok. 674 i str. 188, dok. 675. Radilo se o tome da je Taddeo nastupao ne samo kao puki zastupnik, nego je primao palij *ad instar*. Naime, papa je palij poslao biskupima Győra i Vaca (Benediktu od Labdásvarsányja i Matiji od Gotalovca) po Valentinu iz Kapoša, a istovremeno je poslao i Taddea da palij od tih biskupa primi.

⁵⁷⁵ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 493-494, dok. 467. Sa zamjenom se složio ugarski kralj Sigismund, koji je naveden kao patron zagrebačkih kanonikata, prebendi i lektorata.

Transilvaniji.⁵⁷⁶ Budući da je arhiđakonat uključivao dušobrižništvo, Demetrije se radije zamijenio s Benediktom iz Zvolena, stekavši tako lektorat, koji je bio jednostavna služba. Do tada se uspio zarediti samo za podđakona.⁵⁷⁷

Samo od sebe nameće se pitanje zašto je ovoj dvojici Vitezovih kolega s Bečkog sveučilišta bilo toliko stalo to toga da dođu u Zagreb, a pogotovo Demetriju, čiji su prihodi u Transilvaniji bili mnogo veći nego u zagrebačkom kaptolu.⁵⁷⁸ Odgovor je relativno jasan. Naime, zagrebačka je biskupska stolica tada bila vakantna, a Benedikt i Demetrije nadali su se izboru za biskupa. Obojica su se vjerojatno neugodno iznenadila kada je u svibnju 1438., na zahtjev kralja Alberta, papa za upravitelja zagrebačke biskupije postavio maloljetnog papinskog protonotara i studenta u Padovi Abela iz Korčule, s mogućnošću da bude imenovan biskupom nakon što napuni kanonsku dob.⁵⁷⁹ Naime, kralj Sigismund i Albert nekoliko su puta neuspješno tražili papu da dade Abelu Zagrebačku biskupiju, i on je na kraju popustio. Međutim, već sljedeće zime kralj Albert se predomislio, i odlučio zagrebačkom biskupijom nagraditi već spomenutog iskusnog diplomata Benedikta Mihaelovog, navevši kao izliku da je Abel nesposoban za upravljanje biskupijom i da su kler i narod Zagreba nezadovoljni njime. Papa je, preko Ivana de Dominisa – koji je i u ovoj situaciji služio kao poveznica između Albertova dvora i papinske kurije – obećao Albertu da će razmisliti o tome, ali ipak nije svrgnuo Abela.⁵⁸⁰

---

⁵⁷⁶ Isto, str. 521, dok. 493. Da je riječ o katedralnom arhiđakonatu vidi se iz Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 192, dok. 694. Benedikt iz Zvolena, koji je u dokumentu naveden kao nosilac arhiđakonata, primio ga je zamjenom za lektorat s Demetrijem Čuporom.

⁵⁷⁷ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 528-529, dok. 502. i str. 530, dok. 504. Zagrebački lektorat nije uključivao dušobrižništvo (Isto, str. 493-494, dok. 467).

⁵⁷⁸ Prihodi arhiđakonata Küküllő otprilike u vrijeme Demetrijeva odlaska iznosili su 20 maraka (Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 183-184, dok. 651) ili, zajedno s kanonikatom, 150 florena (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 521, dok. 493). U usporedbi s time, arhiđakonat zagrebačke biskupije donosio je samo 8 maraka (Isto, str. 529-530, dok. dok. 503).

⁵⁷⁹ Isto, str. 525, dok. 498. Pálosfalvi (Pálosfalvi, Tamas, Cilleiek és Tallóciak: küzdelem Szlavóniáért (1440–1448), *Századok*, br. 134, 2000., str. 45–98, 49) i Pajorin (Pajorin, L'Influsso del concilio di Basilea, 102), pozivajući se na Fraknóijeva istraživanja, tvrde da je Abel bio rođak Matka Talovca.

⁵⁸⁰ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 554, dok. 520. Nakon početnih problema s plaćanjem pristojbe za imenovanje, Abel je do kraja 1439. preko banke Medici uspio uplatiti većinu predviđenog iznosa, a ostatak mu je oprošten (Isto, str. 526-527, dok. 499 i str. 561-562, dok. 527). Nešto kasnije izdana mu je potvrda da prilikom postavljanja za zagrebačkog biskupa neće morati plaćati *servitium commune*, jer ga je već platio. (Isto, str. 563, dok. 529). Kralju je uskoro to pitanje postalo nebitno, jer je Benedikta postavio za biskupa Győra. Usp. Lukinović, Andrija, Biskup Benedikt de Zolio (1440-1454), U: Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb 1995., str. 189-197, 190-191. Pálosfalvi, također na tragu Fraknóija, pretpostavlja da je Albert odlučio svrgnuti Abela uslijed pritiska kraljice Elizabete i grofova Celjskih (Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 49). Iako ne tvrdim da to nije točno, činjenica je da je Albert mnogo dugovao i oslanjao se na Benedikta, te ga je htio prikladno nagraditi; moguće je da je Zagrebačku biskupiju u ovom slučaju bilo jednostavno najlakše zadobiti u tu svrhu.

Uskoro nakon Abelova imenovanja, Demetrije Čupor dobio je „utješnu nagradu“ – u srpnju 1438., na zahtjev kralja Alberta, postavljen je za biskupa Knina.⁵⁸¹ Unatoč tome, čini se da nije imao ozbiljnih namjera da zaista preuzme tu biskupiju. Nakon što je istekao rok za plaćanje pristojbe, nekoliko puta je tražio odgodu izdavanja bule o imenovanju, navodeći kao izliku osmanske provale i premještanje papinske kurije iz Ferrare u Firencu, zbog čega tobože nije mogao obaviti uplatu.⁵⁸² U travnju 1439. zatražio je da i dalje može držati lektorat i kanonikat u Zagrebu, ponovno navevši da Osmanlije pljačkaju posjede kninskog biskupa, te da od njih ne bi mogao dostojno živjeti. Također je rekao da zaista ima namjeru otići u Knin i suprotstaviti se Osmanlijama.⁵⁸³ Međutim, to se nije dogodilo. U proljeće 1439. sudjelovao je u saboru slavonskog plemstva u Križevcima,⁵⁸⁴ a godine 1440. nadarbine u Kninu dodjeljivao je generalni vikar.⁵⁸⁵ Demetrije je u međuvremenu vjerojatno nastavio boraviti u Zagrebu, i čekati novu priliku za imenovanje biskupom.⁵⁸⁶

Vitez se vjerojatno nije miješao u te zakulisne igre. Ljudevit Ivančan smatrao je da je Vitezova kasnija tvrdnja da je poznao Benedikta iz Zvolena dok je potonji još bio u nižim redovima značila da se to odnosi na njihov zajednički boravak u zagrebačkom kaptolu,⁵⁸⁷ ali je Benedikt već bio svećenik kada je 1437. g. došao u Zagreb.⁵⁸⁸ Vjerojatnije je ta Vitezova tvrdnja značila da je poznao Benedikta dok su bili na sveučilištu u Beču. Također, tvrdnja Pavla iz Ivanića da je Vitez dugo boravio u Zagrebačkoj biskupiji⁵⁸⁹ ne mora značiti da je Vitez zaista cijelo vrijeme boravio ondje dok je bio njezin kustos. U svakom slučaju, tada još nije bio niti izdaleka dovoljno važan da bi mogao ciljati na mjesto zagrebačkog biskupa, ali je imao prilike upoznati se s budućim sudionicima spora oko njega.

⁵⁸¹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VI*, str. 532-533, dok. 506. Pálosfalvi je (također se pozivajući na Fraknóija) tvrdio da je moguće da je Demetriju ovo imenovanje isposlovao Matko Talovac, čiji je familijar bio Demetrijev brat Akacije Čupor (Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 49). Ako je zaista želio zagrebačku biskupsku stolicu za Abela s Korčule, moguće je da je Matko isposlovao Kninsku biskupiju za Demetrija, kao Abelova konkurenta, kako bi ga umirio.

⁵⁸² Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 172, dok. 598; Lukinović: str. 567-568, dok. 534.

⁵⁸³ Isto, str. 588, dok. 542. Dalmatinski biskupi su tijekom 15. st. zbog siromaštva i turske opasnosti često tražili da uz biskupiju drže i druge nadarbine; vidi Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 281 i 284.

⁵⁸⁴ Kukuljević Sakcinski, Ivan (ur.), *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Pars II, Volumen I*, Ljudevit Gaj, Zagreb 1862., 17.

⁵⁸⁵ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 194, dok. 706.

⁵⁸⁶ U 15. st. nije bilo neuobičajeno da biskup nikada ne boravi u svojoj biskupiji, pogotovo ako je bila siromašna; takav je uglavnom čekao da dobije neku bogatiju. Vidi Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 255.

⁵⁸⁷ Ivančan, Ljudevit, *Podatci o zagrebačkim kanonicima*. Rukopis. Kaptolski arhiv u Zagrebu, Zagreb 1912-1924., 174. Ta izjava potječe iz Vitezova pisma papi o stanju zagrebačke biskupije iz 1450. g. (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 186, dok. 180; Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 150, dok. 72).

⁵⁸⁸ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VI*, str. 493-494, dok. 467.

⁵⁸⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 152, dok. 72, bilj. k.

Naime, Abel iz Korčule umro je sredinom 1440. godine, ali zagrebačka biskupska stolica nije dugo ostala praznom. Papa je u srpnju te godine postavio Benedikta iz Zvolena za biskupa.⁵⁹⁰ Benedikt je bio čovjek grofova Celjskih, glavnih pobornika kraljice Elizabete u prijestolnim borbama koje su izbile nakon smrti kralja Alberta, a postavljanje za biskupa vjerojatno mu je isposlovao grof Fridrik, koji je tvrdio da je Elizabeta nekada nakon Abelove smrti na njega (Fridrika) prenijela *ius patronatus* nad zagrebačkom biskupijom.⁵⁹¹ Iako u početku nije podržala Benediktov izbor za biskupa, Elizabeta je krajem 1440. zaista prenijela patronat nad zagrebačkom biskupskom stolicom na Fridrika i Ulrika Celjskog, kao nagradu za njihovu pomoć u prijestolnim borbama. Jedini je uvjet bio da svoje kandidate za biskupsku stolicu prvo predstave kraljici.⁵⁹² I kraljica i grof Fridrik u tim ispravama, koje potječu s kraja 1440. g., upadljivo tvrde da nemaju nikakvih sumnji u legalnost Benediktova izbora, što je siguran znak da su drugi takvih sumnji itekako imali.

Kralj Vladislav nije bio nimalo zadovoljan ovakvim razvojem događaja, jer nije mogao dopustiti da njegovi neprijatelji drže pod kontrolom bogatu i strateški pozicioniranu zagrebačku biskupiju, pogotovo zato što su njeni posjedi bili praktički jedini izvor prihoda slavonskog bana, koji je bio njegov pristaša Matko Talovac.⁵⁹³ Zato je Vladislav 17. travnja 1441. za biskupa priznao alternativnog kandidata – Petra Kottlera, koji je tada bio kanonik Brixena i kancelar austrijskog vojvode Alberta VI., glavnog saveznika kraljice Elizabete.⁵⁹⁴

⁵⁹⁰ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VI*, str. 613-615, dok. 561.

⁵⁹¹ Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 17-18, dok. X. Podatak o prenošenju patronatskog prava na grofa Fridrika Celjskog nakon Abelove smrti nalazi se u dokumentu kojim grof prenosi dio tog prava, koji se odnosi na popunjavanje nadarbina u katedrali i čazmanskoj kolegijalnoj crkvi, na biskupa Benedikta 1. listopada 1440. Kraljica Elizabeta je potvrdila taj čin potvrdila nekoliko mjeseci kasnije (Isto, str. 19, dok. XII).

⁵⁹² Isto, str. 18-19, dok. XI. Ova je povlastica imala vrijediti doživotno i nije bila nasljedna.

⁵⁹³ Nakon 1419. godine, slavonskim banovima gotovo da nije ostalo banskih posjeda, te su sredstva crpili iz nepopunjenih nadarbina Zagrebačke biskupije (Pálosfalvi, Támas, Slavonski banovi u 15. stoljeću, U: Kruhek, Milan (ur.), *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2004., str. 45-50, 47 i 49).

⁵⁹⁴ Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 20-21, dok. XIII. Albert je bio brat kralja Fridrika. Intervenirao je u korist kraljice Elizabete čim je Vladislav došao u Ugarsko Kraljevstvo (Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 418, dok. 275). Kraljica je u proljeće 1440. prenijela na Alberta namjesništvo nad (Vanjskom) Austrijom, koja po nasljednom pravu pripada njenom sinu Ladislavu, dok Ladislav ne napuni 16 godina (Teleki, József (ur.), *Hunyadiak kora Magyarországon*, vol. X, Emich Gusztáv Könyvnyomdája, Budimpešta 1853., str. 81-83, dok. XXXIV). Također, s Albertom je 31. 5. iste godine u Győru sklopila savez. (Baum, Wilhelm, Albrecht VI. (+ 1463), Erzherzog von Österreich. Skizze einer Biographie (1. Teil), *Der Sülchgau*, vol. 31, 1987., str. 23-45, 25). U to je vrijeme još trajao rat između Alberta i njegova brata Fridrika oko nasljedstva nad Unutrašnjom Austrijom, koji je zaključen 26. kolovoza 1440. mirom u Hainburgu (Willich, Thomas (ur.), *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440-1493)*, Heft XII: *Die Urkunden und Briefe des Österreichischen Staatsarchivs in Wien, Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Allgemeine Urkundenreihe, Familienurkunden und Abschriftensammlungen (1440-1446)*, Böhlau Verlag, Beč/Weimar/Köln 1999., str. 55-57, reg. 17). Tom je prilikom i Elizabeta sklopila mir s Fridrikom i na njega prenijela namjesništvo nad Austrijom, u zamjenu za podršku protiv njenih neprijatelja, povrat njenih posjeda u Austriji i zajam od 5000 florena; također mu je predala svoju djecu kao taoce (Isto, str. 59-61, reg. 20). Elizabeta i Albert su također u ime grofova Celjskih sklopili s Fridrikom primirje na 10 mjeseci (Isto, str. 58-59, reg. 19). Vidi i Jefferson, John, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan*

Vladislav ga je za biskupa Zagreba priznao nominalno kao nagradu za njegove zasluge prilikom oslobađanja župana Somogyja Emerika Marcalija iz Albertova zatočeništva,⁵⁹⁵ ali pod uvjetom da ban Matko Talovac do Božića 1441. drži utvrde zagrebačke biskupije, kako bi mogao braniti Slavoniju.⁵⁹⁶ Zanimljivo je da je Vladislav tu odredbu donio 17. travnja, na vojnom pohodu kod Szombathelyha, dok su već vjerojatno trajali pregovori Vladislava s grofovima Celjskima.⁵⁹⁷ Znamo, dakle, da je Albert u to vrijeme bio u pregovorima s Vladislavom, te je moguće da je priznavanje njegovog kandidata za biskupa predstavljalo određeni ustupak, kako bi ga se pridobilo da nagovori Celjske na sklapanje primirja.

Petra, koji je tada bio župnik Ljubljane i kancelar vojvode Alberta, za biskupa su još u kolovozu 1440. pred baselskim papom Feliksom V. nominirali vojvoda Albert i kraljica Elizabeta.⁵⁹⁸ U to vrijeme Benedikt iz Zvolena nije imao nikakve vlasti u Zagrebačkoj biskupiji, nego ju je okupirao biskup Senja Ivan de Dominis, kojeg Elizabeta u pismu papi Feliksu od 13. kolovoza 1440. naziva pobunjenikom; također je istaknula da je zagrebački kaptol u prevelikom strahu da samostalno izabere kandidata.⁵⁹⁹ Iz toga je očito da je Elizabeta svoju podršku Benediktu iz Zvolena dala tek mnogo kasnije, vjerojatno na inzistiranje grofova Celjskih. Feliks V. je u studenom 1440. potvrdio Petra za zagrebačkog biskupa.⁶⁰⁰ Za to je vrijeme kralj Vladislav nastojao zagrebačku biskupsku stolicu osigurati Ivanu de Dominisu, ali je rimski papa to odbio provesti, zbog prevelikog otpora drugih zainteresiranih strana.⁶⁰¹ Eugen IV. našao se u osjetljivoj situaciji, budući da je već podržao Benedikta iz Zvolena kao

---

Murad: The Ottoman-Christian Conflict from 1438-1444, Koninklijke Brill, Leiden 2012., 251. Za sukob između Fridrika i Celjskih vidi i Kurelić, Robert, *The Uncrowned Lion: Rank, Status and Identity of the Last Cilli*. Magistarski rad. Department of Medieval Studies, Central European University, Budimpešta 2005., 60-61.

⁵⁹⁵ Kraljica Elizabeta zarobila je u Komaromu Emerika Marcalija i Matka Talovca još na početku prijestolnih borbi, prije dolaska kralja Vladislava u Ugarsku. Matko Talovac vrlo je brzo oslobođen, i odmah je počeo raditi na Emerikovu oslobađanju. Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 50-51.

⁵⁹⁶ Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 20-21, dok. XIII. Vidi i Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 59-60.

Kraljica Elizabeta povjerila je vojvodi Albertu da drži Emerika Marcalija u zatočeništvu, a u proljeće 1441. Albert ga je pristao osloboditi na određeni rok. Matko Talovac izdao je 30. svibnja 1441. ispravu kojom jamči da će se do Božića Emerik vratiti u zatočeništvo, a ako potonji to ne učini, Matko ima isplatiti Albertu 20 000 florena. (Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 97-99, dok. XLIV).

⁵⁹⁷ Celjski su se pokorili Vladislavu 19. travnja 1441. Kurelić, *The Uncrowned Lion*, 57 i Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 58.

⁵⁹⁸ Pismo kraljice Elizabete poslano je 13. kolovoza 1440. iz Požuna, ali je pred papom Feliksom u Baselu pročitano tek u listopadu iste godine. Haller, Johannes i Herre, Hermann (ur.), *Die Protokolle des Concils 1440 - 1443: Aus dem Manuale des Notars Jakob Hüglin, Concilium Basiliense. Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel, Band 7*, Helbing und Lichtenhahn, Basel 1910., 265.

⁵⁹⁹ Haller, Johannes (ur.), Beiträge zur Geschichte des Konzils von Basel, *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, serija 2, vol. 16 (55), 1901., str. 207-245., str. 230-231, dok. 24. Vojvoda Albert istog je dana poslao čestitku papi Feliksu na krunidbi, te ga ujedno zamolio da potvrdi Petra za zagrebačkog biskupa. Isto, str. 231-232, dok. 25.

⁶⁰⁰ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 541, additamentum 5. Iako je obavijest o imenovanju poslana kraljici Elizabeti i Fridriku Celjskom, oni su u to vrijeme već izjavljivali da nimalo ne sumnjaju u legalnost biskupa Benedikta.

⁶⁰¹ Haller i Herre, *Die Protokolle*, 265, bilj. 1.

zagrebačkog biskupa, ali je uvidio da njegova podrška ubrzano kopni. Međutim, odbio je potvrditi bilo kandidata kraljice Elizabete, bilo kralja Vladislava. Kao i u slučaju Vincenta Kota, opsežno se ispričavao Vladislavu, ali je rekao da je podrška Benediktu iz Zvolena prejaka i da bi vjerojatno izbio skandal ako ga ukloni, a možda ga nitko ne bi niti slušao.⁶⁰²

Stanje u Zagrebačkoj biskupiji očito je bilo kaotično. Trojica biskupa borili su se za pristaše – Benedikta iz Zvolena podržavali su Celjski i rimski papa, kralj Vladislav podržavao je Ivana de Dominisa, a kraljica Elizabeta, vojvoda Albert i baselski papa Petra Kotrera. Kraljica Elizabeta je, kao što smo vidjeli, krajem godine ipak podržala kandidata grofova Celjskih. To je značilo da njezina stranka dobiva na koheziji, i Vladislav je morao reagirati.

Priznavanje Petra Kotrera, Albertova kancelara, za biskupa 1441. godine vjerojatno je predstavljalo Vladislavov pokušaj razbijanja saveza svojih neprijatelja, kojim bi ujedno izbio Celjskima iz ruku kontrolu nad Zagrebačkom biskupijom. Vladislavovi su pristaše zarobili Ulrika Celjskog kod Győra već na početku izbijanja sukoba, u lipnju 1440. godine,⁶⁰³ a u travnju 1441. Vladislav je uspio pregovorima privoliti Celjske da mu se pokore.⁶⁰⁴ Tijekom pregovora vjerojatno je dogovoreno da će Celjski prestati podržavati Benedikta iz Zvolena, a Petar Kotrter vjerojatno je bio kandidat na kojeg su i oni, makar nevoljko, mogli pristati. Ipak, unatoč porazu, Celjski su nastavili s prilično nezavisnom politikom.⁶⁰⁵ U Slavoniji je njihova vojska pod vodstvom češkog plaćenika Ivana Vitovca nastavila s opsadom Gradeca još neko vrijeme nakon što su se grofovi pokorili Vladislavu.⁶⁰⁶

Nekoliko dana prije nego što je potvrdio Petra za zagrebačkog biskupa, 12. travnja 1441., tijekom pregovora s Celjskima kod Szombathelyja, Vladislav je poslao pismo papi Eugenu u kojem priznaje papine argumente da je nemoguće postaviti Ivana de Dominisa za

---

⁶⁰² Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 198, dok. 726. Pismo je poslano 25. svibnja 1441. Kao ustupak kralju, poručio mu je da je postavio Ivana de Dominisa za biskupa Varadina, jer su Vladislav i njegovi baruni već više puta tražili neku nagradu za njega. Pálosfalvi naglašava da je, unatoč papinoj tvrdnji da je Benedikt iz Zvolena bio izabran jednoglasno, kaptol bio podijeljen, te da je dio kanonika nastavio podržavati bana Matka Talovca. Ustupci koje je kaptol tada morao dati Celjskima – pogotovo ustupanje međimurske desetine – u zamjenu za obećanje Celjskih da će štititi kaptolska dobra mogli bi ukazivati na određenu količinu prisile prilikom izbora biskupa (Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 54). Zagrebački je kaptol 1458. pred kraljem Matijašem tvrdio da je na ustupanje međimurske desetine Celjskima pristao samo zbog straha od njih (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 339, dok. 321).

⁶⁰³ Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 421, dok. 276. Zarobljenog Ulrika pred kralja je doveo Matko Talovac, a na čuvanje je povjeren biskupu Egera Šimunu Rozgonyju, koji je bio najgorljiviji pobornik Vladislava u Ugarskoj - „malen stasom, ali vrlo silan, prikladniji za rat nego za biskupovanje“ (Isto, str. 418-19, dok. 275, preveo T. M.).

⁶⁰⁴ Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 58.

⁶⁰⁵ Kurelić, *The Uncrowned Lion*, 31-32 i 57.

⁶⁰⁶ Odmah nakon što su mu se pokorili 19. travnja 1441., Vladislav je zabranio Celjskima da uznemiravaju Gradec (Tkalčić, *Monumenta historica Zagrabiae II*, str. 183-184. dok. 130), a 6. svibnja pisao je građanima Gradeca da je poručio grofovima Celjskima da prestanu s opsadom grada, te da će, ako ga odbiju poslušati, poslati gradu pomoć. Moli građane da do tada izdrže (Isto, str. 184, dok. 131).

zagrebačkog biskupa, te da pristaje na njegovo postavljanje na varadinsku biskupsku stolicu.⁶⁰⁷ Time je istovremeno iskoristio Eugena da bi stekao neku veću čast za Ivana de Dominisa i izbjegao potvrditi Eugenova kandidata za zagrebačkog biskupa, priznavši Petra, kandidata pape Feliksa, nekoliko dana kasnije. Ovakvo „balansiranje“ među dvama papama radi vlastite koristi nije bio neuobičajeno među tadašnjim vladarima.⁶⁰⁸ Dominisovo je imenovanje za varadinskog biskupa odredilo buduću Vitezovu karijeru i odvuklo ga iz Zagreba sjevernije, u Varadin. To je bila vrlo sretna okolnost za njega, budući da je Zagrebačka biskupija zapala u naizgled nerazrješive sporove, te je vrlo teško zamisliti kako bi Vitez napredovao da je ostao vezan uz nju.

Naime, Benedikt iz Zvolena bio je kao zagrebački biskup u potpunosti odan Celjskima. Osim što su ga postavili za biskupa, grofovi su preko njega u zagrebački kaptol ubacili i nekoliko svojih kanonika, poput Martina iz Gurka, kancelara grofa Fridrika,⁶⁰⁹ i Andrije Duringa, grofova kapelana.⁶¹⁰ U svojem pismu papi Nikoli V. o stanju Zagrebačke biskupije iz 1450. godine, Ivan Vitez je pisao da je Benedikt vezao biskupiju uz laičku vlast – vlast grofova Celjskih – i da nikada nije zavladao biskupskim utverdama i posjedima.⁶¹¹ Iako se to moglo odnositi i na kasnija razdoblja, moguće je da Benedikt već u startu nije uspio zaista ući u posjed biskupije, pogotovo ako uzmemo u obzir da je Matko Talovac držao njene utvrde. U istom pismu Vitez napominje da se Benedikt bio spreman zamijeniti s Demetrijem Čuporom za Kninsku biskupiju još u vrijeme kada je legat bio Giuliano Cesarini, a gubernator Zagrebačke biskupije ban Matko Talovac, dakle prije kraja 1444. godine, jer je bio očajan što ne može ući u posjed biskupije.

Iako je Vitez možda ovako pisao kako bi opravdao kasnije Demetrijeve pretenzije na Zagrebačku biskupiju, ban Matko Talovac je, kao što smo vidjeli iz povlastice kralja Vladislava iz 1441. godine, zaista držao biskupijske utvrde. Štoviše, čini se da ih nije vratio niti na Božić 1441., jer je još 1443. držao biskupijske posjede i utvrde. Benedikt je zbog toga

---

⁶⁰⁷ Haller i Herre, *Die Protokolle*, 265, bilj. 1.

⁶⁰⁸ Takva praksa nije bila neuobičajena za vladare koji su objavili neutralnost u sukobu između Koncila u Baselu i pape Eugena; kralj Fridrik III. je 1443. pisao i Koncilu i Eugenu IV. glede imenovanja biskupa Freisinga (Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 179, dok. 73) i Brixena (Isto, str. 254, dok. 108.). Također, nije bilo neobično što je Vladislav podržao kandidata koji je imao potvrdu koncilskog pape; uz sebe je imao nekoliko jakih pobornika Koncila u Baselu, poput biskupa Krakova kardinala Zbigniewa Oleśnickog (Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 426-427, dok. 281 i str. 428-430, dok. 282), nadbiskupa Gniezna Vincenta Kota (Isto, str. 404-406, dok. 263 i str. 422, dok. 277) i svoga tajnika Nikole Lasockog (Jefferson, *The Holy Wars*, 267). Crkva u Poljskoj je u prosincu 1441. priznala Feliksa V. za papu (Isto).

⁶⁰⁹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 1, dok. 1.

⁶¹⁰ Isto, str. 21, dok. 26.

⁶¹¹ Isto, str. 186, dok. 180; Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 150, dok. 72.

ekskomunicirao i njega i zagrebački kaptol. Oni su se početkom 1443. požalili rimskom papi i izjavili da su se spremni podreći sudu papinskog legata Cesarinija, na što je Eugen IV. na određeni rok skinuo ekskomunikaciju s njih.⁶¹² Kaptol je tom prilikom Cesariniju izjavio da ih je kralj Vladislav prijetnjama prisilio da odbiju poslušnost Benediktu, i zbog toga im je Cesarini dao određeni rok da se izmire s njime.⁶¹³ Oni to vjerojatno nisu učinili, a ni Cesarini se, po svemu sudeći, nije naročito trudio da do izmirenja dođe. Naime, budući da su Cesarini i kralj Vladislav tada zajedničkim snagama pripremali križarski pohod, nije imalo smisla da legat slabi poziciju kralja i njegovih pristaša.⁶¹⁴

Benedikt se, frustriran svojom nemoći, u lipnju 1444. obratio kardinalu Szécsiju moleći ga da u papinskoj kuriji intervenira u njegovu korist, jer legat Cesarini ne želi djelovati protiv Matka Talovca i samo odugovlači s rješanjem spora oko biskupije.⁶¹⁵ Matko Talovac pak nikad nije priznao Benedikta za biskupa,⁶¹⁶ i Benedikt mu se zbog toga osvećivao i nakon smrti – 1445. godine, nakon što su Celjski osvojili biskupijske posjede, Benedikt je skinuo interdikt koji je prije stavio na njih, izuzevši samo kapelu Sv. Katarine u čazmanskoj kolegijalnoj crkvi, gdje je Matko bio pokopan. Papa je taj čin smatrao ilegalnim, jer je ban prije smrti od njega dobio potpuni oprost, te je uklonio s nje interdikt.⁶¹⁷

Petar Kottler je još sredinom 1443. nosio titulu zagrebačkog biskupa,⁶¹⁸ ali nije poznato je li ikada zaista ušao u posjed biskupije. Čak i ako su se Celjski do tada pomirili s njegovim imenovanjem, a čini se da jesu,⁶¹⁹ Petar nije imao volje da preuzme biskupsku

---

⁶¹² Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VII*, str. 28, dok. 33; Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 207-208, dok. 771. Ban Matko u svoju je obranu ustvrdio da bez biskupskih utvrda ne može braniti Slavoniju od Turaka. Znakovito je i da su se ekskomunicirani obratili rimskome papi za odrešenje; naime, do tada je kardinal Cesarini, kao Eugenov legat, uspio privući Ugarsku i mnoge Vladislavove službenike na stranu rimskog pape i umanjiti utjecaj koncilskih otaca i Feliksa V. (Jefferson, *The Holy Wars*, 277).

⁶¹³ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VII*, str. 32-33, dok. 36.

⁶¹⁴ Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 68.

⁶¹⁵ Bónis, György, *Szentszéki regeszták - Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon*, Püski Kiadó, Budimpešta 1997., str. 307, reg. 2563.

⁶¹⁶ I grofovi Celjski su vjerojatno nakon priznavanja Vladislava za kralja uskratili podršku Benediktu. To bi objasnilo Vitezovu tvrdnju prema kojoj je Benedikt, očajan zbog nemogućnosti preuzimanja biskupije, nekoliko puta dao naslutiti banu Matku Talovcu i legatu Cesariniju da je spreman zamijeniti se s Demetrijem Čuporom za Kninsku biskupiju. Vidi Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VII*, str. 185, dok. 180. Međutim, moguće je da je Vitez time samo opravdavao kasnije pokušaje da se Demetrija postavi za zagrebačkog biskupa.

⁶¹⁷ Isto, str. 50, dok. 56.

⁶¹⁸ Willich, *Regesten Kaiser Friedrichs III. XII*, str. 154-155, reg. 168. Zagrebački biskup Petar je 27. kolovoza te godine naveden kao svjedok jedne isprave Fridrika III., izdane u Bečkom Novom Mjestu, zajedno sa svojim patronom vojvodom Albertom, Ulrikom Celjskim i drugima. Čini se da su Celjski do tada prihvatili njegovo imenovanje.

⁶¹⁹ Iako ne navodi dokument iz prethodne bilješke, koji je Ulrik Celjski supotpisao s biskupom Petrom – što samo po sebi ukazuje na neki oblik koegzistencije – Pálosfalvi napominje da grofovi nakon 1441. nisu ništa poduzeli glede priznavanja Benedikta iz Zvolena za biskupa. Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 65.

stolicu. Predomislio se tek krajem 1443., kada je već bilo prekasno, jer ga je njegov gospodar, vojvoda Albert, tada već bacio u lance; Piccolomini je zapisao da nitko ne vjeruje da će Petar ikad više biti slobodan.⁶²⁰ Zbog tog je prijestupa Albert pao u kaznu ekskomunikacije, te se obratio legatu koncila u Baselu i kardinalu pape Feliksa V. Aleksandru Mazovskom da ga odriješi, što je potonji i učinio, budući da prilikom Petrova zarobljavanja nije došlo do prolijevanja krvi.⁶²¹ Petar Kottler tek se 1446. izmirio sa svojim gospodarom i vratio u njegovu službu kao kancelar.⁶²²

Demetrije Čupor za to je vrijeme i dalje bio kninski biskup, čak i ako nije boravio u svojoj biskupiji. Još u travnju 1444., u jednoj ispravi kralja Vladislava tituliran je kao biskup Knina.⁶²³ Ukoliko se još uvijek nadao postavljanju na zagrebačku biskupsku stolicu, vjerojatno je čekao povoljniju priliku.

4.3. Protonotar i varadinski prepozit

Vitez, iako je bio zagrebački kustos, vjerojatno nije mnogo boravio u Zagrebu. Također, nije bio spreman na kompromise s biskupom Benediktom iz Zvolena. U svojem je pismu o stanju zagrebačke biskupije izjavio da nije bio u njegovoj blizini otkad je taj postavljen za biskupa, što znači prije sredine 1440.⁶²⁴ Vjerojatno je veliku većinu vremena provodio u kraljevskoj kancelariji. Već u kolovozu 1439. titulira se kao zagrebački kustos i protonotar kralja Alberta,⁶²⁵ a moguće je da je bio uz potonjeg kada se potonji bolestan vraćao s osmanske granice prema Beču.⁶²⁶ U nekoliko darovnica, kojima je Albert u Bodrogu

---

⁶²⁰ Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 267, dok. 111. Piccolomini ne piše zbog kojeg je zločina Petra snašla takva sudbina, ali spominje da su mu mnogi rekli da je to utamničenje bilo zaslužno. Na drugom mjestu (Piccolomini, Enea Silvio, *De viris illustribus*, Societas Litteraria Stuttgardiensis, Stuttgart 1842., 53) navodi da je Albert zatvorio Petra zbog izdaje i zaplijenio njegove dvorce, a opisuje i njegov pokušaj bijega.

⁶²¹ 27. siječnja 1444. Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 146-147, dok. LXV. Legat tom prilikom naziva Petra izabranim i potvrđenim zagrebačkim biskupom. Međutim, Albert je tek mnogo kasnije definitivno odriješen od ekskomunikacije. Langmaier, Konstantin Moritz A, *Erzherzog Albrecht VI. von Österreich (1418–1463) – Ein Fürst im Spannungsfeld von Dynastie, Regionen und Reich*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 2015., 73-74.

⁶²² Isto, 237.

⁶²³ MOL DL 13 827. Zagrebački biskup u toj ispravi nije naveden. Ostali biskupi koji su navedeni kao svjedoci bili su biskup Egera i veliki kancelar Šimun Rozgonyi, biskup Varadina Ivan de Dominis, biskup Vesprima Matija od Gotalovca, biskup Čanada Petar, i biskup Vaca Petar Kecseti.

⁶²⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VII*, str. 186, dok. 180; Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 150, dok. 72: „...nam a promotionis suae tempore nec loco, nec conversatione sibi proximus esse potui.“

⁶²⁵ MOL DF 231 184 i MOL DF 231 192, 31. kolovoza 1439. Za obje isprave, vidi Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 81.

⁶²⁶ Albertov itinerar vidi u Hödl, *Albrecht II*, 28-36.

(između Budima i Višegrada) 12. listopada potvrdio ili prepustio nekoliko posjeda Stjepanu Rozgonyju, njegovom sinu Sebastijanu i bratu Jurju,⁶²⁷ kao kraljevi ljudi za uvođenje u posjed, posebno u tu svrhu poslani s dvora, navedeni su kraljev protonotar Johannes *de Zredna* i notar Dionizije iz Stolnog Biograda.⁶²⁸

Te su darovnice zapravo prepuštanje trajnog vlasništva nad imanjima koje su Rozgonyji već držali pod hipotekom, a založili su im ih ili još car Sigismund, ili kralj Albert. Sačuvane su u nekoliko prijepisa nastalih tijekom cijelog stoljeća, jer su očito bile vrlo vrijedne Rozgonyjima. Jedan od posjeda bio je gaz na Dunavu kod Požuna, koji je već prije bio založen Rozgonyjima, a Albert im ga je 7. srpnja 1439. dao u trajno vlasništvo, nominalno zbog zasluga koje je Stjepan stekao boreći se protiv Poljaka u Spiškom kraju tijekom nedavnog rata.⁶²⁹ Do uvođenja u posjed došlo je tek nekoliko mjeseci kasnije, vjerojatno zato što je darivanje izvršeno na putu u bojni pohod protiv Osmanlija. Ivan Vitez spominje se kao kraljev čovjek u pismu koje je Albert poslao budimskom kaptolu, koji je imao svjedočiti uvođenju.⁶³⁰ Prema kaptolskom izvještaju, uvođenje je izvršeno oko mjesec dana kasnije, 23. studenog, ali ga nije izvršio Vitez, nego Dionizije iz Stolnog Biograda.

Ivan Vitez se kao kraljev čovjek spominje i u darovnici kojom je kralj Albert braći Stjepanu, Jurju i Šimunu Rozgonyju (potonji je tada bio biskup Vesperima) trajno prepustio dvorac *Cheklez* s pripadajućim posjedima, što im je prije založio car Sigismund.⁶³¹ Također se, kao protonotar Ivan *de Zredna*, spominje i u kraljevim uputama budimskom kaptolu, koji je imao svjedočiti uvođenju braće Rozgonyi u posjed dvorca *Sempthe* u Požunskoj županiji, zajedno s pripadajućim posjedima, što je sve također car Sigismund za života založio rečenoj braći.⁶³²

Posljednja darovnica (uvođenje u posjed prema njoj izvršeno je najkasnije) u kojoj je Vitez naveden kao kraljev čovjek odnosila se na uvođenje u posjed gradova *Samarya* i *Orozwar*, koje je Albert ljeti 1439., na putu prema osmanskoj granici, založio Stjepanu i Jurju

---

⁶²⁷ Sebastijan Rozgonyi kasnije je postao jedan od najžešćih sljedbenika Janka Hunjadija. Vidi Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 510, 514, 521 i posebno 530.

⁶²⁸ Fraknoi je pronašao te darovnice, ali navodi pogrešan datum, 13. listopada. Fraknoi, *Vitéz János*, 15-16.

⁶²⁹ MOL DL 14 321, *commissio propria* palatina Lovre Hédervárijia.

⁶³⁰ MOL DL 13 448. Dokument je sačuvan i u prijepisima egerskog kaptola iz 1451. (MOL DL 13 424), i 1453. (MOL DL 13 451), nastalih na zahtjev Jurja Rozgonyja, kao i u potvrdi kralja Ladislava V. iz siječnja 1457., u kojoj je Vitez igrom slučaja spomenut dvaput: kao kraljev čovjek u prijepisu izvještaja o uvođenju u posjed, i kao biskup Varadina prilikom ovjeravanja potvrde (MOL DL 13 425).

⁶³¹ MOL DL 13 447.

⁶³² Albertove naredbe budimskom kaptolu i kaptolski izvještaj pronašao sam u prijepisu nastalom u vrijeme kralja Vladislava II. na zahtjev Stjepana, sina Ivana Rozgonyja mlađeg (MOL DL 13 452). Isti je zatražio još jedan prijepis u vrijeme Ludovika II., 1522. godine (MOL DL 13 453).

Rozgonyju, županima Požuna, na ime 4000 florena koje su potonji potrošili na držanje Požuna i ostalih dvoraca koji su im bili povjereni.⁶³³ I u ovom su slučaju upute budimskom kaptolu o uvođenju u posjed poslano tek iz Bodroga, 12. listopada 1439., a čin uvođenja izvršio je više od mjesec dana kasnije kraljev notar Dionizije iz Stolnog Biograda. Ako je Vitez u to vrijeme, u sklopu kancelarije, putovao zajedno s kraljem Albertom, čini se da je bio toliko zauzet poslovima da nije mogao – ili želio – trošiti vrijeme na uvođenje. U svakom slučaju, Dionizije je i kasnije nastavio obavljati slične poslove, dok Viteza više ne nalazimo kao kraljevog čovjeka.⁶³⁴ Moguće je da je s vremenom postao previše važan da bi mu se povjeravali tako jednostavni zadaci.

Posebno je zanimljivo da je u svim navedenim ispravama Ivan Vitez tituliran kao kraljev protonotar. Za razliku od funkcije običnog notara, protonotari su bili neusporedivo važniji. Oni su se brinuli za rad kancelarije dok bi kancelar bio odsutan, a jedan od njih bi upravljao njome kada mjesto kancelara ne bi bilo popunjeno.⁶³⁵ U Ugarskoj su se njihove vještine počele posebno cijeniti upravo u 15. stoljeću, do te mjere da bi isti protonotar nastavljao obnašati svoju funkciju dok su se nositelji funkcije koju je opsluživao smjenjivali.⁶³⁶ Ivan Vitez vjerojatno je tijekom rada u kancelariji, gdje je imao prilike učiti od iskusnijih diplomata – Kaspara Schlicka, Ivana de Dominisa, Matije od Gotalovca, Benedikta Mihaelovog i drugih – stekao dobro poznavanje političke situacije u Ugarskom Kraljevstvu i inozemstvu, što ga je učinilo sposobnim za obnašanje te funkcije.

Prva prilika da Vitez pokaže svoju vještinu, a vjerojatno i kamen temeljac njegovog životnog uspjeha, došla je tijekom poslanstva u Krakov 1440. godine. Naime, poljski kralj Vladislav III. bio je ozbiljan kandidat za ugarsko prijestolje već nakon Sigismundove smrti.⁶³⁷ Kada je umro Albert, koji je prilikom prethodnih izbora prevladao, Vladislavova je kandidatura obnovljena.⁶³⁸ Pred ugarski sabor došli su poljski poslanici, kancelar Jan Koniecpolski i kastelan Nowog Sącza Petar Kurówski, iznijevši pretenzije poljskog kralja na

---

⁶³³ MOL DL 13 450. Dokument je sačuvan u prijepisu egerskog kaptola iz 1451. godine.

⁶³⁴ Godine 1441. naveden je kao čovjek kralja Vladislava prilikom uvođenja u posjed biskupa Egera i velikog kancelara Šimuna Rozgonyja i župana Požuna Stjepana i Jurja Rozgonyja. Tada je već bio protonotar Vladislavove kancelarije, i zaista je izvršio uvođenje. Moguće je da mu je taj zadatak povjeren jer je već imao iskustva s uvođenjem Rozgonyja u posjede. Vidi MOL DL 13 641.

⁶³⁵ Heinig, *Kaiser Friedrich III.*, 601.

⁶³⁶ Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 296-297.

⁶³⁷ Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 362-363, dok. 246. Papin poslanik dobio je upute da javno ne podrži ni Albertovu ni Vladislavovu kandidaturu, ali da privatno podrži oba. Isto tako, nije smio niti rječu pred Albertom spomenuti biranje ugarskog kralja prije nego što ispita kakvo je o tome mišljenje ugarskih baruna.

⁶³⁸ Biskup Krakova Zbigniew Oleśnicki naložio je krajem 1439. krakovskim svećenicima da pjevaju svečane mise moleći za uspješno sklapanje unije između Poljskog i Ugarskog Kraljevstva. Isto, str. 408, dok. 266.

ugarsko prijestolje. Sabor im je obećao dostaviti svoj odgovor preko poslanika, te je u siječnju 1440. formirao poslanstvo koje je trebalo otputovati u Krakov. Njega su činili ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Matko Talovac, kraljevski sudac Stjepan Báthory, *magister tavarnicorum* Ivan Perenyi, *magister janitorum* Ladislav Pálóci i *magister dapiferorum* i župan Somogyja i Virovitice Emerik Marcali. Na čelu poslanstva nalazio se iskusni diplomat, senjski biskup Ivan de Dominis.⁶³⁹

U Krakov je otputovao i Vitez. Szákaly je iznio teoriju prema kojoj je on priključen tom poslanstvu kao predstavnik kancelarije, jer je tadašnji kancelar Matija od Gotalovca bio pristaša kraljice Elizabete i zbog toga neprihvatljiv za pregovore s Poljacima.⁶⁴⁰ Taj je argument teško prihvatiti, pogotovo zato što je teško zaključiti na čijoj je strani Matija zapravo bio u siječnju 1440. Mnogo je vjerojatnije da je sabor želio da na čelu poslanstva bude Dominis, zbog njegovog dugotrajnog iskustva u pregovaranju s Poljacima, tijekom kojeg je stekao simpatije kralja Vladislava.⁶⁴¹ Kao biskup Vaca i veliki kancelar, Matija bi bio najistaknutiji član poslanstva i, prema pravilima tadašnje diplomacije, njegov predstojnik.⁶⁴² Budući da je u ovom slučaju Dominis bio mnogo prikladniji za tu ulogu, sabor je zacijelo odlučio ne slati Matiju, a Dominisu je vjerojatno dopušteno da odabere koji će od pripadnika kancelarije ići s njime.⁶⁴³ Budući da je već vjerojatno znao za Viteza, jer je u papinskoj kuriji sređivao pitanje njegove kustodije, odabrao je njega.

Ako Dominis i Vitez već i prije nisu bili u osobnom kontaktu, jamačno su razgovarali tijekom putovanja u Krakov. Naime, bilo je uobičajeno da tijekom putovanja stariji poslanici podučavaju mlađe njihovim dužnostima; suvremeni priručnici o diplomaciji to su i preporučali.⁶⁴⁴

Iako su samo navedeni poslanici imali mandat ugarskog sabora, poslanstvo je u stvarnosti bilo mnogo veće, i imalo je pratnju od oko tisuću konjanika. Pridružili su mu se i

---

⁶³⁹ Isto, str. 410, dok. 268.

⁶⁴⁰ Szákaly, Vitéz János, 12.

⁶⁴¹ Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 219-220, dok. 375. Već su spomenute Dominisove zasluge pri sklapanju primirja u Namysłówu.

⁶⁴² Mattingly, Garrett, *Renaissance Diplomacy*, Penguin Books, London 1965., 34-35.

⁶⁴³ Protonotara je možda bilo više istovremeno; primjerice, dok se u spomenutim darovnicama izdanima u Bodrogu 12. listopada 1439. kao protonotar spominje Ivan Vitez, svega četiri mjeseca prije kao protonotar je tituliran Stjepan Basso *de Byk* (Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 183, dok. 650). Szákaly je smatrao da je Stjepan napustio tu službu kada je dobio stolnobiogradsku prepozituru (Szákaly, Vitéz János, 12), ali to vjerojatno nije točno, jer je još u travnju 1439. bio paralelno i protonotar i prepozit (Tkalčić, *Monumenta historica Zagrabiae II*, str. 170, dok. 123). Također, u lipnju 1441. kao protonotar kralja Vladislava naveden je ponovno Vitez (Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabensis VII*, str. 17, dok. 19), a u kolovozu Dionizije iz Stolnog Biograda (MOL DL 13 641). U papinskoj je kancelariji, na primjer, bilo 12 protonotara, od kojih su neki, poput Benedikta iz Labdászvársanyja, bili počasni. Vidi Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 44.

⁶⁴⁴ Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, 34.

Mihael Ország, Pavao Bánfi i nekoliko drugih velikaša.⁶⁴⁵ Od posebne je važnosti to što je poslanstvo imalo puni mandat,⁶⁴⁶ kojeg se rijetko vrlo davalo, osobito kada je posao o kojem se pregovaralo bio od velike važnosti.⁶⁴⁷ Puni je mandat, naime, davao poslanstvu veliku autonomiju prilikom pregovora. To je vjerojatno značilo da je odluka o izboru Vladislava za kralja već bila donesena, te da davanje punog mandata poslanicima ne predstavlja nikakav rizik. Njihov je zadatak vjerojatno bio samo da isposluju što bolje uvjete za ugarsku stranu. U tome bi Dominisovo iskustvo bilo od velike koristi, te nije čudno što je stavljen na čelo poslanstva.

Nakon dolaska poslanstva u Krakov, otpočeli su pregovori s poljskim pregovaračima.⁶⁴⁸ Vrlo su dugo trajali, ali je napokon 8. ožujka, nakon mise u krakovskoj katedrali koju je slavio Dominis, objavljeno da su poslanici izabrali Vladislava za ugarskog kralja.⁶⁴⁹ Nakon toga je biskup Oleśnicki intonirao *Te Deum* i pjesmu *Bogurodzica*, koje su s velikom radošću otpjevali puk i kler.⁶⁵⁰

Ugarsko je poslanstvo bilo uspješno u pregovorima. Vladislav se obavezao da će odmah nakon krunidbe izdati dokument s pečatom Ugarskog Kraljevstva u kojem se obvezuje da će poljskom vojskom braniti Ugarsku od njenih neprijatelja, kada za to bude potrebe, u istoj mjeri kako bi branio i Poljsku ugarskom vojskom. Dokument u kojem je ta obaveza zabilježena, zajedno s izvještajem poslanika o izboru Vladislava za kralja, sastavio je dan nakon izbora (9. ožujka) Ivan Vitez.⁶⁵¹ Svi su poslanici dokumentu priključili svoje pečate.⁶⁵²

Nije neobično što je Vitez sastavio rečenu ispravu. Kao protonotar, poznavao je uobičajenu formu takvih dokumenata, a osim toga su takvi poslovi i bili njegov zadatak u sklopu poslanstva. Naime, dokumente nisu sastavljali poslanici, koji su za takve poslove bili

---

⁶⁴⁵ Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 411, dok. 269.

⁶⁴⁶ Isto, str. 415, dok. 273.

⁶⁴⁷ Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, 40.

⁶⁴⁸ Poslanici nisu nikada pregovarali izravno sa stranim vladarom, u ovom slučaju Vladislavom, nego sa svojim pandanima među njegovim savjetnicima. Isto, 38.

⁶⁴⁹ Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 411, dok. 269. Vidi sliku katedrale u Prilog C 5.

⁶⁵⁰ Isto, str. 415, dok. 273. Oleśnicki je bio pogonska sila iza Vladislavovog pohoda na ugarsko prijestolje; kada je kralj došao u Ugarsku i vidio da se situacija korjenito promijenila, gotovo je cijela njegova pratnja zagovarala povratak u Poljsku. Tek su ih Oleśnicki i poznaški palatin Stanislav Ostroróg nagovorili da nastave. Isto, str. 417, dok. 275.

⁶⁵¹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 169-170, dok. 1.

⁶⁵² Ne baš svi. U konačnom dokumentu ne spominje se kraljevski sudac Stjepan Báthory, koji nije niti došao u Krakov; vidi Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 411, dok. 269. U ovom se dokumentu, napisanom 8. ožujka, Ladislav Pálóci još uvijek titulira kao *magister janitorum*, ali se u Vitezovom izvještaju od 9. ožujka naziva kraljevskim sucem (Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 169, dok. 1). Da nije riječ o grešci dokazuje pismo kancelara Koniecpolskog od 13. ožujka, u kojem je Ladislav također kraljevski sudac (Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 415, dok. 273).

previše važni, nego tajnici i slični niži službenici.⁶⁵³ Iako, dakle, nije bio važan, Vitez je od Vladislava s vremenom primio prikladnu nagradu za svoje usluge.

Na prvi se pogled može činiti da su Viteza zaobišla promaknuća tijekom prve godine Vladislavove vladavine.⁶⁵⁴ Međutim, razlog tome bila je činjenica što je to bilo vrijeme velikog prestrojavanja u ugarskoj birokraciji. Biskup Győra Benedikt Mihaelov među prvima je ispao iz igre. Iako je u početku podržao Vladislavov izbor za ugarskog kralja,⁶⁵⁵ taj je stari diplomat ubrzo učinio fatalan korak i prešao na stranu kraljice Elizabete,⁶⁵⁶ te je zajedno s Ulrikom Celjskim zarobljen tijekom opsade Győra, odmah na početku prijestolnih borbi.⁶⁵⁷ Matija od Gotalovca također je prešao na kraljičinu stranu i prisustvovao krunidbi Ladislava V., a umjesto njega za velikog kancelara postavljen je Šimun Rozgony, koji je tada bio biskup Egera.⁶⁵⁸ Također, s Vladislavom su u Ugarsku došli brojni poljski diplomati, poput Nikole Lasockog i Grgura Sanočkog.⁶⁵⁹ Trebalo je vremena da se složeni sustav dvorske birokracije ustalio i počne funkcionirati.

Dominis je također morao neko vrijeme čekati na svoju nagradu. Ona je konačno došla, kako je već spomenuto, krajem 1440. godine, kada ga je Eugen IV. premjestio sa senjske na varadinsku biskupiju.⁶⁶⁰ Kralj Vladislav je o tome obaviješten tek u svibnju 1441., nakon što je po svome kapelanu, Tomi sinu Petrovom, poslao Eugenu vrlo gnjevno pismo s nizom pritužbi glede postavljanja premeta u Ugarskom Kraljevstvu. Premještanje Dominisa u Varadin u Eugenovom je odgovoru spomenuto kao ustupak Vladislavu, budući da su on i

---

⁶⁵³ Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, 97. Kubinyi također smatra da je Vitez naprosto sastavio ispravu, dok na njen tekst nije mogao utjecati. Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 11.

⁶⁵⁴ Vidi, primjerice, Szakály, *Vitéz János*, 13.

⁶⁵⁵ Benedikt je bio prvi imenovan među članovima ugarskog sabora, među njima i opatom Pannonhalme Ladislavom Hédervárijem i palatinom Lovrom Hédervárijem, koji su 12. ožujka, odmah nakon objavljivanja Vladislavovog izbora za ugarskog kralja, poslali u Krakov drugo poslanstvo (na čelu s Šimunom Rozgonyjem) koje ga je trebalo dovesti u Ugarsku da njome zavlada. Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 412, dok. 271.

⁶⁵⁶ Bio je prisutan zajedno s biskupom Vesprima Matijom od Gotalovca kada je kardinal Dionizije Szécsi okrunio novorođenog Ladislava V. u Stolnom Biogradu, na Duhove 1440. g. Isto, str. 417, dok. 275; Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 236; Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 443. Vidi i Prilog C 4.

⁶⁵⁷ Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 421, dok. 276.

⁶⁵⁸ Engel. P., *Magyarország világi archontológiája I*, 89; Szakály, *Vitéz János*, 13; Šimun se naziva postulatom Egera već 12. ožujka 1440. (Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 412, dok. 271); nakon njegova premještanja, vesprimsku biskupiju dobio je Matija od Gotalovca (Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 190-191, dok. 688), a njegovu dotadašnju vaku biskupiju Petar Kecseti, budući veliki kancelar (Isto, str. 190, dok. 686).

⁶⁵⁹ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 442.

⁶⁶⁰ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 193, dok. 708. Kao i mnogi drugi biskupi, i on je otežao s uplaćivanjem pristojbe; vidi podatke o uplatama iz 1442. g., izvršenima preko banke Medici, u Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica II*, str. 368-369, dok. 650 i str. 370, dok. 653.

njegovi baruni već duže vrijeme tražili neku nagradu za njega.⁶⁶¹ Ovo je imenovanje predstavljalo politički uspjeh za Vladislavovu stranu, a ubrzo je donijelo korist i Vitezu.

Naime, u lipnju 1441. kraljev kapelan Toma Petrov prenio je papi Eugenu molbe kralja Vladislava, kojima je potonji zatražio i dobio dozvolu držanja dvaju inkompatibilnih nadarbina, dakle nadarbina koje uključuju dušobrižništvo, za nekoliko njegovih službenika: njegova tajnika Ivana *de Bruszcicze*, arhiđakona Egera, za samog Tomu, njegova kapelana, i za Ivana Viteza, protonotara i zagrebačkog kustosa.⁶⁶² Vitezu je Eugen dozvolio doživotno držanje inkompatibilnih nadarbina, bile one katedralne, kolegijatne ili župne, koje smije steći dodjelom ili zamjenom.⁶⁶³ Iako to nije značilo da će Vitez odmah dobiti neku bogatu nadarbinu, ipak je znak naklonosti koju je kralj Vladislav gajio prema njemu, i nagovještaj da će ga uskoro nagraditi.

Prilika za to ukazala se 1442. godine. Tada je umro Corrado dei Cardini, doktor prava i varadinski prepozit – a također i zagrebački kanonik⁶⁶⁴ – koji je također bio iskusan u diplomaciji; dugo je bio poslanik cara Sigismunda u Firenci, a održavao je i kontakte s Poggiom Bracciolinijem. Eugen IV. je u ožujku 1442. njegovu prepozituru dodijelio kardinalu Brandi Castiglioneu, tada već devedesetogodišnjaku.⁶⁶⁵ Međutim, kralj Vladislav je još u listopadu 1441. tražio i dobio od pape Eugena pravo nominiranja šest osoba za nadarbine u katedralnim ili kolegijatnim crkvama.⁶⁶⁶ Čini se da je u Vitezovom slučaju odlučio to pravo iskoristiti, jer već u prosincu 1442., iako je Castiglione još bio živ, nalazimo Viteza kao varadinskog prepozita.⁶⁶⁷ Ovo je imenovanje proteklo mnogo lakše za Viteza nego imenovanje za zagrebačkog kustosa nekoliko godina ranije, a ovoga puta nije bilo ni sudskih poteškoća. Vitezu je dana upravo varadinska prepozitura vjerojatno upravo zato što je u njegovu korist intervenirao Dominis, nedavno postavljen za varadinskog biskupa. Moguće je

---

⁶⁶¹ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 198, dok. 726.

⁶⁶² Isto, str. 198-199, dok. 729. Tada je Toma tituliran kao župnik u mjestu *Trampky*, u poznańskoj biskupiji; mjesec dana kasnije tituliran je kao kanonik Płocka, što je vjerojatno bila njegova nagrada za službu i razlog zašto je tražio dozvolu za držanje više nadarbina. Dugo je boravio na papinskoj kuriji i za sebe je tražio prava koja obično imaju oni koji borave na njoj. Isto, str. 199, dok. 732.

⁶⁶³ Puni tekst Vladislavove molbe za Viteza nalazi se u Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 12, dok. 19. Viteza se tamo naziva Ivan *de Ozredna*. Budući da je dušobrižnička služba uključivala obvezu boravka u mjestu nadarbine, za posjedovanje više njih morala se tražiti dozvola od pape. Problem prisutnosti obično se rješavao imenovanjem vikara; vidi Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 105-106.

⁶⁶⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 41, dok. 40.

⁶⁶⁵ Fraknói, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 22, dok. XV. Za podatke o Cardiniju vidi Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 103 i Fraknói, *Vitéz János*, 18. Najkasnija isprava u kojoj se spominje kao varadinski prepozit je iz studenog 1440. (MOL DF 281 299).

⁶⁶⁶ Dopusšteno mu je nominirati: dva kandidata s akademskom titulom, dva plemića i dva svećenika. Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 200-201, dok. 736. Vitez se u taj broj uklapa kao plemić *ex utroque parente*; vidi Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 12, dok. 19.

⁶⁶⁷ MOL DL 13 688.

da je Vitez tada sudjelovao u humanističkim kružocima koji su se okupljali oko njegova patrona, te počeo razvijati interes za humanističke discipline.⁶⁶⁸

Zahvaljujući običaju ugarskih kaptola da prilikom izdavanja nekih dokumenata u eshatokolu bilježe imena svojih kanonika (barem kolumnatskih), ne nedostaje svjedočanstava o Ivanu Vitezu kao varadinskom prepozitu. U ispravama je na tom položaju naveden i u ožujku 1443.,⁶⁶⁹ zatim u travnju iste godine,⁶⁷⁰ i u svibnju,⁶⁷¹ te u listopadu.⁶⁷² Bilo kakvu sumnju u to da je prepozit Ivan zaista Ivan Vitez otklanja jedan dokument varadinskog kaptola iz lipnja 1444., u kojoj se potonji navodi pod svojim punim, pravim imenom: *Johannes de Zredna*.⁶⁷³

Iako znamo da je Vitez zaista bio prepozit Varadina u najmanju ruku od kraja 1442. godine (ali vjerojatno i ranije), mnogo je teže zaključiti što je tijekom toga vremena činio. Budući da izvora o tome ima malo (uglavnom se svode na već spomenuto imenovanje među kolumnatskim kanonicima u kaptolskim ispravama), raniji su se povjesničari okrenuli pretpostavkama. Fraknói je smatrao da je Vitez nastavio raditi u Vladislavovoj kancelariji i nakon preuzimanja prepoziture, i čak je mislio da je prepoznao njegov stil u nekim kraljevim ispravama. Također je mislio da je iz emotivnih razloga – jer je tobože bio razočaran dvorskim životom – napustio dvor u proljeće 1444. i pokušao otputovati u Italiju.⁶⁷⁴

Szákaly pak pretpostavlja posve suprotni dok događaja. Naime, tvrdi da je Vitez već oko 1441. napustio kancelariju, jer nakon Vladislavova pisma rimskom papi iz sredine te godine, u kojem se Viteza naziva protonotarom, nema dokaza da je i dalje radio u njoj. Njegov odlazak također objašnjava emotivnim razlozima, naime razočaranjem što nije dobio neku važniju službu.⁶⁷⁵ Također teoretizira da je Vitezovo putovanje u Italiju bilo motivirano razočaranjem u Janka Hunjadija zbog toga što je pristao na mirovni ugovor s Osmanlijama ljeti 1444. u zamjenu za ugarska imanja Đurađa Brankovića, te kršenjem tog mirovnog ugovora koje je uslijedilo uskoro nakon toga, jer Vitez sa svojim istančanim osjećajem za

---

⁶⁶⁸ Pajorin, *Alcuni rapporti personali*, 46; Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 107-108.

⁶⁶⁹ MOL DL 13 714. Ovo je jedini dokument koji Fraknói navodi u vezi Vitezovog uživanja te prepoziture; Fraknói, *Vitéz János*, 18, bilj. 1.

⁶⁷⁰ MOL DF 291 388 (13. travnja) i MOL DL 99 649 (17. travnja).

⁶⁷¹ MOL DL 47 696.

⁶⁷² MOL DL 70 892.

⁶⁷³ MOL DF 263 366. U Mađarskom narodnom arhivu čuva se samo fotografija ove isprave, čiji se original nalazi u Slovačkom narodnom arhivu u Bratislavi. To nam samo daje naslutiti koliko se bogatstvo podataka o Ivanu Vitezu možda krije u raznim europskim arhivima, gdje ih do sada nitko nije ciljano tražio.

⁶⁷⁴ Fraknói, *Vitéz János*, 19-20.

⁶⁷⁵ Szákaly, *Vitéz János*, 13-14.

legalnost nije htio živjeti u zemlji u kojoj se ne poštuju zakoni. Uslijed toga, neuspjelo Vitezovo putovanje stavlja između srpnja i rujna 1444. Sukladno tome, naziva taj Vitezov postupak „pokušajem bijega“ od Hunjadija, koji je spriječio Matko Talovac.⁶⁷⁶ Niti za ovo nema dokaza.

Ovakvi argumenti čine mi se nevjerojatnima; nije izgledno da se Vitez ponašao kao uvrijeđeni tinejdžer, pogotovo zato što nije bio niti izdaleka dovoljno važan da sam diktira uvjete vlastite službe. Osim toga, nagrade ga nisu zaobišle, jer varadinska prepozitura zaista jest bila kraljevski dar. Bila je prva služba nakon biskupske i uključivala je dušobrižništvo, što znači da je Vitez morao imenovati vikara ukoliko nije boravio u Varadinu. Njeni deklarirani prihodi iznosili su nezanemarivu sumu od oko 250 florena.⁶⁷⁷ Također je nositelju davala znatnu vojnu moć i ratničke obaveze prema kralju, kojem je varadinski prepozit morao služiti s 50 konjanika.⁶⁷⁸ Nadarbina je dakle bila i više nego povoljna, i Vitez nije imao razloga da se osjeća zakinutim.

Ostaje, dakle, pitanje što je Vitez radio dok je bio varadinski prepozit. Kaprinai je imao zanimljivu teoriju o tome. Polazeći od Bonfinijevih izvještaja, koji Viteza nazivaju učiteljem sinova Janka Hunjadija, zaključio je da je Vitez podučavao Ladislava Hunjadija, te da ga je za nagradu njegov otac učinio varadinskim biskupom.⁶⁷⁹ Iako za ovo nema nikakvih izravnih dokaza (jer Bonfini ne otkriva svoje izvore), Vitez je svakako bio dio dvorskog kruga oko kralja Vladislava, te je vjerojatno već tada Hunjadi bio svjestan njegova postojanja, iako ne znamo jesu li bili u izravnim kontaktima.

Pouzdaniji podaci o Vitezovim djelatnostima tijekom uživanja varadinske prepoziture vrlo su malobrojni. Već spomenuti pokušaj putovanja u Italiju jedan je od njih, ali i on ovisi o tome koliko smo spremni vjerovati komentatoru Vitezovih pisama. Naime, Vitez je u pismu Nikoli Lasockom, u kojem se naziva prepozitom Varadina, vrlo maglovito pisao o raznim preprekama i neprijateljima koji mu rade o glavi, te o velikom životnom potresu koji je

---

⁶⁷⁶ Isto, 16-18.

⁶⁷⁷ Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 25-26, dok. XIX. Prilikom davanja te prepoziture na uživanje kardinalu Castiglioneu, navedeni su prihodi od 200 maraka, što je jamačno lapsus (Isto, str. 22, dok. XV).

⁶⁷⁸ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 184, dok. 657. Vitezov prethodnik Cardini tražio je dozvolu da drži dvije inkompatibilne nadarbine jer mu prihodi od varadinske prepoziture nisu pokrivali troškove opremanja vojske. Vidi i Kristóf, Ilona, *Egyházi közélet a késő középkori Váradon (1440–1526)*, Pécsi Történettudományért, Pécs 2014., 196.

⁶⁷⁹ Kaprinai, István, *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae, Pars I*, Typis Joannis Thomae nobilis de Trattnern, Beč 1767., 58-63. Kaprinai ovdje donosi mnoge neosnovane zaključke; primjerice, smatra da je Vitez boravio u Italiji prije nego što je počeo podučavati Hunjadijevog sina.

pretrpio i zbog kojeg više ne može prepoznati prave prijatelje od lažnih.⁶⁸⁰ Iako ništa od ovoga nije objašnjeno, a pismo nema niti datuma, jedan komentar Pavla iz Ivanića daje nam naslutiti da je napisano nakon što je Vitez već predložen za varadinskog biskupa – kada Vitez u pismu spominje svoje sumnje, Ivanić dodaje: „*Dubitat enim, si debeat se intromittere de promotione oblata vel ne.*“ Moguće je, stoga, da se opisane prepreke odnose na neke poteškoće prilikom preuzimanja Varadinske biskupije.⁶⁸¹

U istom pismu Vitez piše i da nije mogao otići na put koji mu je duša žarko željela, za što Pavao tumači da se odnosi na pokušaj putovanja u Italiju radi studija, koje je morao prekinuti u Zagrebu zbog razbojničkih zasjeda koje su prijetile na ostatku puta, i zbog toga što ga je ban Matko Talovac spriječio da napusti zemlju.⁶⁸² Ban Matko vrlo je dobro znao tko je Vitez (zajedno su bili u poslanstvu u Krakov) i kakvu bi opasnost za kraljevstvo moglo predstavljati ako ga neprijatelji zarobe, ne samo zato što je bio prelat, nego i zbog njegove upućenosti u rad kancelarije. Razumljivo je što ga je spriječio da ode.

Međutim, ne treba zanemariti niti da je Dominis u to vrijeme održavao kontakte s kancelarom kralja Fridrika Kasparom Schlickom, koji ga je nagovarao da prijede na stranu Fridrika III. i malenog Ladislava V. – čemu je Dominis tada, ako je vjerovati Schlicku, bio sklon.⁶⁸³ Moguće je da je Vitezovo tobožnje putovanje na studij zapravo bila tajna misija na Fridrikov dvor. Naime, Schlick u pismu upućenom Dominisu spominje da je kod njega bio adresantov poslanik, inače čovjek skroman i uljudan, koji mu je donio mnoge korisne vijesti. Možda je – iako za tu pretpostavku nema nikakvih dokaza - taj poslanik bio Vitez. Bez obzira na to, ovaj podatak ukazuje na to da je Dominis slao svoje ljude od povjerenja na suprotnu stranu bojišnice. U svakom slučaju, opisana se epizoda s prekinutim putovanjem morala desiti dok je ban Matko još bio živ, dakle u vrijeme Vitezovog držanja varadinske prepoziture.⁶⁸⁴

Na Viteza se odnosi i pismo pape Eugena IV. iz travnja 1445., kojim je potvrdio jednu oporuku, a izvršavanje te potvrde povjerio varadinskom prepozitu.⁶⁸⁵ Naime, tada u Varadinu nije bilo biskupa (Dominis je poginuo kod Varne krajem 1444.), te je ova obaveza povjerena prvome po dostojanstvu nakon njega.

---

⁶⁸⁰ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 60-61, dok. 20.

⁶⁸¹ Isto, str. 61, dok. 20, bilj. g.

⁶⁸² Isto, str. 61, dok. 20, bilj. b.

⁶⁸³ Wolkan, *Der Briefwechsel I, II. Band: Amtliche Briefe*, str. 24-26, dok. 15.

⁶⁸⁴ Fraknoi, *Vitéz János*, 20, bilj. 2.

⁶⁸⁵ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 223, dok. 842.

Iako nemamo mnogo podataka o Vitezovim diplomatskim i kancelarijskim djelatnostima dok je bio varadinski prepozit, bilo je to vrijeme kada su se mnogi diplomati mlađe generacije istaknuli. Tu su bili Grgur Sanočki i Nikola Lasocki, oboje vrlo sposobni službenici, kojima je kralj Vladislav povjeravao važne zadatke. Ako je vjerovati Kalimahu Iskusnom, Grgur Sanočki je bio jedan od najvažnijih Vladislavovih savjetnika ne samo u političkim pitanjima, nego i u vjerskima.⁶⁸⁶ Vladislav ga je slao u Poljsku kada je trebalo od poljskih magnata tražiti pomoć u prijestolnim borbama u Ugarskoj, te zajedno s Nikolom Lasockim u Hrvatsku i Dalmaciju, da privuku neodlučne na stranu kralja Vladislava. Dok je prva misija bila neuspješna, druga je završila potpunim uspjehom, djelomice i zato što su se Poljaci pozivali na zajednički jezik i porijeklo s lokalnim slavenskim stanovništvom.⁶⁸⁷ Kalimah također tvrdi da se upravo Sanočki protivio tome da se ugarski predstavnici prilikom sklapanja mira s Osmanlijama u Segedinu zakunu na hostiju, jer je smatrao da ju se ne smije obeščastiti pozivanjem Boga kao svjedoka prilikom sklapanja mira s nevjernicima.⁶⁸⁸ Ukoliko je taj podatak točan, on ukazuje na to da su Kalimahove tvrdnje o utjecaju Sanočkog u vjerskim pitanjima istinite.

Nikola Lasocki je pak, osim navedenih diplomatskih misija, bio i jedan od Vladislavovih pregovarača prilikom sklapanja primirja s Fridrikom III. u svibnju 1444. Kako Piccolomini piše, tom se prilikom nije baš proslavio, jer je jedino uspio uvrijediti Fridrikove poslanike.⁶⁸⁹ I tijekom ranijih pregovora u Beču, sazvanih na inicijativu kardinala Cesarinija, Lasocki je predstavljao Vladislava. Ni tamo nije bio naročito uspješan, a Piccolomini ga je upamtio po velikoj aroganciji.⁶⁹⁰ Lasocki je kao Vladislavov poslanik sudjelovao i u radu sabora u Hainburgu 1443. godine, na izričit zahtjev Fridrika III.⁶⁹¹ Kaspar Schlick je pak

---

⁶⁸⁶ Callimachus, *Vita et mores*, XIIIr-XIIIv; odlomak tiskan u Ábel, *Analecta ad historiam*, 162-163. Ovdje Kalimah spominje da je Vladislava ponukalo da uzme Grgura za savjetnika to što su se družili kad je bio dječak; tu epizodu iz Grgurova života Kalimah opisuje u Callimachus, *Vita et mores*, Xv, rekavši da se Grgur u Krakovu prijateljio i s Vladislavom i njegovim bratom Kazimirom.

⁶⁸⁷ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 460. Vladislav je zaista tražio pojačanja iz Poljske; vidi, primjerice, pismo iz listopada 1441. u kojem moli mazovskog vojvodu Siemowita V. da mu dođe u pomoć sa što većom vojskom, a zauzvrat mu nudi posjedovanje svih dvoraca i dobara u Ugarskoj koje osvoji, toliko dugo dok mu svi troškovi ne budu isplaćeni. Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 424, dok. 280.

⁶⁸⁸ Callimachus, *Vita et mores*, XIIIv. Ovo je preuzeto i u Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 482. Prema tom izvještaju, na kraju je dogovoreno da će se kršćani zakleti na Evanđelje, a Osmanlije na Kur'an.

⁶⁸⁹ Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 320-322, dok. 141. Pregovori su na kraju spašeni Vladislavovom intervencijom, tako što je poništio izjave svojih predstavnika rekavši da one nisu iznesene u njegovo ime.

⁶⁹⁰ Isto, str. 565, dok. 192.

⁶⁹¹ Wolkan, *Der Briefwechsel I, II. Band: Amtliche Briefe*, str. 52, dok. 27.

sredinom te godine kardinalu Cesariniju preporučio „časnog gospodina dekana“, rekavši mu da u njega ima povjerenja.⁶⁹²

Od ugarskih diplomata, biskup Vaca i doktor kanonskog prava Petar Kecseti⁶⁹³ uzdigao se u doba Vladislavove vladavine. Iako je prije prijestolnih borbi bio kancelar kraljice Elizabete, te od nje primio nekoliko posjeda kao nagradu za vjernu službu,⁶⁹⁴ čini se da je na vrijeme prešao na stranu kralja Vladislava.⁶⁹⁵ Sudjelovao je u pregovorima s kraljem Fridrikom kao Vladislavov predstavnik i, za razliku od Lasockog, Piccolomini ga je upamtio po velikoj skromnosti.⁶⁹⁶ U svojim komentarima Vitezovih pisama, napisanima krajem 1451. godine, Pavao iz Ivanića naziva Petra istaknutim čovjekom, uzorna života, koji je bio svima omiljen.⁶⁹⁷ Petar je također prisustvovao na saboru u Hainburgu 1443. g. zajedno s Nikolom Lasockim.⁶⁹⁸

Potkancelar kralja Vladislava u to je vrijeme bio Andrija Kálnói, prepozit kolegijatne crkve Sv. Ivana Krstitelja u pečujskoj tvrđavi, koji je nakon smrti Stjepana Bassa *de Byk* 1443. godine stekao i stolnobiogradsku prepozituru, s dozvolom da ih drži obje.⁶⁹⁹ To ga je učinilo jednim od najmoćnijih prelata u Ugarskoj – već je spomenuto da je stolnobiogradski prepozit bio podređen izravno papi – a nipošto ne „nevažnom osobom“, kako ga Szákaly naziva.⁷⁰⁰

Ovo sve ukazuje na to da je ugarska diplomacija u doba kralja Vladislava bila vrlo aktivan i dinamičan organizam, u kojem su se novi ljudi mogli znatno uzdići. Primjerice, Dionizije iz Stolnog Biograda, koji je 1439. bio notar kralja Alberta, do 1441. postao je Vladislavov protonotar.⁷⁰¹ Vitez nije bio jedini Vladislavov činovnik, i ni u kojem pogledu

---

⁶⁹² Isto, str. 40, dok. 21.

⁶⁹³ Biskupom Vaca postao je u svibnju 1440., nakon premještanja Matije od Gotalovca u Vesprimsku biskupiju. Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 190, dok. 686.

⁶⁹⁴ Kraljica je njemu, njegovom bratu Ivanu i sinu njihovog pokojnog brata Andrije 13. siječnja 1440. poklonila šest posjeda i udjele u još dva posjeda u županiji Doboka (Varjú, Elemér (ur.), *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczy Bánffy család történetéhez, vol I. (1214-1457)*, Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budimpešta 1908., str. 632-633, dok. 442.). Međutim, dva tjedna kasnije, prilikom uvođenja u posjed, ostali interesenti koji su polagali prava na te posjede uložili su prosvjed, te je parnica imala biti iznesena pred sud transilvanskog vojvode (Isto, str. 633-634, dok. 443).

⁶⁹⁵ Szákaly pak iznosi mišljenje da Kecseti nikad nije zaista prešao na Vladislavu stranu, nego da je u srcu nastavio podržavati Ladislava V. Vidi Szakály, Vitéz János, 19.

⁶⁹⁶ Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 565, dok. 192.

⁶⁹⁷ Boronkai, *Johannes Vitéz*, 117, bilj. m.

⁶⁹⁸ Wolkan, *Der Briefwechsel I, II. Band: Amtliche Briefe*, str. 52, dok. 27.

⁶⁹⁹ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 211, dok. 729. Čini se da je imao poteškoća s plaćanjem pristojbe za imenovanje, jer je više puta molio da mu se odgodi slanje bule. Isto, str. 217, dok. 818.

⁷⁰⁰ Szakály, Vitéz János, 13.

⁷⁰¹ MOL DL 13 641.

nije bio najvažniji. Uspjeh mu nipošto nije bio zajamčen. Bit će potrebno još mnogo sreće, i posve specifična kombinacija događaja, da izbije na čelo ugarske birokracije.

5. BISKUP VARADINA

5.1. Varadinska investitura

Godina 1445. bila je godina velikih promjena za Ugarsko Kraljevstvo. Pogibija kralja Vladislava i niza uglednika u bitci kod Varne ostavila je veliki vakuum u sferama svjetovne i duhovne moći. Među ostalima, poginuo je i varadinski biskup Ivan de Dominis. On je u pohod 1444. g. poveo najveći vojni kontingent od svih ugarskih plemića, više od dva banderija, i u bitci kod Varne upravo je njemu povjeren stijeg sv. Ladislava. Međutim, u borbi se nije iskazao, jer je među prvima pobjegao i bježeći se utopio u obližnjem jezeru.⁷⁰² Nema podataka o tome je li i Ivan Vitez, kao prepozit Varadina, sudjelovao u bitci sa svojih 50 konjanika, ali s obzirom na veličinu Dominisova kontingenta, vjerojatno su njegovi ljudi bili tamo, čak i ako on nije. Ako jest, vjerojatno je spasio život bijegom kada se gotovo cijeli kontingent razbježio prilikom prvog osmanskog napada.⁷⁰³

Pristaše sada već pokojnog kralja Vladislava – a pogotovo Janko Hunjadi, kojem je Transilvanija bila osnovica moći – nisu si mogli priuštiti da Varadinska biskupija padne u ruke pristaša Ladislava V., te joj je za upravitelja već početkom 1445. postavljen slavonski ban Franko Talovac, koji je, kao i Hunjadi, uspio preživjeti bitku kod Varne.⁷⁰⁴ Ubrzo se proširio glas da je biskup poginuo, te su mnogi iskoristili priliku da okupiraju biskupske posjede.⁷⁰⁵ Nakon bitke još se dugo nije znalo tko je preživio a tko nije – primjerice, o sudbini

---

⁷⁰² Jefferson, *The Holy Wars*, 127-128.

⁷⁰³ Isto, 462-463. Dominis je u bitci držao desno krilo Vladislavove vojske. Nakon iznenadnog osmanskog napada s boka, njegovo se krilo uglavnom razbježalo, a samo su Franko Talovac, kardinal Cesarini i oko 200 ljudi ostali uz stijeg sv. Ladislava. Jefferson se u citiranom tekstu referira uglavnom na izvještaj Andree Palazza, sudionika bitke (vidi njegov izvještaj u Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 459-469, dok. 308); Bonfini, pišući 50 godina kasnije, donosi drugačiji izvještaj o Dominisovoj pogibiji – prema njegovom izvještaju, Dominis je sa stijegom sv. Ladislava bio smješten uz *wagenburg*, u pozadini, ali je pojurio na desno krilo kada je vidio da je ondje jedan osmanski odred uspješno otjeran. To se pokazalo lažnim povlačenjem, a kršćanske su trupe upale u klopku i bile raspršene. Glede Dominisove pogibije, Bonfini se slaže da se u bijegu utopio (Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 487-488).

⁷⁰⁴ Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 78; Engel. P., *Magyarország világi archontológiája I*, 77. Franko Talovac je ispravom u kojoj se naziva gubernatorom Varadinske biskupije 24. veljače 1445. potvrdio posjede Ladislavu sinu Ivanovu, vojvodu u službi varadinskih biskupa, i njegovoj četvorici braće, kojima je dvoje braće poginulo služeći u četi biskupa Ivana de Dominisa u ratnom pohodu koji je završio bitkom kod Varne. Vidi MOL DL 36 627. Primjerak isprave sačuvan je i u MOL DL 86 679. Oba su dokumenta kasniji prijepisi.

⁷⁰⁵ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 49, dok. 6.

kardinala Cesarinija, papinskog legata, širile su se mnoge priče.⁷⁰⁶ Enea Silvio Piccolomini zapisao je u prosincu 1444. da je poginuo čak i Franko Talovac – što se, naravno, pokazalo pogrešnim.⁷⁰⁷ Dugo se smatralo da je kralj Vladislav ipak uspio pobjeći.⁷⁰⁸ Njegovi pristaše, predvođeni palatinom Lovrom Hédervárijem, čak su i poticali te glasine, nastojeći tako kupiti vrijeme dok ne uspiju ovladati situacijom.⁷⁰⁹

Do kraja travnja 1445., prilike su se dovoljno stabilizirale da se pristupi pronalaženju trajnog rješenja krize vlasti. Do tada je već svima bilo jasno da Vladislav nije preživio bitku – Piccolomini je u pismima nazivao Ugarsku „majkom laži“, jer se iz nje šire očite neistine, prema kojima je kralj još uvijek bio na životu.⁷¹⁰ S obzirom na to da je trebalo popuniti vakuum vlasti, na saboru u Pešti, održanom u travnju i svibnju iste godine, izabrano je sedam kapetana kraljevstva, među kojima je bio i Janko Hunjadi, koji su trebali uspostaviti red u zemlji.⁷¹¹

Ovome saboru prisustvovao je i Vitez. U pismu izvjesnom arhidakonu Pavlu, poslanom 29. travnja iz Varadina, napisao je da je pozvan na sabor, te da se sprema poći na njega. Također je napisao da se nada da će tamo biti postignut kompromis između suprotstavljenih strana (pristaša Vladislava i Ladislava), kako bi se moglo uspostaviti trajni mir u kraljevstvu.⁷¹² Ukoliko je pristigao u Peštu ubrzo nakon što je poslao to pismo, mogao je stići na proglašenje velikog kompromisa 7. svibnja 1445.,⁷¹³ kada je za ugarskog kralja jednoglasno izabran Ladislav V. Habsburg. Kako bi se spasio obraz onih koji su do tada

---

⁷⁰⁶ Za razne priče koje su se širile o kardinalovoj sudbini, vidi Pajorin, I primordi della letteratura, 816-818. Do kraja lipnja 1445, u Rimu se nije znalo što se dogodilo s njime. Papa Eugen IV poslao je u ožujku 1445. svojeg nuncija Valentina iz Kapuša vlaškom vojvodi Vladu II. Draculu, jer je čuo da se Cesarini nalazi kod njega; Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 453-454, dok. 305.

⁷⁰⁷ Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 490, dok. 167. O tome koliko se malo znalo o sudbini stradalih svjedoči i činjenica da je Franko potvrdio posjede i dvojici poginule braće iz već spomenutog dokumenta, za slučaj da se ipak vrate. MOL DL 36 627.

⁷⁰⁸ Rimom se čak širio pamflet s fantastičnom pričom o čudesnoj pobjedi kršćana kod Varne, prema kojoj je kralj Vladislav preživio i sklonio se u grad „Czarograd“. Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 454-458, dok. 306.

⁷⁰⁹ Held, Joseph, *Hunyadi: Legend and Reality*, East European Monographs/Columbia University Press, Boulder/New York 1985., 114-115.

⁷¹⁰ Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 495-496, dok. 170.

⁷¹¹ Engel, P., *The Realm*, 288. Kao anegdota bi se moglo navesti da je Piccolomini, pišući o tom saboru krajem 1445., zapisao da je bio prestravljen kada je čuo ime mjesta gdje će sabor biti održan, jer je uvjeren da se u mjestu s tako strašnim imenom ne može ništa dobro odlučiti (lat. pestis – kuga). Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 568, dok. 192.

⁷¹² Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 49, dok. 6; Fraknói, *Vitéz János*, 27.

⁷¹³ Cjelovita isprava o odlukama donesenima na saboru u Pešti 7. svibnja 1445. sačuvana je u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, doduše u mnogo kasnijem prijepisu. Moglo bi se reći da je prepisivač prije „precrtao“ nego prepisao ispravu, jer je očito da nije razumio mnoge od kratica. Vidi NAZ AP, vol. I, br. 3. Transkript teksta, koji se ponešto razlikuje od zagrebačke verzije isprave, može se naći u Kovačić, Martin Juraj (ur.), *Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum*, vol. II, Typis Regiae Universitatis Pestanae, Budimpešta 1800., 9-36.

tvrdili da je Vladislav ipak živ, odlučeno je da će se s punomoćnim priznanjem izbora čekati do nedjelje nakon Presvetog Trojstva, i da će u Poljsku biti odaslan poslanik da ustvrdi je li kralj tamo, kako se govorkalo. Ako se do tog roka ne pronađe Vladislava, tražit će se od Fridrika III. da u Ugarsku vrati Ladislava zajedno sa Svetom krunom, a ako Fridrik to odbije, ugarski bi se staleži trebali odreći bilo kakvih obaveza prema Ladislavu. Također je odlučeno da će se, u interesu mira u zemlji, odlučivanje o valjanosti kraljevskih darovnica izdanih nakon smrti kralja Alberta, svejedno je li ih izdao kralj Vladislav ili kraljica Elizabeta, odgoditi do krunidbe novog kralja, kao i sudski procesi u vezi nasilnih činova počinjenih tijekom prijestolnih borbi (uz određene iznimke).⁷¹⁴ S izborom Ladislava za ugarskog kralja složili su se i Česi, koji su ga već prije izabrali za svoga vladara.⁷¹⁵

Vjerojatno je upravo na ovom saboru odlučeno i da će se Viteza postaviti za biskupa Varadina. Naime, pisma koja su Hunjadi i plemstvo Biharske županije poslali u Rim u korist potvrđivanja Viteza kao biskupa odaslana su s datumom 28. travnja, što znači da su napisana ili na saboru, ili neposredno prije njega.⁷¹⁶ U njima se Hunjadi obratio vjerojatno svim službenicima rimske kurije za koje je mislio da bi mogli i bili spremni pomoći Vitezovoj investituri. Među njima su bili i akvilejski patrijarh Lodovico Trevisan, siva eminencija papinskog dvora, koji je imao odlučujući utjecaj na Eugena IV.,⁷¹⁷ zatim već spominjani Taddeo degli Adelmari, papinski liječnik, koji je već poznao i Hunjadija i Viteza,⁷¹⁸ i Giorgio Cesarini, brat poginulog kardinala Giuliana.⁷¹⁹

Nemamo podataka o tome tko je predložio Viteza za novog biskupa. Vjerojatno ga je već njegov položaj varadinskog prepozita činio najizglednijim kandidatom u kriznoj situaciji nakon pogibije Vladislava I., jer je omogućavao da tranzicija moći prođe bez velikog otpora kaptola. Također je moguće da je upravitelj biskupije Franko Talovac, kojem je osnovica moći bila u Slavoniji, podupro njegovu kandidaturu, budući da je Vitez bio Slavonac.

---

⁷¹⁴ Iznimke su bile otmice ljudi, nasilno zaposjedanje posjeda, otimanje isprava i silovanja (...*interemptionibus hominum, possessionum occupationibus, litterarum instrumentorum ablationibus, et virginum et honestarum dominarum dehonstationibus*...). Zbog njih su se oštećene strane mogle odmah obratiti sudu. NAZ AP, vol. 1, br. 3.

⁷¹⁵ Wolkan, *Der Briefwechsel I, I. Band: Privatbriefe*, str. 507, dok. 174.

⁷¹⁶ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 55, dok. 13. Jedino pismo Giorgiju Cesariniju nosi datum, ali Pavao iz Ivanića u jednom od komentara napominje da su pisma 6-13 poslana zajedno. Vidi Isto, str. 56, dok. 13, bilj. f.

⁷¹⁷ Isto, str. 51, dok. 7. Hunjadi nije bio u kontaktu s njime prije ovog pisma, na što i sam upućuje riječima kako „nepoznat piše nepoznatome“. Piccolomini je zapisao da je Trevisan postao toliko moćan tijekom posljednjih godina vladavine Eugena IV. da je potonji bio papa samo nominalno, dok je pravu moć imao Trevisan. Vidi Piccolomini, *Enea Silvio, Historia rerum Friderici III. imperatoris*, U: Kollár, Adam František (ur.), *Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia*, vol. 2, Johann Thomas Trattner, Beč 1762., str. 1-474, 134.

⁷¹⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 53, dok. 10.

⁷¹⁹ Isto, str. 55, dok. 13.

Međutim, onaj koji se pobrinuo da Vitez bude potvrđen u Rimu bio je Janko Hunjadi. Moguće je da su Hunjadi i Vitez već ranije bili u kontaktu, iako o tome nemamo nikakvih podataka. Iako Pavao iz Ivanića u jednome od komentara Vitezovih pisama napominje da su Vitezu diktirana pisma o Hunjadijevim pobjedama nad Turcima u razdoblju prije bitke kod Varne,⁷²⁰ to ne znači da su on i Hunjadi razvili ikakav odnos, a kamoli prijateljski.⁷²¹

Međutim, Andrija Panonije, učenjak i kartuzijanski redovnik, navodi zanimljiv podatak koji bi mogao ukazivati na ranije kontakte između Hunjadija i Viteza. Naime, Andrija je u mladosti bio pripadnik vojne pratnje Janka Hunjadija, a bio je prisutan i na krštenju njegovog sina Matijaša u Cluju 1443. godine. Međutim, već 1445. napustio je Ugarsku i pridružio se kartuzijanskom redu u Veneciji.⁷²² U svome djelu posvećenom kralju Matijašu, napisanom 1460-ih godina, Panonije navodi da je poznao Viteza još dok je potonji bio u nižim redovima.⁷²³ To je moglo biti bilo kada prije 1445. godine, kada se Vitez prvi put spominje kao svećenik,⁷²⁴ ali moglo bi upućivati na to da su se Vitez i Andrija u Ugarskoj kretali u istim krugovima, možda na dvoru Janka Hunjadija. Slično je razmišljao i Szákaly, koji je ne temelju Vitezove izjave da žali što nije sačuvao pisma u kojima piše o Hunjadijevim pobjedama prije 1445. razvio teoriju prema kojoj je Hunjadi prije 1445. od Viteza naručivao pisma napisana u njegovo ime, te da ona nisu sačuvana u prijevima u kraljevskoj kancelariji jer je bila riječ o privatnoj korespondenciji koju je Vitez proizvodio „sa strane“, kao uslugu Hunjadiju.⁷²⁵ Naravno, niti za ovu teoriju nema dokaza.

Također, Piccolomini u jednom pismu kardinalu Juanu Carvajalu iz 1454. godine navodi Hunjadijevu prijetnju prema kojoj će, ukoliko Vitez učini nešto s čime se Hunjadi tada nije slagao, degradirati Viteza u kapelana, isto kako ga je nekoć učinio biskupom.⁷²⁶ Može li to značiti da je Vitez nekoć bio Hunjadijev kapelan? U 15. stoljeću kapelani više nisu bili

---

⁷²⁰ Isto, str. 42, dok. 2, bilj. B.

⁷²¹ Held je smatrao da je Hunjadi počeo djelovati da se Viteza postavi za biskupa Varadina nekad između sabora u Stolnom Biogradu u veljači 1445. i sabora u Pešti u travnju i svibnju iste godine (Held, *Hunyadi*, 115), što je moguće, pa i vjerojatno. Međutim, za tvrdnju istog autora prema kojoj su se Hunjadi i Vitez upoznali i sprijateljili tijekom posjeta cara Sigismunda koncilu u Baselu (Isto, 11) nema nikakvih dokaza.

⁷²² Bene, *Where Paradigms Meet*, 177.

⁷²³ „...quem adhuc in minoribus agentem ego cognovi virum altissimi ingenii ...“, Pannonius, Andreas, *Libellus de virtutibus Matthiae Corvino dedicatus*, U: Fraknoi, Vilmos i Ábel, Jenő (ur.), *Két Magyarországi egyházi író a XV. századból: Andreas Pannonius – Nicolaus de Mirabilibus*, Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága, Budimpešta 1886., str. 1-133, 87. Vidi i Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 47. Vitez je jedna od tri osobe kojima Panonije posvećuje cijela poglavlja svoga djela. Druge dvije su Stjepan Várdai (Pannonius, A., *Libellus de virtutibus*, 88-89), koji je dobio mnogo duže poglavlje od Viteza i za kojeg Panonije kaže da ga je upoznao dok je studirao pravo u Italiji (vidi i Bene, *Where Paradigms Meet*, 178, bilj. 16), i Borso d'Este, vojvoda Ferrare (Pannonius, A., *Libellus de virtutibus*, 44-45).

⁷²⁴ Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 24, dok. XVIII.

⁷²⁵ Szákaly, *Vitéz János*, 15.

⁷²⁶ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 491, dok. 290.

isključivo članovi dvorskih kapela, nego je njihova služba često bila počasna. Velikaši bi njome nagrađivali klerike koje su htjeli čvršće vezati uz sebe, slično kako su laike mogli učiniti svojim familijarima.⁷²⁷ To su bile osobe od povjerenja, kakve su njihovi gospodari odabirali i za važnije službe; primjerice, Hunjadi je jednoga od svojih kapelana 1450. godine učinio čanadskim prepozitom.⁷²⁸ Iako nemamo nikakvih dokaza glede toga, moguće je da je Hunjadi nekada prije 1445. nagradio Viteza službom kapelana.

Osim ovih indicija o odnosima između Hunjadija i Viteza prije 1445. g., imamo još i podatak koji donosi Antonio Bonfini, koji tvrdi da je Vitez bio učitelj Hunjadijevih sinova, Ladislava i Matijaša.⁷²⁹ Na temelju toga, Kaprinai je izgradio već spomenutu teoriju prema kojoj je varadinska biskupija bila nagrada za Vitezove učiteljske usluge. Međutim, u njegovu se teoriju nije uklapala Bonfinijeva tvrdnja prema kojoj je Vitez podučavao *oba* Hunjadijeva sina, budući da je Matijaš u vrijeme Vitezova preuzimanja Varadinske biskupije imao svega dvije godine. Zbog toga je ustvrdio da je Vitez vjerojatno podučavao samo Ladislava.⁷³⁰ Iako izvori ne podupiru Kaprinaijeve teorije, vrijedi ih spomenuti kao jedno od mogućih objašnjenja naklonosti Hunjadija prema Vitezu kao kandidatu za varadinskog biskupa.

Budući da navedene teorije zahtijevaju zaključivanje na temelju premisa za koje nam nedostaje dokaza, valja nam istaknuti najjednostavnije rješenje kao najvjerojatnije. To bi bilo da je Vitez, kao došljak iz skromne obitelji i bez podrške među lokalnim plemstvom, u potpunosti ovisio o Hunjadiju, te da je postavljen za varadinskog biskupa uz pretpostavku da će biti poslušan i bez pogovora provoditi politiku svoga gospodara.⁷³¹

Vitezova investitura nije prošla glatko. Papa Eugen IV. smatrao je dodjelu Varadinske biskupije pridržanom sebi, vjerojatno zato što je njenog dotadašnjeg biskupa, Ivana de Dominisa, smatrao pripadnikom papinske kurije.⁷³² Zbog toga je i Vitezov izbor držao nevaljanim. Iz dokumenta izdanog 1. lipnja 1445., kojim je Eugen IV. na koncu potvrdio

---

⁷²⁷ Heinig, *Kaiser Friedrich III.*, 801-804. Vladar je imao onoliko kapelana koliko je mogao uzdržavati; car Fridrik III ih je tijekom svoje vladavine imao čak 190.

⁷²⁸ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 283, dok. 1132.

⁷²⁹ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 521.

⁷³⁰ Kaprinai, *Hungaria diplomatica I*, 58-63.

⁷³¹ Ne smijemo smatrati da je Vitez u to vrijeme bio iznimno važna osoba samo na temelju njegovih postignuća u kasnijem životu. Kao što je već naglašeno, njegov je uspon bio rezultat spleta okolnosti. Vitez nije bio od rođenja predodređen za visoke pozicije. Zbog toga Szákalyjevu teoriju (Szákály, *Vitéz János*, 22) prema kojoj je Hunjadi ustrajno „zakidao“ Viteza za važnija mjesta u ugarskoj birokraciji, kakva je Vitez tobože „zaslužio“, smatram neadekvatnom.

⁷³² Već je spomenuto da je Dominis bio papinski legat (vidi Jefferson, *The Holy Wars*, 126-127). Rezervacija nadarbina službenika papinske kurije najstarije je pravo papa na pridržavanje nadarbina (*ius scriptum*). Vidi Stump, *The Reforms of the Council of Constance*, 78 i dalje i Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 183 i dalje.

Viteza za biskupa Varadina, saznajemo da je kaptol složno izabrao potonjeg za biskupa i da je on, ne znajući za papinsku rezervaciju, prihvatio njihov izbor. Međutim, kada je doznao za rezervaciju, raspravu o svome izboru dao je iznijeti pred konzistorij. Papa ga je tek na nagovor kardinala pristao potvrditi.⁷³³

Bilo je uobičajeno da kandidati za nadarbine angažiraju jednog ili nekolicinu kardinala da na konzistoriju podrže njihovu kandidaturu,⁷³⁴ i ovdje vidimo da su Hunjadijeve diplomatske intervencije urodile plodom. Iz pisama zahvale koje su potonji i sam Vitez odaslali krajem 1445. saznajemo da je glavni Vitezov promotor bio stari kardinal Giovanni Berardi dei Tagliacozzi, veliki penitencijar.⁷³⁵ Također su doprinijeli već spomenuti kardinal Ludovico Trevisan⁷³⁶ i kardinal Jean le Jeune, kojem se Vitez nekoliko godina kasnije ispričavao što mu još nije poslao nikakav dar kojim bi mu se odužio za njegove usluge promotora.⁷³⁷ Jedan od utjecajnijih Vitezovih promotora bio je i već spomenuti Taddeo degli Adelmari, koji je također dobio pismo zahvale od Hunjadija zbog svoga agitiranja u Vitezovu korist kod pape i kardinala.⁷³⁸

Međutim, Vitezove neprilike s preuzimanjem biskupije nisu prestale ovdje. Prvi veći problem izbio je zbog neplaćanja pristojbe za papinu potvrdu (tzv. *servitium commune*).⁷³⁹ Za varadinsku biskupiju, ta je pristojba iznosila 2000 florena.⁷⁴⁰ Zahvaljujući kardinalu Trevisanu, bula koje potvrđuje Viteza kao biskupa Varadina poslana je potonjem odmah

---

⁷³³ Fraknói, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 24, dok. XVIII.

⁷³⁴ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 25-26, bilj. 14.

⁷³⁵ Hunjadijevo pismo kardinalu nalazi se u Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 58, dok. 16, a Vitezovo pismo istom u Isto, str. 60, dok. 19. Pavao iz Ivanića pojašnjava da je taj kardinal bio glavni Vitezov promotor u bilješci c. Za kardinala Berardija, vidi Cardella, Lorenzo, *Memorie storiche de' cardinali della santa romana chiesa*, vol. 3, Stamperia Pagliarini, Rim 1793., 70-71 i Eubel, Konrad, *Hierarchia catholica medii aevi*, vol. II (1431-1503), Typis Librariae Regensbergianae, Münster 1914., 7.

⁷³⁶ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 57, dok. 15.

⁷³⁷ Isto, str. 157, dok. 75, posebno bilj. a na str. 158. Piccolomini navodi Jeana kao jednog od „pragmatičnijih“ kardinala, uz Trevisana; vidi Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 130. Nazvao ga je „*vir magni consilii et ingenii velocissimi*“ (Isto, 132). Za njegov životopis, vidi Cardella, *Memorie storiche*, 87 i Eubel, *Hierarchia catholica II*, 8. Nadimak *Morinensis*, pod kojim je naveden u Vitezovom pismu, dolazi od biskupije Théroutanne, čiji je biskup Jean bio od 1436.; vidi Isto, 196. Običaj darivanja kardinala kako bi podržali nečiju kandidaturu bio je toliko uvriježen da ga čak i ne bismo mogli nazvati podmićivanjem. Primjerice, Stjepan Várdai je 1460-ih poslao veliki ukrašeni pehar kardinalu Jacopu Ammannatiju-Piccolominiju kako bi potonji podržao njegovo proglašenje kardinalom. Vidi Pajorin, *The First Humanists*, 140. Zanimljivo je da je Jean le Jeune u jesen 1445. imao ključnu ulogu i pri potvrđivanju Augustina Salánkija za biskupa Győra; vidi Nemes, Gábor, Salánki Ágoston. A királynéi kancelláriától a győri püspöki székiig, *Levéltári Közlemények*, vol. 80, 2009., str. 3-30, 10-11. Čini se da su se ugarski izabrani biskupi obraćali upravo njemu za podršku.

⁷³⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 56-57, dok. 14.

⁷³⁹ Pristojbu su morali plaćati svi biskupi i opati potvrđeni na sjednici konzistorija. Iznosila je trećinu (formalnih) godišnjih prihoda nadarbine. Vidi Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 68.

⁷⁴⁰ Eubel, *Hierarchia catholica II*, 262.

nakon što se njegov zastupnik u Rimu – Petar iz Crkvice⁷⁴¹ – obavezao na plaćanje pristojbe u njegovo ime, bez da je ikakav novac uplaćen. Papinska kancelarija obično nije bila tako susretljiva, i vjerojatno ne bi bila takva niti prema Vitezu da Trevisan nije intervenirao u njegovu korist.⁷⁴² Unatoč tome, čini se da Vitez sve do ožujka 1446. nije ništa uplatio u ime pristojbe, te je zbog toga ekskomuniciran.⁷⁴³ To nije bilo neuobičajeno; biskupi su često odugovlačili s uplatom pristojbe,⁷⁴⁴ a Sveta stolica ih je za to kažnjavala zaplijenom biskupije ili ekskomunikacijom.⁷⁴⁵ Srećom, Vitez se uspio izvući iz kazne dobrim izgovorom i uz pomoć prijatelja. Sredinom ožujka 1446. uplatio je 500 florena kao dio pristojbe za imenovanje, uz ispriku da zbog neimaštine nije mogao do tada izvršiti nikakvu uplatu. Kazna eksomunikacije je tada skinuta, a Vitezu je čak odobrena i odgoda uplate ostatka novca, budući da je tvrdio da ga neimaština i dalje muči. Stvar je pak vjerojatno izgladio Vitezov prijatelj Taddeo degli Adelmari, koji je u ime papinskog rizničara zaprimio uplatu.⁷⁴⁶

Vitez je narednih godina otezao s vraćanjem ovog i ostalih dugova u koje je zapao radi imenovanja biskupom. Čini se da su ga zaista mučile novčane poteškoće, što nije čudno s obzirom na to da nije potjecao iz bogate obitelji, a vjerojatno nije niti uspio nagomilati mnogo novca od prihoda od svojih prijašnjih nadarbina, budući da ih je uživao svega nekoliko godina. Vjerojatno nije lagao kada je rekao da nije mogao platiti pristojbu radi neimaštine. U kolovozu 1446. u Vitezovo je ime izvjesni Ivan iz Zagreba uplatio još 100 florena kao dio pristojbe,⁷⁴⁷ i nakon toga o stanju njegovog duga ne znamo ništa sve do svibnja 1448. godine, kada je uplatio još 220 florena. Cijeli dug nikada nije platio, budući da uz tu zadnju uplatu stoji napomena da mu je ostatak oprošten.⁷⁴⁸ U pismu kardinalu Berardiju s početka 1446. godine, Vitez se opsežno ispričavao što ne može kardinalu poslati nikakav dar da mu zahvali za njegove uloge promotora, te se jadao da je prošao kroz mnoge muke kako bi skucao novac za plaćanje pristojbe.⁷⁴⁹ Još se 1451. ispričavao kardinalu Jeanu le Jeune što potonji do tada od njega nije ništa primio, kao izliku navodeći da mu je već poslao dar po Nikoli Lasockom,

---

⁷⁴¹ Petar je poslan u Rim s pismima u korist Vitezova potvrđivanja; vidi Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 56, dok. 13, bilj. f. O njemu će biti više govora kasnije.

⁷⁴² Isto, str. 57, dok. 15, posebno bilj. a.

⁷⁴³ Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica I*, str. 569-570, dok. 1069.

⁷⁴⁴ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, 70.

⁷⁴⁵ Isto, 74.

⁷⁴⁶ Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica I*, str. 569-570, dok. 1069. Uplatu je u Vitezovo ime izvršio izvjesni Petar Pavao, prepozit Albenge, 14. ožujka 1446. Vidi Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica II*, str. 375, dok. 665.

⁷⁴⁷ Isto, str. 376, dok. 667.

⁷⁴⁸ Isto, str. 377, dok. 669.

⁷⁴⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 60, dok. 19. Tom je prilikom poslao Petra iz Crkvice da plati njegov dug.

ali da mu ga je taj propustio uručiti, a Vitez da je za to saznao tek nakon što je Lasocki umro.⁷⁵⁰

Vitez je također ostao dužan Taddeu degli Adelmari, koji je ušao u mnoge troškove radi agitiranja u korist Vitezovog potvrđivanja, a i radi plaćanja pristojbe. Čini se da je dug Taddeu bio plaćen nešto prije sredine 1450. godine, kada mu je Vitez poslao prilično nepristojno pismo u kojem omalovažava Taddea, i govori mu da njegove zasluge nisu bile naročito velike. Nešto prije toga poslao mu je 600 florena kako bi mu vratio novac koji je Taddeo posudio Vitezovim zastupnicima u Rimu, i čini se da je uz njih poslao prilično uvredljive komentare u kojima naziva Taddea gramzivim; Taddeo se na to, posve razumljivo, prilično uvrijedio, i poslao Vitezu pismo u kojem izražava svoju indignaciju.⁷⁵¹

5.2. Upravljanje Varadinskom biskupijom

Varadinska biskupija, sufraganiya Kaločke nadbiskupije, nalazila se na području Transilvanije i središnje Ugarske. Po dostojanstvu, varadinski biskup bio je četvrti prelat Ugarskog Kraljevstva, odmah iza ostrogonskog i kaločkog nadbiskupa i biskupa Egera, a Vince Bunyitay smatrao je da je po bogatstvu mogao biti čak i viši.⁷⁵² Većina područja biskupije ostala je relativno pošteđena pustošenja tijekom prijestolnih borbi.⁷⁵³ Unatoč tome, neki su biskupski posjedi bili bespravno zaposjednuti tijekom sedisvakancije nakon Dominisove pogibije,⁷⁵⁴ a čini se da je potonji neke i založio.⁷⁵⁵ Dominis je vjerojatno iscrpio resurse biskupije prilikom okupljanja goleme čete s kojom je sudjelovao u križarskom ratu

---

⁷⁵⁰ Isto, str. 157, dok. 75.

⁷⁵¹ Isto, str. 160-162, dok. 78, posebno bilj. h, r, t i x. Usp. Perić, Zbirka pisama Ivana Viteza, 108-109. Taddeo je tada već bio jedan od četiri papinska registratora, odnosno kustosa ili magistra *registri bullarum* (Marini, *Degli archiatri*, 153). Na to se odnosi Vitezov komentar da je Taddeo već udomaćen na onom mjestu gdje znaju bolje suditi o ljudima, za što komentator Pavao iz Ivanića pojašnjava da se odnosi na rimsku kuriju (Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 160, dok. 78 i str. 162, bilj. m). Službu registratora Taddeo je obnašao do svoje smrti 1454. godine (U Beinhoff, *Die Italiener*, 291 spominje se 1464. godina kao godina njegove smrti, ali očito je riječ o strojopisnoj pogrešci. Marini točno donosi 1454. godinu, kada je Taddeo sastavio oporuku, a njegova je služba prenesena na drugog nadarbenika; vidi Marini, *Degli archiatri*, 155).

⁷⁵² Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 291. O Vitezovom statusu kao četvrtom prelatu kraljevstva svjedoči i epigram Jana Panonija napisan prilikom Vitezovog preuzimanja Ostrogonske nadbiskupije: „*Cedat Strigonio Varadinum, Chrysus Histro/Sit patrum primus, qui modo quartus erat*“; Pannonius, *Epigrammata*, 112-113.

⁷⁵³ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 54, dok. 11, bilj. b.

⁷⁵⁴ Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 269-270, bilj. 1. Primjeri koje Bunyitay navodi su zaposjedanje posjeda Poroszló od strane Rozgonyja, o kojem će biti govora nešto kasnije, te posjeda *Kwpctheleke* i *Doboka* u županiji Szabolcs od strane Šimuna i Jakova Cudara od Olnoda. Također navodi i Vitezovu preambulu statuta grada Beiuša u kojoj se spominju štete koje je gradu nanijela laička vlast, o čemu će također biti govora kasnije.

⁷⁵⁵ Isto, 291.

1444. godine i koja je propala zajedno s njime. Prijestolne borbe također su znatno oštetile njegove prihode.⁷⁵⁶ Nije iznenađujuće što je Vitez otezao s plaćanjem pristojbe papi; čini se da su nakon preuzimanja biskupije on, ili njegovi ljudi, morali utrošiti mnogo vremena i truda na sređivanje kaotične situacije u biskupskim prihodima.

U početku je Vitez radio s ljudima koje je naslijedio od Dominisa. Jedan od prvih dokumenata koje je izdao u svojstvu varadinskog biskupa (15. prosinca 1445.) bila je isprava kojom nagrađuje Nikolu Vlaha, vojvodu u biskupskoj službi, za vjernu službu svome prethodniku, a posebno za pomoć pri stjecanju novih posjeda i njihovom naseljavanju ne kmetovima s ostalih biskupskih posjeda, nego s tuđih. Kao nagradu, Nikola je dobio posjed *Kochuba* – za koji je rekao da ga je sam pripremio – i dozvolu da sagradi mlin na obližnjoj rijeci, na mjestu koje sam odabere. Vitez je također izrazio nadu da će Nikola i njemu nastaviti pružati svoje usluge.⁷⁵⁷

Dovođenje kmetova na posjede bio je problem s kojim su se Vitezovi službenici češće susretali. Uslijed osmanskih pljačkaških pohoda, cijela se Ugarska suočavala s gubitkom stanovništva, i kmet je postao vrlo vrijedan resurs.⁷⁵⁸ U navedenoj darovnici, Nikola je posebno pohvaljen zbog svoje vještine dovođenja kmetova na nove posjede ne premještanjem s drugih biskupskih posjeda, nego doseljavanjem s tuđih posjeda. Kako je to činio, možemo vidjeti iz sljedećeg primjera. Naime, ljeti 1448. dogodio se incident koji znatno pojašnjava postupak stjecanja kmetova. Na zapovjed Ivana Viteza, biskupa Varadina, i njegovog oficijala Pavla *de Kartal*, dvojica Pavlovih familijara provalila su dan nakon blagdana sv. Petra u lancima (2. kolovoza) na posjed *Babona* u županiji Heves, u vlasništvu obitelji Rozgonyi. Tamo su zarobili jednog kmeta, stavili mu konop oko vrata i odvukli ga sa sobom. Međutim, ostali stanovnici tog posjeda počeli su ih slijediti, želeći osloboditi zarobljenika. Dvojica familijara zametnula su bitku s njima, u kojoj je jedan od njih ubijen. Ne znamo što se dogodilo s otetim kmetom, ali Juraj i Sebastijan Rozgonyi zatražili su istragu od činovnika županije Heves. Nakon istrage, podžupan i plemićki suci zaključili su da je ubijeni familijar zatečen u krađi i ubijen kao lopov, te da njegov leš ima biti javno izložen.⁷⁵⁹

---

⁷⁵⁶ Primjerice, kardinal Szécsi je 1441. zabranio transilvanskim klericima pod svojom jurisdikcijom da plate Dominisu uobičajeni danak koji se davao biskupu Varadina prilikom ustoličenja. Jefferson, *The Holy Wars*, 126.

⁷⁵⁷ MOL DL 44 405. Vidi Prilog D 1.

⁷⁵⁸ Prema nekim izvorima, iz Ugarske je samo između 1438. i 1440. u osmansko ropstvo odvedeno oko 160 000 ljudi (Jefferson, *The Holy Wars*, 173). Kasniji upadi u Transilvaniju, gdje su se nalazili mnogi posjedi Varadinske biskupije, sigurno su mogli samo pogoršati stanje. Za demografske promjene u Ugarskoj tijekom 15. st., vidi i Engel, P., *The Realm*, 329-330.

⁷⁵⁹ MOL DL 14 195. Vidi Prilog D 2.

Ovaj incident bio je dio uobičajenih neprijateljstava niskog intenziteta, kakvi su bili normalna pojava među feudalcima susjedima. On nije značio da su Vitez i Rozgonyiji bili u sukobu; štoviše, znamo da su bili na istoj strani, podržavajući prvo Vladislava I., a zatim Hunjadija. Sebastijan Rozgonyi je, zajedno s Viteзом, naveden među najvjernijim Hunjadijevim pristašama,⁷⁶⁰ a Juraj Rozgonyi bio je jedan od kapetana kraljevstva izabranih 1445. radi održavanja mira, i to jedan od četvorice izabranih s bivše Vladislavove strane.⁷⁶¹ Bilo bi lakomisleno pomisliti da je Vitez želio zaratiti s njima. Međutim, svaki je feudalac bio opasan susjed. Samo zato što su određeni zemljoposjednici bili na istoj strani, ne znači da su međusobno živjeli u miru. Na nižoj razini, među njihovim oficijalima, vojvodama i ostalim službenicima, vladao je neprestani latentni sukob, koji nije imao mnogo veze s politikom.

Naravno, ta je oštrica imala dva kraja. I Vitezovi su podanici trpjeli sličan tretman. Primjer za to je događaj sačuvan u ispravi kralja Ladislava V. iz 1453. godine. U njoj stoji da je tri godine ranije, dakle 1450., *egregius Paulus de Hedrichvára* (Hédervári) zarobio izvjesnog Klementa Krutzela, kmeta (jobagiona) Varadinske biskupije, držao ga zarobljenog sedam mjeseci, i oduzeo mu trideset florena i veću količinu manjeg novca. Prilikom kraljeva posjeta Varadinu, Vitez i varadinski kaptol požalili su mu se na to, te je kralj naložio premostratenskom samostanu u Lelesu da zajedno s njegovim ljudima istraži taj slučaj, te da pozove rečenog Pavla na sud ako se optužbe pokažu istinitima.⁷⁶² U ovom slučaju preotimanja kmeta metoda je bila ista kao i u prethodnom, budući da je čovjek odveden protiv svoje volje i nasilno zadržan. Čini se da Klement nije bio običan kmet, nego vjerojatno trgovac ili obrtnik, s obzirom na njegovo njemačko prezime i veliku količinu novca koju je posjedovao. Ipak, Pavao ga je zarobio i vjerojatno držao radi otkupnine, ili ga prisiljavao da radi za njega, u sklopu istih sukoba niskog intenziteta kakvi su tada vladali među ugarskim feudalcima. Vladati velikim posjedima, poput posjeda varadinskog biskupa, značilo je biti u neprestanim sukobima.

---

⁷⁶⁰ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 510, 514, 521 i 530; Engel, P., *The Realm*, 294.

⁷⁶¹ Isto, 288; Held, *Hunyadi*, 116. Ostala trojica bili su Hunjadi, Nikola Iločki i Mihael Ország. S habsburške strane izabrani su pak Jiskra, Emerik Bebek i Pankracije od Liptovskog Mikuláša. Bartl, Július, Vzt'ah Jána Jiskru a Jána Huňadyho, U: Kaczarová, Iveta (ur.), *Husiti na Slovensku: Zborník referátov z konferencie pro príležitosti 55. výročia bitky pri Lučenci*, Mestský úrad Lučenec/Novohradské múzeum Lučenec, Lučenec 2001., str. 69-78, 72; Oslanský, František, Portrét Jána Jiskru z Brandýsa, U: Kaczarová, Iveta (ur.), *Husiti na Slovensku: Zborník referátov z konferencie pro príležitosti 55. výročia bitky pri Lučenci*, Mestský úrad Lučenec/Novohradské múzeum Lučenec, Lučenec 2001., str. 79-88, 82.

⁷⁶² Keresztury, *Compendiaria descriptio*, str. 220-221, dok. 2N. Za ulogu leleskog samostana kao *locus credibilis*, vidi Kumorovitz, Bernát Lajos, A leleszi konvent oklevéladó mőkódése 1569-ig, *Turul*, br. 26, 1928., str. 1-39.

Takve je sitne i bezbrojne bitke bilo teško voditi sam. Zbog toga je plemiću višeg ranga, kojemu nije priličilo da stupi u nečiju službu u zamjenu za zaštitu, bilo nužno sklopiti savez s osobama približno jednakog statusa. Time bi jednim udarcem dobio pomagača u sporovima s ostalim plemićima i eliminirao potencijalnog protivnika. Vitez je kao biskup Varadina 26. svibnja 1449. godine sklopio savez s Albertom sinom Dionizijevim Losoncijem, čime su se obojica obavezali da će pomagati jedan drugome u borbi, a svoje podanike navesti da međusobne sporove rješavaju sudskim putem, bez međusobnog nasilja.⁷⁶³ Tom su prilikom Vitez i Albert na uzajamnu korist razmijenili posjede koji su potencijalno mogli uzrokovati spor među njima. Vitez je Albertu dao posjede *Kechkesker*, *Wadaz* (rum. Vânători) i *Sicola* (rum. Șicula) u županiji Zaránd – od kojih je posljednja dva Albertov predak Ladislav Losonci založio jednom od prethodnih biskupa Varadina za 1200 starih florena – te sumu od 300 florena, koju je Albert imao utrošiti na otkup posjeda Abád, koji je također bio založen. Albert je pak u svoje ime i u ime svoga brata Ivana i rođaka Deziderija dao Vitezu dvije trećine rečenog posjeda Abád (danas Abádszalók), koji je tek imao otkupiti, zajedno s gazom na Tisi, te posjed Tomaj (danas Tomajmonostora), oba u županiji Heves. Također je na njega prenio svoja prava na posjede koje su njegovi rođaci posjedovali u županiji Heves, tako da ako netko od njih umre bez muškog potomstva, ono što je trebalo pripasti Albertu imalo je pripasti Vitezu. Predviđene su i kazne ako neka od stranki pokuša sudski osporiti ovu zamjenu: ako to učini Albertova strana, onda mora vratiti 300 florena i 1200 starih florena varadinskom biskupu, a ako to učini biskup, prestaje mu vrijediti zakup posjeda *Kerthes*. Zamjenu je ovjerio varadinski kaptol.⁷⁶⁴

Ovaj je sporazum bio od koristi objema stranama, budući da je Albert ponovno stekao davno založene posjede, a Vitez je dobio mogućnost unosnog širenja posjeda u županiji Heves ukoliko netko od Albertovih rođaka umre bez nasljednika. Uskoro nakon sklapanja sporazuma, Vitez i Albert Losonci obavijestili su Janka Hunjadija, gubernatora kraljevstva, o zamjeni svojih posjeda. On je u svojstvu gubernatora dao kraljevski pristanak na to, te poslao svojeg čovjeka da zajedno s izaslanikom varadinskog kaptola uvede Viteza u posjede Abád (navedene dvije trećine s gazom) i Tomaj, s uputom da ako bude prigovora na suđenje s prigovarateljima pred prelatima i barunima ne bude pozvan Vitez, nego Albert Losonci, budući da je on dao te posjede u zamjenu.⁷⁶⁵

---

⁷⁶³ Varjú, *Oklevéltár Losonczy Bánffy I*, str. 664-665, dok. 468.

⁷⁶⁴ Isto, str. 665-669, dok. 469.

⁷⁶⁵ MOL DL 38 839. Vidi Prilog D 3.

Međutim, ispostavilo se da vlasničko pitanje obaju posjeda nije bilo razriješeno. Prilikom uvođenja u posjed Tomaj, prigovor je uložio Matija, opat tamošnjeg benediktinskog samostana, u svoje ime i u ime redovnika iz opatija Sár i Kompolt, a prilikom uvođenja u posjed Abád nekoliko dana kasnije, sluga Lovre sina Sebastijana Szentgyörgyi prosvjedovao je u ime svoga gospodara i njegovih sinova Gašpara i Baltazara u vezi vlasništva nad cijelim udjelom posjeda, a još troje plemića prosvjedovalo je u vezi vlasništva nad tamošnjim ribnjacima.⁷⁶⁶ Suđenje je sazvano za tjedan dana nakon Bogojavljenja 1450. godine, a na tadašnjem je zasijedanju Lovro Szentgyörgyi izjavio da mu nije uručena isprava o pozivu na sud. Prelati i baruni naložili su da mu se načini kopija, zahvaljujući kojoj znamo za ovaj spor.⁷⁶⁷

Ovo nije jedini Vitezov slučaj uvođenja u posjed koji je zapeo i završio na sudu. Slična će se situacija ponoviti 1451. godine, kada će Vitez i varadinski kaptol od prelata i baruna tražiti uvođenje u posjed Poroszló, također u županiji Heves, uz rijeku Tisu, nedaleko od posjeda Abád i Tomaj. Prelati i baruni poslali su svoga čovjeka da izvrši uvođenje zajedno s predstavnikom leleskog samostana, ali se čini da su taj posjed držali Rozgonyiji, budući da je mjesni oficijal, Petar iz Transilvanije (*Erdély*), u njihovo ime spriječio uvođenje.⁷⁶⁸ Interesa u posjedu Poroszló imali su i Stjepan i Petar sinovi Stjepana Vetési, budući da je njihov *villicus* također prosvjedovao protiv uvođenja. Iako je do ovoga došlo početkom svibnja 1451., prema izvještaju kojeg je leleski prepozit Stanislav dostavio prelatima i barunima suđenje je zakazano tek za jesen.⁷⁶⁹ Ne znamo kako je spor dalje tekao.

Ovakvi su postupci bili svakodnevica u životu ugarskih magnata, a sudski su se procesi često protezali unedogled. Čini se da Vitez, iako se trudio da uveća biskupijske posjede, nije imao jednostavan zadatak, jer bi se prilikom stjecanja novih posjeda redovito upleo u sudsku parnicu, često protiv moćnih obitelji poput Rozgonyja. Savez s Albertom Losoncijem vjerojatno je ojačao njegov položaj među ugarskim plemstvom, ali mu je

---

⁷⁶⁶ Isto. Za posjede Abád i Tomaj vidi Balászy, Ferenc, *Heves vármegye története, vol. 1*, Az Érseki Lyceum Könyvnyomdája, Eger 1897., 14, 16, 17 i 97-102; za Kompolt i Sár vidi Isto, 105 i 307. Za benediktinske opatije Tomaj(monostora), Sár i Kompolt, vidi redom Romhány, *Kolostorok és társaskáptalanok*, 99, 77-78 i 52. Čini se da su sve tri u 15. stoljeću bile u vrlo lošem stanju. Kompolt je krajem stoljeća već bio posjed egerskog biskupa.

⁷⁶⁷ MOL DL 38 839. Vidi Prilog D 3.

⁷⁶⁸ Oficijal je iznio prosvjed u ime cijele obitelji Rozgonyi, dakle Jurja i Sebastijana, te Ivana, Rejnalda i Osvalda.

⁷⁶⁹ MOL DL 14 461. Vidi Prilog D 4. Bunyitay je mislio da su Rozgonyiji ovaj posjed zaposjeli tijekom biskupske sedisvakancije nakon pogibije Ivana de Dominisa. Vidi Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 269-270, bilj. 1. Za posjed Poroszló vidi Balászy, *Heves vármegye*, 3 i 156.

otegotna okolnost i dalje bila činjenica što je bio došljak iz Slavonije, bez jake i bogate obitelji da ga podržava.

Osim što je aktivno radio na širenju biskupskih posjeda, Vitez je bio uključen i u lokalne poslove svoje biskupije. Neke od njih vršio je po „službenoj dužnosti“, kao gubernatorov čovjek. Primjerice, njemu i biharskom županu Franji Csákiju gubernator Janko Hunjadi naredio je 18. srpnja 1452. da izvrše podjelu svih posjeda koji su braća Ladislav i David *Zalyami* zajednički posjedovali na dvije jednake polovice, od kojih svaka mora pripasti jednome od braće. Ukoliko se netko usprotivi tome, Vitez i župan su ga morali pozvati na sljedeću sjednicu kraljevskog vijeća, na kojoj je imao biti prisutan i sam Hunjadi.⁷⁷⁰ Ovaj je zadatak Hunjadi očito smatrao iznimno važnim, budući da je za njega angažirao dvoje najmoćnijih lokalnih crkvenih i svjetovnih dužnosnika. Moguće je da je razlog tome bilo veliko bogatstvo posjeda navedene dvojice braće. Ovaj nam dokument također pokazuje da Vitez vjerojatno nije bio prisutan na Hunjadijevom bojnem pohodu protiv Jana Jiskre 1452. godine, budući da ga je Hunjadi poslao Vitezu i Csákiju iz nedavno osvojenih Drienčana.⁷⁷¹

Druge je poslove Vitez vršio po vlastitom autoritetu. Primjerice, 11. svibnja 1446., nedugo nakon preuzimanja biskupske stolice, potvrdio je i dao prepisati povlastice grada Beiuşa (mađ. Belényes), koji je bio pod vlašću varadinskih biskupa. Te su povlastice gradu redovito potvrđivali svi varadinski biskupi nakon stupanja na vlast, te je tako učinio i Vitezov prethodnik Ivan de Dominis 1442. godine.⁷⁷² Međutim, Vitez je otišao i korak dalje, te je 28. listopada 1451. osobno u Beiušu izdao novi gradski statut. Naveo da je statut sastavio nakon što se posavjetovao s mnogim istaknutim ljudima ovog kraljevstva, te svojim familijarima i slugama, a kao svoju motivaciju za taj postupak naveo je da je, otkad je postao biskupom Varadina, tražio način da obnovi grad i poveća broj stanovnika i građevina u njemu, jer su ga u prošlosti silno opustošili i osiromašili laički upravitelji.⁷⁷³ Bunytay je smatrao da to znači da je grad bio zaposjednut tijekom sedisvakancije nakon Dominisove pogibije,⁷⁷⁴ ali moguće je i da nije bilo nikakvih presizanja izvana, nego da je Vitez mislio na vladavinu Franka Talovca.

---

⁷⁷⁰ MOL DL 55 517. Vidi Prilog D 5.

⁷⁷¹ Vidi Engelovu bilješku u Thuróczy, János, *Chronicle of the Hungarians* (predgovor i komentare napisao Engel, Pál), Indiana University Research Institute for Inner Asian Studies, Bloomington 1991., 162, bilj. 414.

⁷⁷² Prijepisi potvrda koje su izdali Vitez, Dominis i njihovi prethodnici nalaze se u MOL DL 50 326. Bunytay je primijetio Vitezovu brigu za svoje gradove, posebno Beiuş. Vidi Bunytay, *A váradi püspökség I*, 292.

⁷⁷³ MOL DL 50 326. Članci ovog statuta detaljno su opisani u Bunytay 1884. 354-358.

⁷⁷⁴ Bunytay, *A váradi püspökség I*, 269-270, bilj. 1.

5.2.1. Vitezovi suradnici: zagrebačka skupina

Poslovi vezani uz Varadinsku biskupiju bili su mnogobrojni, i Vitez ih nije obavljao sam. Pomagali su mu ljudi od povjerenja, podređeni na koje se mogao osloniti i na koje je mogao računati unatoč brojnim spletkama i igrama moći na koje niti ugarski biskupi nisu bili imuni.⁷⁷⁵ Budući da je u Varadinsku biskupiju došao tek nedugo prije imenovanja biskupom, vjerojatno ondje nije stigao stvoriti svoju osnovicu moći. Sudeći po ljudima na koje se oslanjao, čini se da je kao biskup svoj krug pobornika morao graditi od početka, i da je više vjerovao došljacima poput sebe nego ukorijenjenim članovima varadinskog kaptola. Jezgru njegove moći činio je uzak krug ljudi koje je doveo iz Slavonije, točnije klerika Zagrebačke biskupije. Ondje su Hunjadijevi pristalice točno u vrijeme Vitezova proglašenja Varadinskim biskupom postali nepoželjni, budući da su biskupiju nakon smrti bana Matka Talovca 1445. godine zauzeli grofovi Celjski i njihov biskupski kandidat Benedikt iz Zvolena, pritom istjeravši protivničke kanonike.⁷⁷⁶

Najvažniji od njih je, po svemu sudeći, bio izvjesni Petar Mihaelov iz Crkvice. On je nosio pisma koja su u Rimu trebala pobuditi podršku za Vitezovo proglašenje biskupom 1445. godine, i tada je bio Hunjadijev notar i kapelan.⁷⁷⁷ Također je obnašao službu zagrebačkog kanonika, što se vidi iz molbe koju je uputio papi Eugenu IV. tijekom svojeg boravka u Rimu, kojom je pokušao dobiti varadinsku kustodiju, ispražnjenu promaknućem Ivana iz Toplice na službu prepozita.⁷⁷⁸ Iako nije uspio odmah dobiti kustodiju,⁷⁷⁹ uskoro ga nalazimo na mjestu varadinskog kanonika.⁷⁸⁰ Kao takav je nosio Vitezova i Hunjadijeva pisma još dva puta u Rim. Početkom 1446. poslan je tamo radi zahvaljivanja kardinalima i kurijalnim službenicima za podršku pri stjecanju papine potvrde Viteza kao biskupa Varadina i radi sređivanja duga

---

⁷⁷⁵ Bisticci navodi da mu je Jan Panonije pričao kako ga je, dok je bio biskup Pečuha, neki „zavidni prelat“ pokušao otrovati, ali da je on to na vrijeme otkrio i zbog straha od skandala zatajio. Bisticci, *Le Vite*, 331. U takvoj atmosferi zaista je mnogo značilo imati ljude od povjerenja.

⁷⁷⁶ Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 72 i dalje.

⁷⁷⁷ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, 49-56. U samo jednome od tih pisama spominje se da ih je nosio Petar (Isto, 55), ali Pavao iz Ivanića pojašnjava u jednom od svojih komentara da je Petar nosio sva pisma. Vidi Isto, 56, bilj. f. Petra spominje i Fraknói kao nositelja Vitezovih pisama u Rim, ali bez prezimena i bilo kakvih drugih podataka o njemu (Fraknói, *Vitéz János*, 24-33).

⁷⁷⁸ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 48, dok. 54.

⁷⁷⁹ Nakon Ivana iz Toplice, u toj službi nalazimo Andriju iz Temišvara; vidi Kristóf, *Egyházi közélet*, 252, bilj. 883 i 884.

⁷⁸⁰ Jedno od pisama iz Vitezovog epistolarija iz veljače 1446. spominje Petra kao varadinskog kanonika. Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 48, dok. 5.

Apostolskoj komori oko pristojbe za njegovo imenovanje, s kojom je Vitez kasnio.⁷⁸¹ U veljači 1446. još je boravio u Rimu, budući da je Hunjadi tada u jednom pismu papi poručio da mu uzvratna poruka može biti poslana po Taddeu degli Adelmari ili Petru iz Crkvice.⁷⁸² Posljednji, treći put, poslan je tamo u siječnju 1450., i tada je nosio upute od Hunjadija i ugarskog sabora Nikoli Lasockom, koji je u to vrijeme služio kao ugarski zastupnik pred papom,⁷⁸³ kao i osobnu poruku koju je Vitez uputio Lasockom.⁷⁸⁴

U prijašnjim se radovima Petra iz Crkvice nazivalo Gúti,⁷⁸⁵ zato jer se s tim prezimenom spominje varadinski lektor u eshatokolu nekolicine dokumenata varadinskog kaptola od 1457. nadalje.⁷⁸⁶ Međutim, vjerojatno nije riječ o ostojoj osobi, nego je do tada varadinsku lekturu preuzela druga osoba, vjerojatno ista ona koja je 1453. bila prepozit Erdőda,⁷⁸⁷ a kasnije Titela.⁷⁸⁸ Naime, Petrove suplike upućene rimskoj kuriji ne ostavljaju mjesta sumnji. U ispravi kojom je 1445. u Rimu, nakon što je isposlovao Vitezovu potvrdu, neuspješno tražio varadinsku kustodiju naziva se Petar *de Cerkewcza*,⁷⁸⁹ a u ispravi kojom je 23. kolovoza 1447. (također neuspješno) zatražio od pape Nikole V. zagrebački lektorat naziva se Petar *de Cirkeweza*, i navodi da je i zagrebački i varadinski kanonik, kao i Hunjadijev kapelan,⁷⁹⁰ što ne ostavlja mjesta sumnji da je riječ o istoj osobi kao nositelju Vitezovih pisama. Zbog te zamjene prezimena autori do sada nisu zapazili Petrovu vezu sa

---

⁷⁸¹ Isto, str. 60, dok. 19.

⁷⁸² Isto, str. 48, dok. 5.

⁷⁸³ Isto, str. 120, dok. 57.

⁷⁸⁴ Isto, str. 121, dok. 58.

⁷⁸⁵ Bunyitay, Vince, *A várad püspökség története alapításától a jelenkorig, vol. II: Káptalanok, monostorok – A püspökség alapításától 1556. évig*, [izdavač nepoznat], Varadin 1883., 141; Kristóf, Ilona, I modi di acquistare benefici nel capitolo cattedrale di Várad nei secoli XV-XVI, U: Bárány, Attila i Györkös, Attila (ur.), *Matthias and His Legacy – Cultural and Political Encounters between East and West*, A Debreceni Egyetem Történelmi Intézet Kiadványai, Debrecen 2009., str. 301-314, 312; Kristóf, *Egyházi közélet*, 205.

⁷⁸⁶ MOL DL 15 170 i 30 838 dva su primjerka istog dokumenta od 25. lipnja 1457, u kojem se navodi Petra *de Gwth*. Dokument od 19. travnja 1459. također je sačuvan u dva primjerka, ali je u jednom od njih dio s eshatokolom otrgnut. U drugome se, međutim, vidi da se Petra naziva *de Gwth*. Zanimljivo je da je on jedini kanonik koji je u tom dokumentu spomenut s imenom i prezimenom, dok se za sve ostale koristi samo krsno ime, čak i za prepozita. Vjerojatno je tako učinjeno da bi se ovog Petra razlikovalo od njegovog prethodnika na mjestu lektora, Petra iz Crkvice. Vidi MOL DL 81 350; transkript u Kammerer, Ernő (ur.), *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő*, vol. X, Magyar Történelmi Társulat, Budimpešta 1907., str. 75, dok. 57.

⁷⁸⁷ „...dominum Petrum de Gwth, prepositum ecclesie de Erdewd...“, 30. studenog 1453., MOL DL 14 755.

⁷⁸⁸ „...dominum Petrum prepositum Tituliensem...“, 27. prosinca 1455., MOL DL 81 224; 1464. spominje se Petar *de Gwth* kao nekadašnji prepozit Titela; MOL DL 16 024.

⁷⁸⁹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 48, dok. 54.

⁷⁹⁰ Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 30-31, dok. XXIV; Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 111, dok. 108.

zagrebačkom biskupijom. Crkvice je u 15. st. bila župa u blizini Križevaca, u istoj županiji i biskupiji odakle je potjecao Ivan Vitez.⁷⁹¹

Vitez je Petra vjerojatno odabrao za svoga suradnika, a i predložio ga Hunjadiju kao čovjeka od povjerenja, ne samo zbog njihova zajedničkog porijekla, nego i zbog činjenice da je Petar primio određeno obrazovanje, budući da se 1430. upisao na Sveučilište u Krakovu.⁷⁹² Međutim, budući da njegove suplike ne spominju nikakav akademski stupanj, čini se da nije uspio završiti studij kao ni Vitez. Iako je zatražio varadinsku kustodiju još 1445., tamošnji je kustos postao tek oko 1449.⁷⁹³ Zagrebački lektorat nikad nije dobio, ali je istu čast uspio steći u Varadinu, gdje ga od 1452. nalazimo kao lektora.⁷⁹⁴ Njegovu je staru službu varadinskog kustosa tada dobio Jan Panonije, i ona mu je imala služiti kao izvor prihoda tijekom njegovog studija u Italiji.⁷⁹⁵

Činjenica da je Petar Vitezu služio kao glasonoša dokazuje da je Vitez u njega polagao veliko povjerenje, jer je glasonoša, kako je već objašnjeno, bio zadužen za usmeno dostavljanje povjerljive poruke adresantu, dok je pismo sadržavalo samo podatke koje je javnost smjela znati.⁷⁹⁶ Međutim, Petrove usluge nisu se sastojale samo od prenošenja poruka, nego je potonji imao i aktivnu ulogu u obavljanju Vitezovih osobnih poslova. U Vitezovo ime je 23. svibnja 1454. odriješio kraljevskog rizničara Nikolu Vardáija od duga u iznosu od 150 florena, koji je Nikola podmirio tako što je Vitezu prenio dio kraljevskog prihoda (*lucrum camere regie*) u županiji Ugocsa. Petar je djelovao *in persona domini nostri Johannis episcopi Waradiensis*.⁷⁹⁷

Činjenica da je Petar ostao aktivan i kao član zagrebačkog kaptola ukazuje na to da su Vitez i članovi njegovog osoblja i dalje znatno utjecali na tamošnju crkvenu politiku. Naime, iako nije uspio steći zagrebački lektorat, Petar je ipak zastupao interese tamošnjeg kaptola.

---

⁷⁹¹ Pavleš, Ranko, Srednjovjekovni posjedi na području Poljane, Đurđica i Treme kod Križevaca, *Cris*, vol. 9, br. 1, 2007., str. 26-35, 33.

⁷⁹² Upisan je u ljetnom semestru kao *Petrus Michaelis de Czerekwicza*. Zathey, Jerzy i Reichan, Jerzy (ur.), *Indeks studentów Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1400-1500*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich-Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1974., 251. U starijoj literaturi ne navodi se da je studirao igdje, također zato jer su autori do sada smatrali da je uvijek nosio prezime *de Gwth*.

⁷⁹³ Prvi se put spominje kao kustos 24. studenog 1449. u MOL DL 22 491. Popis dokumenata koji ga navode kao varadinskog kustosa može se naći u Kristóf, *Egyházi közélet*, 205, bilj. 293.

⁷⁹⁴ Prva isprava koja ga spominje kao lektora potječe iz 10. studenog 1452. (MOL DL 55 525). Kristóf navodi niz dokumenata koji Petra spominju kao varadinskog lektora u Kristóf, *Egyházi közélet*, 205, bilj. 294.

⁷⁹⁵ Kristóf, I modi di acquistare benefici, 308.

⁷⁹⁶ Camargo, Martin, *Ars Dictaminis, Ars Dictandi*, Brepols, Turnhout 1991., 18-19; Camargo, Where's the Brief?, 4-5 i 5-9.

⁷⁹⁷ Kammerer, Ernő (ur.), *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő*, vol. IX, Magyar Történelmi Társulat, Budimpešta 1899., str. 442, dok. 328.

Tako je 24. kolovoza 1453. u Beču, u svojstvu zagrebačkog kanonika i varadinskog kanonika i lektora, zajedno s čazmanskim kanonikom i kantorom Ivanom pred Ulrikom Celjskim, koji je tada bio neprikosnoveni ban Slavonije, tražio i dobio potvrdu prava zagrebačkog kaptola na oporezivanje turopoljskih plemića (*nobiles castrenses*) koji su potpadali pod dvorac Medvedgrad.⁷⁹⁸

Petar je, po svemu sudeći, obavljao neke od najvažnijih poslova u Vitezovo ime, uključivši njegovu osobnu korespondenciju s najvišim instancama i monetarno poslovanje s uglednicima. Međutim, on nije bio jedini suradnik kojeg je Vitez doveo iz Zagrebačke biskupije. Još jedan od njih bio je Brcko Ambrozijev iz Segedina, koji je svoju karijeru započeo kao pristaša kralja Vladislava i zagrebački kanonik, isto kao i Ivan Vitez. Naime, 1442. godine Vladislav je Brcku dodijelio zagrebački kanonikat i prebendu ispražnjene smrću njihova prethodnog vlasnika, te komarnički arhiđakonat koji je Vladislav prethodno oduzeo istaknutom konciliaristu Ivanu Bachensteinu. Brcko je 16. travnja 1442. tražio i dobio potvrdu tih nadarbina od pape Eugena IV.⁷⁹⁹ Vjerojatno je ovaj Brcko istovjetan izvjesnom Brcku Ugrinu (*Ungarus*), pisaru bana Matka Talovca, koji je još od početka 1440. bez papinske potvrde držao zagrebački kanonikat i prebendu.⁸⁰⁰ Vladislav je, u svojstvu patrona, vjerojatno samo naknadno potvrdio Brckov posjed kanonikata, koji mu je u svojstvu gubernatora Zagrebačke biskupije ranije dodijelio ban Matko. Kraljica Elizabeta, pak, nije tolerirala Brckovo držanje kanonikata, nego ga je nekad tijekom 1440. dodijelila već spominjanom Marinu iz Sevnice, koji je tada bio prokurator papinske penitencijarije.⁸⁰¹ Međutim, nije mogla promijeniti postojeće stanje dokle god je ban Matko kontrolirao Zagrebačku biskupiju.

Brcko je bio jedan od onih kanonika koje su grofovi Celjski i njihov biskup Benedikt iz Zvolena istjerali iz Zagreba nakon smrti bana Matka 1445. godine. Naime, ljeti 1447. Brcko se požalio papi da ga je u odsutstvu, nakon što je zbog straha od protivnika već

---

⁷⁹⁸ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 244-245, dok. 232. Događaj je spomenut i u Ivančan, *Podatci*, 190 i Razum, *Osvlado Thuz de Szentlaszlo*, 887.

⁷⁹⁹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 19, dok. 24. Prema podacima iz molbe, Brcko je tada bio klerik, dakle nije primio nikakve crkvene redove. Također navodi da je porijeklom iz Bačke nadbiskupije, što se poklapa s njegovim prezimenom (*de Zegadino*). Za Ivana Bachensteina, komarničkog arhiđakona i kasnije prepozita Würzburga, i njegovu ulogu pri Koncilu u Baselu, vidi Stieber, Joachim W., *Pope Eugenius IV, the Council of Basel and the Secular and Ecclesiastical Authorities in the Empire: The Conflict over Supreme Authority and Power in the Church*, Brill, Leiden 1978., 24-25, 45, 145, 156, 185, 206, 216, 220-221, 224 i 487.

⁸⁰⁰ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 193, dok. 711. Marin iz Sevnice, već spomenut kao Vitezov konkurent za zagrebačku kustodiju, 31. prosinca 1440. zatražio je papu Eugena da mu dodijeli zagrebački kanonikat i kustodiju, koju već godinu dana bespravno drži Brcko *Ungarus*, pisar bana Matka Talovca.

⁸⁰¹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VI*, str. 630, dok. 580.

napustio Zagrebačku biskupiju, biskup Benedikt ekskomunicirao na nagovor kanonika Andrije *Petriskonis*. Novoizabrani papa Nikola V. povjerio je 17. kolovoza 1447. istragu tog slučaja biskupu Varadina Ivanu Vitezu, naloživši mu da pozove umiješane stranke na sud, te da odriješi Brcka od crkvenih kazni; ako pak utvrdi da je s pravom kažnjen, neka ga odriješi tek nakon što položi jamčevinu.⁸⁰² Osim ove parnice, Brcko je u Rimu pokrenuo i jednu protiv navedenog Andrije *Petriskonis*, jer mu je potonji nasilno oduzeo komarnički arhiđakonat i uzeo ga sebi. Nikola V. je 30. kolovoza taj slučaj povjerio pečujskom biskupu Andriji Kálnóiju.⁸⁰³

Nije nikakva slučajnost što je Brcko svoj slučaj pred papu iznio istovremeno kada je Petar iz Crkvice pred njime zatražio zagrebački lektorat. Naime, obje je molbe u Rim vjerojatno donio Nikola Lasocki, kojeg su uskoro nakon izbora Nikole V. za papu gubernator Hunjadi i ugarski prelati i baruni poslali u Rim da izrazi odanost novom papi i čestita mu na izboru.⁸⁰⁴ Također sigurno nije slučajnost da su obje parnice koje je Brcko iz Segedina pokrenuo protiv svojih protivnika povjerene pristalicama Janka Hunjadija i protivnicima grofova Celjskih, čijeg je biskupa i kanonika Brcko tužio, nego je vjerojatno Lasocki isposlovao da se tako uredi.

Za razliku od Petra iz Crkvice, čini se da je Brcko iz Segedina za Viteza obavljao mnogo manje sofisticirane zadatke. Godine 1450. nalazimo ga kao varadinskog kanonika, i čini se da je tada već duže vrijeme boravio u Varadinu, budući da je izjavio da je nekoć u Vitezovom odsutstvu zajedno s kolegom kanonikom Blažem Ladislavovim upravljao svjetovnim dobrima varadinske biskupije. Taj podatak potječe iz njegove suplike papi Nikoli V. od 13. listopada navedene godine, u kojoj Brcko moli da ga se oslobodi iregularnosti i odriješi od ubojstva. U to je upao kada je naredio da se nekog laika, koji je neprijateljski postupao prema Blažu, tako istuče da je rečeni laik nakon 16 ili 18 dana umro. Kao olakotnu okolnost Brcko je naveo da je u mjestu gdje je laik umro tada vladala neka pošast, vjerojatno nastojeći otkloniti krivnju od sebe.⁸⁰⁵

---

⁸⁰² Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 108-109, dok. 105. U ovom i sljedećem dokumentu Brcka se naziva sinom Antunovim, ali je sigurno riječ o grešci u prijepisu.

⁸⁰³ Isto, str. 113, dok. 109. Kálnói je 1445. imenovan biskupom Pečuha; vidi Engel. P., *Magyarország világi archontológiája I*, 73.

⁸⁰⁴ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 89, dok. 36, bilj. a. Unatoč komentaru Pavla iz Ivanića, Klára Pajorin je smatrala da nema dokaza da je Lasocki 1447. poslan u Rim. Vidi Pajorin, *Antiturcica negli anni quaranta*, 24.

⁸⁰⁵ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 285, dok. 1143.

Iako se čini da je Brcko Vitezu služio više kao batinaš nego kao intelektualac, niti on nije bio neobrazovan, budući da se 1434. upisao na Sveučilište u Krakovu.⁸⁰⁶ Stoga se čini da je, kao i Petar iz Crkvice, u Vitezov krug ušao ne samo zbog svojih veza s Vitezovom starom biskupijom, nego i zato što je posjedovao određeno obrazovanje. Osim toga, za Brcka znamo da je bio stari pristaša kralja Vladislava, jednako kao i Vitez. Vjerojatno nije stekao nikakvu višu akademsku titulu, budući da ju ne spominje u svojim molbama papi. Nakon 1450. nemamo nikakvih daljnjih podataka o njemu.

Treći suradnik kojeg je Vitez doveo iz Zagreba bio je već spominjani Pavao Demetrijev iz Ivanića, kompilator njegova epistolarija. Nije poznato točno kada je Pavao došao u Varadin, ali vjerojatno je bio jedan od pripadnika zagrebačkog kaptola koje su grofovi Celjski istjerali 1445. godine.⁸⁰⁷ Te godine Pavla nalazimo kao klerika Zagrebačke biskupije i kancelarijskog pisara.⁸⁰⁸ Iako nije stekao neku znatniju funkciju u varadinskom kaptolu – u prosincu 1451., kada je dovršio kompiliranje Vitezova epistolarija, bio je samo rektor oltara sv. Pavla apostola u varadinskoj katedrali⁸⁰⁹ – čini se da je od sve trojice zagrebačkih klerika u Varadinu bio najintimnije povezan s Vitezom. Osim što se brinuo za uređivanje njegove korespondencije, pratio je Viteza na barem jednu diplomatsku misiju, onu u Beč 1447. ili 1448. godine, radi pregovora o sklapanju mira s kraljem Fridrikom III.⁸¹⁰ Vjerojatno je Vitezu služio kao osobni tajnik.

O bliskoj vezi Pavla iz Ivanića s Vitezom svjedoči i pismo od 21. listopada 1450., kojim je Vid Huendler, karmelićanin, titularni biskup Vidina i pečujski vikar *in pontificalibus*, zamolio Pavla da mu pokuša srediti mjesto Vitezovog biskupskog vikara. U njemu podsjeća Pavla da ga je već prije molio da sazna ima li Vitez vikara ili ne, a budući da Pavao nije odgovarao, ponovno ga moli da javi je li to mjesto dostupno, a ako jest, da nastoji da ga Vid

---

⁸⁰⁶ Kristóf, *Egyházi közélet*, 247. Upisao se kao Brcko Ambrozijev iz Segedina, te nema sumnje da je riječ o istoj osobi. Kristóf navodi taj podatak i spomenutu Brckovu supliku iz 1450., ali ne navodi ništa o njegovim vezama sa Zagrebačkom biskupijom.

⁸⁰⁷ Kristóf, na tragu Bunyitaya, tvrdi da je došao s Vitezom u Varadin 1445., nakon što je potonji postao tamošnjim biskupom. Isto, 218; Bunyitay, *A váradi püspökség II*, 135.

⁸⁰⁸ Kristóf, *Egyházi közélet*, 218.

⁸⁰⁹ 16. prosinca 1451. Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 166, *Epilogus*.

⁸¹⁰ U komentaru o sastavu diplomatskog poslanstva, Pavao je na kraju dodao „*ubi et ego interfui*“ i potpisao se. Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 76, dok. 27, bilj. I. Iako je pismo na koje se komentar odnosi datirano 15. siječnjem 1447. godine (Isto, str. 75, dok. 27; da nije riječ o uredničkoj grešci dokazuje i originalni rukopis, u kojem također stoji 1447. godina; vidi MOL DF 286 311, str. 18v). I sva ostala pisma iz Vitezova epistolarija koja se odnose na ovo poslanstvo datirana su 1447. godinom, iako bi se događaji koje opisuju bolje uklapali u 1448. godinu. O ovome će biti više govora u daljnjem tekstu.

dobije.⁸¹¹ Iako je Vid na naposljetku ipak ostao u Pečuhu,⁸¹² očito je smatrao da put do Viteza vodi preko Pavla iz Ivanića koji je, po svemu sudeći, bio osoba od Vitezova posebnog povjerenja. Također, u navedenom pismu Vid naziva Pavla čazmanskim kanonikom i lektorom, te možemo pretpostaviti da je Vitez upotrijebio svoj utjecaj u Zagrebačkoj biskupiji da isposluje svojem slugi to mjesto.⁸¹³ Međutim, s obzirom na tadašnje stanje u toj biskupiji, upitno je je li ono bilo stvarno ili fiktivno.

Iako ne znamo je li Pavao ikada studirao na nekom sveučilištu, čini se da je posjedovao prilično bogato poznavanje književnosti. Kao i u slučaju Petra iz Crkvice i Brcka iz Segedina, i Pavla iz Ivanića je Vitez vjerojatno odabrao za svoga pomoćnika ne samo zbog prijašnjeg poznanstva, nego i zbog obrazovanosti. Iz njegovih komentara Vitezovih pisama vidimo da je Pavao bio dovoljno upoznat s tadašnjim suvremenim trendovima u latinskoj gramatici da znade prepoznati riječ „avisare“ kao srednjovjekovni dodatak latinskom jeziku, koje nema kod klasičnih autora.⁸¹⁴ Klára Pajorin je smatrala da je upravo Pavao svojim komentarima nastojao „osuvremeniti“ i objasniti Vitezov skolastički stil, tako da bude u skladu sa zahtjevima humanističkog stila.⁸¹⁵ I sam Pavao izjavio je nešto u tom smislu, napisavši u uvodu Vitezove zbirke pisama da je, kako bi tekst pisama bilo lakše čitati, na marginama dodao imena autora koje Vitez u tekstu citira, kao i objašnjenja nekih riječi i rečenica, na temelju podataka koje je dobio od samog Viteza ili pročitao u knjigama.⁸¹⁶ Čini se da je bio relativno dobro upoznat s klasičnom književnošću.⁸¹⁷ U jednom od svojih komentara ustvrdio je da je Ciceron bio najbolji među latinskim govornicima, kao Livije i Salustije među povjesničarima, među herojskim pjesnicima Vergilije, elegijskim Ovidije, komičnim Terencije, a satiričnim Juvenal, a da je Perzije također bio odličan u satiri, ali da je malo pisao. Od tragičara se, kako kaže, u njegovo vrijeme najčešće čitalo Seneku, a u različitim književnim rodovima dobri su i Horacije, Marcijan Kapela i Boecije.⁸¹⁸ Na drugom mjestu pokazuje svoje poznavanje satiričara, pojasnivši da su to oni koji u svojim djelima

---

⁸¹¹ Koller, József, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum*, vol. 4, Sumptibus Joannis Michaelis Landerer, Bratislava 1796., str. 326, dok. 104. Za popis biskupa Vidina (*Episcopatus Bodoniensis*), vidi Eubel, *Hierarchia catholica II*, 108. U Vidovom pismu za vikara *in pontificalibus* koristi se naziv „sufragan“ – takav se naziv tada zaista koristio za obnašatelje takvih službi, i u pravilu su uvijek bili biskupi titularnih biskupija. Vidi *Razum, Osvaldo Thuz de Szentlaszlo*, 305.

⁸¹² Ovaj Vid je isti onaj koji je kasnije služio Janu Panoniju kao biskupski vikar, u vrijeme dok je potonji biskupovao u Pečuhu, i kojem se Jan izrugivao u svojim epigramima. Birnbaum, *Janus Pannonius*, 115.

⁸¹³ Kristóf i Bunyitay su smatrali da je Pavao dobio to mjesto upravo na Vitezovu intervenciju. Kristóf, *Egyházi közélet*, 219 i Bunyitay, *A várad püspökség II*, 135.

⁸¹⁴ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 49, dok. 5, bilj. c.

⁸¹⁵ Pajorin, *The Crusades and Early Humanism*, 243-244.

⁸¹⁶ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 28, *Praefatio*.

⁸¹⁷ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 30-31.

⁸¹⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 42, dok. 2, bilj. uu.

kore loše običaje ili ljudske poroke. Napisao je da su u njegovim krajevima dostupna samo ona satirička djela koja su prilično poznata i proširena – Lucilijeva, Horacijeva, Perzijeva i Juvenalova, uz napomenu da Lucilijevo djelo još nije vidio.⁸¹⁹

Zanimljivo je da je Pavao dovoljno poznao Perzijeva djela da ih znade prepoznati i citirati. Njegove reference na Perzija rezultat su toga što je i arhiđakon Pavao, kojem je posvećen Vitezov epistolarij, volio toga pisca, te Pavao iz Ivanića često, citirajući Perzija, naziva potonjeg „tvoj Perzije“, obraćajući se time arhiđakonu.⁸²⁰ Perzije je, iako je u prijašnjim stoljećima bio gotovo pa zaboravljen, u 15. stoljeću zauzeo jedno od središnjih mjesta u kurikulumima talijanskih škola, zahvaljujući novom valu obrazovanja nadahnutog humanizmom.⁸²¹ Činjenica da je Pavao iz Ivanića bio dobro upoznat s njegovim djelom mogla bi upućivati na to da je stekao određeno obrazovanje u nekoj od tih škola. Osim toga, Pavao u jednom od svojih komentara na Vitezova pisma običaj da profesori nakon predavanja raspravljaju sa studentima naziva „talijanskim običajem“,⁸²² iako je takva praksa bila uobičajena na svim europskim sveučilištima.⁸²³ Moguće je da se Pavao referirao na sveučilišta koja je poznao, dakle talijanska, ne znajući da se tako čini i drugdje.

Iako dokazi nisu konkluzivni,⁸²⁴ Pavao je vjerojatno određeno vrijeme zaista boravio u Italiji. Moguće je da je upravo on onaj kojeg Jan Panonije naziva „našim Pavlom“ u pismu neodređena datuma, koje je uputio Ivanu Vitezu, u kojem piše da je Pavao došao u Italiju kao Vitezov poslanik i svojim dolaskom iznenadio Jana u Ferrari, gdje se zadržao tek toliko da Jan stigne po njemu poslati pismo i brončani medaljon s likom svoga učitelja Guarina Veronesea Vitezu.⁸²⁵

Sabbadini, a s njime i Veress, Huszti i Kristóf, smatrali su da je taj Pavao istovjetan onom Pavlu koji se spominje u pismu izvjesnog Šimuna, nekog ugarskog učenika Guarina

---

⁸¹⁹ Isto, str. 36, dok. 1, bilj. R.

⁸²⁰ Isto, str. 167, *Epilogus*, posebno bilj. f, h, q i r.

⁸²¹ Black, Robert, *Humanism and Education in Medieval and Renaissance Italy – Tradition and Innovation in Latin Schools from the Twelfth to the Fifteenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge 2001., 247 i 252.

⁸²² Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 156, dok. 74, bilj. k.

⁸²³ Flüeler, *Teaching Ethics*, 279 i 295-296. Takve se rasprave nazivalo *exercitia*, a odvijale su se u profesorovim privatnim odajama. Često su trajale duže od predavanja i bile su vrlo ritualizirane. Čini se da im je svrha bila da studenti nastoje protuargumentima osporiti zaključak koji je profesor o određenom pitanju iznio tijekom predavanja.

⁸²⁴ Kristóf, slijedeći Husztija, smatra da je osoba koja se u daljnjem tekstu spominje sigurno Pavao iz Ivanića. Kristóf, *Egyházi közélet*, 219. Isto je smatrao i Veress sedamdeset godina ranije; vidi Veress, *Matricula et acta III*, 358 i 360-361.

⁸²⁵ Sabbadini, *Epistolario III*, 440-441. Sabbadini pretpostavlja da je pismo napisano 1449. godine. Ovo pismo spominje se i u Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 38, bilj 122.

Veronesea, upućenom 4. rujna 1453. Ivanu Vitezu. U njemu Šimun piše da se ranije te godine⁸²⁶ susreo s tim Pavlom u Guarinovoj kući, budući da je kardinal Carvajal, s kojim je Pavao tada vjerojatno putovao, zbog lošeg vremena bio prisiljen odgoditi plovidbu iz Ferrare u Veneciju, te se s pratnjom zadržao u Ferrari. Za Pavla kaže da je Vitezov *fidelissimus olim famulus*, te da su Pavao i Šimun zajedno odrastali i sprijateljili se na Vitezovom dvoru. Pavao mu je tom prilikom rekao da je morao otići od Viteza i radi nekih se poslova žurno vratiti u domovinu, te je tamo boravio skoro tri mjeseca. Tamo je prodao obiteljsku kuću i očevinu, te se zaputio u Rim. Kada je u Rimu boravio već duže vrijeme, nekome je saopćio da se dosta dugo kretao među Turcima, te da je odlično naučio njihovo pismo. To je odmah preneseno papi, a zbog tog ga je znanja papa srdačno prigrlio, a Pavao se nadao da će mu uskoro dati i neku nadarbinu. Rekao je i da ako Vitez bude slao poslanike u Rim, neka se raspitaju za njega, a mogu ga naći kod brata Valentina (vjerojatno Valentina od Kapuša, o kojem će biti riječi kasnije), u čijoj je službi i kod kojeg uživa veliko dobročinstvo. Ako pak neku stvar treba brzo provesti u djelo, on će se potruditi to što prije napraviti, jer se sprijateljio sa skoro svim kardinalima, te mu je uvijek otvoren put prema papi. Također je rekao da žudi da se vrati Vitezu. Kako Šimun piše, već sutradan vrijeme se poboljšalo, te je Carvajal otplovio u Veneciju. Međutim, Pavao se vratio sredinom kolovoza, rekavši da Carvajal nije uspio izvršiti misiju na koju ga je papa poslao – da sklopi mir između Venecije i Francesca Sforze.⁸²⁷

Glede spomenute Carvajalove misije, riječ je o sastavnici diplomatskih napora pape Nikole V., koji je nakon pada Carigrada nastojao sklopiti mir među talijanskim vladarima kako bi se mogao pokrenuti križarski rat protiv Osmanlija; kardinala Capranicu poslao je u Napulj, a Carvajala u Firencu, Veneciju i Milano. Carvajal se 20. lipnja 1453. zaputio u Firencu, a odande preko Ferrare u Veneciju. Od početka kolovoza bio je u Veneciji, a nakon što je privolio Senat na početak mirovnih pregovora, 13. kolovoza je napustio Veneciju i zaputio se preko Ferrare u Milano. Istoga dana, 13. kolovoza, Senat je odlučio da se venecijanske vojskovođe obavijesti da će se pregovarati o miru, ali i da rat ima biti nastavljen, kako bi se izvojevala pobjeda koja će im dati povoljan položaj u tim pregovorima. Također je dao obavijestiti vojskovođe da nastoje spriječiti da Carvajal dođe do Francesca Sforze ili njegove vojske.⁸²⁸ To nam daje zaključiti da se Pavao u Ferraru nije vratio zajedno s

---

⁸²⁶ Vjerojatno u lipnju ili srpnju, s obzirom na vrijeme Carvajalove misije; u izvorniku stoji *nonas sextiles*.

⁸²⁷ Sabbadini, *Epistolario III*, 442-443.

⁸²⁸ Canedo, Lino Gómez, *Un español al servicio de la Santa Sede: Don Juan de Carvajal, cardenal de Sant'Angelo, legado en Alemania y Hungría (1399?-1469)*, Consejo superior de investigaciones científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Madrid 1947., 136-137.

Carvajalom, nego nešto nakon njega, budući da je znao da je Carvajalova misija bila neuspješna, te da vjerojatno nije bio dio kardinalove pratnje.

Ukoliko je taj Pavao istovjetan s Pavlom iz Ivanića, čini se da je nekad između dovršetka kompiliranja Vitezova epistolarija krajem 1451. godine i kraja 1452. godine napustio Vitezovu službu, budući da je za Vitezovo imenovanje tajnim kancelarom Ladislava V. doznao tek od Šimuna u Ferrari.⁸²⁹ Ne znamo je li se vratio u Varadin, iako je tvrdio da to želi, niti je li uspio dobiti neku nadarbinu od pape. Također je moguće da je „domovina“, gdje je Pavao boravio tri mjeseca nakon napuštanja Vitezova dvora, upravo Slavonija.

Na temelju profila ove trojice Vitezovih suradnika – Petra iz Crkvice, koji se brinuo za Vitezovu diplomatsku prepisku i financije, Breka iz Segedina, koji je upravljao njegovim posjedima i Pavla iz Ivanića, koji je služio kao njegov tajnik – možemo zaključiti da je Vitez izgradio svoj krug ljudi od povjerenja od obrazovanih klerika s kojima je imao određenu zajedničku prošlost. To su bili ljudi na koje je mogao računati da neće splotkariti protiv njega, i koji su u Varadinu bili došljaci jednako koliko i on. U opasnom okruženju Ugarske u vrijeme Hunjadijevog gubernatorstva, takvi su ljudi bili od iznimne vrijednosti.

5.2.2. Vitezovi suradnici: vikari

Osim ljudi od svojeg osobnog povjerenja, Vitez se pri upravljanju biskupijom morao oslanjati i na predstavnike varadinskog kaptola. U početku je za svojeg vikara postavio čovjeka koji je jednako odgovarao i kaptolu i njemu – svojeg starog kolegu sa Sveučilišta u Beču, Ivana iz Toplice.⁸³⁰ Ivan je, kao doktor kanonskog prava i prepozit, bio najobrazovaniji i najviši član kaptola, te ostali kanonici nisu mogli prigovarati njegovom izboru. Kao vikara nalazimo ga u tri isprave iz prve polovice 1446. godine.

U prvoj je Ivan u svojstvu prepozita i kanonika Varadina i vikara *in spiritualibus generalis* biskupa Ivana Viteza svojim pečatom posvjedočio da je izvjesnoj Agati kćeri Matije *de Wed* – pred njim su stajali ona i njen muž Baltazar *de Olazj* – otac umro bez muškog

---

⁸²⁹ Sabbadini, *Epistolario III*, 442. Vitez je imenovan tajnim kancelarom početkom 1453. Szakály, Vitéz János, 23.

⁸³⁰ Za Ivanov životopis, vidi Bunyitay, *A váradi püspökség II*, 49-52 i Kristóf, *Egyházi középréteg*, 103 i 251-252. Niti jedan od navedenih autora ne spominje da je Ivan bio Vitezov vikar.

potomstva (Grgur, njegov sin, također je mrtav). Agati je njen polubrat (po majci) Demetrije isplatio njen dio od miraza i *rebus passionilibus* njihove majke Doroteje, od udjela posjeda njenog oca koji je njemu pripao.⁸³¹ Sljedeće dvije isprave Ivan je izdao na traženje pripadnika iste obitelji. Obje su nastale 12. travnja 1446. U jednoj Potencijana, udovica Grgura sina Matije *de Wed* izjavljuje da je njen muž umro bez muških potomaka, te su njegovi suudjelnici (*fratres condisionales*) zaposjeli njegove posjede, i potvrđuje da su joj od muževih posjeda isplatili njen dio od miraza i *rebus passionilibus*, prema običajima kraljevstva.⁸³² U drugoj Ivan svjedoči da su Agata kći Matije *de Wed* i Doroteje (koja je i majka njenog polubrata Demetrija) i njen muž Baltazar ponovno došli pred njega, i da je Agata odriješila suudjelnike svoga oca i brata obaveza prema njoj, jer su joj u novcu isplatili njen dio od miraza i *rebus passionilibus* njene majke Doroteje i njenu (Agatinu) „djevojačku četvrtinu“.⁸³³

Vitez je, koliko možemo zaključiti na temelju tako malog uzorka, vjerojatno prepuštao Ivanu manje, pravne poslove vezane uz ulogu biskupa u zajednici njegovih podanika, poput potvrđivanja isprava i primanja svjedočanstava. Međutim, vjerojatno se između njih dvojice nikad nije razvio nekakav poseban odnos, budući da saznajemo da je Vitez Ivana iz Toplice već nekoliko godina kasnije zamijenio novim vikarom *in spiritualibus generalis*. To je bio Ivan Sarlóí, koji je vjerojatno svoju karijeru sagradio upravo zahvaljujući Vitezu. Kao varadinskog kanonika vikara nalazimo ga od 1451. godine nadalje.⁸³⁴ Budući da nije bio uvriježeni pripadnik kaptola poput Ivana iz Toplice, Vitez je vjerojatno smatrao da će ga lakše kontrolirati.

Ivan Sarlóí stekao je doktorat kanonskog prava u Padovi, možda uz Vitezovu financijsku podršku.⁸³⁵ I na njegovom primjeru vidimo da je Vitez u pravilu birao obrazovane ljude za svoje pomoćnike. Ako promotrimo neke od poslova kojima se Ivan bavio u Vitezovo ime, vidimo da se također radi o svakodnevnim pravnim poslovima biskupskog stola. Vitez se takvim sitnicama vjerojatno nije bavio jer je bio odsutan iz biskupije, ili zato što je bio zauzet važnijim stvarima. Primjerice, imamo ispravu u kojoj Ivan daje prepisati i ovjerava jednu oporuku na zahtjev njenog izvršitelja;⁸³⁶ te jednu u kojoj u nekom sudskom sporu nastupa kao

---

⁸³¹ 23. veljače 1446., MOL DL 38 285. Ovaj i sljedeće dokumente opisao sam nešto detaljnije, budući da se u literaturi ne spominju, a predstavljaju jedino svjedočanstvo o Ivanu kao Vitezovom vikaru.

⁸³² MOL DL 38 286.

⁸³³ MOL DL 38 287.

⁸³⁴ Za njegov kratak životopis vidi Kristóf, *Egyházi közélet*, 242-243; u bilj. 756 nalazi se popis nekih od isprava u kojima se Ivan Sarlóí spominje kao Vitezov vikar.

⁸³⁵ Isto, 57.

⁸³⁶ 3. studenog 1451. MOL DL 62 305.

sudac.⁸³⁷ Sarlói se bavio čak i poslovima spomenute obitelji iz isprava koje spominju Ivana iz Toplice kao vikara. Naime, Agata i njen muž Baltazar *de Olazý* svjedočili su pred njim da su novi vlasnici posjeda njenog pokojnog oca Matije *de Wed* isplatili što je trebalo pripasti njenoj pokojnoj sestri Jeleni na ime „djevojačke četvrtine“ i njenog dijela od miraza i *rebus passionabilibus* njihove majke Doroteje. Budući da je Jelena umrla, pravo na to prethodno je prešlo na Agatu.⁸³⁸

U svim navedenim slučajevima, Sarlói je nastupao kao Vitezov vikar *in spiritualibus* i *auditor causarum*, što znači da je u njegovo ime obavljao sudske poslove biskupske audijencije. To je bilo posve uobičajeno, budući da su mnogi ondašnji biskupi sudske poslove prepuštali vikarima.⁸³⁹ Iz jednog primjera iz 1454. godine poznato nam je da je Vitez, nakon što je pred njega kao biskupa Varadina iznesena sudska tužba, istražiteljima naložio da zavađene strane upute pred njegovog vikara.⁸⁴⁰

5.3. Uloga Ivana Viteza u sporu oko Zagrebačke biskupije

U vrijeme poraza ugarske vojske u bitci kod Varne, Zagrebačka je biskupija zapala u još veći kaos nego ostatak Ugarskog Kraljevstva. Još u ožujku 1444. Celjski su obnovili svoju podršku Benediktu iz Zvolena, posлавši poslanika u Rim da intervenira u njegovu korist.⁸⁴¹ Reakcija suprotne strane uslijedila je krajem 1444. godine, kada je ban Matko Talovac postavio za zagrebačkog biskupa mlađeg brata svoga podbana Akacija Čupora – kninskog biskupa Demetrija.⁸⁴² Razlog tome vjerojatno je bilo uhićenje Petra Kottlera, ili neki drugi događaj koji je uvjerio pristaše kralja Vladislava da je zagrebačka katedra vakantna.⁸⁴³ Ban

---

⁸³⁷ 10. lipnja 1452. MOL DL 14 563.

⁸³⁸ 14. studenog 1452. MOL DL 38 304.

⁸³⁹ Kalimah u životopisu Grgura Sanočkog ističe da je Grgur rijetko sudio, te da je te poslove vršio njegov vikar. Callimachus, *Vita et mores*, XXVIr (*Ius raro nisi per vicarium dixit.*) Slično je postupao i Vitezov prethodnik, Ivan de Dominis. Géresi, Kálmán (ur.), *Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károlyi, vol II: 1414-1489*, Kocsi Sándor utóda könyvnyomdája, Budimpešta 1883., str. 141-142, dok. 141. 20. studenog 1443.

⁸⁴⁰ MOL DF 278 585, 25. studenog 1454. Vidi Prilog D 10.

⁸⁴¹ Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 69, bilj. 136.

⁸⁴² Isto, 70-71. Prvi poznati dokument koji je Demetrije izdao u svojstvu zagrebačkog biskupa datiran je 4. studenog 1444.

⁸⁴³ Raniji su istraživači (vidi Ivančan, *Podatci*, 169; Lukinović, Andrija, Biskup Demetrije Čupor (1465-1466), U: Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb 1995., str. 202-205, 203) smatrali da su i prijašnji sukobi kralja Vladislava s biskupom Benediktom iz Zvolena (s početka 1443.) bili vezani uz to što je Vladislav nastojao postaviti Demetrija Čupora za zagrebačkog biskupa, te da je prijetnjom smrtno kazne prisiljavao kaptol da ga prizna. Za to nema nikakvih dokaza, te su i nastojanja da se Demetrija

Matko dao je Demetriju vojsku, te je uz pomoć velikog dijela kanonika potonji oko Božića 1444. osvojio sjedište biskupije.⁸⁴⁴ Međutim, nakon banove smrti (vjerojatno u veljači 1445.), grofovi Celjski i njihov biskup Benedikt iz Zvolena pokrenuli su svoje trupe, te 10. ožujka osvojili Zagreb i istjerali sve kanonike i pripadnike kaptola odane Demetriju.⁸⁴⁵

Tijekom travnja i svibnja iste godine, Celjski su osvojili i posjede i utvrde Zagrebačke biskupije, ali se čini da ih biskup Benedikt nikad nije preuzeo; umjesto toga, grofovi su postavili svoga čovjeka Jurja Pyersa da upravlja njima kao vikar *in temporalibus*.⁸⁴⁶ To se uklapa u tvrdnju Ivana Viteza u izvještaju papi Nikoli V. o stanju Zagrebačke biskupije iz prosinca 1450., kao i popratne komentare Pavla iz Ivanića – naime, Vitez je tvrdio da Benedikt nikada nije zavladao posjedima biskupije, a Pavao objašnjava da je bio u posjedu biskupije samo koliko se ticalo duhovne vlasti, ali da ni nju nije obnašao slobodno, te da je obavezao sebe i biskupiju na plaćanje 20 000 florena grofovima Celjskima, na ime troškova koje su podnijeli prilikom osvajanja utvrda zagrebačke biskupije nakon smrti bana Matka.⁸⁴⁷

Također se čini da je Benedikt nevoljko podnosio ulogu marionete Celjskih, budući da je 16 mjeseci proveo utamničen; Pavao iz Ivanića zapisao je da je bio u zatvoru zbog sumnje da je htio potajno prebjeći u Ugarsku, gubernatoru Hunjadiju.⁸⁴⁸ Moguće je da su Celjski zatočili Benedikta jer je potonji 28. veljače 1449. molio svojeg starog prijatelja i kolegu sa studija, Mihaela iz Prievidze, da u njegovo ime preuzme 400 florena koje je ostavio u Beču i poručio da Mihael i nadbiskup Ostrogon Dionizije Szécsi u njegovo ime mogu preuzeti vacku ili bilo koju drugu biskupiju u Ugarskoj, za što jamči svom svojom imovinom. Također se zakleo i vlastoručnim potpisom potvrdio da će se podvrgnuti bilo kojoj presudi koju u sporu između njega i Demetrija oko Zagrebačke biskupije donesu nadbiskup Szécsi i sam Mihael, koji je tada bio požunski prepozit.⁸⁴⁹ Čini se da je želio i nastojao napustiti Slavoniju i odustati od vlasti nad Zagrebačkom biskupijom, u zamjenu za neku skromniju, ali

---

prikaže kao uzurpatora također neumjesna. Njegovo imenovanje treba promatrati u kontekstu prijestolnih borbi u Ugarskom Kraljevstvu, a tvrdnje da ga je zagrebački kaptol odbijao prihvatiti osporava činjenica da ga je podupirao, i zajedno s njime bio protjeran vojnom silom Celjskih, znatan broj kanonika. Prepozit je doduše bio na strani Celjskih, ali je većina kanonika bila na strani bana Matka i Demetrija Čupora, na što se i biskup Benedikt iz Zvolena žalio. Vidi Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 71, bilj. 157).

⁸⁴⁴ Isto, 71.

⁸⁴⁵ Isto, 72-73.

⁸⁴⁶ Isto, 74-75.

⁸⁴⁷ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 149-153, dok. 72, posebno bilj. m, r i t.

⁸⁴⁸ Isto, str. 153, dok. 72, bilj. w.

⁸⁴⁹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 151, dok. 150. Kako ćemo vidjeti kasnije, to je bilo vrijeme kada je Janko Hunjadi „preraspodijeljivao“ ugarske biskupije, te je vacka biskupija uskoro nakon Benediktove molbe ispražnjena preseljenjem Petra Kecetija u Kaločku nadbiskupiju. Međutim, vackim biskupom nije postao Benedikt, nego Hunjadijev pisar Vincencije Szilasi.

sigurniju biskupiju u Ugarskoj, daleko od domašaja Celjskih. To bi impliciralo da je bio spreman prepustiti Zagrebačku biskupiju Demetriju. Celjskima je takav razvoj događaja, naravno, bio neprihvatljiv, te su možda radije utamničili Benedikta nego mu dali prilike da pobjegne.⁸⁵⁰ Potonji je još krajem 1450. bio dužan Apostolskoj komori dio pristojbe za imenovanje biskupom, iako je bio postavljen još 1440.⁸⁵¹ Čini se da zaista nikada nije stekao biskupske posjede, a isplata ratne odštete Celjskima također je znatno opteretila njegovu blagajnu. Zagrebačka biskupija Benediktu jamačno više nije izgledala primamljivo.

Za to vrijeme, nakon što je istjeran iz Zagreba, Demetrije Čupor sklonio se kod svoga prijatelja Ivana Viteza u Varadin,⁸⁵² vjerojatno zajedno s Petrom iz Crkvice, Brckom iz Segedina i ostalim kanonicima koji su ga podržavali. Budući da je ban Matko Talovac bio mrtav, borbu protiv Celjskih u Slavoniji nastavio je Janko Hunjadi.⁸⁵³ U Vitezovom epistolariju sačuvano je pismo kralju Fridriku III. koje je Vitez napisao u Hunjadijevo ime, u kojem se ispričava što su tijekom vojnog pohoda u proljeće 1446., koji je Hunjadi vodio u Štajerskoj protiv Celjskih, nastradali i kraljevi podanici i posjedi.⁸⁵⁴ Na domaćoj fronti, Hunjadi je nastavio podržavati Demetrija Čupora kao zagrebačkog biskupa. I Celjski i Hunjadi lobirali su kod pape za svoje kandidate, te je papa u jesen 1446. javio Hunjadiju da je primio podatke koje proturječe njegovim izvještajima o Zagrebačkoj biskupiji, ali se Hunjadi nije dao pokolebati i u svome odgovoru nastavio je podržavati Demetrija, s argumentom da je potonji zbog svoga načina života i porijekla dostojan te biskupije. I to je pismo sastavio Vitez.⁸⁵⁵

Iako je pokušavao, Hunjadi nije uspio vojno poraziti Celjske. Početkom 1447. obje su strane pristupile mirnom rješavanju sukoba, te je dogovoren brak između Jankova sina Ladislava Hunjadija i Elizabete Celjske, a glede Zagrebačke biskupije je dogovoreno da biskup Benedikt može zadržati svoju službu, ali pod uvjetom da se biskupiji vrate njeni

---

⁸⁵⁰ Iako Nada Klaić indignirano usklikuje da su biskupa Benedikta zatočili protivnici Celjskih, ne navodi o kojim je protivnicima riječ niti kako im je dopao šaka; vidi Klaić, Nada, *Zadnji knezi Celjski v deželah Sv. krone*, Prese založba, Celje 1991., 83.

⁸⁵¹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 184., dok. 179.

⁸⁵² Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 61, dok. 21, bilj. a. Valja napomenuti da Pavao iz Ivanića u svojim komentarima prešućuje mnoge detalje koji nisu na čast Ivanu Vitezu i njegovim prijateljima. Tako na navedenom mjestu jednostavno napominje da je Demetrije bio biskup Knina dok ga Eugen IV. nije premjestio na Zagrebačku biskupiju.

⁸⁵³ Engel, P., *The Realm*, 290.

⁸⁵⁴ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 64-65, dok. 23. Pavao iz Ivanića precizirao je da je taj pohod trajao dva mjeseca, i da ga je Hunjadi poveo prije svoga izbora za gubernatora.

⁸⁵⁵ Isto, str. 66-67, dok. 24. Pavao iz Ivanića komentirao je da je ovo pismo bilo nešto duže od verzije koja je uvrštena u epistolarij, ali da se ostatak teksta nalazio u rasutim bilježničkim skicama (*in minuta*), koje je izostavio jer su bile oštećene.

posjedi, a Benedikt da se u svemu pokorava zapovjedima svete krune.⁸⁵⁶ Međutim, ili prije sklapanja dogovora, ili u vrijeme pregovora, Hunjadi se odvažio na još jedan riskantan potez – zamjenu biskupija između Demetrija i Benedikta.⁸⁵⁷ Papa Eugen IV. odobrio je 13. veljače 1447. zamjenu, i premjestio Demetrija na zagrebačku biskupsku stolicu, a Benedikta u Knin.⁸⁵⁸

Ovakav razvoj događaja bio je po volji i Ivanu Vitezu. Demetrije je bio njegov zemljak i kolega sa studija u Beču, a osim toga i njegov prijatelj. U to je vrijeme boravio u Varadinu, te je stupio u kontakt sa svojim poznanikom Natalom iz Venecije, biskupom Nina,⁸⁵⁹ i uredio da potonji u njegovo ime u Rimu uplati pristojbu za imenovanje zagrebačkim biskupom. Natal je zaista 12. rujna 1447. uplatio dio pristojbe, te postigao da ostatak Demetriju bude oprošten.⁸⁶⁰ Vitez je u ovom pitanju podržao Demetrija, možda mu čak i posudivši određeni iznos novca. U prosincu 1447. poslao je pismo Natalu, u kojem zahvaljuje potonjem za sve što je učinio za Demetrija, i rekavši da ga Demetrije neprestano hvali, te da potiče Viteza da posjeti Natala u njegovoj zemlji. Čini se da se Natal i Vitez nisu poznavali, nego da je njihov zajednički poznanik bio Demetrije. U svakom slučaju, budući da je Vitez pisao Natalu da će mu se odužiti za njegove usluge kao da ih je učinio njemu osobno, očito je da je nastupao kao Demetrijev patron, i da se Natal mogao obratiti njemu za povrat novca.⁸⁶¹

Međutim, godine 1447. grof Fridrik Celjski osobno je boravio u Rimu, te je uspio osporiti proces zamjene.⁸⁶² Naime, grofovi su se mogli pozvati na patronatsko pravo nad biskupijom, koje je kraljica Elizabeta 1440. prenijela na njih, dok je Hunjadiju takvih argumenata manjkalo. Također, zagrebački kaptol je već u svibnju 1447. poslao pismo novom papi Nikoli V., izjavivši da su čuli da je Demetrije u Rim preko poslanika poslao pismo prema kojem kaptol tobože pristaje na njegovo preseljenje na zagrebačku biskupsku stolicu, te tvrdeći da je to pismo krivotvoreno, jer ga oni nisu poslali i jer ne žele nikakvog drugog

---

⁸⁵⁶ Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 89.

⁸⁵⁷ Isto, 92.

⁸⁵⁸ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 88, dok. 87.

⁸⁵⁹ Pavao iz Ivanića precizira da je glasnike iz Varadina Natalu slao Demetrije, a ne Vitez. Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 63, dok. 21, bilj. b. Natal, magistar teologije i karmelićanin, bio je biskup Nina od 1436. do 1462. Povremeno je djelovao i kao vikar zadarskih nadbiskupa, a od 1460. do smrti početkom 1462. bio je papinski legat u Bosanskom Kraljevstvu. Vidi Eubel, *Hierarchia catholica II*, 204 i Neralić, Jadranka, Udio Hrvata u papinskoj diplomaciji, U: Andrić, Mario i Valentić, Marko (ur.), *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija. Zbornik Diplomatske akademije*, vol. 4, br. 2, 1999., str. 89-118, 111.

⁸⁶⁰ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 117, dok. 114 i str. 121, dok. 119.

⁸⁶¹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 62, dok. 21.

⁸⁶² Fraknoi, *Vitéz János*, 70; Held, *Hunyadi*, 231, bilj. 18.

biskupa osim Benedikta.⁸⁶³ Naravno, kanonici koji su boravili u Zagrebu, pod kontrolom grofova Celjskih, vjerojatno zaista nisu nikada poslali takvo pismo, nego su to jamačno učinili oni kanonici koji su istjerani 1445. godine i koji su pronašli utočište kod Hunjadija i Viteza.

Iako ne možemo sa sigurnošću tvrditi da se Benedikt iz Zvolena protivio ovoj zamjeni, sigurno se na pritisak Celjskih očitovao protiv nje pred papom Nikolom V. Zbog toga je Nikola 6. listopada 1447. naredio svome legatu kardinalu Juanu Carvajalu da proglasi zamjenu nevažećom, te potvrdio Benedikta kao zagrebačkog biskupa.⁸⁶⁴ Hunjadi je o tom pitanju razgovarao s Carvajalom, dok je potonji ljeti 1448. došao u Budim radi mirovnih pregovora s predstavnicima kralja Fridrika,⁸⁶⁵ i nastojao ga uvjeriti da je Demetrije najbolje rješenje za probleme zagrebačke biskupije, a 6. rujna 1448., dok je već prelazio Dunav u pohodu protiv Osmanlija, poslao je pismo Nikoli V. u kojem tvrdi da je Demetrijevo imenovanje provedeno u skladu s patronatskim pravom, te traži od pape da ga potvrdi kao zagrebačkog biskupa.⁸⁶⁶ Patronatsko pravo na koje se Hunjadi ovdje pozivao odnosi se na interpretaciju Sigismundova patronatskog prava nad ugarskom Crkvom, koje isključuje vanjski utjecaj na imenovanje prelata, o čemu je već bilo riječi. Time je Hunjadi implicitno osporio Celjskima patronat nad Zagrebačkom biskupijom, jer ih je smatrao strancima. Kao što je već rečeno, papinstvo nikada nije priznalo ovakvu verziju patronata, ali Hunjadi ovom prilikom nije imao drugih argumenata da ospori legalitet izbora Benedikta iz Zvolena.

---

⁸⁶³ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 97-97, dok. 96.

⁸⁶⁴ Isto, str. 122, dok. 121. Carvajal je imenovan legatom Njemačkoj naciji i pripadajućim zemljama ljeti 1447. Primarni zadatak bio mu je zaključivanje konkordata s kraljem Fridrikom III. koji bi priveo Njemačku naciju u obojedijenciju rimskog pape. Uzgred je zadužen i da radi na sklapanju mira između Fridrika i Ugarske. Canedo, *Un español*, 111.

⁸⁶⁵ Canedo piše da je nakon pregovora u Beču, o kojima će biti riječi kasnije, Carvajal trebao doći na sabor u Budim, gdje se trebalo nastaviti pregovarati o sklapanju mira između Ugarske i Fridrika, ali da to nije učinio, nego da se zaputio u Češku. Odande se vratio u Požun, gdje su pregovori nastavljani. Canedo, *Un español*, 112. To nije posve točno. Iako je istina da Carvajal nije došao na sabor, makar ga se očekivalo, taj je sabor bio održan u Pešti, a ne u Budimu. Hunjadi je odgađao njegovo sazivanje u očekivanju kardinalova povratka iz Češke. Naposljetku je ipak sazvan, i odlučeno je da će se pregovori nastaviti u Budimu kada se Carvajal vrati. Iako je potonji tražio da poslanici dođu u Požun kako ne bi morao putovati do Budima, Hunjadi je to kategorički odbio. Zbog toga je Carvajal ljeti 1448. ipak došao u Budim – Hunjadijevo pismo Carvajalu od 8. lipnja 1448. i komentari Pavla iz Ivanića ne ostavljaju nikakve sumnje glede toga. Vidi Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 79-80, dok. 30. Ivanić prenosi i da je, budući da u Budimu nije postignut nikakav napredak, Carvajal otišao u Požun, ali su za njime poslani ugarski poslanici da se pregovori ipak nastave; tamo su im se pridružili i Fridrikovi predstavnici. Ni ovi pregovori na kraju nisu urodili nikakvim plodom. Vidi Isto, str. 96, dok. 40, bilj. a. I Carvajalova misija u Češkoj u svibnju 1448. bila je potpuni fijasko, a kardinalovo spletkarenje samo je uništilo bilo kakve izgleda za sporazum utrakvista sa Svetom Stolicom. Dok je 23. svibnja odlazio iz Praga, razjarena gomila gađala ga je kamenjem. Heymann, Frederick Gotthold, *George of Bohemia – King of Heretics*, Princeton University Press, Princeton 1965., 36-40.

⁸⁶⁶ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 94, dok. 38. Ovaj se dokument nalazi i u Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 146, dok. 144., ali je prenesen iz mnogo mlađeg izvora (*Illyricum Sacrum*) i regist je pogrešan – umjesto Hunjadija, kao pošiljalac je naveden Vitez. Također, u toj je verziji dokumenta kao legat s kojim je Hunjadi razgovarao o pitanju Zagrebačke biskupije naveden Cesarini, što je apsurdno.

Do tada je već i Demetriju situacija bila prilično otežana. Čini se da nije imao nikakvih prihoda, nego da je ovisio o pomoći svoje obitelji i Ivana Viteza. Početkom 1449. obratio se papi objasnivši da je, budući da nije mogao preuzeti posjede zagrebačke biskupije, nastavio uživati prihode kninske. Međutim, hrvatsko je plemstvo, uključivši Bartolomeja i Jurja Frankapana, Petra Zrinskog, Jurja Blagajskog i Petra Kurjakovića, nakon premještanja Demetrija u Zagreb počelo sebi pridržavati desetinu koja pripada kninskoj biskupiji. Demetrije je zato molio papu da pošalje nekog tko će navesti otimače da mu vrate desetinu.⁸⁶⁷ Već se činilo da Zagrebačka biskupija donosi nesreću svakome tko ju pokuša steći.

Hunjadi nije samo prosvjedovao pred papom. Pomoću diplomatskih kanala, poimenice vjerojatno preko krakovskog dekana Nikole Lasockog, koji je tada djelovao kao ugarski zastupnik u Rimu,⁸⁶⁸ isposlovao je da papa istragu glede prava na Zagrebačku biskupiju povjeri Ivanu Vitezu, koji je od pape primio listu pitanja na koja je trebao odgovoriti na temelju svojeg poznavanja situacije. Tako je nastao Vitezov izvještaj o stanju Zagrebačke biskupije, poslan 20. prosinca 1450. godine. U njemu je Vitez Benedikta iz Zvolena nazvao pulenom grofova Celjskih, koji nema nikakvu stvarnu vlast nad biskupijom. Glede Benediktova karaktera nije iznio nikakve prigovore, ali je na papin upit bi li biskupiji koristilo da njome zavlada Demetrije odgovorio potvrdno, jer bi ju Demetrije tobože oslobodio od svjetovne vlasti, dakle vlasti Celjskih, te da isti ima podršku Hunjadija i mnogih prelata i baruna da tako učini. Također se iz papinog upita o tome kojim pravom grofovi Celjski drže biskupijske utvrde može vidjeti da niti papi nije bilo po volji da laici drže u šaci gotovo sve posjede biskupije.⁸⁶⁹

Vitezov je izvještaj urodio plodom, barem utoliko što je papa uspostavio komisiju od tri prelata – kardinala Dionizija Szécsija, vackog biskupa Vincencija Szilasija i koparskog biskupa Gabrijela iz Venecije⁸⁷⁰ – da ispita stanje na terenu. Koparski je biskup zaista posjetio Zagrebačku biskupiju, i na temelju izvještaja koji su on i ostala dvojica poslali papi je postalo

---

⁸⁶⁷ Isto, str. 149, dok. 148.

⁸⁶⁸ Primjerice, ugarski prelati i baruni u pismu od 24. lipnja 1449. nazivaju Lasockog svojim *oratorom* pri Svetoj stolici – Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 106, dok. 46; Hunjadi ga tako naziva u pismu od 29. siječnja 1450. str. 114, dok. 52, itd. Taj je posao Lasocki obnašao više godina; vidi i pismo pape Nikole V. kardinalu Szécsiju od 28. siječnja 1448., u kojem se Lasockog naziva poslanikom Ugarskog Kraljevstva pri Svetoj stolici. Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 33-34, dok. XXVI.

⁸⁶⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 149-153, dok. 72; jedna verzija teksta nalazi se i u Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 185, dok. 180. Fraknoi je ovaj izvještaj nazvao blistavim primjerom Vitezove iskrenosti i objektivnosti (Fraknoi, *Vitéz János*, 71-72). Ovakve pohvale čine se pretjeranima, pogotovo u svjetlu izloženih događaja.

⁸⁷⁰ Gabrijel je bio biskup Kopra od 1448. do 1472., a prije toga biskup Modona od 1432. Eubel, *Hierarchia catholica II*, 169 i 197.

jasno da Celjski i dalje drže biskupijske utvrde i posjede, a pridržavaju si čak i spiritualna dobra, te da biskupija zbog njihovih uzurpacija i Benediktove nebrige toliko propada da bi bez brze intervencije nestala svaka nada u oporavak. Zbog toga je papa Nikola V. 30. travnja 1451. proglasio dokument kojim Benedikt pristaje na preseljenje u Kninsku biskupiju važećim – prema opisu u papinom pismu, taj je dokument Benedikt potpisao vlastoručno i bio je ovjeren od strane javnog bilježnika, te je vjerojatno da je Benedikt zaista pristao na preseljenje – i obvezao biskupe Kaloče, Pečuha i Vaca da uvedu Demetrija u posjed Zagrebačke biskupije.⁸⁷¹

Međutim, iako su navedeni biskupi crkvenim kaznama nastojali prisiliti Demetrijeve protivnike da ga priznaju, zbog velikog otpora Fridrika i Ulrika Celjskog nisu uspjeli u svojim nastojanjima. Papa se zabrinuo da bez teških sukoba i prolijevanja krvi njegova odluka neće biti provedena, te je već 11. prosinca 1451. ukinuo zamjenu biskupija i naredio da crkvene kazne budu skinute.⁸⁷² Biskupijske su utvrde bile čvrsto u rukama Celjskih – primjerice, njihovi su ljudi zaposjeli i Popov Toranj u Gradecu, te je on po naredbi grofova velikim dijelom porušen.⁸⁷³ Niti Hunjadi niti Vitez nisu glede Zagrebačke biskupije više mogli učiniti ništa.

5.4. Vitezove diplomatske aktivnosti u vrijeme Hunjadijeva gubernatorstva

Nakon što je postao biskup Varadina, Vitez je zauzeo važno mjesto u ugarskoj vanjskoj politici. Međutim, iako bi bilo lijepo misliti drugačije, čini se da su se njegovi zadaci sastojali isključivo od provođenja volje njegova gospodara, Janka Hunjadija. Već je Olga Perić primijetila da pisma u vezi poslanstava na mirovne pregovore s Fridrikom III. zauzimaju prominentno mjesto u Vitezovom epistolariju.⁸⁷⁴ Naime, nakon Hunjadijeve vojne kampanje u Austriji zimi 1446.-1447.,⁸⁷⁵ Fridrik je pristao na pregovore, i 1. lipnja 1447. zaključeno je

---

⁸⁷¹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 197, dok. 192.

⁸⁷² Isto, str. 209, dok. 202. Vidi i Canedo, *Un español*, 263.

⁸⁷³ Tkalčić, *Monumenta historica Zagrabiae II*, str. 249-250, dok. 187.

⁸⁷⁴ Perić, Zbirka pisama Ivana Viteza, 103 i dalje.

⁸⁷⁵ Piccolomini je zabilježio da se Hunjadi, iako je bio visok snijeg i vrlo hladno, s vojskom ulogorio pred Bečkim Novim Mjestom. U Austriji mu se nitko nije suprotstavio, jer tamo nije bilo dovoljno konjice. Međutim, nije mogao osvojiti niti jedno utvrđeno mjesto, a najviše je štete nanio paležom. Ne postigavši ništa značajno, vratio se u Ugarsku. Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 130. Čini se da Hunjadijev pohod ipak nije bio potpun neuspjeh, jer je kao *chevauchée*, odnosno pljačkaški konjički pohod u svrhu širenja kaosa i upropaštavanja protivnikove ekonomske baze, bio vrlo uspješan.

primirje, prema kojem je Fridrik trebao vratiti Ugarskom Kraljevstvu vratiti grad Győr, ali zadržati neka od pograničnih mjesta koje je zauzeo.⁸⁷⁶

Győrska biskupija nije bila u toliko lošem stanju kao Zagrebačka, ali je bila siromašnija⁸⁷⁷ i ostala je bez biskupa ubrzo nakon izbijanja prijestolnih borbi. U pismu papi Nikoli V. od 18. listopada 1446., koje je Vitez sastavio u Hunjadijevo ime i koje je trebalo opravdati nadolazeći pohod protiv Fridrika III., kao jedan od izgovora za rat poslužio je Fridrikov loš tretman Győrske biskupije i to što je navodno dopustio da se pokraj crkava u ugarskim mjestima koja je zauzeo, prije svega uz bokove győrske katedrale, drže štale za konje i mule, skladišta i trgovine.⁸⁷⁸ Godine 1445., u sklopu velikog kompromisa među dotadašnjim suparnicima u prijestolnim borbama, za győorskog biskupa postavljen je Augustin Salánki,⁸⁷⁹ pristaša kralja Ladislava V. i nekadašnji potkancelar (a možda i kancelar) kraljice Elizabete.⁸⁸⁰ Augustin je nastojao crkvenim kaznama prisiliti mjesta pod Fridrikovom vlašću da mu plaćaju desetinu, ali nije imao velikog uspjeha; neposredno prije sklapanja primirja, Piccolomini mu je preporučio da prestane s time i da radije radi na sklapanju mira, jer će u slučaju nastavka rata njegova biskupija svakako najviše patiti.⁸⁸¹ Istovremeno sa sklapanjem primirja 1. lipnja 1447., dogovoreno je da će Fridrik Augustinu predati grad Győr, a Augustin će se zauzvrat pismeno obvezati da neće nanositi nikakve štete Fridriku III., Ladislavu V. ili njihovim zemljama.⁸⁸² Naravno, Augustin nije zbog toga postao Fridrikov prijatelj, nego će kasnije, zajedno s učiteljem Kasparom Wendelom, neuspješno nastojati organizirati bijeg kralja Ladislava V. iz Fridrikova skrbništva 1452. godine.⁸⁸³ Augustinov primjer plastično nam ilustrira s kolikim su se problemima suočavali tadašnji ugarski biskupi, te da Vitez i Demetrije Čupor po tom pitanju nisu bili iznimke.

Osim pisma papi Eugenu IV., Vitez je u Hunjadijevo ime opravdavao pohod protiv Fridrika i u pismu mletačkom Senatu i duždu Francescu Foscariju, u kojem također navodi

---

⁸⁷⁶ Engel, P., *The Realm*, 289.

⁸⁷⁷ Za razliku od zagrebačkih 2000 florena, győrski biskup plaćao je pristojbu za imenovanje od svega 800 florena, što je odražavalo njegove mnogo manje prihode. Eubel, *Hierarchia catholica II*, 167.

⁸⁷⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 70, dok. 25.

⁸⁷⁹ Engel, P., *Magyarország világi archontológiája I*, 71. Do tada je biskupija bila pod svjetovnom upravom knezova Frankapana.

⁸⁸⁰ Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 112-113, dok. LI i str. 121-122, dok LV. Isprave tek nakon Elizabetine smrti spominju Augustina kao nekadašnjeg kancelara. Vidi Nemes, Salánki Ágoston, 8-10, posebno 9.

⁸⁸¹ Wolkan, *Der Briefwechsel II*, str. 49-50, dok. 14. Piccolomini je kao Fridrikov poslanik iznio žalbu na Augustove postupke pred papom Eugenom IV. početkom 1447. Isto, 242, dok. a.

⁸⁸² Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 205-206, dok. XCV. Predaja grada imala je biti izvršena na Ivanje (27. lipnja), i tom se prilikom Augustin pismeno obavezao na pridržavanje rečenih uvjeta. Isto, str. 207, dok. XCVII. Vidi i Nemes, Salánki Ágoston, 15-16.

⁸⁸³ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 351 i dalje, dok. 181.

uzurpiranje crkvenih prihoda kao jedan od argumenata za rat, te uvjerava Mlečane da rat nije usmjeren protiv njihovih interesa. Naime, među njima se proširio glas da Hunjadi sprema rat protiv njih.⁸⁸⁴ Međutim, istovremeno s ugarskim poslanstvom koje je donijelo Hunjadijevo pismo, u Veneciji se tada zadesilo i Fridrikovo poslanstvo na putu u Rim, u kojem je sudjelovao i Piccolomini, koje je pred Senatom iznijelo argumente u Fridrikovu korist. Dužd je osudio ugarski pohod, te izjavio da ne sumnja da će Fridrik riješiti sukob u svoju korist.⁸⁸⁵ Zanimljivo je da je tom prilikom ugarsko poslanstvo u Veneciji predvodio Vincencije Szilasi,⁸⁸⁶ Hunjadijev pisar, ali i varadinski kanonik (od 1445.) i Vitezov suradnik.⁸⁸⁷

Niti Hunjadijevo, odnosno Vitezovo pismo papi nije polučilo željeni učinak. Naime, Piccolominijevo je poslanstvo, kada je došlo do Rima, uspješno osujetilo ugarske diplomatske napore. Piccolomini je nakon prve audijencije kod pape zatražio još jednu, da iznese Fridrikovu stranu glede sukoba s Ugarskom. Papa je na to rado pristao, te je čak uručio Piccolominiju Hunjadijevo pismo (koje je u Rim jamačno donio Vincencije Szilasi), kako bi potonji uspješno odgovorio na argumente iznesene u njemu. To je nagnalo Piccolominija da zabilježi da je Eugen IV. bio jako naklonjen Fridriku.⁸⁸⁸ Također je upoznao i kardinale s Fridrikovim stajalištem, te zapisao da su se Tommaso Parentucelli (budući papa Nikola V.) i Juan Carvajal ponašali kao da su i sami Austrijanci i branili Fridrikovu čast.⁸⁸⁹ To nije iznenađujuće, s obzirom na to da je tadašnji prioritet rimskog papinstva bilo dovođenje Njemačke nacije u vlastitu obojedijenciju i likvidiranje baselskog pape. Pregovore glede toga s Fridrikom su vodili upravo Parentucelli i Carvajal.⁸⁹⁰

Unatoč diplomatskom neuspjehu, Hunjadijev je vojni pohod bio utoliko uspješan ukoliko je naveo Fridrika III. na već rečene ustupke. Međutim, nakon sklapanja primirja, pregovori su trebali biti nastavljani, jer je skrbništvo nad maloljetnim kraljem Ladislavom V. ostalo gorući problem, kao i činjenica što je Fridrik još uvijek držao kod sebe ugarsku Svetu krunu. Skrbništvo nad Ladislavom zahtijevali su i Česi, koji su ga jednoglasno priznali za

---

⁸⁸⁴ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 72-73, dok. 26.

⁸⁸⁵ Wolkan, *Der Briefwechsel II*, str. 238, dok. a.

⁸⁸⁶ Piccolomini ga naziva „Vincencije Ugrin“.

⁸⁸⁷ Kristóf, *Egyházi közélet*, 249-250.

⁸⁸⁸ Wolkan, *Der Briefwechsel II*, str. 241-242, dok. a. Eugen je poslanstvo drugi puta primio na samrti, ležeći u krevetu.

⁸⁸⁹ Isto, str. 251, dok. a.

⁸⁹⁰ Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 193-194, dok. LXXXVII.

svoga kralja mnogo prije Ugarske.⁸⁹¹ Ne treba ni spomenuti da je ovo pitanje stoga bilo vrlo osjetljivo.

U kolovozu 1447. Nikola V. odaslao je kardinala Carvajala u Beč kao legata, prvenstveno radi sklapanja konkordata s Fridrikom III. Dio njegove misije bio je i rad na sklapanju mira između Fridrika i Ugarske.⁸⁹² Na saboru Ugarskog Kraljevstva u rujnu 1447. izabrano je sedam poslanika koji su trebali otići u Beč i uz Carvajalovo posredovanje pregovarati o izručivanju Ladislava i Svete krune. To su bili kardinal Dionizije Szécsi, veliki kancelar i biskup Vaca Petar Kecseti, biskup Győra Augustin Salánki, palatin Ladislav Gorjanski, kraljevski sudac Ladislav Pálóci, rizničar Mihael Ország i Ivan Vitez.⁸⁹³ Vitezova se uloga sastojala od toga da unutar poslanstva zastupa Hunjadijeve interese i govori u njegovo ime, kako je i sam napisao u pismu kardinalu Carvajalu od 15. siječnja 1448. godine.⁸⁹⁴ Kao takav, vjerojatno se morao pobrinuti da pregovori uspješno propadnu, ili da barem ne dođe do nikakvog dogovora koji ne bi bio po volji Hunjadiju.

Kako je već Held primijetio, Hunjadiju 1448. vjerojatno više uopće nije bilo u interesu da Fridrik izruči maloga Ladislava V., budući da je njegovo odsustvo garantiralo Hunjadiju vodeću poziciju u kraljevstvu, što nije bilo po volji plemstvu, koje ga je smatralo previše moćnim i koje bi jamačno iskoristilo kraljev povratak da ga oslabi.⁸⁹⁵ Carvajal je pak smatrao da o podršci Fridrikovoj politici ovisi pokornost Njemačke nacije rimskom papi, kao i da Fridrikovo skrbništvo nad maloljetnim Ladislavom V. osigurava mir s Česima.⁸⁹⁶ Uslijed takvog spleta interesa, Vitez je morao paziti da ostali članovi poslanstva – pogotovo gorljivi Ladislavov pobornik kardinal Szécsi – ne učine nešto što bi usmjerilo Ugarsku prema ratu s Fridrikom i pobrinuti se da *status quo* bude očuvan.

---

⁸⁹¹ Heymann, *George of Bohemia*, 30, 32 i 38.

⁸⁹² Canedo, *Un español*, 111.

⁸⁹³ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 76, dok. 27, bilj. 1. Vidi i Held, *Hunyadi*, 127 i Canedo, *Un español*, 111-112. To je bio isti sabor na kojem je Ladislav Gorjanski izabran za palatina. Vidi Engel, P., *The Realm*, 289.

⁸⁹⁴ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. str. 74-75, dok. 27. Iako ispod pisma, i ostalih pisama stoji 1447. godina, očito je riječ o 1448. godini. Naime, Carvajalova misija najavljena je tek krajem svibnja 1447. (Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. str. 201-202, dok. XCIII). Uostalom, i Pavao iz Ivanića u komentaru Vitezova pisma od 18. siječnja 1448. upozorava da se odnosi na isto poslanstvo u Beč i da bi trebalo doći nakon Vitezova pisma Carvajalu, iako je poredak prijepisa drugačiji (Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 84, dok. 34, bilj. a). Vjerojatno se kao početak godine nije uzimao 1. siječnja, te su prema tadašnjem računanju ova pisma još spadala u 1447. godinu.

⁸⁹⁵ Held, *Hunyadi*, 127.

⁸⁹⁶ Canedo, *Un español*, 111 i 130.

Carvajal je u Beču 17. veljače 1448. sklopio konkordat s Fridrikom III. i time izvršio svoj primarni zadatak.⁸⁹⁷ Međutim, rad na njegovom sekundarnom zadatku do tada nije niti započeo. Iako je Carvajal još na Božić pozvao ugarsko poslanstvo u Beč, a Hunjadi zakazao početak pregovora za tjedan dana nakon Nove godine 1448., poslanstvo se do sredine siječnja nije niti pokrenulo. Vitez je u pismu Carvajalu od 15. siječnja 1448. to ispričao tvrdnjom da Carvajal nije poslao nikakvu potvrdu kojom prihvaća taj datum za početak pregovora, ali je očito da nije bilo volje da ikakvi pregovori otpočnu. Vitez je također objasnio da Hunjadi nije u Ugarskoj, nego da boravi u Vlaškoj radi uređivanja situacije nakon rata s Vladom II. Draculom i prijestolnih borbi u Moldaviji, te da je zadužio njega da potiče poslanstvo na polazak.⁸⁹⁸ Vitez je to i činio, te je 18. siječnja 1448. poslao kratko pismo kardinalu Szécsiju u kojem kori kardinala što do tada nije poslao nikakve upute o polasku ostalim poslanicima, iako je to kao doajen trebao učiniti. Hunjadi je Viteza pritiskao da što prije krene na misiju, te je potonji zaprijetio Szécsiju da će krenuti sam.⁸⁹⁹ Oba su pisma poslana iz Varadina, što znači da je Vitez tada prezimljavao u svojoj biskupiji.

Poslanstvo, međutim, nije krenulo niti do sredine veljače. Nakon što su stigli Fridrikov poziv na pregovore u Beč i pismo koje je jamčilo *salvus conductus*, Vitez je u ime poslanstva poslao pisma Fridriku i Carvajalu, izražavajući sumnju u adekvatnost jamstva, te zahtijevajući novo pismo, koje će im jamčiti sigurnost poimenice od izvjesnog razbojnika Oberbergera.⁹⁰⁰ Naime, nedavno je u Austriji opljačkana skupina ugarskih hodočasnika na putu u Rim, te se poslanstvo zabrinulo da bi moglo doći do skandala, ukoliko bude napadnuto.⁹⁰¹

---

⁸⁹⁷ Herold, Paul i Holzner-Tobisch, Kornelia (ur.), *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440-1493), Heft 12: Die Urkunden und Briefe des Österreichischen Staatsarchivs in Wien, Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Allgemeine Urkundenreihe, Familienurkunden und Abschriftensammlungen (1447-1457)*, Böhlau Verlag, Beč/Weimar/Köln 2001., str. 85-88, reg. 60.

⁸⁹⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 74-75, dok. 27. Hunjadijev rat s Vladom II. dogodio se u prosincu 1447. i brzo je okončan Vladovim porazom, nakon kojeg je Hunjadi kao kneza postavio Vladislava II. Vidi Engelov komentar Thuróczyjevom tekstu u Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, 149, bilj. 367. Prijestolne borbe u Moldaviji vodile su se između braće Petra i Romana; Hunjadi je podržavao Petra i zauzvrat od njega dobio utvrdu Kiliju na delti Dunava. Held, *Hunyadi*, 125. Poljski kralj Kazimir IV., koji je smatrao moldavske knezove svojim podanicima, odlučio je ignorirati Hunjadijeve aktivnosti i poručio je svojim kapetanima da se ne miješaju, te pozvao zaraćenu braću pred sebe na pregovore. Lewicki, Anatol (ur.), *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, vol. 3. Monumenta mediaevi historica res gestas Poloniae illustrantia, vol. 14*, Nakladem Akademii umiejętności Krakowskiej, Krakov 1894., str. 33-34, dok. 26. Usput rečeno, Augustin Salánki je krajem studenog 1447. imao biti posvećen za biskupa, te je molio suce grada Požuna da dođu na obred, kako bi barem netko bio prisutan budući da su gubernator Hunjadi i ostala gospoda zauzeti ratom s druge strane Karpata. Nemes, Salánki Agoston, 22.

⁸⁹⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 84, dok. 34.

⁹⁰⁰ Isto, str. 76-77, dok. 28.

⁹⁰¹ Isto, str. 78-79, dok. 29.

Ovakva otezanja nisu bila neuobičajena za kasnosrednjovjekovna poslanstva, i često su uzrokovala pritužbe i diplomatske poteškoće. Najčešći razlog za otezanje polaska bilo je to što se otezalo s isplatom putnih troškova poslanicima.⁹⁰² Međutim, i strah za osobnu sigurnost, ili od skandala, nije bio neuobičajen. Naime, iz pravne perspektive 15. stoljeća, poslanici i njihova pratnja imali su pravo na zaštitu dokle god traje njihovo poslanstvo. S druge strane, svaki poslanik bio je odgovoran za svoje postupke tijekom poslanstva, i mogao je biti optužen zbog njih.⁹⁰³ Primjerice, jedan od Hunjadijevih poslanika je 1450. g. u Rimu bačen u zatvor zbog osobnih dugova, unatoč Hunjadijevim prosvjedima da mu je kao poslaniku morala biti zajamčena sloboda.⁹⁰⁴ Ukoliko bi pak tijekom putovanja došlo do oružanog sukoba, poslanici su se izlagali opasnosti da budu optuženi za narušavanje mira. Također ne nedostaje primjera napada na poslanike i njihova zarobljavanja. Piccolomini je zabilježio da su na putu sa sabora u Frankfurtu 1446. godine kardinala Louisa Alemana, predstavnika baselskog pape Feliksa V., presreli razbojnici. Kardinal je utekao, ali je izgubio sve stvari, a pripadnici njegove pratnje su zarobljeni i otkupljeni su tek uz velike troškove.⁹⁰⁵ Nekoliko godina kasnije, 1453. godine, poslanici pruskih gradova koji su se zaputili caru Fridriku III. u Moravskoj su upali u razbojničku zasjedu i bili opljačkani, a neki od njih su ubijeni, iako im je tadašnji vladar Moravske, ugarski kralj Ladislav V., jamčio *salvus conductus*.⁹⁰⁶ A 1448. godine, iste godine kada je Vitez trebao ići na pregovore u Beč, njegovog prijatelja Nikolu Lasockog zarobio je razbojnik, te ga oslobodio tek nakon što su mu poljski kralj i sabor dvaput pisali i prijetili osvetom.⁹⁰⁷ Diplomacija je bila opasan posao, i razumljivo je da su poslanici bili u strahu za vlastitu sigurnost.

Međutim, pregovori između Fridrika III. i ugarskog poslanstva 1448. vjerojatno su već u početku bili osuđeni na propast. Niti jednoj od strana nije bilo u interesu da do ikakvog rješenja dođe, a i posrednik, kardinal Carvajal, bio je čvrsto na strani *statusa quo*. Piccolomini je kratko zapisao da su Ugri došli u Beč *querelas agentibus*, i da ih je Carvajal pokušao pomiriti s Fridrikom, ali nije uspio.⁹⁰⁸ To je značilo da je Vitezov zadatak prošao bez

---

⁹⁰² Autor jednog priručnika o diplomaciji iz 15. stoljeća, Bernard du Rosier, preporučao je da poslanici nipošto ne krenu prije nego što im budu isplaćeni putni troškovi i dnevnice. Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, 33.

⁹⁰³ Isto, 42-44.

⁹⁰⁴ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 146-148, dok. 71.

⁹⁰⁵ Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 129.

⁹⁰⁶ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 179, dok. 102.

⁹⁰⁷ Sabbadini, *Epistolario III*, 412. Podatak potječe iz pisma Filipa Podocathara Nikolinom nećaku Ivanu Lasockom, svojem kolegi u školi Guarina Veronesea u Ferrari.

⁹⁰⁸ Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 139.

incidenata i neugodnih iznenađenja za njegova zaštitnika. Carvajal je nastavio raditi na pregovorima, prvo u Budimu, a zatim u Požunu, ali također bez uspjeha.⁹⁰⁹

Tijekom sljedećih nekoliko godina, situacija je ostala nepromijenjena, što je odgovaralo i Hunjadiju i Fridriku III. Međutim, ugarski su staleži bili iznimno nezadovoljni Fridrikovim skrbništvom nad njihovim kraljem, kao i Hunjadijevim statusom kralja po svemu osim po tituli. Zbog toga je Vitez, nakon sabora u lipnju 1450., napisao dugo pismo papi Nikoli V. u ime Hunjadija i ugarskih staleža, kojim se od pape traži da ponovno razmotri spor između Fridrika i Ugarske, Međutim, čak ni taj korak nije poduzet s mnogo volje, budući da se u pismu priznaje da je već mnogo toga bezuspješno pokušano da bi se riješio taj spor, te da prelati i baruni zato ne žele da papa u to uloži neki veliki trud. Zatražili su tek da pošalje apostolsko pismo ili prikladnog poslanika Fridriku, da ga nagovori da izruči Ugarskoj Ladislava.⁹¹⁰ Izručivanje Ladislava od Fridrika su tražili i Česi, ali je Piccolomini cinično primijetio da su to činili više radi tradicije, nego iz uvjerenja.⁹¹¹

Naime, Hunjadi je krajem 1450., zajedno s Nikolom Iločkim i Ladislavom Gorjanskim, postigao dogovor s Fridrikom III. neovisno o ugarskim staležima.⁹¹² U Požunu se 22. listopada 1450. obavezao da više neće osporavati Fridrikovo skrbništvo nad Ladislavom V., kao ni Fridrikovu vlast nad pograničnim gradovima i utverdama u Ugarskoj, nego da će mu pružati pomoć protiv onih koji mu tu vlast osporavaju. Ladislav i Sveta kruna imali su ostati kod Fridrika sve dok Ladislav ne dosegne punoljetnost, koja je u ovom slučaju određena na neuobičajeno visokih 18 godina. Zauzvrat je Fridrik potvrdio Hunjadija kao ugarskog gubernatora i obvezao se da će ga pomagati, te da će o puštanju Ladislava iz skrbništva prvo obavijestiti Hunjadija i da neće glede toga postupiti bez njegova znanja. U ugovor je uključena čak i klauzula kojom se Hunjadi obvezuje da će se pod svaku cijenu držati ovog sporazuma, čak i u prilici ako Fridrik ili on sam moraju sklopiti neki dogovor s ugarskim staležima.⁹¹³ Hunjadi je smatrao da se time osigurao od neugodnih iznenađenja koja bi mogla naškoditi njegovoj vlasti. Njegov sporazum s Fridrikom poslužio je kao model za sličan aranžman potonjeg s Jurjem Podjebradskim, kojem također nije bilo u interesu da

---

⁹⁰⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 79-80, dok. 30, posebno bilj. e, i str. 96, dok. 40, bilj. a.

⁹¹⁰ Isto, str. 144, dok. 69.

⁹¹¹ Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 181.

⁹¹² Engel, P., *The Realm*, 292. Canedo je smatrao da je kardinal Carvajal imao utjecaj na sklapanje tih dogovora, iako nije sudjelovao u njemu. Canedo, *Un español*, 129-130.

⁹¹³ Herold i Holzner-Tobisch, *Regesten Kaiser Friedrichs III.* 12, str. 145, reg. 181..

Ladislav V. preuzme vlast i koji je uspješno privolio češke staleže da prihvate odgađanje Ladislavova izručivanja.⁹¹⁴

Iako posao diplomata, kako smo već primijetili, nije bio uvijek lišen fizičkih sukoba, čini se da Hunjadi nije koristio Viteza kao pomagača u ratnim pohodima. Vitez nije sudjelovao u pohodu na Vlašku zimi 1447., jer smo upravo vidjeli da ga je Hunjadi ostavio u Ugarskoj sa zadatkom da se pobrine za poslanstvo u Beč. Iako je Fraknói mislio da je Vitez pratio Hunjadija u pohod protiv Osmanlija krajem 1445., kada se Hunjadi kod Nikopola na Dunavu susreo sa zapovjednikom papinskog brodovlja kardinalom Francescom Condulmerom,⁹¹⁵ nema ničega što bi upućivalo na to. Naime, Fraknói je smatrao da je Vitez bio uz Hunjadija na tom pohodu, budući da je u njegovo ime 29. studenog 1445. poslao pismo papi Eugenu IV. u kojem spominje taj susret,⁹¹⁶ ali je mnogo vjerojatnije da je Vitez rečeno pismo napisao tek nakon Hunjadijeva povratka, budući da je pohod završio već početkom listopada.⁹¹⁷

Fraknói je isto tako smatrao da je Vitez sudjelovao u Hunjadijevom križarskom pohodu 1448. godine, koji je završio porazom križara na Kosovom Polju, ali za to također nema dokaza. Fraknói je svoje mišljenje zasnivao na činjenici da je Vitez tijekom pohoda u Hunjadijevo ime sastavio pisma koja je Nikola Lasocki, koji je također boravio u križarskom logoru, imao odnijeti papi u Rim.⁹¹⁸ Primjerice, to su pismo od 6. rujna 1448., napisano kod Kovina,⁹¹⁹ pismo od 8. rujna 1448., napisano *in progressu exercituali* kod gazova preko Dunava blizu Kovina,⁹²⁰ te pismo od 17. rujna iste godine, napisano već na području Raške, blizu gaza preko Dunava kojeg zovu Kamenim (*Lapiedum*).⁹²¹ Lasocki je na putu do Rima također trebao zastati u Veneciji, te je Vitez u Hunjadijevo ime također na području Raške, kod Kamenog gaza, 12. rujna 1448. sastavio pismo za dužda Francesca Foscarija. U tom pismu stoji da je Lasocki osobno vidio početak pohoda, jer ga je Hunjadi zadržao do pokretanja vojske.⁹²² Također, budući da je Carvajalov glasnik (izvjesni magistar Oton) u

---

⁹¹⁴ Heymann, *George of Bohemia*, 49-50.

⁹¹⁵ Fraknói, *Vitéz János*, 29-30.

⁹¹⁶ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 47, dok. 4.

⁹¹⁷ Held, *Hunyadi*, 119. Ovaj je pohod bio, po svemu sudeći, tek *chevauchée* manjih razmjera. U njemu je sudjelovala i križarska flotila burgundskog vojvode s manje od 2000 vojnika (na početku pohoda 1444. godine bilo ih je oko 1800, ali do kraja 1445. sigurno je dobar dio otišao ili poginuo), čiji se način ratovanja sastojao od brzih prepada na neprijateljsku obalu. Jefferson, *The Holy Wars*, 223-224.

⁹¹⁸ Fraknói, *Vitéz János*, 47-49.

⁹¹⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 94, dok. 38.

⁹²⁰ Isto, str. 87-89, dok. 36.

⁹²¹ Isto, str. 90-93, dok. 37.

⁹²² Isto, str. 95-96, dok. 39.

Hunjadijev logor donio kardinalovo pismo o trenutnom stanju mirovnih pregovora s Fridrikom III.,⁹²³ Lasocki je trebao predati kardinalu pismo s odgovorom kada ga pronađe. Ono je napisano 14. rujna 1448., također kod Kamenog gaza.⁹²⁴ Na istom su mjestu Hunjadi i Vitez svjedočili sastavljanju oporuke Emerika Marcalija, koji je nedugo nakon toga poginuo na Kosovom polju.⁹²⁵

Očito je da su svi navedeni dokumenti sastavljeni prije nego što su ratne aktivnosti zaista započele, budući da su nastali dok je vojska još prelazila Dunav. Dalje od gazova, prema unutrašnjosti Raške, zaputila se tek 28. rujna, čemu je Lasocki također osobno svjedočio, ali nije išao dalje s njom.⁹²⁶ Vjerojatno je Vitez također bio s vojskom do toga dana, te se nakon njena odlaska zaputio natrag u Ugarsku. Međutim, jedna isprava kralja Ladislava V. iz 1453. godine, u kojoj potvrđuje posjede Stjepanu Keczeru, jednom od vojnika iz Vitezove pratnje, spominje da je Stjepan ratovao i u inozemstvu protiv Osmanlija, i unutar Ugarske protiv Čeha, te je moguće (i vjerojatno) da je Vitez slao svoje ljude da ratuju pod Hunjadijevim zapovjedništvom kako 1448., tako i tijekom pohoda protiv Jana Jiskre sljedećih godina.⁹²⁷ Poznato nam je da su Vitezovi ljudi ratovali protiv Čeha u Gornjoj Ugarskoj 1456. godine bez njegova prisutstva.⁹²⁸ Već je spomenuto i da Vitez vjerojatno nije osobno sudjelovao u Hunjadijevom pohodu protiv Jiskre 1452. godine. Čini se, dakle, da Vitez uglavnom nije osobno sudjelovao u ratnim pohodima, ali da ih je podržavao vojskom.

Bilo da je Vitez pratio Hunjadija na pohod 1448. godine ili ne, u studenom te godine bio je u Ugarskoj. Hunjadi pak nije, budući da ga je, nakon što je pobjegao s bojišta nakon poraza na Kosovom Polju, zarobio srpski despot Đurađ Branković. Sukob između Hunjadija i Brankovića potjecao je još od 1444., kada je Hunjadi od Brankovića dobio velike posjede u zamjenu za prihvaćanje mira s Osmanlijama, kojim je Đurađ dobio natrag svoju kraljevinu. Hunjadijevo kršenje tog mira, koje je rezultiralo bitkom kod Varne, dovelo je Đurađa u osjetljiv položaj.⁹²⁹ Osim toga, njegova sestra Katarina bila je supruga Hunjadijevog zakletog neprijatelja Ulrika Celjskog. Hunjadi je pak prilikom pohoda 1448. dodatno pogoršao stvari time što je prijetio Brankoviću da će ga na povratku s pohoda zbaciti, budući da je potonji

---

⁹²³ Isto, str. 174, dok. 3.

⁹²⁴ Isto, str. 96, dok. 40.

⁹²⁵ MOL DL 14 915.

⁹²⁶ Boronkai, *Johannes Vitéz*, str. 97, dok. 41. Podatak potječe iz pisma koje je Vitez u Hunjadijevo ime poslao Lasockom u Rim krajem te godine, nakon poraza na Kosovom Polju.

⁹²⁷ MOL DL 14 719. Vidi prilog D 8.

⁹²⁸ Kammerer, *Codex Zichy IX*, str. 519, dok. 376. 9. veljače 1456.

⁹²⁹ Engel, P., *The Realm*, 291.

odlučio ispoštovati mir koji je sklopio s Osmanlijama i ne poslati Hunjadiju pomoć,⁹³⁰ a ugarske su trupe na prolasku priuštile Raškoj prilično okrutan *chevauchée*.⁹³¹ Zbog toga nije iznenađujuće što je Branković iskoristio priliku da iznudi od Hunjadija povratak dijela svojih posjeda.⁹³²

U pismu koje je Vitez u Hunjadijevo ime 30. prosinca, nakon gubernatorova oslobađanja, poslao Nikoli Lasockom, Hunjadijevo zarobljavanje elegantno je izostavljeno, te jednostavno stoji da se Hunjadi dugo zadržao kod despota Raške, te je tek na Badnjak došao u Segedin, gdje se održavao sabor. Međutim, Pavao iz Ivanića u svojem komentaru pojašnjava da je detalj o zarobljavanju izostavljen da bi se očuvalo gubernatorovo dostojanstvo, ali da je dobro poznato da je bio zarobljen i teškom mukom oslobođen.⁹³³ Ivan Vitez bio je jedan od ugarskih velikaša koji su se okupili u Petrovaradinu da bi radili na Hunjadijevom oslobađanju. Oni su 29. studenog 1448. poslali magnata Ladislava Töötösa od Bátmonostora i podbana Mačve Osvalda Bucsányija da pregovaraju s Brankovićem.⁹³⁴ Hunjadijevo je oslobađanje ubrzo postignuto, ali je razdor između njega i Đurađa postao nepremostiv.

Niti tijekom pregovora s Brankovićem nisu zamrli pregovori s Fridrikom III. oko sklapanja trajnog mira i izručivanja Ladislava V. Kardinal Carvajal je dogovor koji je prethodnog ljeta postignut s predstavnicima obaju strana u Požunu poslao Hunjadiju na ratifikaciju, ali je Hunjadi tada već bio na gazovima preko Dunava, te je odredio da će o tome odlučivati sabor. Kada se sabor zaista sastao u Segedinu krajem godine, Vitez je 14. prosinca u ime staleža pisao Carvajalu da se raspravljalo o mirovnim uvjetima navedenima u dogovoru iz Požuna, ali da je jednoglasno odlučeno da o takvim stvarima trenutno ne treba donositi nikakve odluke. S druge strane, staleži su također izjavili da neće obnavljati oružane sukobe s Fridrikom. U dogovor o sklapanju mira unijeli su određene modifikacije, te ih poslali Carvajalu na reviziju i obećali poslati poslanike radi nastavka pregovora.⁹³⁵ Vitez se

---

⁹³⁰ Held, *Hunyadi*, 129.

⁹³¹ Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, 151.

⁹³² Engel, P., *The Realm*, 291-292.

⁹³³ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 98, dok. 41., Ivanićev komentar na str. 99, bilj. o. Vitezov izvještaj o bitci napisan je tako da Hunjadi ispadne heroj. S druge strane, Piccolomini je već 25. studenog 1448. u pismu papi Nikoli V. zapisao verziju koju je Ulrik Celjski ispričao kralju Fridriku III., prema kojoj je bitka izgubljena zbog Hunjadijeve naglosti i oholosti. Iako smatra da je Ulrik mogao doznati detalje o bitci od svojeg šogora, despota Đurađa, Piccolomini upozorava da treba imati na umu da i vladari ponekad griješe ili lažu. Wolkan, *Der Briefwechsel II*, str. 75, dok. 23.

⁹³⁴ Kammerer, *Codex Zichy IX*, str. 205, dok. 158. Među ostalim velikašima navedenima u ispravi bili su biskup Pečuha Andrija Kálnói, biskup Bosne Rafael Herceg, palatin Ladislav Gorjanski, transilvanski vojvoda Nikola Iločki, te Petar Zrinski, Martin Frankapan (naveden kao Martin *Groff comes Segnie*), Grgur Kurjaković i drugi. Vidi i Klaić, Vjekoslav, *Krčki knezovi Frankapani, Knjiga prva*, Matica hrvatska, Zagreb 1901., 233.

⁹³⁵ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 173-175, dok. 3. Nije potpuno sigurno je li autor pisma bio Vitez.

vjerojatno pobrinuo da pregovori ostanu na mrtvoj točki, kako ništa ne bi bilo poduzeto dok je Hunjadi odsutan.

Hunjadija je poraz na Kosovom Polju politički znatno oslabio,⁹³⁶ a poginuli su i mnogi njegovi pristaše, poput Franka Talovca.⁹³⁷ Tijekom sljedeće godine, Hunjadi je zbog pritiska ugarskog plemstva bio prisiljen pridržavati se uvjeta pod kojima ga je Branković oslobodio, budući da staleži više nisu blagonaklono gledali na Hunjadijevo korištenje državnih snaga za vlastite ciljeve.⁹³⁸ Međutim, gubernator je već 12. travnja 1450. dobio od pape odrješenje od zakletve koju je položio despotu prilikom oslobađanja,⁹³⁹ te mu se počeo osvećivati i ponovno zaposjedati njegove posjede.⁹⁴⁰ Bio je to sukob u kojem Branković nije mogao pobijediti, te mu je bilo u interesu pronaći mirno rješenje.

U pregovorima između njega i Hunjadija sudjelovao je i Ivan Vitez. Naime, ugarski staleži imenovali su njega, palatina Gorjanskog, Nikolu Iločkog i kraljevskog suca Pálócija da posreduju između to dvoje zavađenih magnata. Nakon dugih i teških pregovora, rečeni su posrednici 7. kolovoza 1451. u Smederevu konačno uspjeli isposlovati dogovor na koji su pristali i despot i dva Hunjadijeva familijara koji su tamo predstavljali gubernatora. Despotu su trebali biti vraćeni posjedi koje je Hunjadi ilegalno zaposjeo – u dokumentu je diplomatski sročeno da ih drži „iz valjanih razloga“ – a on je zauzvrat pristao dati svoju unuku Elizabetu, kćer Ulrika Celjskog i svoje kćeri Katarine, koja je tada imala 10 godina i nalazila se pod Đurađevim skbnštvom, za ženu Hunjadijevom sinu Matijašu. Trebao ju je predati Matijašu tek kada postane punoljetna, dakle na dan sv. Nikole 1453. godine, a jedini je uvjet bio da Elizabeta i nakon braka ostane u pravoslavnoj vjeri (*in ritu fidei Grechorum*), i da u njoj pratnji uvijek budu pravoslavni svećenici, te plemići i dvorske dame koje će izabrati Đurađ i njegovi sinovi. U slučaju da Đurađ ili njegovi nasljednici ne ispoštuju ovaj dogovor,

---

⁹³⁶ Held, *Hunyadi*, 134-135 i dalje.

⁹³⁷ Pálosfalvi, Cilleiek és Tallóciak, 96. Čini se da se ponovila situacija kao i nakon bitke kod Varne, jer još dugo nije bilo sigurno tko je poginuo, a tko preživio. Posljednji od braće Talovaca, Perko, u molbi iznesenoj pred papu 31. siječnja 1449. izjavio je da nije siguran je li Franko živ ili nije, ali da se priča da je poginuo na Kosovom Polju. Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 34-35, dok. XXVII. Nakon bitke nitko nije bio siguran niti je li Hunjadi živ, ali se ipak relativno brzo proširila vijest da jest. Vicegubernator Ladislav Spiški i kastelan Budima Ivan Szobi već su 17. studenog, oko mjesec dana nakon bitke, obavijestili grad Požun da je Hunjadi kod despota Đurađa u Smederevu, te da se despot prema njemu odnosi sa svim počastima. Međutim, isto tako pišu da će za par dana Hunjadi sigurno doći u Temišvar, te da ga nakon toga očekuju u Budimu. Posljednja izjava vjerojatno je imala svrhu smirivanja stanovništva. MOL DL 44 531. Ovu ispravu spominje i Held, ali ne iznosi nikakve detalje iz njenog sadržaja. Held, *Hunyadi*, 234, bilj 62. Guarino Veronese je, pak, u pismu Nikoli Lasockom s kraja 1448. spomenuo da se priča da je Hunjadi izvojevao veliku pobjedu nad Osmanlijama. Sabbadini, *Epistolario II*, str. 513, dok. 816.

⁹³⁸ Held, *Hunyadi*, 135-136.

⁹³⁹ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 276, dok. 1099.

⁹⁴⁰ Engel, P., *The Realm*, 292; Held, *Hunyadi*, 140.

Hunjadiju su trebali pripasti rečeni posjedi. Đurađ, njegova supruga Irena Kantakuzina i sinovi Grgur, Stjepan i Lazar su se također pred navedenim posrednicima i Hunjadijevim familijarima zakleli na Evanđelje da će držati mir s Hunjadijem.⁹⁴¹

Već je Fraknói primijetio da je Vitez u ovim pregovorima jamačno nastupao u interesu Hunjadija.⁹⁴² Kao i u slučaju poslanstva u Beč 1448. godine, i ovdje je Vitez bio Hunjadijeva „krtica“, i sigurno je Hunjadi isposlovao kod staleža da i Vitez bude uključen među posrednike.

I u diplomatskim odnosima s drugim vladarima, Vitezu su uvijek povjeravani zadaci koje je trebalo provesti u Hunjadijevu korist. Tako je bilo i u odnosima između Viteza i pape. Primjerice, uoči križarskog pohoda 1448., Hunjadi je zamolio papu Nikolu V. da sa Franka Talovca ukloni ekskomunikaciju koju je na njega stavio kardinal Szécsi, koji je nastupao kao sudac u parnici koju je protiv njega povelja jedna novčarka, jer joj Franko nije vratio posuđeni novac. Kako bi Franko mogao sudjelovati u križarskom pohodu, papa je suspendirao kaznu na godinu dana, a sudski proces povjerio varadinskom biskupu Ivanu Vitezu.⁹⁴³

Također, Vitez je kao prelat ponekad dobivao od pape zadatke da pojedine klerike uvede u njihove nadarbine. Ukoliko je u nadarbinu trebalo uvesti nekog od Hunjadijevih službenika, te je zadatke redovito dobivao Vitez, jamačno zato da Hunjadi bude siguran da će uvođenje zaista biti provedeno. Tako je početkom 1446. bio među prelatima zaduženima za uvođenje Vincenta Szilasija, varadinskog kanonika i Hunjadijevog pisara i savjetnika, u župu Baia Mare, s time da je tu župu Vincenciju već dodijelio Hunjadi.⁹⁴⁴ I za uvođenje već spomenutog Petra iz Crkvice u zagrebački lektorat 1447. godine isto je tako zadužen Ivan Vitez, s time da je na taj lektorat Petra također već prezentirao Hunjadi.⁹⁴⁵ Kada je pak 1450. godine trebalo uvesti Hunjadijeva kapelana Tomu Pavlovog *Wagjys de Maraz* u čanadsku prepozituru, izvršitelj je ponovno bio Vitez.⁹⁴⁶

Za dodjeljivanje takvih zadataka ljudima odanima Hunjadiju, prvenstveno Vitezu, jamačno se u Rimu brinuo Nikola Lasocki koji je, kako je već rečeno, ondje zastupao Ugarsko

⁹⁴¹ Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 305-312, dok. 147.

⁹⁴² Fraknói, *Vitéz János*, 54. Held se složio s tim mišljenjem, iako ne citira Fraknóija. Vidi Held, *Hunyadi*, 144.

⁹⁴³ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 263, dok. 1041. Do nepravilnosti u procesu došlo je uslijed toga što je tužiteljicu zastupao kardinalov familjar Klement iz Ostrogona. Franko se zbog toga pozvao na sud Svete stolice, ali kardinal to nije prihvatio i ekskomunicirao ga je. Osim ovog procesa, pred Szécsijem se vodila još jedna parnica protiv Franka, također zbog duga.

⁹⁴⁴ Isto, str. 231, dok. 881. Osim varadinskog kanonikata, Szilasi je držao i kanonikat Alba Iulije.

⁹⁴⁵ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 111, dok. 108.

⁹⁴⁶ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 283, dok. 1132; Fraknói, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 36-37, dok. XXIX.

Kraljevstvo. Kako bi ga nagradio i čvršće vezao uz sebe, Hunjadi mu je namijenio kaločku nadbiskupiju, koja je tih godina bila ispražnjena smrću Ivana Buondelmonte.⁹⁴⁷ Ako je vjerovati Pavlu iz Ivanića, Ivan je loše upravljao nadbiskupijom i ona je bila u prilično lošem stanju.⁹⁴⁸ To bi za Nikolu bila prva biskupska služba, jer je do tada bio samo dekan Krakova.⁹⁴⁹ Međutim, vjerojatno zbog lošeg stanja te nadbiskupije, Nikola je zatražio da mu se radije dodijeli transilvanska biskupija, te je Hunjadi 25. lipnja 1449. zatražio od pape da transilvanskog biskupa, Matiju iz Łabiszyna, premjesti u Kaloču.⁹⁵⁰ Lasocki ipak nije preuzeo niti tu biskupiju, budući da je uspio od pape isposlovati da bude postavljen za biskupa Włocławeka. Kako je već pokrenuo proces premještenja Matije u Kaloču, Hunjadi je predložio da se na transilvansku biskupiju premjesti biskupa Vaca Petra Kecsetija, a na njegovo mjesto da se unaprijedi Vincencije Szilasi.⁹⁵¹

Kada je u jesen 1449. krenuo na pohod protiv Jiškrinih husita na sjeveru Ugarske, Hunjadi je korespondenciju s papom glede tog posla prepustio Vitezu, uz obavezu da ga redovito obavještava o tome. Vitez je poslušno izvršio svoje zapovijedi, te je u pismu papi od 20. listopada 1449. prenio sve naloge koje mu je gubernator dao, uključivši zahtjev za promaknuće Vincencija Szilasija – koji je tada bio Hunjadijev protonotar – na mjesto biskupa Vaca. Problem je izbio kada je transilvanski biskup odbio premještenje u Kaloču, te je Vitez u istom pismu zatražio od pape da ga na to prisili.⁹⁵² Matija iz Łabiszyna bio je Poljak isto kao i Lasocki, i također je došao u Ugarsku u pratnji kralja Vladislava I. Međutim, imao je i moćnog zaštitnika – transilvanskog vojvodu Nikolu Iločkog, te se mogao usuditi oduprijeti gubernatorovoj volji.⁹⁵³ Hunjadi zato nije mogao koristiti silu da natjera Matiju da pristane na preseljenje, kako i sam priznaje u pismu papi od 18. siječnja 1450., napisanom nakon povratka iz pohoda protiv Jiškri. S Petrom Kecsetijem je pak imao više sreće. Iako se Petar

---

⁹⁴⁷ Engel, P., *Magyrország világi archontológiája (CD-ROM)* kao posljednji spomen Buondelmontea kao kaločkog nadbiskupa navodi 13. rujna 1447.

⁹⁴⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 117, dok. 53, bilj. b.

⁹⁴⁹ Godine 1438. ga je dio poznańskog kaptola izabrao za biskupa, pri čemu ga je podržala i poljska kraljevska obitelj i plemstvo, ali je papa ipak potvrdio njegova protivnika, Andriju Bnińskog. Sokołowski, August (ur.), *Codicis epistolaris saeculi decimi quinti pars prior (1384-1444)*, U: Sokołowski, August i Szujski, Józef, *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, vol. I. Monumenta mediae aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, vol. II*, Nakładem Akademii umiejętności Krakowskiej, Krakov 1876., str. 1-158., str. 115-118, dok. CVI-CIX; Eubel, *Hierarchia catholica II*, 219.

⁹⁵⁰ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 107-108, dok. 47.

⁹⁵¹ Isto, 109, dok. 48.

⁹⁵² Isto, str. 111-113, dok. 51.

⁹⁵³ Solymosi, László, König Matthias Corvinus und der Ungarische hohe Klerus, U: Bárány, Attila i Györkös, Attila (ur.), *Matthias and His Legacy – Cultural and Political Encounters between East and West*, A Debreceni Egyetem Történelmi Intézet Kiadványai, Debrecen 2009., str. 283-300, 290.

žestoko protivio preseljenju, Hunjadi ga je na koncu uspio slomiti, te je zatražio od pape da ga potvrdi kao kaločkog nadbiskupa.⁹⁵⁴

Iz do sada iznesenog jasno je kakav je odnos Hunjadi imao prema ugarskim biskupima, uključivši Viteza. Razmjerno ih je samovoljno premještao s jedne biskupije na drugu, prema potrebi uz pomoć sile, a od njega su bili sigurni samo oni koje su štitili drugi magnati. Također je vidljivo da je biskup bez podrške svjetovnih magnata bio razmjerno nemoćan. Matija iz Łabiszyna imao je Nikolu Iločkog da ga štiti, Benedikt iz Zvolena grofove Celjske, a Vitez Hunjadija. Petar Kecseti nije imao nikoga, i zbog toga ga se moglo prisiliti da čini što mu se kaže. Sama od sebe nameće se činjenica da je Vitez u potpunosti ovisio o Hunjadiju, te da je o njegovom poslušnom izvršavanju zadataka ovisilo koliko će dugo ostati biskupom. Također je jasno zašto se Nikola Lasocki toliko nećkao oko prihvatanja jedne od ugarskih biskupija, budući da nije olako shvaćao kontrolu strogog gubernatora. Vitez je ipak teško podnio što je njegov stari prijatelj odbio ostati u Ugarskoj. Nikola ga je o tome obavijestio pismom koje je u Budim donio jedan njegov familijar na putu u Poljsku, a Vitez je odgovorio 29. siječnja 1450. napisavši da inače u svemu ima visoko mišljenje o Lasockom, ali u ovome ipak ne, jer je Lasocki odbivši ponuđenu biskupiju pravio probleme u stvarima u kojima pametan čovjek ne bi trebao ni pomišljati na to.⁹⁵⁵

Unatoč tome što je odbio prihvatiti jednu od ugarskih biskupija, Lasocki je nastavio obavljati poslove za Hunjadija i Ugarsko Kraljevstvo pri rimskoj kuriji.⁹⁵⁶ Međutim, umro je već u rujnu 1450., prije nego što je uspio ući u posjed svoje biskupije.⁹⁵⁷ Petar Kecseti je također umro prije nego što je stigla papina bula koja ga proglašava kaločkim nadbiskupom,⁹⁵⁸ te imamo razloga sumnjati u miroljubivost metoda kojima ga je Hunjadi nagovarao da pristane na preseljenje. Vackim biskupom imenovan je Vincencije Szilasi 17. srpnja 1450.,⁹⁵⁹ a za kaločkog nadbiskupa 31. kolovoza iste godine postavljen je bosanski biskup Rafael Herceg,⁹⁶⁰ također Hunjadijev čovjek.

---

⁹⁵⁴ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 115-116, dok. 53.

⁹⁵⁵ Isto, str. 121, dok. 58. To je pismo Nikoli u Rim nosio Petar iz Crkvice.

⁹⁵⁶ Vidi Hunjadijevo pismo Lasockom od 16. lipnja 1450. u kojem hvali Nikolu zbog uspješnog izvršavanja zadataka i u kojem mu šalje nove naloge; Isto, str. 137-139, dok. 66. i str. 140, dok. 67.

⁹⁵⁷ Isto, str. 148., dok. 71, bilj. b.

⁹⁵⁸ Isto, str. 117, dok. 53, bilj. q.

⁹⁵⁹ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 283, dok. 1129.

⁹⁶⁰ Eubel, *Hierarchia catholica II*, 132.

Od ostalih suvremenih diplomata, Vitez je imao kontakta i s pavlinom Valentinom iz Kapuša, papinskim kapelanom i nižim penitencijarom bazilike Sv. Petra (od 1439.).⁹⁶¹ Valentina su pape često slali u ove krajeve na diplomatske misije – primjerice, da se raspita o sudbini kardinala Cesarinija kod Vlada II. Dracula 1445. godine, kako je već rečeno,⁹⁶² kao i da prenese poruke Nikole V. ugarskom saboru sredinom 1449. godine.⁹⁶³ Vitez je u jednom pismu istom papi, iz listopada 1449., spomenuo da je osobno razgovarao s Valentinom o pitanju dodjele Nikoli Lasockom jedne od ugarskih biskupija.⁹⁶⁴ Također je napisao nekoliko pisama glede konflikta između Valentina i ugarskih staleža glede dömöske prepoziture,⁹⁶⁵ stare crkvene ustanove koju je kralj Sigismund pokušao prenamijeniti u olivetanski samostan, koji su pak redovnici nakon izbijanja prijestolnih borbi napustili zbog ratne opasnosti. Nakon što je papa Nikola V. ustanovu darovao pavlinima, poimence Valentinu iz Kapuša kao njenom prvom prioru, izbio je spor između papinstva i ugarskih staleža oko patronatskog prava. Ovaj su problem detaljno razradili Fraknoi⁹⁶⁶ i Held⁹⁶⁷, te nije nužno da mu se ovdje posvećujemo. Glede Valentina, čini se da se kasnije, 1460-ih, sprijateljio s Tomom Himfijem, Vitezovim neprijateljem, o kojem će biti govora kasnije.⁹⁶⁸ Također se vjerojatno pridružio krugu osoba oko kardinala Szécsija (također osobe nenaklonjene Vitezu), ako je suditi po tome što mu je Szécsi nedugo prije svoje smrti 1465. godine darovao opatiju samostana Sv. Mauricija u Bakonybélu u komendu, kao i arhiđakonat Hónt u ostrogonskoj nadbiskupiji. Međutim, kardinal je umro prije nego što je Valentin ušao u posjed tih nadarbina, te se potonji obratio papi Pavlu II. za pomoć.⁹⁶⁹ Papa je zaista imenovao nekoliko osoba da uvedu Valentina u posjed (jedan od njih bio je i kardinal Rodrigo Borgia), ali ne znamo je li to uspješno izvršeno.⁹⁷⁰ U rimskim krugovima Valentin do tada nije napredovao, nego je ostao niži penitencijar.

---

⁹⁶¹ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 186, dok. 665.

⁹⁶² Lewicki, *Codex epistolaris II*, str. 453-454, dok. 305.

⁹⁶³ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 104-105, dok. 45.

⁹⁶⁴ Isto, str. 113, dok. 51.

⁹⁶⁵ Isto, 122-124, dok. 59; str. 125-128, dok. 60; str. 129-130, dok. 61; str. 137-139, dok. 66; str. 141, dok. 68.

⁹⁶⁶ Fraknoi, *Vitéz János*, 62-67. Fraknoi se našao u nezavidnoj situaciji da nastoji pomiriti svoj ultramontanizam s patriotizmom, te je svoju verziju događaja sastavio tako da ispada da su sve strane uključene u ovaj sukob, i Hunjadi i papa i Valentin iz Kapuša, nastojale ugađati jedne drugima.

⁹⁶⁷ Held, *Hunyadi*, 141-143.

⁹⁶⁸ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 512, dok. 455. U svojem govoru pred papom Pijom II., održanom 1464. g., Toma Himfi spomenuo je da bi brat Valentin mogao govoriti u njegovu korist.

⁹⁶⁹ Lukcsics, Pál (ur.), *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis vol. III (1416-1492)*, Római Magyar Történeti Intézet, Budimpešta 1902., str. 178-179, dok. 291. 21. svibnja 1465.

⁹⁷⁰ Isto, str. 179-180, dok. 292.

Vitez je imao kontakta i s diplomatima aragonskog i napuljskog kralja Alfonsa, poimence Bernardom Lopezom, u kontekstu organizacije križarskog pohoda 1448. godine.⁹⁷¹ Lopez je i kasnije vršio diplomatske misije za napuljski dvor, nakon Alfonsove smrti nastavio je služiti kao tajnik njegovom sinu, kralju Ferdinandu, a 1467. poslan je u Carigrad da pregovara sa sultanom Mehmedom II. o pitanju Albanije, u kojoj se tada vodio žestok rat.⁹⁷² Međutim, glavna osoba za kontakte s Lopezom i, posredno, Napuljem, nije bio Vitez nego Stjepan Frankapan, koji je po supruzi – nezakonitoj kćeri Niccola d'Este – bio u daljem rodu s kraljem Alfonsom. Iako su Frankapani tijekom prijestolnih borbi bili na strani kraljice Elizabete, a kasnije Fridrika III., Stjepan je 1446. pristao uz Hunjadija.⁹⁷³ Lopez je često boravio kod njega.⁹⁷⁴

5.5. Vitezove kulturne aktivnosti u vrijeme Hunjadijeva gubernatorstva

5.5.1. Vitez kao mecena humanista

József Huszti je u prvoj polovici 20. stoljeća zapisao da u tajni Vitezovog poprimanja humanističke osobnosti leži ključ ugarskog *quattrocenta*.⁹⁷⁵ Međutim, ako napustimo romantične predodžbe prema kojima su Viteza prema humanizmu nukale čisto larpurlartističke tendencije, njegov razvoj „humanističke osobnosti“ postaje mnogo jasnijim. Naime, Vitez je bio čovjek relativno neznatnog porijekla, koji se uspeo kroz crkvenu hijerarhiju zahvaljujući nizu slučajnosti i stjecaja okolnosti. Nakon što je postao biskupom Varadina, našao se u situaciji da bez čvrste osnovice moći mora upravljati ogromnom ustanovom, kao i da s ostalim prelatima i barunima kraljevstva mora komunicirati kao sa sebi ravnima. Vitez se u početku mogao osloniti jedino na Hunjadijevu podršku, ali je pred očima imao primjere prelata koje je Hunjadi bez skrupula žrtvovao radi vlastite koristi. Vlastoručno je napisao pismo u kojem Hunjadi opravdava takve postupke političkom nužnosti; poimence,

---

⁹⁷¹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 81-82, dok. 31; str. 82-83, dok. 32; str. 83-84, dok. 33. U ispravama se Lopeza naziva Bernardus Lapis.

⁹⁷² Babinger, Franz, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*, F. Bruckmann, München 1953., 277-278.

⁹⁷³ Klaić, V., *Krčki knezovi*, 230-231.

⁹⁷⁴ Isto, 232.

⁹⁷⁵ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 16.

Tomi Himfiju na taj je način 1446. g. praktički iz ruku istrgnuta Egerska biskupija.⁹⁷⁶ Izgradnja vlastitog kruga pristaša od kanonika koje je doveo iz Zagreba pomogla je pri upravljanju biskupijom, ali da si osigura položaj, Vitezu je bilo potrebno mnogo više od toga. Bio mu je potreban ugled.

U 15. stoljeću, među vladarima, posebice talijanskima, uvriježio se običaj da se predstavljaju kao mecene humanista, jer su bili svjesni da će ih oni u svojim spisima zauzvrat uzdizati u nebesa. Milanski vojvoda Filippo Maria Visconti upošljavao je u te svrhe Gasparina Barzizzu i njegova sina Guinifortea, kao i Francesca Filelfa i druge, koji su na sva usta hvalili njegove moralne vrline.⁹⁷⁷ Alfonso Aragonski je, tijekom svojeg osvajanja Napuljskog Kraljevstva, također dobro razumio vrijednost humanističke propagande, te je na svoju stranu u tu svrhu privukao Guinifortea Barzizzu, Antonija Beccadellija Panormitu, Lorenza Vallu i druge.⁹⁷⁸ Vallini spisi protiv monarhijskog papinstva, uključivši i proglašavanje Konstantinove darovnice falsifikatom, nastali su u kontekstu Alfonsovog sukoba s papom Eugenom IV.⁹⁷⁹ Valja napomenuti da su *image* mecene posebno koristili vladari koji nisu imali posve siguran legitimitet vlasti, poput gore spomenutog Alfonsa, i Leonella i Borsa, markiza Ferrare, koji su obojica bili nezakoniti sinovi Niccola d'Este.⁹⁸⁰

Vitez je mogao iz prve ruke, od Ivana de Dominisa, Nikole Lasockog ili Taddea degli Adelmari, doznati kako su talijanski vladari učvršćivali svoj položaj. Osim toga, u Varadinskoj biskupiji imao je primjer jednog od svojih prethodnika, Andrije Scolarija, koji je

---

⁹⁷⁶ Tomi Himfiju od Döbrönte (*de Debrenthe*), nekadašnjem pristaši kraljice Elizabete, koja mu je 1440. dodijelila vesprimsku prepozituru (Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 192, dok. 696), ugarski je sabor 9. svibnja 1445. obećao da će ga postaviti na prvu biskupiju koja se isprazni (Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. IV-V, dok. I). Nikola Iločki kandidirao ga je za biskupa Egera ubrzo nakon toga. Janko Hunjadi je pak papi Eugenu IV. poslao dva kontradiktorna pisma – u jednome podržava Tomu za biskupa Egera, a u drugome njegova rivala, Ladislava Hédervárija, koji je bio kandidat palatina Lovre Hédervárija i obitelji Rozgonyi (Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 67, dok. 24, bilj. 1). U pismu koje je u njegovo ime 17. listopada 1446. napisao Vitez, Hunjadi se pred papom opravdava govoreći da je u to vrijeme bilo teško održavati mir u kraljevstvu, te je dao podršku objema stranama (Isto, str. 67, dok. 24; vidi i Held, *Hunyadi*, 231, bilj. 18). Papa je poslao Tomi dozvolu za posvećenje 17. travnja 1446. (Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 235 dok. 907), ali su Tomu, nakon što mu je Hunjadi uskratio podršku, protivnici prisilili da se odrekne biskupije, što je on preko posrednika i učinio 20. prosinca 1447. pred Eugenom IV., koji je tada promptno postavio Ladislava Hédervárija za biskupa (Isto, str. 253, dok. 995).

⁹⁷⁷ Stacey, Peter, *Roman Monarchy and the Renaissance Prince*, Cambridge University Press, New York 2007., 175-182.

⁹⁷⁸ Isto, 175-176.

⁹⁷⁹ Fubini, Riccardo, Lorenzo Valla tra il Concilio di Basilea e quello di Firenze, e il processo dell'Inquisizione, U: *Conciliarismo, stati nazionali, inizi dell'umanesimo; Atti del XXV Convegno storico internazionale, Todi, 9-12 ottobre 1988*, Centro italiano di studi sull'alto medioevo, Spoleto 1990., str. 287-319, 293, 295 i 299-302.

⁹⁸⁰ Bene, Where Paradigms Meet, 203. Borso nije posjedovao učenost svoga brata Leonella. Unatoč tome, nije raskinuo s humanistima, nego je nedostatak učenosti nadomjestio religioznošću i nastojao se predstaviti kao mecena vjerskih ustanova. Isto, 204 i 206-207.

također upamćen po interesu za humanizam i uređivanju biskupske knjižnice.⁹⁸¹ I Scolari je bio došljak, rođak Filippa Scolarija, bez čvrstog uporišta u Varadinskoj biskupiji i među ugarskim plemstvom. S obzirom na primjere kojima je bio okružen, ne čudi što je i Vitez pokušavao preko humanizma izgraditi vlastiti ugled i time učvrstiti svoj položaj. Također je imao i primjer vlastitog lektora, Petra Vépija (umro oko 1449.), koji se istaknuo podupiranjem siromašnih učenika u varadinskoj školi.⁹⁸²

Najjednostavniji i najsigurniji način da patron dođe na dobar glas među humanistima bilo je njihovo financiranje. To nije zahtijevalo poseban angažman od strane patrona, a humanisti su u pravilu bili dovoljno mudri da ne grizu ruku koja ih hrani. Kardinal Zbigniew Oleśnicki znao je što radi kada je 1453. g. poslao kunovinu na dar Piccolominiju, zajedno s molbom da Piccolomini ubuduće pazi kako će pisati o poljskim vladarima.⁹⁸³ Nešto ranije iste godine, Vitez je učinio isto, poslavši Piccolominiju na dar jahaćeg konja i krzna; potonji nije tratio vrijeme, nego je odmah počeo hvaliti Vitezove vrline, napomenuvši da nitko nije toliko okrutan da ne bude naklonjen svojim dobročiniteljima.⁹⁸⁴ Isto tako, Juraj Polikarp Kosztoláni u svojem pismu, napisanom dok je boravio kod Guarina Veronesea u Ferrari zajedno s Janom Panonijem i izvjesnim Šimunom, koji je također bio Vitezov štićenik, ne skriva da su mu mnogi prijatelji savjetovali da otpočne prepisku s Vitezom, jer bi time mogao steći velike milosti od njega, što mu je itekako potrebno zbog vlastite bijede. Također je molio Viteza da ga preporuči Janu Panoniju, kojeg svesrdno hvali.⁹⁸⁵ Čini se da se nadao financijskoj pomoći od Viteza i nije sigurno koliko ga je dobro poznavao prije otpočinjanja prepiske. Pomoć je svakako stekao, budući da je jedan drugi Vitezov štićenik, Šimun, u pismu iz Ferrare napisao

---

⁹⁸¹ Domokos, *Letture e biblioteche*, 63; Papo, *L'Umanesimo in Ungheria*, 35; Pajorin, *The Crusades and Early Humanism*, 240; Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 103.

⁹⁸² Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 154. Dokument bez signature na koji se Bunyitay ovdje referira danas nosi signaturu MOL DL 30 184. Petar Vépi se, kao i Vitez, upisao na Bečko sveučilište 1425. g. (Gall i Santifaller, *Die Matrikel*, 150), kad je već bio kustos Varadina, ali se čini da nije stekao nikakav akademski stupanj. Međutim, bio je dovoljno obrazovan da u ime kaptola ispravi nekoliko gramatičkih pogrešaka u jednoj kaptolskoj ispravi (Varjú, *Oklevéltár Losonczy Bánffy I*, str. 669, dok. 469). Dana 24. studenog 1449. titulu kustosa već nosi druga osoba, pa je Petar vjerojatno umro prije toga datuma (MOL DL 22 491).

⁹⁸³ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 253, dok. 137. 10. rujna 1453.

⁹⁸⁴ Isto, str. 144, dok. 73. 27. travnja 1453.

⁹⁸⁵ Juhász, László (ur.), *Nicolaus Barius, Georgius Polycarpus de Kostolan, Simon Hungarus, Georgius Augustinus Zagabriensis – Reliquiae*, B. G. Teubner, Leipzig 1932., 6-7. Datum pisma ne sadrži godinu; Juhász je smatrao da je napisano 1450. g. (Isto, IV). Veress ga pak donosi s datumom 3. prosinca 1453. Vidi Veress, *Matricula et acta III*, 426-429. Fraknoi, koji spominje i ovo i sljedeće pismo, upozorava da nemamo dovoljno podataka da zaključimo je li Kosztoláni bio učitelj u Guarinovoj školi, ili je bio jedan od učenika koji je davao instrukcije početnicima; naime, u svojem pismu spominje da je podučavao Šimuna, Vitezovog štićenika. Fraknoi, Vilmos, Mátyás király magyar diplomatái: Első közlemény, *Századok*, vol. 32, 1898., str. 1-14, 3.

da Polikarp šalje velike zahvale Vitezu zbog silnih dobročinstava koja mu je učinio, i kaže da mu se nikad neće moći odužiti, čak i da mu cijeli život služi.⁹⁸⁶

Osim Kosztolánija, Vitez je pomagao i druge studente na talijanskim sveučilištima. Njegov nećak Jan Panonije već je spomenut, i poslan je na studij Guarinu Veroneseu u Ferraru 1447. g. o Vitezovom trošku.⁹⁸⁷ Međutim, ako je vjerovati pismu koje je Vitez poslao Nikoli Bariusu⁹⁸⁸ početkom 1451., Vitez je i potonjega potaknuo na studij, a možda i financijski pomagao.⁹⁸⁹ Barius je studij, kao i Vitez, počeo u Beču, gdje ga nalazimo 1447. g., a od početka 1448. studirao je u Padovi,⁹⁹⁰ gdje je i doktorirao kanonsko pravo 19. listopada 1450. g.⁹⁹¹

Što se tiče poznanstava s talijanskim humanistima, čini se da Vitez nije osobno poznao Guarina Veronesa, te da s njime nije niti komunicirao naročito često. Jan Panonije je 1449. g. poslao Vitezu brončani medaljon s Guarinovim likom koji mu je sam Guarino poklonio, rekavši da je Vitezu već poznata Guarinova slava i spisi, a sada da će upoznati i njegov izgled. Također je zamolio Viteza da ga preporuči Nikoli Bariusu.⁹⁹² Zanimljivo je da je Barius otprilike u to vrijeme došao u kontakt i s istaknutim humanistom Jurjem Trapezuncijem, također svojedobnim Guarinovim učenikom,⁹⁹³ budući da je on u papinskoj kancelariji obradio Bariusovu molbu da smije držati dvije inkompatibilne nadarbine.⁹⁹⁴

Međutim, jedini trag komunikacije između Viteza i Guarina je Vitezovo pismo od 17. ožujka 1451., poslano iz Budima prigodom Janusova povratka u Ferraru nakon kratkog posjeta Ugarskom Kraljevstvu. U njemu Vitez naziva Guarina dragim prijateljem i ponovno mu preporuča Panonija, što vjerojatno znači da mu ga je već jednom preporučio kada ga je slao u Ferraru.⁹⁹⁵ Unatoč tome, nema nikakvih dokaza da su komunicirali između ta dva kontakta. Vitez je istom prilikom poslao pismo i Gianantoniju della Torre, biskupu Modene i

---

⁹⁸⁶ Sabbadini, *Epistolario III*, 443. Datum pisma ne sadrži godinu, ali vjerojatno je napisano 1453.

⁹⁸⁷ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 22.

⁹⁸⁸ Fraknói je Bariusa nazivao i Bánfalvai. Juhász, *Nicolaus Barius*, III, bilj. 1. Za podatke o njemu, vidi Fügedi, Erik, A XV. századi magyar püspökök, *Történelmi szemle*, vol. 8, br. 4, 1965., str. 477-498, 486.

⁹⁸⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 155, dok. 74. Pismo je pisano u šaljivom tonu, te u njemu Vitez odgovara na Bariusove „optužbe“ za škrtost, te izjavljuje da će ga navesti da ih opozove.

⁹⁹⁰ Veress, *Matricula et acta I*, 8.

⁹⁹¹ Isto, 9-10.

⁹⁹² Sabbadini, *Epistolario III*, 441. Pismo nosi krnji datum – 8. prosinca. Vidi i Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 38, bilj. 122.

⁹⁹³ Trapezuncije je rođen na Kreti, a roditelji su mu bili iz Trapezunta. U Italiju ga je 1417. doveo Francesco Barbaro, a tamo ga je Barbarov prijatelj Guarino učio latinski. Međutim, njih su se dvojica nakon nekog vremena posvađali i prekinuli suradnju. Geanakoplos, *Greek Scholars in Venice*, 30.

⁹⁹⁴ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 272, dok. 1080. 10. veljače 1450. Barius je tada bio prepozit kolegijalne crkve Blažene Djevice Marije u Egeru.

⁹⁹⁵ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 158, dok. 76.

savjetniku Borsa d'Este, markiza Ferrare, u kojem izričito spominje da ne poznaje Gianantonija i da mu tim više zahvaljuje što je nastupio kao jamac Janu Panoniju kada je potonji trebao poći u posjet Vitezu u Ugarsku, a nije imao novaca da isplati dug Guarinu.⁹⁹⁶ Budući da Pavao iz Ivanića u komentaru objašnjava da je Gianantonio postupio tako iz naklonosti prema Vitezu, kojeg do tada nije osobno poznavao, moguće je da si je Vitez do tada već uspio izgraditi određeni ugled u Italiji, vjerojatno preko Jana i drugih učenika u Ferrari, te Bariusa.

Guarinovu školu pohađao je i Vitezov štićenik Šimun, o kojemu nemamo detaljnijih podataka.⁹⁹⁷ Poznat nam je iz već spomenutog pisma Ivanu Vitezu iz (vjerojatno) 1453., u kojem opisuje kako ga je u Ferrari, u Guarinovoj kući, posjetio Pavao, vjerojatno iz Ivanića. Na početku pisma spominje kako su se on i Pavao zajedno odrastali i sprijateljili se na Vitezovom dvoru.⁹⁹⁸ Kosztoláni u svojem pismu Vitezu spominje da je čitao Šimunu Vergilija, čije se pjesme potonjem jako dopadaju.⁹⁹⁹

5.4.2. Vitezov *contubernium*

Pitanje je li Vitez organizirao humanistički kružok tijekom svojih prvih godina na varadinskoj biskupskoj stolici uglavnom ovisi o interpretaciji jednog jedinog izvora - *Vita et mores Gregorii Sanocei* Kalimaha Iskusnog.¹⁰⁰⁰ U njemu stoji da je Grgur Sanočki nakon bitke kod Varne ostao u Ugarskoj,¹⁰⁰¹ te da je toliko omilio biskupu Varadina, kojeg Kalimah imenuje *Johannes Gara* (moguće je da je ovo jednostavno iskrivljeno od *Várad*), da ga je potonji učinio varadinskim kanonikom. Ovo je jedini izvor koji spominje Sanočkog kao

---

⁹⁹⁶ Isto, str. 159, dok. 77, posebno bilj. a. Della Torre se obavezao isplatiti novac Guarinu ukoliko se Jan ne vrati do određenog roka, a Vitez mu kao posebnu zaslugu uzima to što od Jana nije tražio nikakvu jamčevinu. Jan je ovaj slučaj ovjekovječio jednom pjesmom; vidi Pannonius, *Epigrammata*, 190-191.

⁹⁹⁷ Juhász, *Nicolaus Barius*, V-VI.

⁹⁹⁸ Sabbadini, *Epistolario III*, 442.

⁹⁹⁹ Juhász, *Nicolaus Barius*, 6.

¹⁰⁰⁰ Callimachus, *Vita et mores*, XVr-XVIIIr. Dijelovi koji spominju biskupa Varadina objavljeni su u Ábel, *Analecta ad historiam*, 162-165.

¹⁰⁰¹ Prema Kalimahu, Grgur je u bitci sudjelovao, ali se nije borio, te je nakon poraza uspio pobjeći. Callimachus, *Vita et mores*, XIVv. Vidi i Segel, Harold B, *Renaissance Culture in Poland: The Rise of Humanism, 1470-1543*, Cornell University Press, Ithaca/London 1989., 28. Rečeni autor smatra da je loš odnos između Sanočkog i kardinala Cesarinija utjecao na buduće sukobe Sanočkog s politikom Svete Stolicе.

kanonika Varadina.¹⁰⁰² U njemu su također opisane rasprave i natjecanja u pjesništvu i govorništvu na dvoru varadinskog biskupa. Klaniczay je to uzeo kao dokaz da je Vitez u Varadinu, ubrzo nakon što je postao biskupom, osnovao humanistički kružok, odnosno *contubernium*,¹⁰⁰³ te ga naziva prvim skupom te vrste u Ugarskoj;¹⁰⁰⁴ čak je i konstruirao svojevrstni „popis gostiju“ u Vitezovoj kući koji su mogli sudjelovati u takvim okupljanjima.¹⁰⁰⁵

Međutim, Kalimahov izvještaj pun je nejasnoća i kronoloških kontradikcija. Klaniczay je morao poduzeti čitav niz misaonih akrobacija da nekako uklopi Kalimahove tvrdnje u stvarnost. Naime, osim Sanočkog i Viteza, Kalimah spominje još dvojicu sudionika rasprava i natjecanja: Pier Paola Vergerija, za kojeg Klaniczay priznaje da je u vrijeme Vitezova biskupovanja već trebao biti mrtav,¹⁰⁰⁶ i malo poznatog Filipa Podocathara s Cipra, o čijem boravku na Vitezovom dvoru nema drugih izvještaja osim Kalimahova, i koji bi u vrijeme tobožnjih kružoka već trebao biti na studiju kod Guarina u Ferrari.¹⁰⁰⁷ Svi ostali podaci o vezama između Podocathara i Viteza su puka nagađanja, i jedini njegov trag u Ugarskoj je jedan kodeks, pronađen u Budimu nakon oslobođenja od Osmanlija 1686., s bilješkom koja navodi Filipa Podocathara kao vlasnika.¹⁰⁰⁸ Zbog svih ovih nelogičnosti, Klaniczay je bio prisiljen zaključiti da se ovi sastanci, sa sudionicima koje Kalimah navodi, nisu mogli odvijati nakon 1444., ali ustraje u tome da im je predsjedao Vitez, makar tada nije bio biskup.¹⁰⁰⁹

Klára Pajorin je ponudila mnogo jednostavnije i logičnije rješenje Kalimahova izvještaja: biskup Ivan „Gara“ nije Vitez, nego njegov prethodnik, Ivan de Dominis.¹⁰¹⁰ Također, valja uzeti u obzir da podaci o raspravama i natjecanjima na biskupskom dvoru

---

¹⁰⁰² Callimachus, *Vita et mores*, XIVv i XIXr. Jedino Kalimaha kao izvor za taj podatak citiraju i Fraknói (Fraknói, *Vitéz János*, 150-151) i Bunyitay (Bunyitay, *A várad püspökség II*, 137) i Kristóf (Kristóf, *Egyházi közélet*, 244-245).

¹⁰⁰³ Klaniczay, Tibor, *Das Contubernium des Johannes Vitéz – Die erste ungarische „Akademie“*, U: Benda, Kálmán, Bogyay, Thomas von, Glassl, Horst i Lengyel, Zsolt K. (ur.), *Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn – Festschrift für Attila T. Szabó und Zsigmond Jakó*, vol. II, Rudolf Trofenik, München 1988. str. 227-244, 229.

¹⁰⁰⁴ Klaniczay, *La corte di Mattia Corvino*, 165.

¹⁰⁰⁵ Klaniczay, *Das Contubernium*, 238. S tom se teorijom složila i Ritoókné Szalay; vidi Ritoókné Szalay, *Der Humanismus in Ungarn*, 160.

¹⁰⁰⁶ Klaniczay, *Das Contubernium*, 231.

¹⁰⁰⁷ Isto, 235. Sačuvana su dva Podocatharova pisma iz Ferrare: jedno upućeno Ivanu, nećaku Nikole Lasockog, vjerojatno iz kolovoza 1448. (Sabbadini, *Epistolario III*, 411-412) i jedno bez datuma, u kojem Podocatharo šalje Guarinu jedan svoj govor, budući da ga je potonji to tražio (Sabbadini, *Epistolario II*, str. 667, dok. 918).

¹⁰⁰⁸ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 94. Csapodi-Gárdonyi na temelju tobožnjih veza između Podocathara i Viteza zaključuje da kodeks potječe ili iz Vitezove, ili iz Janove biblioteke. Riječ je o Ciceronovom djelu *De finibus bonorum et malorum*. Podocatharo se kasnije vratio na Cipar, gdje je 1460-ih i 70-ih služio na dvoru Lusignana i za njih vršio diplomatske misije (Klaniczay, *Das Contubernium*, 236).

¹⁰⁰⁹ Isto, 232 i 234-235.

¹⁰¹⁰ Pajorin, *La cultura di János Vitéz*, 19-20.

potječu iz panegiričke biografije koju je Kalimah, odnosno Filippo Buonaccorsi, napisao za svojeg patrona Grgura Sanočkog, tada nadbiskupa Lvova, kod kojeg se sklonio nakon što je pobjegao iz Rima zbog optužbi da je, zajedno s ostalim pripadnicima Accademie Romane, kovao zavjeru protiv pape Pavla II.¹⁰¹¹ Biografija je nastala tek 1476. g.,¹⁰¹² dakle tridesetak godina nakon događaja koje opisuje i dobrano nakon smrti Ivana Viteza, napisana je iz druge ruke, i to od strane osobe koja nije poznavala niti jednoga od sudionika tobožnjih rasprava osim onoga koji je ujedno bio njen patron, i koja je tim djelom nastojala povećati slavu potonjeg.¹⁰¹³ Moguće je da su mnogi detalji pogrešno upamćeni od strane kazivača, dakle Sanočkog, i pogrešno shvaćeni, ili jednostavno uljepšani, od strane pisca, dakle Kalimaha. S obzirom na navedeno, smatram da ne možemo s ikakvom sigurnošću tvrditi da je na Vitezovu dvoru tijekom ranih godina njegova biskupovanja postojao ikakav *contubernium*, iako je vjerojatno da je Grgur Sanočki boravio ondje. Većinu Kalimahova izvještaja o Grgurovom boravku kod varadinskog biskupa ionako zauzima traktat o porijeklu Poljaka, te je moguće da je Kalimah upotrijebio fiktivni ambijent humanističkog razgovora da bi izložio te teorije, svoje ili Grgurove.¹⁰¹⁴

Krugu poljskih poznanika Ivana Viteza valja, uz Nikolu Lasockog i Grgura Sanočkog, priključiti i istaknutog astronoma Marcina Króla iz Żurawice, odnosno Przemyśla (Żurawica je manje mjesto oko pet kilometara od Przemyśla). Król, koji je svoje prezime latinizirao u *Rex*, u Bologni je 1449. stekao titulu doktora medicine,¹⁰¹⁵ ali se na povratku u Poljsku zadržao u Ugarskoj, gdje je stupio u Hunjadijevu službu, vjerojatno kao liječnik, i primio plaću za jednogodišnji rad. To znamo iz pisma koje mu je, vjerojatno krajem 1449. uputio Jan Długosz, koji je rekao da ga je tražio u Budimu dok se vraćao s poslanstva u Rim, ali da ga unatoč dogovoru nije tamo pronašao, te je izrazio nadu da Król ipak neće slijediti Hunjadija na bojnom pohodu.¹⁰¹⁶ Ovo se vjerojatno odnosilo na otvoreni sukob između Hunjadija i Jiskre, koji je izbio te godine.¹⁰¹⁷ Nedugo nakon toga, Królu je pisao i kardinal Oleśnicki,

---

¹⁰¹¹ Müller, Rainer A., *Humanismus und Universität im östlichen Mitteleuropa*, U: Eberhard, Winfried i Strnad, Alfred A. (ur.), *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 1996., str. 245-272, 257.

¹⁰¹² Klaniczay, *Das Contubernium*, 228.

¹⁰¹³ Kalimah je zaista imao razloga da bude zahvalan Sanočkom, budući da se potonji 1470. g. osobno suprotstavio papinskom poslaniku i poljskom saboru glede odluke da ga se izruči Svetoj Stolici. Segel, *Renaissance Culture in Poland*, 30.

¹⁰¹⁴ Callimachus, *Vita et mores*, XVIr-XVIIr.

¹⁰¹⁵ Walsh, *Von Italien nach Krakau*, 289.

¹⁰¹⁶ Ábel, *Analecta ad historiam*, 166.

¹⁰¹⁷ Bartl, *Vzt'ah Jána Jiskru*, 73. Hunjadi je već prije toga nastojao oslabiti Jiskru podržavanjem njegovih suparnika u današnjoj Slovačkoj.

rekavši da mu već dugo čuva mjesto na krakovskom sveučilištu, te ga pozvao da se što prije vrati, kao što je obećao njemu i Długoszu.¹⁰¹⁸

U Ugarskoj je Król gotovo sigurno bio u kontaktu s Vitezom, budući da i Długosz i Oleśnicki u pismima šalju i poruke koje mu je imao prenijeti, te molbe da mu ih preporuči. Moguće je da je upravo on potaknuo Vitezove interese u smjeru astronomskih promatranja u svrhu prognostike, ukoliko Vitez nije razvio interes za njih već na Bečkom sveučilištu. Naime, istaknuti astronom Ivan iz Gmündena, čija je predavanja Vitez mogao slušati u Beču, nije se javno bavio astrologijom,¹⁰¹⁹ ali je za nju pokazivao veliki privatni interes, i sastavio je barem jednu tablicu s astrološkim predviđanjima. Također je posjedovao znatan broj knjiga o astrologiji, koje je oporučno ostavio Sveučilištu, uz uvjet da ih se drži u zaključanom ormaru.¹⁰²⁰ Marcin Król, i uoči odlaska na studij medicine u Bologni i nakon njega, napisao je nekoliko spisa o astronomskim tablicama i spravama, s time da se nakon povratka u Krakov (neposredno nakon boravka u Ugarskoj) bavio isključivo prognostičkom astrologijom.¹⁰²¹ Posebno je zanimljivo da je Król autor opširnog opisa korištenja kvadranta u svrhu mjerenja visine sunca u razna doba dana na određenoj geografskoj širini, koja bi omogućila da se kvadrant, uz pomoć tablica visine sunca, koristi kao sat,¹⁰²² a opisuje i kvadrant s uglavljenom ručicom u kutu (*volvella*),¹⁰²³ što je uređaj o čijoj je izradi Peurbach kasnije posvetio Vitezu knjigu, na molbu potonjeg.¹⁰²⁴ Moguće je da je Vitez od Króla dobio ideju za korištenje takve naprave.

5.4.3. Prikupljanje knjiga

---

¹⁰¹⁸ Ábel, *Analecta ad historiam*, 166-167.

¹⁰¹⁹ Walsh, *Von Italien nach Krakau*, 286-287.

¹⁰²⁰ Shank, Michael H., *Academic Consulting in Fifteenth-Century Vienna: The Case of Astrology*, U: Sylla, Edith i McVaugh, Michael (ur.), *Texts and Contexts in Ancient and Medieval Science – Studies on the Occasion of John. E. Murdoch's Seventieth Birthday*, Brill, Leiden/New York/Köln 1997., str. 245-270, 256-257. Zanimljivo je da se (tada kralj) Fridrik III. konzultirao s Ivanovom tablicom prilikom rođenja Ladislava V., što je i zapisao na njoj posljednjoj stranici, zajedno sa svojim motom AEIOU.

¹⁰²¹ Rosińska, Grażyna, *Krakowska szkoła astronomiczna przed Kopernikiem : zainteresowania techniczne Marcina Króla z Żurawicy i znajomość instrumentów astronomicznych w XV wieku*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, vol. 18, br. 2, 1973., str. 463-483, 472-473 i dalje.

¹⁰²² Isto, 476-477.

¹⁰²³ Isto, 477.

¹⁰²⁴ Peurbach, *Quadratum geometricum*, A ii r-A ii v. Nagy naglašava da kvadrant nije bio Peurbachov izum, ali da ga je potonji pobojšao i opskrbio tablicama s astronomskim izračunima. Vidi Nagy, *Ricerche cosmologiche*, 80. Opis instrumenta i Peurbachovih inovacija starijeg koncepta vidi u Zinner, *Regiomontanus*, 26-27.

Prikupljanje knjiga, odnosno posjedovanje dobro opskrbljene biblioteke, također je znatno doprinosilo Vitezovom ugledu kao patronu humanizma. Iz Peuerbachove posвете djela *Tabulae Waradienses* Vitezu očito je da su knjige u njihovo vrijeme itekako bile statusni simbol, budući da Peuerbach jasno ističe da njihovo prikupljanje povećava Vitezovu slavu.¹⁰²⁵ Na temelju Vitezovog odnosa prema vlastitim spisima možemo prepostaviti da je slava bila, ako ne već primarni, tada barem jedan od motivatora za prikupljanje knjiga. Naime, kako je Pajorin već zamijetila,¹⁰²⁶ Vitez nije imao interesa za prikupljanje vlastitih pisama (uz govore, koji su nastali kasnije, njegovu jedinu književnu ostavštinu),¹⁰²⁷ a Pavao iz Ivanića, koji je bio zadužen za njihovo uređivanje, zabilježio je da su mnoga pisma s kojima je baratao bila oštećena,¹⁰²⁸ nepotpuna,¹⁰²⁹ ili ih jednostavno nije mogao pronaći, a znao je da postoje.¹⁰³⁰ Za mnoga je rekao da mu ih Vitez nije dao, nego ih je sam pronašao i dodao zbirci.¹⁰³¹ Dakle, vlastita književna djela Viteza nisu dovoljno interesirala da bi ih prikupljao; međutim, bio je dovoljno promućuran da zaduži Pavla iz Ivanića za njihovo uređivanje jednom kada je uočio da drugdje postoji interes za njih.¹⁰³²

Iz Vitezovih ranih godina imamo relativno malo podataka o njegovim kolekcionarskim aktivnostima. U Varadinu je gotovo sigurno već zatekao prilično veliku knjižnicu, ostavštinu Andrije Scolarija i ostalih njegovih prethodnika. Međutim, možemo samo nagađati koje je knjige tada zaista sam nabavio. Klára Csapodi-Gárdonyi većinu

¹⁰²⁵ „*Codices enim ad sapientiam informandam instrumenta sunt loquentia, eos tua vigilantia sumptibus magnis e diversis reguinibus ad te adductos esse palam est, in quibus tuae pariter magnificentiae et sublimitatis nomen in dies germinare ac florere posteritas aspiciet.*“ Ábel, *Analecta ad historiam*, 176.

¹⁰²⁶ Pajorin, *La cultura di János Vitéz*, 13-15.

¹⁰²⁷ On sam u pismu arhidakonu Pavlu, koji ga je zamolio da mu pošalje svoja pisma, govori kako ih je prikupio iz rasutih spisa (koristi naziv *sceda*, za koji Pavao iz Ivanića tumači da označava listove koji nisu skupljeni u jedan svezak, a koje u kancelariji zovu *minuta*; dakle, nešto poput skica). Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 31, dok. 1, 29. travnja 1445. Pojedini autori smatraju da je riječ samo o iskazivanju lažne skromnosti, što nije bilo rijetkost među humanistima. Zsupán, Edina, János Vitéz's Book of Letters. Prologue, U: Földesi, Ferenc i dr. (ur.), *A Star in the Raven's Shadow: János Vitéz and the Beginnings of Humanism in Hungary, Exhibition Organised by the National Széchényi Library, 14th March - 15th June 2008*, National Széchényi Library, Budimpešta 2008., str. 117-139, 125.

¹⁰²⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 27; str. 68, dok. 24, bilj. b.

¹⁰²⁹ Isto, str. 52, dok. 8; str. 53, dok. 10; str. 53, dok. 11.

¹⁰³⁰ Isto, str. 43, dok. 3; str. 56, dok. 13, bilj. a.

¹⁰³¹ Isto, str. 42, dok. 2, bilj. ww.

¹⁰³² Za retoričku analizu Vitezovog pisma arhidakonu Pavlu, u kojem odgovara na njegovu molbu da mu pošalje svoja pisma, vidi Boronkai, Vitéz János retorikai iskolázottsága, 133-134. Također, valja uzeti u obzir da su neki znanstvenici (primjerice, Sándor V. Kovács) smatrali da je Vitez sam izmislio tobožnjeg prijatelja zainteresiranog za njegova pisma, kao izgovor za sastavljanje epistolarija. Vidi Zsupán, *János Vitéz's Book of Letters*, 123. Edina Zsupán smatrala je da je moguće da je Vitezov epistolarij nastao na inicijativu Pavla iz Ivanića. Vidi Isto, 126-127.

zaključaka o tome izvlači na temelju sličnosti rukopisa kojim su unošene emendacije, odnosno ispravci gramatičkih i drugih pogrešaka u rukopisima.¹⁰³³

Naime, budući da su se knjige prepisivale ručno, tijekom stoljeća nastajale su brojne pogreške. Humanistima je bilo posebno bitno da njihovi primjerci knjiga budu što sličniji antičkim originalima, te su se trsili pronaći što starije primjerke knjiga kako bi ih mogli usporediti s novijima. Sačuvano je pismo koje je Guarino Veronese 1419. uputio Girolamu Gualdu, rekavši da mu je nedavno pokazano nekoliko prekrasnih i vrlo starih kodeksa, među kojima je pronašao jedan s Plinijevim pismima koji mu se čini dobro emendiranim. Budući da je već zamolio Girolama da mu pošalje primjerak Plinijevih pisama, izjavio je da će ga emendirati po uzoru na rečeni kodeks. Također je zamolio Girolama da pokuša pronaći Terencijeva djela, te ih nabaviti ili kupovinom ili razmjenom.¹⁰³⁴ Osim kupovinom ili razmjenom, knjige su se mogle nabavljati i posudbama od prijatelja, te je tako Guarino također 1419. zamolio Girolama da mu pošalje Kvintilijanova djela i djela Askonija Pedijana, a ako potonja nema, neka u Guarinovo ime zamoli jednog prijatelja, za kojeg Guarino zna da ih posjeduje, da mu ih posudi.¹⁰³⁵ Naravno, postojao je rizik da se posuđena knjiga ne vrati, te su se često prilikom posudbe ispisivale priznanice.¹⁰³⁶

Iz godina prije Vitezova postavljanja za varadinskog biskupa nemamo niti jedan podatak o tome da je nabavljao knjige. Csapodi-Gárdonyi smatrala je da je prva knjiga koju je emendirao bila Svetonijeva *Životi careva*, u koju je unesen datum „XIII Augusti 1435“. Da ju je čitao Vitez pretpostavila je na temelju sličnosti rukopisa kojim su uneseni datum, bilješke i korekture.¹⁰³⁷ Taj joj je kodeks također jedan od argumenata za tezu da je Vitez znao grčki, budući da su u njega unesene i bilješke na grčkom.¹⁰³⁸ Iste je argumente koristila za tvrdnju da je Vitez čitao i emendirao kodeks pseudo-Ćirila Jeruzalemskog *Speculum sapientiae*, jednu zbirku priča iz 14. st, u koju je unesen datum 5. kolovoza 1443.¹⁰³⁹ Pretpostavke o Vitezovom čitanju drugih knjiga još su na izrazitiji način konjekturalne. Vitezov nasljednik na

---

¹⁰³³ Usp. Domokos, *Letture e biblioteche*, 69.

¹⁰³⁴ Sabbadini, Remigio (ur.), *Epistolario di Guarino Veronese, Vol. I: Testo. Miscellanea di Storia Veneta, Serie Terza, Tomo VIII*, Regia deputazione veneta di storia patria, Venecija 1915., str. 233, dok. 141. Rečeno djelo ipak nije uspio emendirati, budući da više nije mogao doći do starog kodeksa zbog kuge koja je izbila u Veroni (Isto, str. 287-288, dok. 181).

¹⁰³⁵ Isto, str. 284, dok. 179.

¹⁰³⁶ Vidi priznаницu o posudbi jednog etimološkog djela, koja uključuje i obavezu vraćanja na zahtjev posuđivaoca, koju je titularni biskup Vidina i vikar Jana Panonija u Pečujskoj biskupiji izdao 1469. g. Ábel, *Analecta ad historiam*, 162.

¹⁰³⁷ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 60 i 138.

¹⁰³⁸ Isto, 42, bilj 163.

¹⁰³⁹ Isto, 61 i 99. Knjiga se danas čuva u Austrijskoj narodnoj knjižnici (ÖNB cod. lat. 1037), ali nema nikakvih podataka o prijašnjim vlasnicima, iako uvez odgovara ostalim knjigama iz biblioteke kralja Matijaša.

ostrogonskoj nadbiskupskoj stolici, Johannes Beckensloer, odnio je jedan primjerak Lukanovih *Farsalija*, nastao u Veroni 1338., sa sobom u Salzburg kada je stupio u službu Fridrika III. Csapodi-Gárdonyi je na temelju toga i činjenice da je Vitez često citirao Lukana – posebno u jednom pismu iz 1445. – zaključila da je kodeks sigurno pripadao Vitezu, a možda prije njega i Vergeriju.¹⁰⁴⁰

Zapravo upada u oči da su jedine knjige s čvršćim dokazima o Vitezovim intervencijama, od ukupno šest, emendirane mnogo kasnije, 1460-ih godina.¹⁰⁴¹ Takav je slučaj sa, primjerice, kodeksom François iz Meyronnesa (*Franciscus de Maironis*) *Quaestiones super I. libro Sententiarum* s komentarima na teološko djela Petra Lombardskog. U njega je unesena godina 1449. kao godina izrade, ali Csapodi-Gárdonyi smatrala je da je moguće da je upisana naknadno. Također je mislila da je u emendacijama i bilješkama prepoznala Vitezov rukopis i možda Vergerijev, s time da je u kodeks unesena bilješka prema kojoj je čitalac počeo s čitanjem na Grgurovo 1463. (3. rujna), a završio 31. listopada iste godine. Bilješka je popraćena siglom koja bi se mogla razriješiti kao grčko slovo *zeta* (ζ), za što je Gárdonyi smatrala da predstavlja „Z“, inicijal od *Zredna*.¹⁰⁴² Međutim, u to je nemoguće biti siguran zbog sličnosti sa siglom za *finis*.¹⁰⁴³ U kodeksu se također nalazi bilješka da je kupljen u Padovi za 7 dukata, što nam zorno pokazuje koliko su skupi bili rukopisi, s time da je ovaj neukrašen i razmjerno skroman.

Jan Panonije svakako je iz Italije slao knjige Vitezu, a vjerojatno ih nabavljao i za sebe. Primjerice, jedan primjerak djela ranosrednjovjekovnog neoplatonista Eneje iz Gaze emendirala su dvojica pisara na molbu Guarina Veronesea 1451. g.,¹⁰⁴⁴ a kasnije je, vjerojatno preko Jana, završilo u biblioteci kralja Matijaša.¹⁰⁴⁵ U već spominjanom pismu koje je Jan poslao iz Ferrare Vitezu vjerojatno 1449. g., Jan se ispričava što mu ne šalje niti jednu knjigu, jer ga je dolazak glasnika iznenadio.¹⁰⁴⁶ Sačuvan je i epigram u kojem Jan psuje jednog zalagaoničara što traži preveliku otkupninu za tri knjige koje mu je založio – Lukana,

---

¹⁰⁴⁰ Isto, 25 i 117. Vidi i Zsupán, *János Vitéz's Book of Letters*, 133.

¹⁰⁴¹ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 42, bilj. 164.

¹⁰⁴² Isto, 103.

¹⁰⁴³ Zahvaljujem Klári Pajorin na ovoj ideji.

¹⁰⁴⁴ Isto, 30.

¹⁰⁴⁵ Isto, 65.

¹⁰⁴⁶ Sabbadini, *Epistolario III*, 440. Taj je glasnik u pismu nazvan jednostavno Pavlom; međutim, ukoliko je riječ o Pavlu iz Ivanića, datum pisma (8. prosinca) ukazuje na to da se Pavao mogao naći u Ferrari jer je nosio Vitezovo pismo Nikoli Lasockom od 20. listopada 1449. (Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 111-113, dok. 51). Možda se tada upoznao, ili čak putovao zajedno s Valentinom iz Kapuša, u čijoj će se službi kasnije nalaziti. U pismu je Valentin spomenut kao osoba koja može papi ispričati više o sadržaju pisma, a nedavno je boravio u Ugarskoj i donio na sabor papino pismo (vidi, primjerice, Isto, str. 104, dok. 45).

Vergilija i Ovidija – te izjavljuje da ih po toj cijeni neće otkupiti iako je njegovo ime upisano u njih.¹⁰⁴⁷

Najpoznatija knjiga koje je Vitez sigurno posjedovao tijekom ranih godina svojeg biskupovanja jamačno su Livijeva povijesna djela. Kardinal Zbigniew Oleśnicki pismom je, vjerojatno 1449. g., zamolio Viteza da mu ih posudi, jer je od stručnjaka doznao da ih posjeduje. Također je pisao Grguru Sanočkome i Marcinu Królu (pismo potonjem jedino je sačuvano) da mu donesu tu knjigu kada se budu vraćali u Poljsku, te da prenesu Vitezu njegovo obećanje da će ju odmah dati prepisati i brzo mu ju vratiti.¹⁰⁴⁸ Istu je poruku Królu u Oleśnickijevo ime prenio i Długosz.¹⁰⁴⁹

Livijeva djela imala su veliki utjecaj na humanističko viđenje svijeta i njihovu kompoziciju književnih djela, još od kada je Lamberto Colonna pronašao nekoliko Livijevih knjiga u Chartresu u 14. st.¹⁰⁵⁰ Pajorin je smatrala da je Livije bio najdraži Vitezov pisac, budući da ga je često citirao u svojim djelima.¹⁰⁵¹ Zaista su sačuvana tri toma Livijevih *Dekada* – prvi, treći i četvrti – koji na sebi nose Vitezove grbove.¹⁰⁵² Međutim, posljednji, IV. tom na sebi ima Vitezov grb s nadbiskupskim križem, što vjerojatno znači da nije nastao prije 1465.¹⁰⁵³ Sve tri knjige vrlo su kvalitetne i bogato ukrašene, a vjerojatno ih je prepisao čuveni firentinski prepisivač Piero Strozzi. Dakle, vjerojatno su izrađene i kupljene tek nakon Vitezovog postavljanja na ostrogonsku nadbiskupsku stolicu.¹⁰⁵⁴ Stoga nije vjerojatno da su upravo ovi primjerci oni koje je Oleśnicki 1449. tražio na posudbu. Vjerojatnije su se Livijeva djela već nalazila u varadinskoj knjižnici, te ih je Vitez naslijedio kada je postavljen za biskupa.

---

¹⁰⁴⁷ Pannonius, *Epigrammata*, 202-203. U vezi s time, vidi i Kristóf, *Egyházi közélet*, 144.

¹⁰⁴⁸ Ábel, *Analecta ad historiam*, 167. Vidi i Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 30 i 45.

¹⁰⁴⁹ Ábel, *Analecta ad historiam*, 166.

¹⁰⁵⁰ Pajorin, *Antiturbica negli anni quaranta*, 25.

¹⁰⁵¹ Pajorin, *The Crusades and Early Humanism*, 247-248.

¹⁰⁵² Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 115-117. Na I. i IV. tomu nalaze se i grbovi obitelji Garazda, ali na sporednim mjestima u odnosu na Vitezov grb. Fraknoi je tu činjenicu koristio kao argument za svoju teoriju da je Vitez bio povezan s obitelji Garazda, ali drugi su znanstvenici imali alternativne teorije. Vidi citirano mjesto. Na Livijeve kodekse povezane s Viteзом ukazao je već Fraknoi. Također je spomenuo da je u jednom od njih pronađen umetnut papirić na kojem je s jedne strane pisalo „*qui ambulat*“, a s druge „*de decimis; de literis casparis; de Jo. pongracz; de dominico preposito; de Nicolao Banfy; de Stephano Bathor*“. Smatrao je da je Vitez vlastoručno zapisao te riječi, te da je papirić tijekom čitanja umetnuo u kodeks. Fraknoi, *Vitéz János Livius-codexei*, 11. S time se ne moramo nužno složiti.

¹⁰⁵³ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 116.

¹⁰⁵⁴ Prokopp, *The Scholarship of Johannes Vitéz*, 349-359. Prokopp navodi 1469-1470. kao vjerojatno vrijeme nastanka tih knjiga.

5.4.4. Ostale kulturne djelatnosti

Što se tiče ostalih Vitezovih kulturnih djelatnosti iz ranih dana njegovog biskupovanja, valja spomenuti njegove prve graditeljske pothvate, a koji se tiču popravka varadinske katedrale. Naime, Pavao iz Ivanića ostavio nam je opis rušenja tornja varadinske katedrale na Gluhu nedjelju 1443. godine, pod kojim se nalazila nadsvođena sakristija u kojoj su se čuvale i štovale relikvije svetaca, prije svega glava i obje ruke sv. Ladislava, kao i ruka sv. Agate, koju je aradski kaptol poslao u Varadin na čuvanje radi straha od Osmanlija. Sakristija je potpuno uništena u rušenju tornja, ali su se relikvije očuvale.¹⁰⁵⁵ Hunjadi je u pismu Eugenu IV. iz 1445. g. kao razlog za brzo imenovanje Viteza biskupom naveo i potrebu za spašavanjem varadinske katedrale, čiji su tornjevi – kako piše – već bili srušeni, a i kor je prijetio urušavanjem.¹⁰⁵⁶ Vitez je vjerojatno pokrenuo obnovu katedrale, ali je zbog nedostatka novca zajedno s Hunjadijem 2. travnja 1449. uputio molbu papi Nikoli V. da dodijeli katedrali hodočasničke indulgencije u svrhu njenog popravka. U molbi nije spomenuto rušenje tornjeva, nego je objašnjeno da je kralj Sigismund počeo gradnju nove katedrale, ali je umro dok je dovršetak radova bio još vrlo daleko. Papa je odobrio prodaju indulgencija, a dozvolio je Vitezu i da u katedrali postavi ispovjednike za hodočasnike.¹⁰⁵⁷ Ne znamo kako su tekli građevinski radovi, ali u Vitezovo vrijeme određeni je dio katedrale vjerojatno bio izgrađen, o čemu možda svjedoči natpis „J E W 1456“, za koji je jedan putopisac zapisao da ga je vidio na vanjštini varadinske katedrale početkom 17. stoljeća.¹⁰⁵⁸

U varadinskoj katedrali prodavali su se i jubilejni oprosti 1450. godine. Nikola V. odobrio je 12. travnja 1450. Janku Hunjadiju i njegovoj supruzi i sinovima jubilejne oproste ukoliko tri dana za redom posjećuju varadinsku katedralu,¹⁰⁵⁹ a kasnije je ta povlastica proširena na sve kršćane koji posjete rečenu katedralu ili kolegijatnu crkvu Blažene Djevice

¹⁰⁵⁵ Boronkai, *Johannes Vitéz*, str. 50-51, dok. 6, bilj. f. Vidi i Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 102.

¹⁰⁵⁶ Boronkai, *Johannes Vitéz*, str. 50, dok. 6.

¹⁰⁵⁷ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 267, dok. 1059. U istoj molbi, Hunjadi i Vitez tražili su dozvolu da se napušteni augustinski samostan u Varadinu dodijeli dominikancima ili franjevcima opservantima, kao i da se tom samostanu također dodijele indulgencije. Papa je odobrio oboje. Vidi i Prokopp, *The Scholarship of Johannes Vitéz*, 353.

¹⁰⁵⁸ Fraknói, *Vitéz János*, 165-166; Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 289; Prokopp, *The Scholarship of Johannes Vitéz*, 352.

¹⁰⁵⁹ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 277, dok. 1102.

Marije u Stolnom Biogradu.¹⁰⁶⁰ Odabrane crkve sadržavale su relikvije dvaju svetih kraljeva – Stjepana i Ladislava. Upravo je Vitez u ime Hunjadija i ugarskog sabora napisao pisma papi s molbom za dodjelu povlastice Ugarskom Kraljevstvu da njeni stanovnici jubilejne indulgencije mogu steći bez putovanja u Rim,¹⁰⁶¹ a nosio ih je Petar iz Crkvice.¹⁰⁶² Papa je ustupio zaradu od tih indulgencija Ugarskom Kraljevstvu u svrhu obrane od Osmanlija,¹⁰⁶³ ali ju je Hunjadi iskoristio za rat protiv Đurađa Brankovića, kako bi ga prisilio na odustajanje od uvjeta pod kojima je oslobodio Hunjadija iz zarobljeništva 1448. godine.¹⁰⁶⁴

Osim izgradnje katedrale, Vitez se pobrinuo da njezin zbor ima zborovođu, izvjesnog Petra zvanog *Gallicus*, pripadnika hospitalskog reda, koji je upravljao katedralnim zborom i podučavao dječake pjevanju. Dana 29. travnja 1451. Vitez je tražio i dobio od pape Nikole V. dopuštenje da ga drži uz sebe i udijeli mu neku crkvenu nadarbinu bez dušobrižništva.¹⁰⁶⁵ Istoga dana dobio je i dopuštenje da uz sebe smije držati franjevca Jurja iz Baranje, koji je propovijedao kleru i laicima grada Varadina i varadinske biskupije,¹⁰⁶⁶ što ukazuje na to da je brinuo da njegova katedrala ima i propovjednika. Iako bi jedna isprava iz 1459. godine mogla ukazivati na to da se Vitez intenzivnije bavio propovijedanjem,¹⁰⁶⁷ valja napomenuti da nije sačuvana niti jedna njegova propovijed.¹⁰⁶⁸ Također, neki su autori smatrali da su Vitezova pisma na temu borbe protiv Osmanlija prvi primjeri žanra protuturske književnosti izvan Italije.¹⁰⁶⁹

---

¹⁰⁶⁰ Isto, str. 277, dok. 1104. Isprava je jamačno pogrešno datirana ili antedatirana (nosi datum 12. travnja 1450.). Vidi sljedeću bilješku za objašnjenje.

¹⁰⁶¹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 113-114, dok. 52; str. 131-133, dok. 62; str. 134-135, dok. 63. Posljednja dva pisma sadrže molbe Hunjadija i ugarskog sabora za proširenje povlastice na sve kršćane Ugarskog Kraljevstva, a nose datum 12. lipnja 1450. – na temelju toga možemo pretpostaviti da je papina dozvola antedatirana ili pogrešno datirana.

¹⁰⁶² Isto, str. 162, dok. 78, bilj. b.

¹⁰⁶³ Isto, str. 133, dok. 62, bilj. n.

¹⁰⁶⁴ Held, *Hunyadi*, 140.

¹⁰⁶⁵ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 296, dok. 1225.

¹⁰⁶⁶ Isto, str. 296, dok. 1224.

¹⁰⁶⁷ Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 320, dok. 490, 18. ožujka 1459. Riječ je o ispravi kojom papa Pio II. odobrava Vitezu da drži svoga nećaka, Jana Panonija, kao koadjutora. Papa je napisao da ga je Vitez molio za to „quia a strepitibus secularibus quantum poteris, seiungi et studiis theologicis ac predicationi insistere desideras“.

¹⁰⁶⁸ Fraknói, *Vitéz János*, 157; Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 44.

¹⁰⁶⁹ Pajorin, *Antitursica negli anni quaranta*, 17.

6. TAJNI KANCELAR

6.1. Političke aktivnosti

6.1.1. U službi kralja Ladislava V.

Tijekom 1451. godine, dok se Fridrik III. spremao na putovanje u Rim radi carske krunidbe i vjenčanja s Leonorom Portugalskom,¹⁰⁷⁰ u Austriji je plemstvo okupljeno oko Ulrika Eizingera¹⁰⁷¹ počelo kovati planove za otimanje (ili oslobađanje) Ladislava V. iz kraljeva skrbništva. Fridrik je bio svjestan opasnosti, te je poveo Ladislava sa sobom u Italiju.¹⁰⁷² U vrijeme njihova odsustva, u zavjeru – koja nije bila tajna – uključili su se i ugarski staleži, izrazivši potporu austrijskom plemstvu u ožujku 1452.¹⁰⁷³

Paralelno s otvorenima kovali su se i tajni planovi, kojima bi se Ladislava Fridriku oduzelo prijevarom. Kaspar Wendel, Ladislavov učitelj, trebao je u tome igrati ključnu ulogu. Kao veza između njega i Eizingera s ugarskim velikašima služio je Pavao, titularni biskup Argeša, koji je pregovarao s Eizingerom 1452. u Grazu i Bečkom Novom Mjestu.¹⁰⁷⁴ Pavao je vjerojatno bio pripadnik kruga oko kardinala Szécsija, a tijekom prijestolnih borbi bio je pristaša kraljice Elizabete.¹⁰⁷⁵ Dok je Fridrik s Ladislavom na povratku iz Rima došao u Firencu, tamo ih je dočekaao biskup Győra Augustin Salánki – također Szécsijev čovjek – s

---

¹⁰⁷⁰ Prema Piccolominijevom izvještaju, dogovoru o sklapanju braka između Fridrika i Leonore u Napulju svjedočio je kardinal Jean le Jeune kao papinski legat; na čelu Fridrikova poslanstva bio je sam Piccolomini. Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 169. Zanimljivo je da je jedan od mogućih putova kojima je papa Nikola V. savjetovao kralju Fridriku da putuje u Rim išao do Senja, pa brodom do Ancone. Kralj ipak nije odabrao taj put. Isto, 171.

¹⁰⁷¹ Piccolomini, kao pravi pristaša Fridrika III., opisuje Eizingera vrlo nepovoljno. Također, zapisao je da su mu neki pripadnici Fridrikova kraljevskog vijeća govorili da ima ljudi koji govore da Eizinger ne vjeruje u vječni život, da se ispovjeda niti pričešćuje, ali da zbog straha od ljudi posjećuje crkve, te da slijedi koju god čarobnicu da mu proriče budućnost. Isto, 184.

¹⁰⁷² Heymann, *George of Bohemia*, 55.

¹⁰⁷³ Held, *Hunyadi*, 146.

¹⁰⁷⁴ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 352, dok. 181; Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 324-325.

¹⁰⁷⁵ U Požunu je 24. listopada 1441. jamčio zajedno s Tomom Himfijem (koji je tada bio prepozit Vesprija) da će kraljica isplatiti dug od 8500 florena svojim vojnicima u Ugarskoj. Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 109-110, dok XLIX. Iste je godine u kraljičino ime pregovarao s Fridrikom III. Kollár, Adam František (ur.), *Sylloge diplomatum, litterarum, actorum publicorum etc.*, U: isti (ur.), *Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensis*, vol. 2, Johann Thomas Trattner, Beč 1762., str. 827-1404, str. 988-989, dok. XLVII. Iz hrvatske perspektive, zanimljivo je da je Pavao bio i komendatar sepulkralске prepoziture u Glogovnici, i zagrebački ga je kaptol oko 1451. godine ekskomunicirao zbog jednog spora oko prihoda. Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 297, dok. 1229, 4. svibnja 1451. i str. 314-315, dok. 1288, 15. prosinca 1452.

ugarskim i austrijskim poslanicima. Na tajnom sastanku u crkvi Santa Croce iznio je Kasparu Wendelu plan za oslobađanje Ladislava.¹⁰⁷⁶ Plan je propao, a Wendel je zatočen i stavljen na muke.¹⁰⁷⁷ Međutim, nakon što se Fridrik vratio u Austriju, tamošnji staleži su se otvoreno pobunili protiv njega i zatražili pomoć iz Ugarske i Češke.¹⁰⁷⁸

Ovakav razvoj događaja nije bio povoljan ni za Jurja Podjebradskog, ni za Janka Hunjadija, budući da su kao gubernatori u kraljevo ime upravljali Češkim i Ugarskim Kraljevstvom, te bi Ladislavovo oslobađanje dovelo njihov položaj u pitanje.¹⁰⁷⁹ Juraj Podjebradski nije pružio nikakvu pomoć pobunjenicima, ali im je njegov glavni suparnik, Ulrik od Rožmberka, poslao nekoliko tisuća vojnika pod zapovjedništvom vlastitog sina Henrika.¹⁰⁸⁰ Glede Hunjadijevog odnosa prema pobuni, neki su povjesničari smatrali da joj je iskazao podršku,¹⁰⁸¹ dok su drugi smatrali da je bio skloniji pružanju podrške Fridriku, iako to nije učinio zbog straha od kompromitiranja.¹⁰⁸² Činjenica je pak da Hunjadi nije nimalo pomogao oslobađanju Ladislava. Zbog toga se Vitez u listopadu 1452., nakon što je u sklopu ugarskog poslanstva došao pred Ladislava V. u Beč, opširno ispričavao u ime Hunjadija i ugarskog plemstva. Naveo je dva opravdanja za njihove postupke. Prvo: da ih je, iako su imali gorljivu želju da se pridruže austrijskim pobunjenicima, bilo strah da bi Fridrik mogao nauditi Ladislavu, te drugo: da nije bilo vremena da tako učine – iako su Hunjadi i drugi plemići bili spremni obnoviti rat s Fridrikom – jer je pobuna prebrzo uspjela. Štoviše, usporedio je Ulrika Celjskog, koji se pravovremeno pridružio pobuni, s Cezarom, rekavši da njegov uspjeh nalikuje onome „veni, vidi, vici“.¹⁰⁸³

Naime, slično slučaju Podjebradskog i Rožmberka, i Hunjadijev se glavni suparnik – Ulrik Celjski – priključio pobunjenicima. Nakon što su ga stjerali u Bečko Novo Mjesto i ondje nakratko opsjeli, kralj Fridrik je – nakon burnih pregovora, u kojima su posredovali nadbiskup Salzburga, biskupi Freisinga i Regensburga i markgrof Karlo Badenski – 2. rujna pristao predati Ladislava V. Ulriku Celjskom, vjerojatno zato što je potonji bio Ladislavov

---

¹⁰⁷⁶ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 352-353, dok. 181.

¹⁰⁷⁷ Isto, str. 97-98, dok. 46.

¹⁰⁷⁸ Piccolomini je 10. srpnja 1452. zapisao da je pobuna već započela, ali da još nema sukoba, nego da pobunjenici najavljuju da će napasti za tjedan dana. Podržavaju ih „neki“ Česi i Moravljani, iako ih većina miruje. Ugri su se pak povezali s Austrijancima, ali im nisu poslali nikakvu pomoć. Pobuni se pridružio i Ulrik Celjski, ali nevoljko. Isto, str. 102, dok. 48.

¹⁰⁷⁹ Podjebradskog je češki sabor netom – u travnju 1452. – izabrao za gubernatora. Heymann, *George of Bohemia*, 57.

¹⁰⁸⁰ Isto, 59.

¹⁰⁸¹ Held, *Hunyadi*, 146.

¹⁰⁸² Heymann, *George of Bohemia*, 59.

¹⁰⁸³ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 228-229, dok. 1.

najbliži živući (muški) rođak, a osim toga je bio i neprijatelj Ulrika Einzigera i Janka Hunjadija, te se Fridrik mogao nadati da će takvim potezom zasijati sukobe među svojim protivnicima. Ladislav je izručen 4. rujna, pod uvjetom da ga Celjski drži kod sebe do Martinja, kada bi ga smio dovesti u Beč radi velikog sabora s predstavnicima Fridrika III., Ugarskog i Češkog Kraljevstva.¹⁰⁸⁴ Međutim, Celjski je Ladislava odmah odveo u Beč.¹⁰⁸⁵ Ondje su mu se početkom listopada došli pokloniti brojni ugarski prelati i baruni u pratnji oko tisuće i pol konjanika, predvođeni nadbiskupom Szécsijem i palatinom Ladislavom Gorjanskim; među njima je bio i Ivan Vitez.¹⁰⁸⁶

Iako je Vitez prvi govor u ime poslanstva održao 8. listopada, on se već 15. rujna, dakle svega deset dana nakon što je Fridrik predao Ladislava V. Ulriku Celjskom, spremao otići u Beč da mu se pokloni. Za to znamo zahvaljujući prosvjedu kojeg je pred budimskim kaptolom toga dana iznio Lovro Szentgyörgyi, isti onaj koji je 1450. g. prosvjedovao protiv Vitezova uvođenja u posjed Abád. Naime, Lovro je bio umiješan u sudski spor sa svojim posinkom, Jurjem od Gecse, jer ga je potonji isključio iz uživanja posjeda koje mu je Lovro predao pod uvjetom da će se Juraj brinuti za njega kao za vlastitog oca, te da će transakcija biti nevažeća ukoliko se Lovri rodi sin. Potonji je u međuvremenu dobio čak tri sina. Međutim, Juraj se spremao otići u Beč pred kralja Ladislava zajedno sa svojim gospodarom, Ivanom Vitezom, te je Lovro uložio prosvjed zbog sumnje da će Juraj nastojati od kralja izmoliti rješenje koje bi bilo nepovoljno za njega.¹⁰⁸⁷ Ugarski su staleži zaista munjevito reagirali na Ladislavovo oslobađanje, a zadivljujuće je i što je Ivan Vitez u tako kratkom roku uspio čak i okupiti ljude za svoju pratnju, s obzirom na to da se vjerojatno tek nekoliko dana nakon 4. rujna doznalo da je Ulrik Celjski doveo Ladislava u Beč. Piccolomini je istaknuo da su ugarski staleži prvo poslali Augustina Salánkija pred Ladislava V., te da su ostali prelati i baruni došli nakon njega.¹⁰⁸⁸ Vitez je došao u sklopu velikog poslanstva zajedno s Jankovim sinom Ladislavom Hunjadijem, kardinalom Szécsijem i drugim prelatima i barunima, i imao je blistavu pratnju od 200 konjanika.¹⁰⁸⁹ Prema izvještaju Jakova, prepozita Vasvára i

---

¹⁰⁸⁴ Herold i Holzner-Tobisch, *Regesten Kaiser Friedrichs III.* 12, str. 180-181, reg. 254. Sporazum je antedatiran na 1. rujna, jer je do toga dana trebalo trajati primirje između Fridrika i pobunjenika. Na nagovor Karla Badenskog, ipak je produženo za još jedan dan kako bi se pregovori mogli nastaviti.

¹⁰⁸⁵ Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 396.

¹⁰⁸⁶ Szakály, Vitéz János, 22; Held, *Hunyadi*, 238, bilj. 29. Iako je Piccolomini pisao o dvije tisuće konjanika (Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 399), bilo ih je 1507. Vidi Áldási, Antal, *A magyar országgyűlés követsége V. Lászlóhoz 1452 október havában, Századok*, vol. 44, 1910., str. 554-562., 556.

¹⁰⁸⁷ MOL DL 38 843. Vidi Prilog D 6. Juraj Gecsei, sin Sebastijanov, spominje se kao Vitezov familijar i 1458. Géresi, *Codex diplomaticus comitum Károlyi II.*, str. 319-322, dok. 190. 3. svibnja 1458.

¹⁰⁸⁸ Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 399.

¹⁰⁸⁹ Áldási, *A magyar országgyűlés*, 556 i 559.

kanonika Győra, kralj je obećao izaći pred njih iz Beča 7. listopada, ali ih je ostavio neko vrijeme da čekaju, toliko dugo da su poslanici već otpustili svoje trupe i poslali ih u grad ispred sebe.¹⁰⁹⁰

Nakon ove početne neugodnosti, Vitez je 8. listopada, u prepunoj vojvodskoj palači, u ime ugarskog poslanstva održao svoj prvi govor pred Ladislavom V. Osim već spomenutih isprika za nedjelovanje tijekom pobune, prenio je Ladislavu poziv ugarskih staleža da što prije dođe u Ugarsko Kraljevstvo.¹⁰⁹¹ Tijekom sljedećih nekoliko dana, on, kardinal Szécsi, Ladislav Gorjanski i Nikola Iločki natjecali su se u priređivanju gozbi za kralja. Nakon što su u Beču proveli oko tjedan dana i dogovorili dolazak na sabor 11. studenog, poslanici su zatražili od kralja da ih otpusti, što je on i učinio, te su se vratili u Ugarsku.¹⁰⁹²

Međutim, pravi poslovi u Beču tek su počinjali. Sabor je zaista sazvan za 11. studenoga, i počela su dolaziti razna poslanstva. Prisutan je bio i Enea Silvio Piccolomini, u svojstvu papinskog legata,¹⁰⁹³ koji je zastupao careve interese i sastavio traktat protiv austrijskih pobunjenika.¹⁰⁹⁴ Kako su mnogi povjesničari smatrali, vjerojatno je da je tada upoznao Viteza;¹⁰⁹⁵ sam je Piccolomini kasnije zapisao da je tom prilikom u svojstvu carevog poslanika, zajedno s Ulrichom Sonnenbergerom i Hartungom von Kappelom, u kući kardinala Szécsija raspravljao s Vitezom, koji je govorio u ime ugarskih poslanika, o uvjetima pod kojim bi se pristalo na sklapanje mira. Vitez je zahtijevao da car vrati Svetu krunu i sve posjede koje još drži u Ugarskoj, a prema Piccolominijevom komentaru, govorio je svadljivo i nepromišljeno. Piccolomini ga je pustio da se ispuše, ali je reagirao na Vitezovu izjavu da je

---

¹⁰⁹⁰ Isto, 560.

¹⁰⁹¹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 231, dok. 1. Govor je održan nakon mise i uoči ručka, budući da je Ladislav pozvao ugarsko poslanstvo na ručak, a oni su ga zamolili da mu prije toga predaju vjerodajnice i održe službeni govor. Áldási, *A magyar országyűlés*, 560-561.

¹⁰⁹² Isto, 561. Prepozit Jakov zabilježio je da su Szécsi i Vitez priredili mnogo blistaviju gozbu nego Gorjanski i Iločki, te da su za nju potrošili najmanje stotinu florena. Jakov pak nikada nije vidio blistaviju gozbu, iako je često bio prisutan na gozbama pokojnog cara Sigismunda.

¹⁰⁹³ Car je zatražio od pape Nikole V. da na sabor pošalje svoje legats; međutim, budući da nije bilo vremena da pošalje nekoga iz Rima, papa je poslao vjerodajnice kardinalu Nikoli Kuzanskome i Piccolominiju, koji je tada bio biskup Siene, jer su boravili u blizini Beča, te im naredio da prisustvuju saboru i podrže cara. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 108, dok. 52, 22. listopada 1452. Nikola Kuzanski prethodno je 1451. poslan kao papinski legat u Carstvo da provede reformu kleričke discipline; dočekan je s otvorenim neprijateljstvom i njegova je misija bila potpuni neuspjeh. Stieber, *Pope Eugenius IV*, 340-341.

¹⁰⁹⁴ Vidi njegov govor održan tom prilikom u korist cara u Mansi, Giovanni Domenico (ur.), *Pii II. Pontifici Maximi olim Eeneae Sylvii Piccolominei Senensis Orationes Politicae, et Ecclesiasticae, Pars I. – Orationes habitas in Vita privata continens*, Typographia Philippi Mariae Benedini, Lucca 1755, str. 184-248, dok. XI. Wolkan smatra da Piccolomini ovaj tekst nije izložio kao govor, nego ga samo kasnije objavio kao rukopis. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, 131, bilj. b. U njemu iznosi da Fridrik nije htio izručiti Ladislava Ugarskom ili Češkom Kraljevstvu zbog njegovog dobra, budući da su te zemlje prolazile kroz unutrašnja previranja. Mansi, *Pii II. Pontifici Maximi orationes*, str. 219, dok. XI.

¹⁰⁹⁵ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 33; Pajorin, *I primordi della letteratura*, 822.

Ladislav V. bio carev zatočenik, rekavši da ne može skrb krvnog rođaka nazivati zatočeništvom. Vitez se nakon toga izmotavao, rekavši da je samo mislio da je Ladislav sada mnogo dostupniji Ugrima.¹⁰⁹⁶

U Beč je došlo i češko poslanstvo, koje je s Ladislavovom svitom vodilo najteže pregovore. Naime, budući da su češki staleži inzistirali da je položaj njihovog kralja izboran, a ne nasljedan, Ladislavov izbor uvjetovali su nizom uvjeta – među ostalim, da prizna prava utrakvista, pobrine se da utrakvist Ivan iz Rokycana bude u Rimu potvrđen za nadbiskupa Praga, pristane na to da otuđena kraljevska i crkvena imovina ostane u rukama novih vlasnika i uspostavi svoju prijestolnicu u Pragu. U prosincu 1452. zaključen je kompromis glede tih pitanja, ali ga češki sabor nije prihvatio, te je problem ostao otvoren.¹⁰⁹⁷

Istog mjeseca u Beč je pristiglo drugo, još veće ugarsko poslanstvo; krajem mjeseca je došao i Janko Hunjadi, koji se tada odrekao svoje gubernatorske službe, dobivši u zamjenu titulu generalnog kapetana kraljevstva i raspolaganje kraljevskim prihodima u Ugarskoj, kao i položaj nasljednog grofa Bistriče u Transilvaniji (koji je izmišljen posebno zbog njega).¹⁰⁹⁸ Ivan Vitez se ponovno, u ime poslanika, obratio Ladislavu 13. prosinca 1452., rekavši da su ovoga puta, budući da ih je kralj pozvao, prisutni i poslanici i oni koji ih šalju, te da su tek malobrojni odsutni.¹⁰⁹⁹ Ova posljednja primjedba mogla se odnositi na Hunjadija, koji je došao u Beč tek 28. prosinca.¹¹⁰⁰ Što se tiče sadržaja govora, Vitez je samo ponovio poziv da Ladislav što prije dođe u Ugarsku.¹¹⁰¹ Uloga govornika poslanstva zasigurno je bila priznanje Vitezu zbog njegove retoričke vještine, i za nju je jamačno odabran jer su poslanici znali da će taj zadatak uspješno obaviti. Od poslanika se očekivalo da održe vrlo elokventan pozdravni govor u kojem objašnjavaju razloge svoje misije, ali su pravi pregovori, naravno, počinjali tek poslije pozdravne ceremonije.¹¹⁰² Do koje je mjere Vitez u njima sudjelovao, nije nam poznato, ali je vjerojatno tijekom njih dogovoreno da će Vitez preuzeti funkciju Ladislavova tajnog kancelara.

---

¹⁰⁹⁶ Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 400-402. Fraknói ovu zgodu prepričava tako da Viteza prikaže u najboljem svjetlu – primjerice, ne spominje Piccolominijeve manje laskave komentare o Vitezu – a smatrao je i da su se Vitez i Piccolomini tada već odavno poznavali. Za potonje, kako smo rekli, nema nikakvih dokaza. Fraknói, *Vitéz János*, 83-85.

¹⁰⁹⁷ Heymann, *George of Bohemia*, 85-86.

¹⁰⁹⁸ Engel, P., *The Realm*, 293; Held, *Hunyadi*, 146-147. Fraknói je smatrao da je Vitez isposlovao ovaj položaj za Hunjadija, te da je općenito zastupao njegove interese kod kralja Ladislava. Za to nema dokaza. Fraknói, *Vitéz János*, 87.

¹⁰⁹⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 234, dok. 2.

¹¹⁰⁰ Vidi Engelovu bilješku u Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, 167, bilj. 431.

¹¹⁰¹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 235 i dalje, dok. 2.

¹¹⁰² Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, 36-38.

Kada je Ladislav V. nakratko došao u Ugarsku početkom 1453. godine, na saboru u Požunu potvrđeni su dogovori postignuti tijekom prethodnih mjeseci u Beču.¹¹⁰³ Tada se Ivan Vitez prvi put javlja u svojstvu tajnog kancelara, pa se kao takav spominje, primjerice, u ispravi s osobnom zapovjedi kralja Ladislava (*commissio propria*) kojom se Hunjadiju, kao grofu Bistrițe, dodjeljuje novi grb. Vitez je osobno sastavio tu ispravu i na nju pričvrstio tajni pečat Ladislava kao ugarskog kralja.¹¹⁰⁴ Do Vitezova postavljanja na tu poziciju nije došlo uz opći pristanak, nego su mu vjerojatno prethodili dugotrajni dogovori. Kardinal Szécsi, koji je tada postao velikim kancelarom,¹¹⁰⁵ htio je da na mjesto tajnog kancelara bude postavljen Augustin Salánki.¹¹⁰⁶ Međutim, s obzirom na ulogu koju je potonji igrao u uroti za oslobađanje Ladislava, sasvim je moguće da se Hunjadi tome usprotivio, želeći izbjeći produbljivanje sukoba s Fridrikom III.¹¹⁰⁷

Iz Požuna se Vitez otputio s kraljem natrag u Beč, te je tamo 4. ožujka u Ladislavovo ime sastavio pismo za poljskog kralja Kazimira IV., u kojem odgovara na njegove optužbe glede šteta koje su njegovim zemljama u spiškom kraju nanijela skupina čeških irregularnih vojnika, tzv. „braće“, pod zapovjedništvom Valgate. Izjavio je da oni nisu Ladislavovi podanici, te da Ugarsko Kraljevstvo ne može biti odgovorno za njihove postupke.¹¹⁰⁸ Nedugo nakon toga, otputio se u Bečko Novo Mjesto na nastavak mirovnih pregovora s Fridrikom III., koji na velikom saboru u studenom prethodne godine nisu nimalo napredovali. Vitez je 23. ožujka održao govor pred okupljenima, u kojem je hvalio Fridrikova brata, vojvodu Alberta, zbog posredovanja među zavađenim stranama. Također je iznio zahtjeve Ladislavove strane – da mu Fridrik vrati sve dvorce i posjede koje je još držao u Austrijskom Vojvodstvu i Ugarskom Kraljevstvu, kao i Svetu krunu.¹¹⁰⁹ Fridrik je 26. ožujka ovlastio svoga brata Alberta da pregovara u njegovo ime, i potonji je sastavio nacrt mirovnog sporazuma prema kojem je Fridrika trebalo isplatiti da se povuče sa spornih posjeda, a Albert je pristao sam

---

¹¹⁰³ Engel, P., *The Realm*, 293; Held, *Hunyadi*, 147.

¹¹⁰⁴ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 183-185, dok. 9; Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 365-368, dok. 177. 1. veljače 1453. Za značenje izraza *commissio propria*, vidi Kubinyi, András, *Matthias Corvinus – Die Regierung eines Königreichs in Ostmitteleuropa 1458-1490*, Tibor Schäfer Verlag, Herne 1999., 32.

¹¹⁰⁵ Engel, P., *Magyarország világi archontológiája I*, 89.

¹¹⁰⁶ Szakály, Vitéz János, 23. Kubinyi drugačije tumači ispravu na koju se Szakály poziva, tvrdeći da ona zapravo kaže da je Szécsi za sebe htio i službu tajnog kancelara, te da ju je Salánki odbio nakon što mu je ponuđena, iz obzirnosti prema Szécsiju. Prema toj verziji, Vitez bi bio kompromisni kandidat za tu službu. Kubinyi, Vitéz János: a jó humanista, 15.

¹¹⁰⁷ Piccolomini je prozvao Salánkija zbog nezahvalnosti prema caru, istaknuvši da je zahvaljujući caru stekao győrsku biskupiju; „...*Barbarica fide gratias ei veniebat acturus...*“, Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 322.

¹¹⁰⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 179-182, dok. 8.

¹¹⁰⁹ Isto, str. 238-242, dok. 3.

jamčiti za onaj dio posjeda koji je Fridrik založio trećim osobama.¹¹¹⁰ Piccolomini, koji je još uvijek vršio ulogu papinskog legata, posvjedočio je da su pregovori skoro propali, i da je i on sam nastojao nagovoriti cara da pristane na veće ustupke, ali da je jedino postigao da se car razbjesni na njega – istaknuo je da ga je posebno šokiralo što mu se car obratio na njemačkom, jer to inače nije činio. Međutim, Albert je u noći s 25. na 26. ožujka žurno pregovarao s Ladislavovim poslanicima – dakle, i Ivanom Vitezom – i uspio ih nagovoriti na spomenuti kompromis. Ujutro je s njime došao pred cara, koji je na njega pristao.¹¹¹¹ Zbog protivljenja ugarskih staleža i Ulrika Celjskog, ovaj sporazum nije ratificiran;¹¹¹² unatoč tome, pokazao je da je mir s Fridrikom III. moguće kupiti novcem, što će se kasnije pokazati korisnim.

Vitez se vjerojatno tijekom ovih pregovora sprijateljio s Piccolominijem;¹¹¹³ kao što smo vidjeli, njihov prethodni susret nije bio naročito prijateljski. Ovo je poznanstvo moglo biti korisno objema stranama, budući da su njih dvojica mogli jedni od drugih izvlačiti povjerljive političke podatke.¹¹¹⁴ Tako je, primjerice, Piccolomini nedugo nakon završetka pregovora, 10. travnja 1453., javio papi Nikoli V. da mu je Vitez pod zakletvom potvrdio da je francuski kralj Karlo VII. tajno poslao Ladislavu V. jednog poslanika da ga nagovori na sazivanje općeg koncila, i da za to ugarski staleži nisu trebali doznati.¹¹¹⁵ Nekoliko dana kasnije, 18. travnja, poslao je nekoliko pisama namijenjenih Vitezu Ladislavovom austrijskom kancelaru Stjepanu Alochu od Steina, zajedno s molbom da ih proslijedi Vitezu, jer Piccolomini ne zna gdje se potonji nalazi. Također je spomenuo da Aloch slobodno smije otvoriti i pročitati rečena pisma, kako bi se uvjerio da Piccolomini ne piše ništa sumnjivo.¹¹¹⁶ Naravno, kao što smo vidjeli u prethodnom pismu, nije bilo potrebe da si Piccolomini i Vitez pismima poručuju išta sumnjivo, budući da su si takve poruke prenosili usmeno. Kao što je već rečeno u ovom radu, u srednjem su se vijeku povjerljivi podaci uglavnom prenosili

---

¹¹¹⁰ Herold i Holzner-Tobisch, *Regesten Kaiser Friedrichs III. 12*, str. 190-194, reg. 266.

¹¹¹¹ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 127-130, dok. 61. Piccolomini je pismo s ovim izvještajem uputio kardinalu Carvajalu 6. travnja 1453.

¹¹¹² Isto, str. 145-146, dok. 74.

¹¹¹³ Pajorin, *The Crusades and Early Humanism*, 245.

¹¹¹⁴ Pajorin je smatrala da vladari kojima su Piccolomini i Vitez služili nisu blagonaklono gledali na njihove kontakte, jer su se bojali da bi mogli odati povjerljive podatke (Pajorin, *I primordi della letteratura*, 823). Međutim, upravo je to vjerojatno i bio jedan od glavnih razloga njihovih kontakata, a njihovim vladarima vjerojatno je bilo drago što proširuju obavještajnu mrežu.

¹¹¹⁵ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 132, dok. 62. Francuska je bila jedina zemlja u kojoj su nakon 1450. g. dekreti Koncila u Baselu i dalje važili, zahvaljujući Pragmatičkoj sankciji iz Bourgesa; također je bila jedina zemlja u kojoj je konciliarizam i dalje bio dominantna ideologija (Tewes, Götz-Rüdiger, *Kirchliche Ideale und nationale Realitäten. Zur Rezeption der Basler Konzilsdekrete in vergleichender europäischer Perspektive*”, *Vorträge und Forschungen*, vol. 67, 2007., str. 337-370, 346).

¹¹¹⁶ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 142-143, dok. 72.

usmenim putem. Uostalom, podatak o tome kako je francuski kralj poticao na sazivanje koncila Vitez je relativno bezopasno mogao prenijeti Piccolominiu, budući da njegovo otkrivanje nije moglo nikako naškoditi interesima Ugarske, a papi Nikoli V., kojem ga je Piccolomini prenio, mogao je mnogo koristiti. Ne znamo je li Vitez od potonjeg zauzvrat dobio jednako vrijednu tajnu, ili se nadao ovom gestom zasijati sjeme buduće razmjene podataka.

Desetak dana kasnije, 27. travnja, Piccolomini je uputio pismo Nikoli Bariusu, kojeg naziva sekretarom kralja Ladislava. U njemu moli adresanta da u njegovo ime zahvali Vitezu na darovima koje mu je poklonio, te da provjeri jesu li poslana pisma koja mu je uputio po kancelaru Alochu. Također spominje da je u tim pismima molio Viteza da mu pošalje neku knjigu o ugarskoj povijesti. Od političkih podataka, spominje samo da se nada da će mirovni pregovori uskoro biti sretno okončani; ovdje se vjerojatno referira na ratifikaciju postignutog sporazuma, koja je tek trebala uslijediti.¹¹¹⁷

Iz prethodnih dvaju pisama vidljivo je da Piccolomini nije znao gdje se Vitez nalazio nakon zaključivanja mirovnih pregovora. Čini se da se nije nalazio na Ladislavovom dvoru u Beču, na što bi moglo ukazivati kraljeva osobna naredba, izdana pred kraljevskim vijećem (*commissio domini regis in consilio*), od 17. svibnja 1453. U njoj kralj nalaže kardinalu Szécsiju kao velikom kancelaru, te Vitezu kao tajnom kancelaru i sucu kraljeve osobne prisutnosti,¹¹¹⁸ palatinu Ladislavu Gorjanskom i kraljevskom sucu Ladislavu Pálóciju da ubrzaju sudski proces između Ladislava od Nyárasapáta i plemića od Káte s jedne strane, i opatica iz Starog Budima s druge, oko posjeda Cegléd. Naime, rečeni plemići su do sada raznim izlikama uspijevali od adresanata dobivati odgode ročišta.¹¹¹⁹ Međutim, ako Vitez nije bio u Beču, teško je reći gdje se tada nalazio. Nije prisustvovao niti pregovorima o vjenčanju Ladislavove sestre Elizabete s poljskim kraljem Kazimirom IV., koji su se u kolovozu vodili u Wrocławu i u kojima je sudjelovao spomenuti Stjepan Aloch; Ugarsku je tom prilikom predstavljao Stjepan Várdai.¹¹²⁰ Potonji je tada bio arhidakon Pate u Egerskoj biskupiji i

---

¹¹¹⁷ Isto, str. 143-144, dok. 73. Csapodi-Gárdonyi je smatrala da je Vitez poklonio Piccolominiu rečene darove jer je potonji pomogao nagovoriti cara Fridrika da pristane na mirovni sporazum. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 33.

¹¹¹⁸ Sud kraljeve osobne prisutnosti (*personalis praesentiae*) bio je povezan s tajnim pečatom i, stoga, kraljevim tajnim kancelarom. Szakály, Vitéz János, 12; Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 34.

¹¹¹⁹ MOL DL 14 684. Vidi Prilog D 7.

¹¹²⁰ Obje su strane poslale velika i blistava poslanstva. Ladislav V. poslao je, među ostalima, biskupa Olomouca Jana Haza, Henrika od Rožmberka, Ulrika Eizingera i austrijskog kancelara Stjepana Alocha. Poslanstvo Kazimira IV. uključivalo je biskupe Wrocławeka i Poznaña, kancelara Jana Koniecpolskog i druge. Długosz, Jan, *Historia Polonica*, vol. 13, dio 2, Gleditsch & Weidmann, Leipzig 1712., 121 i Palacký, František (ur.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad*

kraljev savjetnik.¹¹²¹ Moguće je da se Vitez u međuvremenu vratio u svoju biskupiju. Znamo da je bio ondje prilikom kraljeva posjeta Varadinu krajem srpnja.¹¹²² Možda je kasnije bio član poslanstava koja su nastavila komunikaciju s carem Fridrikom glede nastavka mirovnih pregovora.¹¹²³

Ponovno ga pronalazimo u Požunu, na saboru koji se održavao krajem kolovoza i početkom rujna 1453., na kojem se raspravljalo prije svega o ratificiranju mira s Fridrikom III.¹¹²⁴ Tamo je kralj Ladislav 4. rujna potvrdio posjede u županijama Zaránd i Bihar Stjepanu Keczeru od Székudvara (rum. Socodor), vojniku iz Vitezove pratnje.¹¹²⁵ Moguće je da je Vitez odande otišao s kraljem u Beč, ili da je nastavio boraviti u Ugarskoj. Nije bio među poslanstvom sabora koje je donijelo vijesti caru u Bečko Novo Mjesto da ugarski staleži nisu pristali ratificirati sporazum, ali da pristaju na daljnje pregovore; njega je predvodio biskup Vaca Vincencije Szilasi.¹¹²⁶ Međutim, svakako je bio prisutan na Ladislavovoj krunidbi u Pragu u krajem listopada.

Vrijedi napomenuti da je spominjani Stjepan Aloch od Steina, austrijski kancelar Ladislava V., bio nagrađen za svoju službu zagrebačkim lektoratom; kao zagrebačkog lektora nalazimo ga sredinom 1453. godine.¹¹²⁷ Ta mu je nadarbina dodijeljena vjerojatno zahvaljujući činjenici što su patroni biskupije bili grofovi Celjski, tada glavni savjetnici kralja Ladislava, te je Ladislav imao mogućnosti da službe u njoj dodjeljuje svojim sljedbenicima.

(1450 - 1471). *Fontes rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta, 20. Band*, Kaiserlich-Königlich Hof- und Staatsdruckerei, Beč 1860., str. 63, dok. 52. Te je godine u Wrocławu boravio i Ivan Kapistran, gdje je predvodio progone Židova zbog navodnog obeščasćivanja hostije, a nakon što je 41 Židov spaljen i ostali protjerani, otputio se u Poljsku. Heymann, *George of Bohemia*, 80. Čak ni Piccolomini nije vjerovao da su optužbe protiv Židova bile utemeljene. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 171-172, dok. 97.

¹¹²¹ Várdai je studirao u Krakovu (1444.) i Beču (1446.), te konačno stekao doktorat kanonskog prava u Padovi 1451. g. Iste se godine vratio u Ugarsku. Kovács, *Studensek, magisterek*, 30. U vrijeme ovog poslanstva bio je arhiđakon Pate. Vidi Kammerer, *Codex Zichy IX*, str. 346-347, dok. 270.

¹¹²² Vidi već spomenutu ispravu u Keresztury, *Compendiaria descriptio*, str. 220-221, dok. 2N. Ladislav je u Varadinu boravio nekoliko tjedana u drugoj polovici srpnja 1453. Vidi MOL DF 284 161, 222 498, MOL DL 44 690 i 38 309. Također, Bunyitay piše da je kralj u Varadinu 26. 7. 1453. izjavio da želi tamo biti pokopan i osnovati novi kaptol uz grob sv. Ladislava u tamošnjoj katedrali. Nažalost, na ovom je mjestu autor prilično nejasan, i ne navodi referencu za ovu tvrdnju. (Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 282).

¹¹²³ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 145, dok. 74.

¹¹²⁴ Isto, str. 230, dok. 126 i str. 242, dok. 135.

¹¹²⁵ MOL DL 14 719. Vidi Prilog D 8. Ovo je bila izravna kraljeva naredba, koju je kancelariji prenio grof Ulrik Celjski (*manus domini regis, domino Ulrico comite Cilie referente*). Ime prenositelja naredbe stavljalo se na ispravu kako kancelar ne bi bio pozvan na odgovornost zbog njenog sadržaja. Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 33.

¹¹²⁶ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 309, dok. 172.

¹¹²⁷ Uhlirz, Karl (ur.), *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien, II. Abteilung: Regesten aus dem Archive der Stadt Wien, II. Band: Verzeichnis der Originalurkunden der Städtischen Archives 1412-1457.*, Verlag und Eigenthum des Alterthums-Vereines zu Wien, Beč 1900., str. 347-348, reg. 3509, 25. travnja 1453.; str. 349, reg. 3517, 26. svibnja 1453.; str. 350, reg. 3520, 7. lipnja 1453.; u ispravi od 19. lipnja 1453. (str. 350, reg. 3522), naveden je kao kancelar, ali ne i kao lektor. To ne mora značiti da tada nije držao lektorat. Sve navedene isprave izdao je kralj Ladislav V.

Međutim, Stjepan na tom položaju nije ostao dugo, budući da već 1454. među kanonicima koji se zaklinju na odanost novoizabranom biskupu (u jednom od sljedećih poglavlja bit će objašnjeno o kome je riječ) kao lektora nalazimo Ivana,¹¹²⁸ koji je jamačno istovjetan lektoru Ivanu Alochu od Steina koji se spominje 1458. godine.¹¹²⁹ Vjerojatno je riječ o bratu ili rođaku kancelara Stjepana, koji je nakon njegova odreknuća dobio tu nadarbinu. Stjepan se više ne spominje kao Ladislavov austrijski kancelar nakon sredine 1453. g., a na tom mjestu već početkom 1454. nalazimo biskupa Passaua Ulricha von Nussdorfa,¹¹³⁰ o kojem će biti govora u sljedećem poglavlju. Svoju je poziciju vjerojatno izgubio zbog svojih veza s Ulrikom Celjskim (ranije je bio u njegovoj službi)¹¹³¹ nakon što je potonji udaljen s kraljeva dvora.

6.1.2. Češka godina

Dogovor o priznavanju Ladislava za češkog kralja konačno je postignut na sastanku Jurja Podjebrada s Celjskim i Eizingerom u Znojmu krajem travnja 1453. – ubrzo nakon njega, Ladislav je pristao na gotovo sve zahtjeve čeških staleža, a Podjebradu je priznata titula gubernatora na šest godina.¹¹³² Također je bilo vrlo razumno da Ladislav premjesti svoj dvor u Prag, budući da je njegov položaj u Češkoj bio relativno najslabiji. Osim toga, za razliku od Ugarske, u Češkoj još nije bio niti okrunjen.¹¹³³ Međutim, u rujnu 1453. Ulrik Celjski istjeran je s dvora zbog nezadovoljstva austrijskih staleža visokim porezima, nametnutima da bi se financirala krunidbena povorka iz Beča do Praga. Njegovo mjesto zauzeo je Ulrik Eizinger.¹¹³⁴ Ladislava su protivnici Celjskog uvjerali da je grof uzurpirao njegovu vlast, te je kralj kada je stigao u Jihlavu, gdje se okupljala njegova krunidbena povorka, kada je čuo da je

---

¹¹²⁸ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 265, dok. 251.

¹¹²⁹ Isto, str. 359, dok. 358.

¹¹³⁰ Nussdorf je dugo nosio titulu izabranog biskupa, budući da mu papa nije davao potvrdu zbog carevog protivljenja. Naime, car je htio za biskupa Passaua postaviti Ulricha Sonnenbergera, a imao je i osobnu zavadu s Nussdorfom, jer se potonji pridružio pobuni protiv cara 1452. godine. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 580-583, dok. VIII.

¹¹³¹ Kubinyi, *Adatok a Mátyás-kori király kancellária*, 38. Kasnije će Stjepan postati župnikom Budima i radit će u kancelariji kralja Matijaša. Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 85, bilj. 277.

¹¹³² Heymann, *George of Bohemia*, 88-89.

¹¹³³ Isto, 82.

¹¹³⁴ Piccolomini je zapisao i da su se širile glasine kako su tijekom sabora u Požunu Hunjadi i Celjski planirali uhvatiti i ubiti Eizingera, te da potonji zbog toga nije išao tamo. Isto, 91-92; Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 302-303 i dalje, dok. 172. Ne smije se zanemariti niti visoka cijena kraljevskih putovanja; Piccolomini je procijenio da bi za skromnu povorku od 200 konjanika koji bi pratili cara Fridrika na sabor u Regensburg početkom 1454. g. bilo potrebno 20 000 zlatnika. Isto, str. 498, dok. 291.

tamo već pripremljen smještaj za Celjskog, naredio da se smještaj dodijeli drugima i zabranio potonjem dolazak.¹¹³⁵

U krunidbenoj povorci sudjelovalo je dvije tisuće konjanika iz Austrije predvođenih Ulrikom Eizingerom,¹¹³⁶ tri tisuće konjanika iz Češke, predvođenih Jurjem Podjebradskim i tisuću i pol konjanika iz Ugarske, predvođenih Hunjadijem. Kralja su pratili i vojvoda Albert, brat cara Fridrika, i markgrof Albert Brandenburški.¹¹³⁷ Moguće je da je tom prilikom iz Ugarske s Hunjadijem došao i Vitez. Sigurno je bio na krunidbi u Pragu 28. listopada, kada je Ladislava za češkog kralja okrunio biskup Olomouca Jan Haz.¹¹³⁸ Nekoliko dana nakon krunidbe, napisao je nekoliko pisama u Ladislavovo ime, u kojima obavještava adresante o njoj – među njima i poljskog kralja Kazimira IV.¹¹³⁹ U Pragu su 27. listopada Hunjadi, Eizinger i Podjebradski – vjerojatno na Hunjadijevu inicijativu, budući da je njegov položaj bio relativno najslabiji – sklopili sporazum o suradnji.¹¹⁴⁰ Sporazumu, koji je formalno isticao spremnost supotpisnika da zajednički služe Ladislavu V., pristupio je i Vitez, koji je u tekstu naveden na istaknutom trećem mjestu, odmah poslije Podjebradskog i mnogo ispred Eizingera i njegove braće. Također je jedini biskup i kancelar među potpisnicima tog ugovora.¹¹⁴¹

Prema Piccolominijevom izvještaju, Vitez je uskoro ostao jednim od malobrojnih ne-Čeha u kraljevoj blizini;¹¹⁴² do travnja 1454. uz kralja su ostali Vitez i biskup Passaua Ulrich von Nussdorf, Ladislavov austrijski kancelar. Svi su ostali bili Česi, od kojih Piccolomini posebno spominje Prokopa iz Rabštejna, svoga prijatelja i vrlo utjecajna diplomata, koji je postavljen za kancelara Češkog Kraljevstva.¹¹⁴³ Prokop je dugo bio u službi Fridrika III., a u Češku je došao na Ladislavovu krunidbu; Podjebradski se znatno potrudio da ga privoli da pristane na poziciju kancelara. Kao i Vitez, bio je iz redova srednjeg ili nižeg plemstva.¹¹⁴⁴ Ako ne prije, Vitez ga je svakako upoznao u Pragu. Prokop je zamolio Piccolominija da mu iz

---

¹¹³⁵ Isto, str. 314, dok. 176.

¹¹³⁶ Isto.

¹¹³⁷ Isto, str. 310, dok. 172.

¹¹³⁸ Krunidbu nije izvršio nadbiskup Praga, kako je po tradiciji trebalo biti, jer izabrani nadbiskup Ivan iz Rokycana nije imao papinsku potvrdu zbog svojih radikalnih utrakvističkih stajališta. Heymann, *George of Bohemia*, 92.

¹¹³⁹ Boronkai, *Johannes Vitéz*, str. 188-189, dok. 13 i str. 189, dok. 14.

¹¹⁴⁰ Heymann, *George of Bohemia*, 92-93.

¹¹⁴¹ Kurz, Franz, *Oesterreich unter Kaiser Friedrich dem Vierten*, vol. I, Anton Doll, Beč 1812., str. 277-279, dok. XV. Ostali potpisnici bili su kraljev češki veliki komornik Aleš Holický od Šternberka, veliki načelnik (*burggraf*) Praga Zdeněk od Šternberka i austrijski magnat Pankraz von Plankenstein. Vidi i Szakály, Vitéz János, 23.

¹¹⁴² Već 1. siječnja 1454. Piccolomini je zapisao da su uz kralja samo Česi, a od Austrijanaca ostali samo Eizinger i izabrani biskup Passaua Ulrich von Nussdorf. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 401, dok. 212.

¹¹⁴³ Isto, str. 462-463, dok. 274. 12. travnja 1454.

¹¹⁴⁴ Heymann, *George of Bohemia*, 105.

Beča pošalje doktora prava Niccolóa Liscija iz Volterre, kako bi ga uposlio u kancelariji, što je Piccolomini 15. studenog i učinio.¹¹⁴⁵ Liscija je preporučio i Ivanu Vitezu, moleći potonjeg da mu bude od pomoći.¹¹⁴⁶ Nakon što je Lisci stigao u Prag, Piccolomini mu je pisao da ga svakako preporuči Prokopu i Vitezu, te da mu često piše.¹¹⁴⁷ Vjerojatno se nadao time proširiti svoju obavještajnu mrežu, što nije moglo biti na odmet niti Ladislavovim kancelarima Prokopu i Vitezu.

Međutim, Piccolomini nije bio posve u pravu. U Pragu je uz Viteza boravio i Nikola Barius, u svojstvu potkancelara; tada je još bio prepozit Egera.¹¹⁴⁸ Szákaly je smatrao da je Vitez imao utjecaja na postavljanje Bariusa, kojem je pomagao tijekom studija, za potkancelara, i da si je na dvoru izgradio osnovicu moći zahvaljujući dobroj suradnji s kraljevom austrijskom i češkom kancelarijom.¹¹⁴⁹ Kralju je, prema njegovoj vlastitoj izjavi, bilo vrlo stalo do toga da Vitez ostane uz njega, te mu je nastojao povećati prihode, poslavši 1454. zahtjev ugarskom saboru da Vitezu, povrh njegove uobičajene plaće, šalju i ukupne prihode kancelarije, zbog velikih troškova koje Vitez trpi boraveći na dvoru.¹¹⁵⁰ U svakom slučaju, 1454. godina, koju je Vitez proveo s kraljem u Češkoj, prilično je odvojila Viteza od ugarskih prilika, ali ga je zauzvrat uključila u europske krugove moći i dovela ga do vrha tadašnje diplomacije.

Vitez je nastojao kultivirati prijateljstvo s Piccolominijem, vjerojatno svjestan koristi koja bi mogla proizaći iz toga. Naime, osim što je bio istaknut diplomat, Piccolomini je bio i utjecajan pisac. Zahvaljujući, među ostalim, i Vitezovom utjecaju, Ladislav V. je poslao papi Nikoli V. preporuku da Piccolomini bude postavljen za kardinala.¹¹⁵¹ Piccolomini je od Prokopa iz Rabštejna primio kopiju pisma, za koje kaže da je izašlo iz Vitezove tajne kancelarije, te je zahvalio Vitezu, Prokopu i Ulrichu von Nussdorfu što su ga preporučili

---

¹¹⁴⁵ Zamolio je Prokopa da se prema Lisciju odnosi onako kako se Kaspar Schlick odnosio prema Piccolominiju, dok je potonji radio u kancelariji Fridrika III.; također je istaknuo da je Lisci učen u svjetovnom pravu, povijesti, poeziji i govorništvu, što ukazuje da je Prokop vjerojatno htio humanista za svoju kancelariju. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 357-359, dok. 183.

¹¹⁴⁶ Isto, str. 356, dok. 182. Transkript i u Fraknoi, Vilmos (ur.), *Joannis Vitez de Zredna, episcopi Varadiensis in Hungaria orationes in causa expeditionis contra Turcas habitae item Aeneae Sylvii epistolae ad eundem exaratae: 1453-1457*, vlastita naklada, Budimpešta 1878., str. 36, dok. 1. Vidi i Pajorin, I primordi della letteratura, 823.

¹¹⁴⁷ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 378, dok. 195. 12. prosinca 1453.

¹¹⁴⁸ Vidi, primjerice, Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 422-423, dok. 206. 11. lipnja 1454.

¹¹⁴⁹ Szákaly, *Vitéz János*, 24.

¹¹⁵⁰ Döry, Ferenc, Bónis, Györgyi i Bácskai, Vera (ur.), *Decreta Regni Hungariae/Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301-1457*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1976., 433.

¹¹⁵¹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 186-187, dok. 11. Pismo je bilo zapečaćeno pečatom Ladislava kao ugarskog kralja. Kod Boronkaija je kao mjesto i vrijeme odašiljanja pisma naveden Prag, 12. rujna 1453., što je nemoguće. Ako je pismo poslano iz Praga, moglo je biti poslano tek u listopadu. Moguće je da je zapravo poslano 12. rujna iz Požuna, kao i prethodno (Isto, str. 186, dok. 10).

kralju.¹¹⁵² Iz ovoga vidimo da je Vitez očito surađivao i s potonjom dvojicom kancelara.¹¹⁵³ Njegova nastojanja ipak nisu urodili plodom, budući da na konzistoriju u veljači 1456. Piccolomini nije postavljen za kardinala – Kalikst III. promovirao je dvojicu svojih nećaka (među njima i Rodriga Borju) i portugalskog princa Jakova.¹¹⁵⁴

Osim Piccolominija, Vitez je imao prilike upoznati i papinskog legata, biskupa Pavije Giovannija Castiglionea. Naime, pad Carigrada 1453. godine izazvao je veliki šok u kršćanskoj Europi, i papa Nikola V. počeo je intenzivno raditi na organiziranju križarskog pohoda protiv Osmanlija i u tu je svrhu europskim vladarima odaslao niz legata.¹¹⁵⁵ Caru Fridriku i kralju Ladislavu bio je poslan rečeni Giovanni Castiglione, koji je u prosincu 1453. g. došao pred cara i pokušao ga zainteresirati za križarski pohod.¹¹⁵⁶ Car je bio svjestan osmanskog napredovanja, tim više što je neprestano primao alarmantna pisma od Đurađa Brankovića, koji je očekivao osmanski napad na svoju despotovinu.¹¹⁵⁷ Nakon Castiglioneova posjeta odlučio je sazvati sabor u Regensburgu na Jurjevo 1454., gdje se imalo raspravljati o križarskom pohodu. Otprilike u isto vrijeme, oko Božića 1453., u Bečko Novo Mjesto došli su izaslanici kralja Ladislava tražeći susret svoga vladara s carem i savez protiv grofa Celjskog, ali je Fridrik III. odgodio odluku glede toga.¹¹⁵⁸ Vitez vjerojatno nije bio član ovog poslanstva, budući da ga neposredno prije toga (13. prosinca) nalazimo u Pragu,¹¹⁵⁹ a i ubrzo nakon toga bio je ondje. Naime, Castiglione je s carevog dvora otišao u Prag pred Ladislava V., gdje je u siječnju 1454. održao govor, vjerojatno sličan onome već održanim pred carem, u korist križarskog rata.¹¹⁶⁰ U kraljevo ime odgovorio je Vitez, pohvalivši papu zbog napora oko organiziranja pohoda, te izrazivši žaljenje zbog pada Carigrada i Ladislavovu spremnost da doprinese pohodu.¹¹⁶¹

---

¹¹⁵² Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 37, dok. 2; Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 291, dok. 206. Vidi i Pajorin, I primordi della letteratura, 823.

¹¹⁵³ Piccolomini je u jednome pismu Prokopu iz Rabštejna molio adresanta da ga preporuči Vitezu i Nussdorfu, što također ukazuje na bliske kontakte između njih trojice. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 404, dok. 215, 10. siječnja 1454.

¹¹⁵⁴ Paparelli, Gioacchino, *Enea Silvio Piccolomini. L'Umanesimo sul soglio di Pietro*, Longo, Ravenna 1978., 120-121. U Piccolominijevu korist kod pape su intervenirali i car Fridrik III. i njegova supruga Leonora.

¹¹⁵⁵ Canedo, *Un español*, 136.

¹¹⁵⁶ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 394 i dalje, dok. 207.

¹¹⁵⁷ Isto, 281-282, dok. 153, 25. rujna 1453.

¹¹⁵⁸ Isto, str. 399, dok. 211.

¹¹⁵⁹ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 69-70, dok. 59. Podjebradski toga dana nije bio tamo, ali Eizinger jest.

¹¹⁶⁰ Govor sadrži uglavnom opća mjesta o nužnosti oslobođenja slavnog kršćanskog grada Carigrada, nabrojanje svetogrđa koja su Osmanlije ondje nanijeli kršćanskim simbolima i sl. Najvažniji detalj ticao se toga što se papa Nikola V. obavezao dati desetinu prihoda od svih svojih posjeda u korist rata. Tekst govora nalazi se u Boronkai, *Vitéz János diplomáciai működéséhez*, 118-122.

¹¹⁶¹ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 31-33; Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 242-245, dok. 4. Fraknói pogrešno datira govor u 1456. godinu i kao papinskog legata navodi Carvajala.

Osam dana kasnije, Castiglione je drugi put pozvan u audijenciju kod kralja, i Vitez mu se ponovno obratio u kraljevo ime, ovoga puta mnogo dužim govorom. Kako je rekao, u međuvremenu su između Castiglionea i kraljevih savjetnika zaduženih za pregovore s njim (ovdje je vjerojatno mislio na sebe) postignuti određeni dogovori glede križarskog pohoda, te je kralj smatrao da je prikladno da se po drugi put obrati Castiglioneu. Osim uobičajenih općih mjesta u kojima se ocrnjuje Osmanlije, posebno sultana Mehmeda II., Vitez je istaknuo da razlog za križarski pohod nije samo pad Carigrada, nego i neposredna opasnost koja prijeti Ugarskoj. Napomenuo je da je kralj, slično caru Fridriku III., dao sazvati sabore u svim svojim zemljama za sljedeću veljaču, na kojima će se raspravljati o križarskom pohodu. Za Češko Kraljevstvo sabor je trebao biti održan u Pragu, a za Ugarsko u Budimu. Kralj se obavezao njihove zaključke poslati papi.¹¹⁶² Podatke iznesene u ovom govoru Vitez je u pismu napisanom u kraljevo ime poslao papi 26. siječnja.¹¹⁶³ Međutim, osim ovoga, Ladislav i njegov dvor nisu poduzeli nikakve druge akcije oko organiziranja križarskog pohoda.

Na rečenom saboru u Budimu, u veljači 1454., izneseni su zaključci koje su mnogi povjesničari interpretirali kao Vitezovo okretanje protiv Hunjadija, pogotovo u kombinaciji s Hunjadijevim prijetnjama da će, koje prenosi Piccolomini, Viteza degradirati u kapelana ukoliko zaista sastavi dokumente kojima je kralj Ladislav namjeravao predati neke utvrde Janu Jiskri.¹¹⁶⁴ Međutim, za Hunjadijeve prijetnje znamo tek iz treće ruke, jer Piccolomini pismo koje ih je tobože sadržavalo nije vidio, nego je samo prenio što je o njemu čuo. One su imale smisla utoliko što je Hunjadi upravu nad kraljevskim prihodima smatrao svojom domenom, te bi davanje njihovog dijela njih Jiskri za njega predstavljalo krnjenje njegovih prerogativa, iako se pokazalo da je Jiskra zapravo koristan i potreban Ugarskom Kraljevstvu zbog opasnosti od tzv. Braće, odnosno skupina čeških iregularaca, koje su u to vrijeme jačale na prostoru današnje Slovačke.¹¹⁶⁵ Međutim, ako je Hunjadi i iznio prijetnje Vitezu, uputio ih je njemu vjerojatno samo utoliko što je kao kraljev tajni kancelar imao ovjeriti isprave s kraljevim naredbama, a ne zato što je Vitez utjecao na njihovo donošenje.

Hunjadi je pak nakon Ladislavove krunidbe dugo boravio u Češkoj, a u Ugarsku se vratio tek krajem 1453., neposredno prije sastanka sabora.¹¹⁶⁶ Na saboru u veljači 1454.

---

¹¹⁶² Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 245-251, dok. 5.

¹¹⁶³ Isto, str. 190-191, dok. 15.

¹¹⁶⁴ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 491, dok. 290, 1. lipnja 1454.

¹¹⁶⁵ Bartl, *Vzt'ah Jána Jiskru*, 74.

¹¹⁶⁶ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 398, dok. 211. 1. siječnja 1454. Piccolomini je primijetio da bi se, iako se priča da će se na tom saboru raspravljati o ratu protiv Osmanlija, ondje moglo spremati i nešto protiv cara. Za sazivanje sabora, vidi i Held, *Hunyadi*, 148-149.

objavljene su brojne kraljeve odluke, od kojih su ovdje najrelevantnije dvije: da se formiraju dva vijeća – jedno koje bi trebalo kontrolirati prikupljanje i trošenje kraljevih prihoda i jedno koje bi savjetovalo kralja o raznim poslovima kraljevstva – i da se plaća iz kraljevskih prihoda više ne smije isplaćivati nikome kome u vezi toga kralj nije izdao ispravu ovjerenu vlastitim pečatom.¹¹⁶⁷ Mnogi su povjesničari smatrali da je Ladislava na to potaknuo Vitez, ili zato jer je nastojao umanjiti Hunjadijevu moć i učvrstiti kraljevsku vlast, ili zato jer je to bilo u skladu s njegovim političkim idealima umjerene monarhije.¹¹⁶⁸ Ali ako je Vitez uopće imao utjecaja na rečenu odluku, ona je zapravo predstavljala kopiju sustava koji je već postojao u Češkom Kraljevstvu, gdje je 1452. uspostavljeno savjetodavno vijeće koje je imalo ograničiti vlast gubernatora Jurja Podjebradskog, u kojem su bila predstavljena sva tri staleža (u češkom slučaju, magnati, niže plemstvo i gradovi, budući da prelata nakon husitskih ratova nije bilo) i koje je važne odluke moralo izglasati većinom glasova.¹¹⁶⁹ Također, neposredno prije ugarskog sabora u veljači 1454., nakon Ladislavove krunidbe u Pragu je održan sabor Češkog Kraljevstva na kojem su, na poticaj Podjebradskog, osnovana dva vijeća koja su trebala reorganizirati kraljevske prihode, te vrhovni sud, što su sve tijela čija je svrha bila jačanje kraljevske vlasti.¹¹⁷⁰ Vjerojatno je Podjebradski, koji je tijekom Ladislavova boravka u Pragu bio njegov najbliži savjetnik,¹¹⁷¹ utjecao na Ladislava da pokuša uvesti sličan sustav u Ugarskoj kako bi sačuvao barem ono malo vlasti što mu je ostalo u tom kraljevstvu, a vjerojatno i zato da se barem prividno ograniči Hunjadijeva uprava i dade joj se nekakav legitimitet, budući da je potonji među plemstvom do tada već postao prilično omražen.¹¹⁷²

Teško je zaključiti što se zaista dogodilo, ali Vitez s ovim projektom vjerojatno nije imao mnogo veze.¹¹⁷³ Također, od njegove realizacije nije bilo ništa, budući da je Hunjadi

---

¹¹⁶⁷ Döry, Bónis i Bácskai, *Decreta Regni Hungariae*, 432-433.

¹¹⁶⁸ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 131; Held, *Hunyadi*, 150; Engel, P., *The Realm*, 294. Rečeni autori citiraju uglavnom Eleméra Mályusza, koji je donio rečenu pretpostavku na temelju sadržaja isprave s kraljevim prijedlozima saboru u Budimu 1454. g., smatrajući da on odgovara Vitezovim stavovima; vidi Döry, Bónis i Bácskai, *Decreta Regni Hungariae*, 431. Fraknói je također smatrao da je Vitez utjecao na donošenje ovih kraljevih odluka, budući da je smatrao da je Ladislav tijekom svoga boravka u Pragu bio u potpunosti pod Vitezovim utjecajem; čini se da je uvelike precijenio njegovu ulogu na dvoru. Fraknói, *Vitéz János*, 90-93. Kubinyi se pak ne slaže s Mályuszovom teorijom, ali ipak smatra da je do ovog događaja došlo u kontekstu Vitezova sukoba s Hunjadijem. Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 16-17.

¹¹⁶⁹ Heymann, *George of Bohemia*, 57-58.

¹¹⁷⁰ Isto, 100-103 i 109-110.

¹¹⁷¹ Isto, 99-100.

¹¹⁷² Engel, P., *The Realm*, 294. U rujnu 1453. Ulrik Celjski, Nikola Iločki, Ladislav Gorjanski i Ladislav Pálóci okupili su se u ligu usmjerenu protiv Hunjadija; do tada je postalo je očitim da Hunjadijeva stranka zastupa prvenstveno interese njega i njegove obitelji. Piccolomini je početkom 1455. pisao da mnogi ne podnose Hunjadijevu vlast, te da on strahuje za svoj položaj. Canedo, *Un español*, 332.

¹¹⁷³ Tako je mislio i Szakály; vidi Szakály, *Vitéz János*, 27. Međutim, njegovi se argumenti odnose prvenstveno na to što smatra da je isprava s Ladislavovim prijedlozima ugarskom saboru previše suha i bez humanističkih ukrasa, što smatra suprotnim Vitezovom stilu. Ovo je prevelika idealizacija Viteza, budući da iz brojnih primjera

vrlo nepovoljno reagirao na njega, shvativši ga kao umanjivanje svoje vlasti. Pisao je o tome Eizingeru i Plankensteinu (ali, znakovito, ne i Podjebradskom), s kojima je u listopadu 1453. sklopio savez, a oni su njegovo negodovanje prenijeli kralju. Ladislav je, vjerojatno na njihov nagovor, odustao od osnivanja vijeća, rekavši da je sve bilo rezultat nesporazuma.¹¹⁷⁴ Iako se Hunjadi formalno odrekao funkcije gubernatora, i dalje je sva vlast u Ugarskoj bila u njegovim rukama, te se čini da je sam sazivao sabore, iako ne nužno pod imenom sabora.¹¹⁷⁵ Također su ga svi jednostavno nastavili zvati gubernatorom, uključivši Piccolominiu¹¹⁷⁶ i Viteza.¹¹⁷⁷

Na proljeće 1454. održan je sabor Carstva u Regensburgu, i unatoč svojim prijašnjim izjavama o spremnosti na sudjelovanje u križarskom pohodu, Ladislav ondje nije poslao niti jednog poslanika, iako je kao češki kralj i sam bio jedan od knezova-elektora. Piccolomini je par mjeseci kasnije napisao izvještaj o toku tog sabora i posvetio ga Vitezu.¹¹⁷⁸ U posveti je znakovito izjavio da polaže velike nade u provođenje zaključaka sabora, ali da se boji nemarnosti kršćanskog naroda; u tekstu je pak napomenuo da je bila posebna sramota što Ladislavovi poslanici nisu bili prisutni na saboru, budući da je Češka sastavnica Carstva, a osim toga bi križarski rat bio najviše u interesu Ugarskog Kraljevstva. Za to je posebno krivio ugarske prelate i barune, iako je pomirljivo rekao da neće iznositi nikakve optužbe, jer se boji Vitezova uzvrata; kako je rekao, Vitez znade jako dobro uzvraćati udarce zbog svoje jedinstvene providnosti.¹¹⁷⁹ Da bi ublažio udarac, spomenuo je i da je burgundsko poslanstvo predvođeno biskupom Toula Guillaumeom Fillâtreom mnogo hvalilo Ladislava nakog svoga povratka iz Češke.¹¹⁸⁰ Međutim, u pismima koja je poslao drugim adresantima bio je mnogo oštrij, napisavši da Ugrima možda sam Bog prijeti istrebljenjem, kao kaznu za njihovu nemarnost glede općeg dobra kršćanstva.¹¹⁸¹

---

znamo da je on itekako znao pisati i suho i bez ukrasa. Vidi, primjerice, MOL DL 44 405 (Prilog D 1), MOL DF 278 585 (Prilog D 10), MOL DL 81 224 (Prilog D 11).

¹¹⁷⁴ Katona, István, *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae, vol. 6 (13)*, Johann Michael Landerer, Pešta 1790., 981-982. Fraknoi ovu epizodu prešućuje, nastojeći prikazati Hunjadija kao poslušnog Ladislavovog podanika. Fraknoi, *Vitéz János*, 93.

¹¹⁷⁵ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 398, dok. 211; Kammerer, *Codex Zichy IX*, str. 475-476, dok. 347.

¹¹⁷⁶ U pismu Juanu Carvajalu; Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 459, dok. 272, 11. travnja 1454.

¹¹⁷⁷ U pismu rizničaru Nikoli Várdaiju od 27. prosinca 1455.; MOL DL 81 224, vidi Prilog D 11.

¹¹⁷⁸ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 492-493, dok. 291. Posveta i u Fraknoi, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 40, dok. 5, ali s pogrešnom godinom (1455.).

¹¹⁷⁹ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 495.

¹¹⁸⁰ Isto, str. 510 i 549. Naime, burgundski vojvoda Filip III. Dobri odlučio je sudjelovati u križarskom pohodu i osobno je sudjelovao u radu sabora. Međutim, s Češkim Kraljevstvom je bio u sporu oko luksemburškog vojvodstva, te je u Prag poslao rečeno poslanstvo da pregovara o miru.

¹¹⁸¹ Isto, str. 491, dok. 290.

Vitez je već krajem zime 1454. susreo Fillâtrea i ostale burgundske poslanike, budući da je na prvu korizmenu nedjelju održan preliminarni sastanak (nakon kojeg su Burgundžani imali proslijediti u Prag pred kralja Ladislava) između burgundskog i Ladislavovog poslanstva u Mainzu, gdje se uz posredovanje nadbiskupa Trieria Jakoba von Siercka trebalo pregovarati o problemu Luksemburškog Vojvodstva,¹¹⁸² koje je još od 14. stoljeća bilo vazalna zemlja Češkog Kraljevstva, a koje je vojvoda Filip nastojao prisvojiti.¹¹⁸³ Uz pravника Gregora Heimburga, u Ladislavovom poslanstvu je sudjelovao i Ivan Vitez, koji je zajedno s Burgundžanima na Veliki četvrtak stigao u Prag.¹¹⁸⁴ Na temelju toga što Vitez nije bio pripadnik češke kancelarije, Fraknói je zaključio da je njegova uloga u ovom poslanstvu trebala biti pregovaranje s predstavnicima burgundskog vojvode o pokretanju križarskog pohoda.¹¹⁸⁵ Ipak, moguće je da je Vitez naprosto predvodio češko poslanstvo, makar formalno, budući da je tada bio jedini posvećeni biskup na Ladislavovom dvoru, a time i jedini po rangu ravan Fillâtreu.¹¹⁸⁶

Prigovore za nemarnost glede općeg dobra kršćanstva, poput Piccolominijevih, nije bilo moguće ignorirati, pogotovo zato što je Hunjadi neposredno prije sabora u Regensburgu otvoreno prijetio da će propustiti Osmanlije kroz Ugarsku na zapad ukoliko joj ostale kršćanske zemlje ne pošalju pomoć.¹¹⁸⁷ Također, Đurađ Branković, ugarski vazal, slao je panične pozive u pomoć i kralju Ladislavu i caru Fridriku.¹¹⁸⁸ Ukoliko bi se ispostavilo da car više radi na križarskom pohodu od Ladislava, i da Ladislav i Ugarsko Kraljevstvo, štoviše, za križarski pohod nisu ni zainteresirani, sramota bi bila golema. Castiglione je upozorio Ladislava da se u Carstvu glasno rogori protiv njega.¹¹⁸⁹ Zbog toga je potonji na sljedeći sabor Carstva, u Frankfurt na jesen 1454., poslao izaslanike. Iako među njima nije bio

¹¹⁸² Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 443, dok. 256; str. 510, dok. 291.

¹¹⁸³ Heymann, *George of Bohemia*, 141.

¹¹⁸⁴ Birk, Ernst (ur.), *Beiträge zur Geschichte der Königin Elisabeth von Ungarn und ihres Sohnes König Ladislaus, MCCCXL-MCCCCLVII*, U: *Quellen und Forschungen zur Vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, Wilhelm Braumüller, Beč 1849., str. 209-258, str. 249, dok. X.

¹¹⁸⁵ Fraknói, *Vitéz János*, 98.

¹¹⁸⁶ Biskup Olomouca Jan Haz vjerojatno je već bio mrtav ili bolestan, budući da već 1. lipnja Piccolomini javlja da je na njegovo mjesto izabran Bohuslav iz Zvole. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 491, dok. 220. Kako je već izneseno, biskup Passaua Ulrich von Nussdorf tada još nije imao papinu potvrdu, a nadbiskup Praga Ivan od Rokycana nije imao ni potvrdu niti je bio dio kraljeva dvora, budući da je bio utrakvist. Ostali Ladislavovi biskupi nisu boravili na dvoru u Pragu.

¹¹⁸⁷ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 196-197, dok. 20.

¹¹⁸⁸ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 488, dok. 288.

¹¹⁸⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 191, dok. 16. Također je napomenuo da su u Regensburgu Ladislava najviše napadali carevi poslanici, među kojima je bio i Piccolomini. Potonji je to taktično ispustio iz traktata posvećenog Vitezu. Unatoč prijateljskim pismima, u diplomatskim poslovima carevala je pragma, te se čini da je uzajamna korist zaista bila glavni motiv Vitezova i Piccolominijeva prijateljstva.

Vitez,¹¹⁹⁰ Boronkai je ipak uključio govor ugarskog izaslanika u zbirku Vitezovih pisama i govora, ali bez oznake autorstva.¹¹⁹¹ Makar govor sadrži isključivo opća mjesta i uobičajenu protutursku retoriku, valja napomenuti da su veliki dijelovi gotovo identični drugom Vitezovom govoru pred legatom Castiglioneom u Pragu.¹¹⁹² Nakon Ladislavova poslanika govorio je Piccolomini u svojstvu carevog legata, i u svojem govoru bio je mnogo konkretniji, te je, među ostalim, istaknuo da Nijemci, braneći Ugarsku, zapravo brane i sebe, te da iako su Ugri snažni i moćni muževi, dostojni sviju pohvala, s osmanskim se silom ne mogu mjeriti. Njegova izjava da će Ugarska će biti ili poražena ili prisiljena da se pridruži Osmanlijama¹¹⁹³ odražava već spomenutu Hunjadijevu prijetnju.

Kako je Housley primijetio, sabor u Frankfurtu bio je festival retorike,¹¹⁹⁴ i književnost je od njega znatno profitirala. U korist križarskog pohoda svojim se propovijedima okupljenima obraćao i Ivan Kapistran.¹¹⁹⁵ Mnogo je toga obećano; među ostalim, papinski se legat u ime Nikole V. obvezao da će organizirati flotu za križarski pohod.¹¹⁹⁶ Križarski rat bio je ipak samo jedan od predmeta kojima su se sudionici sabora bavili; primjerice, carev brat Albert, koji je osobno prisustvovao saboru, iskoristio ga je za prikupljanje podrške za svoj izbor za rimskog kralja, odnosno careva zamjenika.¹¹⁹⁷ Stoga nije iznenađujuće što konkretniji pomaci glede pokretanja križarskog pohoda nisu ostvareni. Ipak, postignut je jedan uspjeh: sazvan je novi sabor, ovoga puta u carevoj prijestolnici, Bečkom Novom Mjestu, i to s osobnim carevim prisustvovanjem.

---

¹¹⁹⁰ Pajorin je smatrala da jest; Pajorin, *The Crusades and Early Humanism*, 245; Fraknói je smatrao da je na čelu poslanstva bio potkancelar Nikola Barius. Fraknói, *Vitéz János*, 99. Za njime se povela i Csapodi-Gárdonyi. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 34. Sastav poslanstva može se utvrditi prema ispravi kojom su u Frankfurtu 16. listopada predstavnici Ladislava V. produžili primirje s Filipom Burgundskim. Među njima su bili austrijski i češki kancelari – Ulrich von Nussdorf i Prokop od Rabštejna, ugarski potkancelar Nikola Barius, Stjepan Várdai (koji je tada bio prepozit Alba Iulije) i pravnik Gregor Heimbürg. Chmel, Joseph (ur.), *Urkunden, Briefe und Aktenstücke zur Geschichte der habsburgischen Fürsten Kg. Ladislaus Postumus, Erzherzog Albrecht VI. und Herzog Siegmund von Österreich aus den Jahren 1443-1473. Fontes rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta, 2. Band*, Hof- und Staats-Druckerei, Beč 1850., str. 68, dok. 73.

¹¹⁹¹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 252-254, dok. 6.

¹¹⁹² Pogotovo usporedba s borbom Židova i Filistejaca na str. 252 i cijeli dio nakon „*Cum autem sepe numero...*“ u Isto, str. 253.

¹¹⁹³ Mansi, *Pii II. Pontifici Maximi orationes*, str. 271-272, dok. XIII.

¹¹⁹⁴ Housley, Norman, *Crusading and the Ottoman Threat, 1453-1505*, Oxford University Press, Oxford 2012., 159-160.

¹¹⁹⁵ Isto, 107.

¹¹⁹⁶ Mansi, *Pii II. Pontifici Maximi orationes*, str. 288, dok. XIV. Canedo, *Un español*, 145.

¹¹⁹⁷ Baum, Albrecht VI., 42. Albert je imao ponešto uspjeha pri prikupljanju podrške među knezovima elektorima, iako nije uspio postići izbor. Na saboru u Frankfurtu, nadbiskup Kölna obećao mu je svoj glas.

6.1.3. Ususret opsadi Beograda

Sredinom studenog 1454., Ladislav V. i Juraj Podjebradski krenuli su na obilazak čeških vazalnih zemalja, Lužice i Šleske.¹¹⁹⁸ Vitez nije pratio kralja na ovaj pohod, nego se umjesto toga vratio u svoju biskupiju. Dana 4. listopada još je bio u Pragu, kada je sastavio kraljevu ispravu o potvrdi posjeda jednog ugarskog podanika.¹¹⁹⁹ Već 25. studenog ga, pak, pronalazimo u njegovoj biskupiji, u gradu Köleséru, gdje je uređivao unutrašnje sporove među lokalnim župnicima.¹²⁰⁰ Međutim, to jamačno nije bio primarni razlog njegova dolaska u Ugarsku. Došao je kao poslanik kralja Ladislava, sa zadatkom da plemstvo kraljevstva sazove na sabor. Kao takvog ga nalazimo u Petrovaradinu 19. prosinca, gdje se Hunjadi sastao s Ladislavom Gorjanskim, Nikolom Iločkim i drugim ugarskim biskupima i magnatima. Vitez im je dostavio kraljeve naredbe glede sazivanja sabora u Budimu u siječnju 1455., na kojem će se raspravljati o križarskom ratu protiv Osmanlija, jer je Ladislavu, kako je u pozivu napomenuto, već obećana velika pomoć od Nijemaca.¹²⁰¹

Dakle, sabori Carstva, gdje je obećano okupljanje velike vojske za križarski pohod, prisilili su i Ugarsko Kraljevstvo da reagira. Međutim, u međuvremenu su se na dvoru dogodile velike promjene. U veljači 1455., nakon dugog boravka u Wrocławu, Ladislav V. je s Podjebradskim došao u Beč, gdje im se ubrzo pridružio i Ulrik Celjski, koji se u međuvremenu preko posrednika pomirio s kraljem i zauzeo Eizingerovo mjesto na dvoru.¹²⁰² Janko Hunjadi, uvijek politički promućuran, odlučio je zanemariti savez s Eizingerom sklopljen 1453. u Pragu i obnovio zaruke između svoga sina Matijaša i Elizabete, kćeri Ulrika Celjskog, koje je 1451. dogovorio, među ostalima, i Vitez, i koje su bile razvrgnute kada je Ulrik pao u kraljevu nemilost.¹²⁰³ Rehabilitacija Celjskog uzrokovala je radikalni zaokret u Ladislavovoj politici, te je ona od tada bila usmjerena prema obnovi rata s Fridrikom III., a ne prema križarskim pothvatima.¹²⁰⁴ Iako su zahvaljujući posredovanju Ulricha von Nussdorfa,

---

¹¹⁹⁸ Heymann, *George of Bohemia*, 122-123; par isprava o pripremama za kraljev pohod u Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 87, dok. 78. Turneja je trebala krenuti iz Praga tjedan dana nakon Martinja, a kralj i gubernator imali su pratnju od 2000 konjanika.

¹¹⁹⁹ MOL DL 107 560. *Propria domini regis presentibus consiliariis, Johannes episcopus Waradiensis Cancellarius*.

¹²⁰⁰ MOL DF 278 585. Vidi Prilog D 10.

¹²⁰¹ Kammerer, *Codex Zichy IX*, str. 475-476, dok. 347.

¹²⁰² Heymann, *George of Bohemia*, 127; Canedo, *Un español*, 332.

¹²⁰³ Kurelić, Robert, Pregled povijesti grofova Celjskih, *Historijski zbornik*, vol. 59, 2006., str. 201-216, 214. Elizabeta je uskoro nakon toga umrla, te do braka nije došlo; Heymann, *George of Bohemia*, 131.

¹²⁰⁴ Isto, 128-129.

Alberta Brandenburškog i carevog brata Alberta u kolovozu 1455. mirovni pregovori produženi,¹²⁰⁵ kralj Ladislav i Ulrik Celjski i dalje su nastojali animirati Ugarsko i Češko Kraljevstvo za rat protiv Fridrika.¹²⁰⁶ Pitanje križarskog pothvata, do tada tako ponosno najavljivanog, sada je postalo neugodnost.

Ugarski staleži okupljeni u Budimu pristali su poslati predstavnike na sabor Carstva u Bečkom Novom Mjestu, i tražili su *salvus conductus* za veliko poslanstvo predvođeno kardinalom Szécsijem, u kojem je trebao biti i Vitez, te biskup Pečuha Andrija Kálnói, Ulrik Celjski, Janko Hunjadi, Ladislav Gorjanski i Nikola Iločki, s pratnjom od 2000 konjanika. Međutim, Piccolomini je 20. veljače pisao kardinalu Carvajalu da zbog careve nevoljkosti da dade *salvus conductus* ugarskom poslanstvu, a i zbog toga što se još čekalo njemačke knezove, sabor još dugo neće početi s radom, i već je tada izrazio mišljenje da bi cijeli križarski projekt mogao propasti.¹²⁰⁷ Hunjadi je na koncu odbio napustiti Ugarsku, ali je Vitez s ostatkom poslanstva došao u Beč pred kralja Ladislava.¹²⁰⁸ Ondje je 3. ožujka upozorio kralja da je primio pismo od legata Castiglionea u kojem mu potonji saopćava da je već dvaput pisao kralju moleći ga da pošalje poslanike u Bečko Novo Mjesto, bez da je primio ikakav odgovor. Ladislav je, očito na Vitezov poticaj, istog dana pisao Castiglioneu da je do sada čekao dolazak Ulrika Celjskog, te da će za par dana poslati izaslanike.¹²⁰⁹ Međutim, bilo je očito da dvoru križarski pothvat nije bio naročito važan.

Izaslanstvo je zaista došlo u Bečko Novo Mjesto, te je u njegovo ime Vitez održao vrlo kićene i retorički uzorne govore, koji su se kasnije često prepisivali kao modeli govorništva.¹²¹⁰ U prvom govoru, održanom 23. ožujka, Vitez je istaknuo da caru nitko od kršćanskih vladara nije ravan po dostojanstvu, te da je njegov zadatak braniti cijeli kršćanski svijet; također je spomenuo da car ne mora brinuti oko toga što s Ugarskim Kraljevstvom još nije sklopio mir, budući da će se i Ugarska pridružiti križarskom pohodu.¹²¹¹ U carevo ime odgovorio je Piccolomini, prije svega pohvalivši Viteza zbog njegove elokventnosti, ali o carevim brigama glede nedostatka mirovnog ugovora s Ugarskom nije rekao niti riječi;

---

¹²⁰⁵ Herold i Holzner-Tobisch, *Regesten Kaiser Friedrichs III.* 12, str. 222, reg. 331. 24. kolovoza 1455.

¹²⁰⁶ Heymann, *George of Bohemia*, 131.

¹²⁰⁷ Canedo, *Un español*, 147 i 325.

¹²⁰⁸ Isto, 332.

¹²⁰⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 197-198, dok. 21.

¹²¹⁰ Boronkai, *Vitéz János retorikai iskolázottsága*, 137-138 i dalje. Boronkai je smatrao da je prvi Vitezov govor u Bečkom Novom Mjestu bio izrađen u skladu s pravilima govorništva iznesenima u pseudo-Ciceronovom djelu *Rhetorica ad Herennium* i analizirao ga je u skladu s time. Pronašao ga je u čak tri rukopisa. Vidi i Pajorin, *I primordi della letteratura*, 824.

¹²¹¹ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, 15 i 20. Fraknói je objavio verziju govora iz rukopisa sačuvanog u Münchenu.

jednostavno je izjavio da bi bilo časo pružiti pomoć Ugarskoj, koja se već odavno bori protiv Osmanlija.¹²¹²

Ovi govori nisu ponudili nikakvo rješenje i bili su samo dio ceremonije. Najveći je konkretan doprinos zapravo dao Juraj Podjebradski, koji je pokušao posredovati između Ladislava i Fridrika; zauzvrat mu je potonji obećao da će se kod pape založiti za priznavanje prava utrakvista i odredio Piccolominiu da to provede u djelo. Piccolomini se i sam sastao s Podjebradskim, a Prokop iz Rabštejna služio im je kao prevodilac.¹²¹³ Ugarsko poslanstvo odgovorilo je na prijedlog posredovanja preko Viteza, četiri dana nakon prvog Vitezovog govora. Vitez je istaknuo da njegovo poslanstvo nema mandat da pregovara o miru između cara i Ladislava, ali je ponudio svoju suradnju u skladu s ovlastima koje su mu dane, ili sada ili kasnije, i potaknuo je cara da, unatoč problemima, ipak povede križarski pohod.¹²¹⁴ Ovakva pomoć nije mnogo vrijedila, budući da bez mandata poslanici nisu mogli sklopiti nikakav ugovor.¹²¹⁵ Careva strana toga je bila svjesna, te je Vitez, nakon što pregovori nisu uspjeli, mogao samo u još jednom govoru pred carem, održanom 25. travnja, hiniti indignaciju zbog tobožnje careve nevoljkosti i istaknuti da su odluke o pokretanju križarskog pohoda donesene na saborima Carstva i da nisu ovisile o sklapanju mira s Ugarskom.¹²¹⁶ Ovo su bili vrlo slabi argumenti i pozivanje na tehikalije. U carevo ime ponovno je odgovorio Piccolomini, rekavši da je car odlučio odgoditi križarski pohod do sljedeće godine, prije svega zbog toga što je već godina odmakla, te bi nastupila zima dok bi vojska bila spremna za pohod, a i zato jer je nada u okupljanje flote propala zbog smrti pape Nikole V. Međutim, što je najvažnije, također je naglasio da će svako buduće pokretanje križarskog pohoda ovisiti o sklapanju mira s kraljem Ladislavom.¹²¹⁷

Vitez je toga jamačno bio svjestan, ali nije bilo unutar njegovih ovlasti da imalo doprinese toku događaja. U zaključnom govoru samo je istaknuo razočaranje zbog careve odluke, ali je i obećao da će se pobrinuti da ju kralj Ladislav i ugarski staleži prime u najboljem duhu, te pohvalio legata Castiglionea zbog njegova doprinosa.¹²¹⁸ Nakon toga se

---

¹²¹² Mansi, *Pii II. Pontifici Maximi orationes*, 316 i 321.

¹²¹³ Heymann, *George of Bohemia*, 128-129.

¹²¹⁴ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 23-24, dok. 2.

¹²¹⁵ Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, 40.

¹²¹⁶ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 271-273, dok. 9.

¹²¹⁷ Mansi, *Pii II. Pontifici Maximi orationes*, 330-331. Okupljanje flote zaista jest bilo veliki problem, a papinstvo nije uspjelo osigurati suradnju talijanskih gradova glede tog zadatka. Zbog toga je Nikolin nasljednik, Kalikst III., osnovao brodogradilište u Rimu i počeo s pripremanjem vlastite papinske flote; međutim, ona je bila spremna tek 1457. Housley, *Crusading*, 67.

¹²¹⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 273-276, dok. 10.

otputio kralju u Beč, te mu vjerojatno prenio što se u Bečkom Novom Mjestu događalo. Ondje ga je pratio i Castiglione, koji je pred Ladislavom iznio svoje viđenje rješenja problema koji su se ispriječili pokretanju križarskog pohoda, poimence nedostatak mirovnog ugovora između cara i Ugarskog Kraljevstva, te sukob Češkog Kraljevstva s burgundskim vojvodom (oko luksemburškog vojvodstva i grofovije Chiny)¹²¹⁹ i s saskim knezom Fridrikom II.¹²²⁰ Također je zanimljivo što je jednim od problema smatrao i držanje Janka Hunjadija, budući da je car sumnjao da će Hunjadi slušati Ladislavove naredbe ukoliko zaista dođe do pokretanja križarskog pohoda. Vitez je u Ladislavovo ime odgovorio na pitanja koja su se ticala Ugarskog Kraljevstva, te je poručio legatu da ne mora brinuti glede Hunjadijeve poslušnosti, ali glede mira s carem Fridrikom nije ponudio nikakvo rješenje, nego samo izjavio da je njegov gospodar u pravu, a Fridrik u krivu.¹²²¹ Piccolomini je pak u privatnom pismu kardinalu Carvajalu iz travnja 1455. pojasnio da je najveća otegotna okolnost sklapanju mira suparništvo između Ulrika Celjskog i Janka Hunjadija,¹²²² i u tom kontekstu treba shvatiti njegovo pismo Vitezu od 15. svibnja, u kojem odgovara na vijesti o Castiglioneovoj misiji koje mu je Vitez poslao. U njemu potiče na slogu, i kaže da se nada da će osoba o kojoj država ovisi pristati na sklapanje mira (kriptičnost je očito namjerna). Također je poručio Vitezu da ga je car poslao k novom papi Kalikstu III. da se pobrine za okupljanje flote i negodovao zbog oklijevanja Nijemaca da se priključe križarskom pohodu.¹²²³ Naravno, oklijevanja nije nedostajalo niti s Ladislavove strane, unatoč bombastičnim izjavama.

Nakon kratkog boravka na Ladislavovom dvoru u Beču, Vitez se ponovno vratio u Ugarsku. Krajem svibnja ga nalazimo u Budimu, gdje je s Hunjadijem, Szécsijem, Kálnóijem i nekim drugim barunima pozivao odašiljao pozive plemstvu na sabor u Győru na ljeto iste godine.¹²²⁴ Vitez je bio prisutan na tom saboru, kao i Hunjadi, i Đurađ Branković, i ostali

---

¹²¹⁹ Za kontekst vidi Heymann, *George of Bohemia*, 141.

¹²²⁰ Isto, 47-48.

¹²²¹ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 25-28, svibanj 1455. Ovaj je dokument sačuvan samo u Fraknóijevom prijepisu, budući da je original, koji se čuvao u Dresdenu, izgubljen ili uništen. Boronkai, *Iohannes Vitéz*, 13. Car Fridrik je već početkom 1453. sumnjao u Hunjadijeve namjere, te je poslao Hartunga von Kappela da pregovara s njime kada se ulogorio blizu Fridrikove granice. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 499-501.

¹²²² Canedo, *Un español*, 147-148.

¹²²³ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 41., dok. 6. Fridrik III. poslao je novom papi Piccolominiu i Johanna Hinderbacha. Vidi Mansi, *Pii II. Pontifici Maximi orationes*, 335. U govoru pred Kalikstom III. Piccolomini je istaknuo da Ugarska već dugo brani kršćanstvo i zavapio „O, kako smo nezahvalni prema Ugrima, našim braniteljima!“ Isto, str. 342, dok. XVI (preveo T. M.). Pajorin je upozorila da se Piccolominijev odnos prema Ugarskoj mijenjao postepeno, od prvotne odbojnosti prema naklonosti. Pajorin, *I primordi della letteratura*, 819. Stieber je smatrao da je barem dio razloga što Nijemci nisu pokazivali mnogo entuzijazma za križarski pohod i to što se uvijek naglašavalo da se on pokreće radi pomoći Grcima i Istočnoj Crkvi, na koju se papinstvo obavezalo na koncilu u Ferrari i Firenci. Budući da Carstvo nije smatralo taj koncil legalnim, niti obavezu nisu smatrali važećom. Stieber, *Pope Eugenius IV*, 342.

¹²²⁴ Kammerer, *Codex Zichy IX*, str. 498-499, dok. 364. 26. svibnja 1455.

prelati i baruni kraljevstva. Ondje je bio i Ivan Kapistran, koji je zajedno s Hunjadijem sastavljao megalomanske planove ne samo o istjerivanju Osmanlija iz Europe, nego i o osvajanju Jeruzalema.¹²²⁵ Međutim, opservantski je propovjednik donio više štete nego koristi, budući da je uvrijedio Đurađa Brankovića zahtjevima da se potonji obrati na katoličanstvo.¹²²⁶ U odgovoru na pismo Kaliksta III., kojim im je najavio da će svoj pontifikat posvetiti pokretanju križarskog pohoda, ugarski su staleži pohvalili papine namjere i izrazili svoju spremnost da sudjeluju u njima, ali su isto tako istaknuli da je sabor u Bečkom Novom Mjestu bio obični gubitak vremena. S druge strane, nahvalili su Kapistrana, rekavši da ih njegove propovijedi jačaju.¹²²⁷ Kapistrana su pak, po njegovim vlastitim riječima, impresionirali Vitez i pečujski biskup Andrija Kálnói, i prigovorio je papi što se pismima nije obratio njima osobno.¹²²⁸

Nakon ovog sabora, Vitez je vjerojatno ostao u Ugarskoj. U prosincu ga nalazimo u njegovom sjedištu, Varadinu. Unatoč prijašnjim nesuglasticama (ako ih je bilo) ponovno je surađivao s Hunjadijem, koji ga je krajem 1455. zvao pred sebe. Vitez mu je poslao dvojicu poslanika koji su ga po povratku obavijestili da Hunjadijev poziv nije hitan, te je Vitez 27. prosinca javio lokalnim magnatima, rizničaru i županu Szabolcsa Nikoli Várdaiju, Andriji Bátoriju i Nikoli Drágfiju, da će se moći odazvati na njihov poziv na sastanak koji se imao održati 3. siječnja 1456. u Bagaméru.¹²²⁹

Na sastanku su rečeni magnati vjerojatno dogovarali vojne akcije protiv čeških iregularaca na sjeveru kraljevstva, budući da njihove trupe nalazimo ondje u prvoj polovici 1456. godine. Naime, u veljači te godine Vitezovi familijari i trupe kastelana Tokaja poražene su od Čeha kod mjesta zvanog *Keresztur*, nakon čega se kastelan povukao u Tokaj, a Vitezovi familijari su bili raspršeni, te su pobjegli u kraj oko Szerencsa. Zbog toga je izvjesni Nikola Zakoli iz Ibrányja poslao poziv Nikoli Várdaiju, Drágfiju, Bátoriju, Ivanu Vitezu od Nagykállóa i njegovom ocu da odmah dođu u pomoć, jer u Tokaju nema dovoljno vojske da

---

¹²²⁵ Housley, *Crusading*, 108-109. Autor napominje da je Hunjadi ipak bio mnogo realističniji od Kapistrana.

¹²²⁶ Held, *Hunyadi*, 152-153.

¹²²⁷ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, 198-200, dok. 22. Kapistranova misija u Ugarskoj 1455.-1456. bila je, po svemu sudeći, prvenstveno inkvizicijskog karaktera, s time da je Kapistran intenzivno radio na nasilnom preobraćenju pravoslavnih kršćana na katoličanstvo. Kalikst III. je 1456. izrazio zabrinutost jer su do njega stigle vijesti da Kapistran prisilno prekršava pravoslavce u Ugarskoj, pali njihove crkve i time čini štetu otporu protiv Osmanlija (Housley, *Crusading*, 30-31). Hunjadi je, po svemu sudeći, nastojao obuzdati Kapistrana, pogotovo kada je potonji zahtijevao da se zarobi i izruči mu se pravoslavnog biskupa Transilvanije; Hunjadi je zarobio biskupa i spalio mu kuću, ali ga nije izručio Kapistranu. Kulcsár, Péter, L'unione contro i turchi e l'unità religiosa nell'Ungheria quattrocentesca, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Spiritualità e lettere nella cultura italiana e ungherese del basso medioevo*, Leo S. Olschki, Firenca 1995., str. 319-328, 326-327.

¹²²⁸ Fraknói, *Vitéz János*, 117, bilj. 2.

¹²²⁹ MOL DL 81 224, Prilog D 11. Poziv je donio Petar Gúti, koji je tada bio prepozit Titela.

se odupre Česima.¹²³⁰ Vitez je već ranije surađivao s Nikolom Várdajem, rođakom kasnijeg kaločkog nadbiskupa Stjepana, i Szákaly je smatrao da je on upravo zahvaljujući Vitezovoj podršci postao ugarskim rizničarom u studenom 1453. godine.¹²³¹ Ivan Vitez od Nagykállóa je također i prije surađivao s Viteзом,¹²³² a 1452. bio je jedan od Hunjadijevih kastelana Tokaja.¹²³³

Njihov savez očito je bio usmjeren protiv zajedničkog neprijatelja kojeg su smatrali opasnim za svoje posjede – tzv. Braće, odnosno čeških iregularaca. Njihove su vojno-vjerske skupine znatno ojačale nakon što je Jan Jiskra oslabljen oduzimanjem brojnih funkcija nakon ustoličenja Ladislava V.,¹²³⁴ te je bio prisiljen otpustiti veliki broj svojih vojnika, dio kojih se pridružio Braći. Nakon što mu je 1454. g. dio utvrda vraćen (unatoč Hunjadijevim prosvjedima), tijekom godina 1455.-1456. i Jiskra se borio protiv Braće, ali s promjenjivim uspjehom.¹²³⁵

Ove akcije također dokazuju da dobar dio ugarskog plemstva, pa ni Vitez, nisu smatrali akcije protiv Osmanlija prioritetom još ni početkom 1456. godine. Međutim, novi papa Kalikst III. zaista je odmah nakon krunidbe počeo raditi na pokretanju križarskog pohoda.¹²³⁶ U rujnu 1455. odaslao je legate svim kršćanskim vladarima, a Ladislavu V. poslao je kardinala Carvajala. Potonji je 22. studenog stigao u Beč, i bio je vrlo zadovoljan odgovorom na njegove pozive u križarski rat; međutim, odgovore ovaj put u Ladislavovo ime nije uputio Vitez, nego Gregor Heimbürg.¹²³⁷ Vitez je, kao što smo vidjeli, bio u svojoj biskupiji.

---

¹²³⁰ Kammerer, *Codex Zichy IX*, str. 513, dok. 376, 9. veljače 1456.

¹²³¹ Szákaly, Vitéz János, 24. Isto se navodi i u Kubinyi, Vitéz János: a jó humanista, 17.

¹²³² MOL DL 44 729, 9. lipnja 1454. Vidi Prilog D 9.

¹²³³ MOL DL 55 522, 19. rujna 1452. Njegovo ime također je dokaz da su osobe koje su željele nakalemiti Ivanu od Sredne pridjevak „Vitez“ imali širok izbor obitelji s kojima su ga mogli povezati.

¹²³⁴ Na saboru u Požunu početkom 1453. poništene su sve donacije koje je kraljica Elizabeta donijela u korist Jiskre. Oslanský, *Portrét Jána Jiskru*, 83-84.

¹²³⁵ Bartl, *Vzt'ah Jána Jiskru*, 74-75. Kako je već spomenuto, Hunjadi se oštro protivio davanju Jiskri uprave nad dijelom kraljevskih posjeda, budući da ju je smatrao svojom domenom.

¹²³⁶ Kalikst III. bio je iznimka u križarskoj politici 15. st. po tome što je kao krajnji cilj pohoda postavio oslobađanje Jeruzalema i s tom je svrhom proklamirao križarski rat u lipnju 1456. Housley je spekulirao da je Kalikst, odnosno Alfonso de Borja, bio opterećen time što Španjolci uglavnom nisu sudjelovali u križarskim ratovima u Palestini, te je, kao i mnogi njegovi sunarodnjaci, nastojao kompenzirati taj propust. Housley, *Crusading*, 27-28.

¹²³⁷ Canedo, *Un español*, 156-157.

Unatoč velikim obećanjima,¹²³⁸ Ladislav je prilikom svoga dolaska u Ugarsku u veljači 1456. uglavnom nastojao animirati ugarske staleže za rat protiv Fridrika III., ne protiv sultana.¹²³⁹ U ožujku je u Budim došao i Hunjadi, okružen oružanom pratnjom i opremljen kraljevom ispravom za *salvus conductus*;¹²⁴⁰ pod Carvajalovim posredovanjem, izmirio se s Ladislavom i pristao mu predati dio kraljevskih dvoraca koje je do tada držao, a zauzvrat je dobio punu upravu nad Beogradom i nekim drugim graničnim utvrdama.¹²⁴¹ Deklarativno je postignut i dogovor o prijateljstvu između Celjskog, Hunjadija i ostalih ugarskih magnata, uključivši Viteza.¹²⁴² Ipak, unatoč Carvajalovim nastojanjima, u Ugarskoj nije bilo mnogo interesa za napadačke akcije protiv Osmanlija, te je sabor odlučio odgoditi pohod do početka kolovoza, formalno zbog nestašice hrane u područjima uz osmansku granicu.¹²⁴³ Ivan Vitez je 6. travnja pred ugarskim, češkim i austrijskim prelatima i barunima u kraljevo ime obznanio da će pohod početi 1. kolovoza, i da će se kralj osobno pobrinuti za opskrbu hranom.¹²⁴⁴ Moguće je da je ova odgoda prikrivala namjeru da se ne poduzme ništa.¹²⁴⁵ Neporecivo je da su već postojale duboke podjele između Hunjadija i drugih ugarskih magnata, ali i da su iskustva s prethodna dva križarska pohoda bila izrazito negativna. Međutim, neposredno nakon donošenja odluke sabora, stigle su vijesti o osmanskome napredovanju prema Ugarskoj, te su staleži bili prisiljeni reagirati.¹²⁴⁶

Nakon dugog izbivanja s dvora Ladislava V., Viteza prilikom kraljeva dolaska u Budim u veljači 1456. ponovno nalazimo uz kralja.¹²⁴⁷ Ne znamo je li razlog njegova izbivanja bio povratak Ulrika Celjskog u kraljevu milost i prevlast njegove stranke na dvoru. Međutim, u Ugarskoj je Vitezova pozicija i dalje jamačno bila jaka, budući da je kriznoj situaciji nakon dojave o polasku sultana na vojni pohod kralj Ladislav u svibnju 1456.

---

¹²³⁸ Ladislav je Carvajalu obećao sazivanje ugarskog sabora radi pokretanja rata protiv Osmanlija, kojem se trebao pridružiti i Juraj Podjebradski s 5000 čeških trupa. Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 93-94, dok. 89. 28. studenog 1455.

¹²³⁹ Heymann, *George of Bohemia*, 131. Još 10. travnja 1456., Ladislav je novačio trupe da se okupe Beču za rat protiv Fridrika. Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 101-102, dok. 100.

¹²⁴⁰ Ovo odražava iznimno loše odnose između Hunjadija i dvora, o kojima je bilo govora i prije. Vidi Engelov komentar u Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, 171, bilj. 449.

¹²⁴¹ Heymann, *George of Bohemia*, 131-132; Engel, P., *The Realm*, 295.

¹²⁴² Urbánek, Rudolf, *Konec Ladislava Pohrobka*, Česká akademie věd a umění, Prag 1924., 41.

¹²⁴³ Canedo, *Un español*, 159; Held, *Hunyadi*, 155-156.

¹²⁴⁴ Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 500, dok. CCLI. Vidi i Fraknoi, *Vitéz János*, 120 i Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 18.

¹²⁴⁵ Housley je primijetio da je žetva 1455. godine zaista bila vrlo loša, te da je trebalo pričekati da se prikupi nova, ali i da ovakvi postupci ugarskog sabora neodoljivo podsjećaju na ranije sabore Carstva, čiji planovi pokretanja križarskog pohoda nisu imali nikakve šanse da uspiju. Housley, *Crusading*, 109-110.

¹²⁴⁶ Šteta je zapravo već bila počinjena, budući da su unutrašnji sukobi u Ugarskom Kraljevstvu ponukali neke kršćanske sile da umjesto u Ugarsku, pomoć pošalju Jurju Kastriotu Skenderbegu u Albaniju; Canedo, *Un español*, 163; Housley, *Crusading*, 110.

¹²⁴⁷ Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 44-45.

povjerio kardinalu Szécsiju, Vitezu i Hunjadiju organizaciju obrane prijelaza preko Dunava i graničnih tvrđava, kao i koordinaciju s legatom Carvajalom glede novačenja križara.¹²⁴⁸ Vitez je bio prisutan na dvoru i 16. svibnja, kada je kralj pred njime, Nikolom Bariusom (koji je u međuvremenu postao biskupom Pečuha, budući da je Andrija Kálnói umro 1455. g.),¹²⁴⁹ palatinom Gorjanskim, kraljevskim sucem Pálócijem, *magistrom tavarnicorum* Ivanom Perényijem i vojvodom Transilvanije Ivanom Rozgonyijem potvrdio da je Ulrik Celjski financirao njegov dolazak u Ugarsku s ukupno 52 381 bečkih libara i 10 bečkih denara, te se obvezao da će grofu odmah vratiti 26 000 libara i 380 denara, a ostatak na Božić, od daće u govedima koju tada dobiva od Sikula, ili od prvih prihoda koje će već imati.¹²⁵⁰ Upadljivo je da je ovog puta, za razliku od 1453. g., Celjski vlastitim sredstvima financirao kraljevo putovanje, ne htjedući ponovno isprovocirati austrijske staleže.

Posve neočekivana uspješna obrana Beograda pod Hunjadijevim zapovjedništvom polučila je raznovrsne učinke širom Europe.¹²⁵¹ Ne znamo jesu li Vitezove trupe sudjelovale u obrani, s obzirom na to da su još u veljači 1456. bile angažirane na sjeveru Ugarske i tamo pretrpjele gubitke. Ne znamo niti je li Vitez otišao u Beč s kraljem Ladislavom i Ulrikom Celjskim u svibnju, pa se s njima na jesen zaputio na sabor koji je tada sazvan u Futogu;¹²⁵²

¹²⁴⁸ Canedo, *Un español*, 159-160. Križarske dobrovoljačke trupe bile su vrlo slabo naoružane i neiskusne; Hunjadi je često izražavao sumnju u njihovu učinkovitost i predlagao je da se obrana Beograda napusti. Housley, *Crusading*, 112.

¹²⁴⁹ Ladislav V. je postavio Bariusu, još uvijek potkancelara, za biskupa Pečuha krajem 1455. (Fraknoi, *Oklevéltár a Magyar király*, str. 40-41, dok. XXXII. 13. prosinca 1455.). Papina potvrda uslijedila je uskoro nakon toga (Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica II*, str. 738-739, dok. 1338. 23. siječnja 1456. Kardinal koji je promicao Bariusovu kandidaturu bio je Domenico Capranica).

¹²⁵⁰ Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 522-523, dok. 252. Klaić je teoretizirala da je ova zgoda bila sramotna i da je svjedočila o kraljevom siromaštvu (Klaić, N., *Zadnji knezi Celjski*, 92). Međutim, s obzirom na već iznesene podatke o skupoći kraljevskih putovanja i nespремnosti staleža na njihovo financiranje, teško se složiti s takvim mišljenjem. Kubinyi je pak smatrao da je Vitez u ovom poslu sudjelovao samo zato da bi napakostio Hunjadiju, budući da su Sikuli spadali u njegovu sferu utjecaja kao stanovnici Transilvanije. Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 18.

¹²⁵¹ Papa Kalikst III. bio je toliko oduševljen pobjedom da je najavio skoro oslobađanje Svete zemlje, te je u prosincu 1456. nastojao sklopiti savez s etiopskim carem (Housley, *Crusading*, 27). Nikakav veliki križarski pohod nije se materijalizirao. Heymann je smatrao da je najveća, a ujedno i najnegativnija posljedica pobjede kod Beograda bila ta da su kršćanske države prestale shvaćati Osmanlije kao ozbiljnu prijetnju (Heymann, *George of Bohemia*, 133). Szakály je pak istaknuo da je opsada Beograda zapravo signalizirala fundamentalni neuspjeh ugarske protuosmanske politike, budući da se Ugarsko Kraljevstvo od tada moralo braniti ne u vazalnim zemljama, nego na vlastitim granicama. Szakály, Ferenc, *Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365-1526)*, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. XXXIII, 1979., str. 65-111, 93. Pálosfalvi je pak primijetio da bitka za Beograd nije usporila Osmanlije, te da je tijekom sljedećih desetak godina njihov pritisak na ugarske granice bio najveći do tad. Pálosfalvi, Tamas, *The Political Background in Hungary of the Campaign of Jajce in 1463*, U: Birin, Ante (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva: Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest/Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb/Sarajevo 2013, str. 79-88, 80.

¹²⁵² Ladislav i Celjski otputili su se u Beč pod nerazjašnjenim okolnostima (Heymann, *George of Bohemia*, 132). Neki su povjesničari dramatično tvrdili da je kralj pobjegao (Held, *Hunyadi*, 156), dok su drugi, jednako dramatično i na temelju istih izvora, tvrdili da ih je Hunjadi namjerno udaljio iz Ugarske (Klaić, N., *Zadnji knezi*

imamo samo podatak da je zajedno s Ladislavom Hunjadijem, palatinom Gorjanskim i drugom ugarskom gospodom dočeka kralja i Celjskog kad su nakon sabora doputovali lađom iz Futoga u Beograd.¹²⁵³ Budući da se Viteza posljednji put spominje u svojstvu tajnog kancelara 7. travnja 1456., Szakály je smatrao da je moguće da je Vitez nakon tog datuma, uslijed prevlasti stranke Ulrika Celjskog, smijenjen, te da je na njegovo mjesto postavljen Nikola Barius, dok je mjesto potkancelara zauzeo Stjepan Várdai, koji je preuzeo i egersku prepozituru nakon Bariusovog postavljanja za biskupa Pečuha.¹²⁵⁴ Valja napomenuti da su to spekulacije.¹²⁵⁵ Međutim, Viteza svakako nalazimo u Beogradu u vrijeme ubojstva Ulrika Celjskog, 9. studenog 1456.

6.1.4. Utamničenje i oslobođenje

Janko Hunjadi je ubrzo nakon uspješne obrade Beograda umro od kuge, a na mjestu vođe njegove stranke naslijedio ga je njegov stariji sin Ladislav.¹²⁵⁶ Budući da mjesto generalnog kapetana nije bilo nasljedno, kralj Ladislav je na saboru u Futogu u studenom 1456. na njega postavio Ulrika Celjskog. To je kod hunjadijevaca izazvalo konsternaciju, što je dovelo do toga da su Ladislav Hunjadi, njegov ujak Mihael Szilágyi i ostali pristaše istog tog mjeseca u Beogradu na prijevazu ubili grofa Ulrika. Ovdje nije mjesto raspravi je li ubojstvo bilo opravdano ili nije,¹²⁵⁷ nego samo kakva je bila Vitezova uloga u tim događajima.

Celjski, 99-100). Thuróczy, koji je općenito bio nenaklonjen Celjskome i Ladislavu, znatno je doprinio kasnijoj predodžbi o Ladislavu kao kukavici (Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 267).

¹²⁵³ Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 64.

¹²⁵⁴ Szakály, *Vitéz János*, 25-26; Várdai je i u studenom 1456. naveden kao potkancelar; Varjú, *Oklevéltár Losonczi Bánffy I*, str. 694, dok. 487. 12. studenog 1456.

¹²⁵⁵ Kao potkancelar je od druge polovice 1455. navođen i Albert Hangácsi, ali se u ispravama ne navodi koje kancelarije. Vidi, primjerice, MOL DL 75 855, 20. listopada 1455; Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 513-514, dok. 248. 6. svibnja 1456. Kubinyi je smatrao da je bio potkancelar tajne kancelarije zajedno s Várdaijem, koji je na tu poziciju postavljen 1. svibnja 1456., i Bariusom.

¹²⁵⁶ Prije povratka u Ugarsku, Ulrik Celjski je svratio u Moravsku gdje je sklopio sporazum o suradnji s Jurjem Podjebradskim. Heymann, *George of Bohemia*, 133-134; Held, *Hunyadi*, 170-171.

¹²⁵⁷ Thuróczy je i u ovom slučaju uvelike definirao kasniji pristup povjesničara ovom pitanju, nastojeći na sve načine opravdati postupke Ladislava Hunjadija. Međutim, tok događaja ne daje povoda sumnji da je riječ o planiranom ubojstvu. Vidi Engelovu bilješku u Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, 190, bilj 490. Vidi i Kurelić, Pregled povijesti grofova Celjskih, 215 i Klaić, N., *Zadnji knezi Celjski*, 102-104. Grof nije bio naročito omiljen niti izvan Ugarske; astrolog cara Fridrika III. zabilježio je da se na carevu dvoru u Bečkom Novom Mjestu nije mnogo žalilo za njime. Czerny, Albin (ur.). Aus dem Briefwechsel des grossen Astronomen Georg von Peuerbach, *Archiv für Österreichische Geschichte*, vol. 72, 1888., str. 281-304, str. 304, dok. 10.

Antonio Bonfini prvi spominje Viteza kao jednog od zavjerenika prilikom Ulrikova ubojstva, i to na taj način da tvrdi kako se Ladislav Hunjadi uoči ubojstva posavjetovao s prijateljima svoga oca, prije svega Vitezom. Prema Bonfiniju, Vitez je dao podršku Ladislavu da ubije Ulrika.¹²⁵⁸ Je li to istina ili tek konstrukt nastao Bonfinijevim proširivanjem do tada poznatih izvještaja, ne možemo znati.¹²⁵⁹ Međutim, i drugi izvori svjedoče da je Ladislav Hunjadi sklopio ligu s nekoliko ugarskih velikaša i jednim biskupom radi odstranjenja Celjskog.¹²⁶⁰ S druge strane, prema svjedočanstvima suvremenika, Vitez je intervenirao kod Ladislava Hunjadija da oslobodi pratnju kralja Ladislava, koja je prilikom ubojstva Celjskog bila zatočena i opljačkana, te bi se moglo zaključiti da nije u potpunosti odobravao Hunjadijeve postupke.¹²⁶¹ Ovakav se postupak uklapa u Vitezov profil, budući da nije običavao odobravati ekscese; vjerojatno je smatrao da je ubojstvom Celjskog cilj hunjadijevaca postignut i da nije potrebno više eskalirati situaciju.

Ipak, činjenica je da je Vitez nakon uklanjanja Ulrika Celjskog i u vrijeme prevlasti hunjadijevaca prosperirao. Ladislav V., koji je tada bio *de facto* zarobljenik Ladislava Hunjadija,¹²⁶² darovao je Vitezu dvorac Solyomkő u Transilvaniji i pripadajuće posjede, koje je do tada u kraljevo ime držao Stjepan Losonci, kao naknadu za velike troškove i tjelesne i duševne napore koje je Vitez pretrpio vršeći mnoga i raznovrsna poslanstva u ime kralja Ladislava, u Ugarskom Kraljevstvu i u inozemstvu. Značajno je što je Ladislav ovaj dar dao Vitezu osobno, a ne varadinskoj biskupskoj katedri, sa slobodom da ga oporučno ostavi ili drugačije s njime raspolaže po vlastitom želji.¹²⁶³ Ivan Vitez već se prije ponašao neprijateljski prema Stjepanu Losonciju i njegovoj djeci, i čini se da su njihovi sporovi oko posjeda već ranije eskalirali u otvoreni sukob.¹²⁶⁴ Kako je smatrao Szakály, čini se da je Vitez iskoristio priliku za obračun sa svojim protivnicima kada je kralj Ladislav bio u rukama

---

¹²⁵⁸ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 519; vidi i Matić, Tomislav, Ivan Vitez u djelima Antonija Bonfinija i Ivana Turočkog, U: Jovanović, Kosana i Miljan, Suzana (ur.), *Zbornik radova s prve medievističke znanstvene radionice u Rijeci, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci*, Rijeka 2014., str. 161-171, 156.

¹²⁵⁹ Fraknói je, primjerice, smatrao da Bonfinijev izvještaj nije točan. Fraknói, *Vitéz János*, 123.

¹²⁶⁰ Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 83, bilj. 1. Autor navodi primjer magdeburške *Schöppenchronik*, koja se zaključuje godinom 1468. – dakle, nastala je mnogo prije Bonfinijevog izvještaja.

¹²⁶¹ Isto, 71.

¹²⁶² Engel, P., *The Realm*, 297.

¹²⁶³ Kako je navedeno u ispravi, posjedi dvorca ranije su se nalazili u potpunosti u biharskoj županiji, a budući da je Hunjadi u vrijeme svojeg gubernatorstva preuredio granice županija, u vrijeme izdavanja isprave nalazili su se dijelom u županiji Kraszna, a dijelom u biharskoj. Dio naselja bio je mađarski, a dio vlaški, odnosno rumunjski. MOL DL 88 433; vidi Prilog D 12. Hunjadi je pak posjede dvorca Solyomkő krajem 1452. podijelio među Stjepanom Losoncijem i Andrijom i Ladislavom iz obitelji Jakcs Kusalyi, iz koje je bio i jedan od Vitezovih prethodnika na varadinskoj biskupskoj stolici; vidi MOL DL 14 568.

¹²⁶⁴ Varjú, *Oklevéltár Losonczy Bánffy I*, str. 676-680, dok. 475 i 476, 8. veljače i 5. ožujka 1454. g.

njegovih saveznika.¹²⁶⁵ Također, vjerojatno je zaista potrošio mnogo vlastitog novca na razna poslanstva, a vidjeli smo i da je tijekom 1454. trpio velike troškove boraveći na dvoru u Pragu.

Blagostanje nije potrajalo dugo. Ladislav V. i protu-hunjadijevci, među kojima i Ladislav Gorjanski, Nikola Iločki, Jan Jiskra, Ladislav Pálóci, Pavao Bánfi i Ivan, Osvald i Rejnald Rozgonyi, u ožujku 1457. uzvratili su udarac i u Budimu na prepad zarobili Hunjadijeve sinove i njihove pristaše Sebastijana Rozgonyija, Ladislava Kaniškog i druge, a među njima i Ivana Viteza, koji je bio jedini klerik među zarobljenima.¹²⁶⁶ Znatnu ulogu u hapšenju spomenutih vjerojatno je igrao i austrijski rizničar (*magister hubarum*) Konrad Hölzler, koji je nakon ubojstva Ulrika Celjskog zauzeo mjesto kraljeve osobe od povjerenja.¹²⁶⁷ Ladislav Hunjadi je ubrzo nakon hapšenja pogubljen.

Papinski legat, kardinal Carvajal, intervenirao je ubrzo nakon Vitezova hapšenja, rekavši kralju da je zbog tog čina ekskomuniciran, te mu poručio mu da ne može podnijeti da pred njegovim očima prelata u tamnici drži svjetovni vladar. Ladislav se opravdavao govoreći da je Vitez namjeravao djelovati protiv njega, ali je Carvajal inzistirao; nakon tri dana, kralj je pristao da Vitezu sudi crkveni sud.¹²⁶⁸ Zbog toga je predan kardinalu Szécsiju, koji je kao trajni papinski legat za Ugarsku (*legatus natus*)¹²⁶⁹ bio najviši crkveni sudski autoritet u kraljevstvu, i koji je Viteza dao čuvati u Ostrogonu; čini se da je Vitez trebao trajno ostati njegov zatočenik.¹²⁷⁰ Szécsi nipošto nije imao razloga da bude naklonjen Vitezu, s obzirom na

---

¹²⁶⁵ Szakály, Vitéz János, 26.

¹²⁶⁶ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 107, dok. 108, 14. ožujka 1457. Za ostale uhićene uglednike, vidi Engelove bilješke u Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, 197-198, bilj. 512-517. Kaprinai je detaljno opisao osobe četvorice uhićenih (Sebastijana Rozgonyija, Ladislava Kaniškog, Gašpara Bodoa Györgyija i Pavla Modrara), ali ostalu trojicu (dva Hrvata imenom Pavao i Wolfganga Frodnohara) tek spominje, jer nije ništa znao o njima. Vidi Kaprinai, *Hungaria diplomatica I*, 179-185.

¹²⁶⁷ Heymann, *George of Bohemia*, 136.

¹²⁶⁸ Canedo, *Un español*, 178. Canedo se ovdje referira na Fraknóija. Potonji pak navodi ovdje navedene podatke prema izvještaju mletačkog poslanika od 7. travnja 1457. Fraknói, Vilmos, *Carvajal János bíbornok magyarországi követségei 1448–1461*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1889., 39-40.

¹²⁶⁹ Tu mu je funkciju dodijelio papa Nikola V. oko 1454. g. Vidi Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. str. 326, dok. 1337. Citiranom ispravom iz njegove je jurisdikcije izuzet kaločki nadbiskup. Za Szécsijevo stjecanje statusa trajnog legata, vidi i Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 140.

¹²⁷⁰ Gradski pisar Görlitza Johannes Bereith našao se tada u Havličkúvom Brodu zajedno s Jurjem Podjebradskim, koji je ondje od Ladislavovih poslanika, kao i od svojeg poslanika kojeg je prije poslao Ladislavu, dobio vijesti o hapšenju hunjadijevaca. Bereith je zapisao da je Vitez prvo uhapšen i bačen u tamnicu, a nakon toga predan Szécsiju u „vječno zatočeništvo“ (*zu ewigem gefengnis*). Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 109, dok. 110, 24. ožujka 1457. Vidi i Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 99, bilj. 1. Prema kraljevoj naredbi, Podjebradski se iz Havličkúvog Broda odmah otputio na granicu Moravske i Ugarske i 31. ožujka već je bio u Moravskom Krumlovu; na granici mu se trebao pridružiti i Ulrik Eizinger s austrijskim plemstvom. Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 109-110, dok. 111. Ovo pokretanje trupa ticalo se već ranijeg Ladislavovog sazivanja sabora Češke i Austrije u Trenčinu (vidi Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 88-89), koje je vjerojatno bilo povezano s pripremama za odstranjivanje hunjadijevaca. Također, nakon hapšenja hunjadijevaca, krug oko

to da je pridonio njegovom uhićenju; on je, u svojstvu velikog kancelara, sastavio ispravu kralja Ladislava u kojoj proglašava zločine Janka Hunjadija i njegovih sinova, te opravdava uhićenje potonjih.¹²⁷¹ Ladislav je jamačno pristao predati Viteza Szécsiju upravo zato što je mogao biti siguran da će ga potonji držati zatočenog dokle god to bude potrebno.

Vitez je također uklonjen s mjesta tajnog kancelara. Na njemu uz Viteza u veljači 1457. nalazimo i Stjepana Várdaija, a u travnju samo Várdaija i Nikolu Bariusa.¹²⁷² Kubinyi je glede toga imao interesantnu teoriju, koju vrijedi ovdje spomenuti. Smatrao je da je Vitez još u proljeće 1456. otišao prema Dunavu kako bi organizirao obranu od Osmanlija, te da je kralj Ladislav sa sobom u Beč poveo Bariusa, kojemu je dana uprava nad tajnom kancelarijom i titula kancelara. Nakon što se vratio u Ugarsku, kralj je ustanovio da je Vitez preživio rat i našao se sa dva tajna kancelara, a trećega – Várdaija – priključio im je jer je potonji nedavno postavljen za nadbiskupa Kaloče, te ne bi priličilo da u funkciji potkancelara bude podređen dvama biskupima.¹²⁷³

Ova bi teorija implicirala da se kralj prilikom svojeg odlaska nije planirao vratiti, ili da se smatralo da Vitez odlazi u sigurnu smrt. Vjerojatnije je pridruživanje kraljevog čovjeka – Várdaija – Vitezu uoči njegova hapšenja bio jedan od preliminarnih koraka protiv hunjadijevaca, tim više što Várdai postavljanjem za nadbiskupa Kaloče postao Vitezovim metropolitom, te je njegovo postavljanje za tajnog kancelara vjerojatno predstavljalo pokušaj kraljeve stranke da ujedno osigura Várdaijevu vjernost i potkopa Viteza. Várdai je i prije bio pristaša Ladislava V.,¹²⁷⁴ i upravo je on bio među ugarskim velikašima koji su upozorili Ulrika Celjskog da ne dolazi u Beograd jer bi tamo mogao biti ubijen.¹²⁷⁵ Nakon Vitezova

---

Ladislava V. širio je glasine prema kojima je Podjebradski također bio hunjadijevac, što je izazvalo kraljevo nepovjerenje prema češkom gubernatoru. Heymann, *George of Bohemia*, 139-140.

¹²⁷¹ Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 546-553, dok. 268. 21. ožujka 1457. Među ostalim, naveo je da je Hunjadi naredio Mihaelu Szilágyju, kastelanu Beograda, da zatoči despota Đurađa Brankovića dok su Osmanlije osvajali Srbiju (1455. g.), te da je Szilágy despota sjekao prste desne ruke dok nije pristao dati veliku sumu novca Hunjadiju. Bilo ovo točno ili ne, neprijateljstvo između Szilágyija i Brankovića trajalo je sve do despotove smrti krajem 1456. g. Vidi Olesnicki, Aleksije Akimovič, Mihajlo Szilágyi i srbska despotija, *Rad hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 276, 1943., str. 1-183, 22-23.

¹²⁷² Engel, P., *Magyarország világi archontológiája I*, 89. Szakály je smatrao da je Vitez već ranije izgubio mjesto tajnog kancelara, ali da se vratio na njega dok je Ladislav V. bio u vlasti Hunjadijevaca. Szakály, Vitéz János, 25-26.

¹²⁷³ Kubinyi, Vitéz János: a jó humanista, 19. Várdai je je nekad prije rujna 1456. postavljen za nadbiskupa Kaloče. Engel, P., *Magyrország világi archontológiája (CD-ROM)*, sub voce Főpapak/Kalocsai érsek/Várdai István.

¹²⁷⁴ Prema povjerljivom izvještaju koji je Baltazar Montschiedel dao poslanicima saskog vojvode Vilima u prosincu 1457., Várdai je bio „dobar Nijemac“, iako je rođenjem bio Mađar, i uvijek je bio pristaša Ladislava V. Opaska o tome da je bio dobar Nijemac u ovom je kontekstu vjerojatno bila samo pohvala njegove vjernosti Habsburzima i ne znači da se Várdai zaista ponašao poput Nijemca. Fraknói, Vilmos, Anna szász hercegné magyar trónkövetelő 1458-ban, *Századok*, vol. 31, 1897., str. 1-13, 5.

¹²⁷⁵ Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 63, bilj. 4. O tome svjedoči pjesnik Michael Beheim.

uklanjanja s mjesta tajnog kancelara, moguće je da je Várdaiju u toj službi pridružen Barius. Várdai je u to vrijeme računao da će steći Vitezovu biskupiju, a na mjesto kaločkog nadbiskupa trebao je umjesto njega doći Albert Hangácsi.¹²⁷⁶ Međutim, do toga nije došlo zbog skore Vitezove rehabilitacije.

Nakon Vitezova hapšenja, u njegovu korist intervenirao je i Piccolomini, koji mu je netom prije hapšenja poslao zahvalu što je radio na njegovom promaknuću u kardinala, do kojeg je došlo te godine, i zamolio ga da prenese njegovu zahvalnost i kralju Ladislavu.¹²⁷⁷ On i drugi Vitezovi prijatelji (*nos et ceteri qui te amamus*) potaknuli su papu Kaliksta III. da piše Ladislavu V. u Vitezovu korist, a pisma su slali i oni sami - prvi put čim su doznali za utamničenje, a drugi put ih je nosio papinski nuncij Lorenzo Roverella. Njega su zadužili da isposluje Vitezovu slobodu, ali im je on poručio da je Vitez već slobodan zahvaljujući kralju Ladislavu, za kojeg je Piccolomini smatrao da od početka nije bio naklonjen Vitezovom hapšenju, nego da su ga na to nagovorili Vitezovi neprijatelji kojima se kralj nije usudio suprotstaviti.¹²⁷⁸ Piccolomini je pisao i Niccolóu Lisciju da je intervenirao u Vitezovu korist, i nastojao je istaknuti da je upravo on zaslužan za papino zalaganje za Vitezovo oslobođenje.¹²⁷⁹

Naime, u svibnju 1457. kralj Ladislav zaputio se u Beč, praćen Konradom Hölzlerom i s Matijašem Hunjadijem kao zarobljenikom.¹²⁸⁰ Usput je zastao u Ostrogonu, gdje je naredio da Vitez bude oslobođen. Piccolomini je zapisao da ga je oslobodio jer nije niti želio da Vitez bude zarobljen i jer je tek nakon što se maknuo iz Budima mogao postupati po vlastitoj volji, neovisno o ugarskim velikašima.¹²⁸¹ Bonfini je taj Piccolominijev izvještaj proširio u dirljiv dramolet, opisujući Ladislava kako dolazi zatočenom Vitezu i tješi ga, navodeći i izmišljeni

---

¹²⁷⁶ „Der erzbischoff von kalaschan bestet noch wol, er wirt das bischtum czu waradein haben vnd albrecht doctor sol bischoff czu kalaschan werden...” Birk, Beiträge zur Geschichte, str. 258, dok. XVI, izvještaj predstavnika grada Požuna iz Budima od 22. ožujka 1457. ; vidi i Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 102, bilj. 1. Kako smo već vidjeli na primjeru Nikole Lasockog, kaločka nadbiskupija bila je relativno siromašna i neprivlačna.

¹²⁷⁷ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 44, dok. 9. 11. ožujka 1457. Istovremeno s Piccolominijem, kardinalom je proglašen i Giovanni Castiglione. Paparelli, *Enea Silvio Piccolomini*, 123.

¹²⁷⁸ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 44, dok. 10. 10. kolovoza 1457. Lorenzo Roverella, kasniji biskup Ferrare, u vrijeme ovog poslanstva nosio je titulu profesora teologije i papinskog podđakona. Marini, *Degli archiatri*, 157. Svrha njegovog poslanstva bila je sudjelovati u nastavku mirovnih pregovora između Ladislava V. i cara Fridrika, između kojih je ovoga puta trebao posredovati bavarski vojvoda Ludovik. Katona, *Historia critica* 6 (13), 1199.

¹²⁷⁹ Fraknói, *Vitéz János*, 126.

¹²⁸⁰ Heymann, *George of Bohemia*, 140.

¹²⁸¹ Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 466-467. Epizoda s Vitezovim hapšenjem i oslobađanjem ušla je i u njegovo djelo *Historia Bohemica*; vidi Piccolomini, *De ortu & historia Bohemorum*, 140.

Ladislavov govor.¹²⁸² Međutim, imamo razloga sumnjati u ovakvu verziju događaja, pogotovo zato što Piccolomini uvijek nastoji prikazati Ladislava, u čijem je odgoju sudjelovao,¹²⁸³ u najboljem svjetlu. Vjerojatnije je Vitezovo oslobađanje predstavljalo trijeznu političku odluku na koju su utjecali Ladislavovi savjetnici, jednostavno zato što je Vitez bio od mnogo veće koristi Ladislavu na slobodi nego u tamnici, prvenstveno zbog orkanske reakcije hunjadijevaca na pogubljenje Ladislava Hunjadija.

Smrt nasljednika Janka Hunjadija nije raspršila krug njegovih sljedbenika nego ih je, na užas pristaša Ladislava V., naelektrizirala. Jankova udovica Elizabeta i njen brat Mihael Szilágyi podigli su pobunu koja se brzo proširila Ugarskom.¹²⁸⁴ Kakva je bila Vitezova reakcija na to odmah nakon njegovog oslobođenja, ne znamo; možda se zaputio u vlastitu biskupiju, ili pokušao stupiti u kontakt s pobunjenicima kako bi im ponudio da posreduje između njih i kralja. Ladislav V. poslao je 2. srpnja nalog gradu Požunu da osigura smještaj Stjepanu Várdaiju, Ivanu Vitezu, Nikoli Bariusu i potkancelaru Albertu Hangácsiju, koji je tada bio prepozit Egera, jer će uskoro doći tamo zbog sabora koji je kralj ondje sazvao.¹²⁸⁵ Ne znamo je li Vitez zaista došao u Požun; do sabora pak nije došlo zbog trvenja među češkim velikašima.¹²⁸⁶ Međutim, znamo da se Vitez zajedno sa svojim saveznicima otputio pred Ladislava još dok je potonji boravio u Beču, dakle prije rujna 1457.

Naime, protiv jednog od Vitezovih pristaša, već spomenutog Ivana Viteza od Nagyálló, u odsutnosti je donesena presuda u parnici oko miraza i *rebus passionibus* njegove majke. Sudac, vikar egerskog biskupa Andrija od Hrušova, zaprijetio mu je ekskomunikacijom ukoliko ne izruči spornu imovinu u roku od dva tjedna. Ivanov zastupnik na to je odvratio da se Ivan otputio u Beč pred kralja Ladislava zajedno s varadinskim biskupom, kako bi radili na smirivanju građanskog rata u Ugarskoj, te da parnica mora biti odgođena dok se ne vrati kući.¹²⁸⁷ S obzirom na to da su se kod Beča i u Klosterneuburgu

---

¹²⁸² Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 523. Za analizu Bonfinijeva i Thuróczyjeva tretmana ove epizode, vidi Matić, Ivan Vitez u djelima, 165-166.

¹²⁸³ Njemu je 1450. posvetio svoj spis *De liberorum educatione*. Wolkan, *Der Briefwechsel II*, str. 104-105, dok. 40.

¹²⁸⁴ Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 100-101; Heymann, *George of Bohemia*, 139; Engel, P., *The Realm*, 297; Kubinyi, András, *Matthias Rex*, Balassi Kiadó, Budimpešta 2008., 28-29.

¹²⁸⁵ Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 107, bilj. 3. Albert Hangácsi, potkancelar, nastavio je pratiti Ladislava i kasnije je poslan da pregovara s pobunjenicima, ali je u nerazjašnjenim okolnostima zajedno s pratnjom zarobljen u Sibiu; jedan pisar kraljeve kancelarije tom je prilikom poginuo. Juhász, Bischof Albert, 68-69. Iako Juhász naziva Hangácsija kraljevim kancelarom, dokumenti koje citira identificiraju ga kao potkancelara (primjerice, MOL DL 15 147).

¹²⁸⁶ Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 109.

¹²⁸⁷ „...idem dominus Iohannes Wytez, causa paciencie et pacis inter regnicolis Hungarie, que possent fieri, unacum venerabili in Christo patre et domino domino Iohanne episcopo ecclesie Waradiensis profectus extra

početkom kolovoza 1457. vodili pregovori na kojima su bili prisutni i Ladislav V. i Juraj Podjebradski, kao i vojvoda Albert (brat Fridrika III.), dvojica bavarskih vojvoda i Prokop iz Rabštejna,¹²⁸⁸ vjerojatno je i Vitez otišao u Beč radi tih pregovora, a možda i radi posredovanja između kralja i pobunjenika. Tamo se uspio ponovno priključiti dvoru Ladislava V., a s njim se također otputio u Prag u rujnu 1457., kamo je kralj na inzistiranje Jurja Podjebradskog otišao radi ceremonije vjenčanja s Magdalenom Valois, kćeri francuskog kralja Karla VII.¹²⁸⁹ U ovakvom se Vitezovom postupku zrcali njegovo držanje nakon ubojstva Celjskog – i u ovom je slučaju vjerojatno smatrao da treba raditi na smirivanju situacije i izmirenju, a ne na raspirivanju unutrašnjih borbi.

Parnica protiv Vitezovog pristaše Ivana Viteza od Nagykállóa pokazuje nam da su Vitezovi protivnici iskoristili razdoblje kada je bio u nemilosti da bi nastupili protiv njega i njegovih saveznika, jednako kako je on prethodno postupio protiv svojih protivnika kada su hunjadijevci držali Ladislava V.¹²⁹⁰ Na to ukazuje i činjenica da su ga njegovi protivnici iz redova zagrebačkog kaptola javno vrijeđali i difamirali tijekom njegova utamničenja.¹²⁹¹ Također, Stjepan Losonci i njegovi sinovi iskoristili su Vitezovo zarobljeništvo da nasilno povrate posjede u županiji Kraszna oko kojih su se ranije sporili s Vitezom, i koje mu nisu predali čak ni nakon dolaska kralja Matijaša na vlast.¹²⁹² Slično je bilo i s dvorcem Solyomkő, u čiji su posjed Losonciji spriječili uvođenje Vitezovih ljudi, te ih je potonji dao pozvati pred sud palatina Ladislava Gorjanskog na jesen 1457. Činjenica da je poziv izvršen preko kraljevog čovjeka ukazuje na to da se Vitez do tada u potpunosti reintegrirao u dvor Ladislava V.¹²⁹³

---

regnum Hungarie, ad partes Wienne coram excellentissimo rege domino Ladislao regis Hungarie etc. profecturus..." MOL DL 15 188, 16. rujna 1457., Nagykálló. Vidi Prilog D 13.

¹²⁸⁸ Heymann, *George of Bohemia*, 143. Ladislav je, naime, nastojao prikupiti pristaše za obnovu rata protiv Fridrika III. Juraj Podjebradski je pak odbio ući u Beč pod bilo kakvim uvjetima, vjerojatno u strahu da ne bi završio kao Celjski ili Ladislav Hunjadi.

¹²⁸⁹ Heymann, *George of Bohemia*, 143. Ladislav je u Prag stigao 29. rujna.

¹²⁹⁰ Naime, parnica je već nekoliko puta prije odgođena: jednom 15. 9. 1455. na zapovijed egerskog biskupa Ladislava Hédervárij (MOL DL 14 996), i još jednom 1456. godine, kada je tadašnji vikar Egera trebao donijeti konačnu presudu (MOL DL 15 024), ali iz već citiranog dokumenta od 16. rujna 1457. znamo da je parnica ipak nastavljena pred sljedećim vikarom, Andrijom od Hrušova. Iz istog teksta vidimo da je do presude došlo tek kada se Ivan našao u kraljevoj nemilosti. Zastupnik Ivana Viteza od Nagykállóa u svim je slučajevima bio plemić Jakov od Zaránda. Isti Ivan Vitez spominje se i sredinom 1461. u jednom sudskom sporu nevezanom s ovime, ali toga puta kao tužitelj (MOL DL 55 705 i 55 706).

¹²⁹¹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 333, dok. 312.

¹²⁹² „...cum vix ipse apud manus condam D'ni Ladislai similiter Regis Hungariae Praedecessoris n'ri in funesta captivitate detineretur...” Keresztury, József Alajos, *Compendiaria descriptio foundationis ac vicissitudinum episcopatus, et capituli M. Varadinensis*, Typis Antonii Gottlieb Maramorosiensis, Varadin 1806., str. 222, dok. 20. Vidi i Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 276.

¹²⁹³ MOL DL 88 433. Ipak, parnica je godinama odgađana, i nije riješena prije smrti Ladislava Gorjanskog.

U sklopu priprema za kraljevsko vjenčanje, u Francusku je poslano veliko i blistavo poslanstvo koje je buduću mladenku, princezu Magdalenu, trebalo dovesti u Prag. Predvodio ga je Zdeněk od Šternberka, a u njemu su sudjelovali predstavnici Češke, Ugarske, Austrije i Luksemburga. U ime Austrije sudjelovao je biskup Passaua – stari Vitezov kolega Ulrich von Nussdorf.¹²⁹⁴ Ugarsko Kraljevstvo bilo je pak razdrto unutrašnjim ratom, te su krnji staleži okupljeni 22. rujna u Győru – redom pristaše Ladislava V. – istaknuli da šalju poslanstvo mimo uobičajenog postupka, dakle bez odobrenja sabora kraljevstva, a od poslanika su zatražili da postupaju umjereno, kako im nitko od ostalih pripadnika staleža ne bi mogao prigovoriti, i da posebno paze da se ne obavežu na nikakva plaćanja na teret staleža, izuzev kraljevskih prihoda.¹²⁹⁵ Jedini razlog zašto Vitez nije bio među potpisnicima ove isprave bilo je to što je tada boravio s kraljem u Pragu; da je ostao u Ugarskoj, vjerojatnije bi bio s njima negoli s pobunjenicima. Poslanici koje su potpisnici poslali u Francusku bili su kaločki nadbiskup Stjepan Várdai (Vitezova zamjena na mjestu tajnog kancelara), kraljevski sudac Ladislav Pálóci i ostrogonski lektor Šimun iz Trevisa.¹²⁹⁶ Međutim, Ladislav V. je umro 23. studenoga, prije nego što je poslanstvo ispunilo svoju misiju.

Europom su se proširile glasine da je Ladislav otrovan, a krivnja je najčešće nadijevana Jurju Podjebradskom, iako je bilo optužbi i protiv hunjadijevaca, Fridrika III. i Ulrika Eizingera.¹²⁹⁷ Međutim, radiografska analiza Ladislavovog kostura, provedena krajem 20. stoljeća, pokazala je jasne simptome akutne limfatičke leukemije, što znači da je njegova smrt, iako iznenadna, bila uzrokovana prirodnim uzrocima.¹²⁹⁸ Vitez je bio u Pragu u vrijeme njegove smrti i, prema vlastitoj izjavi, vidio ga je mrtvog. Dan nakon kraljeve smrti poslao je pismo ugarskim poslanicima u Francuskoj – Várdaiju i Pálóciju – u kojem opisuje kraljevu kratku bolest i smrt, te ih pozvao da se vrate, budući da je njihovo poslanstvo izgubilo

¹²⁹⁴ Heymann, *George of Bohemia*, 143; za puni popis poslanika i raspravu o izvorima koji ih spominju, vidi Urbánek, *Konec Ladislava Pohrobka*, 115-116, bilj. 4. Vidi i Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 116, dok. 120. Usp. Katona, *Historia critica* 6 (13), 1210. Piccolomini je zapisao da je Nussdorf vodio 80 bijelih konja, a da je poslanstvo, u kojem su bile mnoge dvorske dame, pratilo 700 konjanika. Piccolomini, *De ortu & historia Bohemorum*, 141.

¹²⁹⁵ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 113-114, dok. 116. Ispravu su potpisali kardinal Szécsi, biskup Zagreba Toma Himfi, Augustin Salánki, palatin Ladislav Gorjanski, Nikola Iločki, Ivan Rozgonyi, *magister curiae* Mihael Ország i rizničar Benedikt Turóci.

¹²⁹⁶ Ovaj posljednji identičan je lektoru Šimunu *de Montono*, koji je u rujnu 1453. bio ambasador kralja Ladislava V. pri Svetoj Stolici. Vidi Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 323, dok. 1322 i 1323. Kasnije (1461.) isti će postati nadbiskupom Bara. Vidi Eubel, *Hierarchia catholica II*, 89.

¹²⁹⁷ Heymann, *George of Bohemia*, 148-149. Bonfini je prenio glasine o trovanju, ali je istaknuo da sam ne tvrdi da je kralj bio otrovan. Također je tvrdio da je njegova smrt bila pretkazana snoviđenjima i astronomskim fenomenima. Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 525-526. Bisticci je pak vjerovao da je kralj bio otrovan. Bisticci, *Le Vite*, 320-321. Baltazar Montschiedel rekao je poslanicima Vilima Saskog u prosincu 1457. da smatra da kralj nije umro prirodnom smrću. Fraknoi, Anna szász hercegné, 4.

¹²⁹⁸ Ferda, Jiří i dr., 111 Years of Radiology in the Heart of Europe: Czech Radiology 1896-2007, *American Journal of Roentgenology*, vol. 190, br. 6., 2008., str. 1462-1465, 1464.

svrhu.¹²⁹⁹ Budući da je upravo on obavijestio ugarske poslanike o Ladislavovoj smrti, čini se da je ipak nakon svojeg izmirenja s kraljem uspio steći visoku poziciju na dvoru, iako mu vjerojatno nije vraćena funkcija tajnog kancelara.¹³⁰⁰ Rečeno pismo ima zanimljivu povijest, budući da je do druge polovice 20. st. bilo nepoznato. Boronkai ga je uključio u zbirku Vitezovih pisama s napomenom da potječe iz nekog jugoslavenskog arhiva, te da mu ga je na mikrofilm pokazala Klára Csapodiné Gárdonyi.¹³⁰¹ Prema njenoj izjavi, pismo se nalazilo u jednoj zbirci iz 1470. godine, čije joj je mjesto čuvanja bilo nepoznato; ona sama radila je na mikrofilmu sačuvanom u Narodnoj knjižnici Széchenyi u Budimpešti.¹³⁰² Miroslav Kurelac je pak objasnio da se rukopis rečene zbirke nalazio u Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.¹³⁰³

Na temelju sadržaja rečenog pisma Szakály je pretpostavio da se Vitez izmirio s Ladislavom V. prije njegove smrti.¹³⁰⁴ Iako ne znamo kakav je bio njihov odnos nakon Vitezova hapšenja i oslobođenja, čini se da je Vitez gajio određenu naklonost prema njemu, s obzirom na to da je 1459. odlučio ispuniti želju pokojnog kralja, koji je namjeravao sagraditi vlastiti grob u varadinskoj katedrali i ondje osnovati kaptol Groba sv. Ladislava. Vitez je u molbi papi Piju II. (njegovom prijatelju Eneji Silviju Piccolominiu) naveo da je kralja u toj namjeri spriječila rana smrt, te je odlučio umjesto njega, vlastitim sredstvima, osnovati rečeni kaptol.¹³⁰⁵ Grob mu nije mogao sagraditi, budući da je Ladislav već bio pokopan u praškoj katedrali. Također, prema povjerljivom izvještaju koji je Baltazar Montschiedel, o kojem će uskoro biti riječi, dao poslanicima Vilima Saskog odmah nakon Ladislavove smrti, Vitez je naveden među odanim kraljevim pristašama, uz napomenu da je „uvijek stajao na kraljevoj strani“.¹³⁰⁶ Iako je Fraknoi taj podatak nazvao iznenađujućim, on je savršeno logičan, ako imamo na umu da je Vitez još od kraja 1453. uglavnom boravio na kraljevom dvoru i provodio njegovu politiku. Uoči ubojstva Ulrika Celjskog vjerojatno se našao u nezavidnoj situaciji – ukoliko se Ladislav Hunjadi posavjetovao s Vitezom prije tog čina, vjerojatno se

---

¹²⁹⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 201, dok. 23. Naravno, poslanstvo je izgubilo smisao samo koliko se ticalo Ugarskog Kraljevstva; glede Češkog Kraljevstva, donekle je urodilo plodom, budući da je francuski kralj uzeo luksemburško vojvodstvo pod svoju zaštitu, protiv presizanja burgundskog vojvode (Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 122-123, dok. 125 i 126). Heymann je smatrao da je upravo to bio glavni poticaj za sklapanje braka između Ladislava i Magdalene. Vidi Heymann, *George of Bohemia*, 141.

¹³⁰⁰ Szakály je primijetio da se Vitez više ne spominje s titulom tajnog kancelara, nego samo kao biskup Varadina. Međutim, nije znao kako se Vitez našao u Pragu; najviše što se usudio pretpostaviti bilo je da tamo nije odveden kao zarobljenik, što je također smatrao jednom od mogućnosti. Szakály, *Vitéz János*, 26-27.

¹³⁰¹ Boronkai, *Einleitung*, 12-13 i Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 201, dok. 23.

¹³⁰² Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 12, bilj. 12.

¹³⁰³ Kurelac, *Kulturna i znanstvena djelatnost*, 29, bilj. 20.

¹³⁰⁴ Szakály, *Vitéz János*, 26.

¹³⁰⁵ Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 320, dok. 491.

¹³⁰⁶ Fraknoi, *Anna szász hercegné*, 5.

pozvao na zasluge svoga oca prema njemu, te ga podsjetio da je upravo on pokrenuo Vitezovu karijeru. Primoran da bira između kralja i sina svog patrona, Vitez je dao podršku potonjem – ali, kako svjedoči Bonfini, tek nevoljko, naglasivši da mu kršćanska vjera brani da savjetuje ubojstvo.¹³⁰⁷ Nakon ove kratke epizode, konzistentno je nastavio raditi u korist Ladislava V. i ponovno se pridružio njegovom dvoru. Zbog toga se ne bih mogao složiti s Szakályjevom izjavom prema kojoj je Vitez uvijek bio pristaša Hunjadijeve stranke.¹³⁰⁸ Štoviše, podaci ukazuju na upravo suprotno: da je Vitez još od odlaska u Prag 1453. g. zastupao kraljeve interese, i da je uglavnom nastojao voditi umjerenu politiku usmjerenu prema ublažavanju suprotnosti između kraljeve i Hunjadijeve stranke. Glede njegova hapšenja i oslobođenja, na Ladislavovom je dvoru vladalo uvjerenje da je Vitez zaista bio nevin i da mu je hapšenjem nanesena nepravda; kraljev dvorski pjesnik Michael Beheim zapisao je: „*von wardein der pischoff/Off dises küniges hoff/auch wart gegriffen an./dem wart vnreht geton/als sich seit hot herfunden.*“¹³⁰⁹

Valja napomenuti još jedan podatak. Nedugo prije Ladislavove smrti, austrijski rizničar Konrad Hölzler pao je u nemilost, utamničen je zbog pronevjere i posjedi su mu oduzeti. Budući da je do tada Matijaš Hunjadi bio povjeren njemu na čuvanje, Ladislav V. naredio je da zarobljenik bude dopremljen iz Hölzlerovog dvorca u Prag. Tako su se, igrom slučaja, u Pragu u vrijeme Ladislavove smrti zatekli i Vitez i budući kralj Matijaš;¹³¹⁰ jedan kao utjecajni dvorjanin, a drugi kao zarobljenik.

6.2. Vitezove aktivnosti u svojstvu varadinskog biskupa 1452.-1457.

Kako smo vidjeli, u razdoblju njegove službe kao tajnog kancelara Ladislava V. Vitez nije mnogo boravio u svojoj biskupiji. Svoje osobne poslove koji su je se ticali vjerojatno je ostavio Petru iz Crkvice, što možemo zaključiti na temelju već spomenutog primjera kada je u Vitezovo ime obračunao plaćanje duga Nikole Várdaija.¹³¹¹

---

¹³⁰⁷ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 519.

¹³⁰⁸ Szakály, *Vitéz János*, 26.

¹³⁰⁹ Karajan, Theodor Georg von (ur.), *Zehn Gedichte Michael Beheim's zur Geschichte Oesterreichs und Ungerns*, U: *Quellen und Forschungen zur Vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, Wilhelm Braumüller, Beč 1849., str. 1-65., str. 63, dok. IX.

¹³¹⁰ Heymann, *George of Bohemia*, 143-144.

¹³¹¹ Kammerer, *Codex Zichy IX*, str. 442, dok. 328., 23. svibnja 1454.

Vitezova odsutnost ipak nije značila da su njegovi interesi u biskupiji bili zanemareni, niti da su sporovi s njegovim susjedima prestali. Iako je Vitez, kako je spomenuto, sklopio savez s Albertom Losoncijem, s njegovim bratom Stjepanom zametnuo je dug i ogorčen sukob. Oko Svijećnice 1454. godine naredio je svojim ljudima, redom istaknutim pripadnicima ugarskog plemstva – Ivana Peterdija, Tomu Radványija, Bernarda Dengelegija i Silvestra Bályokija – da u njegovo ime zaposjednu četiri posjeda u županiji Kraszna (Kraszna, Boroszló, Balla i Baksa). U prosvjedu koji su Stjepan Losonci i njegov sin Ladislav iznijeli pred benediktinski samostan u Cluju, spominje se da je Vitez tako učinio zbog presude koju u sporu između njega i rečenih Stjepana i Ladislava donijeli Janko Hunjadi, palatin Gorjanski i Nikola Iločki. Međutim, Stjepan i Ladislav inzistirali su na tome da je zaposjedanje bilo ilegalno, te je opat naredio Vitezu da rečene posjede vrati.¹³¹² Spomenuta presuda vjerojatno se odnosila na palatinovu presudu koja se spominje u ispravi kralja Matijaša iz 1458., prema kojoj je palatinov čovjek uveo Viteza u rečene posjede u zamjenu za 4200 florena, uz svjedoka varadinskog kaptola.¹³¹³ Stjepan Losonci očito nije pristao na takvu transakciju. U ime njegovih sinova, kćeri i supruge iznesena je žalba pred samog kralja Ladislava V. u Pragu, uz molbu da kralj parnicu ne uputi lokalnim županima ili podžupanima, budući da su to bili Toma Szécsi i Silvestar Bályoki, obojica neprijatelji tužitelja, a potonji je čak bio jedan od onih koji su u Vitezovo ime zauzeli rečene posjede. Kralj je zbog toga istragu povjerio nekim plemićima i plemićkim sucima županije Kraszna, uz napomenu da se, ukoliko se optužbe pokažu istinitima, pobrinu da posjedi budu vraćeni tužiteljima, zajedno s odštetom od 5000 florena koju su tražili, te da Vitez i navedena četvorica njegovih ljudi budu pozvani pred sud kraljeve posebne prisutnosti.¹³¹⁴ Bilo bi zanimljivo vidjeti kako je tekla ta parnica, budući da je predstojnik suda kraljeve posebne prisutnosti (*specialis presentiae*) bio veliki kancelar,¹³¹⁵ dakle kardinal Szécsi. Međutim, vjerojatno nisu poduzeti koraci protiv Viteza, budući da je on nastavio držati sporne posjede do 1457. godine, s obzirom na to da nam već spomenuta isprava iz 1458. govori da su Losonciji navedena četiri posjeda nasilno zaposjeli tijekom Vitezova zarobljeništva, te da ih nisu vratili ni nakon dolaska Matijaša na vlast.¹³¹⁶

Osim sporova sa svjetovnom gospodom, Vitez je bio umiješan i u sporove s ostalim ugarskim biskupima. Tako je biskup Vaca Vincencije Szilasi početkom 1455. pred papom

¹³¹² Varjú, *Oklevéltár Losonczi Bánffy I*, str. 676-677, dok. 475, 8. veljače 1454.

¹³¹³ Keresztury, *Compendiaria descriptio*, str. 222, dok. 20. Vidi i Bunyitay, *A váradi püspökség II*, 258; podaci su ovdje pomalo iskrivljeni.

¹³¹⁴ Varjú, *Oklevéltár Losonczi Bánffy I*, str. 677-680, dok. 476, 5. ožujka 1454.

¹³¹⁵ Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 34.

¹³¹⁶ Uz rečenu ispravu, vidi i Bunyitay, *A váradi püspökség I*, 276. Autor povlači paralelu sa stanjem nakon pogibije Ivana de Dominisa, kada su mnogi velikaši također nastojali ugrabiti posjede Varadinske biskupije.

Nikolom V. podigao tužbu protiv Viteza, kaločkog nadbiskupa Rafaela Hercega i čanadskog biskupa Petra radi presizanja na određena područja na granicama njegove biskupske ingerencije.¹³¹⁷ Kao što je već rečeno, ovakvi sporovi nisu bili rijetkost i nisu nužno predstavljali neprijateljstvo među zavađenim stranama. O tome svjedoči i incident iz sredine 1454. godine, kada je službenik već spominjanog Ivana Viteza od Nagykállóa u njegovom gradu Ajaku uhitio Vitezovog kmeta Lovru Hrvata, na optužbu izvjesnog Baltazara. Taj Ivan Vitez i naš Vitez nisu bili neprijatelji, o čemu svjedoči njihova suradnja koju smo već spominjali. Štoviše, suci i građani Ajaka pisali su Ivanu Vitezu da rečeni Baltazar, tužitelj, nije niti jedan od njih, niti kmet varadinskog biskupa, te su molili da Lovro Hrvat bude oslobođen i da mu se isplati odšteta.¹³¹⁸ Ivan Vitez vjerojatno je tako i učinio, a spomenuti Baltazar se očito njegovom službeniku lažno predstavio.

Naravno, bilo je i slučajeva kada je Vitez u parnicama nastupao kao sudac. Tako je, u jednoj od rijetkih instanci kada je boravio u svojoj biskupiji, 25. studenog 1453. u Köleséru saslušao žalbu župljana mjesta Kisvásári prema kojoj je župnik Gyarak (današnji Ghiorac) sebi prisvojio prihode nekog mlina koji pripadaju njihovoj župnoj crkvi. Budući da optuženi župnik tada nije bio prisutan da se obrani od optužbi, Vitez nije mogao donijeti presudu, pa je povjerio župnicima Árpada (rum. Arpașel) i Csegóda (rum. Cighid) da rečenom župniku poruče da prestane s uzurpacijom prihoda, a ako ima argumenata u svoju korist, da ga pozovu pred sud Vitezova vikara.¹³¹⁹ Vitez je vjerojatno tom prilikom sređivao poslove svoje biskupije koji su se nakupili tijekom njegove odsutnosti. Inače je sudovanje u njegovo ime obavljao vikar, kao i ranije. U svojstvu njegova vikara u ovom razdoblju pronalazimo novu osobu, egerskog kanonika i doktora kanonskog prava Andriju iz Bogyiszlóa.¹³²⁰

Među sporove spiritualne prirode spadao je i spor između već spominjanih Stjepana Losoncija i njegova brata Alberta, koji su se zavadili oko patronatskog prava nad župnom crkvom grada Reghina (mađ. Regén), u dijelu Transilvanije pod ingerencijom ostrogonskog nadbiskupa. Stjepan je držao tri četvrtine grada, a Albert jednu, i obojica su imali svoje

---

¹³¹⁷ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 331-332, dok. 1350.

¹³¹⁸ MOL DL 44 729, 9. lipnja 1454. Vidi Prilog D 9.

¹³¹⁹ MOL DF 278 585; vidi Prilog D 10. Sva se od navedenih mjesta nalaze u kölesérskom arhidakonatu Varadinske biskupije. Za Gyarak vidi Bunyitay, Vince, *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig, vol. III: Egyházak – A püspökség alapításától 1556. évig*, [izdavač nepoznat], Varadin 1883., 455, za Árpád Isto, 448, a za Csegőd Isto, 453. Glede mjesta koje se u ispravi naziva *Kysvasan*, u Isto, 479 stoji da je nekoć postojalo veliko (Nagy) i malo (Kis) mjesto Vásári; ta je župa u kölesérskom arhidakonatu najsličnija imenu mjesta navedenom u ispravi.

¹³²⁰ MOL DL 38 315, 24. svibnja 1455. Andrija se bavio pravnim poslovima iste obitelji (*de Wed*) kao i njegovi prethodnici na mjestu varadinskog vikara. Vidi i Kristóf, *I modi di acquistare benefici*, 305.

kandidate za mjesto župnika. Nakon što je spor trajao već neko vrijeme, papa Nikola V. povjerio ga je 22. lipnja 1451. Vitezu, opatu benediktinskog samostana u Cluju i dekanu Sibiua.¹³²¹ Upravo je ovaj posljednji donio presudu protiv Albertova kandidata, koji je na to iznio žalbu pred papu tvrdeći da dekan Sibiua ne bi trebao imati ovlasti nad njime, budući da je taj dekanat ruralan. Papa je stoga 31. listopada 1452. povjerio Vitezu, njegovom vikaru i varadinskom prepozitu da presude u rečenom slučaju.¹³²² Vitez je očito učinio sve što je mogao u korist kandidata svojeg saveznika Alberta Losoncija, ali je njegov konkurent ponovno iznio predmet pred papu, koji je 20. rujna 1453. presudio da se odluka dekana Sibiua ipak mora poštovati.¹³²³

6.3. Spor oko Zagrebačke biskupije nakon smrti Benedikta iz Zvolena

U ovom razdoblju Vitez nije igrao istaknutu ulogu u sporu oko Zagrebačke biskupije, ili u najmanju ruku ne na očit način. Međutim, zbog razumijevanja kasnijih događaja nužno je objasniti njegov tijek.

Unatoč svim prijašnjim naporima Hunjadija, Viteza i Demetrija Čupora, papa Nikola V. je 18. srpnja 1453. u kardinalskom konzistoriju na Carvajalov prijedlog odlučio da je Demetrijevo premještanje u Zagreb, kao i premještanje Benedikta iz Zvolena u Knin, poništeno.¹³²⁴ Carvajal je vjerojatno smatrao da bi daljnje potenciranje ovog sukoba samo otežalo pokretanje križarskog pohoda, koji je papa Nikola V. nastojao organizirati nakon pada Carigrada. Međutim, Benedikt je već sredinom sljedeće godine umro, što je još više zakompliciralo spor oko zagrebačke biskupske stolice. Naime, papa je 11. listopada 1454. imenovao biskupom Tomu Himfija.¹³²⁵ Do toga je jamačno došlo uz privolu kruga oko kralja Ladislava, pogotovo zato što se Toma već u ožujku 1453. nalazio u kraljevoj milosti.¹³²⁶ Kao i u vrijeme kada je bio kandidat za egerskog biskupa, Toma Himfi vjerojatno je još uvijek bio čovjek Nikole Iločkog, čiji je kancelar nekoć bio. Kako je Kubinyi primijetio,

---

¹³²¹ Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 299, dok. 1237.

¹³²² Isto, str. 313, dok. 1284.

¹³²³ Isto, str. 322-323, dok. 1420.

¹³²⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 241, dok. 229.

¹³²⁵ Isto, str. 259, dok. 245.

¹³²⁶ Isto, str. 233-234, dok. 221. Kralj je tada kmetove Tome, njegove braće i rođaka oslobodio kraljevskih nameta. Njihovi posjedi nalazili su se u Temišvarskoj i Krašovskoj županiji, i spomenuto je da su pretrpjeli velika razaranja od Osmanlija.

bilo bi logično da Iločki pokuša staviti Zagrebačku biskupiju u povjerljive ruke, budući da su se njegovi posjedi nalazili u njenoj neposrednoj blizini, u današnjoj istočnoj Slavoniji.¹³²⁷

Tomu su i zagrebački kanonici prihvatili i formalno izabrali za biskupa,¹³²⁸ a on je 2. ožujka 1455. u Rimu posvećen za biskupa.¹³²⁹ Nije poznato zašto je otišao u Rim po posvećenje, ali moguće je da među domaćim biskupima ne bi mogao pronaći nikoga tko bi ga bio voljan posvetiti, dijelom zbog toga što je najmanje dio njih smatrao Demetrija Čupora pravim zagrebačkim biskupom, a dijelom zbog svojeg prijašnjeg spora s Ladislavom Hédervárijem; svakako mu nije koristilo niti što se njegovim postavljanjem izravno kršilo patronatsko pravo grofova Celjskih. Međutim, isto je tako moguće da je Tom otišao u Rim jer je naslutio da će njegov položaj uskoro postati mnogo slabijim. Kako je već spomenuto, Ulrik Celjski je od rujna 1453. bio u kraljevoj nemilosti, a u veljači 1455. vratio se na dvor i ponovno stekao ulogu glavnog savjetnika Ladislava V. Zbog toga Toma nakon povratka iz Rima nije uspio zaposjesti zagrebačku biskupsku stolicu, budući da je Ulrik Celjski, koji je još uvijek polagao patronatsko pravo na Zagrebačku biskupiju, za biskupa postavio Baltazara Montschiedela, koji je do tada bio župnik Radovljice u današnjoj Gorenjskoj. Toma je ipak i dalje imao papinu podršku, budući da je bio legalno zaređen u Rimu, i novi papa Kalikst III. poručio je 13. srpnja 1455. dvama talijanskim biskupima i pečujskom biskupu Andriji Kálnóiju da uvedu Tomu u posjed biskupije.¹³³⁰

Od navedenih biskupa, Toma se preko zastupnika obratio biskupu Spoleta Berardu,¹³³¹ koji je poručio je raznim prelatima, uglavnom ugarskim i austrijskim, a među njima i Ivanu Vitezu, te Hunjadiju, Gorjanskom, Iločkom i drugim ugarskim i slavonskim velikašima da će svi koji nastave sprečavati Tomu u zaposjedanju Zagrebačke biskupije biti ekskomunicirani, te da Baltazar ima biti silom izbačen ukoliko se odbije pokoriti ovoj odluci.¹³³² Također, Andrija Kálnói je zaista pokušao uvesti Tomu u posjed biskupije i ekskomunicirao Baltazara i

---

¹³²⁷ Kubinyi, András, A kaposúrvári uradalom és a Somogyi megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában – Adatok a XV. századi feudális nagybirtok hatalmi politikájához, *Somogy megye múltjából*, vol. 4, 1973., str. 3-44, 21-22. Kako Kubinyi napominje, Bazilije Himfi, koji bio Tomin rođak, služio je Iločkome, i bio je podban Severina dok je Iločki bio ban. Bazilijevi sinovi Lovro i Emerik spominju se u Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 233-234, dok. 221 kao Tomina braća, ali u ovom kontekstu taj se naziv vjerojatno odnosi na bratiće ili rođake.

¹³²⁸ Isto, str. 265, dok. 251.

¹³²⁹ Isto, str. 266, dok. 253.

¹³³⁰ Isto, str. 269-270, dok. 259. O tome da je Ulrik Celjski postavio Baltazara za biskupa svjedoči i *Kronika grofova Celjskih*. Vidi Klaić, N., *Zadnji knezi Celjski*, 84.

¹³³¹ Vidi Eubel, *Hierarchia catholica II*, 241.

¹³³² Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 272-280, dok. 261. Dano 1. kolovoza 1455. u Spoletu. Zastupnik koji se u Tomino ime obratio Berardu bio je Grgur od Rybníka (mađ. Újvásár).

sve koji su mu pomagali, ali niti to nije pomoglo.¹³³³ Toma zaista nikada nije ušao u posjed Zagrebačke biskupije. U Zagrebu nije sačuvana niti jedna njegova isprava, a starija historiografija nije ga niti spominjala kao zagrebačkog biskupa. Baltazar Montschiedel je, pak, izdavao isprave u svojstvu zagrebačkog biskupa i one su ostale sačuvanim u Zagrebu.¹³³⁴

Međutim, Toma više nije mogao računati na podršku kralja Ladislava V. Nakon što su se kralj i Ulrik Celjski izmirili, obratili su pismom se Kalikstu III. i obavijestili ga da je Toma Himfi tobože prevario kralja da ima privolu grofa Ulrika za postavljanje na zagrebačku biskupsku stolicu, te da ga je kralj iz tog razloga predstavio papi. Kasnije je pak grof, s kraljevom dozvolom, na mjesto biskupa postavio Baltazara Montschiedela, kojeg je i kaptol propisno izabrao i to pismeno potvrdio papi. Kalikst je 19. rujna 1455. zadužio Carvajala, koji je upravo u to vrijeme poslan kao legat caru Fridriku i kralju Ladislavu radi organizacije križarskog pohoda, da istraži ovaj slučaj i svoje nalaze pošalje kardinalu Domenicu Capranici, koji je pak trebao u konzistoriju obavijestiti papu o tome.¹³³⁵

Ovo pismo potvrđuje nam da je Toma Himfi postavljen za biskupa mimo Ulrika Celjskog, koji je još držao patronatsko pravo nad Zagrebačkom biskupijom u obliku kakvog mu ga je dala kraljica Elizabeta. To je bilo moguće samo dok je grof bio u nemilosti Ladislava V., jer čim su se pomirili, grof je uvjerio kralja da otkáže podršku Tomi i postavio vlastitog kandidata za biskupa, prvo ga predstavivši kralju i tražeći njegovu dozvolu, budući da je takav postupak, kako je već objašnjeno, zahtijevala kraljica Elizabeta dok je prenosila patronatsko pravo na Celjske. Čini se da je prije izmirenja Ulrik Celjski imao poteškoća s provođenjem svoje vlasti u Slavoniji, i to ne samo u svojstvu patrona Zagrebačke biskupije; naime, kako sam Ulrik javio kralju, ugarski palatin i dvorski sudac zaobilazili su Ulrikove sudske ovlasti koje je imao u svojstvu slavonskog bana. Kralj je 28. veljače 1456. zabranio zagrebačkom kaptolu da u djelo provodi odluke koje zaobilaze banovu jurisdikciju.¹³³⁶

Također, čini se da je kancelarija Ladislava V. – koju je vodio kardinal Szécsi – bila svjesna da je Toma Himfi postavljen mimo patronatskog prava i da stoga nije sigurno tko ima pravo na titulu zagrebačkog biskupa. Naime, nakon što je Toma posvećen u Rimu, u

---

¹³³³ Isto, str. 289, dok. 271.

¹³³⁴ Lukinović, Andrija, Biskup Toma de Debrenthe (1454-1463), U: Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb 1995., str. 198-201, 199-200. Prvi ga je kao zagrebačkog biskupa od hrvatskih historiografa identificirao tek Ivan Krstitelj Tkalčić; stariji pisci smatrali su Baltazara Montschiedela jedinim tadašnjim biskupom.

¹³³⁵ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 281, dok. 263.

¹³³⁶ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 288, dok. 270.

eshatokolima kraljevih isprava na mjestu gdje se obično navodilo ime trenutnog zagrebačkog biskupa nalazi se lakuna,¹³³⁷ a u jednoj ispravi čak stoji „*Zagrabiensis*“, ispred čega se nalazi manja lakuna.¹³³⁸ To vjerojatno znači da, iako je grof Celjski vjerojatno brzo uvjerio kralja da podrži njegovog kandidata za biskupa, nije bilo jednostavno provesti tu odluku pravnim kanalima.

Međutim, Toma Himfi ovoga puta nije odustajao, vjerojatno se prisjećajući kako mu je egerska biskupija prije deset godina iskliznula iz ruku. Ponovno se obratio papi i optužio Carvajala da mu je teško naškodilo time što je uklonio ekskomunikaciju koju je Andrija Kálnói prethodne godine stavio na Baltazara i njegove pomagače. Carvajal je to učinio kako bi olakšao pripreme za križarski pohod koji je tada nastojao organizirati, budući da su crkvene kazne izazvale negativnu reakciju i otpor među vjernicima Zagrebačke biskupije.¹³³⁹ Unatoč potonjem, papa je Carvajalu 23. ožujka 1456. javio da ponovno proglasi crkvene kazne važećima, ukoliko su Tomine optužbe istinite i ukoliko se to može učiniti bez prevelikog skandala.¹³⁴⁰ Carvajal je tako i učinio, te se zagrebački kaptol 23. listopada iste godine obratio papi s molbom da se uklone crkvene kazne s njega, rekavši da je Ulrik Celjski postavio Baltazara za biskupa legalno, uz kraljev pristanak i u prisustvu kaptola.¹³⁴¹ Međutim, čini se da su ugarski staleži i dalje pružali žestok otpor Ulriku i njegovom kandidatu za biskupa, budući da se u kraljevskim ispravama kao zagrebački biskup, počevši od travnja 1456., kada je održan posljednji sabor prije opsade Beograda, redovito navodi Toma Himfi.¹³⁴² Međutim, dokle god su Ulrik Celjski ili, nakon njegove smrti, njegova udovica Katarina Branković kontrolirali teritorij Zagrebačke biskupije, Baltazar Montschiedel bio je jedini biskup s realnom moći.¹³⁴³

Borba oko Zagrebačke biskupije nije se vodila samo između Tome Himfija i Baltazara Montschiedela. I Demetrije Čupor nastavio je polagati pravo na nju, i ponovno je postao

---

¹³³⁷ MOL DL 13 398 i 13 446.

¹³³⁸ MOL DL 37 596. Sve tri isprave donesene su 27. svibnja 1455. Ukoliko je biskupija u vrijeme izdavanja isprave bila ispražnjena, iza njezinog naziva upisivalo bi se „*sede vacante*“ – to ovdje nije bio slučaj.

¹³³⁹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 322, dok. 303

¹³⁴⁰ Isto, str. 289, dok. 271. Carvajal je u to vrijeme uređivao razna crkvena pitanja u sklopu svoje legature u Ugarskom Kraljevstvu; primjerice, izvršio je uzdizanje crkve Sv. Marije u Budimu na rang kolegijatne. Canedo, *Un español*, 161.

¹³⁴¹ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 302, dok. 284.

¹³⁴² MOL DL 14 605, 37 628 i 37 629, 28. travnja 1456.; također i 13 425, 19. siječnja 1457.

¹³⁴³ Vidi, primjerice, Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 317., dok. 298.; 20. lipnja 1457. Baltazar je u Varaždinu izdao ispravu kojom jednome svojem sljedbeniku daje posjede kod Čazme koje je oduzeo drugome zbog nevjere. Varaždin je tada još bio u rukama Katarine Branković; vidi Pálosfalvi, Támas, Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon, *Századok*, vol. 135, 2001., str. 429-472, 441.

aktivan u prvoj polovici 1457. godine. Papa Kalikst III., koji je nastavio podržavati Tomu, objavio je 13. svibnja 1457. da je iz pouzdanih izvora doznao da je Demetrije prevario papu Eugena IV. da je od Benedikta iz Zvolena dobio pristanak na zamjenu biskupija, te je zamjenu proglasio nevažećom i zaprijetio Demetriju ekskomunikacijom ukoliko ne prestane otežavati Tomi preuzimanje biskupije, naredivši kardinalima-legatima Szécsiju i Carvajalu da uvedu potonjeg u posjed biskupije.¹³⁴⁴ Demetrijevo ponovno uključivanje u spor značilo je da je vlast Celjskih nad biskupijom, već uvelike oslabljena smrću Ulrika Celjskog, drastično oslabila,¹³⁴⁵ a mogla bi značiti i da je Demetrije sudjelovao u pobuni hunjadijevaca, pogotovo u svjetlu kasnijih događaja. Također, podrška Demetriju među lokalnim plemstvom znatno je ojačala, te je Kalikst III. 8. rujna 1457. povukao sve do tada izrečene crkvene kazne, te povjerio Carvajalu da ispita Tomu i Demetrija i prosudi koji od njih ima pravo na biskupiju. Također je priznao da je moguće da je prethodnu odluku, kojom proglašava Demetrijevo pravo na biskupiju lažnim, donio na temelju podataka za koje sada smatra da su mogli biti netočni, a naveo je i da su mu istaknuti plemići Zagrebačke biskupije javili da papine naredbe nisu imale nikakvog učinka i da se svi opiru postavljanju Tome za biskupa, te da bi radije da na toj poziciji bude Demetrije.¹³⁴⁶

Demetrija je u Rimu zastupao njegov stari prijatelj Natal iz Venecije, biskup Nina. Njih dvojica bili su toliko sigurni da će Demetrije steći papinu potvrdu da je Natal 28. rujna 1457. u Demetrijevo ime uplatio dio pristojbe za papinu potvrdu, navevši da se na imenovanje još čeka, ali da će papa narediti Carvajalu da ga provede, te da iako se oko biskupije još vodi parnica, da će ju Demetrije najvjerojatnije dobiti.¹³⁴⁷ Međutim, i Baltazar Montschiedel imao je svoje zastupnike u Rimu. U prosincu iste godine papa je ponovno promijenio mišljenje i javio Carvajalu da mu je javljeno da je Baltazar postavljen za biskupa u skladu s patronatskim pravom, uz dozvolu kralja i s pristankom kaptola, te je skinuo crkvene kazne s njega.¹³⁴⁸ Do intervencije u Baltazarovu korist vjerojatno je došlo dok je Ladislav V. još bio živ. Međutim, njegova smrt iz temelja je promijenila odnose snaga, te Baltazar više nije imao nikakve šanse da zadrži Zagrebačku biskupiju.

Ironično je što su i Toma Himfi i Baltazar Montscheidel zapravo bili na istoj strani. Oboje su bili pristaše Ladislava V., ali je Baltazar je bio Austrijanac i čovjek Ulrika Celjskog,

---

¹³⁴⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 311, dok. 294.

¹³⁴⁵ Za raspadanje domene Celjskih tijekom 1457. godine i neuspjeh Katarine Branković da ju održi na okupu, vidi Pálosfalvi, Vitovec János, 440-445.

¹³⁴⁶ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 322, dok. 303.

¹³⁴⁷ Isto, str. 327, dok. 306.

¹³⁴⁸ Isto, str. 308, dok. 308.

a Toma Himfi pripadnik ugarskih staleža i eksponent Nikole Iločkog. Niti jednome od njih nije odgovarala prevlast hunjadijevaca, te se Himfi, kao ni njegov patron, nakon pogubljenja Ladislava Hunjadija nije pridružio pobuni i nalazimo ga na popisu kraljevih pristaša okupljenih u Győru 22. rujna 1457.¹³⁴⁹ S druge strane Baltazar je nakon Ladislavove smrti bio jedini od ugarskih prelata koji je podržao kandidaturu saskog vojvode Vilima za ugarskog kralja, na temelju nasljednog prava njegove supruge Ane, koja je bila starija sestra Ladislava V., vjerojatno smatrajući da mu je ostanak Habsburga na prijestolju najbolja šansa za očuvanje zagrebačke biskupske stolice. Odmah nakon Ladislavove smrti stupio je u kontakt s već spomenutim Matijom Schlickom – bratom pokojnog Kaspara – koji je tada boravio na Vilimovom dvoru u Weimaru, te zatražio da vojvoda u Beč, gdje se Baltazar tada nalazio, pošalje povjerljive ljude.¹³⁵⁰ Poslani su kastelan Coburga Konrad Pappenheim i pravnik Henrik Leubing s uputama da koordiniraju svoje postupke s Montschiedelom. On im je dao niz savjeta,¹³⁵¹ te naveo koji su prelati i baruni odani Habsburzima, a koji su neprijateljski nastrojeni prema njima; poslanici su izvještaj s Baltazarovim uputama 13. prosinca 1457. poslali u Weimar.¹³⁵² Međutim, kako ćemo uskoro vidjeti, ovaj je projekt propao, a s njime i Baltazarove nade da će ostati zagrebačkim biskupom.

6.4. Vitezov interes za astronomiju i ostale kulturne aktivnosti tijekom vladavine Ladislava V.

Kako je već spomenuto, pridruživanje dvoru kralja Ladislava lansiralo je Viteza u visoku sferu europske diplomacije, te ga dovelo u kontakt s utjecajnim političarima poput Prokopa iz Rabštejna i Eneje Silvija Piccolominija. Međutim, ono ga je dovelo u kontakt i s ljudima drugačije struke, ali time ne i manje utjecajnim. Riječ je, prije svega, o astronomima.

Nastavljač rada Ivana iz Gmündena na Bečkom sveučilištu i jedan od vodećih astronoma druge polovice 15. stoljeća, već spomenuti Georg Peurbach, bio je prvi astronom

---

¹³⁴⁹ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 113-114, dok. 116.

¹³⁵⁰ Fraknói, Anna szász hercegné, 3.

¹³⁵¹ Ukratko, da vojvoda što prije iznese nasljedno pravo svoje supruge pred ugarske staleže, da zatraži podršku od susjednih prijateljskih vladara, prvenstveno od svoga šogora, poljskog kralja Kazimira, te da, konačno, zatraži od cara, koji je još držao Svetu krunu, da prizna Anu za Ladislavovu nasljednicu. Isto, 4

¹³⁵² Isto, 4-6. Među protivnicima Habsburga Baltazar je naveo trojicu biskupa: Vincencija Szilasija, Ladislava Hédervárijia i, zanimljivo, Matiju od Gotalovca. Za Nikolu Iločkoga je pak rekao da nije na ničijoj strani, nego da je nepouzdan i prevrtljiv.

koji je s Vitezom bio u razmjerno bliskim odnosima, a Vitezu je posvetio i nekoliko svojih spisa. Zoltán Nagy smatrao je da ga je Vitez upoznao 1452. ili 1453. tijekom sabora u Beču i pregovora s carem Fridrikom III.¹³⁵³ Ipak, čini se da je njihovo poznanstvo nije bilo slučajno i da je do njega došlo preko više posrednika. Prvi od njih bio je svakako Piccolomini. Nakon što je upoznao Viteza, preporučivao mu je brojne ljude koji su putovali na Ladislavov dvor, poput već spomenutog Niccolóa Liscija i izvjesnog Virgilija iz Brescie.¹³⁵⁴ Među ostalima, savjetovao je i već spomenutom Jurju Polikarpu Kosztolániju, nakon što ga je potonji u travnju 1455. zamolio da ga preporuči za službu u dvorskoj kancelariji, da potraži službu kod Ladislava V. i pri tome traži Vitezovu pomoć, budući da mu Piccolomini ne može pronaći službu na dvoru Fridrika III.¹³⁵⁵

Međutim, Piccolomini je Vitezu preporučio i mnogo poznatiju i utjecajnu osobu – dvorskog astrologa cara Fridrika III., Čeha Ivana Nihilija (Jan Nicka). Nihili je pratio Fridrika na krunidbu i ženidbu s Leonorom Portugalskom u Rim 1452., a moguće je da je svojim astrološkim predviđanjima utjecao na odabir datuma vjenčanja. Fridrik III. često se konzultirao s njime prije donošenja odluka. Piccolomini je, iako nije pokazivao veliko poštovanje prema astrologiji, bio u odličnim odnosima s njime.¹³⁵⁶ Još u lipnju 1451. intervenirao je da mu se dodijeli kanonikat u Olomoucu,¹³⁵⁷ koji mu je dodijeljen 1452. godine.¹³⁵⁸ Prokop od Rabštejna također je prijateljevao s Nihilijem, još i prije nego što je postao češkim kancelarom Ladislava V.¹³⁵⁹

Piccolomini je preporučio Nihilija Vitezu u siječnju 1454., budući da ga je sam Nihili za to zamolio. Naime, nakon što je kralj Ladislav V. okrunjen u Pragu krajem 1453., Nihili se

---

¹³⁵³ Nagy, *Ricerche cosmologiche*, 74.

¹³⁵⁴ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 42, dok. 7, 18. lipnja 1455. Preporuka sadrži i zabavnu igru riječima, budući da Piccolomini piše da Vitezu šalje Vergilija, ali ne onog poznatog iz Mantove, nego jednog iz Brescije, koji je, iako neizmjereno skromniji od prethodnog, ipak plemenita roda i darovita tijela i duha. Vidi i Pajorin, *I primordi della letteratura*, 822-823.

¹³⁵⁵ Fraknói, *Vitéz János*, 133. Sudeći po Kosztolánijevoj kasnijoj karijeri u službi kralja Matijaša, njegovo traženje službe urodilo je plodom. Vidi Fraknói, *Mátyás király magyar diplomatái*, 5-14.

¹³⁵⁶ Shank, *Academic Consulting*, 260-262. Autor smatra da je njihovo prijateljstvo možda bilo rezultat Piccolominijeve političke promućurnosti. Iako ne možemo znati je li Piccolomini zaista vjerovao u Nihilijeva predviđanja, očito ih je smatrao dovoljno vrijednima da ih dojavljuje kardinalu Carvajalu; tako mu je u lipnju 1453. dojavio da Nihili smatra da će husitizam u Češkoj sljedeće godine ojačati, radi nepovoljnog položaja zvijezda. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 172, dok. 97. Nihili je pak nakon Piccolominijeva odlaska u Rim 1455. zapisao da mu potonji nedostaje, jer je uživao u razgovorima s njime. Czerny, *Aus dem Briefwechsel*, str. 296-297, dok. 7. Zanimljivo je da je Nihili, kao i Piccolomini, bio pristaša Koncila u Baselu, ali s tom razlikom da mu je ostao odan sve do raspuštanja 1449. godine. Wolkan, *Der Briefwechsel II*, str. 97, dok. 36.

¹³⁵⁷ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 18, dok. 7.

¹³⁵⁸ Wolkan, *Der Briefwechsel II*, str. 97, dok. 36, bilj. a. Nakon što je olomoučki dekanat ispražnjen postavljanjem Bohuslava iz Zvole za biskupa Olomouca 1454. g., Piccolomini je intervenirao da bude dodijeljen Nihiliju. Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 491-492, dok. 290.

¹³⁵⁹ Isto, str. 349, dok. 179, str. 359, dok. 183 i str. 421, dok. 234.

odlučio zaputiti u Češku kako bi pokušao steći posjede svoje obitelji, izgubljene tijekom Husitskih ratova.¹³⁶⁰ Jamačno ga je na to potaknula revizija isprava o vlasništvu i reforma posjedovnih odnosa koju je nakon Ladislavove krunidbe pokrenuo Juraj Podjebradski;¹³⁶¹ u sladu s time, Piccolomini mu je napisao preporuku i za potonjeg.¹³⁶² Također je najavio Prokopu iz Rabštejna da će Nihili doći pred Ladislava V., te ga zamolio da se pobrine da Nihilija ne zadrži predugo na njegovu dvoru, kako se ne bi koristili Nihilijevim savjetima više od cara Fridrika.¹³⁶³ Preporuku Vitezu Nihili je vjerojatno tražio jer je potonji bio jedan od malobrojnih katolika na Ladislavovu dvoru u Pragu, a kao ugarski tajni kancelar imao je utjecaja na vladareve odluke. Kao takav, mogao je biti naklonjen Nihiliju, katoličkom kleriku, koji je nastojao steći posjede koje je njegova obitelj izgubila uslijed ratova s husitima.

Naime, iako je radio primarno za Fridrika III., Nihili je svoje usluge nudio i mnogim drugim istaknutim ljudima. Na to su ga prije svega prisiljavali financijski razlozi, budući da dvorski život nije bio jeftin; sam Nihili se u jednom od pisama Peuerbachu jadao da mnogo troši boraveći na carevu dvoru. Niti izrada spisa nije bila jeftina, budući da su pisari zahtijevali plaću za svoj rad; u istom se pismu Nihili žalio da je morao dva tjedna sam noću i danju pisati i prepisivati, jer si nije mogao priuštiti pisara.¹³⁶⁴ Njegov boravak u Češkoj u prvoj polovici 1454. urodio je plodom, budući da je stekao simpatije kralja Ladislava.¹³⁶⁵

Upravo je Nihili savjetovao Peuerbachu da potraži zaposlenje kod tog vladara, budući da je Peuerbachova financijska situacija bila još gora od Nihilijeve, te se neprestano žalio da grca u dugovima.¹³⁶⁶ Peuerbach je tijekom sljedećih nekoliko godina radio za Ladislava, ali je, slično kao i Nihili, imao i druge klijente; istovremeno je radio i za cara Fridrika III., te predavao na Bečkom sveučilištu. Nakon smrti Ladislava V., nastavio je raditi samo za cara i Sveučilište. Vjerojatno u svrhu boljeg obavljanja zadataka dvorskog astrologa, zatražio je i dobio od Sveučilišta ključ ormara u kojem su se čuvale astrološke knjige Ivana iz Gmündena.¹³⁶⁷ Također je nastavio biti u kontaktu s Nihilijem sve do smrti potonjeg 1457. godine, a s njim je i surađivao na izradi pojedinih astronomskih sprava; Nihili je njemu poslao

---

¹³⁶⁰ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 3, dok. 38.

¹³⁶¹ Heymann, *George of Bohemia*, 100-101.

¹³⁶² Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 425-426, dok. 237. Podjebradskome je Nihilija preporučio i car Fridrik III. Isto, str. 612, dok. XIX.

¹³⁶³ Isto, str. 440, dok. 253. Ipak se zadržao ondje najmanje do sredine travnja. Piccolomini je tada poručio Lisciju da uredi da se Nihiliju što prije omoguće povratak u Bečko Novo Mjesto. Isto, str. 461, dok. 273.

¹³⁶⁴ Czerny, *Aus dem Briefwechsel*, str. 292, dok. 2.

¹³⁶⁵ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 492, dok. 290.

¹³⁶⁶ Czerny, *Aus dem Briefwechsel*, str. 289-292, dok. 2.

¹³⁶⁷ Shank, *Academic Consulting*, 264-265. Na Sveučilištu Peuerbach nije predavao astronomiju, nego klasično rimsko pjesništvo. Isto, 269.

kompas (uz napomenu da mu ga mora vratiti), te ga zamolio da za njega izradi dva ili tri sunčana sata.¹³⁶⁸ Peurbach je 1456. izrazio nadu da će se njihovi vladari, Ladislav i Fridrik, uskoro pomiriti, kako bi se njih dvojica mogli češće viđati.¹³⁶⁹

Peurbach je vjerojatno preko Nihilija došao u kontakt s Ivanom Viteзом. Na jednak način kako mu je preporučio traženje zaposlenja kod kralja Ladislava, Nihili je vjerojatno odlučio pomoći mladom¹³⁷⁰ kolegi tako što ga je povezao s tim prelatom zainteresiranim za astronomiju. Vitez je tih godina uglavnom boravio na Ladislavovu dvoru, te je mogao biti i u izravnom kontaktu s Peurbachom. Nije iznenađujuće što je pokazao interes za astronomska djela, s obzirom na to da je slučaj imao veliku ulogu u njegovom usponu; nije nezamislivo da je određene zasluge za to pripisivao zvijezdama. Peurbach je za njega izradio i posvetio mu nekoliko astronomskih djela.¹³⁷¹ *Quadratum geometricum* već smo spominjali; spomenimo ovdje samo da su, iako ne možemo znati kada je to djelo nastalo, Zinner i Nagy smatrali da ga je Peurbach sastavio otprilike kada i druga dva djela o astronomskim spravama, astrolabu i sunčanom satu s kvadrantom, 1460. ili 1461. godine.¹³⁷²

Drugo djelo koje je Peurbach posvetio Vitezu, *Tabulae Waradiensis*, opsežne su tablice s datumima budućih pomrčina Mjeseca i Sunca, prilagođene varadinskom meridijanu. Prema Peurbachovoj posveti, Vitez je zatražio da se izrade jer su već postojeća djela o pomrčinama bila preopširna i preteška, tako da su bila dosadna čak i onima koji posjeduju veliko poznavanje astronomije. Peurbach je prema vlastitom priznanju djelo djelomice izradio sam, a djelomice je prilagodio i proširio starije spise o toj temi.¹³⁷³ Moguće je da Vitez taj rad nije naručio za sebe. Naime, Piccolomini je u svome spisu *De liberorum educatione*, upućenom kralju Ladislavu, preporučio potonjem da se do određene mjere upozna s astronomijom, navodeći prije svega primjere vojskovođa koji su, poznajući uzroke pomrčina, objasnili takve pojave svojim uplašenim vojnicima.¹³⁷⁴ Pogotovo u svjetlu toga što je Vitez od Peurbacha namjerno naručio jednostavno i čitko djelo, moguće je da ga je namjeravao pokloniti ili Ladislavu, ili možda Matijašu nakon što je izabran za kralja. Riječ je zapravo o prerađenoj verziji Peurbachovih tablica sastavljenih za bečki meridijan, koje su poznate u

---

¹³⁶⁸ Zinner, *Regiomontanus*, 19-20.

¹³⁶⁹ Czerny, *Aus dem Briefwechsel*, str. 302-303, dok. 9. Iz dokumenta se vidi da je Nihili tada već imao velikih problema s vidom.

¹³⁷⁰ Peurbach je 1453. napunio trideset godina. Vidi Zinner, *Regiomontanus*, 17.

¹³⁷¹ Nagy, *Ricerche cosmologiche*, 78.

¹³⁷² Zinner, *Regiomontanus*, 26; Nagy, *Ricerche cosmologiche*, 80.

¹³⁷³ Ábel, *Analecta ad historiam*, 177.

¹³⁷⁴ Shank, *Academic Consulting*, 260-261.

nizu rukopisa, a početkom 16. stoljeća su i tiskane.¹³⁷⁵ Također, ove su tablice razmjerno lošije od izvornih, bečkih; Peurbach očito nije znao točne koordinate Varadina, te su i izračuni u njima netočni. Izrađene su nekad prije 1460., budući da je prva pomrčina koju predviđaju stavljena upravo u tu godinu.¹³⁷⁶ Na kraju su završile u rukama kralja Matijaša, budući da je Peurbachov učenik Johannes Müller iz Königsberga, zvani Regiomontanus,¹³⁷⁷ rukopisu u kojem se nalazila Peurbachova posveta Vitezu dodao svoju posvetu Matijašu i poklonio mu ga.¹³⁷⁸ To bi moglo značiti da Peurbach nikad nije dostavio tablice Vitezu, nego da su ostale kod njega do njegove smrti 1461. godine¹³⁷⁹ i zatim prešle u ruke njegova učenika. Iako su neki autori¹³⁸⁰ smatrali da je Vitez u Varadinu osnovao opservatorij i koristio rečene tablice za astronomska promatranja, već smo pokazali da je tijekom vladavine Ladislava V. vrlo rijetko boravio ondje.

Vitez je također posjedovao primjerak djela *Theoricae novae planetarum*, nastalog na temelju Peurbachovog ciklusa predavanja održanog 1454. godine i kasnije proširenog.¹³⁸¹ Vitezov primjerak bio je providen njegovim grbom i sadržavao je Regiomontanusovu posvetu,¹³⁸² te je vjerojatno da mu ga je potonji poklonio nekad nakon Peurbachove smrti. Kasnije je došao u posjed Marcina Bylice, također prijatelja Ivana Viteza, koji ga je 1492. darovao Krakovskom sveučilištu. Iako ove *theoricae* nisu sadržavale ništa revolucionarno u odnosu na dotadašnje učenje o planetima, Nagy je istaknuo da je kasnijim izdavačima bilo neobično što Peurbach svoje opise kretanja planeta počinje od Sunca.¹³⁸³ Vitezovom su primjerku bile pridodane dvije astronomske tablice – u jednoj se, glede, autorstva, ukazuje na dubrovačkog astronoma albanskog porijekla Gjina Gazulića, a u drugoj na Regiomontanusa.¹³⁸⁴

¹³⁷⁵ Dadić, Znanstveni i kulturni krug, 185.

¹³⁷⁶ Zinner, *Regiomontanus*, 27.

¹³⁷⁷ Regiomontanus je mnogo cijenio Peurbacha i ponosno se nazivao njegovim učenikom. Zinner, *Regiomontanus*, 29-30.

¹³⁷⁸ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 124.

¹³⁷⁹ Zinner, *Regiomontanus*, 30. Peurbach je nedugo prije smrti poslao kardinalu Besarionu bečku verziju tablica, koje je za kardinala prepisao Regiomontanus, bez posvete Vitezu. Isto, 27.

¹³⁸⁰ Dadić, Znanstveni i kulturni krug, 185; Prokopp, *The Scholarship of Johannes Vitéz*, 347. Zinner je skeptičan prema toj mogućnosti, s obzirom na manjak dokaza. Peurbach očito nije svoja promatranja vršio u Varadinu. Zinner, *Regiomontanus*, 27.

¹³⁸¹ Isto, 22. Dadić je smatrao da je djelo dovršeno 1454. godine (Dadić, Znanstveni i kulturni krug, 184), ali Zinner na navedenom mjestu upozorava da je prošireno 1460. Predavanja nisu održana na Bečkom sveučilištu, nego u kaptolskoj školi Sv. Stjepana. Shank, *Academic Consulting*, 269.

¹³⁸² Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 124-125.

¹³⁸³ Nagy, *Ricerche cosmologiche*, 79.

¹³⁸⁴ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 125. Za kratku Gazulićevu biografiju, vidi Grmek, Mirko Dražen i Dadić, O astronomu Ginu Gazulu i dubrovačkom traktatu o astrolabu, *Analiti historijskog odjela centra za znanstveni rad Jugoslavenske akademije u Dubrovniku*, vol. 13/14, 1976., str. 53-94, 56-57.

Osim astronomskih knjiga, Vitez je tijekom vladavine Ladislava V. i neposredno nakon njega pokazivao interes i za djela o drugim područjima. U vezu s njegovim navodnom ljubavi prema propovijedanju mogao bi se dovesti kodeks s propovijedima pape Leona I. Velikog, u kojem je Vitez ostavio svoje inicijale (JEW – *Johannes Episcopus Waradiensis*) i bilješku da je knjigu vidio i ponešto emendirao u Ostrogonu 1457., a u potpunosti emendirao i napisao brojeve stranica u Varadinu 1458. g. Klára Csapodi-Gardonyi smatrala je da je Vitez tu knjigu počeo čitati dok je bio zatočenik kardinala Szécsija u Ostrogonu.¹³⁸⁵

Piccolomini je također opskrbljivao Viteza knjigama. Osim već spomenute povijesti sabora Carstva u Regensburgu, poslao mu je i jedno djelo ranokršćanskog autora Kvinta Septima Tertulijana. U pismu koje je 22. siječnja 1454. poslao Prokopu iz Rabštejna spomenuo je da mu je Vitez naložio da dade prepisati neko Tertulijanovo djelo (ne znamo o kojem je djelu riječ), te zamolio adresanta da upozori Niccolóa Liscija da će mu uskoro, po Ivanu Nihiliju koji je u to vrijeme polazio u Prag, poslati tu knjigu, kako bi ju Lisci odmah dao Vitezu.¹³⁸⁶ Istog je dana napisao i preporuku za Nihilija naslovljenu na Viteza, u kojoj spominje da je knjigu, koju je poslao u Prag po njemu, dao prepisati brzo i pomalo neuredno, jer ju je htio što brže poslati Vitezu.¹³⁸⁷ Čini se da prijepis zaista nije bio naročito kvalitetan. Desetak dana kasnije, Piccolomini je ponovno pisao Lisciju, naloživši mu da se Vitezu ispriča na lošoj kvaliteti prijepisa, te da ju objasni time što niti original nije bio u najboljem stanju, što Lisci, koji je očito vidio taj original, već zna. Također mu je naložio da poruči Vitezu da će mu, ako Vitez tako hoće, poslati i prijepise drugih djela koje posjeduje, iako u Bečkom Novom Mjestu, gdje je tada boravio, nema dobrih prepisivača.¹³⁸⁸ Moglo bi se zaključiti da je Vitez od Liscija saznao da Piccolomini posjeduje primjerak tog neimenovanog Tertulijanovog djela, s obzirom na to da je prilikom ovog prijenosa knjige upravo Lisci služio kao posrednik.

Sredinom 1450-ih, dok je Jan Panonije još bio varadinski kustos, nastala je njegova poetska prepiska s Piccolominijem. Sastoji se od četiri pjesme, u kojima dvojica korespondenata hvale jedan drugoga; Panonije je zamolio Piccolominija da mu pošalje Marcijalove epigrame, a Piccolomini njega da mu pošalje svoje pjesme.¹³⁸⁹ Scevola Mariotti smatrao je da je prilikom sabora u Bečkom Novom Mjestu 1455. upravo Vitez upoznao

---

¹³⁸⁵ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 112-113.

¹³⁸⁶ „[Nicolai] velim dicas, jussisse me Tertullianum transcribi, quem per Johannem sibi mittam ocus, Varadiensi antistiti ut exinde tradat.“ Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 421, dok. 234.

¹³⁸⁷ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 38, dok. 3; Wolkan, *Der Briefwechsel III*, str. 428, dok. 238.

¹³⁸⁸ „[Nihili] Tertulianum raptim transscriptum domino meo Varadiensi Johannes, de quo supra dixi, restituet. non est admodum correptus, quia neque exemplar integrum est, ut novisti. id tu vitii excusabis.“ Isto, str. 439, dok. 252.

¹³⁸⁹ Mariotti, *La corrispondenza poetica*, 45-46.

svojeg nećaka s Piccolominijem, jer je smatrao da bi mu tako mogao pomoći u napredovanju.¹³⁹⁰ Kao što ćemo vidjeti, Vitez će zaista dio svojih poslova povjeravati Panoniju 1460-ih godina.

U Vitezovom sjedištu, Varadinu, 1455. godine nastao je prijepis Tertulijanovog djela *Apologeticus*.¹³⁹¹ Ovo, dakle, vjerojatno nije isto djelo čiji je prijepis Piccolomini poslao Vitezu,¹³⁹² ali tim više pokazuje da je oko toga razdoblja Vitez pokazivao veliki interes za Tertulijanove spise. Na zadnjoj stranici prijepisa stoji bilješka *Ex Waradino per Briccium presbyterum de Polanka anno Domini 1455 Domino Johanni de Zredna Episcopo Sanctae Diocesis Waradiensis*. Klára Csapodi Gardonyi smatrala je da je kustos Brcko, kojeg je Vince Bunyitay pronašao među varadinskim kanonicima, istovjetan s autorom ovog prijepisa.¹³⁹³ To je vjerojatno točno, ali ovaj Brcko gotovo sigurno nije istovjetan s Brckom Ambrozijevim iz Segedina, budući da je potonji bio kanonik još 1440-ih, a prepisivač se 1455. potpisao samo kao svećenik. Također, vrijedi napomenuti da je Csapodi Gardonyi smatrala da činjenica što je ovaj prijepis nastao u Varadinu ne mora nužno značiti da je ondje postojao i skriptorij.¹³⁹⁴

Osim što je Vitez naručivao Tertulijanova djela, vjerojatno ih je i čitao i citirao. Na posljednjoj stranici varadinskog *Apologeticusa* na margini je zapisano „*deo gracias τελος 1455*“,¹³⁹⁵ što bi moglo značiti da je Vitez završio s čitanjem i emendiranjem iste godine kada je prijepis načinjen, kako je smatrala Csapodi Gardonyi.¹³⁹⁶ Možda je citirao Tertulijana u jednom od svojih govora na saboru Carstva u Bečkom Novom Mjestu 1455. godine, rekavši: „...*laudem profecto merebitur agniti erroris repudium*.“¹³⁹⁷ Moguće je da je riječ o parafrazi

---

¹³⁹⁰ Isto, 52-53.

¹³⁹¹ Na djelo je u vezu s Viteзом među prvima doveo Fraknói. Vidi Fraknói, *Váradon írt Vitéz-codex*.

¹³⁹² Tako je smatrao i Csaba Csapodi, s time da on navodi pogrešnu godinu za nastanak Piccolominijevog prijepisa (1455.) i smatra da je Vitez rečeno djelo posudio Piccolominiu, te da je potonji prijepis načinio za sebe. Csapodi, Csaba, *The Corvinian Library – History and Stock*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta 1973., 366. Piccolomini uistinu koristi glagol „*restituere*“ kada govori o tome kako će Nihili predati knjigu Vitezu; međutim, ukoliko je Csapodi u pravu, ostaje nejasno zašto se Piccolomini ispričava Vitezu za lošu kvalitetu prijepisa. Pajorin je smatrala da je Piccolomini poslao Vitezu prijepis knjige, za što mislim da je vjerojatnije. Vidi Pajorin, *I primordi della letteratura*, 823.

¹³⁹³ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 140-141. Ovaj Brcko javlja se kao kustos od 1464. godine. Kristóf, *Egyházi középírást*, 54.

¹³⁹⁴ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 68. Osim toga, prijepis je bio vrlo jednostavan i bez ukrasa. Kristóf, *Egyházi középírást*, 141.

¹³⁹⁵ Fraknói, *Váradon írt Vitéz-codex*, 245.

¹³⁹⁶ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 141.

¹³⁹⁷ Fraknói, *Joannis Vitez de Zredna*, str. 19, dok. 1. Verzija govora koju Boronkai donosi ponešto se na ovome mjestu razlikuje od Fraknóijeve, ali je citirano mjesto jednako. Također, Boronkai pomno ukazuje na citate iz djela klasičnih autora, ali one iz patrističkih i srednjovjekovnih djela uglavnom ne primjećuje; tako ni ovdje nije ukazao na Tertulijana kao mogući uzor. Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 265, dok. 7.

Tertulijanovog retka „*nonne laudem magis quam poenam merebatur repudium agniti erroris*“.¹³⁹⁸

Također, tijekom Ladislavove vladavine Vitez je bio u kontaktu i s poznatim konciliaristom, pravnikom Gregorom Heimbουργom, koji je jednom prilikom boravio kod Viteza i, prema vlastitoj izjavi, potaknuo potonjeg da kupi jednu knjigu o crkvenim koncilima, s dekretima antičkih koncila („...*temporibus Ladislai Regis apud Reverendissimam Paternitatem Vestram de Vestra benignitate manerem, eadem Paternitas Vestra librum conciliorum meo etiam suasu accedente comparavit...*“).¹³⁹⁹ Do susreta je vjerojatno došlo nakon 1454., od kada Heimburga nalazimo u službi kralja Ladislava V.¹⁴⁰⁰

---

¹³⁹⁸ Tertullianus, *Apologeticus* 12, 25.

¹³⁹⁹ Heimbург izrijeком spominje jedan dekret koncila u Kalcedonu, koji se spominje u rečenoj knjizi. Teleki, József (ur.). 1855. *Hunyadiak kora Magyarországon, vol. XI*, Emich Gusztáv Könyvnyomdájа, Budimpešta 1855., str. 245, dok. CDXXVII. Heimbург tada nije bio u dobrim odnosima s Piccolominijem, bivšim konciliaristom. Potonji se u svojoj *Historia Friderici Tertii Imperatoris* rugao Heimburgu zapisavši da je taj tijekom jednog poslanstva u Rim bos i razdrljenih prsa hodao gradom, opako psujući i Rim i papu, jer nije mogao podnijeti tamošnju vrućinu. Piccolomini, *Historia rerum Friderici III.*, 124. Također je zapisao da je Heimbург pred njemačkim saborom vrijeđao kardinala Besariona, nazvavši ga jarcem, budući da je Besarion po običaju pravoslavnih prelata nosio bradu. Isto, 127.

¹⁴⁰⁰ Kaemmerer, Walter, Heimbург, Gregor, U: *Neue deutsche Biographie, Band 8 (Hartmann-Heske)*, Duncker & Humblot, Berlin 1969., str. 274-275, 274. Za njegov život, vidi i Heymann, *George of Bohemia*, 413 i dalje.

7. SIVA EMINENCIJA

7.1. Matijaševa vladavina do 1462. godine

7.1.1. Još jedan kralj-dijete

Nakon smrti Ladislava V. 23. studenog 1457., u njegovim je zemljama došlo do vakuuma moći. Okolni vladari, s manje ili više nasljednog prava, nastojali su popuniti prazninu. Vojvoda Vilim Saski bio je oženjen Ladislavovom starijom sestrom Anom. U Ugarskom Kraljevstvu nitko ga nije smatrao izglednim kandidatom za prijestolje, osim već spomenutog Baltazara Montschiedela; niti Vilim nije uložio mnogo energije u stjecanje ugarskog prijestolja, nego se koncentrirao na stjecanje podrške za izbor za češkog kralja.¹⁴⁰¹ Poljski kralj Kazimir IV. bio je mnogo izgledniji kandidat, jer ne samo što je bio muž Ladislavove mlađe sestre Elizabete, nego i ne bi bio prvi Jagelović na ugarskom prijestolju.¹⁴⁰² Ostali kandidati bili su Ladislavovi dalji rođaci, car Fridrik i njegov brat, nadvojvoda¹⁴⁰³ Albert. Oni su pak svoje snage usmjerili na Austrijsko Vojvodstvo, a Albert je osim toga neuspješno pokušao postati moravskim markgrofom.¹⁴⁰⁴

Ivan Vitez tada je vjerojatno odvagivao svoje opcije. Iako je vjerno služio Ladislavu V., zbog njegovih veza s hunjadijevcima bilo bi rizično da na ugarsko prijestolje zasjedne netko od Habsburga. Kazimir je bio privlačna opcija, pogotovo zato što vjerojatno ne bi mnogo boravio u Ugarskoj, nego bi ondašnje poslove prepustio svojim savjetnicima. Međutim, njegov izbor vjerojatno bi doveo do nastavka unutrašnjih borbi, pogotovo zato što su hunjadijevci u rukama držali gotovo polovicu zemlje i ne bi pristali na izbor nikoga osim svojeg kandidata. Ali tko je bio njihov kandidat?

Jedini nasljednik Janka Hunjadija bilo je dijete od četrnaest godina, koje se trenutno nalazilo u Vitezovoj neposrednoj blizini – Matijaš Hunjadi. Iz Vitezove perspektive, Matijaš

---

¹⁴⁰¹ Isto, 154.

¹⁴⁰² Kubinyi, *Matthias Rex*, 29-30. Długosz je, vjerojatno nastojeći opravdati kasnije događaje i prikazati Jageloviće u najpovoljnijem svjetlu, zapisao da je čak i car Fridrik podržao Kazimirovu kandidaturu. Długosz, *Historia Polonica*, 220-221.

¹⁴⁰³ Car Fridrik je svojeg brata početkom 1453. uzdigao na rang austrijskog nadvojvode. Baum, Albrecht VI., 36.

¹⁴⁰⁴ Heymann, *George of Bohemia*, 161-162 i 176.

se činio idealnim izborom – bio je malen i neiskusn, i ako bi ga uspio nečime zadužiti, Vitez bi uz njega vjerojatno mogao imati velikog utjecaja na vlast. Matijaš, naposljetku, nije imao nikakvo nasljedno pravo na ugarsko prijestolje i bio je stranog i razmjerno skromnog porijekla.¹⁴⁰⁵ Osim toga, ako bi dao svoju podršku Matijašu, Vitez bi ujedno i povratio svoj ugled među hunjadijevcima i riješio se brige kako ukloniti nepovjerenje Habsburga. Ali morao je djelovati brzo.

Vitez je odmah stupio u vezu s hunjadijevcima, odnosno Matijaševom majkom Elizabetom Szilágyi i njenim bratom Mihaelom. Imao im je mnogo toga za ponuditi. Ne samo da je bio u Pragu, dakle u neposrednom kontaktu s Matijašem, nego je i bio u bliskim odnosima s češkim gubernatorom Jurjem Podjebradskim i mogao je steći njegovu podršku pri stavljanju Matijaša na ugarsko prijestolje. Mogao je Szilágyijima praktički uručiti Matijaša i osigurati mu podršku najjačeg susjednog vladara, koji ujedno nije imao interesa da konkurira za ugarsko prijestolje. Szilágyiji su pristali na Vitezovu ponudu i angažirali ga da pregovara s Podjebradskim.

Vitez je to i učinio, tek tri tjedna nakon Ladislavove smrti. Juraj Podjebradski pristao je podržati Matijaša za ugarskog kralja, i njegova je podrška znatno pomogla Matijaševom izboru – u najmanju ruku, Podjebradski se pobrinuo da najjači protivnici hunjadijevaca – Nikola Iločki i Jan Jiskra – ostanu podalje od izbornog sabora na rakoškom polju u siječnju 1458.¹⁴⁰⁶ Međutim, podrška je imala svoju cijenu. Podjebradski je od Matijaša tražio da se zaruči s njegovom kćeri Katarinom, što je potonji (možda na Vitezov savjet) i učinio. Također, tražio je iznos od šezdeset tisuća zlatnika, ali ga je odmah otpisao kao dio miraza svoje kćeri.¹⁴⁰⁷ Vitez je donio uvjete Podjebradskog Szilágyijima, koji na njih, po svemu sudeći, nisu imali prigovora, te je nastavio raditi s njima na stjecanju pristaša za Matijašev

---

¹⁴⁰⁵ Antonio Bonfini kasnije je pokušao „popraviti“ Matijaševo porijeklo izmislivši priču o rimskom porijeklu Hunjadijevaca. Od njega potječe Matijašev nadimak „Korvin“, budući da je Bonfini tvrdio da njegova obitelj potječe od rimskog vojskovođe Marka Valerija Korvina (Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 448 i 538 i dalje). Argumenti za to bili su činjenica da su Hunjadiji bili vlaškog, dakle rumunjskog porijekla, te da je Janko Hunjadi rođen u selu Corvinum (ili, na mađarskom, Hollós). Međutim, i Bonfini je priznao da je cijelu digresiju o porijeklu Hunjadijevaca u svoje djelo uključio radi toga što bi se Matijaš užasno ljutio ako bi mu netko prigovarao da je niska roda, što su mnogi njegovi protivnici činili. Predbacivali su mu da je neplemenita roda, da je Vlah, neki su ga zvali mješancem, jer su mu roditelji potjecali od „različitih jezika“, a posebno su plemići iz uže Ugarske govorili da neće trpjeti „vlaškog kraljevića“ na prijestolju. Isto, 542. Iako nipošto nije bio neplemenita roda, Matijašev je otac bez sumnje bio vlaškog porijekla. O Matijaševom porijeklu, vidi Lupescu, Radu, Matthias Hunyadi: from the Family Origins to the Threshold of Power, U: Farbaký, Péter, Spekner, Enikő i dr. (ur.), *Matthias Corvinus, the King – Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458-1490. Exhibition Catalogue – Budapest History Museum 19 March 2008-30 June 2008*, Budapest History Museum, Budimpešta, 2008., str. 35-50.

¹⁴⁰⁶ Heymann, *George of Bohemia*, 152-153.

¹⁴⁰⁷ Engel, P., *The Realm*, 299.

izbor.¹⁴⁰⁸ Moguće je da su Szilágyiji – kako je smatrao Kubinyi – svjesno prevarili Ladislava Gorjanskog, s kime su 12. siječnja u Segedinu sklopili dogovor prema kojem se Matijaš trebao oženiti Ladislavovom kćeri Anom.¹⁴⁰⁹ Međutim, moguće je i da su naprosto obećavali svakome sve što je htio, računajući da će kasnije biti u stanju birati što će od toga ispuniti.¹⁴¹⁰

Matijašev izbor obavljen je pod pritiskom, uz prisutnost velike hunjadijevske vojske, 24. siječnja 1458. g., a istom je prilikom Mihael Szilágyi postavljen za gubernatora.¹⁴¹¹ Podjebradski je ubrzo nakon toga doveo Matijaša na ugarsku granicu, u Strážnice na rijeci Moravi. Tamo se Matijaš 9. veljače obavezao da će, kako bi se odužio Podjebradskom za njegovu pomoć prilikom svojeg izbora za kralja, u roku od godine dana dovesti Katarinu u svoje kraljevstvo i oženiti ju čim napuni 12 godina, te ju okruniti za ugarsku kraljicu prilikom svoje krunidbe, ili će morati platiti Podjebradskom 100 000 zlatnika. Također je sklopio savez s Podjebradskim i njegovim sinovima. Ugovor su svojim pečatima, među ostalima, potvrdili Vitez, biskup Váca Vincencije Szilasi, te Elizabeta i Mihael Szilágyi.¹⁴¹²

Prema Bonfinijevoj verziji, Vitez je bio najvažniji autor ovih događaja, i upravo je on u Strážnicama održao govor kojim je u ime Ugarskog Kraljevstva pozdravio Matijaša, te ga doveo preko Morave u njegovo kraljevstvo.¹⁴¹³ Iako je govor koji Bonfini navodi gotovo sigurno izmišljen, čini se da je Vitez zaista imao najveće zasluge za uspon Matijaša na prijestolje, barem ako je suditi po tome što je njegov utjecaj u kraljevstvu strelovito porastao. Njegov se doprinos vjerojatno sastojao primarno od pridobivanja podrške Podjebradskog, iako je moguće je imao utjecaja i na papinskog legata Juana Carvajala, koji je tada još boravio u Ugarskoj i koji je Matijašu osigurao papinu podršku.¹⁴¹⁴

---

¹⁴⁰⁸ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 529-530. Bonfini je tvrdio da je Podjebradskog pri pregovorima s Vitežom pogonila pohlepa, te da je držao Matijaša kao taoca i inzistirao da za njegovo oslobađanje bude isplaćena otkupnina. To su mišljenje preuzeli i neki kasniji povjesničari, tvrdeći da je Podjebradski naplatio Matijaševo oslobađanje (primjerice, Fraknói, *Vitéz János*, 136; Kubinyi, *Matthias Rex*, 53). Ovo mišljenje ne smatram potpuno točnim. Mnogo je vjerojatnije da je Podjebradski naprosto tražio da njegova pomoć pri Matijaševom izboru bude plaćena.

¹⁴⁰⁹ Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 140-141.

¹⁴¹⁰ U prilog ovom mišljenju išla bi i činjenica da su se uskoro nakon Matijaševa stupanja na prijestolje proširile glasine da je odustao od braka s Podjebradovom kćeri Katarinom i da namjerava oženiti Anu Gorjansku. Heymann, *George of Bohemia*, 207.

¹⁴¹¹ Engel, P., *The Realm*, 298-299.

¹⁴¹² Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 573-575, dok. 279 (vidi i Kubinyi, *Matthias Rex*, 54). Precizirano je da vjenčanje ima biti izvršeno po obredu Rimske Crkve, budući da su Podjebradski i njegova obitelj bili utrakvisti. Moguće je da je ugarska strana inzistirala na ovoj klauzuli.

¹⁴¹³ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 535-536. Prema Bonfinijevoj verziji, tom je prilikom Podjebradskom predan novac za Matijaševu otkupninu.

¹⁴¹⁴ Tako je smatrao Kubinyi; vidi Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 140. Canedo navodi samo da je Carvajal bio naklonjen izboru Matijaša za kralja, kao i postavljanju Szilágyija za gubernatora, jer je smatrao da će to koristiti papinom projektu križarskog rata, i da je njegov stav utjecao je i na Kaliksta III. Canedo, *Un español*, 189-190.

Kao vješt državnik, Vitez je bio svjestan da će savez s Podjebradskim nositi određene posljedice. Gubernator Juraj Podjebradski, utrakvist, izabran je 2. ožujka 1458. za češkog kralja; njegov izbor predvodio je Zdeňek od Šternberka, jedan od najviših (katoličkih) čeških plemića.¹⁴¹⁵ Međutim, jednako kao i Matijaš, Podjebradski ne bi mogao biti pravi kralj ukoliko ga punopravni biskup ne bi okrunio. Češki biskupi (nadbiskup Praga i biskup Lytomišla) bili su utrakvisti i nisu imali papinu potvrdu, te nisu dolazili u obzir, a biskup Olomouca u Moravskoj, Protas od Boskovica, bio je tek postavljen i još neposvećen.¹⁴¹⁶ Do koje je mjere Vitez tada bio povezan s Jurjem Podjebradskim svjedoči to da su protivnici Podjebradskog smatrali da moraju spriječiti da potonjeg okrunu ili Vitez, ili biskup Wrocława Jošt od Rožmberka.¹⁴¹⁷ Podjebradski je zaista u prvoj polovici ožujka tražio Matijaša da mu pošalje biskupa radi krunidbe, i moguće je da je preko glasonoše, usmenim putem, precizirao da bi htio da mu pošalju Viteza. Matijaš je 15. ožujka pristao poslati biskupa.¹⁴¹⁸ Međutim, prije toga se oko toga konzultirao s Carvajalom, koji se nije usprotivio – što je znak da je i papa dao svoje odobrenje – ali je preporučio da biskupi prije krunidbe traže da se Podjebradski odrekne svake hereze i zakune se na odanost papi.¹⁴¹⁹ Do tada su saski vojvode već intervenirali kod pape i Carvajala, tražeći da Vitez bude spriječen da izvrši krunidbu Podjebradskog.¹⁴²⁰ Vjerojatno je upravo to razlog zašto na krunidbu u Prag nije otišao Vitez, nego biskup Győra Augustin Salánki i biskup Váca Vincencije Szilasi.¹⁴²¹

Ono što su Salánki i Szilasi – nekadašnji potkancelar kraljice Elizabete i pisar Janka Hunjadija, osobe sa posve suprotnih krajeva političkog spektra – učinili u Pragu odredilo je tijek sljedećih nekoliko desetljeća. Naime, Podjebradski je odlučno odbio odreći se bilo kakve hereze, jer se nije ni smatrao heretikom. Međutim, pristao je položiti zakletvu vjernosti papi,

---

¹⁴¹⁵ Heymann, *George of Bohemia*, 160.

¹⁴¹⁶ Isto, 162-163. Papa Kalikst III. postavio je Protasa za biskupa Olomouca 21. studenog 1457. Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 115-116, dok. 119.

¹⁴¹⁷ Tako su smatrali markgrof Albert Brandenburški i saski vojvode; Heymann, *George of Bohemia*, 162. Jošt od Rožmberka bio je kasnije jedan od najbližih suradnika Jurja Podjebradskog. Isto, 250-251.

¹⁴¹⁸ Fraknói, Vilmos (ur.), *Mátyás király levelei. Külügyi osztály, vol. 1: 1458-1479*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1893., str. 1-2. dok. 1. Također je poručio Podjebradskom da Nikola Iločki, iako je Podjebradski – kako je pisao Matijašu – intervenirao kod njega da se pokori Matijašu kao ugarskom kralju, ne pokazuje znakove pokornosti. Unatoč tome, vidljivo je da je Podjebradski ispunjavao svoju ulogu Matijaševa saveznika, i da nije to propustio spomenuti prilikom slanja molbe Matijašu da mu pošalje biskupa.

¹⁴¹⁹ Heymann, *George of Bohemia*, 167.

¹⁴²⁰ U pismu papinom nunciju i sakupljaču križarskog poreza Marinu di Fregeno, napisanom sredinom ožujka 1458., vojvoda Fridrik je tražio da kod pape intervenira da biskupi u susjedstvu Češke, a posebno Jošt i Vitez, ne izvedu Podjebradovu krunidbu; Jordan, Max, *Das Königthum Georg's von Poděbrad*, Breitkopf und Härtel, Leipzig 1861., str. 431, dok. B. Marin je 23. ožujka odgovorio da će papu o tome obavijestiti Carvajal, koji je sada u Ugarskoj, ali ako vojvoda ipak želi da i on, Marin, piše papi, neka mu pošalje pouzdanog glasnika, jer je sve svoje već razaslao. Isto, str. 431-432, dok. C.

¹⁴²¹ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. str. 8, dok. 5. Matijaš – ili radije njegovi savjetnici, vjerojatno Vitez – u pismu papi od 7. kolovoza opravdali su slanje biskupa nastojanjem da se Češku vrati u okrilje Katoličke Crkve.

ali je postavio uvjet da ju položi u tajnosti, kako među utrakvistima ne bi izbili nemiri.¹⁴²² Salánki i Szilasi pristali su na to, te su se uoči krunidbe Podjebradski i njegova supruga Ivana od Rožmitála pred dvama biskupima na Evandjelje zakleli na pokornost Rimskoj Crkvi, prema pisanom tekstu zakletve koji im je prije toga pročitao na latinskom i češkom, i koji je u ruci prilikom zaklinjanja držao Salánki. Među malobrojnim svjedocima prisutni su bili i ostala dva Matijaševa poslanika – Nikola Iločki, koji se očito u međuvremenu pokorio Matijašu, i župan Sikula Osvald Rozgonyi – te biskup Olomouca Protas od Boskovica.¹⁴²³ Nakon toga je Salánki okrunio Podjebradskog, 7. svibnja 1458.¹⁴²⁴ Ova je zakletva kasnije uzrokovala velike nevolje, budući da ju je Sveta Stolica protumačila kao odreknuće od utrakvizma, što Podjebradski nikad nije namjeravao učiniti. Teško je reći kako bi se Vitez ponio da je bio na mjestu te dvojice biskupa, ali moguće je da bi išao na ruku Podjebradskom i da ne bi inzistirao na zakletvi. Moguće je da je to još jedan razlog zašto je Carvajal spriječio njegovo slanje u Prag.

Tijekom prvih godina Matijaševe vladavine, čini se da je Matijaš radije surađivao s nižim plemstvom i nastojao učvrstiti kraljevsku vlast na štetu magnata. Budući da je kralj tada još bio dijete, takva je politika vjerojatno bila djelo njegovih savjetnika, a neki su povjesničari smatrali da se u njoj očitovao Vitezov utjecaj.¹⁴²⁵ Činjenica je da su Viteza njegovi suvremenici tada smatrali jednom od najutjecajnijih osoba u kraljevstvu, te da je put do kralja vodio preko Vitezove naklonosti. U svibnju 1458. mletački je senat pisao poslaniku u Ugarskoj, Pietru Tomasiju, da se što prije obrati Vitezu i da nastoji steći njegovu podršku glede molbe koju je imao iznijeti pred kralja (naravno, ako prethodno procijeni da bi od toga bilo koristi).¹⁴²⁶ Također, papinski legat Girolamo Lando pisao je u izvještaju papi 1462. godine da Vitezov savjet vrijedi više od moći sviju ostalih ugarskih biskupa.¹⁴²⁷ Takav je utjecaj Vitez mogao imati na mladog kralja ne samo zbog svojeg velikog međunarodnog ugleda, i uloge koju je imao u njegovom dovođenju na prijestolje, nego i zato što je Matijaš uspio relativno brzo učiniti si neprijatelja od Mihaela Szilágyja, koji je sredinom 1458. bio

---

¹⁴²² Heymann, *George of Bohemia*, 168-171.

¹⁴²³ Nagy, Iván i Nyáry, Albert (ur.), *Magyar diplomacziak emlékek Mátyás király korából*, vol. 1. *Magyar történelmi emlékek*, vol. 4, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1875., str. 22-25, dok. 16.

¹⁴²⁴ Heymann, *George of Bohemia*, 172.

¹⁴²⁵ Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 68; Pálosfalvi, *The Political Background*, 81-82.

¹⁴²⁶ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek I*, str. 26-27, dok. 18. Radilo se o tome da je senat doznao da su se prior Vrane Toma Székelyi i slavonski ban Ivan Vitovec uputili u Hrvatsku, te se Tomasi imao založiti kod kralja da njihove trupe ne diraju mletačke podanike. Za kontekst akcije Székelyija i Vitovca, vidi Grgin, *Počeci rasapa*, 88.

¹⁴²⁷ Engel, Johann Christian von, *Geschichte des Ungarischen Reiches und seiner Nebenländer*, vol. 2, Johann Jacob Gebauer, Halle 1798., str. 15-16 dok. 3; za dataciju i autorstvo isprave, vidi Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 142 i bilj. 45.

prinuđen odstupiti s mjesta gubernatora (u čemu je i Vitez igrao ulogu).¹⁴²⁸ Od sebe je udaljio i druge saveznike svoga oca, poput Ladislava Kaniškog.¹⁴²⁹

Ako je zaista radio na učvršćivanju kraljevske vlasti i smanjivanju samostalnosti magnata, Vitez je pred sobom mogao imati primjer Jurja Podjebradskog, koji je još u vrijeme Ladislava V. radio na jačanju kraljeve pozicije u Češkoj, ali se, kako je Heymann primijetio, tijekom svoje vladavine uvijek pozivao na pomoć staleža i važne odluke donosio pred saborom i u dijalogu s njime.¹⁴³⁰ Ipak, vjerojatnije je da je Vitez, radeći na slabljenju magnata i jačanju kraljevske vlasti, zapravo radio u svoju korist, budući da je prakticiranjem izravnog utjecaja na kralja mogao određivati državnu politiku. Kako je više povjesničara primijetilo, u vrijeme Matijaševa stupanja na prijestolje nitko nije očekivao da će kralj-dijete zaista vladati.¹⁴³¹ U najmanju je ruku teško procijeniti koliko je Matijaševih postupaka tijekom prve godine njegove vladavine bilo rezultat njegovih vlastitih mišljenja, a koliko mišljenja njegovih savjetnika, uključivši Viteza.

S obzirom na Vitezov utjecaj na malog kralja, čini se iznenađujućim što mu nakon Matijaševa ustoličenja nije vraćena služba tajnog kancelara. Naime, tajni kancelar bio je u to vrijeme *de facto* jedini kancelar, budući da Matijaš nije bio okrunjen te nije mogao izdavati isprave providene dvostrukim kraljevskim pečatom, kojeg je čuvao veliki kancelar. Dakle, iako je kardinal Szécsi ostao veliki kancelar, njegova se funkcija svodila na praznu titulu. Umjesto dvostrukog, koristio se tajni pečat, koji je čuvao tajni kancelar. Tu je službu tijekom prvih par godina Matijaševe vladavine obavljao Albert Vetési (od 1457. biskup Nitre, a od 1458. Vesprima), a nakon njega Nikola Bodó Györgyi, prepozit Stolnog Biograda.¹⁴³² Obojica su bili sveučilišno obrazovani: Vetési je stekao magisterij slobodnih umjetnosti u Beču, a 1450. doktorirao je građansko i kanonsko pravo u Padovi,¹⁴³³ a Györgyi je studirao slobodne umjetnosti i pravo u Beču, iako nije dovršio studij.¹⁴³⁴ Međutim, ako je Vitez zaista stajao iza

---

¹⁴²⁸ Nehring, Karl, *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich: Zum Hunyadisch – Habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, Oldenbourg Verlag, München 1975., 14; Kubinyi, *Matthias Rex*, 60-61. Pálosfalvi je smatrao da je Szilágyi izabran za gubernatora samo do Matijaševa dolaska u Ugarsku, te da je njegov mandat zapravo završio već u veljači 1458. Pálosfalvi, *The Political Background*, 81.

¹⁴²⁹ Isto, 83.

¹⁴³⁰ Heymann, *George of Bohemia*, 389.

¹⁴³¹ Engel, P., *The Realm*, 299; Kubinyi, *Matthias Rex*, 31.

¹⁴³² Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 34.

¹⁴³³ Rainer, Pál, Vetési Albert Veszprémi püspök, *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleménye*, vol. 18, 1986., str. 227-233, 228. U Beču je magistrirao 1430. godine. Iako je na listi pristupnika magistarskom ispitu 28. ožujka 1430. naveden kao odsutan (Maisel i Matschinegg, *Wiener Artistenregister*, 73), ispitu je sigurno pristupio, budući da ga kasnije nalazimo kao predavača na bečkom Fakultetu slobodnih vještina (Isto, 76 i 81).

¹⁴³⁴ Pristupio je determinaciji na Fakultetu slobodnih umjetnosti 1435., te je vjerojatno stekao titulu bakalaura (Isto, 99); iste se godine upisao na Pravni fakultet (Mühlberger i dr., *Die Matrikel*, 47), ali nakon toga o njemu

politike koja je nastojala umanjiti moć Mihaela Szilágyija i magnata, možda i nije iznenađujuće što Vitezu nije dana funkcija tajnog kancelara. Svojim naglim prelaskom na stranu hunjadijevaca nakon smrti Ladislava V. vjerojatno je prokockao svo povjerenje starih pristaša Habsburga, a ostali mu ili nisu u potpunosti vjerovali, ili su nastojali spriječiti da njegov utjecaj bude još više povećan stjecanjem tada najviše birokratske funkcije u kraljevstvu. Međutim, to Vitezu vjerojatno nije niti bilo naročito važno, budući da je već izravnim utjecajem na malog Matijaša postao jednom od „osoba iza prijestolja“.¹⁴³⁵ Štoviše, kako ćemo vidjeti, kancelarijsku funkciju Vitez je ponovno dobio tek kada je njegov utjecaj na Matijaša počeo opadati, a i tada više u honorarnom obliku.

Osim toga, postojali su i drugi načini kako je Vitez mogao povećati svoju moć. Primjerice, nakon što je njegov stari kolega Enea Silvio Piccolomini izabran za papu, Vitez je kod njega isposlovaio da ga izuzme iz jurisdikcije i kaločkog nadbiskupa (svoga metropolita) i ostrogonskog nadbiskupa (primasa i stalnog legata), kao i svih papinskih legata, te da ga podredi izravno Svetoj Stolici, i to doživotno, bez obzira na to stoluje li Vitez u Varadinskoj biskupiji, ili je preseljen u neku drugu.¹⁴³⁶ Ovo je vjerojatno bila mjera zaštite, budući da se Vitez jamačno sjećao dana provedenih u Szécsijevom zarobljeništvu, kao i Várdaijevog pokušaja da ga svrgne s mjesta varadinskog biskupa. Osim toga, Vitez je već imao dovoljno utjecaja da počne popunjavati najviše položaje u državi svojim ljudima; jedan od prvih biskupa postavljenih nakon Matijaševa ustoličenja bio je upravo Vitezov nećak Jan Panonije. Već je u ožujku 1459. Vitez dao namjestiti Panonija za svoga koadjutora u Varadinu; potonji je tada bio prepozit Titela.¹⁴³⁷ Neposredno nakon toga, nakon smrti Nikole Bariusa, postavljen je za biskupa Pečuha, unatoč tome što još nije navršio kanonsku dob od 27 godina.¹⁴³⁸ Čini se da je neko vrijeme nakon Panonijeva postavljanja, možda zbog njegove maloljetnosti, upravo

---

ondje više nema podataka. Prepozit Stolnog Biograda bio je od 1444. do svoje smrti oko 1475. Engel, P., *Magyarország világi archontológiája I*, 83.

¹⁴³⁵ Mogli bismo ovdje povući paralelu sa službom Benedikta, prepozita Stolnog Biograda, tijekom Sigismundove vladavine; iako nije držao nikakvu kancelarijsku funkciju (bio je samo kraljev „posebni savjetnik“ - *consiliarius specialis*), Benedikt je imao velikog utjecaja na dokumente koje je tajna kancelarija izdavala. Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 291. Kubinyi je pak tvrdio da je Vitez žudio za kancelarskom službom i da mu ju je Matijaš tijekom prvih godina svoje vladavine uskratio jer mu nije u potpunosti vjerovao. Kubinyi, Vitéz János: a jó humanista, 20-21. S ovime se ne bih mogao složiti; općenito smatram da tijekom toga razdoblja Matijašu, koji je 1458. tek napunio 15 godina, ne bismo trebali pripisivati dominantan utjecaj na politiku.

¹⁴³⁶ Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 319-320, dok. CCCCLXXXIX, 18. ožujka 1459.

¹⁴³⁷ Isto, str. 320, dok. CCCCXC.

¹⁴³⁸ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 111; Grgin, *Počeci rasapa*, 57; Kristóf, *I modi di acquistare benefici*, 308.

Vitez upravljao pečujskom biskupijom.¹⁴³⁹ Moguće je da je Panonije 1458. bio vršitelj dužnosti predstojnika suda kraljeve posebne prisutnosti.¹⁴⁴⁰

Jedan od prvih zadataka kojima se Vitez posvetio nakon dovođenja Matijaša na prijestolje bilo je vraćanje Svete krune. Ljeti 1458. pregovarao je o tome s carem Fridrikom.¹⁴⁴¹ Fridrik je već prije dao naslutiti da je spreman odreći se krune u zamjenu za novac.¹⁴⁴² U sklopu pregovora, 1. rujna ponudio je da će Ugarskoj vratiti obje krune – i Svetu i krunu kraljice Elizabete – a na povrat ugarskih utvrda i gradova koje je još držao (Šoprona, Fortnave, Željeznog, Vorištana, Koprštofa, Kisega i Rohunca) bio je voljan pristati u zamjenu za novčanu nadoknadu.¹⁴⁴³ Time su se pregovori, u osnovi, sveli na cjenkanje. Vjerojatno bi prije ili kasnije bili uspješno okončani, da ih pobuna ugarskih magnata u veljači 1459. nije upropastila.

Naime, već je početkom 1459. nezadovoljstvo novim kraljem kulminiralo. Nikola Iločki predvodio je nezadovoljnike i prvo je ponudio ugarsko prijestolje Jurju Podjebradskom, ili njegovom trećem sinu Henriku; međutim, Podjebradski je oboje odbio.¹⁴⁴⁴ Stoga su Iločki i drugi magnati – grofovi Szentgyörgyiji, Ivan Vitovec, Ladislav Kaniški, Martin Frankapan, biskup Transilvanije Matija od Łabyszina i drugi – 17. veljače u gradišćanskom Novigradu izabrali Fridrika III. za ugarskog kralja.¹⁴⁴⁵ Ovime su pregovori o povratu krune bili za neko vrijeme pokopani, budući da se Fridrik sam njome okrunio 4. ožujka u Bečkom Novom

---

¹⁴³⁹ Viteza kralj Matijaš naziva upraviteljem Pečujске biskupije („...*Iohannem episcopum ecclesie Waradiensis curam et administracionem episcopatus ecclesie Quinqueecclesiensis gerentem...*“) u MOL DL 15 373, 23. lipnja 1459.

¹⁴⁴⁰ Taj je sud bio u domeni kardinala Szécsija kao velikog kancelara, ali on nije njime predsjedao. Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 34. Isti je autor, međutim, kasnije ustvrdio da su podaci prema kojima bi Panonije bio na toj poziciji vrlo nesigurni, te da je moguće da je mjesto vršitelja dužnosti predstojnika tog suda uvedeno tek 1459. Kubinyi, *Matthias Rex*, 71.

¹⁴⁴¹ Fraknói, *Vitéz János*, 137-138; Nehring, *Matthias Corvinus*, 14.

¹⁴⁴² Prema Bonfiniju, car je tvrdio da je zbog posjedovanja krune pretrpio brojne ratove i štete, kao i velike troškove zbog skrbništva nad Ladislavom V., te je smatrao da ima pravo na odštetu. Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 547.

¹⁴⁴³ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 159-161, dok. 167.

¹⁴⁴⁴ Heymann, *George of Bohemia*, 206.

¹⁴⁴⁵ Kovačić, Martin Juraj (ur.), *Vestigia comitiorum apud Hungaros*, Typis Regiae Universitatis, Budim, 1790., 348-352. Pálosfalvi napominje da je Ladislav Gorjanski, se njegovo ime i pečat nalazi na ispravi o Fridrikovom izboru, umro netom prije njega. Pálosfalvi, *The Political Background*, 83. Grgin je smatrao da se Martin Frankapan pridružio pobunjenicima zbog suparništva sa svojim bratom Stjepanom, Matijaševim saveznikom. Grgin, *Počeci rasapa*, 85. Transilvanski biskup Matija, jedini prelat među pobunjenicima, bio je Poljak koji je u Ugarsku došao s Vladislavom I. i od njega dobio biskupiju; Solymosi je smatrao da je kasnije sklopio savez s Nikolom Iločkim, zbog kojeg je pristupio pobuni. Solymosi, *König Matthias Corvinus*, 290. Bonfini pak u svojem izvještaju o pobuni pokazuje koliko je nepouzdan – prema njemu, Matijaš se, kada je doznao za pobunu, posavjetovao s prijateljima svoga oca, prvenstveno Vitezom, ali i Ladislavom Kaniškim (Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 544). Kaniški je bio jedan od pobunjenika. Bonfini ga je vjerojatno naveo automatski, jednostavno prepisavši listu saveznika Janka Hunjadija.

Mjestu.¹⁴⁴⁶ Međutim, iako su pobunjenici imali velikog uspjeha na bojnopolju, njihov najistaknutiji pripadnik, Nikola Iločki, povukao se iz njihova kruga i 1. srpnja zakleo se na vjernost Matijašu. Time je pobuna uvelike izgubila impetus.¹⁴⁴⁷

Vitez je tijekom pobune bio čvrsto na Matijaševoj strani, i bio je među plemićima i prelatima koji su 10. veljače u Budimu položili zakletvu vjernosti Matijašu.¹⁴⁴⁸ Neposredno prije toga pregovarao je u Segedinu s bosanskim kraljem Stjepanom Tomašem, koji je imao poslati svoga sina Stjepana u Smederevo radi vjenčanja s Jelenom, kćerkom Đurađa Brankovića, i preuzimanja vlasti nad Srbijom. Kralj Stjepan pisao je Vitezu 10. veljače iz Jezera kraj Jajca, 13 dana nakon što je napustio Segedin (naglasio je da je cijele dane žurno jahao), da će unatoč osmanskome pritisku nastojati ostvariti rečeni plan. Također je napisao da želi Vitezu dati na znanje da je od prijatelja saznao da će Osmanlije navaliti punom snagom na Bosnu čim snijeg okopni, te da ga moli da utječe na Matijaša da mu pošalje pomoć, inače će sigurno propasti.¹⁴⁴⁹ Ovim je planom trebala biti konsolidirana obrana južnih granica Ugarske, budući da bi između Bosne i Srbije bio uspostavljen savez. Ali iako je plan uspio, sultan Mehmed II. već je 20. lipnja osvojio Smederevo, koje je budući bosanski kralj Stjepan Tomašević smio napustiti s obitelji i pokretnom imovinom.¹⁴⁵⁰ Budući da je Ugarsko Kraljevstvo bilo paralizirano unutrašnjim borbama, nije moglo pravovremeno spriječiti ili reagirati na pad Srbije. Vitezu je vjerojatno već tada bilo jasno da je Osmansko Carstvo nemoguće ignorirati, i da je za otpor istom potrebna sva energija Ugarskog Kraljevstva.

Sveta Stolica, na koju je zasjeo Vitezov stari kolega Enea Silvio Piccolomini s imenom Pija II., također je bila svjesna toga, i brzo je poduzela mjere da se rat između Matijaša i cara Fridrika što prije okonča. Kardinal Carvajal, koji je još uvijek boravio u Ugarskoj i nastojao organizirati križarski pohod,¹⁴⁵¹ predložio je da Juraj Podjebradski nastupi kao posrednik u tom sukobu. Potonjem je takva uloga odgovarala, budući da mu je trebala careva podrška radi održavanja prava utrakvista i njegovo priznanje Podjebradskog kao

---

¹⁴⁴⁶ Fraknói, *Vitéz János*, 138.

¹⁴⁴⁷ Kubinyi, *Matthias Rex*, 63-64. Kubinyi je smatrao da je Iločki pobunom naprosto nastojao pokazati Matijašu svoju moć, te se povukao iz nje nakon što mu je Matijaš priznao sve posjede koje je Iločki držao, uključivši kraljevske.

¹⁴⁴⁸ Kovačić, *Vestigia comitiorum*, 352-355.

¹⁴⁴⁹ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 171-172, dok. 176. Također je spomenuo da su ga Stjepan Várdai i transilvanski vojvoda Ivan Rozgonyi pratili do Đakova, a dalje da je nastavio sam, unatoč osmanskim zasjedama.

¹⁴⁵⁰ Olesnicki, Mihajlo Szilágyi, 34-35.

¹⁴⁵¹ Kada je papa 2. travnja 1459. poslao blagoslovljenu zastavu Carvajalu, kojom je trebao pobuditi interes za rat protiv Turaka, precizirao je da ju se smije koristiti samo za rat protiv Osmanlija, kako ju Matijaš ne bi iskoristio u ratu protiv Fridrika. Canedo, *Un español*, 209.

češkog kralja i kneza-elektora Svetog Rimskog Carstva (a i nadao se steći titulu kralja Rimljana, odnosno careva zamjenika), a trenutno mu je koristilo i stavljanje pritiska na Matijaša, zbog glasila da je potonji odustao od vjenčanja s Podjebradovom kćerkom Katarinom.¹⁴⁵² Vitez je ponovno, u društvu Osvalda Rozgonyja, poslan da pregovara s carem, ovoga puta oko mira; ta dvojica javili su Matijašu da je Podjebradski ponudio svoje posredovanje, koje je Matijaš prihvatio, a dvojici poslanika dao je puni mandat da uz to posredovanje pregovaraju s carem.¹⁴⁵³ Rezultat je bilo primirje od oko godine dana, koje je Podjebradski sklopio između Viteza i Osvalda Rozgonyja s jedne i carevih poslanika s druge strane, u Brnu, ljeti 1459. Kako ne bi ispao pristranim, u sporazumu je Podjebradski i Matijaša i Fridrika nazvao nominiranim kraljevima Ugarske.¹⁴⁵⁴ Matijaš je na te uvjete pristao, nakon što mu ih je Podjebradski poslao u pisanom obliku.¹⁴⁵⁵ Također, početkom 1461. Vitez je konačno doveo kćer češkog kralja Katarinu u Ugarsku, radi braka s Matijašem.¹⁴⁵⁶ Naime, Podjebradski je preko svoga poslanika, Zdeňeka Kostke od Postupica, izričito tražio od Matijaša da Vitez i Mihael Szilágyi budu među prelatima i barunima zaduženima za pregovore koji su imali biti održani na blagdan sv. Tome Apostola (21. prosinca 1460.) i na kojima se trebalo raspravljati o braku Matijaša i Katarine, te reafirmirati sporazum iz Strážnica o savezu dvaju vladara. Matijaš je na to pristao 25. studenog 1460.¹⁴⁵⁷ Dok bi inzistiranje na Szilágyijevoj prisutnosti (štoviše, Podjebradski ga naziva svojim bratom) moglo značiti da je Podjebradski bio svjestan da Matijaš nije jedini faktor u Ugarskom Kraljevstvu, inzistiranje na Vitezovom prisustvu potvrda je moći potonjeg, ali govori i o povjerenju koje je Podjebradski gajio prema njemu, vjerojatno još iz praških dana.

Ovakav tok događaja vjerojatno se Vitezu, s obzirom na njegove kasnije postupke, vjerojatno činio najboljim mogućim rezultatom. Savez s Podjebradskim bio je njegova platforma još otkad je započeo raditi na Matijaševom izbor za kralja, a nedavni pad Srbije učinio je sklapanje mira s carem imperativnim.¹⁴⁵⁸ Pálosfalvi je smatrao da je pobuna 1459.

---

¹⁴⁵² Heymann, *George of Bohemia*, 207-209.

¹⁴⁵³ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 9-10, dok. 7. 29. srpnja 1459.; vidi i Fraknói, *Vitéz János*, 139.

¹⁴⁵⁴ Kaprinai, István, *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae, Pars II*, Typis Joannis Thomae nobilis de Trattner, Beč 1771., str. 341, dok. XLIX. Za kontekst vidi Heymann, *George of Bohemia*, 210-211.

¹⁴⁵⁵ Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 636, dok. 313.

¹⁴⁵⁶ Fraknói, *Vitéz János*, 140; Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 21.

¹⁴⁵⁷ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 234-236, dok. 230. Zdeňek Kostka od Postupica, kao i njegov brat Albert, bio je istaknuti utrakvistički barun i diplomat iz obitelji koja je svoj uspon dugovala upravo Podjebradskom. Heymann, *George of Bohemia*, 283.

¹⁴⁵⁸ Carvajal je u to vrijeme javio papi da Ugri prijete da će sklopiti mir s Osmanlijama, budući da su pritisnuti ratom na dvije fronte; Canedo, *Un español*, 214.

predstavljala propast Vitezove antimagnatske politike,¹⁴⁵⁹ i to je vjerojatno točno, ukoliko je takva politika postojala. U svakom je slučaju Vitez preorijentirao svoja nastojanja. Pobuna je, u kombinaciji s padom Srbije, na njega vjerojatno djelovala otrežnjavajuće. Kao prvo, ona je podsjetila Viteza na nesigurnost Matijaševa položaja, što ga je upozorilo da ne vezuje svoju sudbinu isključivo uz kralja. Kao drugo, i mnogo važnije, navela ga je da od tada nastoji provoditi politiku mira s kršćanskim vladarima i orijentacije na rat s Osmanskim Carstvom. Za razliku od Matijaša, Vitez se mogao sjećati koliko su razorne bile osmanske provale kasnih 1430-ih i ranih 1440-ih, kada je Srbija bila pod osmanskom vlašću.¹⁴⁶⁰ Takva se situacija uvelike ponovila tijekom prvih godina Matijaševe vladavine.¹⁴⁶¹ Također, Vitez nije bio jedini ugarski biskup akutno svjestan opasnosti – i Albert Hángácsi počeo je utvrđivati biskupsku rezidenciju i grad Čanad već 1459., nedugo nakon preuzimanja tamošnje biskupije.¹⁴⁶² Vjerojatno je jednom od te dvojice mačvanski ban i zapovjednik Beograda Šimun Nagy poslao alarmantno pismo u svibnju 1460., u kojem kaže da je više puta pisao kralju Marijašu o tome da Osmanlije dolaze napasti Beograd, i da su se već dogovorili s bosanskim kraljem da im prepusti gazove na Savi, ali da mu Matijaš ne vjeruje. Zbog toga je molio adresanta da savjetuje kralju da na vrijeme opskrbi Beograd, jer u njemu nema ni hrane ni posade, zbog nedostatka novca.¹⁴⁶³

Osim neposredne i očite opasnosti, i nastojanja novog pape Pija II. oko organizacije općeg križarskog pohoda mogla su poslužiti kao poticaj za vođenje politike pomirbe među kršćanskim vladarima. Na Pijevom neuspjelom kongresu u Mantovi 1459. godine,¹⁴⁶⁴ Ugarsko su Kraljevstvo predstavljali knez Stjepan Frankapan te biskupi Čanada i Krbave Albert Hángácsi i Franjo Modrušanin, te ostrogonski lektor Šimun iz Trevisa; u neslužbenom svojstvu tamo se nalazio i tadašnji biskup Senja Nikola, kasnije zvan Modruški.¹⁴⁶⁵ Iako kongres u Mantovi nije urodio nikakvim plodom, Pio II. nastavio je raditi na organizaciji

---

¹⁴⁵⁹ Pálosfalvi, *The Political Background*, 84.

¹⁴⁶⁰ Za tu fazu osmansko-ugarskih ratova, vidi Szakály, *Phases of Turco-Hungarian Warfare*, 85-87.

¹⁴⁶¹ Isto, 94.

¹⁴⁶² Juhász, *Bischof Albert*, 72.

¹⁴⁶³ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek I*, str. 78-79, dok. 50. 4. svibnja 1460. Šimun Nagy od Szentmártona bio je jedan od banova Mačve 1459.-1460. Kubinyi, *Matthias Rex*, 63.

¹⁴⁶⁴ Za program križarskog pohoda Pija II., vidi Housley, *Crusading*, 119-120.

¹⁴⁶⁵ Špoljarić, Luka, Nikola Modruški avant la lettre: Društveno podrijetlo, akademski put i počeci crkvene karijere (uz prilog o slučaju živog mrtvaca u Senju), *Povijesni prilozi*, vol. 46, 2014., str. 69-94, 80. Identitet Šimuna iz Trevisa autor ne razrješava, nego samo u bilješci 45 navodi citat *Komentara* Eneje Silvija Piccolominija u kojem stoji „...*Tarvisinus quidam doctor, cui postea Pius apud Dalmatas episcopatum commisit.*“ Biskupija o kojoj je riječ je, dakako, Barska nadbiskupija, na čijem je čelu Šimun bio od 1461. Vidi Eubel, *Hierarchia catholica II*, 89 i Marini, *Degli archiatri*, 152. Nakon postavljanja za nadbiskupa neko je vrijeme služio kao generalni vikar ostrogonskog nadbiskupa. Lukcsics, *Monumenta Romana Episcopatus Vespriensis III*, str. 187, dok. 304.

križarskog pohoda, za koji su bili ključni i car, i češki kralj, i kralj Matijaš, te je paralelno s time nastavio raditi i na sklapanju mira između cara i Matijaša.¹⁴⁶⁶

Vjerojatno su ovi događaji ponukali Viteza da postigne određeni *rapprochement* s Mihaelom Szilágyijem, koji je i dalje ratovao protiv Osmanlija na južnim granicama kraljevstva. Dok se Mihael Szilágyi 6. listopada 1460. obavezao da će štititi prava Aleksandrine (od Těšina), udovice Ladislava Gorjanskog, i njihovo dvoje djece, Joba i Ane, zbog saveza koji je još ljeti 1458. sklopio s pokojnim Ladislavom, Vitez i njegov nećak Jan Panonije – koji je u međuvremenu postao biskupom Pečuha – svojim su pečatima ovjerali ispravu kojom je to potvrđeno.¹⁴⁶⁷ Vitez se vjerojatno nastojao izmiriti sa Szilágyijem, budući da ga je pobuna prethodne godine uvjerila da nije promućurno kladiti se samo na Matijaša, nego da bi trebalo igrati na više stolova. Također, postupci poput ovog uklapaju se u politiku pomirenja, kojom bi se oslobodilo više energije za rat protiv Osmanlija. Tim je veći morao biti Vitezov šok kada je Szilágyi mjesec dana kasnije zarobljen nastojeći suzbiti provalu akindžija pod zapovjedništvom Ali-bega Mihailoglua u južnu Ugarsku i nedugo nakon toga mučen i smaknut u Carigradu.¹⁴⁶⁸

7.1.2. Sklapanje mira s carem Fridrikom III. 1462. godine

Čini se da je Matijaš, međutim, imao prioritete različite od Vitezovih. Car se u međuvremenu našao u vrlo opasnom položaju, priklješten između neprijateljstva Ludovika Bavorskog (kojeg je, u ograničenom opsegu i ne izravno protiv cara, pomagao i Juraj

---

¹⁴⁶⁶ Carvajal se do tada toliko zamjerio caru da je potonji tražio da Carvajal zbog svoje pristranosti prema Ugarskoj bude opozvan s funkcije legata. Pio II. je to odbio, tvrdeći da bi time bio izazvan skandal, ali je i pisao Carvajalu da bude oprezniji i da se nastoji ne zamjeriti caru. Canedo, *Un español*, 216. Ipak, za sudjelovanje u pregovorima između cara i Matijaša papa je odredio kardinala Bazilija Besariona, koji se odmah otputio caru i zamolio Podjebradskog da oteže s pregovorima barem dokle Besarion ne stigne na njih ili pošalje nekog izaslanika, a također ga je pozvao u Beč, da s carem pregovara o pokretanju križarskog pohoda. Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 221-222, dok. 216, 26. travnja 1460. Car je također iz istog razloga pozvao Podjebradskog u Beč (Isto, str. 227-228, dok. 222). Uslijed ovakvog diplomatskog spleta, Matijaš bi ispao ratoborni *enfant terrible* koji aktivno koči pokretanje križarskog pohoda ako ne bi pristao na mir s carem.

¹⁴⁶⁷ Teleki, *Hunyadiak kora X*, str. 640-641, dok. 316. Siklós, 6. listopada 1460. Kubinyi je ovaj događaj smatrao vrlo neobičnim i smatrao je da su Vitez i Panonije sudjelovali u njemu kako bi udaljili Szilágyija od Nikole Iločkog. (Kubinyi, *Matthias Rex*, 62-63).

¹⁴⁶⁸ Olesnicki, Mihajlo Szilágyi, 101-102 i 105 i dalje. Autor argumentirano dokazuje, koristeći izvore i s osmanske i s ugarske strane, da je Szilágyi poginuo s ugarske strane Dunava, a ne tijekom provale u osmanske krajeve, kako je kralj Matijaš kasnije tvrdio, vjerojatno nastojeći umanjiti ugarski poraz i svaliti krivnju za njega na nepromišljenost svoga ujaka.

Podjebradski)¹⁴⁶⁹ i svoga brata, nadvojvode Alberta. Potonji se u proljeće 1461. našao u Ugarskoj, da bi nazočio vjenčanju Matijaša i Katarine Podjebradske, i uspio je animirati Matijaša – još uvijek adolescenta – za rat protiv cara; 10. travnja 1461. sklopili su u Budimu savez protiv Fridrika III.¹⁴⁷⁰ Matijaš je imao napasti Štajersku, a Albert Austriju, i dogovoreno je da će prvome pripasti ugarske utvde i gradovi koje je Fridrik još držao, kao i Sveta kruna, a Albertu cijela Austrija.¹⁴⁷¹ Time je rat, koji je skoro dvije godine bio prigušen, ponovno buknuo. Iako je Sveta Stolica još nastojala sklopiti mir između cara i Matijaša, potonji se čvrsto držao saveza sa svojim novopečenim prijateljem.¹⁴⁷²

Car se za pomoć obratio Jurju Podjebradskom, kojem je u to vrijeme careva podrška bila nužno potrebna, budući da su uskoro imali uslijediti pregovori sa Svetom Stolicom o potvrđivanju Baselskih kompaktata, na kojima su se zasnivala prava utrakvista na euharistiju pod obje prilike.¹⁴⁷³ Na veliko nezadovoljstvo nadvojvode Alberta i kralja Matijaša i na veliku carevu korist, Podjebradski je zaraćenim stranama 6. rujna 1461. nametnuo primirje u Laxenburgu, koje je imalo trajati do sljedećeg lipnja.¹⁴⁷⁴ Vitez nije primirje trošio uludo, nego ga je iskoristio za izmirivanje pobunjenih magnata s Matijašem; 10. veljače 1462. jamčio je, kao jedini biskup uz kardinala Szécsija, da će se Matijaš držati svojeg obećanja o aboliciji grofova Ivana i Sigismunda Szentgyörgyija od zločina koje su počinili protiv njega, prilikom izmirenja grofova s Matijašem u Ostrogonu.¹⁴⁷⁵ Malo prije nego što je primirje imalo isteći, Vitez je odlučio nastaviti raditi u korist mira, s Matijašem ili bez njega.

Fraknói je smatrao da su Matijaš i Vitez u proljeće 1462. upriličili za cara lukavi igrokaz. Prema njegovoj verziji događaja, Vitez je glumio da je otišao pregovarati s carem u Graz bez kraljeve dozvole, a Matijaš je glumio da nevoljko prihvaća mir sklopljen s carem. Naravno, i Vitez i kralj su zapravo silno željeli mir, dok je ratobornog cara trebalo ovakvom

---

¹⁴⁶⁹ Heymann, *George of Bohemia*, 253-255.

¹⁴⁷⁰ Nehring, *Matthias Corvinus*, 17.

¹⁴⁷¹ Langmaier, *Erzherzog Albrecht VI.*, 525.

¹⁴⁷² Matijaš je na zahtjev legata Carvajala pristao da u Győru dva tjedna nakon Tijelova budu održani mirovni pregovori s carem. Međutim, držao se i saveza s Albertom, te ga je pozvao da i on pošalje svoje poslanike, jer ne želi da se pregovori održe bez Albertova znanja. Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 13-14, dok. 9. 28. svibnja 1461. Nakon što je u lipnju buknuo rat, Matijaš je koordinirao ratne operacije s Albertom i slao mu trupe u pomoć. Langmaier, *Erzherzog Albrecht VI.*, 535 i 540.

¹⁴⁷³ Heymann, *George of Bohemia*, 257.

¹⁴⁷⁴ Isto, 253-254; Langmaier, *Erzherzog Albrecht VI.*, 540-541.

¹⁴⁷⁵ MOL DL 24 767. Šest jamaca – Szécsi, Vitez, palatin Mihael Ország, *magister tavarnicorum* Ivan Rozgonyi, vojvoda Transilvanije i župan Sikula Ivan Pongrác od Dengelega i rizničar Emerik Zapolja – priključili su ispravi svoje pečate, te je ovdje vidljiv Vitezov grb, s lavom *passant* u gornjem polju i ljiljanom okruženim s dvije zvijezde u donjem. Matijaš je vlastoručno potpisao ispravu. Isti su tretman tom prilikom dobili i saveznici grofova Szentgyörgyija; vidi MOL DL 15 698.

lukavštinom natjerati da pristane na njega.¹⁴⁷⁶ Iako je Fraknói obično briljantan povjesničar, stječe se dojam da je ovdje ipak dopustio da ga ponese njegov apologetski odnos prema kralju Matijašu. Naime, car je bio taj kojem je očajnički trebao mir. Njegov brat Albert još je prije isteka primirja u Laxenburgu obnovio sukobe, i moglo se predvidjeti da će se oni punom snagom nastaviti u lipnju.¹⁴⁷⁷ Vitez je zatekao cara u Grazu jer se povukao iz Donje Austrije, gdje su izbili nemiri usmjereni protiv njega; papinski legat Girolamo Lando, nadbiskup Krete, bio je tamo jer je pratio cara. S njime je, uz nazočnost legata, Vitez sklopio preliminarni mirovni ugovor 3. travnja 1462. godine.¹⁴⁷⁸ Čini se da Matijaš nije bio upućen u te događaje. Kada je doznao da je Vitez u Grazu, Matijaš mu je pisao da se Vitez što prije dođe pred njega, bez obzira na pobožnosti Velikog tjedna, jer mu nije javio ništa o pregovorima koji traju, te Matijaš ne zna što je zaključeno. Pismu je priključen nalog da Vitez ne učini ništa drugo osim da što prije dođe pred Matijaša.¹⁴⁷⁹ Ovo je Fraknói interpretirao kao himbu, umjesto kao naredbu da Vitez prestane postupati mimo kraljeve volje i odmah se vrati da opravda svoje postupke. Međutim, budući da nema potrebe da opravdavamo ičije postupke, bilo Matijaševe bilo Vitezove, najjednostavnije bi bilo ne pretpostavljati bilo kakvo skriveno značenje iza izvora i jednostavno proučiti što u njima piše.

Pismo koje je Matijaš nedugo nakon Vitezova povratka poslao svojem savezniku, nadvojvodi Albertu, otkriva nam mnogo toga o odnosu Matijaša i prelata i baruna kraljevstva. Naime, kako piše Matijaš, Vitez je sam izjavio da je otišao caru ne po kraljevoj naredbi, nego po savjetu nekih prelata i baruna kraljevstva. Tamo je mnogo toga dogovorio s carem, ali ne u kraljevo ime, nego u ime prelata i baruna. Nakon svoga povratka, rekao je kralju da nije do njega, kralja, da potvrdi ili opovrgne te sporazume, jer se tiču cijelog kraljevstva a ne samo kraljeve osobe. Štoviše, tekst sporazuma nije mu ni pokazao, nego će ga objaviti na skorašnjem saboru, koji je sazvan upravo radi toga.¹⁴⁸⁰ Iako je moguće da je Matijaš ovo napisao Albertu samo da bi opravdao kršenje saveza sa njime, najjednostavnije je prihvatiti rješenje koje se čini očitim i za koje nije potrebno uvoditi bilo kakve uvjetne pretpostavke: da

---

¹⁴⁷⁶ Fraknói, *Vitéz János*, 140-142.

¹⁴⁷⁷ Heymann, *George of Bohemia*, 322.

¹⁴⁷⁸ Nehring, *Matthias Corvinus*, 18-19.

¹⁴⁷⁹ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 17-18, dok. 12. Ovu je izjavu Nehring izvukao iz konteksta, tvrdeći da je Matijaš izjavio da je sve što je u korist Ugarskog Kraljevstva jednako službi Božjoj (Nehring, *Matthias Corvinus*, 24). Iako je zaista riječ o kontroverznoj izjavi, ona se odnosila samo na konkretnu situaciju – da Vitez smije i mora putovati tijekom Velikog tjedna kako bi došao pred njega.

¹⁴⁸⁰ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 20-21, dok. 14.

je Vitez zaista na svoju ruku, u dogovoru s drugim prelatima i barunima kraljevstva, mimo kralja otišao pregovarati s carem.¹⁴⁸¹

Vitez i njegovi saveznici jamačno su bili svjesni da će osmanski napad uskoro uslijediti. Ukoliko Matijaš to i nije smatrao nepremostivom preprekom nastavku rata s carem, Vitez je znao da bi nastavak rata protiv cara antagonizirao Podjebradskog, kojem je car bio potreban zbog nadolazećeg sukoba s papom, a niti papa ne bi gledao blagonaklono na takav razvoj događaja. Takav je rizik vjerojatno smatrao nepotrebnim, budući da se sjećao kolika je očajnička energija utrošena u obranu Beograda, a istovremeni sukob s carem, Podjebradskim i papom izbrisao bi izgleda za bilo kakvu pomoć sa zapada. Ukratko, čini se da su Vitez i njegovi saveznici procijenili da je Matijaš svojim savezom s Albertom Austrijskim zaigrao opasnu igru, te da je za dobro države nužno ispraviti ga. Moguće je, pa i vjerojatno, da su prelati i baruni kraljevstva Matijaševu politiku zaista smatrali avanturizmom i besmislenim rasipanjem energije, kojim bi se u konačnici okoristili jedino Albert Austrijski i Ludovik Bavarski. Također su vjerojatno smatrali da je kralju iznimno nerazborito upuštati se u riskantne ratove dok u kraljevstvu još ima mnogo snažnih protivnika.¹⁴⁸²

Nije teško povjerovati da je Vitez, s nekoliko desetljeća iskustva, jednostavno poznao političku konstelaciju Europe bolje od Matijaša, koji je tek napunio devetnaest godina i vjerojatno precjenjivao vlastitu moć. Matijaš vjerojatno nije uzeo u obzir da bi Juraj Podjebradski vjerojatno intervenirao u carevu korist ukoliko se pokaže da je potonji u prevelikoj opasnosti, kao što je i učinio sljedeće zime, zarativši protiv nadvojvode Alberta.¹⁴⁸³ Careva podrška Podjebradskom je jednostavno bila mnogo važnija od saveza s Matijašem, budući da je papa u ožujku 1462. proglasio Baselske kompaktate nevažećima i zaprijetio da neće priznati Podjebradskog za češkog kralja ukoliko se potonji ne odrekne utrakvizma.¹⁴⁸⁴ Također, iako je teško reći koliko je papinski legat Girolamo Lando doprinio sklapanju mira – Piccolomini je u svojim *Komentarima* vjerojatno prenapuhao ulogu svojih legata –¹⁴⁸⁵ ali je i

---

¹⁴⁸¹ I Kubinyi je smatrao da je Vitez djelovao bez kraljeva znanja. Vidi Kubinyi, Vitéz János: a jó humanista, 22.

¹⁴⁸² Papinski legat Girolamo Lando naveo je među kraljevim protivnicima 1462. godine Nikolu Iločkog i nadbiskupa Szécsija, koji je prije pružao snažnu podršku Matijašu. Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 142.

¹⁴⁸³ Kada su Bečani, u suradnji s Albertom Austrijskim, opsjeli Fridrika u Hofburgu u listopadu i studenom 1462, Podjebrad mu je odmah priskočio u pomoć s cijelom češkom vojskom i dogovorio mir 2. prosinca. Fridrik je predao Donju Austriju Albertu na upravu na sljedećih 8 godina, u zamjenu za 4000 dukata godišnjeg danka. Heymann, *George of Bohemia*, 326-329.

¹⁴⁸⁴ Isto, 267-270 i 275-277. Vidi i Nehring, *Matthias Corvinus*, 18-19.

¹⁴⁸⁵ Piccolomini, Enea Silvio, *Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*, U: Piccolomini, Enea Silvio, *Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt* i Ammannati Piccolomini, Jacopo, *Commentarii, eiusdemque epistolae*, Officina Aubriana, Frankfurt 1614., str. 1-347, 324 i 328. I Piccolomini izražava osmansku opasnost kao razlog zbog kojeg je inzistirao na sklapanju mira.

papinstvu mir između cara i Matijaša iznimno koristio budući da se organizacija križarskog pohoda konačno maknula s mrtve točke, pristankom Venecije da sudjeluje u njemu i njenom odlukom u ožujku 1463. da počne slati pomoć u novcu Ugarskom Kraljevstvu za rat protiv Osmanlija.¹⁴⁸⁶ Mir je bio preduvjet za slanje pomoći, budući da bi bilo nerazborito riskirati da Matijaš iskoristi poslani novac za rat protiv cara. Vitez je već tada bio u kontaktu s Venecijom, preko svojeg starog štićenika Jurja Polikarpa Kosztolánija,¹⁴⁸⁷ te je vjerojatno utjecao i na to da Venecija počne slati pomoć Ugarskom Kraljevstvu.

Matijaš je nakon Vitezova povratka iz Graza poslao pismo papinskom legatu, koji je imao uskoro doći u Ugarsku, vjerojatno da svojim autoritetom dodatno navede Matijaša na pristanak na sklapanje mira. Vitez je pripremio Landu teren uvjeravajući Matijaša da je legat naklonjen i njemu i njegovom kraljevstvu, ali se čini da se Matijaš i dalje nadao da će moći izbjeći davanje pristanka na sporazum – napisao je legatu da trenutno u Vácu zajedno s kraljevskim vijećem pregovara s Jiskrom, te da legat sa svojim dolaskom pričekava dok ne završi s time.¹⁴⁸⁸ Sasvim je moguće da je Matijaš računao da će u Vácu možda uspjeti privoliti prelate i barune da odbiju uvjete koje je dogovorio Vitez, a zatim odgoditi sklapanje mira. Međutim, Vitez se pokazao utjecajnijim – u Vácu je prošireno kraljevsko vijeće pristalo na dogovorene uvjete mira, a odmah nakon toga je sazvan i sabor kraljevstva koji je imao potvrditi mirovni ugovor.¹⁴⁸⁹

Matijaš je nakon toga poslao pismo caru po svojim poslanicima, prepozitu Požuna Jurju Schönbergu i župniku Budima Stjepanu Alochu (nekadašnjem austrijskom kancelaru kralja Ladislava V.), u kojem je napisao da je Vitez izložio njemu i prelatima i barunima kraljevstva – koje naziva braćom – dogovore koje je postigao s Fridrikom, pred koga je otišao po savjetu „nekih od nas“ (tekst je, kako je Matijaš napisao Albertu Austrijskom, Vitez rekao pokazati tek saboru). Zahvalio je Fridriku na mirovnom sporazumu, naglasivši da je posebno dobrodošao ovo vrijeme, kada Osmanlije napadaju. Također je napisao da prihvaća sporazum, a radit će na tome da ih prihvati i sabor koji će se uskoro sastati.¹⁴⁹⁰ Korist od mira s carem

---

¹⁴⁸⁶ Jászay, Magda, Venezia e Mattia Corvino, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenze 1994., str. 3-18, 6.

¹⁴⁸⁷ Dužd Cristoforo Moro poslao je po Polikarpu pismo Vitezu u kojem mnogo hvali njega i Jana Panonija. Pannonius, Janus, *Opusculorum pars altera*, Bartholomaeus Wild, Utrecht 1784., str. 85, dok. X. Polikarp je svoje poslanstvo u Veneciji vršio u ožujku i travnju 1462. Vidi Fraknói, Mátyás király magyar diplomatái, 8-11.

¹⁴⁸⁸ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 22-23, dok. 16.

¹⁴⁸⁹ Kubinyi, *Matthias Rex*, 68.

¹⁴⁹⁰ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 21-22, dok. 15.

pokazala se odmah, budući da se u Vácu Jan Jiskra konačno pokorio ugarskom kralju, budući da mu je car – u čijoj je službi bio od 1459. – prestao davati podršku.¹⁴⁹¹

Vitez je inzistirao na iznošenju teksta sporazuma s Fridrikom III. izravno pred sabor kraljevstva zato što taj sporazum nije vrijedio ništa bez ratifikacije. Vitez uopće nije imao mandat da pregovara, a kamoli da zaključi bilo kakav sporazum s carem, te sve što je postigao nije značilo baš ništa – a i da je imao mandat, prije ratifikacije sporazum ne bi bio pravovaljan.¹⁴⁹² Ukoliko Matijaš nije bio sklon takvom sporazumu – a sve što smo do sada iznijeli govori da nije – Vitez se mogao nadati da će ga moći zaobići obraćanjem izravno saboru, pogotovo zato što je sabor, prema Kubinyijevim nalazima, između 1458. i 1463. donosio odluke relativno samostalno u odnosu na Matijaša, koji bi najčešće samo potvrdio njegove zaključke, ponekad i bez ikakvih intervencija u tekst.¹⁴⁹³ Upravo je zato – kako je Matijaš pisao Albertu – Vitez rekao kralju da nije u njegovoj domeni, nego u domeni sabora da sporazum potvrdi ili opovrgne.

Ovo je bez sumnje bilo Vitezovo virtuosno djelo, kulminacija njegove politike pomirenja i njegove mogućnosti vođenja politike kraljevstva neovisno o Matijašu. Nikad više neće moći izvesti nešto slično. Također, ako je suditi po Matijaševim budućim postupcima, nikad mu nije u potpunosti oprošteno. Sabor se okupio u Budimu 20. svibnja i tjedan dana raspravljao; tek je kasno navečer 26. svibnja zaključeno da se carevi uvjeti mira prihvaćaju, te da će zaključci sabora biti poslani legatu Landu, koji ih je imao prenijeti caru. Mletački poslanik Tomasi to je odmah javio svojim nadređenima, dodavši da je sabor zaključio da novac, koji je car tražio u zamjenu za krunu, neće biti isplaćen prije kraja godine, jer ne može biti prije toga prikupljen; poslanik je u vezi toga dodao da kralj Matijaš uopće nema novaca.¹⁴⁹⁴ Uistinu, sabor je raspisao prikupljanje posebnog poreza u korist otkupljivanja Svete krune od cara.¹⁴⁹⁵ Vitez se nakon toga osobno angažirao glede pridobivanja podrške plemstva tom porezu, odaslavši brojna pisma plemićima u kojima ih potiče da doprinesu projektu vraćanja Svete krune, tvrdeći da će njen povrat omogućiti ugarskom plemstvu da se slobodnije i složnije bori protiv Osmanlija, čijim je napadima – kako je napisao u pismu

---

¹⁴⁹¹ Engel, P., *The Realm*, 300. O Jiskrinom pokoravanju Matijaš je pisao i u spomenutom pismu nadvojvodi Albertu. Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 21, dok. 14. Vidi i Oslanský, *Portrét Jána Jiskru*, 85.

¹⁴⁹² Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, 40.

¹⁴⁹³ Kubinyi, *Matthias Rex*, 68.

¹⁴⁹⁴ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek I*, str. 141-143, dok. 88. 27. svibnja 1462. Nekoliko dana poslije pisao je mletačkoj vlasti da mnogi sumnjaju da će Matijaš uopće moći platiti caru za povratak krune, jer je vrlo siromašan („...io vedo *Serenissimo Principe questo Serenissimo Re de Hungaria summamente povero de danari*“). Isto, str. 144, dok. 90. 29. svibnja 1462.

¹⁴⁹⁵ Kubinyi, *Matthias Rex*, 68.

nekom transilvanskom plemiću – izložen i sam Vitez.¹⁴⁹⁶ Također je poslao pismo Carvajalu, koji je u međuvremenu opozvan u Rim, javljajući mu o postignućima gleda pokoravanja Jiskre i pristanka sabora na uvjete mira s Fridrikom III., ali i moleći ga da radi kod pape na slanju pomoći Ugarskom Kraljevstvu (koje naziva Carvajalovom adoptivnom domovinom) protiv Osmanlija, za koje česte i sigurne glasine kažu da su već na putu i da se približavaju, da je Dunav pun njihovih brodova, i da su već podigli nebrojene šatore na obali.¹⁴⁹⁷

Početak lipnja u Budim je pristigao i legat Lando. Prilikom audijencije kod kralja, pozdravni govor održao je pečujski biskup Jan Panonije, rekavši da je Vitez već pripremio kralja na legatov dolazak i objasnio mu njegove razloge, te mu u ime kralja, prelata i baruna odgovorio da se legat čim prije vrati caru i poruči mu da su spremni na sklapanje mira.¹⁴⁹⁸ Time ne samo da je ukazao legatu da mu je Vitez već pripremio teren, nego je i ukazao na ulogu prelata i baruna u cijelom procesu sklapanja mira. Vitez je nastavio biti u kontaktu izravno s carem. Mletački poslanik javio je svojoj vladi da je legat 7. lipnja napustio Budim noseći caru zaključke sabora, ali da već sada može reći da će car na njih sigurno pristati, jer je u Budim stiglo carevo pismo biskupu Varadina, dakle Vitezu, u kojem car potvrđuje sve uvjete.¹⁴⁹⁹ Nije iznenađujuće što je Lando tada, kako je već spomenuto, pisao papi da Vitezov savjet vrijedi više od moći svih ugarskih biskupa.

Ovo pismo, uz ostale, pokazuje i da je Vitez bio u izravnom kontaktu s mletačkim poslanikom i davao mu povjerljive informacije, naravno one koje su mogle navesti Veneciju da šalje pomoć za rat protiv Osmanlija.¹⁵⁰⁰ Također je bio akutno svjestan osmanskog napredovanja i velike opasnosti za Ugarsko Kraljevstvo. Još u noći 27. svibnja, netom nakon što je poslao pismo mletačkoj vladi u kojem javlja o pristanku ugarskog sabora na uvjete mira s carem, poslanik Tomasi napisao je još jedno pismo, rekavši da mu je Vitez prenio poruku od kralja da je preko Srbije doznao da je sultan s vojskom došao do Sofije, te od vlaškog kneza nije primio nikakve vijesti, što kralj smatra zabrinjavajućim.¹⁵⁰¹ Nekoliko tjedana kasnije, Tomasi je pisao da su Vitezu stigle vijesti s njegovih posjeda u blizini Vlaške da je sultan s

---

¹⁴⁹⁶ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 208, dok. 31.

¹⁴⁹⁷ Isto, str. 210, dok. 34. Carvajal je napustio Ugarsku u rujnu 1461. Canedo, *Un español*, 217-218.

¹⁴⁹⁸ Pannonius, J., *Opusculorum pars altera*, 54-58, pogrešno datirano. Vidi i Birnbaum, *Janus Pannonius*, 145.

¹⁴⁹⁹ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomaciai emlékek I*, str. 146, dok. 91. 14. lipnja 1462.

¹⁵⁰⁰ Venecija je slala pomoć izravno Matijašu (Isto, str. 148-149, dok. 93. 16. lipnja 1462.), ali se angažirala i kod pape da slanje pomoći ostalih talijanskih država bude ubrzano. Isto, str. 150-151. 28. lipnja 1462. Na to su je vjerojatno ponukala Tomasijeva pisma o kraljevom siromaštvu.

¹⁵⁰¹ Isto, str. 143, dok. 89.

vojskom i artiljerijom, kao i mnogo municije, ušao u Vlašku, te da se širi glas da kreće na Beograd.¹⁵⁰²

Iako je Vitez djelovao pravovremeno svojom mirovnom inicijativom, ipak nije uspio spriječiti pad Vlaške. Sultan Mehmed II. osobno je, na čelu velike vojske, osvojio tu zemlju i istjerao iz nje kneza Vlada III. Drakulu, koji se sklonio kod Matijaša. U Vlaškoj je ostavio Ali-bega Mihailoglua kao namjesnika, sa zadatkom da na prijestolje postavi Vladovog brata Radua III.¹⁵⁰³ Iako se ugarska vojska pokrenula, Matijaševa reakcija bila je mlaka: internirao je Vlada i priznao Radua za vlaškog kneza. Vlaška je ostala osmanskim vazalom.¹⁵⁰⁴ Vitez je sudjelovao u ovom Matijaševom pohodu, budući da je u knjizi koju je tada čitao ostavio bilješku da je s čitanjem završio 27. rujna 1462. u Sibiu.¹⁵⁰⁵ Njegovo sudjelovanje moglo bi značiti da je upravo on bio jedan od motivatora pohoda. Nakon njegova neuspjeha, od ugarskih vazalnih država jedino je Bosna ostala izvan osmanske sfere, a i odnosi njenog novog kralja Stjepana Tomaševića s Matijašem nisu bili dobri.¹⁵⁰⁶ U proljeće 1462. Vitez je pridonio njihovom izmirenju. Papa, koji je doprinio Matijaševom sporu s Tomaševićem jer je poslao legata da potonjeg okruni mimo Matijaševe volje,¹⁵⁰⁷ naložio je Vitezu sredinom siječnja 1462. da kod Matijaša intervenira u korist bosanskog kralja, kako bi ga Matijaš uzeo pod svoju zaštitu. Vitez je odgovorio da je papino pismo Matijašu stiglo istovremeno s bosanskim poslanicima, te da je Tomašević ponovno u kraljevoj milosti.¹⁵⁰⁸

---

¹⁵⁰² Isto, str. 147, dok. 92. 15. lipnja 1462. Kao i obično, Tomasi je dodao vlastitu misao: da smatra da vlaški knez, čak i ako mu transilvanske trupe priskoče u pomoć, ne može pobijediti sultana i da se samo može moliti Boga za pomoć.

¹⁵⁰³ Babinger, *Mehmed der Eroberer*, 219-222. Osmanskom osvajanju prethodilo je otkazivanje danka od strane Vlada III. i otvoreni napad na osmanske tvrđave uz Dunav zimi 1461.-1462. Također, zanimljivo je da je Nikola Modruški u jednome od svojih spisa prikazao Vlada III. kao pobjednika u ovom ratu, što također govori o važnosti propagande u međunarodnoj politici 15. stoljeća. Manea-Grgin, Castilia, Biskup Nikola Modruški o vlaškom knezu Vladu III. Drakuli-Tepešu te o podrijetlu i jeziku Rumunja, *Povijesni prilozi*, vol. 28, 2005., str. 107-133, 117-121.

¹⁵⁰⁴ Engel, P., *The Realm*, 301; Szakály, Phases of Turco-Hungarian Warfare, 95-96. U slavu toga što je Matijaš Drakulu bacio u lance, Jan Panonije sastavio je radosni epigram, nazvavši svrgnutog kneza tiraninom i istovremeno pozvavši Matijaša da se što prije vrati kući, jer ga to mole njegova zaručnica Katarina Podjebradska i majka Elizabeta. Pannonius, *Epigrammata*, 88-89. Očito je cilj ovog epigrama bio prikazati Matijašev pohod opravdanim i uspješnim, iako nije nimalo naškodilo Osmanlijama. Štoviše, postoje mišljenja da je Matijaš namjerno dopustio Drakulin poraz od strane Osmanlija kako bi potonjeg kaznio zbog neposlušna i šteta nanesenim ugarskim podanicima (Manea-Grgin, Biskup Nikola Modruški, 123-124). Fama o Drakuli kao „tiraninu“ bila je proširena među ondašnjim humanistima, te ga takvim naziva i Nikola Modruški (Isto, 126).

¹⁵⁰⁵ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 145-146.

¹⁵⁰⁶ Vidi Babinger, *Mehmed der Eroberer*, 232-233; Szakály, Phases of Turco-Hungarian Warfare, 94-95;

¹⁵⁰⁷ Vidi prethodnu bilješku; u vezi s time Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 358, dok. DXXXIX.

¹⁵⁰⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 209, dok. 33. O tome je Vitez pisao i Carvajalu u već spomenutom pismu. Vidi Isto, str. 210, dok. 34. Krajem svibnja 1462. Matijaš je pisao Carvajalu da je na papin i Carvajalov nagovor pristao vratiti bosanskog kralja u svoju zaštitu, unatoč zločinima koje su, kako Matijaš kaže, Tomašević i njegov otac počinili protiv Matijaša i cijelog kršćanstva. Fraknoi, *Mátyás király levelei*, str. 35, dok. 27.

7.2. Kulminacija spora oko zagrebačke biskupije

Za razliku od Baltazara Montschiedela i Tome Himfija, pa i Viteza, Demetrije Čupor je, po svemu sudeći, ostao pobornikom hunjadijevske stranke i nakon izbijanja pobune 1457. g. Već 3. siječnja 1458. nalazimo ga kako u svojstvu zagrebačkog biskupa podjeljuje posjede svojim ljudima.¹⁵⁰⁹ Podržavali su ga Mihael Szilágyi,¹⁵¹⁰ a kasnije i Ivan Vitovec, vojskovođa u službi Ulrika Celjskog koji je ubrzo nakon ubojstva potonjeg zaposjeo većinu njegovih posjeda u Slavoniji, a ubrzo po dolasku Matijaša na prijestolje primljen je u kraljevu službu kao slavonski ban.¹⁵¹¹ Demetrije je također u drugoj polovici 1458., svakako nakon 8. travnja,¹⁵¹² izbacio iz kanoničkog zbora niz kanonika njemačkog porijekla, te na njihovo mjesto postavio svoje saveznike. Rečeni kanonici, među kojima se nalazio i već spomenuti Ivan Aloch od Steina, žalili su se papi Piju II. na taj postupak, rekavši da je Demetrije tako postupio s njima samo zato što su Nijemci, pod izgovorom da stranci u Ugarskoj ne smiju držati nikakve svjetovne ili crkvene službe, za što kažu da se tada govorilo po Ugarskom Kraljevstvu. Također su tvrdili da Demetrije, iako nastupa kao zagrebački biskup, nema titule niti je u biskupiju uveden, i da ih je iz kaptola izbacio nasilno, uz suradnju ostatka kanoničkog zbora.¹⁵¹³ Moguće je da je riječ o starim pristašama Baltazara Montschiedela, koje je Demetrije po preuzimanju biskupije nastojao zamijeniti vlastitim pristašama. Ipak, dio njih kasnije se vratio.¹⁵¹⁴ Jedan od njih, Fridrik Aprech, odbio je priznati Demetrija za biskupa i vratiti se u biskupiju, iako mu je kaptol naredio da tako učini. Čini se da je taj prešao na stranu

---

¹⁵⁰⁹ MOL DF 231 401.

¹⁵¹⁰ U Rimu je 11. svibnja 1458. u ime gubernatora Szilágyija iznesena molba papi da dvojicu Demetrijevih poslanika i kapelana primi u zbor svojih akolita i kapelana. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 338, dok. 318. Također, Szilágyi je 18. siječnja iste godine naredio udovici Ulrika Celjskog da počne zagrebačkom kaptolu isplaćivati desetinu s međimurskih posjeda, od koje je Ulrik bio doživotno izuzet; Isto, str. 303, dok. 286.

¹⁵¹¹ Demetrije je 18. 4. 1458. ispravom izdanom u Čazmi darovao slavonskom banu Janu Vitovcu mnoge darove i povlastice – među ostalim, jednu biskupsku utvrdu i titulu komesa biskupskog komitata Dubrave s pripadajućim prihodima i posjedima – zbog mnogih usluga koje mu je u Vitovec pružio glede okupljanja biskupskih posjeda koji su u prošlosti bili rasuti i otuđeni. MOL DL 34 211. Također, papa Pio II. je 1464. spomenuo da je osudio Vitovca, Demetrijeva brata Jurja Čupora, i još neke plemiće na plaćanje troškova koje je Toma pretrpio zbog njih. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 493, dok. 442. Matijaš je u svoju službu nakon dolaska na prijestolje primio brojne sljedbenike Celjskih, poput Vitovca; Pálosfalvi je smatrao da je autor politike izmirenja s bivšim neprijateljima bio upravo Vitez. Pálosfalvi, *The Political Background*, 80-81, posebno bilj. 5.

¹⁵¹² Imena nekih od izbačenih kanonika nalaze na popisu kanonika nastalom toga dana u Zagrebačkom kaptolu. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 333, dok. 312.

¹⁵¹³ Žalba izbačenih kanonika papi datirana je 23. studenog 1458. Isto, str. 356, dok. 338. Papa je istog dana zadužio trojicu austrijskih prelata (ne ugarskih, što je znakovito) da istraže njihove tvrdnje; u njegovoj ispravi nalaze se i podaci o tome koji je od Demetrijevih saveznika zauzeo službe kojeg od izbačenih kanonika. Isto, str. 359, dok. 337.

¹⁵¹⁴ Nalaze se na popisu kanonika iz 1460. u kaptolskom *Liber rubeus*; vidi Isto, str. 404, dok. 380.

Fridrika III. prilikom pobune 1459. godine, budući da se nakon što mu je oduzet kanonikat branio da po starom ugarskom običaju da klerici-beneficijari ne moraju boraviti na svojim beneficijima ako služe caru i kralju Ugarske.¹⁵¹⁵

Demetrije je ratovao u Matijaševoj vojsci kada je potonji okupio gotovo svo ugarsko plemstvo za rat protiv Osmanlija sredinom 1458. godine, koji su tada pod vodstvom velikog vezira Mahmud-paše napali Srijem i osvojili veliki broj tamošnjih utvrda.¹⁵¹⁶ Za to znamo zahvaljujući darovnici koju je Demetrije izdao jednom predijalcu Čazmanskog kaptola krajem te godine, u kojoj stoji da je predijalac služio u biskupskom banderiju tijekom tog rata, te da je teško ranjen kamenjem u opsadi Slankamena.¹⁵¹⁷ I tijekom pobune 1459. ostao je u Matijaševoj službi, a također je bio i kraljev kapelan.¹⁵¹⁸ Sve do sredine 1460-ih, Demetrije je boravio u zagrebačkim biskupskim rezidencijama i raspolagao posjedima Zagrebačke biskupije.¹⁵¹⁹

Neposredno nakon dolaska Matijaša na prijestolje početkom 1458. godine izbio je spor između zagrebačkog kaptola i Ivana Viteza, već spomenut u prethodnom poglavlju. Naime, odmah nakon smrti Ulrika Celjskog, zagrebački je kaptol preko kanonika Klementa *de Gara* zatražio od čazmanskog kaptola da izradi prijepis isprave Fridrika Celjskog iz 1441. godine, kojom Fridrik potvrđuje da će desetina s područja današnjeg Međimurja ponovno biti isplaćivana zagrebačkom kaptolu u slučaju ako Fridrikova loza izumre.¹⁵²⁰ Budući da je Ulrikova udovica odbila isplaćivati desetinu, zagrebački je kaptol zatražio kraljevu pomoć. Međutim, kaptolsko se poslanstvo našlo u Budimu upravo kada je Vitez bio u zatočeništvu,¹⁵²¹ te su ga dvojica od poslanika – prepozit Vid¹⁵²² i isti onaj Klement *de Gara* koji je dao izraditi prijepis – ondje teško oklevetala. Nakon dolaska Matijaša na prijestolje, spor je još uvijek trajao, ali je Vitez oduzeo poslanstvu dragocjene isprave na kojima se zasnivalo njegovo pravo na međimursku desetinu. Još jedan član poslanstva, Toma Tompa od

¹⁵¹⁵ Isto, str. 415, dok. 391, 19. svibnja 1461.

¹⁵¹⁶ Olesnicki, Mihajlo Szilágyi, 29; Pálosfalvi, *The Political Background*, 82-83.

¹⁵¹⁷ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 362, dok. 339, 20. prosinca 1458.

¹⁵¹⁸ Vidi Demetrijevo pismo Matijašu od 1. lipnja 1459., napisano u Zagrebu, u MOL DF 288 157.

¹⁵¹⁹ Vidi sljedeće njegove isprave: Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 361-362, dok. 337, 20. prosinca 1458., Čazma; Isto, str. 364, dok. 342, 2. ožujka 1459., Dubrava; MOL DF 282 433, 21. ožujka 1460., Čazma; Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 395, dok. 369, 11. srpnja 1460., Čazma; MOL DF 262 152, 5. srpnja 1463., Čazma; MOL DF 252 418, 19. travnja 1464., Čazma.

¹⁵²⁰ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 303-304, dok. 286. 10. siječnja 1457.

¹⁵²¹ Tom su prilikom, 24. svibnja 1457., trojica kaptolskih poslanika – prepozit Vid, spomenuti Klement i Toma Tompa – isposlovali od kralja naredbu da zagrebačkom kaptolu bude vraćen Popov Toranj u zagrebačkom Gradecu, koji su prethodno zaposjeli grofovi Celjski. Tkalčić, *Monumenta historica Zagrabiensis II*, str. 249-250., dok. 187. Istog su dana kralju Ladislavu V. predložili isprave o međimurskoj desetini. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 315, dok. 296.

¹⁵²² Vid je bio posinak plemića Nikole Bočkaja od Rasinje. Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 54-55.

Hrsova,¹⁵²³ obavijestio je zagrebački kaptol o tome, te su kanonici na kapitulu proglasili da izbacuju Vida i Klementa iz svojih redova, i da će ih ponovno primiti tek kada kaptolu predoče Vitezovu ispravu u kojoj potonji potvrđuje da im oprašta. Klementa su pak, vjerojatno jer se više zamjerio Vitezu, trajno kaznili oduzimanjem posjeda Kraljevac.¹⁵²⁴ Čini se da je ovaj čin pokornosti smekšao Viteza, budući da je već 26. svibnja kaptolsko poslanstvo – u kojemu više nije bilo Klementa – predočilo kralju rečene isprave, te je kralj odlučio da se desetina ima ubuduće isplaćivati kaptolu.¹⁵²⁵ Možda je relevantno što je 1447. godine Klement bio protivnik Demetrija Čupora, koji je Klementov kanonikat pokušao dati svojem kandidatu;¹⁵²⁶ Klementovo neprijateljstvo s Viteзом mogao je potjecati još odonda. Tomu Tompu je kaptol pak nagradio službom sakupljača rečene desetine, s naknadom od 34 florena.¹⁵²⁷

Tijekom ovog vremena Demetrijev konkurent za mjesto zagrebačkog biskupa, Toma Himfi, nije mirovao. Tijekom izbijanja pobune 1459. g. nalazio se na Matijaševoj strani, te je bio među onima koji su se 10. veljače te godine zakleli Matijašu na vjernost; u ispravi je naveden kao biskup bez biskupije i upravitelj benediktinske opatije u Pannonhalmi, dok je kao zagrebački biskup naveden Demetrije Čupor.¹⁵²⁸ Međutim, ubrzo nakon toga pridružio se pobunjenicima, te je rečenu opatiju predao grofovima Szentgyörgyjima i njihovim pristašama. To se dogodilo nakon što je posredovanjem Jurja Podjebradskog sklopljeno primirje između kralja Matijaša i cara Fridrika. Tek su posredovanjem Nikole Iločkog grofovi i njihovi pristaše pristali vratiti Pannonhalmu kralju, u zamjenu za 10 000 dukata i neke druge utvrde, koje su tijekom borbi izgubili. Milanski poslanik u Budimu, od kojeg ovi podaci potječu, tvrdio je da je Toma ovako postupio jer mu je Zagrebačku biskupiju oduzeo biskup Varadina, dakle Vitez, za kojeg kaže da je stekao tu biskupiju zamjenom s prethodnim biskupom.¹⁵²⁹ Fraknói je ovo protumačio kao da je Matijaš zaista već 1459. namjeravao premjestiti Viteza u

---

¹⁵²³ Za Tomu i njegovu obitelj, vidi Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 243-244.

¹⁵²⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 333, dok. 312, 8. travnja 1458.

¹⁵²⁵ Isto, str. 339, dok. 321.

¹⁵²⁶ Isto, str. 120, dok. 118.

¹⁵²⁷ Isto, str. 397, dok. 372, 2. kolovoza 1460.

¹⁵²⁸ Kovačić, *Vestigia comitiorum*, 353. Vidi i MOL DL 15 316. U kasnijem prijepisu ove isprave (MOL DL 15 318), iznad Tomina imena naknadno je upisano „*Nitriensis*“, budući da mu je nekoliko godina kasnije dodijeljena Nitranska biskupija.

¹⁵²⁹ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek I*, str. 64-65, dok. 42., 13. rujna 1459. Kubinyi je smatrao da je na Tomino pristupanje pobunjenicima, i njegovom kasnije izmirenje s kraljem, utjecao Nikola Iločki, za kojeg smatra da je još uvijek bio Tomin patron. Vidi Kubinyi, *A kaposújvári uradalom*, 22. U vezi s djelovanjem grofova Szentgyörgyija i njihovih pristaša nakon primirja između Matijaša i Fridrika, vidi Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 222-224, dok. 160, 27. travnja 1460.; Matijaševa strana smatrala je da su kršili primirje i pljačkali po Ugarskom Kraljevstvu s carevim znanjem i blagoslovom.

Zagreb.¹⁵³⁰ Međutim, budući da je i prije i poslije pobune 1459. godine u Zagrebu stolovao Demetrije, koji je te godine bio kraljev kapelan, i budući da je upravo Demetrije svoje pravo na Zagrebačku biskupiju zasnivao često osporavanom zamjenom s biskupom Benediktom iz Zvolena, možemo s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da je milanski poslanik pomiješao nekoliko činjenica – da je Toma bio u sporu s Viteзом, ali ne zato jer je Vitez stekao Zagrebačku biskupiju zamjenom, jer on to nije učinio, nego zato što je Vitez podržavao Demetrija, koji jest. Ovo bi značilo da je Vitez i dalje podržavao Demetrija za zagrebačkog biskupa, što je vjerojatno.

Stvari su se izmijenile početkom 1460. godine. Dana 15. siječnja 1460. Toma je osobno došao pred kralja Matijaša i zakleo mu se na vjernost, što je potvrdio i napismeno. Kralj mu je zato oprostio sve pljačke i zlodjela koje je pretrpio od njega i njegove braće i familijara, te ga oslobodio odgovornosti za njih pred svim sudovima kraljevstva. Istovremeno ga je priznao za zagrebačkog biskupa, ostavivši mu i upravu nad Pannonhalmom; ovo je vjerojatno bila plaća za Tomino pokoravanje.¹⁵³¹ Nedugo kasnije, krajem 1460., pred papom je obnovljen spor oko Zagrebačke biskupije. Pio II. priznao je da sva trojica pretendenta – i Baltazara Montsriedela nazvao je jednim od pretendenta, iako potonji u to vrijeme više nije imao nikakvog utjecaja na biskupiju – imaju određeno pravo na biskupiju, ali je ukinuo sve dotadašnje presude o tom pitanju i slučaj povjerio kardinalu Szécsiju, legatu Carvajalu i biskupu Čanada Albertu Hangácsiju.¹⁵³² Čini se da presude rečenih sudaca, kakve god bile, nisu imale nikakvog učinka na Demetrijevo upravljanje biskupijom, a opirao im se i kaptol, koji je usprkos Carvajalovoj naredbi u ožujku 1461. izabrao za vikara komarničkog arhiđakona Pavla, a ne prepozita Vida.¹⁵³³ Moglo bi se zaključiti da je ponovno isticanje Tominog prava na biskupiju pred papom Pijem II. rezultat Matijaševe intervencije, iako Matijaševi motivi glede toga nisu posve jasni. Moguće je da je nastojao djelovati suprotno Vitezovoj volji tek toliko da bi dokazao svoju moć. Tijekom prvih godina svoje vladavine bio je prisiljen to činiti na suptilne načine, a kasnije će si, kako ćemo vidjeti, moći priuštiti više grubosti. Ovim Matijaševim činom Demetrije je bio izigran, budući da je kao nagradu za svoju podršku kralju dobio samo to što je isti njegov položaj doveo u pitanje. Moglo se očekivati da Vitez neće biti zadovoljan time, što se pokazalo kasnije, budući da je odlučio vojno nastupiti protiv Tome.

---

¹⁵³⁰ Fraknoi, *Vitéz János*, 169.

¹⁵³¹ MOL DL 102 543.

¹⁵³² Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 401, dok. 378, 19. prosinca 1460.

¹⁵³³ Vid je glede toga prosvjedovao pred kaptolom nekoliko dana nakon tog čina. Isto, str. 411, dok. 386, 3. ožujka 1461.

Naime, Toma je tijekom pobune 1459. g. okupio vojsku i ratovao protiv svojih neprijatelja, kako se vidi iz molbe koju je iznio pred papu početkom 1461. Tada je, nazivajući se zagrebačkim biskupom, molio oprost za to što je tijekom nedavnih nemira u Ugarskoj, boreći se za svoja biskupska prava, unajmio brojne plaćenike, koji su nanijeli mnogo štete lokalnom stanovništvu, a mnogi od njih su u borbama poginuli.¹⁵³⁴ Uz pomoć magnata Ladislava Töötösa od Bátmonostora, Toma je 1459. g. zaposjeo cistercitsku opatiju u Cikádor u i obližnji gradić Bátaszék,¹⁵³⁵ koji je do tada držao Emerik Zapolja.¹⁵³⁶ Töötös se s Matijašem izmirio već ljeti 1459.,¹⁵³⁷ ali je Toma nastavio držati rečena mjesta i, čini se, boraviti tamo. Dana 26. studenog 1460. pisao je iz Bátaszéka Ladislavu Töötösu moleći ga da mu priskoči u pomoć, budući da mu je do sada pomagao, a ako ne može doći sam u Bátaszék, neka barem pošalje svoje ljude, te da on sam (Toma) mora poći kralju.¹⁵³⁸ Moguće je da je bio pozvan na zasjedanje užeg kraljevskog vijeća. Kralj je svakako primio Tomu i titulirao ga kao zagrebačkog biskupa.¹⁵³⁹

Vitez nije dobro podnio Matijaševu novopronađenu naklonost prema Tomi. U svjetlu događaja koji su zadesili Tomu, čini se da nije bio jedini. Naime, Tomin poziv u pomoć upućen Ladislavu Töötösu krajem 1460. možda je bio povezan s napadima Vitezovih trupa. Nekada tijekom 1462.,¹⁵⁴⁰ Toma je napustio Ugarsku i oputio se u Rim, pred papu Piju II., kako bi istaknuo svoje pravo na Zagrebačku biskupiju. Ondje je 15. kolovoza 1462. pred papom optužio Viteza da mu je, uz pomoć nekih suučesnika, nakon što je Toma otišao, nasilno oduzeo cikadorsku opatiju, pritom je temeljito opljačkavši.¹⁵⁴¹ Sudeći prema drugim pritužbama koje je Toma iznio pred papu, čini se da je iz Ugarske više bježao negoli mirno

¹⁵³⁴ Isto, str. 405, dok. 382, 3. siječnja 1461.

¹⁵³⁵ Nekoliko godina kasnije Toma je priznao papi Piju II. da je oteo taj samostan nekim laicima koji su ga tada zaposjedali i nekanonski ga držao dvije godine. Isto, str. 472, dok. 435. Da je riječ o Cikádor u, vidi Romhány, *The Role of the Cistercians*, 182 i Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 239. U 15. st. obično ga se nazivalo Zek.

¹⁵³⁶ Dana 30. kolovoza 1459. kralj Matijaš zabilježio je da su Töötös i njegov sin Petar isplatili Zapolji odštetu i vratili mu stvari koje su oveli iz Bátaszéka. Kammerer, *Codex Zichy X*, str. 89, dok. 70.

¹⁵³⁷ Matijaš je 5. kolovoza 1459. pisao banovima Mačve da ne napadaju Töötöseve posjede, makar je potonji nanio štete posjedima Emerika Zapolje, budući da je Matijaš među njima pred kraljevskim vijećem sklopio mir. Isto, str. 86, dok. 67. Töötösi su, osim Zapolji, nanijeli štete i Ivanu Tuzu od Laka. Vidi Isto, str. 88, dok. 69.

¹⁵³⁸ Isto, str. 130, dok. 106.

¹⁵³⁹ Matijaš je u jednoj ispravi spomenuo da je neku presudu donio u prisutnosti Tome biskupa Zagreba, čanadskog biskupa Alberta Hangácsija, srijemskog biskupa Urbana i drugih velikaša. Isto, str. 158, dok. 125. 22. svibnja 1461. Kubinyi navodi da je Toma prisustvovao na najmanje četiri Matijaševa zasjedanja užeg vijeća, što znači da je bio osobno pozvan na njih. Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 145.

¹⁵⁴⁰ U svojem govoru pred papom, Toma je 1464. g. izjavio da je na papinskom dvoru boravio gotovo dvije godine, u kućanstvu kardinala Ammannatija Piccolominiija, nećaka pape Pija II. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 515, dok. 455.

¹⁵⁴¹ Isto, str. 434, dok. 414. Također je priznao da je opatiju držao protukanonski, te je zamolio i dobio dopuštenje od pape da ju drži zajedno s opatijom u Pannonhalmi i Zagrebačkom biskupijom.

otišao, i da je na sebe navukao neprijateljstvo mnogih moćnih klerika.¹⁵⁴² Papa je istog dana povjerio kardinalu Szécsiju da istraži Tominu optužbu protiv Viteza, te da ponovno uvede Tomu u posjed cikadorske opatije i pobrine se da mu bude vraćena opljačkana roba.¹⁵⁴³ S obzirom da je sam papa Vitezu podijelio imunitet od bilo kojeg crkvenog suda osim samog pape, vjerojatno ovaj nalog u normalnim okolnostima ne bi imao učinka. Međutim, Vitezov položaj tada nije više bio posve siguran.

Naime, u svibnju 1462, prilikom sabora sazvanog zbog pristanka na mirovni sporazum s Fridrikom III., Matijaš je odlučio Viteza premjestiti iz Varadina u Zagreb. Teško je reći je li to bila nagrada ili kazna, te što je nagnalo Matijaša na tu odluku, ali s obzirom na to da se Vitez opirao premještanju i vrlo brzo napustio brigu nad Zagrebačkom biskupijom, čini se da je prije bila riječ o kazni negoli nagradi. Fraknói i Kubinyi slažu se da Vitez nije rado primio odluku o premještanju, ali obojica ovaj pokušaj tumače Matijaševom željom da zavede red u Slavoniji, te da je Zagrebačku biskupiju povjerio Vitezu jer je smatrao da je on za taj zadatak sposoban.¹⁵⁴⁴ Ipak se čini neuvjerljivim da je Matijaš dokazano svojeglavog prelata, i to upravo nakon što je isti sklopio mirovni sporazum s Fridrikom III. mimo Matijaševe volje, poslao da glumi njegovog čovjeka od povjerenja. Prije se čini da je pokušaj premještanja bio kazna, i to vrlo suptilno osmišljena, za Vitezovo samoinicijativno sklapanje mira. Osim toga, ukoliko je Vitez i dalje podržavao Demetrija, čini se logičnim da bi Matijaš nastojao oslabiti Vitezovu osnovicu moći. Iz te perspektive, istodobno uklanjanje Vitezovog čovjeka s mjesta zagrebačkog biskupa i premještanje Viteza iz bogate biskupije u kojoj se već ukorijenio u osiromašenu biskupiju u kojoj nije imao nikakvu podršku čini se izvrsnim potezom. Čak je i Matijaš u svojoj molbi papi za Vitezovo premještanje istaknuo da bi prelazak u Zagreb za Viteza bio prelazak iz bogatstva u siromaštvo, te da bi mogao biti i opasan zbog velikog protivljenja na terenu; kao rješenje za to obećao mu je u početku osigurati dodatne prihode.¹⁵⁴⁵ Matijaš je također odmah nakon donošenja odluke o Vitezovom preseljenju počeo

---

¹⁵⁴² Prepozit Stolnog Biograda Nikola Bodó Györgyi oduzeo mu je patronatsko pravo nad oltarijom sv. Benedikta u stolnobiogradske kolegijalnoj crkvi; Isto, str. 471, dok. 434, 10. siječnja 1464. Benediktinski opat Tihanyja i prepozit vesprimske katedrale, te razni drugi klerici i laici Vesprimske biskupije, prisvojili su brojna dobra koja su pripadala Tomi osobno i opatiji u Pannonhalmi, čiji je upravitelj bio; Isto, str. 476, dok. 437, 14. siječnja 1464.

¹⁵⁴³ Isto, str. 436, dok. 415.

¹⁵⁴⁴ Fraknói, *Vitéz János*, 179 i dalje; Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 23.

¹⁵⁴⁵ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 202, dok. 25. Toma Himfi također je pred papom tvrdio da su brojne posjede zagrebačkog biskupa okupirali laici. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 495-496, dok. 442. U vezi toga, vidi i Kubinyi, *Vitéz János és Janus Pannonius*, 10.

pripremati teren za to, prenijevši na njega puno patronatsko pravo nad Zagrebačkom biskupijom, uključivši popunjavanje svih službi i nadarbina, uključivši kaptolske.¹⁵⁴⁶

Iako se Vitez protivio preseljenju, Matijaš je za taj projekt uspio dobiti pristanak kraljevskog vijeća.¹⁵⁴⁷ Moguće je da je iskoristio neprijateljstvo dijela prelata prema Vitezu, primjerice Várdaijevo i Szécsijevo, kako bi preko vijeća napravio pritisak na njega i prikazao njegovo preseljenje kao plemenit i bogobožan projekt, poduzet radi spašavanja Zagrebačke biskupije od propadanja, kako ga je opravdao u pismima papi, Carvajalu i kardinalima. Vitezovo bi odbijanje u tom slučaju izgledalo kao nedostojan čin. Carvajal je u vezi toga pisao Vitezu, i Vitez mu je odgovorio da je nevoljko prihvatio preseljenje, spomenuvši da Carvajal znade koliko se Vitez prije opirao tome, što znači da je i prije bilo pokušaja da se Viteza premjesti u Zagreb. Sada su ga pak, kako piše, kralj, prelati i baruni skoro pa prisilili na to, a pristao je tek pod uvjetom da mu se u početku, dok tek ima obnavljati biskupska dobra, osiguraju dodatni prihodi. Također je rekao da ne zna kakve će mu to dodatne prihode kralj osigurati, ali je usrdno zamolio Carvajala za podršku. Glede konkurenata za mjesto zagrebačkog biskupa, dakle Tome i Demetrija (čija imena ne spominje), Vitez je napisao da je jedan žurno došao na kraljev dvor, a drugi se nije odazvao iako je već četiri puta pozvan, i tom si je tvrdoglavošću vjerojatno otežao položaj.¹⁵⁴⁸ Potonji je vjerojatno Demetrije, budući da znamo da se Toma odazvao kraljevom pozivu i neko vrijeme boravio na dvoru.

Dodatni prihodi koje je Matijaš obećao Vitezu pokazali su se malenima i nesigurnima. Predložio je papi preko svoga poslanika, Ladislava Veszenyija,¹⁵⁴⁹ da se zagrebačkoj biskupiji pridruži prepozitura Glogovnice, čiji su prihodi iznosili jedva 60 florena, te da se Vitezu odobri da tijekom obnavljanja Zagrebačke biskupije neslužbeno i bez titule drži i Varadinsku. Prema kraljevom planu, Toma Himfi (za kojeg kralj kaže da je u mnogim stvarima vrlo istaknut) trebao je ostati što je bio prije izmirenja s kraljem 1460. godine, dakle tek biskup bez biskupije i upravitelj opatije u Pannonhalmi, a Demetrije je trebao dobiti opatije u Cikádoru i Bijeloj. Toma je time iskusio kratkotrajnost Matijaševe podrške, a potonji ga je odbacio čim

---

¹⁵⁴⁶ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 430, dok. 409, 24 svibnja 1462.

¹⁵⁴⁷ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 203-204, dok. 26. I vijeće je u pismu Carvajalu priznalo da je Vitez do sada odbijao preseljenje, te da je tek nevoljko dao pristanak. Isto, str. 204, dok. 27. U vezi s preseljenjem, vidi još i Matijaševa pisma kardinalskom kolegiju i Carvajalu u Isto, str. 205, dok. 28 i str. 205-206, dok. 29.

¹⁵⁴⁸ Isto, str. 206-208, dok. 30.

¹⁵⁴⁹ Ime poslanika zaduženog za ovaj posao nalazi se u Isto, str. 202, dok. 25. Veszenyi, inače *magister agazonum*, poslan je papi s titulom „dvorskog maršala“. U vezi toga vidi Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 14.

mu je prestao biti koristan.¹⁵⁵⁰ Također, ovime je Matijaš mogao Viteza lako držati u šaci, budući da je njegova neformalna uprava nad Varadinskom biskupijom mogla biti jednostavno okončana. Međutim, Carvajal se tome usprotivio. Predložio je da se kaločkog nadbiskupa Stjepana Várdaija premjesti u Varadinsku biskupiju, s palijem, nadbiskupskom titulom i upravom nad metropolijom, te da se uprava nad kaločkom nadbiskupijom dade Vitezu. Međutim, Várdai se na to nije želio obavezati.¹⁵⁵¹ U tome se vjerojatno odražava njegovo nepovjerenje prema Vitezu, jer je sjećanje na njegov pokušaj Vitezova svrgnuća još bilo svježije. Možda nije htio riskirati da se odrekne svoje nadbiskupije, što bi morao učiniti uoči zamjene s Vitezom, a da Vitez zatim odustane od potonje. Također, budući da je Kaločka nadbiskupija bila mnogo siromašnija od Varadinske biskupije, teško je reći je li Carvajal istupio u Vitezovu korist ili na njegovu štetu. Možda je znao da Várdai neće pristati na ovakvo rješenje, pa je ovime samo odugovlačio. Nije nipošto sigurno je li bio na Vitezovoj strani; naposljetku, Toma Himfi ga je u svojem govoru pred papom nazvao svojim pobornikom.¹⁵⁵²

Budući da Vitez nakon toga na neko vrijeme „nestaje s radara“, moguće je da ga je kralj uspješno potisnuo. Vitez se zaista sklonio. Čini se da je njegova stranka, uključivši Jana Panonija, u to vrijeme izgubila mnogo od dotadašnjeg utjecaja.¹⁵⁵³ Također, 1462. godine započeo je uspon Vitezovog budućeg rivala, Ivana Beckensloera iz Wrocława, koji je tada bio pečujski prepozit; Matijaš mu je u svibnju 1462. dao u komendu pečvaradinsku opatiju, jer je mnogo radio na tome da se bivši pobunjenici vrate u pokornost kralju.¹⁵⁵⁴

Ipak, do Vitezovog trajnog preseljenja u Zagreb nije došlo. Matijaš je u proljeće 1463. napisao papi da će se glede pitanja Zagrebačke biskupije složiti s papinim odlukama, te da je upravo vratio Tomi Himfiju cikadorsku opatiju i da ju je spreman predati njemu u ruke. Glede Nitranske biskupije, za koju je papa nagovorio Tomu da ju primi umjesto Zagrebačke, napisao je da će ju predati Tomi tek kad mu se potonji osobno zakune na vjernost. Te je odluke papi

---

¹⁵⁵⁰ Toma je u svojem govoru pred papom 1464. godine rekao da mu se često prigovaralo da nema podršku ugarskog kralja, ali je tvrdio da to nije istina. Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 513, dok. 455.

¹⁵⁵¹ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 28, bilj. 1. – papinski *memoriale* o Zagrebačkoj biskupiji dan Matijaševom poslaniku.

¹⁵⁵² Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 515, dok. 455.

¹⁵⁵³ Jan Panonije pisao je 28. rujna 1462. kardinalu Alessandru Olivi, koji mu je preporučio kninskog biskupa Marka, da će učiniti za potonjeg sve što je u njegovoj moći, ali da nije bio kod kralja, a i da je bio, njegova riječ ne bi mnogo značila. Pannonius, J., *Opusculorum pars altera*, str. 83-84, dok. IX.

¹⁵⁵⁴ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 31, dok. 25. Birnbaum je tvrdila daje Beckensloer u početku bio štićenik Jana Panonija, ali da je 1461. na kratko prešao na stranu cara Fridrika III. Na žalost, za ove tvrdnje ne navodi izvore. Birnbaum, *Janus Pannonius*, 178-179.

imao nositi biskup Knina Marko.¹⁵⁵⁵ Ovo vjerojatno znači da Toma nikada nije imao punu Matijaševu podršku, što nije iznenađujuće s obzirom na njegovu izdaju 1459. godine, ali i govori u prilog tome da je Matijaš podržavao Tomu tek toliko da naruši Vitezov utjecaj.

Otpribliže istovremeno kad i kralj, papi je pisao i Vitez, rekavši da je nedavno bio u Zagrebačkoj biskupiji, te da je uz pomoć kralja i lokalnog metropolita, kaločkog nadbiskupa – Várdaija – uspio dobra te biskupije konačno otkupiti iz ruku laika, iako oštećena i u lošem stanju. Budući da je to i bila osnovni cilj njegovog premještanja, svoj je zadatak ovime smatrao završenim, te je molio papu da ga više ne opterećuje zagrebačkom biskupijom. I ovo je pismo nosio kninski biskup Marko.¹⁵⁵⁶ Činjenica da Matijaš u svojem pismu traži od pape ponovnu potvrdu osnutka kaptola Groba sv. Ladislava u varadinskoj katedrali mogla bi značiti da se tada već izmirio s Vitezom, budući da je Vitez, kako je već spomenuto, još 1459. namjeravao vlastitim sredstvima osnovati taj kaptol u spomen na pokojnog kralja Ladislava V. Također, 7. travnja 1464., neposredno nakon svoje krunidbe, Matijaš je založio Fridriku Lambergeru, bivšem familijaru Celjskih koji je sudjelovao u uhićenju Hunjadijevih sinova 1457., ali je kasnije stupio u kraljevu službu,¹⁵⁵⁷ međimurske dvorce Čakovec i Štrigovu, za 24 000 florena, radi dugova koje je imao prema njemu. Međutim, iste je dvorce djelomice založio Vitezu i, posredno, Janu Panoniju (koji je tom prilikom samo djelovao u Vitezovo ime), za 6000 florena koje su potrošili za otkupljivanje tih utvrda. Lamberger je imao poštivati pravo zaloga Viteza i Panonija, ili ih isplatiti.¹⁵⁵⁸ Moguće je da je Vitez platio određenu svotu za otkup ovih dvoraca u sklopu svoje misije u Slavoniji, što bi značilo da nije otkupljivao samo posjede zagrebačkog biskupa, nego i kraljevske.¹⁵⁵⁹ Naime, izumrćem grofova Celjskih po muškoj liniji njihovi su se posjedi formalno vratili kralju, ali su ih u praksi držali bivši grofovski službenici. Također, moguće je da je i ovim postupkom Vitez ponovno stekao kraljevu naklonost.

Glede pitanja Zagrebačke biskupije, papa je odlučio sljedeće. Poručio je Matijašu da se Toma Himfi osobno pojavio pred njime, te da je njegov slučaj povjerio kardinalu Nikoli

---

¹⁵⁵⁵ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 36-37, dok. 29.

¹⁵⁵⁶ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 211, dok. 36. Dokaz da je ovo pismo napisano istovremeno s Matijaševim jest to što Vitez u njemu navodi da je kralj tih dana naredio da Tomi Himfiju bude vraćena cikadorska opatija.

¹⁵⁵⁷ Vidi Engelov komentar u Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, 196, bilj 509; Kubinyi, *Matthias Rex*, 81; Pálosfalvi, *The Political Background*, 81, bilj. 5.

¹⁵⁵⁸ MOL DL 15 945.

¹⁵⁵⁹ Ovdje valja spomenuti i drugačije mišljenje: Pálosfalvi je smatrao da je Vitez poslan na misiju u Slavoniju u proljeće 1462. g. (odakle je otišao na pregovore s kraljem Fridrikom III. u Graz) djelomice i radi otkupa tih dvaju dvoraca, te bi, prema navedenom povjesničaru, otkup tih dvoraca padao u vrijeme prije pokušaja Vitezovog premještanja u Zagreb. Pálosfalvi, *Vitovec János*, 458-459.

Kuzanskom, da ga sudski presluša i papi u konzistoriju prenese svoje nalaze. Nakon što je to učinjeno, konzistorij je odlučio da je Tomino pravo valjano. Međutim, papa je pristao u Zagrebačku biskupiju premjestiti Viteza, ukoliko mu se osigura godišnja potpora od tri tisuće dukata. Zbog toga je nagovorio Tomu da prihvati Nitransku biskupiju, zajedno s upravom nad opatijama Pannonhalme i Cikádora. Na Varadinsku je biskupiju pak, na Vitezovo mjesto, imao biti preseljen nitko drugi nego Demetrije Čupor. Kralj je imao tri mjeseca da pristane na ovo rješenje, a ako to propusti učiniti, papa će inzistirati na Tominom pravu na Zagrebačku biskupiju.¹⁵⁶⁰

Do ovoga nikada nije došlo. Naime, na saboru u Tolni kralj je u dogovoru s plemstvom odlučio da će prvo biti prikupljeni svi posjedi Zagrebačke biskupije, a zatim predani prikladnom biskupu da ih reformira. Kralj je zato zadužio virovitičkog župana Bertolda Ellerbacha – jednog od pobunjenika 1459., koji se s kraljem izmirio 1462.,¹⁵⁶¹ isto kada i grofovi Szentgyörgyji – da u kraljevo ime privremeno okupira sve posjede Zagrebačke biskupije, te da ih drži i brani. Ivana Vitovca su plemići pak upozorili da ne pomaže niti jednom od pretendenta na biskupsku stolicu.¹⁵⁶² Istovremeno su savjetovali Demetriju Čuporu da se ne oklijeva pokoriti kraljevoj volji, nego da na miran način preda biskupijske posjede koje drži, obećavši mu da će mu ih kralj nadoknaditi i da njegov status i čast neće biti narušeni.¹⁵⁶³ Moguće je da se Demetrije početkom 1460-ih ponovno oslanjao na Vitovčevu potporu, kako je činio i prije pobune 1459. godine, te da je i to bio jedan od razloga koji su naveli kralja da pokrene postupak njegova smjenjivanja.

Matijaš je, dakle, odlučio staviti biskupiju u svjetovne ruke i odustao od Vitezova premještanja. Je li to učinio zato što mu je papin prijedlog bio neprihvatljiv, ili zato što se izmirio s Vitezom, teško je reći. Ali tih je godina Vitez je napisao pismo zahvale kardinalu Ammannatiju-Piccolominiu, jer mu je priskočio u pomoć i neočekivano mu obećao svoju zaštitu, za što je Vitez saznao od kninskog biskupa Marka.¹⁵⁶⁴ Je li kardinal branio Vitezove interese u pitanju njegova preseljenja u Zagreb, ili glede optužbi koje je protiv njega Toma Himfi iznio papi, ne znamo; možda se Ammannatijeva pomoć odnosila na nešto posve treće. Ali svakako je vjerojatno da je i biskup Knina Marko u Rimu radio u Vitezovu korist. Čini se

---

¹⁵⁶⁰ Fraknói, *Mátyás király levelei*, 37-39.

¹⁵⁶¹ MOL DL 15 698.

¹⁵⁶² Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 212, dok. 37. Pálosfalvi je smatrao da je moguće da je Ellerbachu dodijeljena ta zadaća jer je nekoć bio Vitovčev saveznik, te da se računalo da će imati uspjeha u pregovaranju s Vitovcem. Pálosfalvi, Vitovec János, 462.

¹⁵⁶³ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 212, dok. 38.

¹⁵⁶⁴ Isto, str. 216-217, dok. 40. Za to je nepoznato dobročinstvo učinjeno Vitezu Ammannatiju zahvalio i Jan Panonije, poslavši mu za to i dar. Pannonius, J., *Opusculorum pars altera*, str. 81-82, dok. VIII.

da su njih dvoje bili u dobrim odnosima, budući da su Marka, nakon što je sredinom 1462. imenovan kninskim biskupom, Vitez i pečujski biskup Jan Panonije preporučili Grguru Blagajskom, moleći potonjeg da mu pomogne pri skupljanju desetine.¹⁵⁶⁵ Marko je također u Rimu obavljao neke poslove za Panonija, te su mu i potonji i Vitez napisali nekoliko preporuka za kurijalne velikodostojnike.¹⁵⁶⁶

Početkom 1464., papa je Tomu Himfija premjestio u Nitransku biskupiju. Toma je na to nevoljko pristao, budući da je ta biskupija bila malena i siromašna. Kako bi “zasladio” njegov premještaj, papa mu je dao određene privilegije. Kao prvo, dopušteno mu je da uz Nitransku biskupiju drži i opatije u Pannonhalmi i Cikádoru.¹⁵⁶⁷ Zatim, budući da je papa bio svjestan da će Tomu u Ugarskoj dočekati mnoštvo neprijatelja, propisao je da ako Toma uslijed djelovanja Ivana Viteza ili Demetrija Čupora (koje poimence spominje) ne uspije unutar godine dana steći Nitransku biskupiju i ući u posjed cikadorske opatije, njegovo pravo na Zagrebačku biskupiju ponovno će biti proglašeno važećim.¹⁵⁶⁸ Također je propisao da, zbog siromaštva Nitranske biskupije, Demetrije Čupor, Baltazar Montschiedel i laici koji su držali biskupska dobra moraju platiti Tomi troškove koje je potrošio na sud u Rimu, kao i iznose od prodaje ili zalaganja utvrda i dobara biskupije, te prihoda koji su imali pripasti Tomi dok je bio zagrebački biskup, sve do ovog premještaja.¹⁵⁶⁹ I konačno, oslobodio je Tomu svih daća koje bi morao isplatiti papi, i za biskupiju i za obje opatije.¹⁵⁷⁰ Toma je ubrzo preuzeo Nitransku biskupiju i nakon toga ga se u Matijaševim kraljevskim ispravama naziva biskupom Nitre.¹⁵⁷¹ Međutim, problem Zagrebačke biskupije ostao je otvorenim. Demetrije je, kao što smo vidjeli, i dalje nastupao kao njen biskup. Papa je u ispravama izdanima glede Tomina premještaja u Nitru Viteza nazivao varadinskim biskupom, što znači da do njegovog preseljenja nije došlo, a Demetrija je nazivao tek biskupom, bez biskupije, što znači da ga nije priznao za zagrebačkog biskupa. Matijaš također više nije priznavao Demetrija zagrebačkim biskupom.¹⁵⁷²

---

¹⁵⁶⁵ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 209, dok. 32.

¹⁵⁶⁶ Isto, str. 210, dok. 35; Pannonius, J., *Opusculorum pars altera*, str. 80, dok. VI, str. 81, dok. VII.

¹⁵⁶⁷ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis VII*, str. 472-474, dok. 435, 13. siječnja 1464.

¹⁵⁶⁸ Isto, str. 474-476, dok. 463, isti datum. Toma je papi osobno u tajnom konzistoriju saopćio da bi mu se Vitez i Demetrije mogli suprotstaviti prilikom njegova povratka u Ugarsku. Također je rekao da su brojna dobra i utvrde Nitranske biskupije otuđena još od vremena cara Sigismunda, s time da veliki dio drže Česi, i da bi njihov povratak iziskivao mnogo novaca i truda. Iz toga je očito da se Toma protivio prelasku u tu biskupiju.

¹⁵⁶⁹ Isto, str. 493-497, dok. 443., 6. travnja 1464.

¹⁵⁷⁰ Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica II*, str. 747, dok. 1354. 2. svibnja 1464.

¹⁵⁷¹ MOL DL 15 520; 17. kolovoza 1464.

¹⁵⁷² U ispravi navedenoj u prethodnoj bilješci Zagrebačka je biskupija navedena kao vakantna.

Iako je Vitez još u prvoj polovici 1462. bio na vrhuncu moći, kralj Matijaš već ga je nekoliko mjeseci nakon sklapanja mirovnog sporazuma s carem Fridrikom III. uspješno srezao. Čini se da je mladi kralj, koji je početkom 1463. napunio 20 godina, polako učio političku igru i razvio načine da nametne svoju volju, barem zaobilaznim putem. Moguće je da iz ovog razdoblja potječe bilješka na margini jedne zbirke govora i pisama talijanskih humanista, za koju je Csapodi-Gárdonyi smatrala da je unesena Vitezovom rukom. Ona se nalazi uz citat iz Ciceronove *De amicitia* u kojem se govori da mladići, kada odrastu, često zaborave one s kojima su prije bili bliski, a glasi: „*Mathia nota*“. Moguće je da je Vitez ovime nastojao ukazati Matijašu da je svjestan da njegov utjecaj na kralja pada, te apelirati na povjerenje koje mu je prije iskazivao.¹⁵⁷³

7.3. Vitezova uloga u Matijaševoj vladavini od 1463. do postavljanja za ostrogonskog nadbiskupa

Na već spomenutom saboru u Tolni, u ožujku 1463., odabrano je poslanstvo koje je imalo s Fridrikom III. finalizirati mirovni ugovor i vratiti Svetu krunu u Ugarsko Kraljevstvo. Članovi poslanstva bili su Stjepan Várdai, Ivan Vitez, Nikola Iločki, Ladislav Pálóci i Emerik Zapolja. Nakon dugih pregovora, oni su 19. srpnja sklopili s Fridrikom mir u Bečkom Novom Mjestu.¹⁵⁷⁴ Vitezova prisutnost značila je da je on i dalje bio jedan od vodećih ljudi kraljevstva, ali i vješt diplomat kojeg se nije moglo zaobići pri poslovima od ovolike važnosti. Prema konačnom ugovoru, Fridrik je smio zadržati utvrde Vorištan i Kobrštof (Forchtenstein i Kobersdorf), ali ih je Matijaš mogao otkupiti nakon careve smrti od njegovih nasljednika za 40 000 dukata. Oba su vladara zadržala titulu ugarskog kralja, s time da je Matijaš Fridrika imao titulirati kao svoga oca. Također, ukoliko Matijaš umre bez nasljednika, nasljedno pravo na Ugarsko Kraljevstvo imalo je prijeći na Fridrika. Ugovor je sklopljen u prisutnosti papinskih legata biskupa Torcella Domenica de' Domenichi i Rudolfa von Rüdessa, koji je tada bio prepozit Freisinga i dekan Wormsa.¹⁵⁷⁵ Pregovori su bili dugi i teški,¹⁵⁷⁶ na to je

---

¹⁵⁷³ Mišljenje da je ovu bilješku Vitez unio nakon razilaska s Matijašem iznio je već Fraknói. Klára Csapodi-Gárdonyi smatrala je da je knjigu Jan Panonije donio iz Italije, budući da svi datirani govori i pisma potječu iz vremena dok je Panonije boravio u Guarinovo školi u Ferrari. Kodeks se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 119-120.

¹⁵⁷⁴ Nehring, *Matthias Corvinus*, 20.

¹⁵⁷⁵ Vidi transkripte mirovnog sporazuma u Isto, 202-209. Vidi i Engel, P., *The Realm*, 299-300.

ukazao i Piccolomini u svojim *Komentarima*, rekavši da su pregovori zastali na trideset dana jer je car zahtijevao da papa jamči za mirovni ugovor i zaprijeti ekskomunikacijom prekršiteljima. Također, među dvjema stranama vladalo je toliko nepovjerenje da niti ugarski poslanici nisu htjeli prvi predati caru novac za otkup Svete krune, niti car njima nije htio prvi predati krunu. Na kraju su oboje predali papinskim legatima, koji su izvršili razmjenu.¹⁵⁷⁷

Prema Bonfinijevoj verziji događaja, poslanstvo je s pratnjom od 3000 konjanika došlo u Sopron, dobivši dozvolu od carevog namjesnika dozvolu da tamo borave dok traju poslovi oko krune; naime, grad je tada još držao Fridrik. Međutim, car je dozvolio samo Vitezu da s 200 konjanika dođe u Bečko Novo Mjesto, te je Vitez tamo sam s carem pregovarao mjesec dana. Kad su pregovori dovršeni, kruna je otkupljena. I Bonfini navodi nepovjerenje prilikom predaje novca u zamjenu za krunu, ali prema njegovoj verziji je na nagovor Viteza i biskupa Passaua (Vitezova starog kolege, Ulricha von Nussdorfa) zaključeno da carevi ljudi imaju do gradskih vrata donijeti krunu, a poslanici novac, te da u istom trenutku bude predano oboje.¹⁵⁷⁸

Iako nema razloga da bez rezervi vjerujemo Bonfiniju, sasvim je moguće da je Vitez igrao posebnu ulogu u pregovorima s carem, budući da je upravo on s njime prethodne godine dogovorio preliminarni sporazum. Možda je ovih mjesec dana, koliko Bonfini kaže da je Vitez odvojeno od ostatka poslanstva boravio u Bečkom Novom Mjestu, upravo onaj mjesec kada se čekalo papino jamstvo mira koji je imao biti sklopljen.

U međuvremenu su se nastavili osmanski napadi, koji su se svake godine ponavljali s velikim uspjesima. U svibnju i lipnju 1463., velika osmanska vojska na čijem je čelu bio sam sultan Mehmed II. (veliki vezir Mahmud-paša vodio je prethodnicu) osvojila je Bosansko

---

¹⁵⁷⁶ Fraknói je tvrdio da je car tražio od Matijaša da obeća da se neće ponovno oženiti nakon što Katarina, koja je patila od sušice, umre. Matijaš nije odbio taj uvjet, ali je izbjegavao dati uvrstiti to obećanje u mirovni ugovor. Predložio je da u njegovo ime Vitez prihvati taj uvjet tako što će to ostati u tajnosti pred drugim članovima poslanstva. Fraknói, *Vitéz János*, 143. Ovu priču preuzima od Jószeфа Telekija, koji navodi da ovaj tajni uvjet navode samo dva kroničara iz kasnog 16. i 17. stoljeća, ali ipak smatra da je postojao. Teleki, József, *Hunyadiak kora Magyarországon*, vol. III, Emich Gusztáv Könyvnyomdája, Budimpešta 1853., 331. Moguće je da je riječ o traču koji se u kasnijim desetljećima proširio Europom.

¹⁵⁷⁷ Piccolomini, *Commentarii*, 328. Piccolomini precizira da je samo Rüdesheim bio legat zadužen za posredovanje u ovim pregovorima, a Domenichi se ondje nalazio nekim drugim poslom, ali je priskočio u pomoć kad su pregovori zapeli. Piccolomini, odnosno papa Pio II., potvrdio je konačni mirovni ugovor u rujnu iste godine. Do tada je Rüdesheim već bio postavljen za biskupa Lavanta u Koruškoj. Theiner, *Vetera monumenta II*, 382-391, dok. DLXVII.

¹⁵⁷⁸ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 558-559. Bonfini daje svotu od 60 000 zlatnika kao otkupninu za krunu; također kaže da je postojala sumnja hoće li car predati pravu krunu, jer se pričalo da je dao izraditi dvije kopije; zbog toga je krunu prije predaje smio vidjeti Ladislav Pálóci, koji je znao kako ona izgleda. Fraknói tvrdi da ju je prepoznao po jednoj ogrebotini na safiru. Fraknói, *Vitéz János*, 143-144.

Kraljevstvo, a kralj Stjepan Tomašević je smaknut.¹⁵⁷⁹ Ugarska reakcija ovog je puta bila mnogo snažnija nego prošle godine. Međutim, iako je Matijaš okupio veliku vojsku, nije s njom prešao Savu sve do jeseni, nakon što se glavnina osmanske vojske već povukla. Bio je to mudar potez, s obzirom na to da je ugarska vojska u sukobima s njom redovito gubila.¹⁵⁸⁰ U međuvremenu su se Matijašu pridružili i Vitez i Várdai, vjerojatno na čelu svojih trupa; oni su zajedno s palatinom Mihaelom Országom, Nikolom Iločkim, Stjepanom Frankapanom, Ivanom Vitovcem (koji je u međuvremenu priznat za slavonskog bana) i Emerikom Zapoljom 12. rujna svjedočili sklapanju saveza između Matijaša i Venecije, koju je predstavljao Giovanni Emo.¹⁵⁸¹ Međutim, prodor u Bosnu koji je Matijaš poduzeo od kraja rujna do prosinca, i koji je rezultirao osvajanjem Jajca, kojeg je branila mala janjičarska posada, poduzet je s relativno malenom vojskom.¹⁵⁸²

Za razliku od prethodnih vojnih pohoda, u ovom slučaju postoje indicije da je Vitez osobno sudjelovao u ratu. Naime, poslanik Emo pisao je 3. studenog mletačkoj vlasti da se u ugarskoj vojci mnogo mrmlja protiv Venecije nakon povratka kraljevog poslanika Nikole Modruškog, koji je tada već bio biskup mjesta po kojem ga je historiografija upamtila. Razlozi nezadovoljstva bili su što Venecija nije poslala novaca kralju i što je intervenirala u sukobima između hercegovačkog vojvode Stjepana Kosače i njegovog sina Vladislava. Emo je također pisao što su mu o tim stvarima rekli Várdai i Vitez, što znači da su oni također u to vrijeme bili s kraljevom vojskom.¹⁵⁸³ Moguće je da je i Jan Panonije sudjelovao u ovom pohodu, ili u onom sljedeće godine.¹⁵⁸⁴

---

¹⁵⁷⁹ Babinger, *Mehmed der Eroberer*, 236-239.

¹⁵⁸⁰ Pálosfalvi, *The Political Background*, 86-87.

¹⁵⁸¹ Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 380-382, dok. DLXVI. Vidi i Jászay, *Venezia e Mattia Corvino*, 6-7.

¹⁵⁸² Babinger, *Mehmed der Eroberer*, 245-246; Pálosfalvi je smatrao da je Matijaš napustio ofenzivnu politiku Janka Hunjadija i vratio se Sigismundovoj strategiji, koja je uključivala izbjegavanje sukoba s glavninom osmanske vojske i oslanjanje na pojas graničnih utvrda za obranu. Pálosfalvi, *The Political Background*, 87-88.

¹⁵⁸³ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek I*, str. 258-261, dok. 159. Emovo pismo nije sačuvano i ovi podaci nalaze se u odgovoru mletačke vlasti od 31. prosinca 1463. Giovanni Emo sudjelovao je u navedenom ratnom pohodu. Jászay, *Venezia e Mattia Corvino*, 7-8. Nikola Modruški služio je kao Matijašev poslanik u Dubrovniku i Veneciji, a kraljevoj vojsci pridružio se u jesen 1463. i sudjelovao u pohodu na Bosnu. Špoljarić, Luka, *Politika, patronat i intelektualna kultura na ugarskom dvoru u prvim godinama vladavine Matije Korvina: Nikola Modruški i Petrova lađica* (Studija, kritičko izdanje i prijevod), *Grada za povijest književnosti hrvatske*, vol. 38, 2015., str. 1-81, 7. U Matijaševoj darovnici Várdaiju i njegovoj braći i rođacima spominje se da je Várdai priložio čete za osvajanje Bosne. Kammerer, *Codex Zichy X*, str. 299. dok. 220, 26. travnja 1464. Várdai se, međutim, 12. studenog nalazio u Zagrebu, te očito nije sudjelovao u cijelom Matijaševom pohodu. Dana 23. siječnja ponovno ga nalazimo s kraljem i Viteзом u biskupskom gradu Dubravi. Kubinyi, *Adatok a Mátyás-kori király kancellária*, 54.

¹⁵⁸⁴ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 145-146; Panonije se kasnije hvalio Vespasianu da Bisticci da je pratio kralja na pohodima protiv Osmanlija, i da je tijekom zimskog pohoda čak i grtao snijeg u vojnom logoru. Bisticci, *Le Vite*, 331.

Vitez je očito i dalje bio osoba čije se mišljenje tražilo i koja je imala velikog utjecaja na Matijaševom dvoru; međutim, očito je da je i Várdai dobio na važnosti. Štoviše, prema Kubinyijevoj analizi, Várdai se tek od proljeća 1462. počinje vrlo često pojavljivati u Matijaševoj blizini, dok je do tada uglavnom boravio podalje od dvora.¹⁵⁸⁵ Ne bi bilo čudno da ga je Matijaš tada, nakon što se Vitez sa svojom inicijativom za sklapanje mira s carem pokazao previše samovoljnim, počeo koristiti kao protutežu potonjem, kao što ćemo vidjeti da će činiti kasnije; njih dvojica vjerojatno nisu bili u idealnim odnosima u najmanju ruku još od Vitezova zatočeništva. Nakon njega su se pokvarili i odnosi između Viteza i nadbiskupova rođaka Nikole Várdaija, o čemu svjedoči Vitezovo pismo napisano 6. travnja 1460., u kojem upozorava Nikolu da prestane njegove kmetove u županiji Szabolcs, čiji je Nikola bio župan, podvrgavati svome sudu, jer je Vitezova biskupija bila izuzeta od županijskih sudova kraljevstva.¹⁵⁸⁶ Također, početkom 1462. Nikola je oduzeo imovinu nekom Vitezovom čovjeku u posjedu Ajak, zbog čega je Vitez osobno poslao svojeg službenika da presudi u tom slučaju; presuda je glasila da je oduzimanje bilo protuzakonito.¹⁵⁸⁷ Osim toga, registar sudskih parnica nadbiskupa Stjepana i njegovih srodnika Nikole i Šimuna Várdaija iz 1461. godine spominje i sudski spor s Vitezom.¹⁵⁸⁸ I između Vitezova saveznika Ivana od Nagykállóa i obitelji Nikole Várdaija, koji je 1463. već bio mrtav, vladali su loši odnosi.¹⁵⁸⁹ Ovi događaji ne moraju značiti otvoreno neprijateljstvo, ali se čini da su daleko od savezništva kakvo je vladalo između Viteza i Nikole Várdaija prije 1457.

Matijašev pohod na Bosnu završio je uglavnom uspješno. Venecijanska vlast nastojala je, preko poslanika Ema, nagovoriti kralja da nastavi ratovati protiv Osmanlija, obećavši 60 000 dukata za pohod sljedeće, 1464. godine. Emo je dobio zadatak da razgovara s biskupima i ostalim velikašima s kojima je u dobrim odnosima – dakle, zacijelo Vitezom i Várdaijem - i sazna točan broj ratnika koje kralj može okupiti, zajedno s plaćenicima, od novaca koje bi mu poslali.¹⁵⁹⁰ Međutim, iako je Emo pisao Veneciji da Matijaš već u svibnju može početi s pohodom, u proljeće 1464. trebalo je obaviti mnogo važniji zadatak – krunidbu.

U atmosferi općeg slavlja, budući da je uspješnim osvajanjem dijela Bosne dobio auru pobjednika nad Osmanlijama (koju mu je omogućila Vitezova politika pomirenja s

---

¹⁵⁸⁵ Kubinyi, *Adatok a Mátyás-kori király kancellária*, 43.

¹⁵⁸⁶ Lukcsics, Pál (ur.), *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő*, vol. XII, Dunántúl Pécsi egyetemi könyvtár és nyomda, Budimpešta 1931., str. 263-264, dok. 209.

¹⁵⁸⁷ Kammerer, *Codex Zichy X*, str. 206-207, dok. 159., 20. siječnja 1462.

¹⁵⁸⁸ Isto, str. 202, dok. 155.

¹⁵⁸⁹ Isto, str. 286-287, dok. 212, 12. prosinca 1463.

¹⁵⁹⁰ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek I*, str. 263-265, dok. 161. 23. siječnja 1464.

kršćanskim vladarima), Matijaša je 29. ožujka 1464. svečano okrunio kardinal Szécsi.¹⁵⁹¹ Tom je prilikom održan i svečani sabor u Stolnom Biogradu, mjestu krunidbe, na kojem je Matijaš potvrdio privilegije ugarskih staleža.¹⁵⁹² Tom je prilikom potvrđen i mirovni ugovor s Fridrikom III., budući da su se poslanici prošlog ljeta prilikom njegova sklapanja obavezali na to da će ugovor potvrditi kralj i sabor; svi su poslanici, uključivši i Viteza, 3. travnja proglasili da je njihova obaveza time izvršena.¹⁵⁹³

Uskoro nakon krunidbe Matijaš je nagradio one koji su ju omogućili. Na krunidbenom saboru Várdai i Vitez dobili su povlasticu da se na njihovim posjedima održavaju sajmovi na nedjelje i marijanske blagdane, dok je svima drugima to bilo zabranjeno.¹⁵⁹⁴ Neko vrijeme nakon krunidbe,¹⁵⁹⁵ Matijaš je darovao varadinskoj biskupskoj stolici (ali ne Vitezu osobno) Biharsku županiju u trajni posjed. Kao razloge darivanja naveo je to što je Vitez bio zarobljen zajedno s njime 1457. g., što je zaslužan za njegovo dovođenje iz Praga, što je mu uvijek pomagao savjetom i djelima i radio na smirivanju unutrašnjih sukoba u državi, te što je u pohodima protiv Čeha,¹⁵⁹⁶ Osmanlija, u Vlašku i u Bosnu uvijek je bio ili sam prisutan, ili je poslao svoje čete.¹⁵⁹⁷ Također, nekoliko tjedana nakon krunidbe, 11. lipnja, Matijaš je dao Vitezu povlasticu da ukoliko u sklopu nekog sudskog procesa mora polagati zakletvu, bilo kako bi se očistio od krivnje ili u druge svrhe, može to učiniti ne osobno, nego preko svojih službenika – varadinskog župana ili njegovog suca. Zanimljiva je argumentacija ove povlastice: Matijaš je rekao da se Viteza često poziva pred sud zbog raznih parnica koje mnogi, a pogotovo njegovi susjedi, vode protiv njega, te često mora polagati zakletvu radi očišćenja. Međutim, po tradiciji je to, kao biskup, morao činiti u svojoj katedrali, noseći liturgijsku odjeću, te je zbog toga često bio odsutan od Matijaša; ovom povlasticom to se moglo izbjeći.¹⁵⁹⁸ Također, Matijaš je 30. lipnja Vitezu potvrdio darovnicu Ladislava V.

---

¹⁵⁹¹ Fraknói, *Vitéz János*, 144. Vidi Prilog C 7.

¹⁵⁹² Engel, P., *The Realm*, 301-302.

¹⁵⁹³ MOL DF 292 952. Várdai je prilikom izdavanja ove isprave već bio veliki kancelar.

¹⁵⁹⁴ Bak, János, Domonkos, Leslie S. i Harvey, Paul B. Jr. (ur.), *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary/Decreta regni mediaevalis Hungariae*, vol. 3: 1458-1490, Charles Schlacks, Jr., Los Angeles 1996., 22.

¹⁵⁹⁵ U navedenoj ispravi od 3. travnja Vitez još ne nosi titulu trajnog župana Biharske županije, te je do donacije moralo doći nakon njenog izdavanja.

¹⁵⁹⁶ Borbe s češkim iregularcima u današnjoj Slovačkoj trajale su i nakon stupanja Matijaša na prijestolje; Engel, P., *The Realm*, 300.

¹⁵⁹⁷ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 562. Original darovnice nažalost nije sačuvan, te se moramo osloniti na Bonfinijevu verziju, s terminima u stilu *all'antica*, kako je Bonfini običavao pisati. U vezi toga vidi i Fraknói, *Vitéz János*, 145, bilj. 1.

¹⁵⁹⁸ Pray, *Specimen II*, 154-159. Vidi i Fraknói, *Vitéz János*, 145-146.

kojim mu je potonji krajem 1456. darovao dvorac Solyomkő, iako niti to nije bilo dovoljno da ga Losonciji prepuste Vitezu.¹⁵⁹⁹

Međutim, uza sve darove koje je Vitez tom prilikom dobio od Matijaša, Stjepan Várdai dobio je još više.¹⁶⁰⁰ U srpnju 1464. Matijaš je papu Pija II. zamolio da Várdajja postavi za kardinala, iako je Ugarsko Kraljevstvo tada već imalo jednog kardinala, Dionizija Szécsija. Dodao je da je Szécsi prikladniji za crkvene nego za državničke poslove.¹⁶⁰¹ Moguće je i da se u ovome očituje Matijaševo neprijateljstvo prema Szécsiju, jer su se njihovi odnosi, kako je već spomenuto, 1460-ih pogoršali. Ipak, uzdizanje Várdajja vjerojatno je barem djelomice bilo osmišljeno u svrhu postavljanja protuteže Vitezu.

Ova se tendencija najbolje očitovala u reformi kancelarije, do koje je došlo nakon Matijaševe krunidbe. Naime, tada su dotadašnji veliki i tajni kancelari smijenjeni, a njihove su kancelarije ujedinjene u jedinstven ured. Njegovi predstojnici nosili su unificiranu titulu velikog i tajnog kancelara. To su bili upravo Várdai i Vitez, ali je veliku većinu isprava izdavao Várdai; tek je u vrlo malo prilika poznato da je Vitez imao udjela u izdavanju kancelarijskih isprava.¹⁶⁰² Bonfini je zabilježio da su to dvoje prelata kraljev pečat nosili naizmjenice, svaki po 6 mjeseci, te su tako su bez kontroverzi obnašali svoju službu.¹⁶⁰³ Međutim, tek je u vrlo malom broju slučajeva poznato da je Vitez pečatio isprave; Kubinyi je mislio da je moguće da je čak i tada to činio zato jer Várdai tada nije bio prisutan.¹⁶⁰⁴ U jednom slučaju kada se Matijašev dvostruki pečat nalazio u Vitezovim rukama, to je u ispravi

---

¹⁵⁹⁹ Kraljevski sudac Ladislav Pálóci je 1466. konačno presudio da je kralj Sigismund založio taj dvorac Losoncijima i obitelji Jakcs Kusalvi za 6750 florena, te da Vitez mora poštivati njihovo pravo uživanja posjeda tog dvorca dok ih ne isplati. MOL DL 88 433.

¹⁶⁰⁰ Solymosi je, zbog povlastica kojima ga je obasipao, ustvrdio da je Várdai bio najomiljeniji Matijašev prelat. Solymosi, *König Matthias Corvinus*, 290-291.

¹⁶⁰¹ Fraknoi, *Mátyás király levelei*, str. 55-56, dok. 41. Kubinyi je smatrao da je Szécsi zaista bio prvenstveno klerik, te da se bavio crkvenim stvarima više nego politikom. Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 139-140.

¹⁶⁰² Isto, 35-37.

¹⁶⁰³ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 572. Kubinyi smatra ovo malo vjerojatnim, jer u velikoj većini poznatih isprava stoji da ih je sastavio Várdai. Kubinyi, *Adatok a Mátyás-kori király kancellária*, 37-38.

¹⁶⁰⁴ Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 36. Kubinyi uspješno osporava i teoriju starijeg povjesničara, Loránd Szilágyija, prema kojoj je Vitez bio zadužen za izradu dokumenata providenih zlatnom bulom. Međutim, upozorava na znatan broj dokumenata nastalih između 31. ožujka 1464. i 2. ožujka 1465. providenih dvostrukim kraljevim pečatom na kojima se nalaze sigle Jo. Q. ili Jo. Neki od starijih povjesničara smatrali su da one označavaju Jana Panonija, biskupa Pečuha, a neki Ivana Beckensloera, pečujskog prepozita. Kubinyi smatra da je, ako je riječ o Panoniju, moguće da je Panonije zastupao svoga ujaka u kancelariji; poznato je da je u drugoj polovici 1460-ih obavljao poslove vezane uz kancelariju. Kubinyi, *Adatok a Mátyás-kori király kancellária*, 30-31. Navedeni autor je ranije smatrao da je riječ o Beckensloeru; vidi Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 33. Međutim, identitet osobe Jo. Q. nije moguće sa sigurnošću utvrditi.

posebno naglašeno, a dokument je dodatno ovjeren i palatinovim pečatom, vjerojatno kako se ne bi mislilo da je krivotvoren, jer Várdai nije bio prisutan pri izradi dokumenta.¹⁶⁰⁵

Moguće je da je Vitez u razdoblju oko Matijaševe krunidbe aktivno nastojao steći službu kancelara, budući da je shvatio da njegov neformalni utjecaj na kralja više nije niti izbliza onoliki kakav je bio prije šest godina, te ga je nastojao kompenzirati formalnom državnom službom. Ako je tako, tada u svojoj namjeri nipošto nije uspio, budući da je Matijaš mudro procijenio da će davanjem kancelarijske službe istovremeno i Vitezu i Várdaiju formalno nagraditi Viteza za njegove usluge prilikom stjecanja Svete krune, koje nitko nije mogao zaniijekati, ali i neutralizirati bilo kakvo povećanje njegovog utjecaja koje bi iz toga moglo proizaći. Vitez mu je i dalje neosporno bio koristan i nije ga htio udaljiti od sebe, ali se oslanjanjem na Várdaija u kancelarijskoj službi mogao osigurati da će izdavanje njegovih isprava biti u rukama manje svojeglavog prelata.

Do Várdaijeva uzdizanja na rang kardinala ipak nije došlo odmah nakon Matijaševe molbe. Kardinal Ammannati-Piccolomini, kojem je povjerena funkcija njegova zagovornika, pisao je Várdaiju 5. siječnja 1465. da je kod pape Pija II. učinio sve što je mogao glede Várdaijeve promocije, ali da je taj papa uskoro umro, a na novog papu Pavla II. kardinal nema takav utjecaj kakav je imao na svojeg rođaka Pija. Također, ovo pismo nudi jednu od rijetkih indicija koja bi mogla upućivati na dobre odnose između Viteza i Várdaija, budući da kardinal piše da je primio pisma od kralja, Várdaija, „našeg“ Viteza („...*habitis Regiis litteris, & tuis, & Varadiensis nostri...*“) i Jana Panonija, te da se posvetio poslovima koje su mu povjerili; ipak, ne piše da je riječ o istim poslovima, te nije sigurno jesu li Vitez i Panonije podržali Várdaijevo postavljanje za kardinala. Također je preko Várdaija uputio pozdrave Vitezu i Panoniju.¹⁶⁰⁶ Moguće je da je učinio tako jednostavno zato što je od ugarskih prelata, osim Várdaija, bio u kontaktu i s navedenom dvojicom, te je smatrao pristojnim pozdraviti i njih, a moguće je i da nije znao kakvi odnosi vladaju među njima. Međutim, moguće je i da nije postojao nikakav osobni animozitet između Viteza i Várdaija, unatoč eventualnim političkim suparništvima. Istog je dana kardinal poslao pismo i Janu Panoniju, u kojem navodi jednake isprike zašto nije mogao izvršiti poslove koje mu je povjerio,¹⁶⁰⁷ i Ivanu Vitezu, s jednakim sadržajem; u pismu Vitezu naveo je i niz pohvala na Vitezov račun, rekavši da je pokojni papa

---

¹⁶⁰⁵ Kubinyi, Adatok a Mátyás-kori király kancellária, 47.

¹⁶⁰⁶ Ammannati-Piccolomini, Commentarii, str. 512-513, dok. LXVI. Pismo je poslano tek početkom 1465. godine jer se tek tada Marko, biskup Knina, vraćao u Ugarsku; naime, nije mogao ranije završiti svoju službu poslanika zbog smrti Pija II. i izbora novog pape.

¹⁶⁰⁷ Isto, str. 513-514, dok. LXVII.

Pio II. često govorio o njemu, posebno hvaleći njegovu ulogu pri sklapanju mira između cara i Matijaša, a da je i Carvajal govorio da je Vitezov utjecaj znatno olakšao njegov zadatak papinskog legata.¹⁶⁰⁸

Za to vrijeme, kako se moglo i očekivati, osvajanje dijela Bosanskog Kraljevstva nije prošlo nezapaženo od Visoke porte. Ljeti 1464. sultan je na čelu velike vojske opsjeo Jajce, koje je branio Emerik Zapolja, ali ga nije uspio osvojiti; na kraju se povukao uslijed glasina o tome da Matijaš uz Savu okuplja vojsku. Međutim, do otvorenog sukoba ponovno nije došlo. Kao i prošle godine, Matijaš je čekao da se glavnina osmanske vojske povuče, te je u jesen ponovno izveo brzi napad na dio Bosne koji je još uvijek bio pod osmanskom vlašću. Iako je osvojen Srebrenik, glavni cilj napada, Zvornik, nije pao; opsada je prekinuta kada su do Matijaševe vojske doprle vijesti da je veliki vezir Mahmud-paša u Sofiji okupio vojsku za protunapad.¹⁶⁰⁹ U ovome Matijaševom pohodu također su sudjelovali i Vitez i Várdai. O tome svjedoči darovnica koju je Matijaš 19. listopada, prilikom opsade Zvornika, izdao Andiji Nagymihályiju, županu Bihara i time Vitezovom službeniku, budući da je Biharska županija bila posjed varadinskog biskupa. U darovnici je navedeno da je Vitez osobno pred kraljem iznio molbu u Andrijino ime.¹⁶¹⁰ Várdaijeva prisutnost očituje se pak u sigli „S. ar. Co. Can rius“ ispod kraljevog pečata, koja znači „*Stephanus archiepiscopus Colocensis cancellarius*“.¹⁶¹¹

Spomenute aktivnosti kralja Matijaša, koji je 1464. napunio 21 godinu, dokazuju da on nipošto nije bio poslušna marioneta kakvoj su se nadali oni koji su ga postavili na prijestolje. Mladi je kralj brzo učio, i čini se da je do krunidbe naučio kako držati svoje savjetnike u šahu i koristiti ih jedne protiv drugih. Vitezu se to jamačno nije sviđalo, ali bilo je prekasno da se išta poduzme. Uostalom, Matijaš je znao ublažiti gubitak političkog utjecaja financijskim probitcima, kao što su darivanje Biharske županije varadinskoj biskupskoj stolici i postavljanje Viteza za jednog od velikih i tajnih kancelara ujedinjene kraljevske kancelarije. Osim toga, Matijaš je u to vrijeme i dalje aktivno provodio protuosmansku politiku, koja se slagala s Vitezovim zamislima, te Vitez objektivno nije imao razloga da mu prigovara.

---

¹⁶⁰⁸ Isto, str. 514, dok. LXVIII. Za ova tri pisma vidi i Pajorin, *The First Humanists*, 140 i Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 116.

¹⁶⁰⁹ Babinger, *Mehmed der Eroberer*, 247-248.

¹⁶¹⁰ U ispravi je i Vitez tituliran kao veliki i tajni kancelar. MOL DL 16 073. U domeni kancelara bilo je stavljanje kraljeva pečata na isprave. Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 33.

¹⁶¹¹ Kubinyi, *Adatok a Mátyás-kori király kancellária*, 55.

7.4. Vitezove kulturne aktivnosti tijekom prvih godina Matijaševe vladavine

Tijekom razdoblja od 1458. do 1465. godine Vitez se nastavio kulturno uzdizati. Godine 1460. pročitao je i emendirao kozmološko djelo Guillaumea od Conchesa *Philosophia*, potpisavši ga svojom siglom JEW. Međutim, također je nadopisao da smatra to djelo dosadnim („*Plus tedii quam delectationis habui legendo hunc librum*“) i ispunio ga je kritičkim komentarima, posebno u trećem djelu, koje se bavi nebeskim sferama i zodijakom.¹⁶¹² Čini se da je problem točnih koordinata sfera zodijačkih znakova, tzv. „kuća“, zaokupljao Viteza, vjerojatno zato što je vjerovao da se pomoću točnijih koordinata mogu izrađivati precizniji horoskopi. Tim su se problemom bavili mnogi astronomi njegova vremena, a posebno Dubrovčanin Gjino Gazulić, kojeg je kralj Matijaš 1458. ili 1459. neuspješno pozivao u Budim. Iako mu je dubrovačka vlast odobrila odlazak i putne troškove, on ipak nije otišao, ali je poslao svoju knjigu. Grmek i Dadić smatrali su da je ta knjiga knjiga sadržavala raspravu o podjeli neba na kuće, a iz kasnijih se izvora vidi da je njezin naslov bio *De directionibus*. Moguće je da je dospjela u Vitezovu knjižnicu, budući da je na njoj kasnije radio Regiomontanus, koji je, kako ćemo vidjeti, boravio u Ostrogonu dok je Vitez bio tamošnji nadbiskup.¹⁶¹³ Jan Panonije hvalio je u pismu poslanom Gazuliću nakon što je već postavljen za biskupa Pečuha knjigu koju je Gazulić poslao, te ga zamolio da mu pošalje izvjesnu astronomsku napravu, „Ptolomejev armilarij“ („*armillas Ptolemaei*“), jer u Ugarskoj nema nikoga tko bi ju znao izraditi.¹⁶¹⁴ Moguće je da je Vitez utjecao na Matijaša da pozove Gazulića u Ugarsku.

Osim astronomskih djela, knjige za koje se može razumno pretpostaviti da ih je Vitez čitao tijekom ovog razdoblja ili su teološkog karaktera, ili djela klasičnih autora. Također je nastavio s nabavljanjem knjiga. U srpnju 1461. dubrovačko je vijeće odobrilo trošak od 10 dukata na kupnju zbirke Ciceronovih pisama *Epistolae ad familiares*, koju ih je Vitez sam, preko ugarskih poslanika, tražio da mu ih pošalju.¹⁶¹⁵ Komentare Gaja Marija Viktorina na Ciceronovo djelo o retorici *Commentarii in Ciceronis librum De inventione* pročitao je 1462.,

---

¹⁶¹² Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 51-52 i 147.

¹⁶¹³ Grmek i Dadić, O astronomu Ginu Gazulu, 58-60.

¹⁶¹⁴ Pannonius, J., *Opusculorum pars altera*, str. 101-102, dok. XVIII. Dadić je smatrao da se radilo o astrolabu s ekliptičnim prstenovima, a ne o armilarnoj sferi. Dadić, Znanstveni i kulturni krug, 187-188.

¹⁶¹⁵ Gelcich, József i Thallóczy, Lajos (ur.), *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1887., str. 750-751, dok. 16. Csapodi-Gárdonyi smatrala je da je primjerak ovog djela koji je dubrovačka vlast poslala Vitezu jednak onome koji se danas čuva u Vatikanskoj biblioteci. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 95.

u vrijeme neuspjelog Matijaševog pohoda na Vlašku; ostavio je i bilješku da ga je emendirao koliko je to bilo moguće.¹⁶¹⁶ Teološki spis *Quaestiones super I. libro Sententiarum* François iz Meyronnesa s komentarima na prvi dio klasičnog teološkog djela Petra Lombardskog *Libri Quatuor Sententiarum* čitao je od 3. rujna do 31. listopada 1463. godine, tijekom pohoda na Bosnu.¹⁶¹⁷ Nešto kasnije, od 22. srpnja do 1. rujna 1464., dok se pripremao pohod na Zvornik, pročitao je i emendirao zbornik s Ciceronovim djelom *De fato, De principiis rerum* pseudo-Timeja Lokrijskog i poljoprivrednog djela Paladija Rutilija Taura Emilijana *De insitione*.¹⁶¹⁸ Čini se da je Vitez rado nosio knjige na putovanja, te ih putem čitao i emendirao.

Također, moguće je da su Vitez i njegov nećak Jan Panonije utjecali na Matijaša da nabavlja knjige i proširuje kraljevsku knjižnicu, možda u skladu sa promicanjem Matijaševa međunarodnog ugleda kao prosvijećenog vladara.¹⁶¹⁹ Moguće je i da je Vitez nastojao utjecati na mladog kralja da se kulturno uzdiže, naravno u skladu s uzorima koje je on smatrao ispravnima. Možda je upravo zahvaljujući Janu Panoniju u Ugarsku stigla grčka verzija Ksenofontovog djela *Odgoj Kira Velikog* (*Kúrov παιδεία*); naime, Janu je tu knjigu poklonio njegov prijatelj Battista Guarino, sin Guarina Veronesea.¹⁶²⁰

Vitez je nastavio održavati sliku o sebi kao o meceni umjetnika i humanista, i kao takav je bio percipiran u inozemstvu. Njegov su ugled prije svega širili njegovi vlastiti štićenici, poput Jurja Polikarpa Kosztolánija i Jana Panonija. Tako je Polikarp tijekom svojeg poslanstva u Italiju 1462. godine bio u kontaktu s talijanskim humanistom i Panonijevim suučenicom iz škole Guarina Veronesea, Raffaeleom Zovenzonijem. Potonji je pismom zamolio Panonija da ga preporuči Vitezu, što je on i učinio, napomenuvši da Vitez i bez poticanja podupire sve učene ljude.¹⁶²¹

---

¹⁶¹⁶ Csapodi-Gárdonyi je smatrala da mu tada, u Transilvaniji (u Vitezovoj bilješci stoji da je s čitanjem završio u Sibiuu), nije bio dostupan niti jedan drugi primjerak tog djela, te je mogao ispraviti pisarske greške u djelu, ali ne i umetnuti riječi koje je prepisivač slučajno ispustio. Isto, 145-146.

¹⁶¹⁷ Isto, 103.

¹⁶¹⁸ Isto, 93-94.

¹⁶¹⁹ Domokos, *Lecture e biblioteche*, 71; Pajorin, *The First Humanists*, 139-140.

¹⁶²⁰ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 147-148. Na istom mjestu autorica ukazuje da je Vitez vjerojatno baratao s latinskim prijevodom tog teksta, koji je nešto ranije Poggio Bracciolini poslao Janku Hunjadiju, budući da se na prvom foliju nalazi sigla JoW.

¹⁶²¹ Pannonius, J., *Opusculorum pars altera*, str. 87-88, dok. XI. U ovome je izdanju prezime Zovenzoni pogrešno prepisano kao „Tonenzoni“. Za ovo pismo, vidi i Birnbaum, *Janus Pannonius*, 54 i Fraknoi, Mátyás király magyar diplomatái, 11.

I ugarski studenti koje je Vitez podupirao prilikom njihova studija u inozemstvu jamačno su znatno doprinijeli širenju njegova ugleda. Takozvani Ivan Vitez mlađi¹⁶²² studirao je od 1463. do 1466. g. u Bologni, a 1468. je u Padovi doktorirao kanonsko pravo i bio je kanonik Varadina i Zagreba, a od jeseni 1467. prepozit Varadina; izgledno je da mu je upravo Vitez dodijelio kanonikate kao izvor prihoda tijekom studija,¹⁶²³ pogotovo zato što je Matijaš, kako je spomenuto, 1462. Vitezu dodijelio patronat nad kanonikatima Zagrebačke biskupije. Zajedno s Ivanom Vitezom mlađim studirao je Grgur Handó, i njih dvojica često su zajedno svjedočili ispitima svojih kolega, i jedan drugome su bili svjedoci prilikom polaganja doktorata kanonskog prava.¹⁶²⁴ Grgur Handó je također imao potporu Viteza i Jana Panonija, možda jer je u njegovo ime intervenirao njegov stariji brat Juraj, prepozit Pečuha i diplomat.¹⁶²⁵ I Petar Váradi i Stjepan Bajoni, koji će obojica kasnije ostvariti karijere u kancelariji kralja Matijaša i ugarskoj crkvenoj hijerarhiji, bili su Vitezovi štićenici i studirali su u Bologni; Váradi je 1465. godine od Viteza, koji je tada već bio ostrogonski nadbiskup, dobio kanonikat Ostrogona, a Bajoniju je Jan Panonije 1467. dodijelio kanonikat Pečuha. Njegov otac bio je vojnik Janka Hunjadija i Vitezov familijar.¹⁶²⁶

Stvaranje Vitezove mreže pouzdanih i obrazovanih ljudi, njegove osnove moći u ugarskoj crkvenoj hijerarhiji, išlo je paralelno s njegovim održavanjem veza s međunarodnom humanističkom mrežom. Jan Panonije ovdje je igrao veliku ulogu, i ispostavilo se da je njegovo obrazovanje u Italiji bilo izvrsna investicija, budući da je povezao Viteza s nizom međunarodnih uglednika. Budući biskup Olomouca, već spominjani Protas Černohorský od Boskovica, zajedno je s Janusom studirao u Ferrari, pa se Vitez vjerojatno preko Janusa

---

¹⁶²² Njegova obitelj bila je iz slavonske Komarnice; rodbinske veze između ovog Viteza i Ivana Viteza od Sredne nisu potpuno razjašnjene, ali sigurno nije riječ o stricu/ujaku i nećaku. Za Ivana Viteza mlađeg, vidi Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 143-144.

¹⁶²³ Kristóf, I modi di acquistare benefici, 308; Kristóf, *Egyházi középréteg*, 55-56.

¹⁶²⁴ Veress, Endre (ur.), *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium, vol. 1: Padova 1264-1864. Fontes rerum Hungaricarum, vol. II*, Stephaneum Nyomda R. T. Nyomása, Budimpešta 1915., 13-14.

¹⁶²⁵ Kristóf, I modi di acquistare benefici, 311. Fedeles napominje da su neki stariji autori, poput Fraknóija, smatrali da je Vitez u Padovu na studij poslao Jurja Handóa; međutim, u pitanju je bio njegov mlađi brat Grgur, kojem je Vitez dodijelio varadinski kanonikat kao sredstvo uzdržavanja tijekom studija. Fedeles, Tamás, Pécsi kanonokok egyetemlátogatása a későközépkorban (1354-1526), *Magyar egyháztörténeti vázlatok*, vol. 17, br. 1/2, 2005., str. 51-82, 57, bilj. 48. Juraj Handó je 1460-ih služio kao Matijašev potkancelar; Kubinyi ga je smatrao Panonijevim čovjekom. Kubinyi, Adatok a Mátyás-kori király kancellária, 35.

¹⁶²⁶ Kristóf, I modi di acquistare benefici, 309-310; Kristóf, *Egyházi középréteg*, 56-57. Kralj Matijaš i gubernator Mihael Szilágyi su u ožujku 1458. zajednički izdali ispravu kojom naređuju uvođenje u određene posjede Stjepana Bajonija i Jurja Sebastijanovog Gecseija; oba su bili Vitezovi familijari. Géresi, *Codex diplomaticus comitum Károlyi II*, str. 319-322, dok. 190. Kako je već rečeno, Gecsei je u jesen 1452. godine pratio Viteza na poklon kralju Ladislavu V. u Beč.

upoznao s njime.¹⁶²⁷ Galeotto je svome pismu upućenom Protasu vjerojatno u prvoj polovici 1461. g. spomenuo da ga Vitez mnogo hvali, te da ga naziva vrhuncem njegove domovine.¹⁶²⁸ Protasova obitelj bila je husitska, ali se, prema Piccolominijevom izvještaju, pod utjecajem propovijedi Ivana Kapistrana preobrati na katoličanstvo.¹⁶²⁹ Još od studijskih dana su Protas, Jan Panonije i Galeotto Marzio bili prijatelji. Tijekom studija, Protas i Panonije pročitali su jedno od temeljnih humanističkih djela o latinskom jeziku, *Elegantiae linguae latinae* Lorenza Valle, te je desetak godina kasnije, kada je jedan već bio biskup Olomouca a drugi Pečuha, Protas podsjetio Panonija na to i zamolio ga da mu posudi tu knjigu.¹⁶³⁰

Unatoč vjerskim razlikama, Protas je bio jedan od najbližih suradnika Jurja Podjebradskog i njegovo je ime sudjelovao u diplomatskim poslanstvima; bio je prisutan u Brnu sredinom 1459. godine kad su Vitez i Osvald Rozgonyi sklopili jednogodišnje primirje s carevim poslanicima i 1460. g. u Beču kad je kardinal Besarion kao papinski legat posredovao glede sklapanja mira između cara i Matijaša; štoviše, Besarion ga je kritizirao da je osujetio sklapanje mira.¹⁶³¹ Ritoókné Szalay smatrala je da su se Vitez i Besarion tijekom te Besarionove neuspješne misije upoznali i sprijateljili.¹⁶³² Međutim, kako je već Pajorin primijetila, za to nema dokaza.¹⁶³³ Ipak, moguće je da je Besarion poznavao Vitezova štićenika Jurja Polikarpa Kosztolánija, budući da je 19. svibnja 1462. pismom zamolio kardinala Ammannatija-Piccolominija da se pobrine da Kosztoláni uspješno izvrši svoje poslanstvo u Rimu.¹⁶³⁴

Također, Vitez i Besarion imali su najmanje još jednog zajedničkog poznanika: Georga Peuerbacha. On i Besarion sreli su se u Beču 1460. g. i Besarion je od njega naručio sažetak Ptolomejevog *Almagesta* s objašnjenjima, tzv. „epitom“, ali je Peuerbach umro 8. travnja 1461. g., prije nego što je dovršio djelo. Prije smrti zamolio je Regiomontanusa da

---

¹⁶²⁷ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 38; Kalous, Antonín, Boskovice urai Mátyás király diplomáciai és politikai szolgálataiban, *Századok*, vol. 141, 2007., str. 375–389, 376.

¹⁶²⁸ Juhász, László (ur.), *Galeottus Martius Narniensis – Epistolae*, Királyi Magyar egyetemi nyomda/Messagerie Italiana, Rim 1930., str. 3, dok. I.

¹⁶²⁹ Kalous, Boskovice urai, 375–376.

¹⁶³⁰ Ritoókné Szalay, *Peregrinazioni erudite*, 66; Ritoókné Szalay, *Der Humanismus in Ungarn*, 167. Vidi i pisma koja su Protas i Galeotto razmijenili u prvoj polovici 1461. godine u Juhász, *Galeottus Martius*, str. 3–4, dok. I i II; Galeotto se u svojem pismu referira na njihovu prijašnju prepisku.

¹⁶³¹ Kalous, Boskovice urai, 377–378.

¹⁶³² Ritoókné Szalay, *Der Humanismus in Ungarn*, 163.

¹⁶³³ Pajorin, *L’Influsso del concilio di Basilea*, 114.

¹⁶³⁴ Isto, 116. Ironično je što je nakon 1467. Polikarp oženio kćer Besarionova ideološkog neprijatelja, Jurja Trapezuncija. Isto, 113. Za polemike između Trapezuncija i Besariona, vidi Geanakoplos, *Greek Scholars in Venice*, 86 i 91.

dovrši to djelo i posveti ga Besarionu,¹⁶³⁵ što je potonji i učinio par godina kasnije.¹⁶³⁶ Neosporno je da su diplomatske aktivnosti, kako je Pajorin već primijetila, imale veliku ulogu u stvaranju kulturnih veza.¹⁶³⁷ Međutim, kulturne veze su se često pretvarale u političku moć, budući su navedeni ljudi bili većinom utjecajni državnici, te su njihovi osobni kontakti ili prijateljstva mogli stvarati ili razarati saveze.

Jan Panonije je u Vitezov krug doveo i svojeg kolegu iz škole Guarina Veronesea, humanista Galeotta Marzija, koji je 1461. kraće vrijeme boravio u Ugarskoj;¹⁶³⁸ njegov drugi boravak, kada će Vitez biti već ostrogonski nadbiskup, bit će puno duži. Vitez je u to vrijeme okupljao oko sebe utjecajne humaniste koji su, kako je primijetio Špoljarić, bili gotovo svi diplomati i prelati, te njihova okupljanja ne možemo shvaćati isključivo kao bezazlene razbibrige.¹⁶³⁹ Nikola Modruški, biskup prvo Senja, a od ožujka 1461. Modruša, proveo je jednu zimu na Vitezovom dvoru u Varadinu u društvu mnoštva učenih ljudi, kako stoji u jednoj knjizi – *Dialogus de mortalium foelicitate* – koju je Modruški posvetio Vitezu.¹⁶⁴⁰ Špoljarić je smatrao da je riječ o zimi 1461./1462. kada je u Ugarskoj boravio i Galeotto Marzio; time bi bilo jasnije na koga je Modruški mislio kada je u posveti Vitezu pisao o „presretnoj zimi“ koju je proveo u izvanrednoj knjižnici, u društvu učenih ljudi.¹⁶⁴¹ Naravno, Vitez nije mogao cijelu zimu provesti u svome biskupskom dvoru, budući da je u veljači sudjelovao u izmirenju grofova Szentgyörgyja i ostalih pobunjenika s kraljem Matijašem u Ostrogonu, kako je već spomenuto.¹⁶⁴²

---

¹⁶³⁵ Zinner, *Regiomontanus*, 29.

¹⁶³⁶ Posveta imenuje Besariona kao carigradskog patrijarha, što je on bio nakon 28. travnja 1463.; međutim, djelo je vjerojatno dovršeno ranije, budući da se na drugim mjestima u njemu Besariona ne titulira tako. Isto, 52. Vitez je vjerojatno posjedovao najmanje jedno Ptolomejevo djelo – geografsku knjigu *Cosmographia*, koja je obilježena njegovim grbom (iako ona sadrži i neke vjerojatno kasnije dodane detalje koji kompliciraju njeno porijeklo, poput zemljovida nastalog nakon otkrića Amerike). Knjižnica kralja Matijaša sadržavala je i druga Ptolomejeva djela, pa i Trapezuncijev prijevod *Almagesta* na latinski, ali sačuvane primjerke nije moguće povezati s Vitezom. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 128-130. Nagy je ipak smatrao da je primjerak Trapezuncijeva prijepisa izrađen za Viteza. Nagy, *Ricerche cosmologiche*, 77.

¹⁶³⁷ Pajorin, *The First Humanists*, 141.

¹⁶³⁸ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 118.

¹⁶³⁹ Špoljarić, *Politika, patronat i intelektualna kultura*, 9.

¹⁶⁴⁰ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 52. Špoljarić uvjerljivo dokazuje da je riječ o zimi 1461/1462., te da je Modruški predao tu knjigu Vitezu tijekom zimskog pohoda na Bosnu 1463. g., nakon povratka sa svojeg već spomenutog poslanstva u Veneciju i Dubrovnik; istovremeno je predao jednu svoju knjigu Stjepanu Várdaiju, zajedno s posvetom. Špoljarić, *Politika, patronat i intelektualna kultura*, 9-10.

¹⁶⁴¹ Isto, 5-6.

¹⁶⁴² Smatram da je Kubinyijevo mišljenje, prema kojem je tijekom prvih godina Matijaševe vladavine Vitez bio potisnut u pozadinu jer nije imao kancelarijsku funkciju – koju navedeni autor očito smatra mjerilom političkog utjecaja – potpuno deplasirano; kao jedini argument za to navodi tu zimu (ne datirajući ju) koju je Vitez tobože proveo na svojem dvoru u Varadinu, o kojoj piše Nikola Modruški. Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 21.

8. NADBISKUP OSTROGONA

8.1. Političke aktivnosti

8.1.1. Postavljanje za nadbiskupa Ostrogona, poslanstvo Jana Panonija u Rim i razrješenje spora oko Zagrebačke biskupije

Iako se kralj Matijaš nije nužno slagao s Vitezovim postupcima, neosporno je da su oni donijeli rezultate. Politika izmirenja bila je uspješna: ujedinila je ugarsko plemstvo, vratila Svetu krunu, osigurala mir na zapadnim granicama kraljevstva i omogućila uspješno ratovanje protiv Osmanlija. Osim toga, nadvojvoda Albert umro je 2. prosinca 1463.,¹⁶⁴³ a zajedno s njime i planovi o eventualnoj protucarskoj koaliciji. Početkom 1465. Matijaš zaista nije imao razloga da bude kivan na Viteza, pogotovo zato što je mogao smatrati da je potonjeg uspješno stavio pod svoju kontrolu. To objašnjava zašto je u veljači 1465., nakon smrti kardinala Szécsija, u dogovoru s prelatima i barunima zatražio od pape da Viteza postavi za nadbiskupa Ostrogona i primasa Ugarske.¹⁶⁴⁴ Bonfini je o tome ostavio tek kratku bilješku, prema kojoj je nakon Szécsijeve smrti Matijaš imenovao Viteza za njegovog nasljednika, nakon što se potonji odrekao Varadinske biskupije, te da je papa to odobrio.¹⁶⁴⁵ Makar nam, dakle, Matijaševi motivi nisu u potpunosti poznati, možemo pretpostaviti da je Vitez, kao najmoćniji, dokazano najsposobniji i jedan od najstarijih ugarskih prelata bio logičan izbor za primasa Ugarske.

Vitez je do tada već dobro znao kako se vlada: u Ostrogonu je ubrzo uspostavio mrežu povjerljivih ljudi na koje se mogao osloniti. Neke je zatekao ondje, a neke je doveo iz Varadina. U Vitezovoj službi ostao je Andrija Nagymihályi, koji je prethodno kratko služio kao njegov župan Biharske županije; Vitez mu je 9. travnja 1470. darovao jedan od posjeda

---

¹⁶⁴³ Langmaier, *Erzherzog Albrecht VI.*, 637.

¹⁶⁴⁴ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 76-77, dok. 58. Vidi Szécsijevu nadgrobnu ploču u Prilog C 6.

¹⁶⁴⁵ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 564. Također je zabilježio da je Matijaš zaplijenio 8000 florena koje je Szécsi ostavio za obnovu ostrogonske katedrale. Ukoliko je to istina, ukazuje da su odnosi između Matijaša i Szécsija bili loši sve do smrti potonjeg. Vidi i Fraknói, *Vitéz János*, 177.

dvorca Solyomkő kao nagradu za dugogodišnju službu.¹⁶⁴⁶ Također, Juraj Polikarp Kosztoláni, tada već iskusni i međunarodno renomirani diplomat, bio je Vitezov sekretar u najmanju ruku tijekom razdoblja 1466.-1467. godine – kao takvog ga kralj Matijaš spominje u jednoj darovnici upućenoj njemu i njegovoj obitelji 4. travnja 1467.¹⁶⁴⁷ Kosztoláni je tu službu obavljao i prethodne godine i čini se da je osobno sudjelovao u izradi Vitezovih isprava, budući da u bilješci na dnu Vitezove upute njegovim sakupljačima desetine u Požunskoj županiji od 10. lipnja 1466. stoji *Geor. polycarpus Secretarius*.¹⁶⁴⁸ Kako je isprava nastala u Trnavi, očito je da je Kosztoláni pratio Viteza na njegovim putovanjima. Njegov je sekretar mogao biti do 1467., kada je kao Matijašev poslanik doputovao na papinski dvor u Rimu, gdje se nastanio, postao papinskim pisarom i oženio kćer Jurja Trapezuncija.¹⁶⁴⁹

Od ljudi koje je Vitez zatekao u Ostrogonu, i djelomice naslijedio od kardinala Szécsija, valja spomenuti starog diplomata i nekadašnjeg ostrogonskog lektora Šimuna iz Trevisa, koji je od 1461. nosio titulu nadbiskupa Bara.¹⁶⁵⁰ On je služio kao biskupski vikar Ostrogona tijekom sedisvakancije nakon Szécsijeve smrti, dok se čekalo Vitezovo ustoličenje.¹⁶⁵¹ Neko je vrijeme ostao na tom položaju tijekom Vitezova pontifikata ali,¹⁶⁵² kako se čini, ne dugo, budući da ga papa Pavao II. već 1. lipnja 1467. spominje kao nekadašnjeg Vitezovog vikara.¹⁶⁵³ Moguće je da se Vitez nastojao postupno riješiti starih Szécsijevih kadrova. Već u ožujku 1469. kao njegovog biskupskog vikara nalazimo Mihaela, titularnog biskupa Milkova u Moldaviji.¹⁶⁵⁴ Međutim, čini se da je više povjerenja imao u Jurja Schönberga, prepozita Požuna. Njega je 26. travnja 1469. imenovao svojim vikarom *in spiritualibus*, ali s jurisdikcijom samo na području između rijeka Váh, Morave i Dunava, što je značilo da je mogao ondje donositi presude u Vitezovo ime; ta je odredba donesena kako nastavnici i studenti tamošnjeg novoosnovanog sveučilišta ne bi morali napuštati Požun radi

---

¹⁶⁴⁶ MOL DL 88 496. U ispravi stoji da su dvorac tada još uvijek držali prethodni vlasnici na ime zalogu, što znači da Vitez do tada još nije isplatio Losoncije.

¹⁶⁴⁷ MOL DL 75 653. Kubinyi se referira na ovu ispravu i upozorava da to znači da je Kosztoláni prešao iz kraljeve službe u Vitezovu. Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 87, bilj. 277.

¹⁶⁴⁸ MOL DL 16 363.

¹⁶⁴⁹ Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 112.

¹⁶⁵⁰ Eubel, *Hierarchia catholica II*, 89.

¹⁶⁵¹ Bónis, *Szentszéki regeszták*, str. 367, reg. 3016., 4. lipnja 1465.

¹⁶⁵² Kao ostrogonski vikar spominje se još i u prvoj polovici 1466. g.; vidi MOL DL 16 305 i MOL DF 286 820.

¹⁶⁵³ Lukcsics, *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis III*, str. 187, dok. 304.

¹⁶⁵⁴ MOL DL 88 476; MOL DL 16 826. Mihael je bio i komendatar nógrádskeg arhiđakonata, a uživao je i ostrogonski kanonikat i druge nadarbine. Vidi i Eubel, *Hierarchia catholica II*, 191. Prethodni biskup Milkova, Grgur, neuspješno je 1453. nastojao premjestiti svoje biskupsko sjedište u Brašov, na teritorij Ugarskog Kraljevstva, ali se kardinal Szécsi, u čijoj se nadbiskupiji Brašov nalazio, usprotivio tome. Lukcsics, *Diplomata pontificum II*, str. 322, dok. 1317 i str. 323-324, dok. 1326.

procesa pred crkvenim sudom.¹⁶⁵⁵ Isti je služio kao Vitezov vicekancelar požunskog sveučilišta, i na toj poziciji ostao je do smrti.¹⁶⁵⁶ Schönberg je, kao i Šimun iz Trevisa, također bio aktivan u kraljevskoj diplomaciji.¹⁶⁵⁷ Krug Vitezovih osoba od povjerenja valja upotpuniti Nikolom Niotoldijem, kanonikom Stolnog Biograda i biskupom Knina od 1467.,¹⁶⁵⁸ koji je zajedno s Vitezom sjedio na nadbiskupskom sudu kao asesor, a Vitez mu je prepuštao suđenje u parnicama kojima se nije stigao baviti radi državnih poslova.¹⁶⁵⁹

Vitezovo je promaknuće otvorilo mjesta za napredovanje unutar ugarske crkvene hijerarhije. Prije svega, još i prije nego što je Vitezova promocija provedena, Matijaš je zatražio od pape da Varadinsku biskupiju, čim se isprazni, dodijeli Ivanu Beckensloeru.¹⁶⁶⁰ Ova odluka vjerojatno nije dobro primljena među Vitezovim pristašama.¹⁶⁶¹ Također, Matijaš je nedugo nakon toga novom papi Pavlu II. ponovio molbu za proglašenje Stjepana Várdaija kardinalom,¹⁶⁶² što je i ponovio nekoliko mjeseci kasnije, dodavši da u njega ima veliko povjerenje i da ga namjerava dok je on sam odsutan radi novog pohoda u Bosnu ostaviti kao zapovjednika predjela prema Beogradu, odakle Osmanlije provaljuju u Ugarsko Kraljevstvo, jer je do sada pokazao veliku vjernost.¹⁶⁶³ Ovime je već dvoje ljudi koje ne možemo smatrati Vitezovim saveznicima na Matijaševu inicijativu steklo veliku moć u kraljevstvu, što se novome ostrogonskom nadbiskupu jamačno nije svidjelo. Međutim, do pravog je prijevora između Matijaša i Vitezovih ljudi došlo glede pitanja Zagrebačke biskupije.

---

¹⁶⁵⁵ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 222-223, dok. 46. Za slučajeve koji su padali u domenu crkvenih sudova prema zakonu iz 1462., vidi Bak, Domonkos i Harvey, *The Laws*, 17.

¹⁶⁵⁶ Umro je 1486. godine. Székely, György, *Universitätskanzler im Ungarn des 14-15. Jahrhunderts*, U: Szögi, László i Varga, Júlia (ur.), *Universitas Budensis 1395-1995 – International Conference for the History of Universities on the Occasion of the 600th Anniversary of the Foundation of the University of Buda*, Budimpešta 1997., str. 35-50, 50.

¹⁶⁵⁷ Osim već navedenog poslanstva caru 1462. godine, bio je Matijašev poslanik u Carstvu i nastojao je na saborima njemačkih knezova u Landshutu i Regensburgu u studenom 1468. i veljači 1469. organizirati protučešku koaliciju. Heymann, *George of Bohemia*, 509-510. Matijaš ga je u listopadu 1468. poslao saskom vojvodi Albertu. Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 236, dok. 172. 8. listopada 1468. Čini se da ga je Matijaš koristio za kontakte s germanofonim vladarima, što nije iznenađujuće s obzirom na njegovo njemačko porijeklo.

¹⁶⁵⁸ Eubel, *Hierarchia catholica II*, 251. S prezimenom Niotoldi spominje ga Andrija Panonije 1467. godine. Pannonius, A., *Libellus de virtutibus*, 131.

¹⁶⁵⁹ MOL DF 237 610, 28. prosinca 1470. Navedeni primjer odnosi se na parnicu koju su pred Vitezom kao ordinarijem vodili ostrogonski kaptol i zagrebački biskup i komendatar Pečvaradina Osvald Tuz oko nekih desetina s određenih posjeda u Vesprimskoj biskupiji.

¹⁶⁶⁰ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 81-82, dok. 61. 7. ožujka 1465.

¹⁶⁶¹ Birnbaum je smatrala da se Varadinskoj biskupiji nadao Jan Panonije, jer je bila bogatija od Pečujske. Birnbaum, *Janus Pannonius*, 178-179. Kubinyi se pak ne slaže s time i ukazuje na to da su prihodi Varadinske i Pečujske biskupije bili više-manje jednaki. Kubinyi, *Vitéz János és Janus Pannonius*, 9-10.

¹⁶⁶² Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 91-92, dok. 67. 30. travnja 1465. Vidi i Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 137.

¹⁶⁶³ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 99-101, dok. 73. 18. rujna 1465. Várdai je za kardinala ipak postavljen tek početkom 1468. Kubinyi, *Adatok a Mátyás-kori király kancellária*, 46.

Kako je već spomenuto, iako je Demetrije Čupor faktički ostao jedinim zagrebačkim biskupom, Matijaš ga od 1464. više nije priznavao kao takvog. Kako je iznio u pismu papi od 6. svibnja 1465., koje je u Rim odnio kninski biskup Marko, u dogovoru s prelatima i barunima je zaključeno da Demetriju ne bi trebalo povjeriti biskupske utvrde i posjede, jer smatraju da nije sposoban da upravlja njima. Kao argument za to navedena je njihova strateška važnost za obranu od Osmanlija, kao i to da Demetrije mnoge od njih do tada nije uspio vratiti iz ruku laika. Također je navedeno da je Demetriju kao kompenzacija za biskupiju koje se trebalo odreći prvo ponuđena pečvaradinska opatija, jamačno nakon što je ona ispražnjena postavljanjem Beckensloera za varadinskog biskupa. Budući da je Demetrije to odbio, odlučeno je da će se Zagrebačka biskupija rascijepiti na duhovni i svjetovni dio: duhovnu vlast trebao je zadržati Demetrije (budući da je bio posvećeni biskup), a uz to i utvrdi Garić, biskupski dvor u Zagrebu i godišnju rentu od 1000 florena. Svjetovnu je pak upravu nad ostalim biskupskim utverdama i posjedima dobio Osvald Tuz, kojeg je Matijaš postavio za zagrebačkog vikara *in temporalibus* i dodijelio mu pečvaradinsku opatiju. Pismom je naprosto zamolio papu da potvrdi ove odluke.¹⁶⁶⁴ Međutim, nakon toga je Matijaš učinio grešku, precijenivši vlastitu vlast i utjecaj koji je imao na prelate svoga kraljevstva: u Rim je zajedno s Markom poslao i samog Demetrija, da bi uvjerio papu da pristane na ovakvo rješenje. U pismu koje je Demetrije imao nositi papi Matijaš je tvrdio da je pitanje biskupije na taj način uređeno za dobro samog Demetrija, jer mu je Matijaš tobože htio pomoći da se umirovi nakon napora koje je trpio od malih nogu do starosti.¹⁶⁶⁵

Iako Matijaševo djelovanje vrlo jasno ukazuje na prisilu, Demetrije nije bio zaplašen. Nije imao nikakve namjere u Rimu postupati kako je Matijaš očekivao i, štoviše, iskoristio je priliku da radi u svoju korist. Uspio je postići da papa Pavao II. 14. lipnja 1465. proglasi njegovu davnu zamjenu biskupija s pokojnim Benediktom iz Zvolena važećom i odriješio ga od svih crkvenih kazni ikad izrečenih u vezi spora oko Zagrebačke biskupije,¹⁶⁶⁶ ali i još puno više od toga: papa je istoga dana proglasio da je biskupska stolica premještanjem Tome Himfija u Nitru postala vakantnom, te ju je nanovo dodijelio Demetriju, naglasivši da mu daje

---

¹⁶⁶⁴ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 522, dok. 463. Matijaš je u pismu spomenuo da Vitezovu kandidaturu za Zagrebačkog biskupa smatra okončanom zbog njegovog premještanja u Ostrogon. Ovo ilustrira finese komunikacije između udaljenih centara moći u 15. stoljeću: iako je to pitanje u Ugarskoj bilo okončano već 1463. g., Sveta Stolica to nije morala znati, budući da je pred njom pitanje Vitezova premještanja još u formalnom smislu bilo otvoreno. Matijašu je to odgovaralo, jer je time imao još jedno sredstvo kojim bi mogao kontrolirati Viteza.

¹⁶⁶⁵ Isto, str. 524, dok. 465, i Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 95-96, dok. 69. 8 svibnja 1465.

¹⁶⁶⁶ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 530, dok. 472.

i duhovnu i svjetovnu upravu nad biskupijom.¹⁶⁶⁷ Time je otklonio svaku sumnju u legalnost Demetrijeva položaja, i potomji se u Ugarsku vratio kao punopravni zagrebački biskup, s papinom potvrdom. Odmah nakon povratka, 26. kolovoza, u Gariću je imenovao zastupnika koji se u njegovo ime kasnije u Rimu obavezao na plaćanje pristojbe za imenovanje zagrebačkim biskupom.¹⁶⁶⁸

Matijaš je na ovo reagirao vrlo gnjevno, kako se moglo i očekivati. Pisao je Pavlu II. i izrazio nezadovoljstvo njegovom odlukom, te ponovio da Demetrija smatra možda čestitim, ali nesposobnim, i da u njega nema povjerenja, te da mu ne želi povjeriti strateški važnu Zagrebačku biskupiju. Međutim, uvažio je papino odbijanje da se vlast nad biskupijom dijeli. Zbog toga je natjerao Demetrija da se odrekne te biskupije, što je potomji pred njime i papinskim legatom (Girolamom Landom, nadbiskupom Krete) i učinio. Zauzvrat mu je dodijelio Bosansku biskupiju i opatiju u Bijeloj – s argumentom da se ona ionako nalazi u blizini njegovih obiteljskih posjeda – i rentu od 1000 florena godišnje, koju je imao primati dok ne dobije neku bolju nadarbinu. Također je, pozvavši se na svoje patronatsko pravo, postavio Osvalda Tuza za zagrebačkog biskupa, iako potomji još nije dosegao kanonsku dob.¹⁶⁶⁹ Nema apsolutno nikakve sumnje da se ovdje radilo o goloj prisili.¹⁶⁷⁰ U sukobu s Demetrijem, kralj se pokazao jačim. Međutim, uskoro je dočuo da u Rimu netko radi u korist Demetrija – ovdje možda možemo vidjeti Vitezov utjecaj – te je poručio papi da ne vjeruje zlim jezicima, nego njemu. Na koncu je slučaj odlučio. Smrću Augustina Salánkija ispraznila se Győrska biskupija, te ju je Matijaš dodijelio Demetriju. Papu je u travnju 1466. zamolio da potvrdi tu odluku, kao i da potvrdi Osvalda Tuza za zagrebačkog biskupa, jer do tada papa to očito nije učinio.¹⁶⁷¹ Gotovo istovremeno, Matijašev poslanik u Rimu, pečujski prepozit Juraj Handó, obvezao se u Demetrijevo ime na plaćanje pristojbe za postavljanje na győrsku biskupsku stolicu.¹⁶⁷²

---

¹⁶⁶⁷ Isto, str. 531, dok. 473.

¹⁶⁶⁸ Isto, str. 539, dok. 480.

¹⁶⁶⁹ Isto, str. 528, dok. 470.

¹⁶⁷⁰ Tako je smatrao i Lukinović, iako ističe da su raniji autori smatrali da se Demetrije dragovoljno odrekao biskupije. Lukinović, *Biskup Demetrije Čupor*, 205. Razum je tvrdio da je Demetrijevo odreknuće bilo dragovoljno. *Razum, Osvaldo Thuz de Szentlaszlo*, 78-79.

¹⁶⁷¹ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 137-139, dok. 103. Papina potvrda Matijaševih odluka uslijedila je 16. travnja. Tkálčić, *Monumenta historica Zagrabiae II*, str. 306, dok. 248.

¹⁶⁷² Barbarić i dr., *Monumenta Vaticana Croatica II*, str. 539-540, dok. 1038., 26. travnja 1466. Istoga dana obećana je i uplata u ime Osvalda Tuza; Isto, 538-539, dok. 1037. U oba slučaja, polovica iznosa odmah je uplaćena preko banke firentinske obitelji Pazzi. Juraj Handó poslan je u Rim početkom 1466. Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 135-136, dok. 101.

Točno u vrijeme kada je Demetrije poslan u Rim, početkom svibnja 1465., trajala je misija Jana Panonija i Ivana Rozgonyija, koji su poslani pred papu Pavla II. kako bi mu u kraljevo ime izrazili pokornost.¹⁶⁷³ Bonfini štoviše precizira da je kninski biskup Marko – a Demetrije je jamačno putovao s njime – stigao u Rim dok su spomenuti poslanici još bili tamo.¹⁶⁷⁴ Panonije je 19. svibnja svakako bio u Rimu, budući da je 19. svibnja isposlovao kod pape da neki posjed, koji je neki od njegovih prethodnika na pečujskoj biskupskoj stolici nekad založio Zagrebačkoj biskupiji, ponovno prenese Pečujskoj biskupiji; taj je posao povjeren Girolamu Landu, nadbiskupu Krete.¹⁶⁷⁵ Također je održao dva govora pred papom – jedan u javnoj, a jedan u privatnoj audijenciji – u kojima je hvalio Matijaševe zasluge u borbi protiv Osmanlija i molio papu da mu nastavi slati pomoć.¹⁶⁷⁶ Međutim, nakon povratka u Ugarsku sredinom srpnja, Panonije je iz nekog razloga zapao u kraljevu nemilost.¹⁶⁷⁷ Također, čini se da je legat Lando govorio Matijašu protiv Panonija, te je između te dvojice prelata izbilo žestoko neprijateljstvo;¹⁶⁷⁸ Panonije je u jednom pismu Galeottu Marziju neizravno nazvao Landa lažljivcem, zlom životinjom i lijenom mješinom.¹⁶⁷⁹

Budući da je Demetrije Čupor u Rimu boravio ili istovremeno s Matijašem ili neposredno nakon njega (14. lipnja postavljen je za zagrebačkog biskupa, a 26. kolovoza već je bio u Gariću), čini se vjerojatnim da je Panonije u najmanju ruku znao za njegova nastojanja. Ako uzmemo u obzir Matijaševo neraspoloženje prema Panoniju, čini se da je potonji pomogao Demetriju pri ponovnom stjecanju Zagrebačke biskupije. Osim toga, Demetrije se jamačno ne bi odvažio na ovako riskantan pothvat da nije imao podršku u najvišim državnim redovima. Sve govori u prilog toga da ga je Vitez i tada nastojao zadržati na zagrebačkoj biskupskoj stolici, da ga je preko Panonija promicao u Rimu i da je Lando informacije o tome prenio Matijašu, što je izazvalo njegov bijes ne samo na Demetrija, nego i na Panonija, a možda i na Viteza. Preseljenje Demetrija u Győr predstavljalo je relativno dobar kompromis: Vitezov je čovjek ipak ostao biskupom s teritorijalnom vlašću, a ne samo

---

¹⁶⁷³ Prema podacima poznatima mletačkoj vlasti, napustili su Budim 20. veljače. Nagy i Nyáry, *Magyar diplomaciai emlékek I*, str. 313, dok. 192.

¹⁶⁷⁴ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 565.

¹⁶⁷⁵ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis VII*, str. 526, dok. 467. Vidi i Razum, *Osvaldo Thuz de Szentlaszlo*, 311.

¹⁶⁷⁶ Pannonius, J., *Opusculorum pars altera*, str. 58-69. Vidi i Birnbaum, *Janus Pannonius*, 159.

¹⁶⁷⁷ Birnbaum tek nagađa o razlozima. Vidi Isto, 60-61 i 177-179.

¹⁶⁷⁸ Isto, 177.

¹⁶⁷⁹ „*Cretenses semper mendaces, malas bestias, ventres pigros. Nam etsi ille natione Cres non sit, Cretensium praesul est, et quidem non tam presbyterio quam mendacio.*“ Pannonius, J., *Opusculorum pars altera*, str. 95-97, dok. XVII.

praznom titulom. Međutim, ipak se još 1470. nastojao vratiti iz Győra u Zagreb, tvrdeći da Osvald Tuz ne poznaje jezik stanovnika te biskupije.¹⁶⁸⁰

Iako je Vitez, dakle, bio uzdignut na rang primasa Ugarske, kralj Matijaš pobrinuo se da u svojim rukama ne drži dovoljno moći da bi mogao samostalno kreirati državnu politiku. Prošlo je vrijeme slabih vladara, oko kojih prelati i baruni mogu vrtjeti svoje spletku i igrati igre moći. Matijaš je namjeravao vladati, i to uistinu vladati, čak i ako se njegov politički kurs ne dopada moćnicima iz njegove okoline. Ta je tendencija ubrzo došla do izražaja razaranjem političkog sustava koji je Vitez nastojao izgraditi.

8.1.2. Kraj politike pomirenja

Nakon osvajanja Srebrenika 1464. godine, Matijaš je izgubio interes za ofenzivne akcije protiv Osmanlija. Zamor ratom bio je očit i kod njegove saveznice Venecije, čija mi je vlast sredinom 1465. g. poručila da je spremna nastaviti ratovati, ali da se ne smatra obavezanom slati mu pomoć. Istovremeno je došlo do pogoršanja odnosa među saveznicima, uslijed lažnih glasina da se Matijaš sprema u savezu s carem napasti Veneciju.¹⁶⁸¹ Kada su se krajem 1465. proširile glasine da Matijaš razmišlja o sklapanju mira s Osmanlijama, Sveta stolica reagirala je vrlo burno, ali uzalud; Matijaš je prema papi i Veneciji nastavio na riječima ratovati protiv Osmanlija, dok je u stvarnosti pripremao teren za mir.¹⁶⁸²

Na žalost, nije nam poznato kako je Vitez na ovo gledao, ali se čini da se pokorio Matijaševoj volji. U prilog tome možda govori pismo mletačke vlasti svome poslaniku u Ugarskoj, Francescu Veneriju, od 22. srpnja 1466. godine. U njemu se zahtijevaju hitne vijesti o razvoju događaja, budući da se radi o vrlo važnoj stvari – sklapanju mira s Osmanlijama. Posljednje pismo koje je Venerio poslao, mjesec dana ranije, tvrdilo je da im definitivni Matijašev odgovor glede sklapanja mira može poslati tek nakon Vitezovog povratka.¹⁶⁸³ Očito je da je Vitezovo mišljenje još uvijek mnogo značilo u državnim pitanjima; štoviše, Venerio

---

¹⁶⁸⁰ Lukinović, Biskup Demetrije Čupor, 205; *Razum, Osvaldo Thuz de Szentlaszlo*, 87-88.

¹⁶⁸¹ Teke, Szuzsanna, *Rapporti diplomatici tra Mattia Corvino e gli stati italiani*, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenca 1994., str. 19-36, 20-21.

¹⁶⁸² Housley, *Crusading*, 89-91.

¹⁶⁸³ Nagy, Iván i Nyáry, Albert (ur.), *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából*, vol. 2. *Magyar történelmi emlékek*, vol. 4, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1877. str. 24-25, dok. 13. Vitez je u to vrijeme bio u Trnavi (MOL DL 16 363, 10. lipnja 1466.).

je prilikom početka svojeg poslanstva dobio upute da odmah po dolasku u Ugarsku u ime mletačke vlasti i s vjerodajnicama posjeti i Várdaija i Viteza.¹⁶⁸⁴ Iako ne znamo kakvo je mišljenje Vitez iznio po svojem povratku, Venerio je odmah nakon njega javio svojoj vlasti da je Matijaš pristao na sklapanje mira, što je u Veneciji dočekano s veseljem; Republika je poručila Veneriju da Matijaš, ako dođe do sklapanja mirovnog ugovora, u njega uključi uvjete da se Peloponez i Lezbos vrate Veneciji.¹⁶⁸⁵ Čini se, dakle, da se Vitez nije usprotivio mirovnoj inicijativi, ili da ju barem nije uspio spriječiti..

Uskoro se pokazalo se da je Matijašu mir s Osmanlijama poslužio je oslobađanju snaga za osvajanja na zapadu, gdje je trenutno u najslabijem položaju bio njegov bivši tast i čovjek koji ga je postavio na ugarsko prijestolje: Juraj Podjebradski. Naime, iako je car, kada ga je Podjebradski spasio tijekom opsade Hofburga krajem 1462., preko Hartunga von Kappela u Rimu uspješno intervenirao u njegovu korist,¹⁶⁸⁶ papa Pio II. obnovio je proces protiv njega neposredno pred svoju smrt, u lipnju 1464., budući da je smatrao da Podjebradski svojim ustrajanjem u utrakvizmu krši zakletvu o pokornosti papi, koju je položio Augustinu Salánkiju i Vincenciju Stilasiju prije krunidbe.¹⁶⁸⁷ Izbor novog pape, Pavla II., na neko je vrijeme obustavio razvoj događaja, ali je u kolovozu 1465. papa ponovno otvorio proces protiv Podjebradskog, optuživši ga za herezu, a legata Rudolfa von Rüdesheima, biskupa Lavanta, ovlastio da podanike Podjebradskog oslobodi zakletve vjernosti.¹⁶⁸⁸ Otprilike u to je vrijeme došlo do pogoršanja odnosa između Podjebrada i Zdeněka od Šternberka, koji je počeo oko sebe okupljati nezadovoljnike među katoličkim plemstvom.¹⁶⁸⁹ Dana 28. studenog 1465. u Šternberkovom dvorcu Zelená Hora osnovana je liga 16 aristokrata, mahom Šternberkovih prijatelja, s njim kao predvodnikom.¹⁶⁹⁰ Iako su članovi Lige bili katolici, njihov program nije bio povezan s religijom, i odnosio se uglavnom na stjecanje ekonomskih povlastica.

Podjebradski se obratio za pomoć svome savezniku Matijašu. Bilo je planirano da se dvojica vladara osobno susretnu u jesen 1465., ali je Matijaš odgodio svoje sudjelovanje zbog kratke i abortivne protuosmanske akcije preko Save. U svoje je ime poslao Viteza, na što je Podjebradski odgovorio poslavši Protasa od Boskovica, biskupa Olomouca. Dvojica prelata

---

¹⁶⁸⁴ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek 1*, str. 348, dok. 213. 16. srpnja 1465.

¹⁶⁸⁵ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek 2*, str. 25-26, dok. 14. 7. kolovoza 1466.

¹⁶⁸⁶ Heymann, *George of Bohemia*, 345.

¹⁶⁸⁷ Isto, 381-382.

¹⁶⁸⁸ Isto, 396.

¹⁶⁸⁹ Isto, 390-392.

¹⁶⁹⁰ Isto, 403-404. Iako je Protas od Boskovica bio prisutan, ondje je bio s dopuštenjem Podjebradskog i zadatkom da nastoji pomiriti okupljene plemiće s kraljem.

sastali su se u Trnavi i dogovorili da će Matijaš intervenirati kod pape u korist Podjebradskog i predložiti da se Baselski kompaktati ponovno proglase važećima.¹⁶⁹¹ Od tada nadalje, Protas i Vitez djelovat će kao glavni predstavnici svojih vladara u pitanjima njihovih međusobnih odnosa. Njihov položaj nije bio lak, budući da su morali kombinirati volju svojih vladara s političkim kursom Svete stolice, kojeg se barem načelno morali držati; primjerice, Protas je, zbog svoje podrške Podjebradskom, iz Rima primio prijetnje da će mu biti oduzeta njegova biskupija.¹⁶⁹²

Glede Vitezova stava, indikativno je pismo kojim je 17. listopada 1465. javio Protasu da je Matijaš primio papinu bulu kojom se Podjebradskog optužuje za herezu, te da je naredio da ona bude prosljeđena Vitezu. On je pak odlučio odmah poslati kopiju tog pisma Protasu (naglasivši da mu je Matijaš dopustio da to učini, ako to smatra potrebnim), te izrazio žaljenje što je Podjebradski, koji je na početku svoje vladavine stvorio o sebi sliku kao o mudrom i dostojnom vladaru, ovime tako difamiran. Međutim, isto je tako rekao da je on sam, i dok je bio u Pragu i kasnije, tijekom pregovora s carevim predstavnicima u Moravskoj, savjetovao Podjebradskom da se preobrazi na katoličanstvo kako bi sačuvao svoju vlast i prijestolje, ali da ga potonji nije slušao. Rekao je da će svim silama raditi na tome da se Podjebradskom vrati prijašnja čast, ali je također upozorio da će ga, ako ustraje u utrakvizmu, osuda nadjačati, bez obzira na to koliko je moćan. Ovome posljednjem priključena je primjedba da Vitez Protasu to poručuje u povjerenju, te neka potonji učini ono što smatra prikladnim.¹⁶⁹³

Ova posljednja primjedba mogla bi se shvatiti kao upozorenje Protasu da se distancira od Podjebradskog. Bio je to dobar savjet. Već par mjeseci kasnije, u prosincu 1465., Protasu je pisao papinski legat Rüdeshheim, javivši mu da su do pape došle glasine da nitko ne radi u korist Podjebradskog koliko Protas, kako u Ugarskoj, tako i kod čeških velikaša.¹⁶⁹⁴ Protas je na legatove kritike odgovorio da je uvijek bio pokoran Svetoj Stolici,¹⁶⁹⁵ ali je već u proljeće 1466. stiglo i upozorenje od pape da Protas prestane raditi u korist Podjebradskog i prekine sve veze s njime.¹⁶⁹⁶ Podaci o Protasovim aktivnostima mogli su doći do pape na razne

---

¹⁶⁹¹ Fraknói, *Vitéz János*, 181-183; budući da je Vitez o skorom sastanku pisao Protasu iz Beograda, čini se da je pratio Matijaša do osmanske granice. Heymann, *George of Bohemia*, 420, bilj. 27. Matijaš je u pismu Vitezu, napisanom tek nakon što je prebacio vojsku preko Save, poručio da se zbog nestašice neće dugo zadržavati tamo, nego da će se nastojati što prije vratiti u Budim. Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 126, dok. 89.

¹⁶⁹² Heymann, *George of Bohemia*, 450-451.

¹⁶⁹³ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 217-218, dok. 41.

¹⁶⁹⁴ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 372-374, dok. 342. 17. prosinca 1465. Rüdeshheim je tada boravio u Wrocławu, gradu koji je otkazao poslušnost Podjebradskom.

¹⁶⁹⁵ Isto, str. 382-383, dok. 346. 3. siječnja 1466.

¹⁶⁹⁶ Isto, str. 404-405, dok. 357. 27. svibnja 1466.

načine, jer njegova podrška Podjebradskom nije bila tajna.¹⁶⁹⁷ Međutim, pitanje je kako se prema njima postavio Vitez. Odgovarajući na upit češkog kralja 28. veljače 1466. o tome je li išta učinjeno glede intervencije u njegovu korist kod pape, koju su Vitez i Protas nedavno dogovorili u Trnavi, Vitez je rekao da je po Matijaševu nalogu u vezi toga poslao pismo kardinalu Carvajalu, ali da ne može proslijediti kopiju pisma Podjebradskom, jer ju je Jan Panonije ostavio u Pečuhu (Vitez je pisao iz Budima).¹⁶⁹⁸ Iz Vitezova pisma Carvajal je mogao doznati da je Protas radio na prikupljanju podrške za Podjebradskog. Ali kako je Vitez te aktivnosti prikazao? Dok je Protasu odmah poslano upozorenje da prestane s njima, ne znamo je li isto poručeno Vitezu. Sasvim je moguće da Vitezova intervencija nije bila baš toliko u korist Podjebradskog koliko je Protas mislio, pogotovo zato što Vitez nije u Češku poslao kopiju pisma Carvajalu, što se – s obzirom na to da se za to smatrao prikladnim ispričati – vjerojatno od njega očekivalo.

Ipak, bez obzira na sadržaj pisma, teško je zaključiti koliko je u njemu izneseno Vitezovih stavova, a koliko Matijaševih, budući da Vitez naglašava da je to pismo napisano „*de mente domini nostri Regis*“, kao i da se ne usuđuje slati pisma Podjebradskom u Matijaševu odsutstvu ili bez njegovih naloga. U pismu koje je poslao Vitezu s vojnog pohoda preko Save, Matijaš je proslijedio Vitezu odgovor koji je poslao Podjebradskom na molbu da intervenira kod pape u njegovu korist, a te poručio Vitezu da će o svemu ostalome uskoro osobno razgovarati s njime.¹⁶⁹⁹ Vitez je pak u prethodno spomenutom pismu Podjebradskom napomenuo da nije bio prisutan kada je Matijaš sastavio rečeni odgovor, te da ga nije mogao komentirati prije Matijaševa povratka, iako ga je Podjebradski pismom zamolio da to učini. Matijaš je, dakle, strogo kontrolirao korespondenciju sa stranim vladarima, i Vitez vjerojatno nije imao veliku autonomiju u tim stvarima. Sam je odgovor poručivao Podjebradskom da će Matijaš rado intervenirati kod pape u njegovu korist, te da će glede toga papi poslati posebnog poslanika u tu svrhu.¹⁷⁰⁰ Međutim, još prije toga, 2. listopada 1465., Matijaš je odgovarajući na papinu vijest o otvaranju sudskog procesa protiv Podjebrada izjavio da je spreman podržati proces, ali i na mnogo više od toga, uključujući rat, iako potonje od njega Sveta Stolica nije

---

¹⁶⁹⁷ On je sam u proljeće 1465. pisao Rüdeshemu nastojeći opravdati postupke Podjebradskog. Isto, str. 344-345, dok. 325, 27. ožujka 1465.

¹⁶⁹⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 218, dok. 42. Očito je da je Jan Panonije u mnogočemu pomagao Vitezu, pa tako i pri sastavljanju korespondencije. U svjetlu ovoga, Kubinyijeva pretpostavka da je u kancelarijskim poslovima Viteza zamjenjivao Panonije ima određenu težinu. Vidi Kubinyi, *Adatok a Mátyás-kori király kancellária*, 31.

¹⁶⁹⁹ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 126, dok. 89.

¹⁷⁰⁰ Isto, str. 127, dok. 90. Rečeni poslanik bio je Juraj Handó. Vidi Isto, str. 129-130, dok. 93 i str. 130, dok. 94, 24. studenog 1465.

niti tražila, niti je ozbiljno shvatila njegovu ponudu.¹⁷⁰¹ Unatoč tome, po češkim se zemljama u proljeće 1466. proširila glasina da je Matijaš spreman ratovati protiv Čeha, ukoliko mu papa tako naredi,¹⁷⁰² a krajem godine zaredali su Matijaševi prigovori zbog ekscesa moravskog plemstva u pograničnim krajevima, pogotovo Mateja Lukovskog od Moravskog Šternberka, u kojima možemo vidjeti određeno traženje povoda ratu, budući da je Matijaš inzistirao da Podjebradski protiv Mateja djeluje nasilno, a ne pregovorima.¹⁷⁰³

Očito je da je u ovim poslovima bilo dvostruke igre. Do koje se mjere Vitez slagao s Matijaševom politikom, ne možemo znati.¹⁷⁰⁴ Moguće je da su njegove ponude pomoći Podjebradskom bile iskrene, ali sigurno ne do te mjere da je bio spreman boriti se i protiv Svete stolice i Matijaša glede toga. S druge strane, rat s Češkom značio bi razbijanje politike izmirenja sa zapadnim vladarima, oko koje se ranije toliko trudio.

Bilo kako bilo, Podjebradski i njegov dvor upravo su Viteza hvalili zbog njegove iskrenosti u odnosu prema njima, te su kod Matijaša inzistirali da upravo Viteza šalje na pregovore. Također, čini se da je Viktorin, sin Jurja Podjebradskog i Matijašev vršnjak, smatrao da je bolje ne poslati izvještaj o mirnom postupanju s Matejem Lukovskim izravno Matijašu, nego Vitezu, kako bi Matijaš preko njega doznao za postignut sporazum. Iako je Viktorin – koji je u Moravsku poslan da uguši ekscese na koje se Matijaš žalio – javio da je na mirno rješenje pristao na nagovor biskupa Protasa i moravskog plemstva, Matijaš je ipak inzistirao na tome da se Lukovskog nasilno kazni i štoviše se razljutio što je sporazum s potonjim sklopljen bez konzultacija s njime.¹⁷⁰⁵ Moguće je da je Viktorin očekivao ovakvu reakciju, te se nadao da će Vitez – koji je tada bio uz Matijaša¹⁷⁰⁶ – ublažiti kraljev bijes, pogotovo zato što je jedan od zagovornika spornog rješenja bio upravo njegov kolega Protas. Rješenje se sastojalo od toga da Lukovski bude podvrgnut sudu dvojice ugarskih i dvojice čeških prelata i baruna – Viteza, Protasa, ugarskog palatina i češkog maršala. Podjebradski je

---

¹⁷⁰¹ Heymann, *George of Bohemia*, 420-421.

¹⁷⁰² Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 402, dok. 354, svibanj 1466.

¹⁷⁰³ Heymann, *George of Bohemia*, 477. Cijela dugotrajna i opsežna prepiska može se naći u Fraknói, *Mátyás király levelei*, 144-200; očiti su znakovi postupnog propadanja odnosa i bijesa koji je rastao između dvaju vladara, kao i vrijeđanje do kojeg je tijekom toga došlo. Vidi ukratko u Fraknói, *Vitéz János*, 184-189.

¹⁷⁰⁴ Fraknói i Kubinyi smatrali su da je Vitez bio jedan od najžešćih zagovornika rata s Podjebradskim (Isto, 193 i Kubinyi, *Vitéz János*: a jó humanista, 24; Kubinyi, *Matthias Rex*, 85), ali njihovi argumenti nisu konkluzivni, nego se odnose na Vitezovo kasnije sudjelovanje u Matijaševim pohodima na Češku i njihovo sudjelovanje u saborima koji su odobravali ratne poreze. Birnbaum je smatrala da je Vitez svim silama zagovarao mir s Podjebradskim (Birnbaum, *Janus Pannonius*, 193), ali također s manjkavim argumentima.

¹⁷⁰⁵ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. str. 146-149, dok. 110. 9. studenog 1466., Szombathely i str. 159-162, dok. 111. 18. studenog 1466., Požun; ondje je i Viktorinovo pismo Matijašu poslano iz Špilberka 27. listopada.

¹⁷⁰⁶ Matijaš je 29. listopada bio u Ostrogonu (Isto, str. 144-146, dok. 109.), a u prosincu su i on i Vitez bili u Trnavi. Isto, str. 159-160, dok. 115. i Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 220, dok. 43.

pismom izrazio žaljenje što Matijaš nije pristao na to rješenje, kao i razočaranje time što Vitez nije došao na sastanak u Brno s njime, iako ga je Podjebradski očekivao, nego je prekinuo putovanje na koje je već krenuo, obećavši da će doći nekada kasnije. Također je rekao da s Matijašem neće više pismeno raspravljati o ovome, nego će čekati da pred njega dođe Vitez, kojeg je nazvao svojim iskrenim prijateljem. Matijaš je odgovorio da ne krivi njega što Vitez nije došao, nego razbojнике koji su mu prepriječili put, te obećao da će rado poslati Viteza kada putovi budu sigurniji. Oba su pisma napisana svađalački, a nije nedostajalo ni uvreda.¹⁷⁰⁷

Je li ovdje zaista riječ bila o nesigurnosti putova, ili je Vitez namjerno prekinuo svoje putovanje, ili mu je Matijaš tako naredio, vjerojatno nikada nećemo znati. Činjenica jest da je Podjebradski pozvao Viteza osobno da dođe u Brno, nazivajući ga svojim prijateljem.¹⁷⁰⁸ Vitez je u prosincu 1466. branio Matijaševo postupanje i uvjeravao Podjebradskog da će Matijaš biti njegov iskreni prijatelj ukoliko nadoknadi i osveti štete koje su nanijeli njegovi podanici. Nekoliko je puta naglasio da Podjebradski može imati povjerenja u njega, podsjetivši ga na njihovo osobno poznanstvo, i obećao da će sve učiniti da se očuva mir. Također je, u najvećem povjerenju, savjetovao Podjebradskom da pod svaku cijenu nastoji očuvati dobre odnose s Matijašem, jer će si inače nanijeti veliku štetu.¹⁷⁰⁹ Moguće je da je ovo posljednje suptilno upozorenje kojim je Vitez pokušao Podjebradskog upozoriti na Matijaševe namjere. Podjebradski je na ovo odgovorio da ne sumnja da su Vitezova upozorenja iskrena i da ga Vitez ne želi uvrijediti, te da još uvijek očekuje da se sastanu u Brnu, gdje mogu riješiti sve sporove između njihovih kraljevstava, kao i da je spreman doći na neko drugo mjesto radi sastanka, ako Vitez tako želi.¹⁷¹⁰

Je li moguće da je Vitez bio toliko dvoličan da s jedne strane priprema rat, a s druge uvjerava Podjebradskog u plemenitost svojih namjera? Poznajući zakulisnu politiku renesansne Europe, čini se da je itekako moguće. Međutim, niti Juraj Podjebradski nije bio politički početnik i vjerojatno je znao procijeniti kome može vjerovati. Čini se najvjerojatnijim da je Vitez zaista radio na tome da spriječi rat, ali da više nije imao toliko utjecaja niti energije da se izravno suprotstavi Matijašu. Krajem prosinca 1466., nakon što su među vladarima razmijenjene uvrede, Vitez je pisao Podjebradskom da bi mu bilo drago da su obje strane postupile drugačije. Glede svojeg prekinutog putovanja u Češku, rekao je da mu je Matijaš dozvolio da ponovno ode tamo, te je zamolio Podjebradskog da se sastanu negdje u

---

¹⁷⁰⁷ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 166-178, dok. 120.

¹⁷⁰⁸ Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 215-216, dok. CDX.

¹⁷⁰⁹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 218-220, dok. 43, 19. prosinca 1466., Trnava.

¹⁷¹⁰ Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 220-222, dok. CDXIII.

blizini granice.¹⁷¹¹ Čini se da Matijaš nije bio posve iskren u svojim namjerama, budući da je predlagao da Podjebradskom – umjesto Viteza – pošalje Beckensloera. Protas je javio Vitezu da je taj prijedlog odbijen, i da Vitez svakako dođe u Češku, te da sam odabere datum sastanka.¹⁷¹²

Barem je Protas, dakle, unatoč prijetnjama Svete Stolice, iskreno radio u korist mira. Iako ne možemo biti sigurni, čini se da je Vitez činio isto. Podjebradski je 10. siječnja 1467. ponovno molio Matijaša da mu pošalje Viteza, kojeg je nazvao „*amicus noster charissimus*“, dodavši molbu da Matijaš ne misli nešto loše o Vitezu zbog toga što Podjebrad s njim želi raspravljati o dobrobiti obaju kraljevstava, te obećavši da će s Viteзом pregovarati kao da pregovara sa samim Matijašem.¹⁷¹³ Moguće je da se Matijaš zbog Vitezova protivljenja ratu zabrinuo da bi Vitez mogao ponovno na svoju ruku poduzeti nešto protiv njegove volje, kao što je učinio pet godina ranije, prilikom sklapanja mira s carem. U tom bi slučaju sprečavanje susreta između Viteza i Podjebradskog bilo logičan postupak. Ipak nije spriječio Vitezovo sudjelovanje u pregovorima s poslanikom češkog kralja, Albertom Kostkom od Postupica, koji je došao u Ugarsku početkom 1467.¹⁷¹⁴ Kostka je pisao svome vladaru da je Vitez iskreno i dobronamjerno doprinio pregovorima koje je poslanik vodio s Matijašem, iz kojih je proizašlo da je potonji pristao na osobni sastanak s Podjebradskim. Potonji je rado pristao na to, i pismom zamolio Viteza da i on bude prisutan na tom sastanku, jer u njega ima povjerenja.¹⁷¹⁵ Možemo pretpostaviti da je Matijaš tom prilikom bio neiskren, budući da do sastanka s Podjebradskim nikada nije došlo. Ali glede Viteza ne možemo biti sigurni je li hinio zajedno sa svojim vladarom, ili je zaista radio u korist mira. Potonje se čini izglednijim, s obzirom da je Matijaš od tada nadalje samo obećavao da će poslati Viteza na pregovore, ali to nikad nije učinio.¹⁷¹⁶ Podjebradski je Vitezu pak nastavio vjerovati, i to u potpunosti, do te mjere da ga je zamolio da ga zastupa na saboru Carstva u Nürnbergu ljeti 1467., na koji je Vitez stigao kao Matijašev poslanik. Istaknuo je da je Vitez uvijek prema njemu bio iskren, te

---

¹⁷¹¹ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 220-221, dok. 44, 31. prosinca 1466., Trnava.

¹⁷¹² Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 224-225, dok. CDXV, 31. prosinca 1466, Vyškov. Kako Protas piše, Podjebradski je nazvao Beckensloera svojim podanikom, kojeg danas nazivaju varadinskim biskupom; to nije čudno, budući da je potonji bio iz Wrocława.

¹⁷¹³ Fraknói, *Mátyás király levelei*, 179. Poziv je poslao i Vitezu osobno, zamolivši ga da dođe u Prag, jer zbog državnih poslova on sam ne može doći u Brno. Kako ne bi bilo nikakvog straha za njegovu sigurnost, naredio je svome sinu Viktorinu da osobno prati Viteza od granice do Praga i natrag. Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 232-233, dok. CDXIX. Državni poslovi o kojima je riječ odnose se na sabor sazvan sa zadatkom da se smisli način pomirenja Podjebradskog sa Sv. Stolicom. Heymann, *George of Bohemia*, 443.

¹⁷¹⁴ Isto, 480-481.

¹⁷¹⁵ Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 239-240, dok. CDXXIV. Kostka je i nakon povratka potvrdio Podjebradskom Vitezovu naklonost njemu i njegovom kraljevstvu; vidi Isto, str. 250-251, dok. CDXXIX. 21. veljače 1467.

¹⁷¹⁶ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 193-194, dok. 132. 30. ožujka 1467.; str. 200, dok. 136. 30. lipnja 1467.

da u njega ima puno povjerenje.¹⁷¹⁷ Njegovi poslanici nisu dobili niti priliku da se oglase na saboru, jer su odmah otjerani.¹⁷¹⁸

Do tada su se političke prilike znatno promijenile. Papa je 23. prosinca 1466. donio konačnu presudu protiv Podjebradskog kao heretika recidivista i krivokletnika, te ga proglasio svrgnutim.¹⁷¹⁹ Legat Rüdeseim proslijedio je osudu biskupu Protasu i upozorio ga da bi daljnji kontakti s njime mogli rezultirati time da Protasu bude oduzeta biskupija.¹⁷²⁰ Nakon toga se i taj distancirao od Podjebradskog, a ljeti 1467. pristao je uz Zelenohorsku ligu.¹⁷²¹ Osim toga, u veljači 1467. uništeni su dobri odnosi između cara i češkog kralja, uglavnom zbog novca koji je car još dugovao zbog svoga oslobađanja krajem 1462.; nakon sastanka s kraljevim poslanicima, car je bijesno urlao da više neće trpjeti njegovu aroganciju.¹⁷²² Nedugo nakon toga, Zdeněk od Šternberka otvoreno se pobunio protiv Podjebradskog, a uskoro su mu se pridružili i ostali članovi Zelenohorske lige; pobunu je financirala Sv. Stolica, smatrajući da je pokrenuta iz vjerskih razloga (iako su mnogi katolički velikaši vojno podržali utrakvističkog kralja).¹⁷²³

Uskoro je počela proklamacija križarskog rata protiv čeških utrakvista. U tu je svrhu u Njemačku poslan legat Lorenzo Roverella, tada već biskup Ferrare. Sabor u Nürnbergu izvorno je sazvan radi organizacije križarskog rata protiv Osmanlija, ali su ga Roverella i carev poslanik – nekadašnji Vitezov suradnik, biskup Passaua Ulrich von Nussdorf – iskoristili za agitiranje protiv Podjebradskog, iako bez većeg uspjeha.¹⁷²⁴ Međutim, prema izvještaju sudionika sabora, legati su proglasili da je rat protiv Čeha važniji i hitniji negoli rat protiv Osmanlija.¹⁷²⁵ Time su se želje kralja Matijaša i Svete Stolice konačno poklopile. Rat protiv Podjebradskog proglašen je punopravnim križarskim ratom, s papinim blagoslovom.¹⁷²⁶ Zbog toga je Matijaš, koji je pisao Vitezu u Nürnberg da mu hitno, prije početka kolovoza 1467. javi može li se od Nijemaca očekivati pomoć za rat protiv Osmanlija, i to ne kasnije

---

¹⁷¹⁷ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 468-469, dok. 403. Podjebradski je u pismu zapisao da je Vitez već stigao na sabor; to je moguće, budući da ga Ugarskoj posljednji put pronalazimo 13. svibnja u Budimu (MOL DF 249 865), odakle je vjerojatno kretao na poslanstvo.

¹⁷¹⁸ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 472, dok. 405.

¹⁷¹⁹ Heymann, *George of Bohemia*, 438.

¹⁷²⁰ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 425-426, dok. 374. 27. siječnja 1467.

¹⁷²¹ Heymann, *George of Bohemia*, 450-451.

¹⁷²² Isto, 433-434.

¹⁷²³ Isto, 451-454.

¹⁷²⁴ Isto, 460-462. Vidi i Fraknoi, *Vitéz János*, 189-190.

¹⁷²⁵ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 472-474, dok. 405. 1. kolovoza 1467.

¹⁷²⁶ Uskoro je počelo novačenje križara u Njemačkoj i Austriji; Isto, str. 487-488, dok. 417.

nego odmah, kako bi mogao odlučiti hoće li nastaviti rat s njima ili sklapati mir,¹⁷²⁷ mogao od Viteza čuti samo da za rat protiv njih nema nikakvog interesa, za razliku od rata protiv Čeha. Vitez se vratio u Ugarsku već sredinom srpnja, vjerojatno zbog alarmantnih događaja u Transilvaniji; 18. srpnja nalazimo ga u Ostrogonu.¹⁷²⁸ U to je vrijeme i Podjebradski pisao Vitezu, spomenuvši da ga je namjeravao moliti da navrati do njega na tom putu (vjerojatno do Nürnberga) ili na povratku s njega.¹⁷²⁹

Možda bi Matijaš već 1467. navijestio rat Podjebradskom da nije bilo pobune u Transilvaniji. Izazvano povećanjem poreza u sklopu Matijaševe reforme kraljevskih prihoda, lansirane početkom 1467. godine, transilvansko se plemstvo ujedinilo s tamošnjim Sasima i Sikulima i otkazalo poslušnost Matijašu.¹⁷³⁰ Pobuna se uskoro proširila cijelim Ugarskim Kraljevstvom; njeni su vođe bili grofovi Ivan i Stjepan Szentgyörgyi, koje je Matijaš nedavno postavio za transilvanske vojvode, Bertold Ellerbach (kojem je Matijaš četiri godine ranije povjerio posjede Zagrebačke biskupije) i obitelj Zapolja, predvođena braćom Emerikom i Stjepanom.¹⁷³¹

Prema Bonfiniju, Vitez je igrao odlučujuću ulogu u gušenju pobune i izmirio je Emerika Zapolju s kraljem.¹⁷³² Također, dok je Matijaš iz Budima 17. kolovoza 1467. pisao da namjerava kretati na jug kraljevstva, Vitez je vjerojatno bio uz njega, i čini se da ga je Matijaš namjeravao povesti sa sobom.¹⁷³³ Međutim, umjesto na jug, Vitez je krenuo na sjever, i 14. rujna nalazimo ga u Győru.¹⁷³⁴ Ne znamo zašto se zaputio tamo, ali moguće je da je

---

¹⁷²⁷ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 200-201, dok. 137.

¹⁷²⁸ Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 221, dok. 45.

¹⁷²⁹ Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 283, dok. CDXLIII. U Nürnbergu je ostao jedan ugarski biskup kao Matijašev poslanik. Ondje se 1. kolovoza u tom svojstvu spominje „*bischoff von Bauden*“ (Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 472, dok. 405), što vjerojatno predstavlja vidinskog biskupa; taj je u to vrijeme, prema Eubelu, bio Andrija od Sárospataka, koji je imao ovlasti vršenja pontifikalnih službi u Nitranskoj biskupiji (Eubel, *Hierarchia catholica II*, 108.). Možda je riječ o Vitezovom čovjeku, pogotovo zato što je rečena biskupija u to vrijeme, kao što ćemo vidjeti, bila pod Vitezovom kontrolom. Međutim, i Vid Huendler je u to vrijeme bio itekako živ i još uvijek se potpisivao kao biskup Vidina. Godine 1467. bio je, barem neko vrijeme, biskupski vikar Demetrija Čupora u Győru (MOL DF 207 913), a još uvijek se spominje i kao biskupski vikar Pečuha (Koller, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum* 4, 338-339, 1469. g.; 344-345, 1467. g.). Međutim, u to su vrijeme između njega i Jana Panonija vladali užasni odnosi, a on sam je izjavio da ga Panonije ne može trpjeti, jer ne voli Nijemce; zbog toga je nastojao naći drugo zaposlenje (Isto, 345-346). Štoviše, Panonije mu je nastojao oduzeti prihode, a oduzeo mu je i njegove osobne stvari, a Vid je smatrao da mu mora čak i prijetiti ekskomunikacijom da bi ih mogao dobiti natrag (Isto, 353-355). Zbog toga bi bilo prilično čudno da je biskup Vidina u Nürnbergu, koji je tamo vjerojatno došao u Vitezovoj pratnji, bio Vid Huendler.

¹⁷³⁰ Engel, P., *The Realm*, 302.

¹⁷³¹ Kubinyi, *Matthias Rex*, 82-83; za Matijaševu reformu prihoda, vidi detaljno u Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 47-48 i dalje.

¹⁷³² Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 570 i 572.

¹⁷³³ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 201-202, dok. 138. Matijaš je pisao o tome Albertu Kostki. Nažalost, od pisma je poznat samo sažetak.

¹⁷³⁴ Odande je poslao pismo Jurju Schönbergu. MOL DF 240 527.

Demetrije Čupor razmišljao o pridruživanju pobuni, te da je Vitez smatrao nužnim da ga osobno odgovori od toga. Krajem godine se pak nalazio u Varadinu, gdje je zajedno s Janom Panonijem čekao kraljev povratak iz Moldavije.¹⁷³⁵ Iz toga bismo mogli zaključiti da je Vitez, čak i ako nije nužno podržavao Matijaševu vanjsku politiku, i dalje smatrao Matijaša kraljem za kojeg se vrijedi boriti.

Da je Vitez već u to vrijeme želio svrgnuti Matijaša, nije imao bolje prilike od ove. Naprotiv, ako promotrimo ponašanje drugih ugarskih biskupa tijekom pobune, vidjet ćemo da su Vitez i Jan Panonije zaista najviše podržali kralja. Stjepan Várdai je, po svemu sudeći, bio ambivalentno nastrojen prema pobunjenicima. Ima podataka da je bio jedan od njih, ali oni nipošto nisu konkluzivni; krajem godine svakako se pridružio Vitezu i Panoniju u Varadinu.¹⁷³⁶ Transilvanski biskup Nikola Zapolja, rođak pobunjenih velikaša, također nije čvrsto podržao Matijaša, iako nema dokaza da se pridružio pobuni.¹⁷³⁷ Ovakvo kalkuliranje glede pružanja podrške Matijašu kasnije će se ponoviti 1471., kada će mnogi velikaši gledati kada i po kojem iznosu bi ju mogli prodati. Najveću je podršku Matijašu 1467. pak pružio Ivan Beckensloer, koji je za nagradu dobio polovicu posjeda dvorca Bálványos u Transilvaniji, oduzetu Losoncijima zbog sudjelovanja u pobuni i poticanju drugih na nju.¹⁷³⁸ On je osobno sudjelovao u Matijaševom neuspješnom pohodu na Moldaviju krajem 1467. g.¹⁷³⁹ Vitez je vjerojatno poslao svoje trupe u taj pohod, poduzet neposredno nakon gušenja pobune radi potčinjavanja moldavskog vojvode Stjepana III. Velikog,¹⁷⁴⁰ o čemu bi mogla svjedočiti pjesma Jana Panonija o zastavi „prelata Ivana“ koju su njegovi ljudi, nakon pohoda u Moldaviju, vratili njenom vlasniku.¹⁷⁴¹

Transilvanska pobuna i moldavski pohod koji je uslijedio imali su posljedice. Rat protiv Jurja Podjebradskog nije poduzet; štoviše, nakon izbijanja pobune, Matijaš je potvrdio

---

¹⁷³⁵ Kubinyi, Adatok a Mátyás-kori király kancellária, 41.

¹⁷³⁶ Isto. Vidi i Nagy i Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek* 2, str. 68, dok. 39 i 40.

¹⁷³⁷ Kalous, Boskovice urai, 382-383; Kubinyi, *Matthias Rex*, 83.

¹⁷³⁸ Iványi, Béla (ur.), *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczy Bánffy család történetéhez*, vol 2. (1458-1526), Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budimpešta 1928., str. 95-97, dok. 79. 31. prosinca 1467. Druga polovica posjeda pripadala je Stjepanu Várdaiju i njegovim rođacima. Kralj Ladislav V. darovao je Várdaijima i Losoncijima rečeni dvorac nakon što je prethodni vlasnik umro bez nasljednika; Várdai je tada bio njegov potkancelar i prepozit Egera. Isto, str. 67, dok. 58.

¹⁷³⁹ Kubinyi, Vitéz János és Janus Pannonius, 18. Długosz tvrdi da je u tom pohodu sudjelovao biskup Pečuha, ali ga naziva Ioannes Lanthosloër, te je vjerojatnije da je mislio na varadinskog biskupa. Długosz, *Historia Polonica*, 418.

¹⁷⁴⁰ Engel, P., *The Realm*, 302.

¹⁷⁴¹ Pannonius, *Epigrammata*, 90-91. Kubinyi je primijetio da je Panonije, pišući o moldavskom pohodu, nastojao poraz prikazati kao Matijašev trijumf. Kubinyi, *Matthias Rex*, 84.

savez s njime i zamolio ga da ne prihvati u svoju zaštitu pobunjenike.¹⁷⁴² Dodatne međunarodne komplikacije uzrokovalo je to što je napad na vojvodu Stjepana III. razjario poljske staleže, budući da su potonjeg smatrali poljskim vazalom. Prosvjedovali su pred Matijašem zbog toga, istovremeno prigovarajući zbog graničnih incidenata u spiškom kraju.¹⁷⁴³

Mirovni pregovori s Osmanlijama također su na neko su vrijeme zapeli, jamačno zato što se čekao ishod sabora Carstva u Nürnbergu, te su nastavljeni tek početkom sljedeće godine. U ožujku 1468. milanski veleposlanik pisao je svojim vlastima iz Venecije da je Matijaš pregovarao s osmanskim poslanicima u Varadinu, i da su mu ponudili Smederevo u zamjenu za Jajce.¹⁷⁴⁴ Od tada nadalje slijede kontradiktorne vijesti o Matijaševim odnosima s Osmanlijama. Engel je smatrao da je s njima postignuto prešutno primirje, tijekom kojeg je Matijaš tolerirao prolazak akindžija kroz svoje zemlje do mletačkih i carskih posjeda.¹⁷⁴⁵ Čini se da Bonfinijev izvještaj potvrđuje takav Matijašev stav.¹⁷⁴⁶ Długosz je zapisao da je Protas od Boskovica, kada je u Matijaševo ime došao u proljeće 1468. u Krakov, rekao poljskom kralju da je Matijaš već poslao Jana Jiskru sultanu da s njime zaključi primirje na tri godine.¹⁷⁴⁷ Ljeti 1468., nakon što je češki rat već počeo, milanski je poslanik pisao da se u Veneciji priča da je Matijaš potajno sklopio mir s Osmanlijama, ali da se ne usudi otvoreno o tome govoriti kako ne bi dobio osudu od pape i drugih kršćanskih vladara.¹⁷⁴⁸ Isti je početkom 1469. pisao da je cijela ta priča bila izmišljotina mletačke vlasti, koja ju je izmislila kako bi uvjerila papu da je nužno da s Osmanlijama sklopi mir.¹⁷⁴⁹ Međutim, već krajem siječnja te godine javio je da se šire glasine da se Matijašu protive neki neki velikaši, a najviše nadbiskup Kaloče Várdai – koji je tada već bio kardinal – zbog sklapanja sporazuma s Osmanlijama.¹⁷⁵⁰ Iako je možda samo riječ o glasinama, moguće je da se Várdai zaista protivio miru s

---

¹⁷⁴² Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 201-202, dok. 138. Matijaš je pisao o tome Albertu Kostki. U vezi tog pisma, vidi i Heymann, *George of Bohemia*, 481.

¹⁷⁴³ Sokołowski, *Codicis epistolaris pars prior*, str. 241-242, dok. CCXIV.

¹⁷⁴⁴ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek 2*, str. 79, dok. 47. Vidi i Babinger, *Mehmed der Eroberer*, 284-285 i Nehring, *Matthias Corvinus*, 29.

¹⁷⁴⁵ Engel, P., *The Realm*, 307.

¹⁷⁴⁶ Prema Bonfiniju, Matijaš je odbio osmansku mirovnu ponudu, jer bi sklapanje mira s njima upropastilo njegov ugled, ali je pristao održavati primirje dokle god ga se oni budu držali. Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 577.

¹⁷⁴⁷ Długosz, *Historia Polonica*, 421.

¹⁷⁴⁸ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek 2*, str. 86, dok. 52. 10. kolovoza 1468. Isti je pisao da su Osmanlije u rujnu 1468. nanijeli velike štete venecijanskim posjedima u zaleđu Splita i Zadra, ali posjedima ugarskog kralja nisu naškodili, te se smatra da s njime imaju primirje; Isto, str. 87, dok. 53.

¹⁷⁴⁹ Isto, str. 88, dok. 55.

¹⁷⁵⁰ Isto, str. 92, dok. 58. I Bonfini potvrđuje da je među ugarskim staležima bilo protivnika rata s Češkom, koji su smatrali da se sva energija kraljevstva mora upotrijebiti za rat protiv Osmanlija. Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 574.

Osmanlijama, pogotovo zato što je njegova nadbiskupija bila izložena pljačkaškim pohodima akindžija. Svakako se čini da je Matijaš ili zaista sklopio primirje sa sultanom, ili da su kršćanski vladari bili uvjereni da jest.

Vitezov stav prema ovim događajima ponovno nam je nepoznat. Međutim, čini se da je Matijaša svesrdno podržavao Beckensloer, koji je u proljeće 1468. od Matijaša dobio Egersku biskupiju. Nedugo nakon toga, Matijaš je pisao papi da želi da Varadinska biskupija nakon Beckensloerovog premještaja ostane vakantna, jer često prima vijesti o tome da neki prelati rade protiv njega, te se usuđuje promovirati samo one za koje se uvjeri da su mu vjerni.¹⁷⁵¹ Vitez je tada još sigurno bio među potonjima. Međutim, također se čini da je njegov animozitet prema Beckensloeru bio dobro poznat, budući da Bisticci spominje kako je Vitez gubio utjecaj na kralja zbog djelovanja izvjesnog „njemačkog biskupa“.¹⁷⁵²

8.1.3. Češki rat

U proljeće 1468. Matijaš je konačno imao i prilike i izgovor da započne rat s Češkom. S Osmanlijama je najvjerojatnije dogovoren neki oblik primirja, a izgovor je pružen kad je češka vojska pod vodstvom Jurjeva sina Viktorina Podjebradskog otvoreno napala Austriju, kako bi pomogla pobunjenicima protiv cara koji su se stavili pod zaštitu Podjebradskog. Car je uputio niz poziva u pomoć, među ostalima i Matijašu.¹⁷⁵³ Osim toga, biskup Protas i Zdeněk od Šternberka otišli su u Ugarsku i pozvali Matijaša da pomogne Zelenohorskoj ligi, što je on i učinio, navijestivši rat Viktorinu 31. ožujka 1468.¹⁷⁵⁴

S jedne strane, u frenetičnoj diplomatskoj aktivnosti koja je uslijedila nakon iznenadnog Matijaševog napada, češki dvor obratio se Vitezu za pomoć. Podjebradski mu je poslao kopiju Viktorinove objave rata caru, uvjeravajući ga da su njegovi razlozi bili ispravni i moleći ga da uvjeri i Matijaša u to.¹⁷⁵⁵ Albert Kostka mu je pisao da već dvije godine radi na održanju saveza između Matijaša i Podjebradskog i da još uvijek smatra da bi Matijaš bio najbolji posrednik između cara i češkog kralja, kao i između potonjeg i pape, te je molio

---

¹⁷⁵¹ Fraknoi, *Mátyás király levelei*, str. 208-209, dok. 145. 30. travnja 1468.

¹⁷⁵² Bisticci, *Le Vite*, 322-323.

¹⁷⁵³ Heymann, *George of Bohemia*, 486-487.

¹⁷⁵⁴ Isto, 489-490.

¹⁷⁵⁵ Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 329-330, dok. CDLXV.

Viteza da zaustavi Matijaša.¹⁷⁵⁶ I nakon što je prošao prvi šok od Matijaševa napada, kada je Podjebradski već punom snagom odgovorio na invaziju i potisnuo Matijaša u Austriju, u grad Laa, tijekom pregovora koji su uslijedili češki je kralj i dalje predlagao Viteza kao arbitra u koji je trebao presuditi glede pitanja isplaćivanja ratnih troškova Matijašu, kao i u sukobu između njega i cara.¹⁷⁵⁷ Viteza je, dakle, češki kralj i dalje smatrao svojim prijateljem i pravednikom.

S druge strane, čini se da je Vitez aktivno podržavao Matijašev rat. To nije iznenađujuće; ukoliko je njegov kralj odlučio zaratiti, čak i ako se nije slagao s njime, bilo je logično da Vitez nastoji da u tom ratu i pobijedi. Primjerice, biskup Protas je 9. travnja 1468. pisao legatu Rüdeshemu (koji je u međuvremenu izabran za biskupa Wroclawa, nakon smrti Jošta od Rožmberka)¹⁷⁵⁸ da su mu prilikom pregovora s Matijašem, uslijed kojih je potonji pristao zaratiti s Podjebradskim, najviše pomogli Matijaševi prelati.¹⁷⁵⁹ Također, krajem svibnja 1468. gradski pisar Görlitza pisao je svojem gradskom vijeću da je iz druge ruke primio vijesti da je Matijašu Vitez poslao trupe u pomoć.¹⁷⁶⁰ Vitezovi ljudi se zaista jesu borili u Matijaševoj vojsci u Moravskoj, o čemu svjedoči isprava s kraja 1468. kojom Matijaš, nakon završetka ratnih aktivnosti te godine, na Vitezovu molbu u Budimu podjeljuje posjede dvojici od njih.¹⁷⁶¹ O povjerenju koje je Matijaš imao u Viteza svjedoči i to što je papu zamolio da parnicu koja je pred njim pokrenuta protiv Nikole Bánfija od Lendave i njegovog brata i majke, a i sve ostale parnice, ako je moguće, prenese na Viteza ili nekog drugog domaćeg prelata, budući da su mu optuženi potrebni u ratu.¹⁷⁶²

Osim toga, Matijaša je na njegovom pohodu pratio Jan Panonije, koji je s njime, Zdeněkom od Šternberka i drugim velikašima 3. srpnja svečano ujahao u Olomouc.¹⁷⁶³ Taj je prelat, kojeg je Vitez očito pripremao da mu bude nasljednik, imenovan na jesen 1468. za velikog rizničara, zaduženog za prikupljanje izvanrednih ratnih poreza, i na toj je dužnosti

---

¹⁷⁵⁶ Isto, str. 341-342, dok. CDLXXI, 16. travnja 1468.

¹⁷⁵⁷ Katona, István, *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*, vol. 8 (15), Typis Scholarum Piarum, Kaloča 1792., 313. Za tu epizodu rata između Matijaša i Podjebradskog, vidi Heymann, *George of Bohemia*, 496.

¹⁷⁵⁸ Vidi Heymann, *George of Bohemia*, 489. Długosz piše da je legat izabran za biskupa protiv volje kaptola, na nagovor poljskih poslanika i čeških baruna koji su se u to vrijeme nalazili u Wroclawu, i da je papi Pavlu II. bilo jako drago zbog toga. Długosz, *Historia Polonica*, 415.

¹⁷⁵⁹ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 523-524, dok. 440. 9. travnja 1468.

¹⁷⁶⁰ Isto, str. 532, dok. 451.

¹⁷⁶¹ MOL DL 16 146, 8. studenog 1468.

¹⁷⁶² Fraknoi, *Mátyás király levelei*, str. 237-238, dok. 173.

¹⁷⁶³ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 543, dok. 459. 8. srpnja 1468. Tada su ondje par dana boravili i poljski poslanici, poznański vojvoda Stanislav Ostroróg, kapetan Krakova Jakub Dembiński i povjesničar Jan Długosz, te je Panonije imao prilike da se susretne s njima.

ostao do 1469., kada je imenovan slavonskim banom.¹⁷⁶⁴ Kubinyi je smatrao da je bio vrlo uspješan na tom položaju upravo zbog velikog ugleda koji je uživao.¹⁷⁶⁵

Stoga se čini očitim da je Vitez na početku Češkog rata, kada su izgledi bili na Matijaševoj strani, a međunarodna politička situacija vrlo povoljna, podržao svoga vladara. To će se kasnije promijeniti, i to radikalno. Matijaš je pak tada imao velikog povjerenja u svojeg primasa, barem koliko se čini iz dužnosti koje mu je povjeravao. S druge strane, Matijaš je često činio pogrešne procjene, kao što je slučaj s grofovima Szentgyörgijima, koji su se nekoliko puta pobunili protiv njega nakon što im je bilo oprošteno, a pogotovo glede Zapolja. Moguće je da je pogrešno procijenio i Viteza, ali je isto tako moguće i da jednostavno nije nikome mogao u potpunosti vjerovati (osim možda svojim plaćenicima, čija je odanost ovisila o redovitoj isplati), te da je odluke donosio kratkoročno, na temelju trenutne situacije.

Još prije Češkog rata, Vitez je imao priliku da se obračuna sa svojim starim neprijateljem, Tomom Himfijem. Taj je vjerojatno bio jedan od onih prelata za koje je Matijaš pisao papi da rade protiv njega, zbog čega mu je nekada prije travnja 1468. oduzeo upravu nad nitranskom utvrdom.¹⁷⁶⁶ Prema žalbi benediktinaca iz samostana Sv. Hipolita na Zoboru iznad Nitre, Vitez je još sredinom 1467. držao nitransku utvrdu pod svojom kontrolom, i u njoj je kao kastelan boravio njegov familijar Petar Kot. Nakon što je nekada prije kolovoza te godine umro opat rečenog samostana, Vitez je naredio Kotu da zaposjedne i taj samostan, a potomji je uoči blagdana Oslobođenja sv. Petra (1. kolovoza) iz njega odnio isprave s privilegijama.¹⁷⁶⁷ Nitranska se utvrda našla u Vitezovim rukama nakon što ju je Matijaš oduzeo Tomi Himfiju jer je potomji bio u savezu s nekim češkim razbojnicima koji su opsjedali neku utvrdu blizu Nitre, te su ju neko vrijeme držali njegovi ljudi. Vitez je 18. travnja 1468. donio Matijašu nekoliko isprava da ih potvrdi, među njima i onu kojom je kralj Karlo I. upravu nad Nitranskom županijom prenio na biskupe tog mjesta, i s koje su Matijaševi ljudi otkinuli pečat.¹⁷⁶⁸ Budući da je Vitez već sredinom 1467. držao Nitru, čini se

---

¹⁷⁶⁴ Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 48; Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 24.

¹⁷⁶⁵ Kubinyi, *Matthias Rex*, 88-89.

¹⁷⁶⁶ Solymosi, *König Matthias Corvinus*, 294.

¹⁷⁶⁷ MOL DF 205 862. Vidi priјepis u *Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria* [Autor nepoznat], Typis heredum Belnay, Bratislava 1835., 119-121.

¹⁷⁶⁸ Potonju ispravu vidi u MOL DF 273 069; priјepis u *Episcopatus Nitriensis*, 294-297. Pečat su vjerojatno otkinuli, zajedno s vrpcom na kojoj je visio, kako bi ga prodali, jer se mogao iskoristiti za krivotvorenje isprava. Na drugoj ispravi, s reambulacijom nekog posjeda Nitranske biskupije, nalazio se dvostruki pečat kralja Ludovika I., za kojeg je Vitez također rekao da su ga otrgnuli Matijaševi ljudi. Vagner, József, *Adalékok a Nyitrai székes-káptalan történetéhez*, István Huszár, Nitra 1896., 421, dok. 23.

da „češki razbojnici“ koje je Toma podržavao nisu bili vojnici Podjebradskog, nego posljednji odredi „braće“ pod vodstvom Jana Švehle, koje je Matijaš konačno porazio početkom te godine kod Kostol'ana, nedaleko od Nitre.¹⁷⁶⁹ Činjenica da je kralj rečenu utvrdu predao Vitezu sredinom 1467. također govori o povjerenju koje je u njega imao tijekom pobune Transilvanaca. Zaposjedanje zoborskog samostana, s druge strane, najlakše je objasniti oportunizmom Viteza ili njegovog kastelana, pogotovo u svjetlu toga što su iz njega odnesene isprave.¹⁷⁷⁰

Prilikom izbijanja Češkog rata, Vitezova je vlast na sjeverozapadu Ugarskog Kraljevstva još i proširena. Naime, Vitez nije, kako je smatrao Fraknói,¹⁷⁷¹ osobno vodio svoje trupe u Moravsku na početku rata, nego je ostao u Požunu. Tamo ga nalazimo 21. travnja 1468.,¹⁷⁷² a odande se vratio kući u Ostrogon, gdje se nalazio 1. svibnja.¹⁷⁷³ Dakle, iako je poslao svoje trupe s Matijašem, Vitez ovoga puta - za razliku od bosanskih pohoda - nije sudjelovao u ratnim operacijama. Možda je već bio previše star ili bolestan za ratovanje. Međutim, Matijaš je početkom svibnja, kada je rat krenuo loše po njega, zadužio Viteza da organizira obranu Požuna od mogućeg češkog protunapada.¹⁷⁷⁴ Zbog toga se primas vratio na sjeverozapad kraljevstva, nakratko se zadržavši u Nitri (koja je bila pod njegovom upravom), gdje je 2. lipnja 1468. završio s emendacijom jedne Tertulijanove knjige.¹⁷⁷⁵ Već 8. lipnja nalazimo ga u Požunu.¹⁷⁷⁶

Ratne operacije te godine bile su uspješne za Matijaša, budući da je osvojio većinu Moravske, a Podjebradski je izgubio neke od najvažnijih pobornika – katolički velikaš Ivan od Rožmberka mlađi (njegov otac Ivan i stariji brat Henrik već su bili mrtvi) prešao je na

---

¹⁷⁶⁹ Za taj Matijašev pohod, vidi Heymann, *George of Bohemia*, 479; Engel, P., *The Realm*, 300; Kubinyi, *Matthias Rex*, 58.

¹⁷⁷⁰ Kubinyi je smatrao da je Vitez prigrabio Nitransku biskupiju zbog gramzivosti i ambicioznosti (Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 24). Iako je to pogrešno – Toma je, kako smo rekli, i dalje bio priznati biskup Nitre, a nitransku je utvrdu Matijaš dao Vitezu jer ga je smatrao svojim čovjekom od povjerenja – zaposjedanje zoborskog samostana uklapalo bi se u Kubinyijeve ocjene. U eshatokolima obaju spomenutih Matijaševih isprava izdanim na Vitezov zahtjev 18. travnja 1468. kao biskup Nitre naveden je Toma Himfi, što znači da njegova duhovna vlast nad biskupijom nije dovedena u pitanje. Iako Długosz navodi da je Vitez držao Nitransku biskupiju kao komendu (Długosz, *Historia Polonica*, 472), nema dokaza da je Matijaš prestao Tomu smatrati tamošnjim biskupom. Povijest Nitranske biskupije s početka 19. stoljeća ističe da je Vitez imao samo upravu nad svjetovnim dobrima biskupije. *Episcopatus Nitriensis*, 293-294.

¹⁷⁷¹ Fraknói, *Vitéz János*, 193.

¹⁷⁷² MOL DF 240 535.

¹⁷⁷³ MOL DF 234 695.

¹⁷⁷⁴ Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 343-344, dok. CDLXXII, 3. svibnja 1468.

¹⁷⁷⁵ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 140.

¹⁷⁷⁶ MOL DF 266 510.

stranu pobunjenika, a utrakvist Zdeněk Kostka od Postupica poginuo.¹⁷⁷⁷ U rujnu je napustio bojište i vratio se u Požun, kako bi uvjerio staleže da financiraju nastavak rata. Vitez – koji je vjerojatno do tada ostao u Požunu – i Jan Panonije – koji se vjerojatno s Matijašem vratio iz Moravske – sudjelovali su na tom saboru, a Panonije je postavljen za velikog rizničara zaduženog za prikupljanje ratnog poreza,¹⁷⁷⁸ kako je već rečeno. Vitez je slijedio kralja i u Budim, gdje je bio 8. studenog.¹⁷⁷⁹ Do tada je podržavao svojeg vladara i nastojao da rat protiv Podjebradskog bude uspješan. Međutim, sljedeće godine uslijedit će niz neuspjeha koji će odbiti primasa od Matijaša.

8.1.4. Godina propalih pregovora

Neuspjesi su se počeli redati odmah nakon Matijaševa povratka u Moravsku u siječnju 1469. Opskrbljen svježim trupama, odlučio je napasti izravno Češku i osvojiti Kutnu Horu, koja je sa svojim rudnicima srebra bila jedan od glavnih izvora financija češkog kralja. Međutim, pohod je završio katastrofom, a Matijaš je opkoljen kod Vilémova. Iako je Podjebradski bio u poziciji da ga uništi, nakon osobnog sastanka s Matijašem pristao je na primirje i početak mirovnih pregovora.¹⁷⁸⁰

Pregovori su imali biti održani u Olomoucu. Vitez se radi njih zaputio iz Ostrogonu u Moravsku¹⁷⁸¹ i ušao je u Olomouc 4. travnja u velikoj Matijaševoj pratnji, u kojoj su bili i Beckensloer, papinski legat Roverella, carev poslanik - biskup Lavanta Johannes Roth de Wemding,¹⁷⁸² češki velikaši Zdeněk od Šternberka i Ivan od Rožmberka mlađi, i drugi.¹⁷⁸³ Podjebradski se sa svojom vojskom ulogorio izvan grada i otpočeli su pregovori.¹⁷⁸⁴ Uvjeti mira koje je diktirao Roverella i koji su predstavljeni Podjebradskom bili su drakonski: imao

---

¹⁷⁷⁷ Podjebradski je još kontrolirao nekoliko utvrda i gradova u Moravskoj, ali je većina zemlje bila pod Matijaševom kontrolom. Također, pobunjenici u Šleskoj i Lužici osvojili su neke važne utvrde. S druge strane, napadi njemačkih križara na užu Češku bili su neuspješni i položaj Podjebradskog u toj zemlji bio je vrlo čvrst. Heymann, *George of Bohemia*, 497-506.

¹⁷⁷⁸ Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 24.

¹⁷⁷⁹ MOL DL 16 146.

¹⁷⁸⁰ Heymann, *George of Bohemia*, 512-519.

¹⁷⁸¹ U Ostrogonu je bio još 17. ožujka 1469. MOL DL 88 476.

¹⁷⁸² Biskupom Lavanta postao je nakon što je Rüdesheim izabran za biskupa Wrocława; Eubel, *Hierarchia catholica II*, 174.

¹⁷⁸³ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 570, dok. 480. Budući da izvori smještaju Viteza u Olomouc u travnju 1469., čini se da je isprava koju navodi Boronkai, a kojom Vitez proglašava Schönberga svojim vikarom u Požunu 26. travnja 1469. pogrešno datirana (Boronkai, *Iohannes Vitéz*, str. 223, dok. 46).

¹⁷⁸⁴ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 571-575, dok. 481.

se odreći utrakvizma i pomoći njegovom istrebljenju, te se u potpunosti pokoriti Matijašu i priznati mu osvajanja. Jedini ustupak bio je da do smrti smije nositi naslov kralja.¹⁷⁸⁵ Međutim, niti Matijaš vjerojatno nije ozbiljno shvatio ovakve prijedloge. Protas od Boskovic također je ondje govorio s Matijašem u ime Zelenohorske lige, te je poručio svojim saveznicima da mu je Matijaš, nakon što se posavjetovao s Vitezom, odgovorio da očekuje vojnu pomoć od njemačkih kneževa. Vitez je i dalje bio ključan Matijašev savjetnik, ali se čini da je još uvijek imao i poštovanje Podjebradskog, budući da je 15. travnja poslan pred njega nakon što je potonji preko poslanika zatražio da osobni sastanak s Matijašem i Roverellom. Pet dana kasnije, zaista se održao sastanak između dvaju kraljeva na polju izvan Olomouca, a Matijaša nije pratio samo Vitez, nego i Beckensloer, Zdeněk od Šternberka i druga češka gospoda. Iako nije sigurno je li Matijaš pregovorima samo kupovao vrijeme – a u tom mu je slučaju Vitez u tome pomagao, pogotovo u svjetlu odgovora koji je dan Protasu – ova posljednja runda pregovora urodila je plodom. Dana 22. travnja, Albert Kostka i Beneš od Veitmila donijeli su u Olomouc prijedlog češkog kralja na primirje do kraja godine. Nakon nekoliko dana savjetovanja, Matijaš je prihvatio prijedlog i dogovoreni su primirje i razmjena zarobljenika.¹⁷⁸⁶ Međutim, neposredno nakon toga, mirovna je inicijativa trajno upropaštena.

Zdeněk od Šternberka još je od sredine travnja, kad su pregovori tek počinjali, pripremao Matijašev izbor za češkog kralja. Dana 3. svibnja, pod Zdeněkovim vodstvom, krnji staleži Češkog Kraljevstva izabrali su Matijaša za kralja. Potonji je izbor prihvatio, i pred Vitezom i papinskim legatima na Evanđelje položio krunidbenu zakletvu.¹⁷⁸⁷ Nije nam poznato je li Vitez zajedno s Zdeněkom pripremao Matijašev izbor, ali svakako ga je prihvatio, budući da je Matijaš pred njime polagao krunidbenu zakletvu. Moguće je da je Vitez tijekom cijelih pregovora u travnju 1469. nastupao vrlo perfidno prema Podjebradskome, te da ga je Matijaš upravo radi toga i slao na pregovore s njime, računajući da će češki kralj smatrati da je primas i dalje iskren prema njemu. Ako je tako, u toj zavjeri nije bio jedini: Juraj Schönberg je na saboru u Regensburgu još u veljači 1469. uvjeravao njemačke staleže da Matijaš nema nikakve namjere da prisvoji Češko Kraljevstvo.¹⁷⁸⁸ Vitez je

---

¹⁷⁸⁵ Isto, str. 569-570, dok. 479.

¹⁷⁸⁶ Isto, str. 577-580, dok. 482. Kubinyi je smatrao da su pregovori i služili prvenstveno odugovlačenju i stavljanju pritiska na njemačke vladare da više doprinesu ratu protiv Podjebradskog. Kubinyi, *Matthias Rex*, 87.

¹⁷⁸⁷ Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 581-582, dok. 482. Vidi i Nehring, *Matthias Corvinus*, 37. Do same krunidbe nije moglo doći, budući da su češke kraljevske insignije bile pod stražom Podjebradskog u dvorcu Karlštejn. Długosz navodi da su samo nekolicina čeških baruna i dva katolička prelata – Protas i Rüdesheim – sudjelovali u izboru. Długosz, *Historia Polonica*, 441.

¹⁷⁸⁸ Heymann, *George of Bohemia*, 510.

nakon izbora nastavio pratiti Matijaša i u Šlesku, radi svečanog poklonstva tamošnjih staleža; u Wrocław je stigao 26. svibnja zajedno s kraljem, Beckensloerom i biskupom Lavanta.¹⁷⁸⁹

Vitez je već svojim sudjelovanjem u zavjeri protiv Ulrika Celjskog i postupanjem prilikom sklapanja mira s carem dokazao da mu zaplotnjaštvo i intrige nisu strani. Sasvim je moguće da je i ovdje računao da može izigrati Podjebradskog. Međutim, moguće je u planiranju Matijaševog izbora Zdeněk od Šternberka zaista djelovao samostalno, možda u nadi da će tako zadržati vodeću ulogu u češkoj politici. U tom bi slučaju Vitez tek reagirao na događaje najbolje kako je znao, bez kontrole nad njima. Ali kakve god da su bile njegove namjere, izbor se kratkoročno pokazao katastrofalnom pogreškom.

Neposredno nakon izbijanja Češkog rata, Matijaš je u Krakov poslao Protasa od Boskovicu kako bi nastojao udobrovoljiti poljskog kralja, koji je već i prije djelovao u korist Podjebradskog. Njegova je misija bila iznimno neuspješna, a Kazimir IV. je nedvosmisleno upozorio da će smatrati neprijateljem svakoga tko stekne češku krunu na štetu njegovih nasljednih prava, budući da je bio muž sestre Ladislava V. Međutim, odmah nakon Protasa, u Krakov je stigao Albert Kostka, koji je u ime češkog kralja zatražio da Kazimir posreduje u sukobu s Matijašem i obećao mu da će Podjebradski podržati kandidaturu jednog od Kazimirovih sinova za svojeg nasljednika.¹⁷⁹⁰ Nakon što se Matijaš proglasio češkim kraljem, razumljivo je da je na poljskom dvoru izbio bijes, a pregovori s Podjebradskim su nastavljeni.¹⁷⁹¹ Ugarsko-poljski odnosi još su više pogoršani na jesen 1469. Tada su u Podolíncu trebali biti održani pregovori: s ugarske strane poslani su biskup Vesprima Albert Vetési, Emerik Zapolja, Ivan Rozgonyi i Ladislav Pálóci, a s poljske biskup Krakova Ivan Gruszczyński, Stanislav Ostroróg, Jan Długosz i drugi. Ugarsko je poslanstvo kasnilo jer ih je Matijaš zadržao u Požunu zbog hitnih poslova (vjerojatno sjednice kraljevskog vijeća koje je odobrilo prikupljanje novih ratnih poreza),¹⁷⁹² a stari Pálóci zbog bolesti nije mogao putovati s njima. Poljsko poslanstvo pak nije čekalo, nego je napustilo Podolínec.¹⁷⁹³ Alienacija Poljske pokazala se najštetnijom posljedicom Matijaševa izbora za češkog kralja.

---

¹⁷⁸⁹ Długosz: 441-442; Palacký, *Urkundliche Beiträge*, str. 590, dok 589.

¹⁷⁹⁰ Heymann, *George of Bohemia*, 502-503. Długosz opširno opisuje Protasovu misiju u Krakovu i navodi da je predložio poljskom kralju dvostruko vjenčanje: jedna njegova kćer trebala se udati za careva sina Maksimilijana, a druga za Matijaša. Njegovi su prijedlozi odbijeni; kao jedini Protasov uspjeh, Długosz navodi da je nagovorio Kazimira da svojeg novorođenog sina nazove Fridrik, te da mu je upravo Protas bio kum na krštenju. Długosz, *Historia Polonica*, 421-423.

¹⁷⁹¹ Nehring, *Matthias Corvinus*, 38-39.

¹⁷⁹² Kubinyi, *Matthias Rex*, 90.

¹⁷⁹³ Sokołowski, *Codicis epistolaris pars prior*, str. 242-243, dok. CCXV; Długosz, *Historia Polonica*, 499.

Na suprotnoj strani od češke bojišnice, primirje sa sultanom pokazalo se šupljim. Godina 1468. i 1469. hrvatski su prostori pretrpjeli strašne osmanske pljačkaške pohode, a hrvatski su velikaši, poput Frankapana i Kurjakovića, tražili pomoć od Venecije. Od rujna 1469. u Senju se, punom izbjeglica s okolnog područja, nalazila mletačka posada, a Stjepan Frankapan stavio se pod carevu zaštitu.¹⁷⁹⁴ Venecija početkom 1469. nije bila nimalo zadovoljna time što Matijaš ratuje s Česima umjesto s Osmanlijama,¹⁷⁹⁵ a 27. ožujka te godine mletačka je vlast poručila ugarskom poslaniku da se nadaju da će se Matijaš što prije okrenuti protiv Osmanlija.¹⁷⁹⁶ Također, Matijaševo očijukanje s protumletačkom ligom Firenze, Napuljskog Kraljevstva i Milana okrenula je Republiku protiv Ugarske.¹⁷⁹⁷ Mletački poslanik pregovarao je krajem kolovoza u Požunu s Matijašem, Vitezom i Albertom Vetésijem o ratu protiv Osmanlija, i poručio svojoj vlasti da kralj za takve pothvate traži pomoć u novcu. Odgovoreno mu je da uvjeri kralja da Venecija neće sklapati separadni mir sa sultanom, ali da nikakvu pomoć ne može poslati jer već trpe goleme troškove.¹⁷⁹⁸ Iako je to bilo neosporno točno, odbijanje pomoći u novcu sigurno je barem djelomice bilo uzrokovano brigom da bi i ta sredstva mogla biti preusmjerena u Češki rat. Iste su brige izrazili i ugarski staleži krajem 1470. kada je na saboru izglasavan novi ratni porez, te su stipulirali da ta sredstva moraju biti upotrebljena za protiv Osmanlija, a ne Čeha.¹⁷⁹⁹

Budući da je Vitez sudjelovao u pregovorima s mletačkim poslanikom, imao je prilike vidjeti da Republika, s kojom je prije tako brižno održavao dobre odnose, gubi povjerenje u Matijaša. Vjerojatno je radi neutralizacije mogućih prijetnji iz Venecije radio na približavanju Firenci, zbog čega je firentinska vlast 29. studenog 1469. poslala zahvale njemu i Janu Panoniju.¹⁸⁰⁰ Međutim, ubrzo se pokazalo da se neprijatelji Ugarske množe toliko da ih čak niti vješt diplomat poput Viteza nije mogao sve neutralizirati. Odnosi s carem su propadali. Naime, Osmanlije nisu pljačkali samo ugarske i mletačke zemlje, nego i carske, a car je

---

¹⁷⁹⁴ Grgin, *Počeci rasapa*, 100-104. Matijaš je reagirao tako što je krajem 1469. poslao Blaža Mađara da zarati protiv Frankapana, te im je oduzeo mnoge posjede, uključivši Senj.

¹⁷⁹⁵ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomaciai emlékek* 2, str. 99-100, dok. 64. 16. ožujka 1469.

¹⁷⁹⁶ Isto, str. 100-101, dok. 64.

¹⁷⁹⁷ Teke, *Rapporti diplomatici*, 23-24.

¹⁷⁹⁸ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomaciai emlékek* 2, str. 140-141, dok. 93. 25. rujna 1469.

¹⁷⁹⁹ Kubinyi, *Matthias Rex*, 90.

¹⁸⁰⁰ Gentile, Sebastiano, Marsilio Ficino e l'Ungheria di Mattia Corvino, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenze 1994., str. 89-110, 93-94. Kako su napisali, kraljev poslanik Stjepan Bajoni – Vitezov štićenik, kako je ranije spomenuto – posvjedočio im je da su njih dvojica mnogo radili na tome da učine kralja naklonjenijim Firenci.

sumnjičio Matijaša da tolerira prolazak Osmanlija.¹⁸⁰¹ Osim toga, rat u Češkoj ponovno se rasplamsao odmah nakon Matijaševa izbora za češkog kralja, a ratna se sreća okrenula i snage Podjebradskog su napredovale. Sredinom 1469. Rudolf von Rüdesheim je prosvjedovao kod Matijaša što nije ostavio trupe u Šleskoj, te ga molio da odmah pošalje pomoć. Potonji je odgovorio da će poslati vojnu pomoć biskupu čim suzbije neprijatelja, te da je zajedno s legatom Roverellom pisao Vitezu da se pobrine za dobivanje pojačanja i pomoći od cara.¹⁸⁰²

Pojačanja od Fridrika III. postala su nužno potrebnima nakon što je Matijaš pretrpio veliki poraz kod Uherskog Hradišta u Moravskoj.¹⁸⁰³ Kako je zapisao poslanik grada Chéba Hans Hausner, koji se tada našao u Beču, Vitez je na čelu Matijaševa poslanstva – Hausner spominje i Ivana od Rožmberka, koji je vjerojatno bio s Vitezom – gotovo cijeli studeni 1469. pregovarao s carevim predstavnicima u Bečkom Novom Mjestu. Od cara su tražili vojnu i novčanu pomoć koju je obećao Matijašu, ali i da se car odrekne titule ugarskog kralja, koja mu je zajamčena mirovnim ugovorom šest godina ranije. U carevo je ime vjerojatno pregovarao Ulrich von Nussdorf, koji je 23. studenog, kada je Hausner pisao, već bio u Beču, dok se Viteza i Rožmberka očekivalo.¹⁸⁰⁴ Nekoliko dana kasnije zaista su došli u Beč; ondje se očekivao carev dolazak, a čini se i Matijašev, budući da je Hausner zapisao da je njegov gostinjac spreman. Rečeni poslanik je tada zaista razgovarao s Vitezom i bio je zadivljen njime, zapisavši „*Es ist wunderlich mit den grossen herrn!*“. Također je posvjedočio o velikom ugledu i utjecaju koji je Vitez tada uživao, zapisavši da je njegov suputnik Nikola Schlick (jedan od braće pokojnog Kaspara) izjavio „*Wann der von Gran ist ganz konig, waz der tut*“.¹⁸⁰⁵

Matijaš tada ipak nije došao u Beč, i pregovori su propali. Međutim, milanski poslanik Cristoforo Bollato zapisao je 21. siječnja 1470. da je oko Božića Vitez je na čelu poslanstva ponovno došao u Beč, te da je pred carem ponovio Matijaševe zahtjeve, ovoga puta još i uvećane, tražeći da car vrati gradišćanske utvrde koje su mu ostavljene mirom 1463. g. i da car oprostí Andriji Baumkircheru, ugarskom županu Požuna koji je predvodio ustanak protiv

---

¹⁸⁰¹ Engel, P., *The Realm*, 304. Papa je u proljeće 1469. na carevu molbu podijelio indulgencije svima koji budu sudjelovali u obrani graničnih prostora od osmanskih provala. Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 408, dok. 583, 2. svibnja 1469.

¹⁸⁰² Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 240-241, dok. 176. 21. srpnja 1469.

¹⁸⁰³ Nehring, *Matthias Corvinus*, 43.

¹⁸⁰⁴ Bachmann, Adolph (ur.), *Urkunden und Actenstücke zur Österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440-1471)*, *Fontes rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta, 42. Band*, Carl Gerold's Sohn, Beč 1879., str. 480-482, dok. 363.

¹⁸⁰⁵ Isto, str. 483-485, dok. 364., 29. studenog 1469.

cara u Štajerskoj.¹⁸⁰⁶ Matijaš je pisao poslanicima da odmah odu ukoliko car ne pristane na njegove uvjete. Dvaput su odlazili, ali ih je car pozivao natrag. Na kraju je dogovoren osobni sastanak Matijaša i cara u Beču, ali je poslanik smatrao da Matijaš nije imao nikakve namjere da se izmiri s carem, nego da samo odugovlači kako bi u međuvremenu sklopio nekakav mir s Podjebradskim.¹⁸⁰⁷

Je li to zaista bila Matijaševa, te posredno i Vitezova namjera, ne znamo. Međutim, činjenica jest da su se odnosi između Matijaša i cara pogoršali već i prije ekstremnih zahtjeva koje je Vitez iznio pred cara krajem 1469. Osmanski napadi i Baumkircherova pobuna bili su tek dio šireg spektra nesuglasica. Glavni je kamen razdora bilo mjesto rimskog kralja, koje su nekoć priželjkivali i carev brat Albert i Juraj Podjebradski. Sada je Matijaš počeo raditi na njegovom stjecanju, čemu se car žestoko protivio.¹⁸⁰⁸ Kada je Matijaš u veljači 1470. konačno došao u Beč na pregovore, car je već bio umoran od rata s Česima i nastojao ga je okončati, te mu je savez s Matijašem predstavljao teret. S druge strane, ako je vjerovati Bollatovoj pretpostavci, i Matijaš je gledao kako da se što prije izvuče iz tog rata. Čini se da su obojica nastojali izolirati jedan drugoga, ali je Matijaš ipak teže skrivao svoje neprijateljstvo prema caru. Uoči njegova dolaska u Beč, njegovi savjetnici su Fridriku uputili čudan dopis: jamstvo da će se Matijaš tijekom pregovora prema caru ponašati prijateljski. Potpisani su bili Vitez, Jan Panonije, Beckensloer, transilvanski vojvoda Nikola Čupor, Emerik Zapolja i Rejnald Rozgonyi.¹⁸⁰⁹

Sama činjenica da je takvo jamstvo bilo potrebno dokaz je uzajamnog nepovjerenja između dvojice tobožnjih saveznika. Pregovori su više puta gotovo prekinuti; Matijaš je tražio carevu kćer za ženu, a vjerojatno je bilo govora i o njegovom postavljanju za rimskog kralja. Car nije pristajao na to, te je Matijaš počeo bijesniti i prijetiti. Bollato je zapisao da je potonji dvaput gotovo napustio pregovore, ali da su dvojica vladara počeli bolje komunicirati kada su

---

¹⁸⁰⁶ Kubinyi, *Matthias Rex*, 87.

¹⁸⁰⁷ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomacziai emlékek* 2, str. 206-207, dok. 144. Fraknóijevo viđenje događaja vidi u Fraknói, *Vitéz János*, 195-196.

¹⁸⁰⁸ Matijaš je u početku smatrao da će i car podržati njegovu kandidaturu. Heymann je smatrao da je podrška Podjebradskog Matijaševom izboru za rimskog kralja bila jedan od uvjeta primirja u Vilémovu, budući da je Podjebradski, kao knez-elektor, odmah počeo raditi na stjecanju podrške za taj izbor. Heymann, *George of Bohemia*, 518-519 i 522-523.

¹⁸⁰⁹ Kurz, Franz, *Oesterreich unter Kaiser Friedrich dem Vierten, vol. II*, Anton Doll, Beč 1812., str. 247, dok. XXVIII. 9. veljače 1470.

počeli pregovarati u Vitezovoj prisutnosti.¹⁸¹⁰ Matijaš je na koncu naprasno prekinuo pregovore i mimo protokola i bez pozdrava caru napustio Beč.¹⁸¹¹

8.1.5. Plodovi neuspjeha

Nakon sloma bečkih pregovora, Vitez se nakon godinu dana izbivanja vratio u Ostrogon. Čini se da se ondje zadržao sve do zime.¹⁸¹² Vjerojatno je tako činio djelomice zbog lošeg zdravlja; Galeotto Marzio je u knjizi *De homine*, napisanoj 1469-70. u Ostrogonu i posvećenoj Vitezu,¹⁸¹³ zapisao da je Viteza silno mučio bubrežni kamenac, te da je u velikim bolovima obavljao državne poslove.¹⁸¹⁴ Jan Panonije je u jednome od svojih epigrama posvećenih Vitezu usporedio potonjeg s Prometejem kojeg kljuje orao, upozorivši ga da se okani neprestanih napora, jer mu tijelo to ne može izdržati.¹⁸¹⁵ Usporedba s Prometejem, kojem orao kljuje utrobu, prilično jasno aludira na bubrežni kamenac. Ta je bolest Vitezu sigurno otežavala kretanje i putovanje, te je razumljivo da se zadržavao na istom mjestu ukoliko nije bilo hitnih državnih poslova. Međutim, moguće je jedan od razloga njegove osame bila i propast pregovora s carem. Taj je neuspjeh vjerojatno uzdrmao Vitezov ugled, a možda i Panonijev, budući da je potonji također prisustvovao pregovorima.¹⁸¹⁶ Vjerojatno je i sam Vitez bio kosnut, budući da je mir s carem bio njegov osobni projekt, postignut teškom mukom 1462. i 1463. g. Moguće je da je počeo gubiti vjeru u svoje sposobnosti ili, što je u svjetlu kasnijih događaja vjerojatnije, u Matijaševe.

U svjetlu podataka koje do sada smo iznijeli, mogli bismo ovdje konačno zaključiti da je Vitez zaista, barem do proljeća 1470., smatrao da je moguće i izgledno da će Matijaš pobijediti u Češkom ratu, a možda čak i steći titulu rimskog kralja. Nakon propasti bečkih

---

¹⁸¹⁰ Nagy i Nyáry, *Magyar diplomaciai emlékek I*, str. 73-74, dok. 46., pogrešno datirano.

¹⁸¹¹ Za tijek pregovora, vidi Fraknoi, *Vitéz János*, 196; Heymann, *George of Bohemia*, 556-557; Nehring, *Matthias Corvinus*, 44-45.

¹⁸¹² U Ostrogonu ga nalazimo 9. travnja (MOL DL 88 496), 24. svibnja i 2. lipnja 1470. (MOL DF 237 834 i 225 576).

¹⁸¹³ D'Alessandro, Alessandro, *Astrologia, religione e scienza nella cultura medica e filosofica di Galeotto Marzio*, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenca 1994., str. 133-177, 139.

¹⁸¹⁴ „*Et cum maxime calculo laboraret... reipub. gubernacula nunquam dimisit neque postposuit...*“, Martius, *De homine*, 87r-v. U knjizi navodi razne bolesti, uglavnom navodeći što su antički autori zapisali o njima, pa tako i bubrežni kamenac; u tom kontekstu spominje da je ta bolest mučila Viteza. vidi i Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 48.

¹⁸¹⁵ Pannonius, *Epigrammata*, 98-99.

¹⁸¹⁶ Kubinyi, *Vitéz János: a jó humanista*, 24.

pregovora promijenio je mišljenje. U tome nije bio usamljen. Krajem 1470. već je i Rudolf von Rüdesheim, koji je ranije žestoko zagovarao križarski rat protiv utrakvista, bio uvjeren da je rat protiv Podjebradskog bio greška i da je papa, pokrenuvši ga, bio loše informiran.¹⁸¹⁷ Početkom 1471., car je već bio u izvrsnim odnosima s Podjebradskim, a čak se i Zdeněk od Šternberka nastojao izmiriti s potonjim.¹⁸¹⁸ Car i poljski kralj u to su vrijeme počeli pregovore o savezu protiv Matijaša,¹⁸¹⁹ a Venecija se pak trudila da raspiri neprijateljstvo između Matijaša i cara, jer su se proširile glasine da Matijaš ima aspiracije na Trst, te da planira pohod protiv Dalmacije.¹⁸²⁰ Osim toga, Podjebradski je ljeti 1470. poduzeo niz invazija u Ugarsku, koje su doprle sve do Trnave, i sam je izjavio da mu je namjera pobuniti tamošnje stanovništvo protiv Matijaša.¹⁸²¹

Činilo se kao da je Matijaš okružen neprijateljima, te da vodi zemlju u propast. Naravno, kasnije se pokazalo da je bio i više nego sposoban boriti se sa svim svojim susjedima i izaći kao pobjednik, ali suvremenici to nisu mogli znati. Osim toga, Vitez je nakon povratka u Ugarsku mogao doznati svu težinu osmanskih pljačkaških pohoda koje je kraljevstvo trpilo. Još tijekom pregovora u Austriji, Hans Hausner je zapisao da se priča kako su osmanski pljačkaši nanijeli velike štete Ugarskoj i odveli mnogo ljudi u ropstvo.¹⁸²² Długosz pak tvrdi da su na jesen 1470. Osmanlije pljačkali po Transilvaniji, Hrvatskoj i Slavoniji sve do Zagreba, a da Matijaš nije ništa učinio da ih spriječi.¹⁸²³

Tako je sredinom 1470. Vitez bio suočen s posljedicama politike za koje je i sam bio velikim dijelom kriv. Nije nemoguće da su one na njega djelovale demoralizirajuće. Naposljetku, u drugoj polovici godine, činilo se da i vjerski razlozi za rat protiv Čeha iščezavaju, budući da je Sveta Stolica otpočela pregovore s predstavnicima Podjebradskog, koje su podržavali i car, i poljski kralj, i saski vojvode. Papa također nikad nije jasno podržao Matijaša kao češkog kralja, a i Matijaš je počeo izražavati sumnju u njegovu podršku.¹⁸²⁴

Pokazalo se da je Vitez još imao energije za jedan veliki politički zaokret. To je došlo do izražaja na saboru u Budimu krajem godine, sazvanom radi raspisivanja novih ratnih poreza. Vitez je svakako bio prisutan na saboru, i nalazimo ga u Budimu u studenom i

---

¹⁸¹⁷ Heymann, *George of Bohemia*, 567.

¹⁸¹⁸ Isto, 582-583.

¹⁸¹⁹ Nehring, *Matthias Corvinus*, 47.

¹⁸²⁰ Teke, *Rapporti diplomatici*, 25.

¹⁸²¹ Heymann, *George of Bohemia*, 563-564.

¹⁸²² Bachmann, *Urkunden und Actenstücke*, str. 482, dok. 363.

¹⁸²³ Długosz, *Historia Polonica*, 461; na osmanska pljačkanja žalili su se kralju i građani Gradeca i zagrebački kaptol; vidi Katona, *Historia critica* 8 (15), 406 i dalje.

¹⁸²⁴ Heymann, *George of Bohemia*, 571-572.

prosincu.¹⁸²⁵ Krajem studenog pojavio se pred palatinovim sudom,¹⁸²⁶ a u ispravi izdanoj 8. prosinca u Budimu čak izjavljuje da zbog državnih poslova ne stigne suditi u sudskim parnicama svoje nadbiskupije.¹⁸²⁷ Dakle, nije bilo ni govora o poraženom čovjeku. Vitez je mogao promijeniti tijek ugarske politike, ponovno implementirati politiku pomirenja s kršćanskim vladarima i okrenuti ugarske snage protiv Osmanlija. Staleži okupljeni u Budimu svakako su namjeravali to učiniti. Novi su porezi raspisani, ali je u Matijašev dekret uključena izjava da najveća prijetnja kraljevstvu dolazi od Osmanlija, te obećanje da neće sav novac prikupljen porezima biti upotrebljen protiv Čeha, nego većinom protiv Osmanlija.¹⁸²⁸ Međutim, među prelatima i barunima koji su jamčili da će se Matijaš držati dekreta ovog sabora i da nakon ovog neće raspisivati nove izvanredne poreze protiv volje staleža nema Viteza; od prelata su potpisani samo Várdai, Beckensloer, Albert Vetési i Jan Panonije.¹⁸²⁹

Dakle, iako je bio u Budimu, nešto je utjecalo na Viteza da uskrati Matijašu jamstvo. Jedini izvor koji bi nam mogao objasniti što jest mnogo kasniji izvještaj iz treće ruke, zapisan 14. rujna 1471. – dakle, mnogo nakon sabora krajem 1470. – koji otvoreno tvrdi da informacije koje prenosi potječu od nekog trgovca koji je nedavno došao iz Ugarske i Poljske. Riječ je o Hansu Monhauptu, agentu saskih vojvoda Ernesta i Alberta. Prema njegovim informacijama, ugarski je kralj na saboru tražio sredstva za rat u Češkoj. U ime staleža odgovorio je Vitez, rekavši da će mu dati sredstva, ali za obranu ugarskih zemalja, budući da su ugroženi od Osmanlija, ali ne za ratove u stranim zemljama. Kralj je pitao ne želi li mu možda dati drugačiji odgovor. Nakon što je Vitez odgovorio niječno, Matijaš ga je udario po licu.¹⁸³⁰ Kubinyi je s pravom tvrdio da je taj izvor nepouzdan;¹⁸³¹ međutim, isto je tako ustanovio da se događaj koji opisuje mogao dogoditi samo krajem 1470., budući da je tada održan posljednji sabor prije njegova nastanka.¹⁸³² Fraknói je priznao da je izvor manjkav, ali je smatrao da ga ne treba niti otpisati.¹⁸³³ Birnbaum ga je pak tretirala kao potpuno

---

¹⁸²⁵ MOL DF 268 976, krajem studenog 1470.

¹⁸²⁶ MOL DL 88 513, 25. studenog 1470. Vitez se dan prije pojavio pred sudom palatina Mihaela Országa zajedno s već spominjanim Andrijom Nagymihályijem. Andrija je zatražio od Viteza da mu dade ispravu s presudom Ladislava Pálócija iz 1466. glede Vitezovog posjeda nad dvorcem Solyomkő, jer mu je potrebna da brani neka svoja prava. Kako je već spomenuto, Vitez je Andriji na proljeće 1470. darovao jedan od posjeda toga dvorca, te je logično da mu je ova isprava bila važna. Vitez je odgovorio da mu je i samome potrebna ta isprava, te da Andriji neće izručiti original, ali je dopustio da palatinov sud izradi kopiju i dade ju Andriji.

¹⁸²⁷ MOL DF 237 610.

¹⁸²⁸ „*Et cum hujusmodi juvamen non tantum contra Bohemos, et Haereticos, sed maxime contra Turcos ad inferiores partes, ut bonam providentiam faceremus...*“. Kovačić, *Vestigia comitiorum*, 384.

¹⁸²⁹ Isto, 390. Vidi i Fraknói, *Vitéz János*, 202. Za ovaj sabor, vidi Kubinyi, *Matthias Rex*, 90.

¹⁸³⁰ Lewicki, *Codex epistolaris III*, str. 157-159, dok. 132, 14. rujna 1471.

¹⁸³¹ Kubinyi, *Vitéz János*: a jó humanista, 25.

¹⁸³² Kubinyi, *Matthias Rex*, 91.

¹⁸³³ Fraknói, *Vitéz János*, 201, bilj. 1.

pouzdanog.¹⁸³⁴ Ne treba zanemariti niti da Monhaupt nastavlja svoj izvještaj opisivanjem zavjere protiv Matijaša i kako su zavjerenici pregovarali s poljskim kraljem, a i s obzirom na to da je trgovac koji mu je prenio te vijesti dolazio iz Poljske, moguće je da je riječ o propagandi protiv Matijaša.¹⁸³⁵

S druge strane, vidjeli smo da su odluke koje je sabor donio bili u skladu sa stavovima koje je Monhaupt pripisao Vitezu: novac od poreza trebao je velikim dijelom biti preusmjeren za rat protiv Osmanija, koje je Matijaš priznao kao najveću opasnost kraljevstvu. Zašto je onda Vitez uskratio svoje jamstvo? Moguće je da je rješenje posve jednostavno: pretpostavljao je da se Matijaš neće držati odluka sabora, a budući da je bio star i bolestan, nije htio ugroziti sudbinu svoje duše lažnim svjedočanstvom. Međutim, moguće je i da je zaista on u ime staleža iznio Matijašu zahtjev da novac od poreza bude upotrebljen protiv Osmanlija, na što je Matijaš kasnije pristao, ali je prvo toliko uvrijedio Viteza da se potonji distancirao od daljnjeg rada sabora. U tu bi se verziju događaja uklapala Monhauptova tvrdnja o Matijaševom udarcu.

Također, čini se da je Matijaš angažirao i papu da navede Viteza na suradnju s njime. Papa je 8. siječnja 1471. opomenuo Viteza da ne prestane pružati podršku kralju u Češkom ratu, oko kojeg mu je do tada usrdno pomagao savjetima i sredstvima. Rekao mu je i da je Matijaš neprestano tražio od pape nove počasti za Viteza, ali da ih papa do sada nije mogao dati jer je bio zauzet drugim stvarima, te da će biti spremniji obasuti ga počastima ako nastavi pomagati Matijašu.¹⁸³⁶ Iako je Fraknói ovo protumačio Matijaševom željom da i Vitezu bude dana kardinalska čast kao i Várdaiju,¹⁸³⁷ vrijeme nastanka pisma – nedugo nakon sabora 1470. – i uvjetovanje tobožnjih „počasti“ podrškom Češkom ratu, čini se da je Matijaševa namjera bila s papinom podrškom pritisnuti Viteza da mu prestane proturiječiti i inzistirati na preorijentaciji vanjske politike kraljevstva prema ratu s Osmanskim Carstvom.

---

¹⁸³⁴ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 198.

¹⁸³⁵ Informacije – i dezinformacije – očito su se u 15. stoljeću, kao i danas, koristile kao oružje. Primjerice, milanski je poslanik 19. lipnja 1471. javio svojim gospodarima da se iz njemačke trgovačke kolonije u Veneciji, Fondaco dei Tedeschi, šire glasine da je Matijaš mrtav i da su ga ubila dva njegova komornika. Pitao je Signoriju je li to točno, i rekli su mu da nemaju vijesti o tome (Nagy i Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek* 2, str. 224-225, dok. 162).

¹⁸³⁶ Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 417, dok. DXCIII.

¹⁸³⁷ Fraknói, *Vitéz János*, 178.

8.1.6. Zavjera protiv Matijaša

Unatoč poticaju Vitezu da nastavi podržavati Matijašev protiv Podjebradskog, rimska je kurija u tajnosti pripremala nešto posve drugo. Krajem 1470. i početkom 1471. g. u Rimu su vođeni tajni pregovori češkim kraljem, posredstvom poslanika saskih vojvoda. Papa Pavao II. tada je bio spreman opozvati svrgavanje Podjebradskog i oživjeti Baselske kompaktate, te time rehabilitirati Kalikstinsku Crkvu.¹⁸³⁸ U ožujku 1471., nedugo prije svoje smrti, Podjebradski je s radošću pisao markgrofu Albertu Brandenburškom da Matijaš ima problema s nezadovoljstvom ugarskih velikaša, uključivši prelate.¹⁸³⁹

Vitez je pak još od početka 1471. boravio u Ostrogonu, daleko od Matijaša; očito je odmah nakon sabora napustio Budim i zatvorio se u svoju domenu, baveći se poslovima svoje nadbiskupije.¹⁸⁴⁰ Jedini kontakt između njega i Matijaša tijekom prve polovice te godine bila je kratka Matijaševa nota od 8. ožujka, kojom mu poručuje da su se redovnice samostana na Margitszigétu žalile su se da je Vitez počeo prikupljati desetinu s nekih njihovih posjeda, iako su one od toga oslobođene, te ga upozorava da prestane s time.¹⁸⁴¹ U toj je ispravi Vitez tituliran kao veliki i tajni kancelar, i tu će titulu nositi do smrti, unatoč svim događajima koji će uslijediti.

Međutim, Matijaševa isprava od 22. kolovoza 1471., providena dvostrukim pečatom, mogla bi značiti da je Vitez ljeto te godine proveo na Matijaševu dvoru, budući da ju je izdao upravo on, u svojstvu Matijaševa velikog kancelara („...*aule nostre summi cancellary*...“).¹⁸⁴² Kubinyi je smatrao da je Vitez, nakon što je Stjepan Várdai umro u prvoj polovici 1471., nosio samo praznu titulu velikog i tajnog kancelara, dok je stvarnu službu kancelara obnašao Gabrijel Matucsina, Várdaijev nasljednik na mjestu kaločkog nadbiskupa. Također, budući da je smatrao da je Vitezova zavjera 22. kolovoza već bila široko poznata, mislio je da nije vjerojatno da bi Vitez tada boravio uz Matijaša, te ga je rečena isprava zbunjivala.¹⁸⁴³ Njegova prva pretpostavka, da se Vitezova kancelarska služba svela na praznu titulu, vjerojatno je istinita; Matijaš je Viteza titulirao kao velikog i tajnog kancelara još krajem

---

¹⁸³⁸ Heymann, *George of Bohemia*, 578-580.

¹⁸³⁹ Isto, 583.

¹⁸⁴⁰ MOL DF 279697 3. siječnja 1471.; 102 585, 2. travnja; MOL DL 17 214, 6. svibnja; MOL DF 225 577, 30. svibnja; 227 247, 1. lipnja.

¹⁸⁴¹ MOL DL 17 178.

¹⁸⁴² MOL DL 73 614.

¹⁸⁴³ Kubinyi, *Matthias Corvinus*, 36-37.

srpnja 1472., nakon što ga je uhitio i stavio pod Beckensloerov nadzor.¹⁸⁴⁴ Ipak, nema nikakvog dokaza da Vitez nije ljeti 1471. boravio na Matijaševu dvoru u Budimu, gdje je Matijaš tada boravio.¹⁸⁴⁵ Štoviše, Fraknoi je isticao da se Matijaš tijekom tog razdoblja ponašao kao da ne zna ništa o zavjeri, smatrajući to dokazom Matijaševa lukavstva.¹⁸⁴⁶ Međutim, posve je vjerojatno da su Matijaš i Vitez čak i tada održavali normalne odnose, možda zato što Matijaš zaista nije znao za Vitezovo sudjelovanje u uroti, a možda i zato što se i Vitez nadao mirnom rješenju, a uroti se priključio nevoljko, i to posljednji, na nagovor svoga nećaka Jana Panonija, kako tvrdi Bonfini.¹⁸⁴⁷ Moguće je i da je papina intervencija bila djelotvorna i da se Vitez barem naizgled izmirio s Matijašem.

Kao razloge nezadovoljstva zavjerenika Bonfini navodi velike poreze koje je Matijaš uvodio, uključivši i poreze Crkvi (navodi i da su mnogi smatrali legata Roverellu krivim za uvođenje tih poreza), te smanjenje uloge prelata i baruna u državnim poslovima. Glede Viteza osobno, rekao je da si je Matijaš prisvojio mnoge prihode ostrogonske biskupije, uključivši prihode od rudnika zlata.¹⁸⁴⁸ Fraknoi pak naširoko nastoji opravdati Vitezovo priključivanje zavjeri argumentima o Matijaševim težnjama apsolutnoj vlasti i neslaganjem glede vanjske politike, te teškim porezima i prijestupima koje su činili njegovi službenici.¹⁸⁴⁹ Kubinyi je primijetio da je dio optužbi demagoške prirode – naime, ne možemo optužbu da je Matijaš prestao slušati savjetnike, a koju iznose upravo savjetnici koje je prestao slušati, smatrati objektivnom – a dio čine posve osobni razlozi sudionika zavjere, pogotovo materijalne prirode.¹⁸⁵⁰ Cijelu litaniju ovakvih optužbi protiv Matijaša iznio je poljski kraljević Kazimir kada je krajem 1471. nastojao osvojiti vlast u Ugarskoj, proglasom koji je navodno – prema tvrdnji wrocławskog kroničara Petra Eschenloera – sastavio Vitez.¹⁸⁵¹

Budući da je zavjera, već zbog same svoje prirode, bila tajna, teško je razlučiti istinu od kasnije fabrikacije. Kakvi su bili Vitezovi motivi za pristupanje zavjeri, je li on zaista bio

---

¹⁸⁴⁴ MOL DL 17 349.

¹⁸⁴⁵ Vidi Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 449-450, dok. DXXX, 3. kolovoza 1471.

¹⁸⁴⁶ Fraknoi, *Vitéz János*, 212-213. Długosz pak navodi da je Matijaš 1471. bio svjestan zavjera protiv njega, koje su se kovale gotovo pa javno, i da je strahovao za svoju vlast. On također kao kolovođe zavjere imenovao Viteza i Panonija. Długosz, *Historia Polonica*, 462-463. Vjerodostojnost tih tvrdnji je dvojbeni, budući da je Długosz otvoreno neprijateljski nastrojen prema Matijašu i nastoji ga prikazati kao omraženog.

¹⁸⁴⁷ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 592; vidi i Matić, Ivan Vitez u djelima, 169-170.

¹⁸⁴⁸ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 588-589. Ovo uglavnom preuzima i Nehring; Vidi Nehring, *Matthias Corvinus*, 54.

¹⁸⁴⁹ Fraknoi, *Vitéz János*, 204-210. Pritužbe glede ovog potonjeg vjerojatno su bile dobrim dijelom istinite. Kao primjer, vidi pritužbe zagrebačkog kaptola na ponašanje slavonskih banova u Tkalčić, *Monumenta historica Zagrabiae II*, str. 334-335, dok. 270, .1 listopada 1471.

¹⁸⁵⁰ Kubinyi, *Vitéz János*: a jó humanista, 25.

¹⁸⁵¹ Fraknoi, *Vitéz János*, 215-217.

jedan od kolovođa ili nevoljki sudionik – kakvim ga prikazuje Bonfini – ne znamo. Rasuđivanje otežava i to što se pokazalo da su i Vitez i Matijaš bili i više nego sposobni za himbu i perfidnost. Ipak, ne smatram vjerojatnim da je Vitez zaista – kako mu to imputira Długosz – prezirao Matijaša.¹⁸⁵² Ali ako bismo morali pretpostaviti najvjerojatniji tok događaja, moguće je da Vitez jest aktivno pristupio zavjeri protiv Matijaša početkom 1471., nakon što je vjerojatno došlo do osobnog sukoba između njih dvojice, ali cilj zavjere tada još nije bio jasan, niti su zavjerenici tvorili neku čvrsto povezanu skupinu. Međutim, kasnije, kada se pokazalo da bi ustrajanje u zavjeri značilo zbacivanje Matijaša i bacanje zemlje u novi građanski rat, moguće je da je Vitez dvojio bi li se to zaista isplatilo, te se ponovno približio kralju. Tako dolazimo do njegovog izdavanja isprave za Matijaša u kolovozu 1471. Naposljetku, kada je postalo očitim da će građanski rat zaista započeti, s Viteзом ili bez njega, moguće je da je Vitez odlučio baciti kocku i pouzdati se u naklonost zvijezda, koje su ga već toliko puta dovele do uspjeha. Ipak, kako ćemo vidjeti, niti tada nije bio voljan riskirati sve i vjerojatno je računao da će se i u slučaju neuspjeha nekako uspjeti održati na površini, kao nakon ubojstva Ulrika Celjskog.

Vanjskopolitički događaji jamačno su utjecali na stav zavjerenika. Naime, Juraj Podjebradski umro je 23. ožujka 1471.¹⁸⁵³ Nakon njegove smrti, budući da su češki staleži isticali da je mjesto njihovog kralja izborno, a ne nasljedno, pristupilo se postupku biranja, već trećem u 20 godina. Budući da se Matijaš kandidirao za izbor – na izborni sabor u Kutnoj Hori je, prema Długoszu, poslao Beckensloera i transilvanskog vojvodu Nikolu Čupora¹⁸⁵⁴ - time je, kako je primijetio Heymann, zapravo prešutno priznao da njegov izbor 1469. nije bio legalan.¹⁸⁵⁵ Iako je Matijaš imao podršku papinih legata, češki su staleži, u skladu s postojećim dogovorom između pokojnog Podjebradskog i poljskog kralja Kazimira IV., za kralja izabrali najstarijeg Kazimirova sina, Vladislava Jagelovića.¹⁸⁵⁶ Zdeněk od Šternberka i Ivan od Rožmberka mlađi bili su među malobrojnim koji su nastavili podržavati Matijaša.¹⁸⁵⁷ Time je češkim kraljem postao katolik; rat protiv Čeha definitivno je izgubio vjersku dimenziju. Također, stvorena je velika unija češkog i poljskog kraljevstva, čime je Ugarska na sjeveru dobila neprijatelja jednako opasnog kao i na jugu. Sve ovo jamačno je guralo Viteza

---

¹⁸⁵² Długosz, *Historia Polonica*, 471.

¹⁸⁵³ Heymann, *George of Bohemia*, 584.

¹⁸⁵⁴ Długosz, *Historia Polonica*, 466. Autor navodi i da je Matijaš bio spreman priznati Baselske kompaktate, i da je sabor čak skoro izabrao Matijaša za kralja, ali da ga je na poljsku stranu skrenuo poljski kancelar Jakub Dembiński.

¹⁸⁵⁵ Heymann 588.

¹⁸⁵⁶ Fraknói, *Vitéz János*, 203.

¹⁸⁵⁷ Długosz, *Historia Polonica*, 466.

sve dalje od rata s Češkom i nagonilo ga da ustraje na preorijentaciji Ugarskog Kraljevstva na protuosmansku politiku.

U to se uklapa postupak sa sabora Carstva u Regensburgu, održanog u srpnju i kolovozu 1471. Naime, Matijaš je na sabor poslao Alberta Vetésija i Ivana Rozgonyija,¹⁸⁵⁸ koji su uz podršku legata Roverelle – koji je ostao vjerojatno jedinim žestokim zagovornikom Češkog rata u rimskoj kuriji – izrazili Matijaševu spremnost da nastavi ratovati protiv Čeha i zatražili pomoć od njemačkih staleža. Car i knezovi nisu pristali na to, niti su priznali Matijaša za češkog kralja, ali su bili spremni pružiti pomoć protiv Osmanlija, što je razumljivo s obzirom na to da su isti već počeli ugrožavati i careve zemlje. Poslanici takvu pomoć nisu tražili, te nisu postigli ništa; međutim, u Regensburg je u lipnju stiglo pismo koje su poslali Vitez i drugi ugarski magnati, u kojem se traži upravo pomoć protiv Osmanlija. Nehring je tvrdio da je to predstavljalo mišljenje ugarske stranke suprotne Matijaševoj, koja je smatrala da bi rat protiv Osmanlija trebao biti glavni cilj Ugarskog Kraljevstva.¹⁸⁵⁹

Niti to sve još uvijek ne znači da je Vitez namjeravao otvoreno nastupati protiv Matijaša, nego samo da je još uvijek radio na preorijentaciji ugarske politike. Čak se činilo da njegova taktika djeluje: 19. srpnja Protas od Boskovica donio je u Krakov Matijaševu mirovnu ponudu, koja je predlagala primirje od godine dana, te da se presuda glede toga tko je pravi kralj Češke, Vladislav ili Matijaš, povjeri papi; Matijaš je također ponudio da će posiniti Vladislava i priznati ga za češkog kralja, ali da potonji mora biti stavljen pod njegovo skrbništvo; ponovno je ponudio i da će oženiti kćer Kazimira IV. Međutim, sve su ponude odbijene.¹⁸⁶⁰ Kazimir je očito naslutio da je ugarski kralj u vrlo nepovoljnom položaju i nije namjeravao popuštati.

To je vjerojatno dodatno potaknulo zavjerenike da djeluju. Prema Długoszevom svjedočanstvu, u vrijeme krunidbe Vladislava za češkog kralja, 21. kolovoza, Kazimiru IV. ugarski su velikaši često slali poslanike moleći ga da im pošalje svojeg mlađeg sina, također zvanog Kazimir, za kralja, prijeteci da će, ako ne pristane, tražiti pomoć od Osmanlija, jer radije žele barbarina nego nasilnog tiranina za vladara. Poljskog kralja konačno su uvjerile neprestane molbe Ugara, a posebno Viteza, Jana Panonija i Rejnalda Rozgonyja. Ovo su sigurno tek Długoszeva pretjerivanja i njegovo nastojanje opravdavanja postupaka poljskog kralja. Bilo kako bilo, nastavlja kroničar, Kazimir IV. pristao je poslati svojeg istoimenog

---

¹⁸⁵⁸ Rozgonyi je tijekom toga poslanstva u Regensburgu umro; vidi Kubinyi, *Matthias Rex*, 19.

¹⁸⁵⁹ Nehring, *Matthias Corvinus*, 52-54.

¹⁸⁶⁰ Sokołowski, *Codicis epistolaris pars prior*, str. 252-253, dok. CCXXI.

sina u Ugarsku s dvanaest tisuća vojnika i kapetanom Sandomierza Derslawom Rytwianskim, kastelanom Wojnicza Ivanom Tarnówskim, maršalom Stanislavom Siedlowskim i drugim velikašima. Međutim, tek 2. listopada bili su u Nowom Sączu, a u Ugarsku su ušli još kasnije toga mjeseca.¹⁸⁶¹

Do tada je Matijaš već uspio steći naklonost većine ugarskog plemstva. U rujnu 1471. sazvaio je veliki sabor u Budimu, na kojem su pritužbe plemstva velikim dijelom usvojene.¹⁸⁶² Također, uspio je na svoju stranu privući neke od velikaša koji su još kalkulirali koga podržati. Primjerice, Nikoli Iločkom, koji je po svojem običaju ostavio svoje opcije otvorenima, dao je titulu bosanskog kralja i time kupio njegovu podršku.¹⁸⁶³ Prema jednom izvještaju nepoznatog autora, poslanom iz Ugarske Ivanu od Rožmberka, na saboru je sudjelovao i Vitez, te je tamo pregovarao s kraljem, ali je prethodno tražio da mu bude zajamčen *salvus conductus*.¹⁸⁶⁴ Fraknói je taj izvještaj smatrao vjerodostojnim, a Vitezove daljnje postupke objasnio je time da su ga događaji koje su on i ostali zavjerenici pokrenuli vukli dalje u pobunu.¹⁸⁶⁵ Sasvim je moguće da je Vitez nastojao što duže držati svoje karte skrivenima, te je itekako moguće da je zaista sudjelovao na ovom saboru. Čak i Długosz navodi da su se i on i Jan Panonije počeli predomišljati glede davanja podrške poljskom kraljeviću Kazimiru još i prije nego što je potonji s vojskom došao u Ugarsku.¹⁸⁶⁶ Vitez je vjerojatno razmišljao slično kao Nikola Iločki, te se nadao prijetnjom pristupanja Poljacima izvući od Matijaša razne povlastice.

Ako promotrimo postupke ostalih zavjerenika, vidjet ćemo da su vrlo malobrojni do kraja ustrajali u pobuni. Poljskom kraljeviću Kazimiru su se, nakon što je potonji došao u Ugarsku, s vojskom pridružili tek Rajnald Rozgonyi i Nikola Perényi i nekolicina plemića sa sjevera kraljevstva.¹⁸⁶⁷ Bonfini je istaknuo da dok Matijaš prije sabora u Budimu nije mogao računati na nikoga osim Mihaela Országa i Gabrijela Matucsinaija, poslije sabora je broj

---

¹⁸⁶¹ Długosz, *Historia Polonica*, 470-471. Długosz navodi da je u Kazimirovoj vojsci bilo i tisuću Tatara; Matijaš je kasnije, u pismu staležima Carstva, to preuveličao i napisao da je Kazimir napao Ugarsku s velikom vojskom Tatara i heretika, koji su uništavali i obeščašćivali crkve. Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 270, dok. 189.

¹⁸⁶² Tekst dekreta donesenog na saboru vidi u Bak, Domonkos i Harvey, *The Laws*, 24-28.

¹⁸⁶³ Horváth, Richard, The Castle of Jajce in the Organization of the Hungarian Border Defence System under Matthias Corvinus, U: Birin, Ante (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.–1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva: Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest/Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb/Sarajevo 2013., str. 89-98, 94-95.

¹⁸⁶⁴ Isprava iz češkog arhiva u Pragu transkribirana je u Palacký, František, *Geschichte von Böhmen, Band V: Das Zeitalter der Jagelloniden, Abteilung I: K. Wladislaw II von 1471 bis 1500*, Friedrich Tempsky, Prag 1865., 57-58, bilj. 1.

¹⁸⁶⁵ Fraknói, *Vitéz János*, 213-215.

¹⁸⁶⁶ Długosz, *Historia Polonica*, 471.

¹⁸⁶⁷ Fraknói, *Vitéz János*, 217. Fraknói govori o dva brata Perényija, ali Kubinyi ističe da je Nikolin brat ostao vjeran kralju. Kubinyi, *Matthias Rex*, 92.

simpatizera pobune neprestano padao.¹⁸⁶⁸ Isti je autor naveo da mnogi smatraju da je i Emerik Zapolja bio jedan od zavjerenika;¹⁸⁶⁹ međutim, nije se otvoreno pridružio pobuni i brzo je stao uz Matijaša.¹⁸⁷⁰ Postoji i mogućnost da je jedan od slavonskih banova, Blaž Mađar, bio jedan od zavjerenika protiv Matijaša, budući da je u vrijeme pobune izgubio svoju službu, ali dokazi za to nisu konkluzivni i već krajem 1472. nalazimo ga na položaju transilvanskog vojvode.¹⁸⁷¹ Ako je i bio među zavjerenicima, nije se otvoreno priključio pobuni i na vrijeme je prešao na Matijaševu stranu, za što je bio obilno nagrađen.

Čini se da je za mnoge bilo tek pitanje kalkuliranja kada se, i s kojom nagradom, otvoreno priključiti Matijašu. Štoviše, čak je i poljski kralj nastupao s premisom da će Matijaš prije ili kasnije pristati na kompromis. S jedne strane, naširoko je proširio propagandu da Ugarska po nasljednom pravu pripada njemu, te da namjerava preuzeti vlast nad njom i zaštititi ju od Osmanlija, koji su osvojili velik dio tog kraljevstva zbog Matijaševe nebrige.¹⁸⁷² S druge strane, 16. studenog, kada je u svoje ime i u ime svoga sina Kazimira, kojeg naziva prirodnim nasljednikom Ugarske, priznao neke plemiće svojim podanicima, obećao im je da će imati njihovu dobrobit na umu ukoliko će sklapati mirovni ugovor s Matijašem, kojeg je titulirao kao ugarskog kralja.¹⁸⁷³ U tom svjetlu, slanje kraljevića Kazimira s vojskom u Ugarsku izgleda tek kao demonstracija sile uoči pristupanja pregovorima. Ne smijemo smetnuti s uma da je poljski kralj igrao veliku igru, u kojoj je Ugarska bila tek jedan element. Stavljanje pritiska na Matijaša svakako je bilo i u interesu priznavanja Vladislava za češkog kralja, a eventualni pregovori, u kojima bi Kazimir IV. nastupao s pozicije moći, znatno bi doprinijeli tome cilju.

---

¹⁸⁶⁸ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 588 i 590.

¹⁸⁶⁹ Isto, 588.

¹⁸⁷⁰ Horváth, The Castle of Jajce, 94-95; Kubinyi, *Matthias Rex*, 21.

¹⁸⁷¹ Karbić je smatrala da je Mađar bio jedan od zavjerenika (Karbić, Marija, Od hrvatskoga sitnog plemića do ugarskog velikaša i hrvatskog bana: Damjan Horvat od Litve i njegova obitelj, U: Jauk-Pinhak, Milka, Kiss, Csaba Gy. i Nyomárcay, István, *Croato-hungarica – Uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza*, Katedra za hungarologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu/Matica hrvatska, Zagreb 2002., str. 119-125, 122). Klaužer, međutim, ukazuje na nedostatnost dokaza za takvu tvrdnju, te smatra da je Mađar postavljen za transilvanskog vojvodu upravo zbog svoje pouzdanosti (Klaužer, Vedran, *Croatian-Slovak Connections through the Activities of Blaise Magyar. An Example of Political and Family Connections between Slovak and Croatian Nobility*, U: Homza, Martin, Lukačka, Ján i Budak, Neven (ur.), *Slovakia and Croatia, vol I: Slovakia and Croatia – Historical Parallels and Connections (until 1780)*, Odsjek za slovački povijest, Filozofski fakultet Comenius sveučilišta u Bratislavi/Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Bratislava/Zagreb 2013., str. 197-206, 201).

¹⁸⁷² Milanskom je vojvodi jedan od njegovih agenata javio da je kod kardinala Francesca Todeschinija Piccolominija (budućeg pape Pija III.) vidio proglas tog sadržaja. Nagy i Nyáry, *Magyar diplomaciai emlékek 2*, str. 237, dok. 168. 13. prosinca 1471.

¹⁸⁷³ Lewicki, *Codex epistolaris III*, str. 584-585, dok. 76.

Ipak, u tom kalkuliranju bilo je i gubitnika. Rajnald Rozgonyi pobjegao je u Veneciju nakon kraha pobune.¹⁸⁷⁴ Iako nije otvoreno pristupio pobuni protiv Matijaša, zagrebački biskup Osvald Tuz nije prisustvovao saboru u Budimu u rujnu 1471., a Matijaš je sljedećeg siječnja zabranio Križevačkoj županiji plaćanje desetine biskupu, jer mu potonji nije priskočio u pomoć protiv neprijatelja. Također, iako se Osvald formalno izmirio s Matijašem u travnju 1472., Matijaš je i dalje podržavao biskupove suparnike u sporovima oko posjeda, a deset godina kasnije optužio je Osvalda za sudjelovanje u pobuni.¹⁸⁷⁵ Kod Osvalda i njegova rođaka Ivana Tuza, u Medvedgrad, sklonio se u ožujku 1472. Jan Panonije, a ondje je krajem tog mjeseca i umro,¹⁸⁷⁶ vjerojatno od tuberkuloze pluća.¹⁸⁷⁷

8.1.7. Vitez pobunjenik?

Vitez je pak, barem naizgled, iz kalkuliranja izašao kao pobjednik. Zapravo je pitanje je li se uopće priključio pobuni, jer nije sigurno je li poduzeo ikakvu akciju protiv Matijaša. Jedinu njegov čin koji bi se mogao smatrati pobunjeničkim jest njegovo tobožnje prepuštanje Nitre poljskoj vojsci. Fraknói je smatrao da se Nitra predala Poljacima na Vitezov nalog,¹⁸⁷⁸ ali za tu tvrdnju citira samo Telekija, koji se pak poziva na Długosza,¹⁸⁷⁹ koji to doista tvrdi.¹⁸⁸⁰ Thuróczy pak samo neodređeno tvrdi da su neka gospoda, među njima Vitez i Panonije, pokušala oduzeti Matijašu vlast u Ugarskoj, te su dovela u kraljevstvo poljskog kraljevića Kazimira i predala mu nitransku utvrd.¹⁸⁸¹ Bonfini pak uopće ne spominje Viteza u koneteksu poljskog zauzimanja Nitre, nego samo spominje da su tamošnji građani priznali

¹⁸⁷⁴ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 201.

¹⁸⁷⁵ Razum, *Osvald Thuz de Szentlaszlo*, 92-94. Vidi i Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 325. Ako su Osvald i Ivan Tuz uopće vojno djelovali tijekom pobune, činili su to na lokalnoj razini – protiv njima susjednog Gradeca – i to u korist svojih vlastitih materijalnih interesa. Matijaš je u povlasticama izdanima Gradecu u svibnju 1472. izjavio da su tijekom nedavnih nemira pojedini posjedi toga grada bili bespravno zaposjednuti (Tkalčić, *Monumenta historica Zagrabiae II*, str. 338, dok. 273) i hvalio građane što su mu bili uvijek vjerni, unatoč tome što su trpili mnoge štete i napade od, kako kaže, ljudi koji su težili kraljevskoj vlasti (Isto, str. 341, dok. 275).

¹⁸⁷⁶ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 200-202.

¹⁸⁷⁷ Na temelju podataka iz Panonijevih pjesama, Vladimir Dugački zaključio je da su njegovi simptomi odgovarali tuberkulozi pluća (krvavi ispljuvak, probadajuća bol u prsima, otežano disanje). Dugački, Vladimir, Medicinski elementi u poeziji Ivana Česmičkog, U: Dadić, Žarko (ur.), *Zbornik radova četvrtog simpozija iz povijesti znanosti – Prirodne znanosti i njihove primjene kod Hrvata u srednjem vijeku*, Hrvatsko prirodoslovno društvo – Sekcija za povijest znanosti, Zagreb 1983., str. 183-192, 186-188.

¹⁸⁷⁸ Fraknói, *Vitéz János*, 218.

¹⁸⁷⁹ Teleki, József, *Hunyadiak kora Magyarországon*, vol. IV, Emich Gusztáv Könyvnyomdája, Budimpešta 1854., 261. I prema *Episcopatus Nitriensis*, Vitez je dao nalog da se Nitra preda Poljacima, ali i tamošnji podaci vjerojatno potječu od Długosza. Vidi *Episcopatus Nitriensis*, 298.

¹⁸⁸⁰ Długosz, *Historia Polonica*, 472.

¹⁸⁸¹ Thuróczy, *Chronica Hungarorum*, 289-290.

Kazimira za pravog ugarskog kralja i primili ga; na istom mjestu tvrdi i da se pričalo da je Kazimir nagovarao Viteza da mu dade vojnu pomoć, ali neuspješno.¹⁸⁸² Izvještaj najbliži događajima koje opisuje nastao je 23. siječnja 1472., a u njemu jedan češki plemić obavještava saske vojvode da je poljski kraljević Kazimir zauzeo grad ostrogonskog nadbiskupa po imenu Nitra, nakon čega je u njemu ostavio posadu, a on se sam povukao u Poljsku. Matijaš je pak pregovorima postigao da mu Poljaci predaju taj grad, nakon čega ga je vratio ostrogonskom nadbiskupu, s kojim se izmirio.¹⁸⁸³ Nema, dakle, sigurnih dokaza da je Vitez zaista Nitru predao Poljacima niti da se otvoreno pobunio protiv Matijaša. Štoviše, Vitez je s Matijašem još 26. listopada bio u kontaktu, kada je Matijaš na njegovu molbu razriješio nitranski kaptol obaveze da doprinese trupe za opći pohod protiv Osmanlija i Poljaka. U toj ispravi Matijaš titulira Viteza kao svojeg velikog i tajnog kancelara.¹⁸⁸⁴

Najvjerojatnije je da se Vitez jednostavno zatvorio u Ostrogon i čekao trenutak kada je mogao najpovoljnije prodati svoju podršku Matijašu. Vjerojatno je već i prije došlo do sklapanja određenog sporazuma između Matijaša i Viteza ili Jana Panonija, budući da je Bartolomeo Fonzio 17. prosinca 1471. pisao Petru Garazdi da je čuo da su se „njegovi“ izmirili s kraljem.¹⁸⁸⁵

Vitez se definitivno svrstao uz Matijaša 21. prosinca (na blagdan sv. Tome apostola), kada su Gabrijel Matucsinaí, Ivan Beckensloer, Mihael Ország i Emerik Zapolja u Ostrogonu pregovarali s Vitezom u Matijaševo ime i s njime sklopili sporazum. Nema nikakvog govora o tome da je Vitez činio zločine protiv Matijaša, nego samo da se tijekom posljednjih par godina između njih nagomilalo nesuglasica i sumnje, te da Matijaš stoga nije bio naklonjen Vitezu. Prema sklopljenom sporazumu, Vitez se imao zakleti na vjernost Matijašu kao jedinom pravom ugarskom kralju, u sve svoje utvrde kao posadu smjestiti Ugre (dakle, ne strane plaćenike¹⁸⁸⁶), koje će navesti da se zakunu na vjernost njemu, Vitezu, a po njemu i kralju, te se obavezati da će, ako to bude potrebno za obranu kraljevstva, u svoje utvrde pustiti kraljeve ljude, koji pak nisu smjeli iz njih izbaciti Vitezove posade. Vitez se također obavezao da će svim silama nastojati povratiti Nitru (nema nikakvog spomena o tome da ju je on predao

---

¹⁸⁸² Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 591.

¹⁸⁸³ Lewicki, *Codex epistolaris III*, str. 162-163, dok. 137.

¹⁸⁸⁴ Vagner, *Adalékok a Nyitrai székes-káptalan*, 426-427, dok. 24.

¹⁸⁸⁵ Fonzio, Bartolomeo, *Letters to Friends*, Harvard University Press, Cambridge/London 2011., str. 28, dok. 14. Vrlo je vjerojatno da je Fonzio „Garazdinima“ smatrao upravo Viteza i Jana Panonija; o njihovim vezama bit će riječi kasnije.

¹⁸⁸⁶ Ovaj zahtjev bio je u skladu sa zaključcima sabora iz rujna 1471. – ondje se kralj obavezao da će obrana graničnih utvrda, kome god one pripadale, biti povjerena Ugrima, a ne strancima. Bak, Domonkos i Harvey, *The Laws*, 24.

Poljacima) i Breznicu (u sjeverozapadnoj Slovačkoj), ukoliko su potonju već osvojili neprijatelji, a ako u tome ne uspije, da će poslati pomoć Matijašu kao i svi drugi ugarski prelati i baruni. Vraćanje Nitre i Breznice trebalo je dakle biti Vitezov doprinos vojnom pohodu protiv Poljaka, vjerojatno zato jer ih je on prethodno držao. Način vraćanja nije bio preciziran, te mu je ostala otvorenom i opcija da ih vrati pregovorima. Štoviše, nema riječi niti o predaji Nitre kralju, te se čini da je i već citirani izvještaj češkog plemića od 23. siječnja 1472. točan. Također, prema sporazumu, Vitez je morao srušiti utvrdu koju je sagradio u Szekszárdu i prestati s gradnjom utvrde u Lugu u Baranji (mađ. Laskó).

Zapravo bi se sve Vitezove obaveze mogle svesti na jedno: da se otvoreno deklarira za Matijaša. Zauzvrat je dobio velike nagrade. Prvo, da će kralj Vitezu iz vlastitih prihoda isplatiti sve (vjerojatno otuđene) prihode Ostrogoške nadbiskupije. Zatim, da se ukidaju sve presude protiv Vitezove braće i familijara – ovdje se vjerojatno mislilo na Jana Panonija – donesene tijekom nesuglasica između kralja i primasa, te da će procesi biti ponovno otvoreni i rješavani pred kraljevskim vijećem. Zatim su Vitezu potvrđena patronatska prava nad opatijama u Bakonybél¹⁸⁸⁷ i Sâniobu,¹⁸⁸⁸ te premonstratenskim prepoziturama u Šahyma i Bozóku,¹⁸⁸⁹ koja mu je dao sam Matijaš, te sva ostala prava Ostrogoške nadbiskupije. Matijaš se obavezao i da će vratiti Vitezu 7000 florena koje mu je još dugovao, te zajamčio apsolutnu sigurnost života, slobode i imovine Vitezu i njegovim sljedbenicima. Štoviše, ako bi Vitez samo čuo da netko govori protiv njega pred kraljem, to bi imao odmah javiti kralju, te bi stvar imala biti razmatrana pred kraljevskim vijećem. Kralj je pak za takve slučajeve imao odmah javiti Vitezu, te mu dati prilike da se ili zakune na nevinost, ili da odgovara pred kraljevskim vijećem.¹⁸⁹⁰

Ovdje nema riječi o patronatu nad Nitrom, jer je Vitez dobra te biskupije držao neformalno, bez trajnog prava. Štoviše, papa Pavao II. pisao mu je 30. lipnja 1471. da mu se Toma Himfi neprestano žalio da mu Vitez ne dopušta uživati prihode niti Nitranske biskupije,

---

¹⁸⁸⁷ Iako se u ispravi opatija naziva samo „Bél“, a u Ugarskoj su postojale dvije opatije koje su se tako nazivale (vidi Romhány, Beatrix, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon, Katalógus*, Pytheas, Budimpešta 2000., 9), ovo se jamačno odnosi na benediktinsku opatiju u Bakonybél. Njome je raspolagao Vitezov prethodnik Szécsi (Lukcsics, *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis III*, str. 178-179, dok. 291 i str. 179-180, dok. 292).

¹⁸⁸⁸ Za tu opatiju, vidi Romhány, *Kolostorok és társaskáptalanok*, 90-91. Njoj je Matijaš 1. svibnja 1472., nakon Vitezova uhićenja, oduzeo status *loci credibilis*, jer je, kako kaže, njen pečat korišten za narušavanje prava Varadinske biskupije. Katona, *Historia critica* 8 (15), 564.

¹⁸⁸⁹ Za te prepoziture, vidi Romhány, *Kolostorok és társaskáptalanok*, 14 i 77.

¹⁸⁹⁰ Török, János, *Magyarország primásai – Közjogi és történeti vázlat, II. rész: Oklevelek*, Laufer és Stolpnál, Pešta 1859., 79-81, dok. LXXI. Vidi interpretacije ove isprave u Fraknói, *Vitéz János*, 218-220 i Kubinyi, *Vitéz János és Janus Pannonius*, 24.

niti opatije u Pannonhalmi, ali da se do tada papa nije osvrtao na to jer je smatrao da ih Vitez drži iz valjanog razloga. Međutim, tada, budući da je Vitezovo pridržavanje navedenih prihoda već dugo trajalo, a Tomine molbe nisu prestajale, potaknuo je Viteza da mu te prihode vrati.¹⁸⁹¹

Vitez je, dakle, krajem 1471. držao Nitru, ali nema konkluzivnih dokaza da ju je zaista predao poljskoj vojsci, što bi bio njegov jedini otvoreni čin protiv Matijaša. Mnogo je vjerojatnije da mu je kralj zamjerao uskraćivanje podrške i pomoći nakon početka pobune, kao i ustupke koje mu je bio prisiljen dati u zamjenu za njih. Bonfini je, po svojem običaju, razradio cijelu scenu Matijaševa izmirenja s Vitezom, zajedno s njihovim izmišljenim govorima, te stavlja Vitezu u usta zloguko proročanstvo da će mu Matijaševa tobožnja popustljivost donijeti propast.¹⁸⁹² Ovo vjerojatno ne odgovara istini. Iako povjerenje između kralja i primasa jamačno više nikad nije uspostavljeno, Vitez je iz pobune izvukao najveću moguću korist. Činilo se kao da je stari diplomat ponovno nadigrao sve, kao i toliko puta prije.

Matijaš je svakako 21. prosinca boravio u Ostrogonu, i jamačno se ondje pomirio s Vitezom.¹⁸⁹³ Odande je odmah krenuo prema Nitri, pokraj koje se nalazio 24. prosinca.¹⁸⁹⁴ Na kraju je Nitra zauzeta zahvaljujući pregovorima. Zanimljivo je da je, kako je već primijetio Fraknói,¹⁸⁹⁵ Matijaš 18. siječnja (na blagdan sv. Priske) pisao Zdeněku od Šternberka da je s posadom pregovarao Jan Panonije, nakon čega su Poljaci pristali izaći iz utvrde i napustiti zemlju.¹⁸⁹⁶ Długosz pak piše da je Jan Panonije, nakon što je kraljević Kazimir zauzeo Nitru, došao tamo iz Ostrogona s 200 konjanika, ali se nakon par dana vratio odakle je i došao.¹⁸⁹⁷ Dakle, ako se Panonije uopće izjasnio za Kazimira, vrlo ga je brzo napustio. Međutim, vjerojatno je točan podatak da se i on nalazio u Ostrogonu kada se Matijaš izmirio s Vitezom, pogotovo u svjetlu toga što su u Vitezov sporazum s kraljem bila uključena i njegova „braća“.

---

¹⁸⁹¹ Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 425-426, dok. DCVII. Isto je pismo papa poslao i Albertu Vetésiju i Gabrijelu Matucsinaiju, te ih potaknuo da interveniraju kod Viteza u Tominu korist. Isto, str. 426, dok. DCVIII.

¹⁸⁹² Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 590-591.

¹⁸⁹³ Ondje je sastavio pismo saskim vojvodama Ernestu i Albertu. Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 261-262, dok. 186.

¹⁸⁹⁴ Vidi pismo markgrofu Albertu Brandenburškom napisano u ratnom logoru kraj Nitre u Isto, str. 263-264, dok. 187. Prema markgrofovom pismu Vilimu Saskom, Matijaš mu je nudio Lužicu u zamjenu za savez s njime i priznanje Matijaša za češkog kralja. Albert nije pristao na takav dogovor. Höfler, Karl Adolf Konstantin (ur.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Häuser Brandenburg und Österreich, der Länder Ungarn und Böhmen namentlich aus der Zeit Markgraf Albrechts Achilles von Brandenburg*, *Archiv für österreichische Geschichte*, vol. 7, 1851., str. 25-146., str. 57-48, dok. 32.

¹⁸⁹⁵ Fraknói, *Vitéz János*, 221.

¹⁸⁹⁶ Transkript pisma vidi u Tanner, Johannes, *Geschichte derer Helden von Sternen oder deß Geschlechtes von Sternberg*, Carl Johann Hraba, Prag 1732., 388-389.

¹⁸⁹⁷ Długosz, *Historia Polonica*, 472.

Posve je moguće, pa i vjerojatno, da Panonije nije bio s Kazimirom u Nitri, kako je smatrala Birnbaum,¹⁸⁹⁸ nego da je ondje otišao zajedno s Matijašem, u svojstvu Vitezova opunomoćenika (u tom je svojstvu, kako smo vidjeli, nastupao vrlo često), te da je ondje u njegovo ime pregovarao s Poljacima. I Długosz navodi da su pregovori s poljskom posadom u Nitri vođeni uz Panonijevo posredovanje, iako je prije, kako smo rekli, zapisao da se Panonije ranije vratio u Ostrogon.¹⁸⁹⁹ U tom bi slučaju bilo posve logično da Matijaš Nitru vrati Vitezu, kako kaže izvještaj od 23. siječnja, budući da je Vitez oduzimanjem Nitre Poljacima zahvaljujući pregovorima koje je vodio njegov opunomoćenik ispunio svoj dio sporazuma sklopljenog prilikom izmirenja. Osim Nitre, Vitez je uspješno vratio i Breznicu, budući da ju Długosz navodi kao jednu od njegovih utvrda koje je Matijaš prisvojio nakon što je uhitio Viteza,¹⁹⁰⁰ a i sporazum sklopljen s Vitezom nakon njegova uhićenja spominje da mora predati tu utvrdi.¹⁹⁰¹

Vitez je vjerojatno tijekom kraljeva pohoda do Nitre ostao u Ostrogonu, ali je moguće da je poslao s Matijašem, osim Panonija, i svoje trupe. Znamo da je 24. veljače svome familijaru Ladislavu Markesu *de Chws* kao nagradu za vjernu službu u raznim prilikama, a pogotovo tijekom posljednjih nemira, založio dvorac Revište (u današnjoj Slovačkoj) za 1000 florena.¹⁹⁰²

8.1.8. Vitezovo drugo uhićenje i smrt

Svega nekoliko mjeseci nakon izmirenja Matijaša s Vitezom, u ožujku 1472., imamo vijesti o „velikoj izdaji“ koju su Vitez, njegov „brat“ Jan Panonije i njihovi pomagači počinili protiv Matijaša, zbog koje je Matijaš 25. ožujka pisao saskim vojvodama Ernestu i Albertu da bi Panonije mogao pobjeći u njihove zemlje, i da mu ga odmah izruče ako tako učini.¹⁹⁰³ Kako smo već spomenuli, Jan Panonije otišao je zagrebačkom biskupu Osvaldu Tuzu i sklonio se u Medvedgrad. Prije toga je sa sobom odnio svoju imovinu iz Pečuha i ostavio

---

¹⁸⁹⁸ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 200.

¹⁸⁹⁹ Długosz, *Historia Polonica*, 477. Ishod pregovora je, međutim, kod Długosza različit: prema njemu, Panonije je dogovorio da u Nitri ostane Kazimirova posada.

¹⁹⁰⁰ Isto, 478.

¹⁹⁰¹ Katona, *Historia critica* 8 (15), 555.

¹⁹⁰² MOL DL 17 294. U ispravi je Vitez naglasio da dvorac ne pripada ostrogonskoj nadbiskupiji, nego njemu osobno.

¹⁹⁰³ Prijepis isprave u Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 272-273, dok. 190; vidi i Fraknói, *Vitéz János*, 222.

tamošnju utvrdu pod stražom. Matijaš ju je ubrzo opsjeo i osvojio.¹⁹⁰⁴ Njegov kastelan, slavonski plemić Ladislav od Ravenice, kasnije je zbog pruženog otpora kažnjen oduzimanjem nekih posjeda, a njegovi su posjedi u Slavoniji opljačkani u travnju 1472.¹⁹⁰⁵

Otpribliže u isto vrijeme (svakako nakon 24. veljače, jer znamo da je tada još bio slobodan u Ostrogonu) Vitez je uhićen. Fraknói navodi mišljenja raznih suvremenih kroničara o razlozima toga hapšenja: Petar Eschenloer smatrao je da je Vitez ponovno počinio neku izdaju, a Długosz da je Matijaš naprosto nastupao krivokletno i uhitio Viteza bez razloga.¹⁹⁰⁶ Bonfini pak navodi da se Matijaš tim činom osvećivao za pobunu, budući da je odlučio od Viteza napraviti primjer drugima – pozvao ga je u Budim na zasijedanje vijeća, te ga tamo dao uhititi i otpraviti u Višegrad.¹⁹⁰⁷ Jedna isprava nepoznatog autora – Birnbaum je smatrala da je riječ o nekome od Beckensloerovih ljudi¹⁹⁰⁸ – napisana prije Vitezove i nakon Panonijeve smrti nudi dodatno objašnjenje Matijaševog postupka. Naravno, budući da je nepoznate provenijencije, moramo joj pristupiti oprezno. Ona tvrdi da je poljski kralj preko Austrije poslao svoje izaslanike Osvaldu Tuzu, za što je Matijaš doznao i uhvatio ih. Nakon što je mučenjem od njih doznao kakve su poruke nosili, odlučio je uhititi Viteza. Pod izlikom zasijedanja vijeća – ovdje se nepoznati autor slaže s Bonfinijem – pozvao je Viteza u Budim, ali potonji iz opreza nije htio doći i poslao je ondje svoga sekretara, jednog prepozita, s viješću da je primas bolestan. S obzirom na njegovu dob i bolest koja ga je mučila, to je možda bilo i istinito. Međutim, Matijaš je dao tog prepozita uhititi, te je poslao novi poziv Vitezu. Potonji se odazvao, a Matijaš ga je na to uhitio. Uredio je da Vitez i dalje ostane nadbiskupom Ostrogona, ali je dao da ga se pod stražom čuva u Ostrogonu. Samu je ostrogonsku tvrđavu predao Beckensloeru, a Nitru, koju je prije već jednom osvojio i predao Vitezu, morao je ponovno osvajati. Također je osvojio i pečujsku utvrdu, iz koje je Panonije prethodno pobjegao i sklonio se kod Osvalda Tuza; autor navodi da je nakon toga i umro. Osvald Tuz također se predao Matijašu na milost i morao mu je predati svoju utvrdu.¹⁹⁰⁹

Iako nije nužno da su detalji koje isprava navodi točni, čini se da događaji koje opisuje odgovaraju stvarnosti. Sasvim je moguće da su Vitez, Panonije i Osvald Tuz nastavili održavati veze s Kazimirom IV. i nakon ostrogonskog sporazuma iz prosinca 1471., ako ne iz

---

¹⁹⁰⁴ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 201.

¹⁹⁰⁵ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 82.

¹⁹⁰⁶ Fraknói, *Vitéz János*, 222.

¹⁹⁰⁷ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 592.

¹⁹⁰⁸ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 201. Vjerojatno je tako smatrala jer autor u ispravi naziva Beckensloera „mein Herr“. Možda je riječ o običnoj kurtoaznoj formi.

¹⁹⁰⁹ Höfler, *Urkundliche Beiträge*, str. 76-77, dok. 60.

nekog drugog razloga, a onda barem da imaju dodatni adut u slučaju da Matijaš pomisli na kršenje sporazuma. Kazimiru je također bilo u interesu održavati veze s nezadovoljnicima u Ugarskoj, budući da je pitanje Češkog Kraljevstva još uvijek bilo otvoreno.¹⁹¹⁰ Ako je Matijaš zaista doznao za te veze tek zato što je slučajno uhvatio poslanike, Vitezov je pad uzrokovao običan, slijepi slučaj, naprosto nesreća, jednako tako kao što je niz slučajeva uzrokovao njegov uspon. Da su veze s poljskim kraljem bili glavni razlog Vitezova uhićenja dokazuje i klauzula sporazuma sklopljenog između Viteza i Matijaša povodom njegovog oslobođenja, prema kojoj su svi pridržani posjedi imali biti vraćeni Vitezu nakon sklapanja mira s poljskim kraljem.¹⁹¹¹ Također, glede Matijaševa ponovnog osvajanja Nitre, prilikom pregovora o primirju koji su u to vrijeme vođeni s poljskim poslanikom Stanislavom Strzeleckim, dogovoreno je da će Petar Kot, koji je još uvijek bio Vitezov kastelan Nitre, biti podvrgnut svojevrsnom „ispitu vjernosti.“ Poslanik ga je imao upitati u čije ime drži utvrdu, pa ako Kot odgovori da ju drži u ime poljskog kralja ili njegova sina, poslanik ga je imao razriješiti službe. Ako pak odgovori da ju drži u Vitezovo ime, kako i treba biti, poslanik je imao prepustiti ugarskim staležima da se sami bave njime. Tome je dodano da će Vitez, ukoliko je nešto dužan Kotu, sam isplatiti svoj dug.¹⁹¹² Očito je, dakle, da je Vitez održavao određene veze s Poljskom i da je Matijaš s razlogom sumnjao u njegovu vjernost.

S Vitezom je Matijaš u Budimu, 1. travnja 1472., na nagovor nekih prelata i baruna, sklopio novi sporazum. Kao jamci su navedeni papinski legat Roverella, Gabrijel Matucsina (koji je imenovan kao veliki i tajni kancelar)¹⁹¹³, Beckensloer, Albert Vetési, Mihael Ország, kraljevski sudac Stjepan Bátori, transilvanski vojvoda Nikola Čupor, Zdeněk od Šternberka i rizničar Ivan Eruszt, te se čini da je legat intervenirao protiv zatočenja Viteza kao prelata, kao što je i Carvajal ranije intervenirao u Vitezovu korist kad je potonji bio uhićen 1457. g. Međutim, odredbe sporazuma bile su vrlo stroge prema Vitezu. Bio je pušten iz zatočeništva i smio je boraviti u Ostrogonu, ali pod stražom od 32 ljudi koji će se zakleti na vjernost Beckensloeru; potonjem je također imala biti predana ostrogonska utvrda, kojom su Vitez i Beckensloer imali kasnije upravljati zajednički. Ovo se u potpunosti slaže s ranije citiranim izvještajem nepoznatog autora, uključivši broj ljudi koji će čuvati Viteza, te se čini da je

---

¹⁹¹⁰ Novi papa Siksto IV., izabran prethodnog ljeta nakon smrti Pavla II., ekskomunicirao je 1. ožujka 1472. Kazimira IV. i njegovog sina Vladislava zbog toga što su zaratili protiv Matijaša. Indikativno je da niti u ispravi s tom odlukom papa nigdje ne naziva Matijaša češkim kraljem, niti spominje ikakvo njegovo pravo na češku krunu. Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 434, dok. DCXV.

¹⁹¹¹ Katona, *Historia critica* 8 (15), 556-557. Jedina je iznimka bila utvrda Sonta (u današnjoj Vojvodini), jer ju je kralj osvojio od Vitezovih ljudi prije sklapanja ovog sporazuma. Do toga je vjerojatno došlo otprilike u vrijeme kada je kralj osvojio i Pečuh, budući da udaljenost između tih mjesta nije velika.

¹⁹¹² Katona, *Historia critica* 8 (15), 580.

¹⁹¹³ Za njegovu službu, vidi Kubinyi, *Vitéz János és Janus Pannonius*, 19-20.

spomenuti autor bio upoznat s tekstem sporazuma. Vitez je imao predati Beckensloeru još četiri utvrde, uključivši Breznicu. Međutim, izuzev toga, ostavljena mu je sva svjetovna i duhovna vlast, a kralj se obavezao u budućnosti vratiti sve posjede Viteza, njegove nadbiskupije, kaptola i familijara koje je zaposjeo nakon Vitezova uhićenja. Vitez je smio slobodno raspolagati svim posjedima osim onih koji su pripadali ostrogonskom kastelanu, koji je imao biti Beckensloerov čovjek. Osim toga – a iz ovoga se najbolje vidi da je Vitez i dalje bio zatočenik – njegovi ljudi smjeli su ga posjećivati samo nenaoružani i bez pratnje. Sporazumom je regulirano i što će se desiti s Vitezovim posjedima koje je držao Beckensloer u slučaju smrti jedne od strana – imali su biti predani onome koji nadživi drugoga, bio to Vitez ili Matijaš, osim ako Matijaš do tada ostavi legitimnog nasljednika.¹⁹¹⁴

Do tada su vijesti o Vitezovu uhićenju doprli i do pape. Kardinal Marco Barbo, koji je početkom siječnja 1472. upućen kao legat da sklopi mir između Kazimira IV. i Matijaša i obojicu ih animira za rat protiv Osmanlija,¹⁹¹⁵ dobio je 1. svibnja upute da nastoji izmiriti Matijaša s ugarskim prelatima i barunima, te da se posebno potruži izmiriti ga s Vitezom, budući da je potonji bio najutjecajniji među njima. Ako pak Matijaš poželi privući Viteza na svoju stranu nudeći mu kardinalsku čast, ima mu biti dan neodređen odgovor – da će ga papa promovirati ako za to bude prilike, ali da će to svakako biti učinjeno samo pod uvjetom da Vitez ostane vjeran kralju.¹⁹¹⁶ Ovo ne znači da je Matijaš zaista namjeravao predložiti Viteza za kardinala, nego samo da je papin legat dobio upute kako postupati ako kralj to predloži.¹⁹¹⁷

Długosz i Bisticci navode da je prilikom predaje Ostrogona Beckensloeru bilo određenih poteškoća, te da je Vitezov kastelan odbijao predati utvrdu čak i kada je Matijaš prijetio da će ubiti Viteza, ali da je na kraju Vitez sam pripušten u utvrdu i predao ju kralju.¹⁹¹⁸ Bisticci je ove podatke vjerojatno dobio od Jurja Polikarpa Kosztolánija, koji je tada služio kao Matijašev poslanik u Italiji. Ispričao je Bisticciju i da su od sve ugarske

---

¹⁹¹⁴ Prijepis isprave u Katona, *Historia critica* 8 (15), 554-559. Vidi Fraknóijevu vrlo kratku interpretaciju u Fraknói, *Vitéz János*, 223.

¹⁹¹⁵ Sokolowski, *Codicis epistolaris pars prior*, str. 259, dok. CCXXIV. i str. 259-264, dok. CCXXV. Siksto IV. vratio se protuosmanskoj politici Pija II. i nastojao je okončati Češki rat. Međutim, u rimskoj kuriji nije bilo optimizma glede tih nastojanja. Milanski agent pisao je 15. prosinca 1471. svojim gospodarima da je razgovarao s kardinalom Francescom Piccolominijem i pitao ga je hoće li stanje Ugarskog Kraljevstva poremetiti planove za križarski pohod. Potonji je rekao da misli da hoće, pogotovo zato što su car i poljski kralj neprijateljski nastrojeni prema Matijašu, te da će se Matijaš vjerojatno iz nužde nagoditi s Osmanlijama. Nagy i Nyáry, *Magyar diplomaciai emlékek* 2, str. 238-239, dok. 169.

¹⁹¹⁶ Theiner, *Vetere monumenta II*, str. 436-438, dok. DCXXII. Isti je odgovor imao biti dan i caru, ukoliko potonji potegne pitanje promoviranja svojih prelata na kardinalsku čast.

¹⁹¹⁷ Bisticci je tvrdio da bi Vitez sigurno bio proglašen kardinalom da je poživio, zbog svojih vrlina. To bi moglo značiti da se u Rimu ozbiljno razmatrala mogućnost da se Viteza zaista promovira. Bisticci, *Le Vite*, 322.

¹⁹¹⁸ Długosz, *Historia Polonica*, 478; Bisticci, *Le Vite*, 325. Ovaj posljednji podatak potječe od Bisticcija.

gospode jedino Vitez i Jan Panonije bili protiv kralja, te da ih je kralj svrgnuo, ali da im je poštedio život jer su neka gospoda jamčila za njih.¹⁹¹⁹ Čini se da je među lokalnim stanovništvom Vitezovo predavanje Ostrogona preraslo u legendu, budući da je Mathes početkom 19. stoljeća zabilježio kako je između dvaju vrata ostrogonske utvrde bio uzidan okrugli kamen s reljefom šake spojenih palca i prstenjaka i ispruženih kažišrsta i srednjaka, te da se među narodom misli da je taj kamen postavljen u spomen toga što je ostrogonski nadbiskup pod zakletvom predao utvrdu kralju.¹⁹²⁰

Vitezova sudbina bila je jednaka onoj koju je Demetrije Čupor za dlaku izbjegao 1465., a Toma Himfi punom težinom pretrpio 1467. g. Bila mu je ostavljena formalna vlast nad njegovom nadbiskupijom, ali su ključne utvrde, a s njima i faktička vlast, stavljene pod kraljevu kontrolu. Ulogu koju je sedam godina ranije igrao Osvald Tuz, a prije pet godina sam Vitez, sada je igrao Beckensloer. Međutim, Vitez nije došao do situacije da poput Himfija moli papu da mu njegovi prihodi budu vraćeni. Svakako se vratio u Ostrogon, gdje ga nalazimo krajem travnja i početkom svibnja 1472. Nastavio je i prikupljati nadbiskupske prihode, kako mu je bilo dopušteno sporazumom. Matijaš ga je 27. srpnja obavijestio da su se opatice s Margitszigeta ponovno žalile da ilegalno prikuplja desetinu s njihovih posjeda, te ga ponovno upozorio da prestane s time.¹⁹²¹ Čini se da je Vitezovim pritvaranjem Matijaš zaista nastojao postići ništa više nego sprečavanje njegovog spletkarenja dok mir s poljskim kraljem ne bude zaključen. Što bi se nakon toga dogodilo s Vitezom, ne znamo.

Naime, Vitez je već 30. travnja u Ostrogonu darovao posjed Piliscsév ostrogonskom kaptolu, za spas svoje duše.¹⁹²² Dva dana kasnije, obavijestio je stanovnike tog posjeda o svojoj transakciji.¹⁹²³ Također, istom je prilikom, 30. travnja, darovao svoju kuću u Požunu petorici svojih familijara.¹⁹²⁴ Već je tada, dakle, smatrao da mu se smrt bliži. Bonfini je zabilježio da je Vitez tada već bio star i umoran od života, te da je svakodnevno zazivao smrt i

---

¹⁹¹⁹ Bisticci je o tome pisao u pismu Alfonsu di Calabria 28. prosinca 1476. Gentile, Marsilio Ficino e l'Ungheria, str. 94-95, bilj. 22. Papa Siksto IV. uzeo je Kosztolánija kao svojeg pisara i familijara, te mu dao brojne crkvene nadarbine u Ugarskoj. Lukcsics, *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis III*, str. 218, dok. 348.

¹⁹²⁰ Máthes, *Veteris Arcis Strigoniensis*, 10-11. Autor tumači da je riječ samo o legendi i da kamen nema veze s Vitezom, nego da potječe s nekog gotičkog svoda.

¹⁹²¹ MOL DL 17 349.

¹⁹²² MOL DF 236 463. Naglasio je da posjed pripada njemu osobno, a ne ostrogonskoj nadbiskupiji. Ovu je donaciju Fraknói koristio kako bi dokazivao da Vitez potječe od obitelji Safár od Cséva. Fraknói, *Vitéz János*, 5-6.

¹⁹²³ MOL DF 236 464.

¹⁹²⁴ Császár, Mihály, *Az Academia Istropolitana – Mátyás király pozsonyi egyeteme*, István Eder, Bratislava 1914., str. 118-119, dok. 20. U ispravi je također naglašeno da je kuću kupio sam Vitez i da je ona njegovo osobno vlasništvo.

molio za nju zbog sramote u koju je zapao.¹⁹²⁵ Iako nije vjerojatno da se u zatočeništvu s njime loše postupalo, vjerojatno su naponi tijekom prethodnih par mjeseci pogoršali njegovo stanje. Vjerojatno je zaista bio bolestan kada je, prema izvještaju nepoznatog autora o Vitezovom uhićenju, poslao Matijašu poruku da zbog bolesti ne može doći do njega. Bubrežni kamenac mogao je uzrokovati infekciju urinarnog trakta ili druge komplikacije; ukoliko je to točno, Vitez je vjerojatno umirao u užasnim mukama i zaista zazivao smrt, kako je tvrdio Bonfini.

Smrt je konačno nastupila 8. kolovoza, oko tri mjeseca nakon njegove donacije Piliscséva.¹⁹²⁶ Kao i uvijek, uslijedile su optužbe da je bio otrovan, ovoga puta iz Długoszeva pera.¹⁹²⁷ Je li Matijaš žalio za njime, ne znamo. Međutim, vrlo je brzo počeo dijeliti pokojnikovu imovinu, te je tako već 22. kolovoza darovao Bartolomeju Drágfiju dvorac Solyomkő, za koji je naveo da ga je Vitez do smrti držao.¹⁹²⁸ Prema tome, čini se da se Matijaš zaista držao svojeg dijela sporazuma, i da nije nasilno zauzeo Vitezove privatne posjede. Između njega i Viteza vjerojatno nije bilo nikakve trajne mržnje. Naprosto, Vitez se kockao s njegovim povjerenjem i izgubio. Kao i o većini stvari u njegovom životu, i o njegovoj smrti odlučio je slučaj.

8.2. Širenje Vitezovog ugleda među europskim humanistima

8.2.1. Nabava knjiga

Kad je Vitez 1465. postao ostrogonskim nadbiskupom, Ostrogon je već bio istaknuti kulturni centar, bogat knjigama, a mnogi tamošnji kanonici posjedovali su doktorate kanonskog prava.¹⁹²⁹ U Ostrogon je Vitez vjerojatno prenio mnoge knjige iz Varadina koje su bile njegovo osobno vlasništvo, a nastavio je i s prikupljanjem novih knjiga, o čemu kao očevidac svjedoči Regiomontanus, koji je osobno boravio u Ostrogonu. Zapisao je da Vitez ne

---

¹⁹²⁵ Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, 593.

¹⁹²⁶ Na njegovom nadgrobnom spomeniku piše da je umro „*sexto idus augusti*“ (Máthes, *Veteris Arcis Strigoniensis*, 64), što odgovara 8. kolovoza. Fraknói je, kao što vrlo često čini, pogrešno preračunao datum, te navodi 9. kolovoza. Fraknói, *Vitéz János*, 224.

¹⁹²⁷ Długosz, *Historia Polonica*, 482-483.

¹⁹²⁸ MOL DL 88 531.

¹⁹²⁹ Prokopp, *The Scholarship of Johannes Vitéz*, 354.

štedi ni novca ni truda kako bi uredio knjižnicu prepunu svih vrsta knjiga.¹⁹³⁰ Dobavljao je i knjige iz Italije, a i poznati prepisivač Pietro Cennini prepisao je neke primjerke za njega. Glede toga je Vitezu od najveće pomoći vjerojatno bio Jan Panonije, koji je tijekom svojeg putovanja u Italiju 1465. prikupio i naručio mnogo knjiga.¹⁹³¹ Firentinski knjižar Vespasiano da Bisticci zapisao je da je Vitez uredio veliku knjižnicu i da nije štedio novca da nabavi knjige u Italiji;¹⁹³² štoviše, zapisao je i da je Jan Panonije tijekom svojeg poslanstva 1465. g. kupio sve knjige do kojih je mogao doći u Rimu i Firenci, a u Firenci je ostavio i nekoliko stotina florena da se izrade prijepisi primjeraka koje tada nije mogao kupiti.¹⁹³³ Klára Pajorin pronicljivo je zaključila da je Bisticci napisao životopise Viteza i Jana Panonija upravo zato što su bili neki od njegovih najboljih mušterija.¹⁹³⁴

Bez sumnje, Vitez je nabavljao tako velike količine knjiga upravo zato što je htio da ga njegovi suvremenici hvale kao učenog mecenu. Ali dodatni razlog za to bio je i osobni interes. Niti tijekom svoje službe u Ostrogonu Vitez nije prestao čitati knjige i još uvijek ih je običavao nositi sa sobom dok je putovao, kako smo vidjeli da je činio i prije. Bile su to knjige uistinu raznolikih tematika. Pronađen je kodeks s Matijaševim i Vitezovim grbom, s nadbiskupskim križem, koji sadrži razne Ciceronove govore,¹⁹³⁵ uključivši i *Pro Archia*, u kojem Ciceron govori o *studia humanitatis*, seminalno djelo humanizma.¹⁹³⁶ Poznat je još jedan raskošno ukrašen kodeks s Ciceronovim filozofskim djelima, također providen Vitezovim grbom, djelo Pietra Cenninija.¹⁹³⁷ Jedan kodeks s Plautovim komedijama također nosi Vitezov grb, s nadbiskupskim križem.¹⁹³⁸ Također, njegov grb nosi i kodeks s pseudo-

¹⁹³⁰ Ábel, *Analecta ad historiam*, 169-170.

¹⁹³¹ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 38. Cennini je bio dobar prijatelj Bartolomea Fonzija, a poznato je i da je barem jednom bio u kontaktu s Petrom Garazdom, kada je u siječnju 1469. izradio jednu ispravu za potonjeg. Daneloni, Alessandro, *Sui rapporti fra Bartolomeo della Fonte, János Vitéz e Péter Garázda*, U: Graciotti, Sante i di Francesco, Amedeo (ur.), *L'eredità classica in Italia e Ungheria fra tardo Medioevo e primo Rinascimento*, Il Calamo, Rim 2001., str. 293-309, 295, bilj. 3 i 305-308.

¹⁹³² Bisticci, *Le Vite*, 321.

¹⁹³³ Isto, 333.

¹⁹³⁴ Pajorin, *The First Humanists*, 140.

¹⁹³⁵ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 96. Autorica je smatrala da je možda riječ o Matijaševom daru Vitezu. Još jedan kodeks s Ciceronovim govorima Vitezov nasljednik, Ivan Beckensloer, odnio je sa sobom u Salzburg kada je prešao s Matijaševe na stranu Fridrika II. Rečena autorica smatrala je da je također riječ o Vitezovom kodeksu, te da ga je Vitez djelomice emendirao. Međutim, taj kodeks na sebi ima grb Garázda. Autorica je smatrala da je pripadao Petru Garázdi, i da je preko njega došao do Viteza. Isto, 97.

¹⁹³⁶ Ortalli, Gherardo, *Scuole, maestri e istruzione di base tra Medioevo e Rinascimento: il caso veneziano*, N. Pozza, Vincenza 1993., 48.

¹⁹³⁷ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 95-96.

¹⁹³⁸ Isto, 125. Moguće je da je na naslovnici kodeksa i Vitezov portret u minijaturi. Također, kodeks nosi i Matijašev grb, a na desnoj margini naslovnice nalazi se grb Bosne. Csaba Csapodi pretpostavio je da bi to moglo značiti da je knjiga predviđena kao dar u spomen Matijaševa djelomičnog osvajanja Bosne; Csapodi, *The Corvinian Library*, 321-322.

Kvintilijanovim *Declamationum liber*.¹⁹³⁹ Vitezova bilješka „*Io. Ar. legi transcurrendo a. 1467 sed mansit inemendatus*“ ostala je na kodeksu s Tacitovim djelima,¹⁹⁴⁰ što znači da ga je Vitez čitao tijekom godine kada se bavio pregovorima s poslanikom češkog kralja Albertom Kostkom i transilvanskim ustankom, te je razumljivo da nije imao vremena da ga emendira. Sljedeće je godine, pak, tijekom svojeg boravka na sjeverozapadu Ugarskog Kraljevstva, kada je dobio zadatak od Matijaša da se brine za obranu tih predjela u prvim fazama Češkog rata pročitao i djelomice emendirao Tertulijanovo djelo *Adversus Marcionem*. Nije ga mogao u potpunosti emendirati jer niti drugi primjerak tog djela, kojeg je koristio kao predložak, nije bio emendiran.¹⁹⁴¹ Budući da se rat tijekom tog razdoblja vodio s češke strane granice, Vitez je očito imao vremena da dokolicu krati čitanjem i emendiranjem.

Iz priloženog se nazire da je Vitez, kao i u ranijim razdobljima, čitao knjige antičkih autora, uglavnom retoričke i teološke tematike. Međutim, dio knjiga koji se može povezati s njime bavi se medicinom, što je razumljivo, budući da je Viteza tada teško mučio bubrežni kamenac te je vjerojatno nastojao pronaći olakšanje za bolove koje je trpio. To su jedna zbirka tekstova pretežno medicinske tematike, također u prijepisu Pietra Cenninija, nastala 1468. u Firenci; uz tekstove o medicini nalaze se bilješke za koje je Csapodi-Gárdonyi smatrala da su Vitezove.¹⁹⁴² Ista je autorica smatrala da je pronašla Vitezove emendacije u jednom primjerku *Clavis sanationis* Šimuna iz Genove.¹⁹⁴³

Sudeći po sačuvanim primjercima njegovih knjiga, Vitez je najintenzivnije čitao tijekom 1470. godine. Vidjeli smo da je više od polovice te godine proveo u Ostrogonu, između povratka s propalih pregovora s carem Fridrikom III. u Beču u proljeće i sabora u Budimu u studenom i prosincu. Prema tako intenzivnoj čitalačkoj aktivnosti, čini se da se Vitez tijekom tog razdoblja zaista privremeno povukao iz političkog života, vjerojatno pod utjecajem neuspjeha nedavnih pregovora, a vjerojatno i zbog bolesti. Godine 1470. vjerojatno

¹⁹³⁹ U ovom slučaju, preko Vitezovog grba naslikan je Matijašev. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 131.

¹⁹⁴⁰ Isto, 138-139.

¹⁹⁴¹ U kodeksu je ostala bilješka „*Finivi transcurrendo Nitriae die 2 Juni 1468. Emendare bene non potui propter inemendatum exemplar*“. Isto, 140.

¹⁹⁴² Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 135-136. Od medicinskih djela uključenih u ovaj zbornik, ono Kvinta Serena Samonika sadrži upute o liječenju bolesti koje zahvaćaju sve dijelove ljudskog tijela, a napisano je u obliku anatomskog pregleda (Hautala, Svetlana, „As a Matter of Fact, This is Not Difficult to Understand!“: The Addresses to the Reader in Greek and Latin Pharmacological Poetry, U: Maire, Brigitte (ur.), *"Greek" and "Roman" in Latin medical texts: studies in cultural change and exchange in ancient medicine*, Brill, Leiden 2014., str. 183-200, 193-195). U tim aspektima, vrlo je slično Galeottovom djelu *De homine*. Djelo pseudo-Benedikta Krispa, također uključeno u rečeni zbornik, vrlo je sličnog karaktera. Vidi Isto, 195-196.

¹⁹⁴³ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 136. Djelo, nastalo vjerojatno krajem 13. stoljeća, sadrži velikim dijelom farmakološke podatke. Vidi Bouras-Vallianatos, Petros, Simon of Genoa's 'Clavis Sanationis': a Study of Thirteenth-Century Latin Pharmacological Lexicography, U: Zipser, Barbara (ur.), *Simon of Genoa's Medical Lexicon*, Versita, London 2013., str. 31-47.

je pročitao *Compendium grammaticae ad Andream filiolum* Jurja Trapezuncija,¹⁹⁴⁴ kao i roman *Historia Troiana* Guida delle Colonne.¹⁹⁴⁵

Vitez je te godine sigurno pročitao zbirku pisama i propovijedi sv. Jeronima u tri dijela, čiji je kodeks providen Vitezovim nadbiskupskim grbom, kao i siglom *Jo*, a iza svakog od tri dijela stoji datum kada je završeno čitanje i emendacija: prvog 11. srpnja, drugog 23. srpnja, a trećeg 1. rujna 1470. Na kraju stoji primjedba da nije mogao u potpunosti emendirati prijepis zbog neusklađenosti predložaka koji su mu bili na raspolaganju, ali da je ovaj primjerak bolji od ostalih koje je vidio.¹⁹⁴⁶ Iz posljednje primjedbe očito je da ovo nije prvi put da je Vitez čitao Jeronimova djela; štoviše, Gregor Heimburg je u pismu Vitezu 1467. godine nazvao potonjeg pisca „važ Jeronim“,¹⁹⁴⁷ što znači da je njegova naklonost djelima tog autora bila dobro poznata.

Dana 20. rujna iste godine završio je s čitanjem Trapezuncijevog djela *Comparatio Platonis et Aristotelis*, a bilješki s datumom dodana je primjedba „*Contra hunc scripsit dominus Bissarion cardinalis Nicenus vir eruditissimus pro Platone non tamen contra Aristotelem*“.¹⁹⁴⁸ Kako je Klára Pajorin primijetila, to znači da je Vitez poznavao Besarionovu reakciju na Trapezuncijevo antiplatonističko djelo – *In calumniatorem Platonis* – napisano u obranu Platona i, posredno, Besarionova učitelja Plethona, koje je Trapezuncije u svojem djelu proglasio neprijateljima kršćanstva.¹⁹⁴⁹ Za razliku od aristotelijanaca Trapezuncija, Besarion je nastojao pomiriti platonizam i aristotelijanizam, a izjasnio se kao štovatelj obaju velikih antičkih filozofa.¹⁹⁵⁰ Međutim, dok je Trapezuncije optužio Plethona za poganstvo – a Plethon je bez sumnje bio neopoganin, i Besarion je dobro znao za to – Besarion nije nastojao braniti svojeg učitelja, nego je optužbe ignorirao, nastojeći prikazati spor s Trapezuncijem

---

¹⁹⁴⁴ To bi se moglo zaključiti po bilješci „*Anno domini 1470*“, čemu slijedi sigla *Io*. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 142.

¹⁹⁴⁵ U knjizi se nalazi sigla *Jo*, a na dva mjesta na margini bilješka „*Pannonia*“. Na kraju knjige stoji bilješka „1470“. Isto, 105.

¹⁹⁴⁶ Isto, 105-106.

¹⁹⁴⁷ Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 282, dok. CDXLI, 17. srpnja 1467.

¹⁹⁴⁸ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*,: 142-143.

¹⁹⁴⁹ Pajorin, L'Influsso del concilio di Basilea, 113-114. Trapezuncije je navedeno djelo objavio 1455. g., a Besarion svoju reakciju između te i 1459. g. Malo prije toga, Trapezuncije se jako razbjesnio na Besariona jer je potonji pokazao Nikoli V., čiji je Trapezuncije bio tajnik, velike nedostatke u njegovom prijevodu Platonovih *Zakona*. Geanakoplos, *Greek Scholars in Venice*, 86. Navedena dvojica ponovno su se zavadili nakon što je 1464. Trapezuncije napisao novi napad na Besariona, a potonji sljedeće godine odgovorio traktatom *De natura et arte*. Do tada je taj njihov sukob potaknuo šire rasprave o aristotelijanizmu i platonizmu, u koje su se uključili i ostali talijanski humanisti. Isto, 91-92.

¹⁹⁵⁰ Isto, 87.

jednostavno kao spor između platonizma i aristotelijanizma.¹⁹⁵¹ Ne znamo kakve je Vitez stavove imao prema toj dimenziji njihovog spora. Štoviše, uskoro se počeo baviti drugom tematikom: svega šest dana nakon Trapezuncijeva djela, 26. rujna, završio je s čitanjem spisa sv. Ivana Klimaka, ranosrednjovjekovnog monaha sa Sinajskog poluotoka; također je arapskim brojkama ispisao brojeve stranica i dodao opise pojedinih poglavlja.¹⁹⁵²

Iz raznorodnosti djela koje je pročitao u ovako kratkom roku, čini se da je Vitez čitao i emendirao knjige onim redom kako su mu stizale, eklektički, a očito je da je već posjedovao, a vjerojatno i već ranije čitao, primjerke na temelju kojih je vršio emendaciju. Također, nakon rujna 1470. prestaje – barem koliko nam je poznato – ovako brz ritam čitanja, vjerojatno zato što je Vitez uskoro nakon toga otišao u Budim, gdje se bavio sudskim i političkim poslovima.

8.2.2. Astronomi, astrolozi i sveučilište u Požunu

Iako je za Viteza, kao što smo vidjeli, 1469. godina bila praktički cijela ispunjena aktivnostima – otkad je u ožujku napustio Ostrogon radi pregovora s Podjebradskim u Olomoucu, preko Matijaševe krunidbe za češkog kralja, pa do pregovora s carem u Bečkom Novom Mjestu i Beču krajem godine – ipak je našao vremena i za bavljenje znanošću. Zajedno s Galeottom Marzijem te je godine pročitao i emendirao *Astronomicon* Marka Manilija, o čemu svjedoči bilješka u kodeksu s tim djelom, providenom Vitezovim grbom.¹⁹⁵³ Marzio je uskoro nakon toga posvetio Vitezu djelo *De homine*, kako smo već spomenuli, i on je sam eksplicitno nazvao to djelo traktatom o astrološkoj medicini.¹⁹⁵⁴ Upotrebu astrologije u medicini temeljio je na učenju srednjovjekovnog perzijskog neoplatonističkog filozofa Ibn Sine, ili Avicene, tvrdeći da položaj planeta u vrijeme rođenja uvjetuje dužinu života.¹⁹⁵⁵ Vitezu je Marzio, stoga, mogao biti zanimljiv i kao astrolog i kao liječnik.

---

¹⁹⁵¹ Monfasani, John, George Gemistos Pletho and the West: Greek Emigrés, Latin Scholasticism, and Renaissance Humanism, U: Brownlee, Marina S. i Gondicas, Dimitri H. (ur.), *Renaissance Encounters – Greek East and Latin West*, Brill, Leiden/Boston 2013., str. 19-34, 33.

¹⁹⁵² Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 108-109; Csapodi, *The Corvinian Library*, 258.

¹⁹⁵³ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 119. Vidi i D'Alessandro, *Astrologia, religione e scienza*, 133.

¹⁹⁵⁴ Isto, 142.

¹⁹⁵⁵ Garin, Eugenio, *Lo zodiaco della vita – La polemica sull'astrologia dal trecento al cinquecento*, Laterza, Rim/Bari 2007., 48-49.

To je bilo vrijeme Marzijeveg drugog, dužeg boravka u Ugarskoj (1465.-1472. g.).¹⁹⁵⁶ Jan Panonije napisao je šaljiv epigram o tome kako se Marzio u Ostrogonu pred kraljem Matijašem hrvao s nekime, i u borbi pobijedio.¹⁹⁵⁷ Moguće je da je do tog događaja došlo na jesen 1466. godine, kada je Matijaš boravio u Ostrogonu.¹⁹⁵⁸ Potonji je, jednako kao i Vitez, visoko cijenio astrološke savjete. Primjerice, 25. srpnja 1468., tijekom opsade grada Uherské Hradiště u jugozapadnoj Moravskoj, tražio je od grada Požuna da što prije stave kočiju i konje na raspolaganje Galeottu Marziju i Marcinu Bylici, te mu ih dovedu.¹⁹⁵⁹ Kao što smo vidjeli, Vitez je nešto prije tog datuma boravio u Požunu,¹⁹⁶⁰ te su rečena dvojica vjerojatno bili s njime. Opsada je ipak bila neuspješna, a na jesen te godine Viktorin Podjebradski uspio se probiti do opkoljenog grada.¹⁹⁶¹

Marcin Bylica iz Olkusza, učenik Marcina Króla Rexa, boravio je u Rimu zajedno s Regiomontanusom, te ih je vjerojatno ondje sreo Jan Panonije tijekom svojeg poslanstva u Italiju 1465., i pozvao ih u Ugarsku.¹⁹⁶² Obojica su se bavili natalnom astrologijom i izrađivali horoskope.¹⁹⁶³ Godine 1467. Regiomontanus je uz Byličinu pomoć 1467. godine u Ostrogonu sastavio djelo *Tabulae directionum et profectionum*; ¹⁹⁶⁴ u njemu su opisali postupke utvrđivanja granica između nebeskih kuća, te dali upute i tablice za sastavljanje horoskopa.¹⁹⁶⁵ Također, Regiomontanus je 1469. izradio za Viteza astronomsku spravu zvanu *torquetum* i napisao upute za njenu uporabu. Sprava je bila prilično složena, a služila je utvrđivanju položaja planeta; Regiomontanus ju je i sam koristio u tu svrhu.¹⁹⁶⁶

¹⁹⁵⁶ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 38.

¹⁹⁵⁷ Pannonius, *Epigrammata*, 94-95.

¹⁹⁵⁸ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 144-146, dok. 109.

¹⁹⁵⁹ Teleki, *Hunyadiak kora XI*, str. 350-351, dok. CDLXXVII.; vidi i Boudet, Jean-Patrice i Hayton, Darin, Matthias Corvin, János Vitéz et l'horoscope de fondation de l'université de Pozsony en 1467, U: Maillard, Jean-François, Monok, István i Nebbiai, Donatella (ur.), *Matthias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l'état moderne*, Országos Széchényi Könyvtár, Budimpešta 2009., str. 205-213, 206.

¹⁹⁶⁰ Tamo je bio 10. lipnja (MOL DF 266 510).

¹⁹⁶¹ Heymann, *George of Bohemia*, 512.

¹⁹⁶² Birnbaum, *Janus Pannonius*, 170-171; Nagy, *Ricerche cosmologiche*, 80 i 83; Backowska, *Die internationalen Beziehungen*, 85.

¹⁹⁶³ Zinner, *Regiomontanus*, 33 i 94-95.

¹⁹⁶⁴ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 37-38 i 131.

¹⁹⁶⁵ Zinner, *Regiomontanus*, 92-94. U ovom se djelu kritizira metoda izračunavanja granica nebeskih kuća kakvu je opisao Gazulić (Grmek i Dadić, O astronomu Ginu Gazulu, 60-61); Faj je ukazao na to da Regiomontanusova metoda nije bila bitno bolja od Gazulićeve, ali da je bila ponešto jednostavnija; premise obaju metoda potpuno su jednake. Vidi Faj, Zdravko, O Gazulovoj tablici u Regiomontanusovu djelu „*Tabulae directionum...*“, U: Dadić, Žarko (ur.), *Zbornik radova četvrtog simpozija iz povijesti znanosti – Prirodne znanosti i njihove primjene kod Hrvata u srednjem vijeku*, Hrvatsko prirodoslovno društvo – Sekcija za povijest znanosti, Zagreb 1983., str. 63-68, 64-65.

¹⁹⁶⁶ Zinner, *Regiomontanus*, 98-99; Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 132-133; Nagy, *Ricerche cosmologiche*, 81.

Vitez je igrao ključnu ulogu i pri osnivanju sveučilišta u Požunu, *Universitas Istropolitana*. Jan Panonije je 19. svibnja 1465. godine, tijekom svojeg poslanstva u Italiji, dobio od pape Pavla II. dopuštenje za osnivanje sveučilišta u Ugarskom Kraljevstvu, na mjestu koje odabere kralj; Vitezu i Panoniju dana je bula s papinom odlukom, kojom je predviđeno da se sveučilište ustroji po uzoru na ono u Bologni.¹⁹⁶⁷ Izbor je pao na Požun, i sveučilište je ondje svečano otvoreno 20. srpnja 1467.¹⁹⁶⁸ Prema shemi konstelacije planeta na dan osnutka, koja se nalazi na posljednjoj stranici jednog primjerka Trapezuncijevog prijevoda Ptolomejevog *Almagesta*, čini se da je sveučilište osnovano još 5. lipnja, u ostrogonskoj katedrali.¹⁹⁶⁹ Moguće je da je Vitez održao ceremoniju osnutka dok je kretao na sabor Carstva u Nürnberg, te da se s otvorenjem čekalo do njegovog povratka. Znamo da se 5. svibnja te godine nalazio u Ostrogonu,¹⁹⁷⁰ a 13. svibnja u Budimu,¹⁹⁷¹ odakle je vjerojatno kretao na poslanstvo. Naravno, ako je 5. lipnja još bio u Ostrogonu, morao bi zaista brzo putovati da do 18. srpnja, kada ga ponovno nalazimo tamo, stigne do Nürnberga i natrag. S druge strane, većinu je puta mogao prijeći Dunavom.

Dva dana prije otvorenja sveučilišta, 18. srpnja, Vitez iz Ostrogona pisao vlasti grada Požuna da je ondje poslao profesore Giovannija Gattija, Marcina Bylicu i izvjesnog Petra, doktora slobodnih vještina i medicine, kako bi sveučilište moglo početi s radom, a da se očekuju i drugi profesori koje je Vitez pozvao iz Italije i Francuske.¹⁹⁷² Ne znamo je li bio prisutan prilikom otvorenja, ali rečeno pismo daje naslutiti da nije, vjerojatno zbog važnijih poslova u vezi transilvanske pobune. Sveučilište nije zanemarivao tijekom sljedećih godina, i nastojao je pronaći još nastavnika za njega, pogotovo na sveučilištu u Beču.¹⁹⁷³ Pri tome je blisko surađivao s dominikancem Leonardom Huntpilcherom, koji smatrao da bi sveučilište trebalo učiniti dostupnim i Slavenima i Grcima,¹⁹⁷⁴ te da bi trebalo biti elitno, s malo studenata.¹⁹⁷⁵ Moguće je da je Vitez zaslužan i za pokretanje tiskare u Budimu, koja je trebala

---

¹⁹⁶⁷ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 159; Prokopp, *Az egyetemeszervező Vitéz János*, 263; prijepis papine bule vidi u Császár, *Az Academia Istropolitana*, 102-104, dok. 2.

¹⁹⁶⁸ Székely, *Universitätskanzler im Ungarn*, 47-48.

¹⁹⁶⁹ Usp. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 130 i Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 112. Detaljan opis ovog horoskopa, njegovu reprodukciju i transkript, vidi Boudet i Hayton, *Matthias Corvin*, 208-213.

¹⁹⁷⁰ MOL DF 235 590.

¹⁹⁷¹ MOL DF 249 865.

¹⁹⁷² Boronkai, *Johannes Vitéz*, str. 221, dok. 45. Za identifikaciju rečenih profesora, vidi Ritoókné Szalay, *Der Humanismus in Ungarn*, 161; ista je autorica smatrala da je spomenuti Petar mogao biti njemački humanist Peter Luder. Isto, 166.

¹⁹⁷³ Császár, *Az Academia Istropolitana*, 58-62 i 114-118, dok. 13-19.

¹⁹⁷⁴ Ritoókné Szalay, *Der Humanismus in Ungarn*, 162-163.

¹⁹⁷⁵ Ritoókné Szalay, *Peregrinazioni erudite*, 64.

opskrbljivati sveučilište knjigama; međutim, ona je počela s radom tek 1473. godine i bila je kratkog vijeka.¹⁹⁷⁶

8.2.3. Širenje slave

Kao i prije, Vitez je i u vrijeme svoga stolovanja u Ostrogonu radio na širenju svojeg ugleda u inozemstvu. To je i dalje činio pomoću svojih štićenika, Jurja Polikarpa Kosztolánija i, posebice, Jana Panonija. Već je nekoliko puta spomenuto kako je preko njih glas o Vitezu došao do Vespasiana da Bisticcija, Vitezova prvog biografa. Osim toga, Panonije je uoči svoga povratka sa studija u Ugarsku sklopio poznanstva s mnogim talijanskim humanistima, posebno firentinskim, poput Ivana Argyropoulosa i Donata Accaiuolija, a ta je poznanstva obnovio tijekom svojeg poslanstva 1465. godine.¹⁹⁷⁷ Tijekom tog poslanstva imao je prilike susresti niz osoba koje su u svojim spisima kasnije hvalile Viteza, poput Andrije Panonija i Gasparea Tribraca.¹⁹⁷⁸ Andrija Panonije je u svojoj knjizi *De regiis virtutibus ad Matthiam Hungariae regem*, dovršenoj 1. rujna 1467,¹⁹⁷⁹ hvalio niz ugarskih biskupa, te je čak predložio Matijašu da bi mu ovu knjigu mogli čitati Jan Panonije – za kojeg je rekao da ima sladak i jasan glas, bogat poput orgulja – ili biskup Knina Nikola Niotoldi,¹⁹⁸⁰ koji je, kako je već spomenuto, bio bliski suradnik Ivana Viteza. Vitezu je pak u svojoj knjizi posvetio cijelo poglavlje u kojem hvali njegove vrline.¹⁹⁸¹ Gaspare Tribraco je pak posvetio Vitezu knjigu sa sedam svojih ekloga, a na naslovnici je dao izraditi vizualni prikaz posvete: sebe kako pruža knjigu Vitezu, iznad čije je glave natpis „Lux Pannoniae“.¹⁹⁸² Argyropoulos je pak Vitezu posvetio svoj prijevod Aristotelovog djela *Peri ouranou* na latinski, naglasivši u posvetu Vitezovu ljubav prema astronomiji.¹⁹⁸³ Kralj Matijaš pozvao je tog humanista u proljeće 1471. u Ugarsku,¹⁹⁸⁴ a moguće je da je Vitez stajao iza tog poziva.¹⁹⁸⁵

---

¹⁹⁷⁶ Ritoókné Szalay, *Der Humanismus in Ungarn*, 162; Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 124.

¹⁹⁷⁷ Isto, 117.

¹⁹⁷⁸ Birnbaum, *Janus Pannonius*, 158.

¹⁹⁷⁹ Za opis ovog djela i usporedbu sa sličnim djelom Andrije Panonija, napisanom 1471. i posvećenom Ercoleu d'Este, vidi Bene, *Where Paradigms Meet*, 182 i dalje.

¹⁹⁸⁰ Pannonius, A., *Libellus de virtutibus*, 131.

¹⁹⁸¹ Isto, 87-88. Vidi i Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 47.

¹⁹⁸² Isto, 143; Prokopp, *The Scholarship of Johannes Vitéz*, 348.

¹⁹⁸³ Nagy, *Ricerche cosmologiche*, 76; Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 48.

¹⁹⁸⁴ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 256-257, dok. 182.

¹⁹⁸⁵ Pajorin, *L'Influsso del concilio di Basilea*, 121-122.

Tijekom svojeg boravka u Rimu, Jan Panonije je na audijenciji kod pape 19. svibnja – istoga dana kada je dobio dozvolu za osnivanje sveučilišta u Ugarskoj – isposlovao da se Petru Garazdi i drugim ugarskim i slavonskim studentima na sveučilištu u Ferrari dodijele neke crkvene nadarbine, s time da ih tijekom trajanja studija mogu držati kao komende.¹⁹⁸⁶ Garazdu je pak osobno preporučio Battisti Guarinu, sinu svojeg tada već pokojnog učitelja Guarina Veronesea.¹⁹⁸⁷ Petrova obitelj bila je dugo u službi Ivana Viteza – Ivan Garazda bio je kastelan Varadina 1457. godine, a te se godine kao Vitezov čovjek spominje i Demetrije Garazda.¹⁹⁸⁸ Petar je pak tijekom svojeg boravka u Ferrari i, kasnije, u Firenci promicao Vitezovo ime i ugled. Vjerojatno je on utjecao na to što je Bartolomeo Fonzio Vitezu prvotno namijenio svoje djelo *De poenitentia* i namjeravao otputovati u Ugarsku, do čega nije došlo zbog Vitezove smrti.¹⁹⁸⁹ Naime, Fonzio je pisao Petru Garazdi u drugoj polovici 1471., nakon što nije uspio dobiti zaposlenje u Ferrari, da je spreman preseliti se u Ugarsku,¹⁹⁹⁰ nadajući se zaposlenju kod Viteza. Međutim, njegove nade propale su nakon Vitezova uhićenja 1472. godine, a on je sam pisao Battisti Guarinu 19. travnja 1472. da je u šoku što je njegove prijatelje snašla takva nesreća – da je Viteza kralj dao uhititi, Jan Panonije da je poginuo u bijegu od njega, te da je on sam u strahu da će i Petar Garazda pasti u kraljeve ruke.¹⁹⁹¹

Garazda je tijekom svojeg boravka u Firenci služio i kao veza između Jana Panonija i slavnog neoplatonista Marsilija Ficina, koji je u kolovozu 1469. poslao Janu Panoniju jedan od primjeraka svojeg komentara na Platonovu *Gozbu*.¹⁹⁹² Jan Panonije je pak Ficinu slao svoju poeziju. Iako nema dokaza da je Ficino bio u izravnom kontaktu s Vitezom, iz njegovog poznavanja Besarionova spisa *In calumiatorem Platonis* - jedan je primjerak Besarion poslao i Ficinu – očito je da je bio upoznat s neoplatonističkom filozofijom.¹⁹⁹³ Također, mnogi od znanstvenika koji su boravili kod Viteza – poput Regiomontanusa i Gattija – bili su dio

¹⁹⁸⁶ Lukinović, *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis VII*, str. 525, dok. 466.

¹⁹⁸⁷ Pajorin, L'Influsso del concilio di Basilea, 116.

¹⁹⁸⁸ Theiner, *Vetera monumenta II*, str. 284, dok. CCCXLVII. Vidi i Bunyitay, *A várad püspökség I*, 293. Vidi obiteljsko stablo obitelji Garazda u Pálosfalvi, Támas, Vitézek és Garázdák. A szlavóniai humanisták származásának kérdésehez, *Turul*, vol. 86, br. 1, 2013., str. 1-16, 16. Na žalost, autor ne spominje ovaj dokument, te identitet rečenih osoba nije razriješen. Postojali su slavonski plemići s prezimenom Garazda, te bi bilo smisla da ih je Vitez uzeo u svoju službu, ali su ga nosile i druge obitelji. Vidi Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 253-254 i dalje.

¹⁹⁸⁹ Budući da je Vitez umro uskoro nakon pisanja knjige, Fonzio ju je na koncu posvetio Giulianu Mediciju. Međutim, u posveti je spomenuto da je Fonzio namjeravao knjigu odnijeti sa sobom u Ugarsku i darovati ju Vitezu. Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 102; Daneloni, Sui rapporti, 299; Pajorin, L'Influsso del concilio di Basilea, 122-123.

¹⁹⁹⁰ Fonzio, *Letters to Friends*, str. 24-26, dok. 12.

¹⁹⁹¹ Isto, str. 36, dok. 16; vidi i Daneloni, Sui rapporti, 294, bilj. 2.

¹⁹⁹² Rees, Valery, Marsilio Ficino and the Rise of Philosophic Interests in Buda, U: Farbaký, Péter i Waldman, Louis A. (ur.), *Italy and Hungary: Humanism and Art in the Early Renaissance. Acts of an International Conference, Florence, Villa I Tatti, June 6-8, 2007*, Villa I Tatti, Firenca 2011., str. 127-151, 130-132.

¹⁹⁹³ Pajorin, L'Influsso del concilio di Basilea, 120-121.

Besarionovog kruga 1460-ih godina.¹⁹⁹⁴ Međutim, i Juraj Trapezuncije, antiplatonističar koji je često polemizirao s Besarionom, također je nastojao steći Vitezovu naklonost, a možda se nadao i službi kod njega. Kao veza između njih dvojice jamačno je djelovao Kosztoláni, Trapezuncijev zet. Godine 1467., nakon što je u Rimu pao u nemilost zbog tajnih dogovora sa sultanom tijekom poslanstva u Carigradu 1465. godine,¹⁹⁹⁵ poslao je u Ugarsku tri primjerka svojih prijevoda grčkih djela na latinski: Vitezu je posvetio spis *Contra Eunomium* sv. Bazilija Velikog (prijevod tog spisa izvorno je naručio Besarion), Janu Panoniju *De spiritu sancto ad Amphilochem* istog autora, a kralju Matijašu već spomenuti Ptolomejev *Almagest*.¹⁹⁹⁶ Pronađen je kodeks s dvama Trapezuncijevim prijevodima spisa Bazilija Velikog, koji sadrži i Besarionovu posvetu papi Eugenu IV. i Trapezuncijevo polemičko pismo Besarionu na kojem se izvorno nalazio Vitezov grb, preko kojeg je kasnije naslikan Matijašev. Klára Csapodiné Gárdonyi smatrala je da je taj primjerak Vitez poklonio Matijašu nakon što mu je stigao primjerak koji mu je Trapezuncije posvetio.¹⁹⁹⁷

U Firenci je Vitezovom ugledu vjerojatno doprinio i Stjepan Bajoni, njegov štićenik, koji je 1469. bio Matijašev poslanik u tom gradu, a tamošnja je vlast zabilježila da je govorio gradskoj vlasti kako su Vitez i Jan Panonije jako naklonjeni njihovom gradu.¹⁹⁹⁸ On je bio taj koji je sugerirao gradskoj vlasti da bi kralju Matijašu mogli na dar poslati lavove, jer ih kralj jako voli.¹⁹⁹⁹ Vitez je stekao uistinu velik ugled u Firenci, i među tamošnjim humanistima ostao je upamćen kao istaknut čovjek. Firentinski humanist Jacobus Publicius spomenuo je u svojem djelu napisanom u slavu grofova od Lavala, *Panegyricus domus Lavallensis*, da je prije tog djela sastavio opise dvaju ratova kralja Matijaša – jedan protiv Osmanlija, a drugi protiv Jurja Podjebradskog – te životopis nadbiskupa Ostrogona („*sapientissimi atque*

---

¹⁹⁹⁴ Ritoókné Szalay, *Der Humanismus in Ungarn*, 163; Bene, *Where Paradigms Meet*, 212; Zinner, *Regiomontanus*, 51 i dalje; potonji autor smatra da je Regiomontanus napustio Besarionovu službu nekad između 1465. i 1467. Isto, 90.

¹⁹⁹⁵ Pajorin, *L’Influsso del concilio di Basilea*, 114.

¹⁹⁹⁶ Isto, 110-112. Za Trapezuncijeve prevodilačke aktivnosti, vidi Ekler, Péter, *Die Bibliotheca Corviniana: Lateinische Übersetzungen griechischer Autoren*, U: Maillard, Jean-François, Monok, István i Nebbiai, Donatella (ur.), *Matthias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l’état moderne*, Országos Széchényi Könyvtár, Budimpešta 2009., str. 237-247, 238-239.

¹⁹⁹⁷ Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 88.

¹⁹⁹⁸ Gentile, Marsilio Ficino e l’Ungheria, 94, bilj. 21.

¹⁹⁹⁹ Fraknói, *Mátyás király levelei*, str. 241-243, dok. 177. Ivan Telegdi, ugarski student u Firenci kojeg je gradska vlast zadužila da se pobrine za transport lavova do Matijaša, koji je tada boravio u Beču radi pregovora s carem, prozvao se „Leontinus“ u spomen na uspješno izvršen zadatak. Pajorin, *L’Influsso del concilio di Basilea*, 119.

sanctissimi strigoniensis archiepiscopi“), jer je želio pisati o vrlinama značajnih ljudi iz njegove domovine i inozemstva.²⁰⁰⁰ Na žalost, ovaj Vitezov životopis nije sačuvan.

---

²⁰⁰⁰ Csapodi, *The Corvinian Library*, 338-339; Csapodiné Gárdonyi, *Die Bibliothek*, 131.

9. ZAKLJUČAK

Nakon proučavanja života i djela Ivana Viteza u kontekstu njegova vremena i s korištenjem prozopografske metode, te nakon objedinjavanja raznolikih aspekata njegovog djelovanja (političkog, diplomatskog, crkvenog i kulturnog) u cjelovit pregled, možemo zaključiti da je velik dio dosadašnjih mišljenja bio pogrešan. Glavni zaključak, koji se nameće nakon promatranja njegove karijere u cjelini, jest da Vitez uopće nije bio tako poseban kako je starija historiografija, počevši od Fraknóija, mislila. Njegovi postupci nisu se bitno razlikovali od postupaka drugih prelata njegova vremena, a većinu njegove karijere odredio je slučaj. Naprosto, Vitez se u nekoliko prilika našao na pravome mjestu u pravo vrijeme. Tko je mogao predvidjeti da će kralj Albert umrijeti upravo onda kada će Vitez biti u poziciji da se nađe u poslanstvu koje je u Krakovu imalo pozvati Vladislava I. u Ugarsku? Tko je mogao predvidjeti da će Ivan de Dominis postati biskupom Varadina, te poginuti u bitci kod Varne upravo onda kada je Vitez bio, kao varadinski prepozit, najizgledniji kandidat za njegova nasljednika? Tko je mogao predvidjeti da će Ladislav V. biti oduzet iz skrbništva Fridrika III. 1452. godine, te da će uzeti upravo Viteza za svojeg tajnog kancelara? Tko je mogao predvidjeti da će se Vitez naći u Pragu zajedno s Matijašem Hunjadjem krajem 1457., točno u vrijeme smrti Ladislava V.? I, konačno, tko je mogao predvidjeti da će Matijaš pronaći dokaze Vitezovog spletkarenja koji su doveli do njegovog uhićenja? Nema dvojbe glede toga da je sve od navedenog, kao i mnogo drugih detalja Vitezove karijere bilo rezultat običnog slučaja.

Međutim, nemoguće je zaniijekati da je Vitez posjedovao sposobnosti i vještine koje su mu omogućile da iskoristi prilike koje su mu se ukazale. Postao je jednim od najvećih velikaša Ugarskog Kraljevstva, pravim tvorcem državne politike, upravo zato što je mogao i znao djelovati brzo, odabrati prave saveznike, nadigrati svoje suparnike i čak i u slučaju neuspjeha, kao u slučaju njegova uhićenja 1457. godine, održati se na površini. Upravo zahvaljujući toj vještini, Vitez je tijekom prvih godina vladavine kralja Matijaša, do 1462. godine, postao najmoćnijim prelatom Ugarskog Kraljevstva u cijelom 15. stoljeću, uključivši kardinala Szécsija.

Vitez je reprezentativan primjerak ugarskog prelata 15. stoljeća upravo zbog toga što je njegova karijera toliko nalik karijerama suvremenika njegova ranga. U tom pogledu, prozopografija se pokazala uspješnom. Njegova je obitelj bila obična slavonska plemićka

obitelj srednjeg ranga, po ničemu istaknuta, a Vitez je započeo svoju karijeru zahvaljujući tome što je njegov otac bio ratnik u službi kralja Sigismunda. To mu je omogućilo studij u Beču, koji mu je posljedično omogućio ulaz u kraljevsku kancelariju. Vitezovi zadaci u kancelariji nisu se po ničemu razlikovali od zadataka drugih službenika, a jedini moment koji ga je istaknuo bilo je njegovo sudjelovanje u poslanstvu u Krakov, koje je 1440. godine imalo pozvati kralja Vladislava I. u Ugarsku. U njega je bio uključen vjerojatno zahvaljujući Ivanu de Dominisu, koji se imao prilike ranije upoznati s Vitezom, te ga je odabrao kao sposobnog službenika koji je u sklopu poslanstva imao obavljati niže zadatke. Zahvaljujući njegovom sudjelovanju u toj misiji, postao je varadinskim prepozitom. To ga je stavilo točno na najpovoljniji položaj u trenutku Dominisove i Vladislavove pogibije u bitci kod Varne, kada je kraljevstvo zapalo u kaos, a on je bio najsigurniji kandidat za sljedećeg biskupa Varadina.

Kao biskup Varadina, Vitez je obavljao slične zadatke kao i ostali tadašnji prelati, poput Andrije Kálnóija i Petra Kecsetija. Oni su se sastojali od upravljanja njegovom biskupijom, koje se uglavnom vršilo preko vojvoda, oficijala i drugih nižih službenika, te od diplomatskih misija u službi Janka Hunjadija. Niti Vitezovo postavljanje za tajnog kancelara Ladislava V. nije bilo neobično, budući da je bio kompromisni kandidat na kojeg su mogli pristati i Hunjadi i pristaše Habsburga. Kao tajni kancelar se pak pokazao dovoljno promućurnim da ne provodi politiku svoga prijašnjeg patrona, Janka Hunjadija, nego svojeg novog vladara. Tijekom tog razdoblja imao je prilike mnogo toga naučiti od Jurja Podjebradskog, koji je preuzeo ulogu kraljeva skrbnika.

Najveći su proboj za Viteza predstavljale burne godine 1456.-1458., od smrti Janka Hunjadija do izbora njegova sina Matijaša za ugarskog kralja. Tada se pokazalo da Vitez nije bio niti na strani Hunjadijevaca, niti Habsburga, nego prije svega na svojoj strani, te da je bio dovoljno sposoban da se nametne kao kreator ugarske politike. Niti ovdje njegov primjer nije usamljen – već je kardinal Szécsi pokazivao slične tendencije. Ono što je razlikovalo tu dvojicu prelata bilo je to što je Szécsi svoju sudbinu vezao uz Habsburge, dok se Vitez pokazao puno fleksibilnijim. Razdoblje Vitezovog odlučivanja o ugarskoj politici kulminiralo je inicijativom za sklapanje mira s carem Fridrikom III. 1462. godine, kada je i završilo. Od tada nadalje, Vitez će morati prilagođavati svoje postupke željama kralja Matijaša, koji je postupno učio pravila političke igre. Rat protiv Jurja Podjebradskog pokazao se kobnim za Viteza. Makar je podržao Matijaša tijekom početnih faza, nakon niza neuspjeha odlučio je pokušati ponovno ograničiti kraljevu moć. Rezultat je bio sukob s Matijašem i tobožnja Vitezova zavjera 1471. godine. Iako Vitez vjerojatno nije zaista namjeravao svrgnuti

Matijaša, spletkarenje s njegovim neprijateljem prisililo je kralja da protiv Viteza poduzme odlučne korake, što je dovelo do njegova uhićenja i oduzimanja moći 1472. godine. Niti u ovom pogledu Vitezova sudbina nije bila različita od Matijaševa postupanja s drugim neposlušnim prelatima – isto je već ranije učinio najmanje dvojici, Demetriju Čuporu i Tomi Himfiju. Također, o zavjerenicima 1471. i 1472. godine ne može se govoriti kao o čvrsto povezanoj skupini, nego samo kao o nizu osoba koji su imali prilično različite predodžbe glede toga kako bi trebalo postupati i koje vjerojatno nisu koordinirale svoje djelovanje. Vitez je ostao na margini pobune i nije sigurno je li poduzeo ikakve otvorene korake protiv Matijaša.

Do sada smo iznijeli po čemu se Vitez nije razlikovao od ostalih prelata njegovog vremena. Međutim, po čemu se jest razlikovao? Spomenuli smo već njegovu snalažljivost. Ona se prije svega odnosila na to što je Vitez shvaćao važnosti ugleda i samopromidžbe, kako na lokalnoj, tako i na međunarodnoj razini. Njegovo sklapanje savezništava s ugarskim velikašima, poput Alberta Losoncija, Nikole Várdaija i Ivana Viteza od Nagykállóa nije bilo neobično, i ljudi njegova ranga činili su isto. Također, nije bilo neobično niti što se Vitez običavao okruživati ljudima kojima je mogao vjerovati, poput bivših zagrebačkih kanonika tijekom njegovih prvih godina na varadinskoj biskupskoj stolici, a kasnije Jana Panonija i Jurja Polikarpa Kosztolánija. *Familia*, odnosno krug saveznika ovisnih o velikašu, bila je poluga moći svih ugarskih velikaša, bilo crkvenih, bilo svjetovnih. Međutim, sklapanje prijateljstava sa znanstvenicima, umjetnicima i izgradnja ugleda mecene bile su Vitezovo otkriće, i zahvaljujući njima potonji je dosegao slavu koja mu je omogućila proboj u karijeri, te mu pomogla nakon njegova prvog uhićenja 1457. g. i prilikom postavljanja za nadbiskupa Ostrogona 1465. g. Vitez nije bio jedini ugarski prelat 15. stoljeća koji je koristio ta sredstva za izgradnju vlastite moći – njegov prethodnik u Varadinu Andrija Scolari činio je slično – ali je svakako u tome bio najuspješniji. Dokaz njegove uspješnosti je i u tome što je danas upamćen više kao mecena i humanist nego kao političar, diplomat ili zemaljski gospodar.

Tijekom cijelog rada na proučavanju Vitezova života i djelovanja, jedna se konstanta nametala sama od sebe: zvijezde. Vitezov interes za astrologiju djelomice je potaknuo njegov interes za njemu suvremena kulturna događanja, te ga je nagnao na kontakte s istaknutim astronomima i astrolozima njegova vremena. Za osobu u čijem je životu slučaj igrao tako važnu ulogu to vjerojatno nije neobično. Galeotto Marzio nije slučajno napisao da Vitez nije običavao ništa činiti bez da prvo prouči položaj zvijezda.

Nakon što je spomenuto po čemu se Vitez nije razlikovao od suvremenika svojeg ranga i po čemu jest, valja još zaključiti da je ovim radom istražen i Vitezov utjecaj na povijest Zagrebačke biskupije tijekom njenog najturbulentnijeg razdoblja u kasnom srednjem vijeku. Iako se tijekom većine spora oko biskupske stolice Vitez držao na margini, ipak je održavao vrlo žive veze s biskupijom i nastojao promicati svojeg kandidata za biskupa, Demetrija Čupora. U početku je to činio u sklopu politike Janka Hunjadija, a kasnije, dok je već bio dovoljno moćan da kreira državnu politiku, vjerojatno zato da bi povećao vlastitu moć širenjem mreže svojih klijenata, slično kako je u Pečuhu postigao da za biskupa bude postavljen njegov nećak, Jan Panonije.

Konačno, valja reći da je istraživanje života i djela Ivana Viteza pokazala da se već revizijom izvora koji su bili poznati još Fraknóiju krajem 19. stoljeća može doći do zapanjujućih rezultata. Također, pronađen je niz novih izvora, čije je proučavanje u znatnoj mjeri popunilo dosadašnje lakune. Unatoč tome, ova tema nipošto nije iscrpljena, budući da u današnje vrijeme svjedočimo tek počecima revolucionarnih promjena koje Internet i digitalizacija izvorne građe i historiografskih djela unose u rad povjesničara. Izvori su dostupniji, a komunikacija među znanstvenicima brža i jednostavnija nego ikada prije. Uslijed toga, povjesničari mogu i moraju iznositi oprečna mišljenja o istim temama, revidirati poznate izvore i tražiti nove. I u biografiju Ivana Viteza zbog toga će vjerojatno biti nužno unijeti izmjene i dopune. Nadajmo se da će Vitez ostati u fokusu historiografskog rada, te da će biti još radova koji će rasvijetliti nepoznate detalje ili ispraviti eventualne pogreške.

10. POPIS LITERATURE

Arhivski fondovi

AUW Cod. Ph 7 = Archiv der Universität Wien, Cod. Ph 7: Liber secundus actorum facultatis artium, 1416-1446, Beč.

MOL DL = Magyar Országos Levéltár, Q szekció: Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár, Budimpešta.

MOL DF = Magyar Országos Levéltár, Q szekció: Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai fényképgyűjtemény, Budimpešta.

NAZ AP = Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Acta politica, Zagreb.

Objavljeni izvori

Ábel, Jenő (ur.), *Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*, Magyar tudományos akadémia/P. A. Brockhaus, Budimpešta/Leipzig 1880.

Bachmann, Adolph (ur.), *Urkunden und Actenstücke zur Österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440-1471)*, *Fontes rerum Austriacarum*. 2. Abteilung: *Diplomataria et acta*, 42. Band, Carl Gerold's Sohn, Beč 1879.

Bak, János, Domonkos, Leslie S. i Harvey, Paul B. Jr. (ur.), *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary/Decreta regni mediaevalis Hungariae*, vol. 3: 1458-1490, Charles Schlacks, Jr., Los Angeles 1996.

Barbarić, Josip i dr. (ur.), *Monumenta Vaticana Croatica I: Camera Apostolica, Obligationes et solutiones, Camerale primo (1299-1560)*, Hrvatska akademija znanosti i

umjetnosti/Hrvatski državni arhiv/Kršćanska sadašnjost/Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Zagreb/Rim 1996.

Barbarić, Josip i dr. (ur.), *Monumenta Vaticana Croatica II: Camera apostolica, Annatae, Introitus et exitus, Obligationes pro communibus servitiis, Obligationes et solutiones – Additamenta (1302-1732)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/Hrvatski državni arhiv/Kršćanska sadašnjost/Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Zagreb/Rim 2001.

Birk, Ernst (ur.), *Beitrage zur Geschichte der Königin Elisabeth von Ungarn und ihres Sohnes König Ladislaus, MCCCCXL-MCCCCLVII, U: Quellen und Forschungen zur Vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, Wilhelm Braumüller, Beč 1849., str. 209-258.

Bisticci, Vespasiano da, *Le Vite, vol. I*, Istituto nazionale di studi sul rinascimento, Firenca 1970.

Bonfini, Antonio, *Rerum Ungaricarum decades quatuor, cum dimidia*, Officina Oporiniana, Basel 1568.

Bónis, György, *Szentszéki regeszták - Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon*, Püski Kiadó, Budimpešta 1997.

Boronkai, Iván (ur.), *Iohannes Vitéz de Zredna. Opera quae supersunt, Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tomus III.*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1980.

Callimachus, Philippus Buonaccorsi, *Vita et mores Gregorii Sanocei, Archiepiscopi Leopoliensis*, Sumptibus Universitatis Iagellonicae, Krakov 1900.

Cardella, Lorenzo, *Memorie storiche de' cardinali della santa romana chiesa, vol. 3*, Stamperia Pagliarini, Rim 1793.

Chmel, Joseph (ur.), *Urkunden, Briefe und Aktenstücke zur Geschichte der habsburgischen Fürsten Kg. Ladislaus Postumus, Erzherzog Albrecht VI. und Herzog Siegmund von Österreich aus den Jahren 1443-1473. Fontes rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta, 2. Band*, Hof- und Staats-Druckerei, Beč 1850.

Czerny, Albin (ur.). *Aus dem Briefwechsel des grossen Astronomen Georg von Peurbach, Archiv für Österreichische Geschichte, vol. 72*, 1888., str. 281-304.

Długosz, Jan, *Historia Polonica*, vol. 13, dio 2, Gleditsch & Weidmann, Leipzig 1712.

Döry, Ferenc, Bónis, Györgyi i Bácskai, Vera (ur.), *Decreta Regni Hungariae/Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301-1457*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1976.

Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria [Autor nepoznat], Typis heredum Belnay, Bratislava 1835.

Fonzio, Bartolomeo, *Letters to Friends*, Harvard University Press, Cambridge/London 2011.

Fraknói, Vilmos (ur.), *Joannis Vitez de Zredna, episcopi Varadiensis in Hungaria orationes in causa expeditionis contra Turcas habitae item Aeneae Sylvii epistolae ad eundem exaratae: 1453-1457*, vlastita naklada, Budimpešta 1878.

Fraknói, Vilmos (ur.), *Mátyás király levelei. Külügyi osztály, vol. 1: 1458-1479*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1893.

Fraknói, Vilmos (ur.), *Oklevéltár a Magyar király kegyuri jog történetéhez*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1899.

Gall, Franz i Santifaller, Leo (ur.), *Die Matrikel der Universität Wien, 1. Band: 1377-1450, Quellen zur Geschichte der Universität Wien, 1. Abteilung*, Verlag Hermann Böhlaus, Graz/Köln 1956.

Gelcich, József i Thallóczy, Lajos (ur.), *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1887.

Géresi, Kálmán (ur.), *Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károlyi, vol 2: 1414-1489*, Kocsi Sándor utóda könyvnyomdája, Budimpešta 1883.

Haller, Johannes (ur.), *Beiträge zur Geschichte des Konzils von Basel, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, serija 2, vol. 16 (55), 1901., str. 207-245.

Haller, Johannes i Herre, Hermann (ur.), *Die Protokolle des Concils 1440 - 1443: Aus dem Manuale des Notars Jakob Hüglin, Concilium Basiliense. Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel, Band 7*, Helbing und Lichtenhahn, Basel 1910.

Herold, Paul i Holzner-Tobisch, Kornelia (ur.), *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440-1493), Heft 12: Die Urkunden und Briefe des Österreichischen Staatsarchivs in Wien, Abt. Haus-*

Hof- und Staatsarchiv: Allgemeine Urkundenreihe, Familienurkunden und Abschriftensammlungen (1447-1457), Böhlau Verlag, Beč/Weimar/Köln 2001.

Höfler, Karl Adolf Konstantin (ur.), Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Häuser Brandenburg und Österreich, der Länder Ungarn und Böhmen namentlich aus der Zeit Markgraf Albrechts Achilles von Brandenburg, *Archiv für österreichische Geschichte*, vol. 7, 1851., str. 25-146.

Iványi, Béla (ur.), *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczy Bánffy család történetéhez*, vol. 2. (1458-1526), Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budimpešta 1928.

Juhász, László (ur.), *Galeottus Martius Narniensis – Epistolae*, Királyi Magyar egyetemi nyomda/Messaggerie Italiane, Rim 1930.

Juhász, László (ur.), *Nicolaus Barius, Georgius Polycarpus de Kostolan, Simon Hungarus, Georgius Augustinus Zagabriensis – Reliquiae*, B. G. Teubner, Leipzig 1932.

Kammerer, Ernő (ur.), *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő*, vol. IX, Magyar Történelmi Társulat, Budimpešta 1899.

Kammerer, Ernő (ur.), *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő*, vol. X, Magyar Történelmi Társulat, Budimpešta 1907.

Kaprinai, István, *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae, Pars I*, Typis Joannis Thomae nobilis de Trattnern, Beč 1767.

Kaprinai, István, *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae, Pars II*, Typis Joannis Thomae nobilis de Trattnern, Beč 1771.

Karajan, Theodor Georg von (ur.), Zehn Gedichte Michael Beheim's zur Geschichte Oesterreichs und Ungerns, U: *Quellen und Forschungen zur Vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, Wilhelm Braumüller, Beč 1849., str. 1-65.

Katona, István, *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*, vol. 6 (13), Johann Michael Landerer, Pešta 1790.

Katona, István, *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*, vol. 8 (15), Typis Scholarum Piarum, Kaloča 1792.

Keresztury, József Alajos, *Compendiaria descriptio foundationis ac vicissitudinum episcopatus, et capituli M. Varadinensis*, Typis Antonii Gottlieb Maramorosiensis, Varadin 1806.

Kollár, Adam František (ur.), *Sylloge diplomatum, litterarum, actorum publicorum etc.*, U: isti (ur.), *Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia*, vol. 2, Johann Thomas Trattner, Beč 1762., str. 827-1404.

Koller, József, *Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum*, vol. 4, Sumptibus Joannis Michaelis Landerer, Bratislava 1796.

Kovačić, Martin Juraj (ur.), *Vestigia comitiorum apud Hungaros*, Typis Regiae Universitatis, Budim, 1790.

Kovačić, Martin Juraj (ur.), *Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum*, vol. II, Typis Regiae Universitatis Pestanae, Budimpešta 1800.

Kukuljević Sakcinski, Ivan (ur.), *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Pars II, Volumen I*, Ljudevit Gaj, Zagreb 1862.

Kumorovitz, Bernát Lajos (ur.), *Budapest történetének okleveles emlékei, III. kötet (1382-1439)*, Budapest Történeti Múzeum, Budimpešta 1987.

Lewicki, Anatol (ur.), *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, vol. II. Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, vol. XII*, Nakładem Akademii umiejętności Krakowskiej, Krakov 1891.

Lewicki, Anatol (ur.), *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, vol. III. Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, vol. XIV*, Nakładem Akademii umiejętności Krakowskiej, Krakov 1894.

Lukcsics, Pál (ur.), *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis vol. III (1416-1492)*, Római Magyar Történeti Intézet, Budimpešta 1902.

Lukcsics, Pál (ur.), *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő, vol. XII*, Dunántúl Pécsi egyetemi könyvkiadó és nyomda, Budimpešta 1931.

Lukcsics, Pál (ur.), *Diplomata pontificum saeculi XV., vol. II: Eugenius Papa IV. (1431-1447), Nicolaus Papa V. (1447-1455). Monumenta Hungariae Italica, vol. II*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1938.

Lukinović, Andrija (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis. Vol. V, 1395.-1420.*, Kršćanska sadašnjost/Arhiv Hrvatske, Zagreb 1992.

Lukinović, Andrija (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis. Vol. VI, 1421.-1440.*, Kršćanska sadašnjost/Hrvatski državni arhiv, Zagreb 1994.

Lukinović, Andrija (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis. Vol. VII, 1441.-1465.*, Kršćanska sadašnjost/Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2004.

Maisel, Thomas i Matschinegg, Ingrid (ur.), „*Wiener Artistenregister“ 1416 bis 1447. Acta Facultatis Artium II: Personen-Nennungen im Zusammenhang mit Prüfung, Graduierung und Verteilung der Vorlesungsthemen (1416 bis 1447)*, Archiv der Universität Wien, Beč 2007.

Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 1. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 3, br. 1-4, 1925., str. 100-191.

Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 3. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 6, br. 1-4, 1928., str. 87-203.

Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 6. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 9, br. 3-4, 1931., str. 284-315.

Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 7. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 10, br. 1-2, 1932., str. 92-123.

Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 8. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 10, br. 3-4, 1932., str. 256-286.

Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 9. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 11, br. 1-2, 1933., str. 58-92.

Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, 10. közlemény, *Levéltári közlemények*, vol. 12, br. 1-4, 1934., str. 111-154.

Mansi, Giovanni Domenico (ur.), *Pii II. Pontifici Maximi olim Eeneae Sylvii Piccolominei Senensis orationes politicae, et ecclesiasticae, Pars I. – Orationes habitas in vita privata continens*, Typographia Philippi Mariae Benedini, Lucca 1755.

Marini, Luigi Gaetano, *Degli architetti pontificii, vol. 1*, Stamperia Pagliarini, Rim 1784.

Martius, Galeottus Narniensis, *De homine libri duo*, Ioannes Frobenius, Basel 1517.

Martius, Galeottus Narniensis, *Znamenité, múdre i žartovné výroky a činy král'a Mateja/De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae*, preveli L'udmila Buzássyová i Daniel Škoviera, Kalligram, Bratislava 2005.

Máthes, Joannes Nepomuk, *Veteris Arcis Strigoniensis, Monumentorum Ibidem Erutorum, Aliarumque Antiquitatum Lythographicis Tabulis Ornata Descriptio*, Joseph Beimel, Ostrogon 1827.

Mühlberger, Kurt i dr., *Die Matrikel der Wiener Rechtswissenschaftlichen Fakultät, I. Band: 1402-1442. Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, VI. Reihe: Quellen zur Geschichte der Universität Wien, 3. Abteilung*, Böhlau Verlag/Oldenburg Verlag, Beč/München 2011.

Nagy, Iván i Nyáry, Albert (ur.), *Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából, vol. 1. Magyar történelmi emlékek, vol. 4*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1875.

Nagy, Iván i Nyáry, Albert (ur.), *Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából, vol. 2. Magyar történelmi emlékek, vol. 4*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1877.

Palacký, František (ur.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450 - 1471). Fontes rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta, 20. Band*, Kaiserlich-Königlich Hof- und Staatsdruckerei, Beč 1860.

Pannonius, Andreas, *Libellus de virtutibus Matthiae Corvino dedicatus*, U: Fraknói, Vilmos i Ábel, Jenő (ur.), *Két Magyarországi egyházi író a XV. századból: Andreas Pannonius – Nicolaus de Mirabilibus*, Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága, Budimpešta 1886., str. 1-133.

Pannonius, Janus, *Opusculorum pars altera*, Bartholomaeus Wild, Utrecht 1784.

Pannonius, Janus, *Epigrammata/The Epigrams*, Corvina Kiadó, Budimpešta 1985.

Peuerbach, Georg, *Quadratum geometricum praeclarissimi Mathematici Georgii Purbachii*, Joannes Stuchs, Nürnberg 1516.

Piccolomini, Enea Silvio, *De ortu & historia Bohemorum*, U: *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis, qui post adeptum pontificatum Pius eius nominis secundus appellatus est, opera quae extant omnia*, Officina Henricpetrina, Basel 1571., str. 81-144.

Piccolomini, Enea Silvio, *Europa*, U: *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis, qui post adeptum pontificatum Pius eius nominis secundus appellatus est, opera quae extant omnia*, Officina Henricpetrina, Basel 1571., str. 387-472.

Piccolomini, Enea Silvio, *Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*, U: Piccolomini, Enea Silvio, *Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt* i Ammannati Piccolomini, Jacopo, *Commentarii, eiusdemque epistolae*, Officina Aubriana, Frankfurt 1614., str. 1-347.

Piccolomini, Enea Silvio, *Historia rerum Friderici III. imperatoris*, U: Kollár, Adam František (ur.), *Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia*, vol. 2, Johann Thomas Trattner, Beč 1762., str. 1-474.

Piccolomini, Enea Silvio, *De viris illustribus*, Societas Litteraria Stuttgardiensis, Stuttgart 1842.

Pray, György, *Specimen hierarchiae Hungaricae, Pars II: De Archiepiscopatu Colocensi, et eius suffraganeis*, Joannes Michael Landerer, Bratislava i Košice 1779.

Reichling, Dietrich (ur.), *Monumenta Germaniae Paedagogica, Band XII: Das Doctrinale des Alexander de Villa-Dei – Kritisch-exegetische Ausgabe*, A. Hofmann & Comp., Berlin 1893.

Sabbadini, Remigio (ur.), *Epistolario di Guarino Veronese, Vol. I: Testo. Miscellanea di Storia Veneta, Serie Terza, Tomo VIII*, Regia deputazione veneta di storia patria, Venecija 1915.

Sabbadini, Remigio (ur.), *Epistolario di Guarino Veronese, Vol. II: Testo. Miscellanea di Storia Veneta, Serie Terza, Tomo XI*, Regia deputazione veneta di storia patria, Venecija 1916.

Sabbadini, Remigio (ur.), *Epistolario di Guarino Veronese, Vol. III: Commento. Miscellanea di Storia Veneta, Serie Terza, Tomo XIV*, Regia deputazione veneta di storia patria, Venecija 1919.

Smičiklas, Tadija (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. IX. diplomata annorum 1321-1331. continens*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1911.

Smičiklas, Tadija (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. X. diplomata annorum 1332-1342. continens*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1912.

Smičiklas, Tadija i dr. (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. XIII. diplomata annorum 1360-1366. continens*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1915.

Smičiklas, Tadija i dr. (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. XVI. diplomata annorum 1377-1385. continens*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1976.

Smičiklas, Tadija i dr. (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol. XVIII. diplomata annorum 1395-1399. continens*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1990.

Smith, Leonardo (ur.), *Epistolario di Pier Paolo Vergerio. Fonti per la storia d'Italia, Epistolari: Secolo XIV-XV*, Istituto storico italiano per il medio evo, Rim 1934.

Sokołowski, August (ur.), *Codicis epistolaris saeculi decimi quinti pars prior (1384-1444)*, U: Sokołowski, August i Szujski, Józef, *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, vol. I.*

Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, vol. II, Nakładem Akademii umiejętności Krakowskiej, Krakov 1876., str. 1-158.

Tanner, Johannes, *Geschichte derer Helden von Sternen oder deß Geschlechtes von Sternberg*, Carl Johann Hraba, Prag 1732.

Teleki, József (ur.), *Hunyadiak kora Magyarországon, vol. X*, Emich Gusztáv Könyvnyomdája, Budimpešta 1853.

Teleki, József (ur.). 1855. *Hunyadiak kora Magyarországon, vol. XI*, Emich Gusztáv Könyvnyomdája, Budimpešta 1855.

Tertullianus, Quintus Septimus Florens, *Apologeticus*, Cambridge University Press, New York 2012.

Theiner, Augustin (ur.), *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. Vol II, 1352.-1526.*, Typis Vaticanis, Rim 1860.

Thuróczy, János, *Chronica Hungarorum, vol. I.: Textus. Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tomus VII*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1985.

Thuróczy, János, *Chronicle of the Hungarians* (predgovor i komentare napisao Engel, Pál), Indiana University Research Institute for Inner Asian Studies, Bloomington 1991.

Tkalčić, Ivan Krstitelj (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis, vol. II*, Karl Albrecht, Zagreb 1874.

Tkalčić, Ivan Krstitelj (ur.), *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, vol. II: Diplomata (1400-1499)*, C. Albrecht, Zagreb 1894.

Török, János, *Magyarország primásai – Közjogi és történeti vázlat, II. rész: Oklevelek*, Laufer és Stolpnál, Pešta 1859.

Uhlirz, Karl (ur.), *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien, II. Abteilung: Regesten aus dem Archive der Stadt Wien, II. Band: Verzeichnis der Originalurkunden der Städtischen Archives 1412-1457.*, Verlag und Eigenthum des Alterthums-Vereines zu Wien, Beč 1900.

Varjú, Elemér (ur.), *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy család történetéhez, vol I. (1214-1457)*, Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budimpešta 1908.

Veress, Endre (ur.), *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium*, vol. I: *Padova 1264-1864. Fontes rerum Hungaricarum*, vol. II, Stephaneum Nyomda R. T. Nyomása, Budimpešta 1915.

Veress, Endre (ur.), *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium 1221-1864*, vol. III. *Monumenta Hungariae Italica*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1941.

Werbőczy, István, *Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae/ The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary: A Work in Three Parts, the "Tripartitum"*, Charles Schlacks Jr., Idylwild 2006.

Willich, Thomas (ur.), *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440-1493), Heft XII: Die Urkunden und Briefe des Österreichischen Staatsarchivs in Wien, Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Allgemeine Urkundenreihe, Familienurkunden und Abschriftensammlungen (1440-1446)*, Böhlau Verlag, Beč/Weimar/Köln 1999.

Wolkan, Rudolf (ur.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. I. Abteilung: Briefe aus der Laienzeit (1431-1445). I. Band: Privatbriefe. Fontes rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta*, 61. Band, Adolf Holzhausen, Beč 1909.

Wolkan, Rudolf (ur.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. I. Abteilung: Briefe aus der Laienzeit (1431-1445). II. Band: Amtliche Briefe. Fontes Rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta*, 62. Band, Adolf Holzhausen, Beč 1909.

Wolkan, Rudolf (ur.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. II. Abteilung: Briefe als Priester und als Bischof von Triest (1447-1450). Fontes rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta*, 67. Band, Adolf Holzhausen, Beč 1912.

Wolkan, Rudolf (ur.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. III. Abteilung: Briefe als Bischof von Siena. 1. Band: Briefe von seiner Erhebung zum Bischof von Siena bis zum Ausgang des Regensburger Reichtages (23. September 1450 – 1. Juni 1454). Fontes Rerum Austriacarum. 2. Abteilung: Diplomataria et acta*, 68. Band, Adolf Holzhausen, Beč 1918.

Zathey, Jerzy i Reichan, Jerzy (ur.), *Indeks studentów Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1400-1500*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich-Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1974.

Literatura

Áldási, Antal, A magyar országgyűlés követsége V. Lászlóhoz 1452 október havában, *Századok*, vol. 44, 1910., str. 554-562.

Andrić, Stanko, Studenti iz slavonsko-srijemskog međuriječja na zapadnim sveučilištima u srednjem vijeku (1250.-1550.), *Croatica Christiana Periodica*, vol. 20, br. 37, 1996, str. 117-151.

Aschbach, Joseph Ritter von, *Geschichte der Wiener Universität in ersten Jahrhunderte ihres Bestehens*, Verlag der k. k. Universität, Beč 1865.

Babinger, Franz, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*, F. Bruckmann, München 1953.

Backowska, Wanda, Die internationalen Beziehungen der Krakauer Akademie in der Zeit vom 15. bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts, U: Szögi, László i Varga, Júlia (ur.), *Universitas Budensis 1395-1995 – International Conference for the History of Universities on the Occasion of the 600th Anniversary of the Foundation of the University of Buda*, Budimpešta 1997., str. 79-89.

Bak, János M., Janus Pannonius (1434-1472): The Historical Background, U: Pannonius, Janus, *Epigrammata/The Epigrams*, Corvina Kiadó, Budimpešta 1985., str. 29-45.

Balászy, Ferenc, *Heves vármegye története, vol. I*, Az Érseki Lyceum Könyvnyomdája, Eger 1897.

Banfi, Florio, Pier Paolo Vergerio il Vecchio in Ungheria I, *Archivio di Scienze, Lettere ed Arti della Società Italo-Ungherese Mattia Corvino. Supplemento a Corvina Rassegna Italo-Ungherese*, novembre 1939, god. I, sv. II, 1939., str. 17-29.

Banfi, Florio, Pier Paolo Vergerio il Vecchio in Ungheria II-III, *Archivio di Scienze, Lettere ed Arti della Società Italo-Ungherese Mattia Corvino. Supplemento a Corvina Rassegna Italo-Ungherese*, gennaio 1940, god. II, sv. I, 1940., str. 1-30.

Bartl, Július, Vzťah Jána Jiskru a Jána Huňadyho, U: Kaczarová, Iveta (ur.), *Husiti na Slovensku: Zborník referátov z konferencie pro príležitosti 55. výročia bitky pri Lučenci*, Mestský úrad Lučenec/Novohradské múzeum Lučenec, Lučenec 2001., str. 69-78.

Baum, Wilhelm, Albrecht VI. (+ 1463), Erzherzog von Österreich. Skizze einer Biographie (1. Teil), *Der Sülchgau*, vol. 31, 1987., str. 23-45.

Baum, Wilhelm, *Kaiser Sigismund : Hus, Konstanz und Türkenkriege*, Styria, Graz 1993.

Beinhoff, Gisela, *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds (1410-1437)*, Peter Lang, Frankfurt n. M./Berlin/Bern/New York/Pariz/Beč 1995.

Bene, Sándor, Where Paradigms Meet: The Theology of Political Virtues in Andreas Pannonius' Mirrors for Princes, U: Farbaký, Péter i Waldman, Louis A. (ur.), *Italy and Hungary: Humanism and Art in the Early Renaissance. Acts of an International Conference, Florence, Villa I Tatti, June 6-8, 2007*, Villa i Tatti, Firenca 2011., str. 173-217.

Birnbaum, Marianna D, *Janus Pannonius – Poet and Politician*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1981.

Black, Robert, *Humanism and Education in Medieval and Renaissance Italy – Tradition and Innovation in Latin Schools from the Twelfth to the Fifteenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

Boronkai, Iván, Vitéz János diplomáciai működéséhez, *Antik Tanulmányok*, vol. 29, br. 1, 1974., str. 117-128.

Boronkai, Iván, Vitéz János és az ókori klasszikusok, U: Kardos, Tibor i Kovács, Sándor V. (ur.), *Janus Pannonius (Tanulmányok)*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1975., str. 219-233.

Boronkai, Iván, Vitéz János retorikai iskolázottsága, *Irodalomtörténeti közlemények*, vol. 79, br. 2, 1975., str. 129-144.

Boronkai, Iván, Einleitung, U: Boronkai, Iván (ur.), *Iohannes Vitéz de Zredna. Opera quae supersunt. Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tomus III*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1980., str. 9-25.

Boudet, Jean-Patrice i Hayton, Darin, Matthias Corvin, János Vitéz et l'horoscope de fondation de l'universite de Pozsony en 1467, U: Maillard, Jean-François, Monok, István i Nebbiai, Donatella (ur.), *Matthias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l'état moderne*, Országos Széchényi Könyvtár, Budimpešta 2009., str. 205-213.

Bouras-Vallianatos, Petros, Simon of Genoa's 'Clavis Sanationis': a Study of Thirteenth-Century Latin Pharmacological Lexicography, U: Zipser, Barbara (ur.), *Simon of Genoa's Medical Lexicon*, Versita, London 2013., str. 31-47.

Božanić, Snežana i Kisić, Milica, О Ивану Витезу од Средне у делу Rerum Ungaricarum Decades, *Istraživanja*, vol. 23, 2012., str. 217-231.

Bunyitay, Vince, *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig, vol. I: A Váradi püspökök – A püspökség alapításától 1556. évig*, [izdavač nepoznat], Varadin 1883.

Bunyitay, Vince, *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig, vol. II: Káptalanok, monostorok – A püspökség alapításától 1556. évig*, [izdavač nepoznat], Varadin 1883.

Bunyitay, Vince, *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig, vol. III: Egyházak – A püspökség alapításától 1556. évig*, [izdavač nepoznat], Varadin 1883.

Camargo, Martin, *Ars Dictaminis, Ars Dictandi*, Brepols, Turnhout 1991.

Camargo, Martin, "Si dictare velis": Versified *Artes dictandi* and Late Medieval Writing Pedagogy, *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, vol. 14, br. 3, 1996., str. 265-288.

Camargo, Martin, Where's the Brief?: The *Ars Dictaminis* and Reading/Writing Between the Lines, *Disputatio: An International Transdisciplinary Journal of the Late Middle ages, Vol. 1: The Late Medieval Epistle*, 1996., str. 1-19.

Canedo, Lino Gómez, *Un español al servicio de la Santa Sede: Don Juan de Carvajal, cardenal de Sant'Angelo, legado en Alemania y Hungría (1399?-1469)*, Consejo superior de investigaciones científicas, Instituto Jeronimo Zurita, Madrid 1947.

Clark, William, The Pursuit of the Prosopography of Science, U: Porter, Roy (ur.), *The Cambridge History of Science, vol. 4: Eighteenth-Century Science*, Cambridge University Press, Cambridge 2003., str. 211-238.

Csapodi, Csaba, *The Corvinian Library – History and Stock*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta 1973.

Csapodiné Gárdonyi, Klára, *Die Bibliothek des Johannes Vitéz*, Akadémiai kiadó, Budimpešta 1984.

Csapodiné Gárdonyi, Klára, Ime Ivana Viteza, *Scrinia slavonica*, vol. 1, br. 1, 2001., str. 441-448.

Császár, Mihály, *Az Academia Istropolitana – Mátyás király pozsonyi egyeteme*, István Eder, Bratislava 1914.

Dadić, Žarko, Znanstveni i kulturni krug Ivana Viteza u Mađarskoj u 15. stoljeću, U: *Dani Hvarskog kazališta/Hrvatski humanizam – Ianus Pannonius*, Književni krug, Split 1990., str. 183-207.

D'Alessandro, Alessandro, Astrologia, religione e scienza nella cultura medica e filosofica di Galeotto Marzio, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenca 1994., str. 133-177.

Daneloni, Alessandro, Sui rapporti fra Bartolomeo della Fonte, János Vitéz e Péter Garázda, U: Graciotti, Sante i di Francesco, Amedeo (ur.), *L'eredità classica in Italia e Ungheria fra tardo Medioevo e primo Rinascimento*, Il Calamo, Rim 2001., str. 293-309.

Dočkal, Kamilo, Srednjovjekovna naselja oko Streze: prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji, *Starine*, vol. 46, 1956., str. 145-202.

Domokos, György, Letture e biblioteche nel Quattrocento in Ungheria, U: Papo, Adriano i Nemeth Papo, Gizella (ur.), *Convegno Internazionale di Studi „L'Umanesimo Latino in Ungheria“ Istituto Italiano di Cultura, Budapest, 18 aprile 2005*, Fondazione Cassamarca, Treviso 2005., str. 61-75.

Dugački, Vladimir, Medicinski elementi u poeziji Ivana Česmičkog, U: Dadić, Žarko (ur.), *Zbornik radova četvrtog simpozija iz povijesti znanosti – Prirodne znanosti i njihove primjene*

kod Hrvata u srednjem vijeku, Hrvatsko prirodoslovno društvo – Sekcija za povijest znanosti, Zagreb 1983., str. 183-192.

Dvořáková, Daniela, Aspekte der Narrationes der Schenkungsurkunden Sigismunds für Ungarische Adelige, U: Hruza, Karel i Kaar, Alexandra (ur.), *Kaiser Sigismund (1368-1437): Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*, Böhlau Verlag, Beč/Köln/Weimar 2012., str. 235-244.

Einleitung [Autor nepoznat], U: Mühlberger, Kurt i dr. (ur.), *Die Matrikel der Wiener Rechtswissenschaftlichen Fakultät, I. Band: 1402-1442. Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, VI. Reihe: Quellen zur Geschichte der Universität Wien, 3. Abteilung*, Böhlau Verlag/Oldenburg Verlag, Beč/München 2011.

Ekler, Péter, Die *Bibliotheca Corviniana*: Lateinische Übersetzungen griechischer Autoren, U: Maillard, Jean-François, Monok, István i Nebbiai, Donatella (ur.), *Matthias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l'état moderne*, Országos Széchényi Könyvtár, Budimpešta 2009., str. 237-247.

Engel, Johann Christian von, *Geschichte des Ungarischen Reiches und seiner Nebenländer*, vol. 2, Johann Jacob Gebauer, Halle 1798.

Engel, Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457, sv. I*, História/ Magyar tudományos akadémia-Történettudományi Intézete, Budimpešta 1996.

Engel, Pál, *The Realm of St. Stephen*, I. B. Tauris Publishers, London/New York 2001.

Engel, Pál, *Közepkori magyar genealógia. Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, CD-ROM, Arcanum Adatbázis Kft., Budimpešta 2001.

Engel, Pál i Tóth, Norbert C., *Itineraria regum et reginarum = Királyok es kiralynek itinerariumai: (1393 - 1438)*, MTA Történettudományi Intézete, Budimpešta 2005.

Eubel, Konrad, *Hierarchia catholica medii aevi, vol. II (1431-1503)*, Typis Librariae Regensbergianae, Münster 1914.

Faj, Zdravko, O Gazulovoj tablici u Regiomontanusovu djelu „Tabulae directionum...“, U: Dadić, Žarko (ur.), *Zbornik radova četvrtog simpozija iz povijesti znanosti – Prirodne znanosti i njihove primjene kod Hrvata u srednjem vijeku*, Hrvatsko prirodoslovno društvo – Sekcija za povijest znanosti, Zagreb 1983., str. 63-68.

Fedeleš, Tamás, Crkvene veze između Pečuha i Zagreba: Pečuški kanonici u zagrebačkom stolnom kaptolu (1354.-1526.), *Etnografija hrvata u Mađarskoj*, vol. 11, 2004., str. 141-161.

Fedeleš, Tamás, Pécsi kanonokok egyetemplátogatása a későközépkorban (1354-1526), *Magyar egyháztörténeti vázlatok*, vol. 17, br. 1/2, 2005., str. 51-82.

Ferda, Jiří i dr., 111 Years of Radiology in the Heart of Europe: Czech Radiology 1896-2007, *American Journal of Roentgenology*, vol. 190, br. 6., 2008., str. 1462-1465.

Flüeler, Christoph, Teaching Ethics at the University of Vienna: The Making of a Commentary at the Faculty of Arts (A Case Study), U: Bejczy, István P., *Virtue Ethics in the Middle Ages: Commentaries on Aristotle's Nicomachean Ethics, 1200-1500*, Koninklijke Brill, Leiden 2008., str. 277-346.

Fraknói, Vilmos, *Vitéz János esztergomi érsek élete*, Kiadja a Szent-István-Társulat, Budimpešta 1879.

Fraknói, Vilmos, Váradon írt Vitéz-codex, *Magyar könyvszemle*, vol. 4, 1880., str. 244-247.

Fraknói, Vilmos, Vitéz János Livius-codexei, *Magyar könyvszemle*, vol. 1, 1880., str. 9-15.

Fraknói, Vilmos, Zrednai Vitéz János primás származása, *Katholikus szemle*, vol. 2, 1888., str. 569-575.

Fraknói, Vilmos, *Carvajal János bibornok magyarországi követségei 1448–1461*, Magyar tudományos akadémia, Budimpešta 1889.

Fraknói, Vilmos, Anna szász hercegné magyar trónkövetelő 1458-ban, *Századok*, vol. 31, 1897., str. 1-13.

Fraknói, Vilmos, Mátyás király magyar diplomatái: Első közlemény, *Századok*, vol. 32, 1898., str. 1-14.

Fubini, Riccardo, Lorenzo Valla tra il Concilio di Basilea e quello di Firenze, e il processo dell'Inquisizione, U: *Conciliarismo, stati nazionali, inizi dell'umanesimo; Atti del XXV Convegno storico internazionale, Todi, 9-12 ottobre 1988*, Centro italiano di studi sull'alto medioevo, Spoleto 1990., str. 287-319.

Fuchs, Franz, Schlick, Kaspar, U: *Neue deutsche Biographie, Band 23 (Schinzel – Schwarz)*, Duncker & Humblot, Berlin 2007., str. 77-78.

Fügedi, Erik, A XV. századi magyar püspökök, *Történelmi szemle*, vol. 8, br. 4, 1965., str. 477-498.

Fügedi, Erik, A Szentgyörgyi Vincze család, *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, br. 11, 1972., str. 261-270.

Fügedi, Erik, *The Elefánthy: The Hungarian Nobleman and His Kindred*, Central European University Press, Budimpešta 1998.

Gall, Franz, Einleitung, U: Gall, Franz i Santifaller, Leo (ur.), *Die Matrikel der Universität Wien, 1. Band: 1377-1450, Quellen zur Geschichte der Universität Wien, 1. Abteilung*, Verlag Hermann Böhlaus, Graz/Köln 1956., str. X-XXIV.

Garin, Eugenio, *Lo zodiaco della vita – La polemica sull'astrologia dal trecento al cinquecento*, Laterza, Rim/Bari 2007.

Geanakoplos, Deno John, *Greek Scholars in Venice: Studies in the Dissemination of Greek Learning from Byzantium to Western Europe*, Harvard University Press, Cambridge 1962.

Gentile, Sebastiano, Marsilio Ficino e l'Ungheria di Mattia Corvino, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenze 1994., str. 89-110.

Greco, Aulo, Introduzione, U: Bisticci, Vespasiano. *Le Vite*, vol. I, Istituto nazionale di studi sul rinascimento, Firenze 1970., str. I-LXIII.

Grgin, Borislav, *Počeci rasapa – Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Ibis Grafika, Zagreb 2002.

Grmek, Mirko Dražen i Dadić, O astronomu Ginu Gazulu i dubrovačkom traktatu o astrolabu, *Anali historijskog odjela centra za znanstveni rad Jugoslavenske akademije u Dubrovniku*, vol. 13/14, 1976., str. 53-94.

Guenée, Bernard, *Between church and state: the lives of four French prelates in the late Middle Ages*, University of Chicago Press, Chicago 1991.

Gulin, Ante, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli – Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*, Golden Marketing, Zagreb 2001.

Hautala, Svetlana, "As a Matter of Fact, This is Not Difficult to Understand!": The Addresses to the Reader in Greek and Latin Pharmacological Poetry, U: Maire, Brigitte (ur.), *"Greek" and "Roman" in Latin medical texts: studies in cultural change and exchange in ancient medicine*, Brill, Leiden 2014., str. 183-200.

Heinig, Paul-Joachim, *Kaiser Friedrich III. (1440-1493): Hof, Regierung und Politik, vol. 1*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 1997.

Held, Joseph, *Hunyadi: Legend and Reality*, East European Monographs/Columbia University Press, Boulder/New York 1985.

Heymann, Frederick Gotthold, *George of Bohemia – King of Heretics*, Princeton University Press, Princeton 1965.

Horváth, Richard, The Castle of Jajce in the Organization of the Hungarian Border Defence System under Matthias Corvinus , U: Birin, Ante (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.–1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva: Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest/Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb/Sarajevo 2013., str. 89-98.

Housley, Norman, *Crusading and the Ottoman Threat, 1453-1505*, Oxford University Press, Oxford 2012.

Hödl, Günther, *Albrecht II: Königtum, Reichsregierung und Reichsreform 1438-1439*, Böhlau Verlag, Beč/Köln/Graz 1978.

Ivančan, Ljudevit, *Podatci o zagrebačkim kanonicima*. Rukopis. Kaptolski arhiv u Zagrebu, Zagreb 1912-1924.

Jászay, Magda, Venezia e Mattia Corvino, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenze 1994., str. 3-18.

Jefferson, John, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad: The Ottoman-Christian Conflict from 1438-1444*, Koninklijke Brill, Leiden 2012.

Jerković, Marko, *Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću*. Doktorski rad. Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 2011.

Jerković, Marko, Kandidati za prebendu zagrebačkog kaptola u provizijama pape Bonifacija IX. (1389.-1404.), *Croatica christiana periodica*, vol. 37, br. 72, 2013., str. 21-49.

Jordan, Max, *Das Königthum Georg's von Poděbrad*, Breitkopf und Härtel, Leipzig 1861.

Juhász, Koloman, Bischof Albert Hangácsi von Csanád (1457-1466), Humanist, Kirchenfürst und geistlicher Krieger, *Historisches Jahrbuch*, vol. 78, 1959., str. 64-81.

Kaemmerer, Walter, Heimbürg, Gregor, U: *Neue deutsche Biographie, Band 8 (Hartmann-Heske)*, Duncker & Humblot, Berlin 1969., str. 274-275.

Kalous, Antonín, Boskovice urai Mátyás király diplomáciai és politikai szolgálatában, *Századok*, vol. 141, 2007., str. 375–389.

Karač, Zlatko, Srednjovjekovne utvrde, gradine i gradišta na području Đakovštine – rekognosciranje i topografija lokaliteta, U: Karbić, Marija, Kekez, Hrvoje, Novak, Ana i Horvat, Zorislav (ur.): *Ascendere historiam: Zbornik u čast Milana Kruheka*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2014., str. 399-424.

Karbić, Damir, Hrvatski plemićki rod i običajno pravo: Pokušaj analize, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 16, 1999., str. 73-117.

Karbić, Marija, Od hrvatskoga sitnog plemića do ugarskog velikaša i hrvatskog bana: Damjan Horvat od Litve i njegova obitelj, U: Jauk-Pinhak, Milka, Kiss, Csaba Gy. i Nyomárkay, István, *Croato-hungarica – Uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza*, Katedra za hungarologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu/Matica hrvatska, Zagreb 2002., str. 119-125.

Károlyi, János, *Fejér vármegye története, vol. III*, Csitári Kő- és Könyvnyomdája, Székesfehérvár 1899.

Klaić, Nada, *Zadnji knezi Celjski v deželah Sv. krone*, Prese založba, Celje 1991.

Klaić, Vjekoslav, *Krčki knezovi Frankapani, Knjiga prva*, Matica hrvatska, Zagreb 1901.

Klaniczay, Tibor, Das Contubernium des Johannes Vitéz – Die erste ungarische „Akademie“, U: Benda, Kálmán, Bogyay, Thomas von, Glassl, Horst i Lengyel, Zsolt K. (ur.),

Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn – Festschrift für Attila T. Szabó und Zsigmond Jakó, vol. II, Rudolf Trofenik, München 1988, str. 227-244.

Klaniczay, Tibor, La corte di Mattia Corvino e il pensiero accademico, U: Klaniczay, Tibor i Jankovics, Jozsef (ur.), *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe*, Balassi Kiadó, Budimpešta 1994., str. 165-174.

Klaniczay, Tibor, Pojmovi *Hungaria* i *Pannonia* u doba renesanse, *Književna revija*, vol. 38, br. 1-2, 1998., str. 241-249.

Klaužer, Vedran, Croatian-Slovak Connections through the Activities of Blaise Magyar. An Example of Political and Family Connections between Slovak and Croatian Nobility, U: Homza, Martin, Lukačka, Ján i Budak, Neven (ur.), *Slovakia and Croatia, vol I: Slovakia and Croatia – Historical Parallels and Connections (until 1780)*, Odsjek za slovački povijest, Filozofski fakultet Comenius sveučilišta u Bratislavi/Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Bratislava/Zagreb 2013., str. 197-206.

Kovács, Béla, Studensek, magisterek, doctorok, *Archivum – A Heves megyei levéltár közleményei*, vol. 11, 1983., str. 5-41.

Kristóf, Ilona, I modi di acquistare benefici nel capitolo cattedrale di Várad nei secoli XV-XVI, U: Bárány, Attila i Györkös, Attila (ur.), *Matthias and His Legacy – Cultural and Political Encounters between East and West*, A Debreceni Egyetem Történelmi Intézet Kiadványai, Debrecen 2009., str. 301-314.

Kristóf, Ilona, *Egyházi középkelet a késő középkori Váradon (1440–1526)*, Pécsi Történettudományért, Pécs 2014.

Kubinyi, András, A kaposújvári uradalom és a Somogyi megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában – Adatok a XV. századi feudális nagybirtok hatalmi politikájához, *Somogy megye múltjából*, vol. 4, 1973., str. 3-44.

Kubinyi, András, *Matthias Corvinus – Die Regierung eines Königreichs in Ostmitteleuropa 1458-1490*, Tibor Schäfer Verlag, Herne 1999.

Kubinyi, András, Vitéz János és Janus Pannonius politikája Mátyás uralkodása idején, U: Bartók, István, Jankovits, László i Kecskeméti, Gabor (ur.), *Humanista műveltség Pannóniában*, Művészetek háza/Pécsi tudományegyetem, Pécs 2000., str. 7-26.

Kubinyi, András, Vitéz János: a jó humanista és rossz politikus, U: *A magyar történelem vitatott személyiségei, vol. 2*, Kossuth Könyvkiadó, Budimpešta 2003., str. 7-30.

Kubinyi, András, Adatok a Mátyás-kori király kancellária és az 1464. évi kancelláriai reform történetéhez, *Publicationes Universitatis Miskolcensis – Sectio Philosophica*, vol. 9, br. 1, 2004., str. 25-58.

Kubinyi, András, *Matthias Rex*, Balassi Kiadó, Budimpešta 2008.

Kulcsár, Péter, L'unione contro i turchi e l'unità religiosa nell'Ungheria quattrocentesca, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Spiritualità e lettere nella cultura italiana e ungherese del basso medioevo*, Leo S. Olschki, Firenca 1995., str. 319-328.

Kumorovitz, Bernát Lajos, A leleszi konvent oklevéladó működése 1569-ig, *Turul*, br. 26, 1928., str. 1-39.

Kurelac, Miroslav, Kulturna i znanstvena djelatnost Ivana Viteza od Sredne (1405-1472), *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, vol.12, 1983., str. 21-34.

Kurelac, Miroslav, Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije (Ivan Česmički) između anarhije i tiranije, U: *Dani Hvarskog kazališta/Hrvatski humanizam – Ianus Pannonius*, Književni krug, Split 1990., str. 222-246.

Kurelac, Miroslav, Ivan Vitez od Sredne, kanonik kustos zagrebački, nadbiskup ostrogonski i prorektor zagrebačke biskupije u doba kralja Matije Korvina, U: Škvorčević, Antun (ur.), *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994: Zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*, Nadbiskupija zagrebačka, Zagreb 1995., str. 179-188.

Kurelić, Robert, *The Uncrowned Lion: Rank, Status and Identity of the Last Cilli*. Magistarski rad. Department of Medieval Studies, Central European University, Budimpešta 2005.

Kurelić, Robert, Pregled povijesti grofova Celjskih, *Historijski zbornik*, vol. 59, 2006., str. 201-216.

Kurz, Franz, *Oesterreich unter Kaiser Friedrich dem Vierten, vol. I*, Anton Doll, Beč 1812.

Kurz, Franz, *Oesterreich unter Kaiser Friedrich dem Vierten, vol. II*, Anton Doll, Beč 1812.

Langmaier, Konstantin Moritz A, *Erzherzog Albrecht VI. von Österreich (1418–1463) – Ein Fürst im Spannungsfeld von Dynastie, Regionen und Reich*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 2015.

Leff, Gordon, *The Trivium and the Three Philosophies*, U: Ridder-Symoens, Hilde de (ur.), *A History of the University in Europe: Vol. I – Universities in the Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge 1997., str. 307-336.

Lovrenović, Dubravko, *Bitka u Lašvi 1415. godine*, U: Budak, Neven (ur.), *Raukarov zbornik. Zbornik u čast Tomislava Raukara*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu/Odsjek za povijest – FF-press, Zagreb 2005., str. 275-295.

Lukinović, Andrija, *Biskup Benedikt de Zolio (1440-1454)*, U: Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb 1995., str. 189-197.

Lukinović, Andrija, *Biskup Toma de Debrethe (1454-1463)*, U: Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb 1995., str. 198-201.

Lukinović, Andrija, *Biskup Demetrije Čupor (1465-1466)*, U: Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb 1995., str. 202-205.

Lupescu, Radu, Matthias Hunyadi: from the Family Origins to the Threshold of Power, U: Farbaký, Péter, Spekner, Enikő i dr. (ur.), *Matthias Corvinus, the King – Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458-1490. Exhibition Catalogue – Budapest History Museum 19 March 2008-30 June 2008*, Budapest History Museum, Budimpešta, 2008., str. 35-50.

Maček, Pavao i Jurković, Ivan, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetog Duha (od 14. do 17. stoljeća)*, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2009.

Mályusz, Elemér, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387-1437*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta 1990.

Manea-Grgin, Castilia, *Biskup Nikola Modruški o vlaškom knezu Vladu III. Drakuli-Țepeșu te o podrijetlu i jeziku Rumunja*, *Povijesni prilozi*, vol. 28, 2005., str. 107-133.

Marijanović, Stanislav, *Jan Panonije u svom vremenu – Janovo pravo lice*, U: *Dani Hvarskog kazališta/Hrvatski humanizam – Ianus Pannonius*, Književni krug, Split 1990., str. 126-146.

Mariotti, Scevola, La corrispondenza poetica fra Giano Pannonio ed Enea Silvio Piccolomini, U: Kristeller, Paul Oskar i Branca, Vittore (ur.), *Umanesimo e rinascimento. Studi offerti a Paul Oskar Kristeller*, Leo S. Olschki, Firenca 1980., str. 45-56.

Matić, Tomislav, Renesansa u državi Matijaša Korvina u suvremenoj historiografiji, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 44, 2012., str. 223-268.

Matić, Tomislav, Ivan Vitez u djelima Antonija Bonfinija i Ivana Turočkog, U: Jovanović, Kosana i Miljan, Suzana (ur.), *Zbornik radova s prve medievističke znanstvene radionice u Rijeci, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci*, Rijeka 2014., str. 161-171.

Mattingly, Garrett, *Renaissance Diplomacy*, Penguin Books, London 1965.

Mažuranić, Vladimir, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Vol. I: A-O*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1908-1922, pretpisak: Informator, Zagreb 1975.

Monfasani, John, George Gemistos Pletho and the West: Greek Emigrés, Latin Scholasticism, and Renaissance Humanism, U: Brownlee, Marina S. i Gondicas, Dimitri H. (ur.), *Renaissance Encounters – Greek East and Latin West*, Brill, Leiden/Boston 2013., str. 19-34.

Müller, Rainer A., Humanismus und Universität im östlichen Mitteleuropa, U: Eberhard, Winfried i Strnad, Alfred A. (ur.), *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 1996., str. 245-272.

Nagy, Zoltán, Ricerche cosmologiche nella corte umanistica di Giovanni Vitéz, U: Klaniczay, Tibor (ur.), *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del rinascimento*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta 1975., 65-93.

Nehring, Karl, *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich: Zum Hunyadisch – Habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, Oldenbourg Verlag, München 1975.

Nemes, Gábor, Salánki Ágoston. A királynéi kancelláriától a győri püspöki székhöz, *Levéltári Közlemények*, vol. 80, 2009., str. 3-30.

Nemet, Dražen, Prikaz Janusa Pannoniusa u djelu Antonija Bonfinija *Rerum Ungaricarum Decades*, *Podravina*, vol. 9, br. 18, 2010., str. 45-58.

Neralić, Jadranka, Udio Hrvata u papinskoj diplomaciji, U: Andrlić, Mario i Valentić, Marko (ur.), *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija. Zbornik Diplomatske akademije*, vol. 4, br. 2, 1999., str. 89-118.

Neralić, Jadranka, *Put do crkvene nadarbine: Rimska kurija i Dalmacija u 15. stoljeću*, Književni krug, Split 2007.

Neralić, Jadranka, „...tibi, qui ut asseris, de nobili genere ex utroque parente procreatus existis, auctoritate presentium indulgemus...“: Plemstvo i crkvena karijera u papinskim dokumentima 15. stoljeća, U: Miljan, Suzana i Jerković, Marko (ur.), *Izabrane teme iz hrvatske povijesti – Zbornik radova sa znanstvenih kolokvija Dies historiae 2004.-2006.*, Društvo studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“, Zagreb 2007., str. 155-182.

Nikolić Jakus, Zrinka, Obitelj Čupor Moslavački, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, vol. 4, 2011., str. 269-300.

North, John, *The Quadrivium*, U: Ridder-Symoens, Hilde de (ur.), *A History of the University in Europe: Vol. I – Universities in the Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge 1997., str. 337-360.

Olesnicki, Aleksije Akimovič, Mihajlo Szilágyi i srbska despotija, *Rad hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 276, 1943., str. 1-183.

Ortalli, Gherardo, *Scuole, maestri e istruzione di base tra Medioevo e Rinascimento: il caso veneziano*, N. Pozza, Vincenza 1993.

Oslanský, František, Portrét Jána Jiskru z Brandýsa, U: Kaczarová, Iveta (ur.), *Husiti na Slovensku: Zborník referátov z konferencie pro príležitosti 55. výročia bitky pri Lučenci*, Mestský úrad Lučenec/Novohradské múzeum Lučenec, Lučenec 2001., str. 79-88.

Pajorin, Klára, L'Educazione umanistica e Mattia Corvino, U: Klaniczay, Tibor i Jankovics, Jozsef (ur.), *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe*, Balassi Kiadó, Budimpešta 1994., str. 185-192.

Pajorin, Klára, Alcuni rapporti personali di Pier Paolo Vergerio in Ungheria, U: Papo, Adriano i Nemeth Papo, Gizella (ur.), *Convegno Internazionale di Studi „L'Umanesimo Latino in Ungheria“ Istituto Italiano di Cultura, Budapest, 18 aprile 2005*, Fondazione Cassamarca, Treviso 2005., str. 45-52.

Pajorin, Klára, La cultura di János Vitéz, *Camoenae Hungaricae* vol. 2, 2005., str. 13-22.

Pajorin, Klára, Antiturcica negli anni quaranta del '400: Le epistole di Francesco Filelfo, di Poggio Bracciolini e di János Vitéz, *Camoenae Hungaricae* vol. 3, 2006., str. 17-28.

Pajorin, Klára, I primordi della letteratura antiturca in Ungheria e Pio II, U: Secchi Tarugi, Luisa (ur.), *Pio II Umanista Europeo. Atti del XVII Convegno Internazionale (Chianciano-Pienza 18-21 luglio 2005)*, Franco Cesati, Firenze 2007., str. 815-827.

Pajorin, Klára, The First Humanists at Matthias Corvinus' Court, the Early Inspirers of Flaunting Wealth and Power, U: Farbaky, Péter, Spekner, Enikő i dr. (ur.), *Matthias Corvinus, the King – Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458-1490. Exhibition Catalogue – Budapest History Museum 19 March 2008-30 June 2008*, Budapest History Museum, Budimpešta, 2008., str. 139-146.

Pajorin, Klára, The Crusades and Early Humanism in Hungary, U: Kovács, Péter i Szovák, Kornél (ur.), *Infima Aetas Pannonica: Studies in Late Medieval Hungarian History*, Corvina, Budimpešta 2009., str. 237-249.

Pajorin, Klára, L'Influsso del concilio di Basilea sull'umanesimo in Ungheria. I primi contatti degli Ungheresi con gli umanisti Greci, U: Farbaky, Péter i Waldman, Louis A. (ur.), *Italy and Hungary: Humanism and Art in the Early Renaissance. Acts of an International Conference, Florence, Villa I Tatti, June 6-8, 2007*, Villa i Tatti, Firenze, str. 97-126.

Pajorin, Klára, Vitéz János vezetéknévéről, U: Ritoók Zsigmondné Szalay, Ágnes (ur.), *Rebakucs*, Balassi Kiadó, Budimpešta 2011., str. 18-19.

Palacký, František, *Geschichte von Böhmen, Band V: Das Zeitalter der Jagelloniden, Abteilung I: K. Wladislaw II von 1471 bis 1500*, Friedrich Tempsky, Prag 1865.

Pálosfalvi, Tamas, Cilleiek és Tallóciak: küzdelem Szlavóniáért (1440–1448), *Századok*, br. 134, 2000., str. 45–98.

Pálosfalvi, Tamas, Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon, *Századok*, vol. 135, 2001., str. 429-472.

Pálosfalvi, Tamas, Slavonski banovi u 15. stoljeću, U: Kruhek, Milan (ur.), *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2004., str. 45-50.

Pálosfalvi, Tamas, *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400-1526*. Doktorski rad. Department of Medieval Studies, Central European University, Budimpešta 2012.

Pálosfalvi, Tamas, The Political Background in Hungary of the Campaign of Jajce in 1463 , U: Birin, Ante (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.–1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva: Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest/Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb/Sarajevo 2013, str. 79-88.

Pálosfalvi, Tamas, Vitézek és Garázdák. A szlavóniai humanisták származásának kérdéséhez, *Turul*, vol. 86, br. 1, 2013., str. 1-16.

Paparelli, Gioacchino, *Enea Silvio Piccolomini. L'Umanesimo sul soglio di Pietro*, Longo, Ravenna 1978.

Papo, Adriano, L'Umanesimo in Ungheria: il periodo degli esordi, U: Papo, Adriano i Nemeth Papo, Gizella (ur.), *Convegno Internazionale di Studi „L'Umanesimo Latino in Ungheria“ Istituto Italiano di Cultura, Budapest, 18 aprile 2005*, Fondazione Cassamarca, Treviso 2005., str. 21-44.

Paro, Josip i Perić, Olga, *Uspon mirnog čovjeka – Ivan Vitez*, Globus, Zagreb 1979.

Pavleš, Ranko, Srednjovjekovni posjedi na području Poljane, Đurđica i Treme kod Križevaca, *Cris*, vol. 9, br. 1, 2007., str. 26-35.

Pennrich, Alfred, *Die Urkundenfälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick nebst Beiträgen zu seinem Leben*, Friedrich Andreas Perthes, Gotha 1901.

Perić, Olga, Zbirka pisama Ivana Viteza od Sredne, *Živa antika*, vol. 29, 1979., str. 99-111.

Perić, Olga, Tragom Ivana Česmičkog u pismima Ivana Viteza od Sredne, U: *Dani Hvarskog kazališta/Hrvatski humanizam – Ianus Pannonius*, Književni krug, Split 1990., str.156-164.

Perić, Olga, *Res privatae* dans la correspondance de Iohannes Vitéz de Sredna et Janus Pannonius, *Camoenae Hungaricae* vol. 2, 2005., str. 23-32.

Petrić, Hrvoje, Prilog poznavanju intelektualnih gibanja u srednjovjekovnoj Slavoniji kroz veze s europskim sveučilištima s posebnim osvrtom na Križevce i okolicu, *Cris*, god. IV, br. 1, 2002, str. 26-32.

Petrić, Hrvoje, Was Janus Pannonius (1434 - 1472) actually born in Komarnica, Podravina?, *Podravina*, vol. 1, br. 1, 2002., str. 75-82.

Petrić, Hrvoje, Studenti na zapadnim sveučilištima kao pokazatelj mobilnosti stanovništva zapadnog dijela srednjovjekovne Slavonije (Na primjeru koprivničke Podravine do kraja 16. stoljeća), *Podravina*, vol. 2, br. 4, 2003., str. 151-199.

Pisk, Silvija, *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. do 1400.* Magistarski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2006.

Pisk, Silvija, *Pavlini samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti.* Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2011.

Pisk, Silvija, Prilog povijesti srednjovjekovnih pavlinskih samostana: prava i povlastice samostana Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora), *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 43, br. 1, 2011., str. 149-185.

Pongrácz, Lajos, Vespasiano da Bisticci e i suoi clienti ungheresi, *Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria di Roma*, vol. 17, br. 27, 1939., str. 5-23.

Prokopp, Maria, Az egyetemszervező Vitéz János esztergomi érsek , U: Erdei, Gyöngyi i Nagy, Balázs (ur.), *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*, Budapesti Történeti Múzeum , Budimpešta 2004., str. 262-268.

Prokopp, Maria, Johannes Vitéz, arcivescovo di Esztergom e Leon Battista Alberti, U: Nuzzo, Armando i Somogyi, Judit W. (ur.), *In Memoriam Hajnóczy Gábor*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem – Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba 2008., str. 221-228.

Prokopp, Mária, The Scholarship of Johannes Vitéz of Zredna (1408-1472), Primate of Hungary and Royal Chancellor, U: Varga, Livia i dr. (ur.), *Bonum ut pulchrum: Essays in Art History in Honour of Ernő Marosi on His Seventieth Birthday*, Argumentum Publishing House, Budimpešta 2010., str. 347-358.

Rady, Martyn, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Palgrave, in association with School of Slavonic and East European Studies, University College London, Basingstoke/New York 2000.

Rainer, Pál, Vetési Albert Veszprémi püspök, *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleménye*, vol. 18, 1986., str. 227-233.

Rashdall, Hastings, *The Universities of Europe in the Middle Ages, Vol. II, Part I: Italy-Spain-France-Germany-Scotland etc.* Clarendon Press, Oxford 1895.

Razum, Stjepan, *Osvaldo Thuz de Szentlaszlo vescovo di Zagabria 1466-1499*. Doktorski rad. Facoltà di storia ecclesiastica, Pontificia Università Gregoriana, Rim 1995.

Rees, Valery, Marsilio Ficino and the Rise of Philosophic Interests in Buda, U: Farbaký, Péter i Waldman, Louis A. (ur.), *Italy and Hungary: Humanism and Art in the Early Renaissance. Acts of an International Conference, Florence, Villa I Tatti, June 6-8, 2007*, Villa i Tatti, Firenca 2011., str. 127-151.

Reumont, Alfredo, Commentario dei tre prelati ungheresi menzionati da Vespasiano da Bisticci, *Archivio Storico Italiano*, Serie Terza, vol. 20, 1874., str. 295-314.

Ritoókné Szalay, Ágnes, Peregrinazioni erudite nel regno di Mattia Corvino, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenca 1994., str. 61-70.

Ritoókné Szalay, Ágnes, Der Humanismus in Ungarn zur Zeit von Matthias Corvinus, U: Eberhard, Winfried i Strnad, Alfred A. (ur.), *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation*, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 1996., str. 157-171.

Ritoókné Szalay, Ágnes, Ferrara und die ungarischen Humanisten, U: Szögi, László i Varga, Júlia (ur.), *Universitas Budensis 1395-1995 – International Conference for the History of Universities on the Occasion of the 600th Anniversary of the Foundation of the University of Buda*, Budimpešta 1997., str. 151-156.

Ritoókné Szalay, Ágnes, *Nympha super ripam Danubii: tanulmányok a XV-XVI. századi magyarországi művelődés köréből*, Balassi Kiadó, Budimpešta 2002.

Romhány, Beatrix, The Role of the Cistercians in Medieval Hungary: Political Activity or Internal Colonization?, *Annual of Medieval Studies at the CEU, 1993-94*, 1995., str. 180-204.

Romhány, Beatrix, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*, Katalógus, Pytheas, Budimpešta 2000.

Rosińska, Grażyna, Krakowska szkoła astronomiczna przed Kopernikiem : zainteresowania techniczne Marcina Króla z Żurawicy i znajomość instrumentów astronomicznych w XV wieku, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, vol. 18, br. 2, 1973., str. 463-483.

Schwinges, Rainer Christoph, Admission, U: Ridder-Symoens, Hilde de (ur.), *A History of the University in Europe: Vol. I – Universities in the Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge 1997., str. 171-194.

Segel, Harold B, *Renaissance Culture in Poland: The Rise of Humanism, 1470-1543*, Cornell University Press, Ithaca/London 1989.

Shank, Michael H., Academic Consulting in Fifteenth-Century Vienna: The Case of Astrology, U: Sylla, Edith i McVaugh, Michael (ur.), *Texts and Contexts in Ancient and Medieval Science – Studies on the Occasion of John. E. Murdoch's Seventieth Birthday*, Brill, Leiden/New York/Köln 1997., str. 245-270.

Stieber, Joachim W., *Pope Eugenius IV, the Council of Basel and the Secular and Ecclesiastical Authorities in the Empire: The Conflict over Supreme Authority and Power in the Church*, Brill, Leiden 1978.

Stump, Phillip H., *The Reforms of the Council of Constance (1414 - 1418)*, Brill, Leiden 1994.

Solymosi, László, König Matthias Corvinus und der Ungarische hohe Klerus, U: Bárány, Attila i Györkös, Attila (ur.), *Matthias and His Legacy – Cultural and Political Encounters between East and West*, A Debreceni Egyetem Történelmi Intézet Kiadványai, Debrecen 2009., str. 283-300.

Stacey, Peter, *Roman Monarchy and the Renaissance Prince*, Cambridge University Press, New York 2007.

Szakály, Ferenc, Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365-1526), *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. XXXIII, 1979., str. 65-111.

Szakály, Ferenc, Vitéz János, a politikus és államférfi (Pályavázlat – kérdőjelekkel), *Vitéz János Emlékkönyv – Esztergom évlapjai/Annales Strigonienses*, 1990., str. 9-38.

Székely, György, Universitätskanzler im Ungarn des 14-15. Jahrhunderts , U: Szögi, László i Varga, Júlia (ur.), *Universitas Budensis 1395-1995 – International Conference for the History*

of Universities on the Occasion of the 600th Anniversary of the Foundation of the University of Buda, Budimpešta 1997., str. 35-50.

Špoljarić, Luka, Nikola Modruški avant la lettre: Društveno podrijetlo, akademski put i počeci crkvene karijere (uz prilog o slučaju živog mrtvaca u Senju), *Povijesni prilozi*, vol. 46, 2014., str. 69-94.

Špoljarić, Luka, Politika, patronat i intelektualna kultura na ugarskom dvoru u prvim godinama vladavine Matije Korvina: Nikola Modruški i Petrova lađica (Studija, kritičko izdanje i prijevod), *Građa za povijest književnosti hrvatske*, vol. 38, 2015., str. 1-81.

Teke, Szuzsanna, Rapporti diplomatici tra Mattia Corvino e gli stati italiani, U: Graciotti, Sante i Vasoli, Cesare (ur.), *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, Leo S. Olschki, Firenca 1994., str. 19-36.

Teleki, József, *Hunyadiak kora Magyarországon*, vol. III, Emich Gusztáv Könyvnyomdája, Budimpešta 1853.

Teleki, József, *Hunyadiak kora Magyarországon*, vol. IV, Emich Gusztáv Könyvnyomdája, Budimpešta 1854.

Tewes, Götz-Rüdiger, Kirchliche Ideale und nationale Realitäten. Zur Rezeption der Basler Konzilsdekrete in vergleichender europäischer Perspektive", *Vorträge und Forschungen*, vol. 67, 2007., str. 337-370.

Trška, Tanja, Ivan Vitez od Sredne i Jan Panonije iz perspektive talijanskog humanizma: Vespasiano da Bisticci i Ischiavi, U: Šicel, Miroslav i Kaštela, Slobodan (ur.), *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009: Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine u Varaždinu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu/Grad Varaždin/Varaždinska županija, Zagreb/Varaždin 2009., str. 609-618.

Urbánek, Rudolf, *Konec Ladislava Pohrobka*, Česká akademie věd a umění, Prag 1924.

Vagner, József, *Adalékok a Nyitrai székes-káptalan történetéhez*, István Huszár, Nitra 1896.

Walsh, Katherine J., Von Italien nach Krakau und zurück: Der Wandel von Mathematik und Astronomie in vorkopernikanischer Zeit, U: Eberhard, Winfried i Strnad, Alfred A. (ur.),

Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation, Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Beč 1996., str. 273-300.

Weijers, Olga. Les règles d'examen dans les universités médiévales, U: Hoenen, Maarten J.F.M., Sscneider, Jakob Hans Josef i Wieland, Georg (ur.), *Philosophy and learning: Universities in the Middle Ages*, Brill, Leiden 1995., str. 201-223.

Zinner, Ernst, *Regiomontanus: His Life and Work*, Elsevier Science Publishers, Amsterdam/New York/Oxford/Tokyo 1990.

Zsupán, Edina, János Vitéz's Book of Letters. Prologue, U: Földesi, Ferenc i dr. (ur.), *A Star in the Raven's Shadow: János Vitéz and the Beginnings of Humanism in Hungary, Exhibition Organised by the National Széchényi Library, 14th March - 15th June 2008*, National Széchényi Library, Budimpešta 2008., str. 117-139.

11. PRILOZI

11.1. Prilog A: Isprave o obitelji Srednjanskih

1

25. siječnja 1400., Križevci.

Podban i križevački župan Ivan sin Antunov i plemićki suci Križevačke županije bilježe da je pred njima Juraj sin Stjepanov od Sredne prosvjedovao protiv zadiranja u prava koja on i Filip, Petar i Dionizije, sinovi Geleta od Sredne, polažu na posjed Dragyn.

Nos magister Iohannes filius Anthonii vicebanus et comes Crisiensis, ac iudices nobilium eiusdem comitatus, memorie commendamus per presentes quod Georgius filius Stephani de Zredna ad nostram veniendo presenciam sua, ac Philipi, Petri et Dyonisii filiorum Gele de eadem, in personis, Valentinum et Philipum filios Iohannis filii Nabrad et Iohannem filium Georgii filii dicti Iohannis de Geredech, facie ad faciem coram nobis repertos, ob amissione consensi et quavis alienacione cuiusdem possessionis que olim condam Dragyn prefuisset, in districtu Gresenche constitutis, inquantum eadem ipsos de iure tangere dinosceretur, item magistros Ladislaum et filios Petri dicti Castelan de Zentlilek ac Nicolaum filium eiusdem Ladislai, necnon Georgium filium Perhon de Chapanch, similiterque coram nobis adherentes, et alios quoslibet absentes, ab occupacione et detentione eiusdem possessionis, vel se quolibetmodo in eandem intromissione, inquantum ipsis de iure pertinere deberet, factis vel faciendis, prohibuit coram nobis, testimonio presentium mediante. Datum Crisii, die dominico proximo post festum beatorum Fabiani et Sebastiani martyrum, anno domini millesimo cccmo.

(MOL DL 35303)

23. ožujka 1403., na bojnom pohodu u Češku, kod utvrde Skalicz (Skalica).

Kralj Sigismund kao nagradu za vojnu službu daruje Dioniziju sinu Geletovom od Tekovca, a po njemu i Filipu i Petru, sinovima Geletovim, posjed Rogoznu, koji je zbog toga izuzeo iz teritorija utvrde i grada Velike.

Commissio propria domini regis. Nos Sigismundus dei gratia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc., marchioque Brandenburgensis etc., Sacri Romani Imperii generalis vicarius et regni Bohemie gubernator, memorie commendamus signanificantes tenore presencium quibus expedit universis, quod nos consideratis fidelitatibus et fidelium obsequiorum gratis meritis et acceptis complacenciis, fidelis nostri dilecti Dyonisii filii Geleth de Tekowch, quibus ipse sub diversitate locorum et temporum signanter in proxima exercituali expeditione nostra in regno Bohemie habita culmini nostro multipliciter complacere studuit, et ad ulteriora nostra servitia nititur fervencius anhelare, horum itaque intuitu, quandam possessionem nostram regalem Rogozna vocatam, in comitatu Crisiensi habitam, ad castellum et opidum Vellike nuncupatum et appellatum pertinentem, ab ipsa opido seu castello separantes et sequestrantes, simulcum omnibus fructibus, proventibus et pertinenciis suis universis, quibuscumque nominibus vocitatis, sub suis veris metis et antiquis quibus per nos et alios suos possessores habita extitit et possessa, ac omni eo iure quo nostre incumbit collacioni, prefato Dionisio et per ipsum Philippo et Petro filiis predicti Geleth ipsorumque heredibus heredumque suorum successoribus et posteritatibus dedimus, donavimus et contulimus, ymmo damus, donamus et conferimus habendum et occupative tamdiu tenendum et possidendum, quousque sibi aliquam aliam possessionem aut alias possessiones dandum duxerimus et conferendum, promittentes ipsos usque ipsius prefixum modo premissis in dicta possessione pacificos conservare harum nostrarum testimonio litterarum. Datum in descensu nostro campestri in Bohemia, iuxta castrum Skalicz, feria sexta proxima ante festum Anunciacionis beate Marie virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo tercio.

(MOL DL 34667)

7. travnja 1404., Požun.

Kralj Sigismund naređuje banovima Dalmacije, Hrvatske i Slavonije da odmah predaju Dioniziju sinu Geleta posjed Rogozno, koji mu je kralj već darovao, ali su mu ga banovi odbili predati.

Sigismundus dei gratia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie ac marchioque Brand(enburgensis) etc. ac Sacri Romani Imperii vicarius generalis et regni Bohemie gubernator, fidelibus suis magnificis viris Ladislao Fanch de Gordowa et Paulo de Ezdege, Dalmacie et Croacie predictorum Sclavonieque regnorum banis, vel vicebanis eiusdem, salutem et gratiam. Dicit nobis fidelis noster Dyonisius filius Gelye, quod vos possessionem Rogoznow vocatam in comitatu Crisiensi locatam, sibi per nos, mediantibus aliis litteris nostris tamdiu (*gore*: tenendi) quousque sibi de alia vel aliis possessionibus providerimus, donatam legitimeque statutam, sibi hucusque remittere et resignare recusassetis et recusaretis de presenti in suum preiudicium multum ingens. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus quatenus habita presencium noticia rebusque sic se habentibus, non expectato superinde ulteriori nostro mandato, ipsam possessionem Rogozno vocatam annotato Dyonisio aut ipsius homini harum ostensori libere ac pacifice remittere et resignare, aut remitti et resignari facere debeatis, dissimulacione sine omni et aliud non facturi, presentes vero perlectas si secus feceritis reddite presentanti. Datum Posonii, feria septa proxima post octavas festi Passce domini anno eiusdem millesimo quadringentesimo quarto.

(MOL DL 35321)

16. svibnja 1404., Čazma.

Čazmanski kaptol javlja banovima Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Pavlu de Ezdege i Pavlu de Peech da su izvršili zapovjed kralja Sigismunda i zajedno s njegovim čovjekom uveli Dionizija sina Geletovog od Tekovca, i Filipa i Petra, sinove Geleta, u posjed Rogozno.

Magnificis viris dominis Paulo de Ezdege ac altero Paulo dicto de Peech regnorum Sclavonie, Dalmacie et Croacie banis, amicis ipsorum honorandis, Capitulum Chasmensis ecclesie

amiciciam paratam cum honore. Noverit vestra amicicia nos litteras serenissimi et incliti principis, domini Sigismundi, dei gracia incliti regis Hungarie etc. ac mar chionis Brand(enburgensis) etc., domini nostri graciosi, suo secreto sigillo novo consignatas, obediencia qua decuit recepissee, hunc tenorem continentis: Sigismundus dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc., marchioque Brand(enburgensis) etc., ac Sacri Romani Imperii vicarius generalis et regni Bohemie gubernator fidelibus suis Capitulo ecclesie Chasmensis salutem et grariam. Cum nos quadam possessionem nostram Rogozna vocatam, in comitatu Crisiensi habitam, ad castellumque et oppidum nostrum Velike nuncupatum pertinentem, ab ipso castello separantes Dyonisio filio Gele de Tekouch et per ipsum Philipo et Petro filiis eiusdem, tamdiu per ipsum possidendum quousque sibi de alia vel de aliis possessionibus providemus, per alias litteras nostras exinde confectas duxerimus conferendum conservandumque sibi infra tempus premissum legitime statui velimus, fidelitati igitur vestre firmiter precipiendo mandamus vestrum mittatis hominem protestimonio fidedignum, quo presente Georgius filius Stephani de Zrednamellekÿ, vel Thomas litteratus de Oreouch, aut Paulus de Tekouch, sive Ladislaus filius Petres de Pukur, aliis absentibus, homo noster, ad faciem prefate possessionis Rogozna vocate, vicinis et conmetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo statuati ipsam prefatis Dionisio, Philipo et Petro premissio iure sibi incumbenti possidendum, si non fuerit contradictum, contradictores vero, si qui fuerint, citet ipsos contra anotatos Dyonisium, Philipum et Petrum in presencia regni incliti Sclavonie banorum in sedem Crisiensem ad terminum competentem, rationem contradiccionis eorumdem reddituri, ac tandem ipsius possessionarie statucionis seriem cum nominibus contradictorum et citatorum, si qui fuerint, terminoque assignato eisdem banis more solito rescribatis. Datum Posonii feria quinta proxima post octavas festi Passche domini, anno eiusdem millesimo cccmo quarto. Nos igitur mandatis ipsius regie maiestatis semper obedire cupientes, ut tenemur, unacum prefato Thoma litterato de Oreouch homine regio magistrum Nicolaum de Velike, socium et concanonicum nostrum ad premissa peragenda protestimonio duximus destinandum. Qui demum ad nos exinde reversi nobis concorditer retulerunt ut ipsi feria tertia proxima ante festum Penthecostes nunc venturi et aliis duobus diebus ad id aptis et sufficientibus ad faciem prefate possessionis Rogozna vocate, vicinis et conmetaneis eiusdem universis in ibi legitime convocatis et presentibus accessissent ipsamque possessionem Rogozna vocatam prelibatis Dyonisio, Philipo et Petro iure ipsis incumbenti statuissent possidendum tribus diebus continuis in facie eiusdem permanendo, nemine autem contradictore in ibi penitus apparente. In cuius rei memoriam stabilitatemque

perpetuam, presentibus sigillum nostrum duximus appendendum. Datum quinto die statucionis prenotate, anno domini supradicto.

(MOL DL 34668)

5

5. lipnja 1404., na bojnem pohodu, kod utvrde Izdench (Veliki Zdenci).

Banovi Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Pavao de Ezdege i Pavao de Pech naređuju kastelanim Velike da prestanu zlostavljati podanike Dionizija, Filipa i Petra od Sredne na posjedu Rogozno.

Uterque Paulus de Ezdege et de Pech regnorum Dalmacie Croacie ac Sclavonie bani sincere nobis dileccis Philippo, Iohanni Chak et Iakus dicto Mori, castellanis de Velike ac vices ipsorum gerentibus, nunc per nos constitutis et in futurum constituendis dileccionem cum salute. Refert nobis Dionisius filius Gele de Zrednamelleke, quod vos populos et iobagiones suos, ac Philippi et Petri fratrum suorum, in possessione ipsorum Rogozno vocata, per regia maiestate ipsis collata, commorantes, iudicio vestro astare (*precrano*: faceretis), et ipsis diversas iniurias inferri faceretis, unde volumus et vestre dileccioni presentibus firmissime mandamus, quotenus dictos iobagiones suos et fratrum suorum predictorum ratione astacionis iudicii, conduccione domorum, ymmo in nullo inquietare, molestare et perturbare presumptis, nec sitis ausi modo aliquali. Quin nichil circa possessionem nobilium agere et facere habetis. Factum vestrum in hac parte in nullo intrmitteretis, secus pro nostra dileccione non facturi. Presentes perlectas semper reddi iubemus presentanti. Datum in campestri nostro descensu exercituali prope Izdench, octo die festi Corporis Christi, anno eiusdem millesimo quadringentesimo quarto.

(MOL DL 35323)

23. studenog 1405., Zengyurgh.

Kralj Sigismund upozorava kastelane Velike da prestanu nanositi štete posjedu Rogozna, koji je dodijelio Dioniziju sinu Geleta od Sredne i njegovoj polubraći Petru i Filipu, i prijetiti da će pripojiti taj posjed teritoriju utvrde Velike.

Sigismundus dei gratia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc., marchioque Brand(enburgensis) etc., Sacri Romani Imperii vicarius generalis et regni Bohemie gubernator, fidelibus suis Nelepech de Ramechech ac castellanis officialibus vicesque gerentibus eiusdem in Velyke nunc constitutis et in futurum constituendis, salutem et gratiam. Dicit nobis Dyonisius filius Gyeleth de Zrednamelleke, sua ac Petri et Philippi fratrum suorum uterinorum in personis, quomodo vos ipsum et dictos fratres suos ac ad eos pertinentes in iuribus possessionis eorum Rogozna vocate in tenutis dicte Velyke existentis, qua nos nuper pro fidelibus ipsorum serviciis ipsis dedissemus et perpetuassemus, multum impediretis et impedire ac molestare faceretis, ipsamque possessionem Rogozna cum suis utilitatibus castello de predicta Velike adiungere et anectere intenti, silvas eiusdem possessionis succidendo, terras arabiles perarare faciendo, iobagionesque ipsorum spoliando et alia multa et indicibilia mala perpetrando, minusiuste et indebite in preiudicium ipsorum valde magnum, super que fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, aliud habere nolentes quotenus prefatos Dyonisium, Petrum et Philippum ac ad eosdem pertinentes in dicta possessione Rogozna et in suis iuribus quoquomodo impedire et molestare, seu impedire et molestare facere ac eandem possessionem Rogozna vel ipsius aliquas utilitates predicto castello de Velyke adiungere seu anectere debeat, et aliud pro nostra gracia facere non ausuri. Datum in Zengyurgh, feria secunda videlicet in festo beati Clementis pape, anno domini millesimo quadringentesimo quinto.

(MOL DL 34669)

2. kolovoz 1406., Križevci.

Križevački župan Nikola sin Ladislava de Palatha i plemićki suci Križevačke županije bilježe da je kastelan Velike Nikola sin Cestadina nasilno zaposjeo neke kmetovske kuće koje su pripadale Dioniziju sinu Geletovom, ali da ih je nakon njihove opomene vratio.

Nos magister Nicolaus filius Ladislai de Palatha comes Crisiensis ac iudices nobilium eiusdem comitatus memorie commendamus quod cum nos, ad instantem petitionem Dionisii filii Geleth de Rogozna, Stephanum filium Dominici de genere Vayk, unum ex nobis iudicibus nobilium, ad infrascriptas inquisitionem et amonicionem faciendam legitime destinasset, qui demum ad nos exinde reversus nobis retulit eomodo: quod ipse ab omnibus quibus decuisset et licuisset palam et occulte diligenter inquirendo, talem de infrascriptis scivisset veritatem: quod Nelepech filius Cestadini, castellanus de Velike, pridem, videlicet feria tertia proxima ante festum beati Iacobi apostoli nunc preteriti, quedam loca domorum, alio nomine kucha dictarum, iobagionum anotati Dionisii in silva fluvii Zave habita, Churnschina vocata, potencialiter occupasset. Qua inquisitione facta, idem iudex nobilium iuxta vim, formam et vigorem prefati novi decreti, per regiam maiestatem facti, ad prefatum Nelepech accedendo, accedendo eidem dixisset et conmisisset ut ipse prescripta loca domorum, vulgo kucha dictarum, eidem Dionisio remittere et resignare curavisset. Prefatus quoque Nelepech eadem loca prescriptarum domorum eidem remisisset et resignasset. Prefatus vero iudex nobilium eundem Dionisium in dominium earundem introduxisset et restatuisset, harum nostrarum testimonio litterarum. Datum Crisii, feria secunda proxima post octavas predicti festi beati Iacobi apostoli, anno domini millesimo quadringentesimo sexto.

(MOL DL 35335)

9. studenog 1407., Pakrac.

Kraljevski sakupljači marturine bilježe da su Filip, Petar i Dionizije, sinovi Geleta od Sredne, podmirili bansku zalazninu za posjed Rogozna.

Nos magister Iacobus Gallicus de Verbouna et Iohannes filius Stephani de Zabachyna necnon Thomas vicarius de Mikethinch, exactores marturinarum serenissimi principis et domini, domini Sigismundi incliti regis Hungarie etc., damus pro memoria quod Philippus et Petrus ac Dyonisius filii Gele de Zrednamelleke de possessione ipsorum Rogozna vocata pro descensu bani solverunt nobis 7 denarum, super quibus eosdem commisimus expeditos. Datum in Puker, feria quarta proxima ante festum beati Martini confessori, anno domini millesimo cccmo septo.

Na hrptu:

Pro Philippo et Petro ac Dionisio filiis Gele de Rogozna super solutione descensu bani expeditoria.

(MOL DL 35338)

9

27. siječnja 1408., Zedinich.

Križevački župan Pavao Čupor bilježi da je Petar sin Geleta od Sredne platia novčanu kaznu na koju je bio osuđen.

Nos magister Paulus Chupur filius Georgii de Monozolow, comes Crisiensis, memorie commendamus quod quia Petrus filius Gele de Zerdnamelki nobis de duobus partibus iudiciorum novem marcas denarium, in quibus ipse convictus extitit et agravatus, nobis congruam et omnimodam inpendit satisfaccionem, obhoc eundem super premissis eisdem reddimus expeditum et absolutum. Quocirca vobis iudicibus nobilium et aliis exactoribus indictorum per nos deputatis firmiter committimus et mandamus, quotenus prefatum Petrum ratione ipsorum iudiciorum peramplius inpedire et arrestare non presumptis nec sitis ausi modo aliquali. Datum in Zedinich feria sexta proxima post festum Conversionis beati Pauli apostoli, anno domini millesimo cccmo octavo.

(MOL DL 35339)

1. svibnja 1408., Čazma.

Čazmanski kaptol bilježi da je Petar sin Geleta od Sredne od kralja dobio sve posjede koji su zbog izdaje oduzeti Galu sinu Petra od Lesne, ali da se s njegovim rođacima, Klarom udovicom Stjepana od Lesne i njenim kćerima, nagodio da će im prepustiti posjede Lesnu i Hrusouch. Zauzvrat mu Klara i njene kćeri daju posjed Podgorje.

Capitulum ecclesie Chasmensis omnibus Christifidelibus tam presentibus quam futuris presencium noticia habituris salutem in omnium salvatore. Ad universorum noticia harum serie volumus pervenire quod Petrus filius Gele de Zrednamelleky ab una, parte vero ab altera nobilis domina Clara vocata relictā condām Stephani filii Georgii de Lesna sua, item nobilium domine Margaretha et puellarum Elena et Myla vocatarum, filiarum suarum, necnon Thome filii eiusdem domine Margarethe, personis, quorum onera in se omnino assumpsit, coram nobis personaliter constituti, per eundem Petrum filium Gele confessum extitit pariter relatum in hunc modum: quod licet ipse universas possessiones et porciones possessionarie Galli filii Petri filii Georgii de dicta Lesna, tamquam ob notam infidelitatem eiusdem quam ipse hiis proxime elapsis disturbiorum temporibus contra culmen regium incurrisset, a regia sibi ipsi in perpetuum impetravit maiestate, tamen ipsi per proborum et nobilium virorum parem parcium zelancium et amancium ordinativam compositionem ad talem perpetue pacis et concordie devenissent unionem, ymmo devenerunt coram nobis, quod ipse Petrus possessiones Lesna predictam ac Hrusouch vocatas, in comitatu Crisiensi situatas, simul cum universis earundem pertinentiis et utilitatibus quibuslibet, prescriptis nobili domine Clara ac puellis Elena et Mila necnon Thome filio eiusdem domine Margarethe, ipsorumque heredibus et posteritatibus quibuslibet, iure perpetuo et irrevocabiler dedisset, donasset et contulisset, ymmo dedit, donavit et contulit coram nobis, per eosdem ipsorumque heredes universos in evum tenendas, possidendas pariter habendas. E converso autem prefata nobilis domina suo et nominibus quorum supra quandam possessionem Podgorya vocatam, iuxta fluvium Berschanovech adiacentem, inter castrum Berschanouch et Zenthmyhal habitam, similiter simulcum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinencis quibuslibet, ipsi Petro filio Gele eiusdemque heredibus universis dedisset, annuisset et contulisset, ymmo dedit, annuit et contulit coram nobis, per eundem Petrum filium Gele et suos heredes universos iure perpetuo et irrevocabiler possidendam, tenendam pariter et habendam. Eadem nichilominus domina Clara suo et nominibus quorum supra universas litteras et litteralia instrumenta factum dicte possessionis

Podgorya tangentes et concernencia, in locis opportunis et dum ipsi Petro necesse fuerit, penes eundem Petrum semper et ubique eas exhibere assumpsit, similiter nostro in conspectu, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum in cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales pendentes autentici sigilli, necnon munimine roboratas alphabeto intercisas, duximus concedendas. Datum in festo beatorum Philipi et Iacobi apostolorum, anno domini millesimo quadringentesimo octavo.

(Na hrptu bilješke iz raznih razdoblja.)

(MOL DL 35346)

11

9. rujna 1408., Čazma.

Čazmanski kaptol bilježi da je križevački župan Pavao Čupor osudio Petra sina Geletovog od Sredne na smrt i gubitak posjeda. Kako bi ga iskupio, njegov polubrat Filip daje županu posjed Kisberschanouch.

Capitulum ecclesie Chasmensis omnibus Christifidelibus, tam presentibus quam futuris, presencium noticiam habituris salutem in omnium salvatore. Ad universorum noticia harum serie volumus pervenire quod Philipus filius Gyele filii Descen de Zrednamelleky sua, ac Petri et Dyonisii fratrum suorum uterinorum de eadem, personis, quorum onus et gravamen si in infrascriptis sucessu temporum perstare nollent in se assumpsit, ad nostram personaliter accedens presenciam dixit et ministerio vive vocis sue est confessus in hunc modum: ut quia idem Petrus frater suus hiis diebus proxime elapsis in adquisicione cuiusdam cause inter eundem Petrum ex una et ex alia partibus Georgium filium Stephani de dicta Zrednamelleky in presencia magistri Pauli filii Georgii dicti Chupor de Monozlo, comitis Crisiensis, habite et vertentis ordine iudiciario in sententia capitali et in amissione omnium (*precrano: p*) iurium suorum possessionariorum rerumque et bonorum quorumlibet ipsum proprie concernencium convictus et agravatus extitisset, ideo ipsi cum dicto magistro Paulo filio Georgii, comite Crisiensi, superinde taliter concordassent, quod ipsi filii Gele pro redemptione capitis et ipsorum iurium ... (*dio dokumenta prekriven oštećenjem*) ipsius Petri necnon pro birsagiis et iudiciorum gravaminibus in quibus idem Petrus in hac parte fuisset convictus et que exinde ipsi magistro Paulo comiti provenirent, quandam possessionem ... (*dio dokumenta prekriven*

oštećenjem) Kisberschanouch appellatam, prope ecclesiam beati Mychaelis de Podgorya habitam, cum omnibus suis utilitatibus et pertinenciis universis, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad ... (*dio dokumenta prekriven oštećenjem*) possessionem ipsorum spectantibus, eidem magistro Paulo filio Georgii dicti Chupor et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus et posteritatibus universis dedissent, tradidissent et contulissent, ymmo prefatus Philipus suo et dictorum Petri ac Dyonisii fratrum suorum nominibus dedit, tradidit et contulit coram nobis per eundem magistrum Paulum et heredes suos universos iure perpetuo et irrevocabiler tenendam, possidendam pariter et habendam, in cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales pendentis autentici sigilli nostri munimine roboratas alphabeto intercisas duximus concedendas. Datum secundo die festi Nativitatis virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo octavo.

(Na hrptu bilješka)

Super sententia capitali et eiusdem redemptione per possessionem Kisbersanowz.

(MOL DL 35347)

12

8. kolovoza 1409., Čazma.

Čazmanski kaptol bilježi da je Filip, sin Geleta od Sredne, dao križevačkom županu Pavlu Čuporu posjed Podgorje u ime svoga brata Petra kako bi ga iskupio, jer ga je župan osudio na smrt. Župan je nakon toga posjed donirao garičkom pavlinskom samostanu, te se sada Petar osobno odriče prava na njega u korist samostana.

Capitulum ecclesie Chasmensis omnibus Christifidelibus, tam presentibus quam futuris, presencium noticia habituris salutem in omnium salvatore. Ad universorum noticia harum serie volumus pervenire quod Petrus filius Gele de Zrednamelleky coram nobis personaliter constitutus proposuit et sponte est confessus, vive vocis sue oraculo, eomodo: quod sicuti et quemadmodum alias Philipus filius eiusdem Gele frater suus, ipsius Petri et Dyonisii fratris eorum oneribus in se assumptis, nunc in presenciam personaliter astando, et ipsum Petrum in quadam causa in presenciam magistri Pauli filii Georgii dicti Chupor de Monozlo, comitis Crisiensis, in facto calumpnie ac in sententia capitali et in amissione universorum iurium eiusdem possessionariorum per formam iuris convictum fore allegando, tam ratione

relaxacionis huiusmodi gravaminum per ipsum magistrum Paulum comitem eidem Petro superinde facte, quam eciam pro certa pecunie sumpma ab eodem magistro Paulo insuper habita et recepta, quandam possessionem ipsius Petri filii Gele Podgorya vocatam, iuxta fluvium Berschanouch dictum adiacentem, inter castrum Berschanouch et Zenthmihal habitam, cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinenciis universis, prefato magistro Paulo filio Georgii dicti Chupor in perpetuum tenendam et habitam dedisset et tradidisset ac vendidisset iuxta continenciam aliarum litterarum nostrarum exinde confectarum, ipseque magister Paulus ob remedium salutis anime sue eandem possessionem Podgorya cum suis universis pertinenciis claustrum beate Marie virginis de monte Garigh, et per consequens fratribus heremitis ordinis sancti Pauli primiheremite in eodem deo famulantibus, similiter in perpetuum tenendam et habendam dedisset et contulisset, sic et eomodo pronunc ipse Petrus filius Gele sua spontanea volumptate, premissa confessioni seu perpetue tradicioni per ipsum Philipum alias nostri in presencia de prefata possessione annotato magistro Paulo, demumque per eundem magistrum Paulum predicto claustrum, factis, benivole et gratanter consenciendo, prefatam possessionem Podgorya vocatam, cum cunctis suis usibus utilitatibus et pertinenciis universis ad eandem ab antiquo spectantibus, ac omne ius et dominium quod ipsi Petro filio Gele modo qualicumque in dicta possessione Podgorya vocata modo prehabito specificata competeret, simulcum litteris et litteralibus instrumentis que ipse Petrus super eadem possessionem habuisset, similiter ob remedium salutis anime sue, prefato claustrum beate Marie virginis de dicto monte Garigh et fratribus heremitis in eadem degentibus denuo et ex novo dedisset, assignasset, tradidisset, consensisset et contulisset, ymmo dedit, assignavit, tradidit, consensit et contulit coram nobis, iure perpetuo et irrevocabiliter per ipsum claustrum et dictos fratres heremitas tenendam, possidendam pariter et habendam, nil iuris nilque proprietatis et dominii ipse Petrus sibi ipsi in dicta possessione Podgorya transferendo, sed omne ius et dominii proprietatem eiusdem possessionis in dictos claustrum et fratres heremitas penitus transferendo harum nostrarum vigore et testimonio litterarum, in cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem presentes litteras nostras privilegiales, pendentis autentici sigilli nostri munimine roboratas, alphabeto intercisas, duximus concedendas. Datum feria quinta proxima ante festum beati Laurentii martyris anno domini millesimo cccmo nono.

Na hrptu bilješka:

Super donacione Pauli Chupur dicti.

(MOL DL 35356)

15. ožujka 1415., Križevci.

Podbanovi i križevački župani Nikola Borotva i Matuzel, zajedno s plemićkim sucima Križevačke županije, bilježe da je Dionizije sin Geleta od Sredne optužio ljude kastelana Bršljanovca da su oteli neke njegove kmetove, spalili mu štagalj i istukli mu sestru. Ti su se ljudi imali na određen dan pred plemićkim sucem zakleti da to nisu učinili, ali se nitko od njih nije pojavio.

Nos Nicolaus Borothva et Matusel vicebani et comites Crisienses ac iudices nobilium eiusdem comitatus memorie commendamus, quod cum nos ad instantem petitionem Dionisii filii Gyeleth de Zrednamellekÿ Andream filium Dionisii de Clakochauch, unum ex nobis scilicet iudicibus nobilium, ad videndum et audiendum quandam iuramentalem deposicionem quam Paulus familiaris Georgii filii Mychael, castellani virorum magnificorum Nicolaum et Iohannis Treutel dictorum de Nywna, per ipsos in castro ipsorum Berschanouch vocato constituti, necnon Michael filius Gutan, Paulus Skomech dictus, Blasius Dragonovich, Thomas Bonovich, Thermsa filius Pauli, Matheÿ waÿvoda, Guren et Andreas dictus Dugavich, quilibet ipsorum duodecimo se hominibus sibi similibus iuxta adiudicacionem eiusdem Georgii castellani et ipsius iudicis nobilium et quam plurimorum proborum et nobilium virorum, feria tertia proxima ante festum beati Nicolai confessori nunc proventurum in ecclesia beati Martini confessori, sub predicto castro Berschanouch vocato constructa, coram eodem iudice nobilium super eo ut ipsum ex commissione dictorum duorum ipsorum feria septa proxima ante festum beati Luce evangeliste proxime proventum ad quasdam porciones possessionarie prefati Dionisii, Hrusouch et Lesnik vocatas, non irruerunt, nec Iwan dictum Gerbavech, Thomam filium Iwk, Martinum dictum Rondak et Georgium filium Simonis, iobagiones eiusdem Dionisii, cum universis rebus et bonis, videlicet pecoribus, pecudibus, frugibus manipulatis, feno, quibuslibet asscribus, daciis, hostiis et aliis clenodiis domorum ipsorum clara luce, contra huius regni consuetudine, ad eandem possessionem dictorum duorum ipsorum Berschanouch, transduxerunt, nec nobilem dominam Elena vocatam, sororem eiusdem Dionisii, verbis illicitis et vituperiosis pertractaverunt et hinc inde non trucidanderint (!), enormiter verberaverint, neque horreum ipsorum Dionisii et Iohannis iobagionis eiusdem ignis incendio cremaverint, facere debuissent, legitime destinassemus, qui demum ad nos exinde reversus nobis retulit eomodo: ut ipse termino in prefixo ad locum

mencionatum accessisset, ubi idem Paulus familiaris et alii iobagiones eorundem dominorum per ipsum iudicem nobilium expectati ad deponendum ipsum iuramentum non venissent. Datum Crisii, feria sexta proxima post octavas diei Medii XLime, anno domini millesimo quadringentesimo quintodecimo.

(MOL DL 35415)

14

16. listopada 1416., Križevci.

Podban i križevački župan Petar de Füzesd i plemićki suci Križevačke županije bilježe da je na žalbu Doroteje, supruge Dionizija sina Geletovog od Sredne, provedena istraga koja je ustanovila da je prošle godine Petar Kastelanović, sin Adamov, nanio neke štete njenim posjedima.

Nos Petrus de Fyzesd vicebanus et comes Crisyensis ac iudices nobilium eiusdem comitatus memorie commendamus, quod cum nos ad instantem petitionem nobilis domine Dorothea vocate, consortis Dionisii filii Geleth de Zrednamelleky, Stephanum filium Iacobi de Palichna unum ex nobis, scilicet iudicibus nobilium, ad infrascriptam inquisitoriam faciendum legitime destinavimus. Tandem idem ad nos exinde reversus, nobis retulit eomodo: ut ipse ab omnibus quibus decuisset et licuisset palam et occulte diligenter inquirendo, talem de infrascriptis scivisset veritatem: quod Petrus filius Ade dicti Castellan de Zenthlilek in festo Nativitatis beate Marie virginis, cuius proxime preterisset revolutio annualis, quandam porcionem possessionariam in possessione Labasouch habitam et duas sessiones iobagionales iuxta fluvium Lesna existentes, prefatam dominam Dorotheam (*precrtano*: ipsam) titulo pignoris concernentes, pro se ipso ocupare, et eo non contentus in festo beati Mychaeli archangeli, cuius similiter iam proxime preterisset revolutio, quosdam duos boves prefate eiusdem domine in possessione Lesna predicta inventos recipi et abduci fecisset, potencia mediante, in preiudicium eiusdem valde magnum. Datum Crisii in festo beati Galli confessori, anno domini millesimo quadringentesimo sedecimo.

(MOL DL 34843)

10. siječnja 1417., Čazma.

Čazmanski kaptol bilježi da se Klara, udovica Stjepana od Lesne, i njene kćeri, zetovi i djeca, te Filip sin Geletov od Sredne u svoje ime i u ime svojih sinova, svoga brata Dionizija i njegovog sina Ivana, odriču svih prava na posjed Kisberschanouch, koji je pokojni ban Pavao Čupor darovao garićkom samostanu.

Capitulum ecclesie Chasmensis omnibus Christifidelibus, tam presentibus quam futuris, presencium noticiam habituris salutem in omnium salvatore. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire quod nobiles domine Clara relictā ac Margaretha, Elena et Myla seu Milycha vocatę filię quondam Stephani filii Georgii de Lesna seu de Hrusouch, item Gregorius filius Pauli de comitatu Dubychensi, maritus predictę domine Margarethe, et Ladislaus filius Georgii de Peklenche, maritus predictę domine Elene, necnon Symon, maritus predictę domine Myla seu Milicha vocatę, item Philipus filius Gele de Zrednamellekÿ sua ac Iwan et Iacobi filiorum suorum, necnon Dyonisii filii eiusdem Gele fratris sui carnalis et Iohannis filii eiusdem Dyonisii, in personis, coram nobis personaliter constituti, prefati videlicet Gregorius filius Pauli et domina Margaretha consors sua omne onus et gravamen Thome filii ipsorum, adhuc pueri in etate tenera constituti, per ipsos coram nobis personaliter adducti, in seipsos ad infrascripta firmiter observanda sponte assumpmendo, annotati videlicet Ladislaus filius Georgii et domina Elena consors sua similiter omne onus et gravamen nobilis puelle Dorothea vocatę filię ipsorum similiter in seipsos, prefatus siquidem Philipus filius Gele modosimili onera et gravamina annotatorum Iwan et Iacobi filiorum suorum, ac Dyonisii filii eiusdem Gele fratris sui carnalis et Iohannis filii eiusdem Dionisii, in seipsum, ad infrascripta inviolabiliter tenenda et observanda benivole et omnino acceptando proposuerunt, uniformiter et sponte confessi sunt vivevocis eorum oraculo in hunc modum: quod sicuti et quemadmodum alias condā vir magnificus Paulus filius Georgii dicti Chupor de Monozlo, alias regni Sclavonie banus quandam possessionem Kisbersschanowch vocatam, inter castrum Berschanouch dictum, et inter villam seu possessionem Zenthmyhal de Podgorya, videlicet in comitatu Crisiensi habitam et existentem, prenotatam dominam Claram et filias ipsius ac alios supradictos alias et dudum iure hereditario concernentem, ab ipsisque quodammodo et ex quibusdam certis causis similiter dudum alienatam, ac ad prefatum condā Paulum Chuporem banum devolutam et deventam, cum utilitatibus et pertinenciis suis universis, cuidam altari ad honorem et sub vocabulis sanctarum virginum et martyrum

videlicet Catherine, Dorothee, Ursule et Barbare, in claustro beate Marie virginis fratrum heremitarum in monte Garygh existenti, fundato, et per consequens eidem claustro ac ipsis fratribus heremitis claustro in eodem degentibus et deo famulantibus, pure propter deum et ob spem eterne retributionis dedisset, tradidisset, perpetuasset ac contulisset et pacifice statui, ac ipsis eandem possessionem per serenissimum principem et dominum, dominum Sigismundum dei gratia Romanorum regem semper augustum ac Hungarie etc. regem, dominum nostrum naturalem, et per litteras sue maiestatis confirmari fecisset, perpetuo et in eternum per eosdem habendam, tenendam et possidendam. Sic et suomodo ipsi domina Clara et filie eiusdem ac alii supradicti matura in se deliberatione perhabita, unanimi et spontanea ipsorum voluntate, parilique consensu, ac nemine inter eos discrepante, predictam possessionem Kisberschanouch vocatam modo perhabito per ipsum condam Paulum banum altari et claustro, necnon fratribus heremitis supradictis in perpetuum datam et collatam, prenomintas dominas Claram et filias suas ac alios supradictos hereditario seu alio quovis iure et titulo ac quomodocunque et qualitercunque concernentem et contingentem in cuiusquidam possessionis Kisberschanouch pacifico dominio altare Claustrum et fratres heremite supradicti, existent deprivati, cum omnibus et singulis suis usibus, utilitatibus, fructuositatibus et pertinentibus universalibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad eandem possessionem Kisberschanouch iuridice spectantibus, predicto altari ad honorem et sub vocabulis ipsarum sanctarum Catherine, Dorothee, Ursule et Barbare, in predicto Claustro ipsorum fratrum heremitarum fundato, et per consequens eidem claustro et dictis fratribus heremitis, claustro in eadem deo famulantibus, pure propter deum et ob remedium salutis animarum ipsorum ac ob spem eterne retributionis, volentes precipue ut et ipsi, videlicet domina Clara et filie sue ac alii supradicti, veri patroni et dotatores existant claustrum ipsorum fratrum heremitarum supradicti, ipsorum bona voluntate dedissent, contulissent, assignassent, consensissent et perpetuassent, ymmo exnunc dederunt, contulerunt, assignarunt, consenserunt et perpetuarunt coram nobis, iure perpetuo et irrevocabiliter per eosdem fratres heremitas in claustro predicto iugiter deo famulantes tenendum, possidendum pariter et habendum, statucioni ipsius possessionis pro altari ac claustro et fratribus heremitis supradictis alias in evum facte in nullo penitus contradicentes, scilicet prorsus et per omnia eidem prout facta extitit conservientes, nil iuris nilque proprietatis et dominii ipsi videlicet domina Clara et filie sue ac alii supradicti sibi ipsis vel eorum posteris in predicta possessione Kisberschanouch et suis pertinentibus reservando, scilicet totum ius totamque iuris et dominii eiusdem proprietatem in predictum altarem ac per consequens in antefatum claustrum et ipsos fratres heremitas in perpetuum transferendo, similiter coram nobis. Prefati eciam, videlicet domina Clara et filie sue ac alii

supradicti, sepulturam sibi ipsis et pro eorum corporibus in claustro ipsorum fratrum heremitarum supradicto, tamquam eiusdem patroni et dotatores exnunc elegerunt, modosimili nostro in conspectu. Nichilominus etiam prefati videlicet domina Clara et filie sue ac alii supradicti universis et quiblibet prohibicionibus, protestacionibus et contradiccionibus per ipsos vel eorum aliquem, aut per eorum procuratores, seu quempiam hominem in personis eorum aut alicuius ipsorum, contra ipsos fratres heremitas in facto predictae (*precrano: pde*) possessionis Kisberschanouch hactenus et hucusque quomodocunque factis vel in futurum fiendis omnino renunciarunt et eadem revocaverunt, universasque et quaslibet litteras super huiusmodi prohibicionibus, contradictionibus et protestacionibus, et alias quaslibet causales pro parte ipsorum contra eosdem fratres heremitas in facto predictae possessionis Kisberschanouch hucusque sub quacunque verborum forma emanatas vel imposterum emanandas reddiderunt et commiserunt vanas, frivolas, mortuas et viribus ubique penitus carituras, similiter coram nobis. Hoc clarum per ipsas dominam Claram ac filias ipsius et alios supradictos expresse, quod si ipsi vel ex eis aliquis, aut heredes ipsorum quovis temporum in eventu contra prefatos fratres heremitas, aliquam causam seu litis materiam in cuiuscumque iudicis presencia in facto predictae possessionis Kisberschanouch moverunt aut suscitaverunt, ex tunc tales aut talis ex ipsis et ipsorum heredibus huiusmodi causam seu litis materiam contra eosdem fratres heremitas in facto dicte possessionis moventuros aut suscitavuros, in centum marcis denarum novorum, contra ipsos fratres heremitas, eisdem ante litis ingressum ad plenum persolvendis absque porcione iudicis convincantur et convictus sit eofacto, et sic tandem, persolutis prius ad plenum ante litis ingressum ipsis centum marcis denarum novorum fratribus heremitis predictis cum eisdem, sed non ante nec aliter, in facto dicte possessionis Kisberschanouch possint et queat litigare. Assumpserunt etiam ipsa domina Clara et filie sue ac alii supradicti, sponte et unanimiter ac benivole id disposuerunt et ordinarunt coram nobis, quod videlicet ipsi domina Clara et filie sue ac alii supradicti, litteras ac iura et litteralia instrumenta factum predictae possessionis Kisberschanouch tangentes et concernencia que videlicet apud ipsos dominam Claram et filias suas ac alios supradictos existerent et haberentur, penes prefatos fratres heremitas Claustri supradicti temporibus et locis opportunis semper videlicet ubi et dum eisdem fratribus heremitis et Claustro eorum predicto necesse fuerit, in speciem exhibere et presentare debeant et teneantur, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum, in cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales, pendentes autentici sigilli nostri munimine roboratas, alphabeto intercisas duximus concedendas. Datum die dominico proximo post festum Epiphaniarum domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo decimo septimo.

16

18. studenog 1425., Čazma.

Čazmanski kaptol javlja slavonskom banu Hermanu Celjskom da su pokušali izvršiti naredbu kralja Sigismunda i zajedno s banovim čovjekom uvesti Dionizija i Filipa, sinove Geleta od Sredne, u posjed polovice posjeda Sredne, ali da se tome suprotstavio Juraj sin Stjepanov od Sredne u svoje ime i u ime svoga bratića Lovre sina Grgurovog. Stoga su potonju dvojicu pozvali pred banov sud.

Spectabili et magnifico domino Hermano, Cilie Zagorieque comiti etc., regni Sclavonie bano, amico ipsorum honorando, Capitulum ecclesie Chasmensis amicicium paratam cum honore. Litteras serenissimi (gore: principis) et domini (precrtano: nečitko) Sigismundi dei gratia Romanorum regis semper Augusti ac hungarie Bohemie Dalmacie Croacie etc. regis, domini nostri naturalis, Introductorias et statutorias, nobis directas, sumpma cum obediencia noveritis nos recepisse in hec verba: Sigismundus, dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex, fidelibus nostris Capitulo ecclesie Chasmensis salutem et gratiam. Dicit nobis Dionisius filius Gyleth de Zrednamellekÿ in sua, ac Philippi fratris sui carnalis, personis, quomodo ipsi in dominium directe et equalis medietatis totalis possessionis Zrednamellekÿ predictæ, et suarum cunctarum pertinentiarum, quovis nominis vocabulo vocitatarum, ipsos Dionisium et Philipum omnis iuris titulo (precrtano: concernentis) contingentis legitime vellent introire. Super quo fidelitati vestre firmiter precipientes mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Nicolaus de Thakouch aut Iohannes filius Georgii de Orehouch aut Gregorius de Lesna seu Paulus de Orehouch, aliis absentibus, homo noster, ad faciem dicte totalis medietatis prescripte possessionis Zrednamellekÿ et suarum pertinentiarum, quovis nominis vocabulo vocitatarum, vicinis et commetaneis suis universis in ibi legitime convocatis et presentibus accedendo, introducat memoratos Dionisium et Philipum in dominium eiusdem, statuaturque eandem eisdem, premissis iuris titulo perpetuis incumbenti, perpetuo possidendam, si non fuerit contradictum, contradictores vero, si qui fuerint, evocet ipsos contra annotatos Dionisium et Philippum in presenciam regni nostri Sclavonie bani in

sedem Crisiensi ad terminum competentem, rationem contradictionis ipsorum reddituros, et posthec ipsarum introductionis et statucionis seriem cum nominibus contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, terminoque assignato, eidem bano more solito rescribatis. Datum Posonii, feria tertia proxima ante festum beati Michaelis archangeli, anno domini millesimo cccmo vigesimo quinto, regnorum nostrorum anno Hungarie videlicet xxxix, Romanorum xvy et Bohemie septo. Nos itaque mandatis ipsius domini nostri regis semper obedire cupientes, ut tenemur, unacum prefato Paulo de Orehouch, homine regio, nostrum hominem fidedignum, Valentinum sacerdotem chori ipsius ecclesie nostre, ad premissa fideliter peragenda nostro protestimonio duximus destinandum. Qui tandem ad nos exinde reversi nobis concorditer retulerunt istomodo: quod dum ipsi in festo beati Briccii episcopi proxime preterito, ad faciem predictae totalis medietatis prescripte possessionis Zrednamellekÿ vocatis, et suarum pertinentiarum quovis nominis vocabulo vocitarum, vicinis et commetaneis suis universis in ibi legitime convocatis et presentibus accedendo, eosdem Dyonisium et Philippum in dominium eiusdem introducere, et in eandem, eisdem iure ipsis incumbenti perpetuo possidendam, statuere voluissent. Tunc Georgius filius Stephani de eadem Zrednamellekÿ in sua et Laurencii filii Gregorii de eadem, fratris sui patruelis, personis, ibidem personaliter adherendo, premissae possessionarie statutioni, annotatis Dionisio et Philippo modo perhabito fiendum contradixisset. Obhocque ibidem et eodem die memoratum Georgium filium Stephani et Laurencium filium Gregorii de dicta Zrednamellekÿ contra annotatos Dyonisium et Philippum filios Geleth vestram in presenciam in sedem Crisiensi ad feriam secundam proximam post octavas festi beati Andree apostoli nunc venturum evocassent, rationem contradiccionis eorum reddituros. Datum sexto die diei evocationis prenotate, anno domini supradicto.

Na hrptu:

Pro Dionisio et Philippo filiis Geleth de Zrednamellekÿ contra Georgium filium Stephani et Laurentium filium Gregorii de eadem Zrednamellekÿ ad feriam secundam proximam post octavas festi beati Andree apostoli in sedem Crisiensi evocationis relatoria.

Na hrptu suvremena bilješka:

De generali regio mandato ad Epiphaniarum.

(DL 35505)

17. siječnja 1427., Križevci.

Podbanovi i križevački župani Sigismund Hanczahar i Stjepan sin Petra Viteza od Komarnice bilježe da su pred njima Dionizije i Filip od Sredne imenovali jedan drugoga, kao i neke druge ljude, za svoje zastupnike u svim mogućim sudskim sporovima unutar sljedeće godine dana.

Nos Sigismundus Hanczahar ac Stephanus filius Petri dicti Vytez de Camarcha vicebani et comites ac iudices nobilium comitatus Crisiensis memorie commendamus, quod Dionisius et Philippus de Zrednamellekÿ, coram nobis personaliter constituti, in omnibus causis suis et earum articulis, tam per ipsos contra alios quam per alios quospiam contra ipsos, in quibuslibet terminis, coram quovis iudice et iusticiario regni, ecclesiastico videlicet et seculari, a data presencium per anni circlum motis vel movendum sese mutuo, item Paulum de Takoucz, magistros Conradum et Franciscum de Hrusoucz, Georgium litteratum de Camarcha, Stephanum Bele de Voykouch, Ladislaum Petres de Iaztrebynye, Ladislaum de Ivelouch, Iacobum filium Philipi de Chornareka et Georgium litteratum de Luchichouch fecerunt, constituerunt et ordinaverunt ipsos veros et legitimos procuratores, ratum atque firmum se promittentes habituri quicquid per eorum alterum aut per predictos ipsorum procuratorum simul vel divisim, exhibitores videlicet aut exhibitorem presencium actum, factum et procuratum fuerit in causis eorum prenotatis. Datum Crisii, feria sexta proxima post octavas festi Epiphaniarum domini, anno (*precrtano*: domini) (*gore*: eiusdem) millesimo ccccmo vigesimo septimo.

(MOL DL 35513)

24. siječnja 1428., Križevci.

Slavonski ban Herman Celjski bilježi da su Filip i Dionizije, sinovi Geleta od Sredne, te Juraj sin Stjepanov od Sredne, radi sudskog procesa između njih imali položiti zakletvu u crkvi Sv. križa u Križevcima, ali su se u međuvremenu dogovorili drugačije, te se oslobađaju te obaveze.

Nos Hermanus Cilie Zagorieque comes etc., regni Sclavonie banus. Memorie commendamus, quod Philippus et Dyonisius filii Gyeleth de Zrednamelleky ab una, parte vero ex altera Georgius filius Stephani de eadem Zrednamelleky, coram nobis personaliter constituti, sunt confessi in huncmodum: quod licet ipsi in facto iurium et litteralium instrumentorum factum possessionum ipsorum tangentium, iuxta continenciam litterarum nostrarum adiudicatoriarum, centesimo et quinquagesimo se nobilibus feria sexta proxima post quindenae festi Epiphaniarum domini, hic Crisii, in ecclesia Sancte Crucis in eadem fundata, coram uno vel duobus ex iudicibus nobilium comitatus Crisiensis contra sese sacramenta prestare debuerunt, tamen ipsi in facto dictorum litteralium instrumentorum inter se aliam dispositionem fecissent, ideo ipsi sese mutua vicissitudine, simpliciter et deplane, super premissis iuramentalibus deposicionibus redidissent et remisissent expeditis testimonio presencium mediante, presentes autem sigillo vicebanorum nostrorum Crisyensium eciam fecimus consignari. Datum Crisii, sabbato proximo post predictas quindenae festi Epiphaniarum domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo xxmo octo.

(MOL DL 35516)

19

16. travnja 1428., Čazma.

Čazmanski kaptol javlja slavonskom banu Hermanu Celjskom da su pokušali izvršiti njegovu presudu i zajedno s njegovim čovjekom oduzeti polovicu posjeda Sredne od Jurja sina Stjepanovog i Lovre sina Grgurovog od Sredne i predati ju Dioniziju i Filipu, sinovima Geleta od Sredne, ali da nisu uspjeli u tome zbog protivljenja prethodne dvojice.

Spectabili et magnifico domino Hermano Cilie Zagorieque comiti etc., regni Sclavonie bano, amico ipsorum honorando, Capitulum ecclesie Chasmensis amiciciam paratam cum honore. Noverit eadem vestra magnificencia quod cum nos receptis litteris vestris adiudicatoriis, formam vestre iudicarie deliberationis possessionarieque (*precrano*: reambulationis) (*gore*: recaptivacionis) et statucionis in se exprimentes, pro partibus Dionisii et Philippi filiorum Geleth de Zrednamelleky ut actorum, contra et adversus Georgium filium Stephani et Laurencium filium Gregorii de eadem ut in causam attractos, emanatis et confectis, nobisque directis, quas capite sigilli nostri consignando eidem vestre magnificencie in speciem duximus remittendi, iuxta earumdem continenciam, unacum Nicolao de Thekouch homine vestro, in

eisdem litteris vestris inter alios nominatim conscripto, nostrum hominem fidedignum, Andream presbiterum, chori dicte ecclesie nostre prebendarium, ad ea que in dictis litteris vestris continentur peragenda nostro protestimonio duxissemus destinandum. Qui tandem exinde ad nos reversi, nobis concorditer retulerunt istomodo: quod predictus homo vester, presente dicto nostro testimonio, octavo die festi Passce domini proxime preteriti et diebus ad id aptis et sufficientibus ad faciem directe et equalis medietatis possessionis Zrednamelleky predictae et cunctatum suarum pertinenciarum ipsos Dionisium et Philippum ut dicitur concernentis, erga manus eorundem Georgii filii Stephani et Laurencii filii Gregorii existentis, vicinis et conmetaneis eiusdem universis in ibi legitime convocatis, partibusque predictae presentibus accedendo, dum eandem nomine iuris prefatorum Dionisii et Philippi recaptivare et recaptivatam ab aliorum iuribus possessionariis separare et distinguere, ac eisdem Dionisio et Philippo iure ipsis incumbenti perpetuo possidendum statuere voluisset. Tunc prefati Georgius et Laurencius premissae possessionis recaptivacioni et statucioni, eisdem Dionisio et Philippo modo perhabito fiendum, contradixissent. Datum sexto die diei execucionis premissorum, anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo octavo.

Na hrptu:

Regni Sclavonie Bano. Dionisio et Philippo filiis Geleth de Zrednamelleky contra Georgium filium Stephani et Laurentium filium Gregorii de eadem, super quadam posesionaria captivacione, octo die festi Passche domini per nostrum et vestrum homines, modo interscripto facta, ad feriam septam proximam post octavas festi beati Georgii martyris in sedem Crisiensi rescripcionalis.

(MOL DL 35519)

20

17. svibnja 1428., Čazma.

Budući da je čuo da je Juraj sin Stjepanov od Sredne prekršio zakletvu prema kojoj su on i Dionizije i Filip, sinovi Geleta od Sredne, trebali razmijeniti posjedovne isprave o posjedu Sredni, slavonski ban Herman Celjski zatražio je Čazmanski kaptol da mu javi što zna o tome. Kaptol javlja da su Dionizije i Filip donijeli svoje isprave, a da je Juraj na njihove optužbe da

nije donio sve isprave odgovorio da im je donio sve što ima, a ostalo da se nalazi kod Lovre sina Grgurovog od Sredne.

Spectabili et magnifico domino Hermmano, Cilie Zagorieque comiti etc., regni Sclavonie bano, amico ipsorum honorando, Capitulum ecclesie Chasmensis amicicium paratam cum honore. Litteras vestras petitorias, per vos nobis directas, cum omni reverencia noveritis nos recipisse in hec verba: Amicis suis reverendis Capitulo ecclesie Chasmensis, Hermmanus Cilie Zagorieque comes etc., regni Sclavonie banus, amicicium paratam cum honore. Dicunt nobis in personis Philippi et Dyonisii filiorum Geleth de Zrednamelleký, quod licet ipsi ab una parte, vero ex altera Georgius filius Stephani de eadem, solis eorum in personis feria sexta proxima post quindenae festi Epiphaniarum domini proxime preteriti, hic Crisii in ecclesia Sancte Crucis in eadem fundata, coram Paulo de Iarnya iudice nobilium comitatus Crisiensis, super eo quod ipsi universa litteralia eorum instrumenta factum universarum possessionum ipsorum ubilibet habitatum tangentes, feria tertia proxima post festum Conversionis beati Pauli apostoli similiter proxime preteritum, vestram in presenciam apportare debuerunt, sacramenta prestitissent tali condicione mediante, quod revisis continenciis dictorum instrumentorum, cui parti conveniens esset, illi eadem instrumenta in specie paria vero seu transsumptum eorundem alteri parti, sub vestro sigillo emanare faceretis assignaretis, tandem idem Georgius in huiusmodi dispositione prestare noluisse et nec prescripta apud ipsum habita vestra in presenciam apportasset se in violacione sue fidei catholice quia permisisset. Super quo vestram amicicium presentibus petimus diligenter quotenus que et qualis vobis de premissis vobis constat certitudo veritatis, nobis amicabilem rescribatis. Presentes autem sigillo vicebanorum nostrorum fecimus consignari. Datum Crisii, feria sexta proxima post octavas festi beati Georgii martyris, anno domini mo cccco xxo viiio. Nos itaque vestris amicabilibus petitionibus annuentes, continenciisque earundem litterarumstrarum perlectis et sane intellectis, qualiter nobis de premissis constare potest certitudo veritatis, ad contenta earundem eidem vestre magnificencie taliter respondemus, quod prefati Philippus et Dyonisius filii Geleth, ac Georgius filius Stephani, in predicta feria tertia proxima post festum Conversionis beati Pauli apostoli proxime preteritum, personaliter nostram venientes in presenciam, primo annotati Philippus et Dyonisius, prestito prius iuramento, quasdam tres litteras factum predictae possessionis Zrednamelleky tangentes in una pixide coram nobis deponissent. Tandem vero ibidem in continenti idem prelibatus Georgius filius Stephani, similiter prestito prius iuramento, quandam litteram privilegiam modosimili factum eiusdem possessionis Zrednamelleký concernentem deposuerat. Tunc prenominati Philippus et

Dyonisius contra eundem Georgium allegassent istomodo: quod excepta dicta littera privilegiale, adhuc plura litteralia instrumenta factum annotate possessionis Zrednamelleky tangentes erga eundem Georgium filium Stephani herentur, que ipsi exhibere postularent coram nobis per Georgium prenotatum. Idem? (*zamrljano*) Georgius, hec audito, taliter respondisset: quod apud? (*zamrljano*) ipsum et sub potestate sua nulla plura litteralia instrumenta preter perexhibita existerent, sed quedam litteralia instrumenta factum eiusdem possessionis Zrednamelleky concernentes non apud ipsum, nec sub regimine ac potestate sua, sed erga Laurencium filium Gregorii de dicta Zrednamelleky, fratrem suum condivisionalem, essent et haberentur, et si ipsis filiis Geleth dicta litteralia instrumenta forent necessaria, extunc ipsi Philippus et Dyonisius eadem ab ipso Laurencio prosequantur. Datum feria secunda proxima post festum Ascensionis domini, anno eiusdem supradicto.

(MOL DL 34861)

21

23. siječnja 1430., Križevci.

Slavonski ban Herman Celjski naređuje Čazmanskom kaptolu da pošalje svoga predstavnika da svjedoči podjeli posjeda Sredne i uvođenju Dionizija i Filipa sinova Geleta od Sredne u posjed polovice njega. Budući da Juraj sin Stjepanov i Lovro sin Grgurov od Sredne na tri uzastopna ročišta nisu predložili isprave koje dokazuju njihova prava na tu polovicu, ban je presudio u korist Dionizija i Filipa.

Amicis suis reverendis Capitulo ecclesie Chasmensis, Hermanus Cilie Zagorieque comes etc., regni Sclavonie banus, amiciciam paratam cum honore. Noveritis quod cum ob contradictoriam inhibitionem directe et equalis medietatis totalis possessionis Zrednamelleky vocate et cunctarum suarum pertinentiarum, Dyonisius et Philippus filii Gyeleth de dicta Zrednamelleky Georgium filium Stephani et Laurentium filium Gregorii de eadem, legitime evocationis modum observando, mediantibus nostro et vestro hominibus, contra se ad certum terminum nostram in presenciam in causam attraxissent, et ab ipso certo termino causa partium prescripta partes inter easdem serie litterarum nostrarum prorogatoriarum ad feriam secundam proximam post octavas festi Epiphaniarum domini in anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo sexto preterito dilative devenisset, ab eademque feria septa, causa partium prescripta, partes inter easdem quibusdem litium processibus pertransitis et terminis

intervenientibus ventilando, ad feriam secundam proximam post octavas festi nativitatis beati Iohannis Baptiste, in anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo octavo transacto, prorogative attigisset. Tandem ipsa feria secunda instante, prefatus Dyonisius pro se personaliter et pro annotato Philippo cum procuratoriis litteris nostris in nostram veniendo presenciam rationem premisse contradictorie inhibicionis per ipsos Georgium et Laurentium assignari postularat coram nobis, quo audito prefatus prefatus Georgius, similiter pro se personaliter et pro ipso Laurentio cum procuratoriis litteris nostris in nostram exurgendo presenciam responderat tali modo: quod ipsi tempore premisse possessionarie statucionis annotatis Dyonisio et Philippo fiendum, pro eo fecissent prohibicionem prenotatam quia ipsi super dicta possessione eorum Zrednamelleky litteralia haberent instrumenta, que non ad tunc, scilicet in termino ulteriori per nos eis dando exhibere (*dio teksta prekriven oštećenjem*) -nt et parati, unde nos hiis perceptis volentibus eisdem partibus iudicare commiseramus eomodo: ut prefati Georgius et Laurentius universa litteralia eorum instrumenta, si que in facto dicte possessionis Zrednamelleky haberent confecta, feria septa proxima post octavas festi beati Mychaeli Archangeli tunc venturi coram nobis exhibere tenerentur, quibus visis iudicium et iusticiam facere valeremus inter partes in premissis prout dictaret ordo iuris. A qua quidem feria septa, dum ipsa instrumentalia exhibicio partes inter predictas seriebus litterarum nostrarum adiudicatoriarum, pariter et prorogatoriarum, ad feriam secundam proximam post octavas festi beati Georgii martyris proxime preteritam dilatata extitisset, eandem ipsa feria septa instante, iidem actores, per prefatos Georgium filium Stephani et Laurentium filium Gregorii prefata litteralia eorum instrumenta per ipsis exhibere assumpta, per eosdem exhiberi postularant coram nobis. Quo audito, prefati in causam atracti personaliter in nostram exurgendo presenciam responderant ex adverso, quod ipsi super predictis litteralibus instrumentis litteras haberent expeditorias, quas non ad tunc, sed in termino ulteriori, per nos ipsis dando, coram nobis exhibere prompti essent et parati. Quibus perceptis, cum nos eisdem ad exhibendum dictas litteras expeditorias cum iudicio trium marcarum terminum ulteriorem deputari voluissemus, tunc prefati in causam atracti descripto nostro iudicio contentari nolentes, scilicet deliberacionem eiusdem cause, in curiam regiam iudicisque eisdem in presenciam in eo, ut ipsis, sine omni gravamine, ad exhibendum dictas litteras expeditorias ulterior terminus dari deberet, per nos transmitti postularant, unde nos, libertate et consuetudine dicti regni Sclavonie requierente, deliberacionem premissorum in dictam curiam regiam iudicisque eiusdem in presenciam, ad octavas festi beati Mychaeli Archangeli tunc venturi duxeramus transmittendi, conmittendi partibus predictis ut serie deliberacionis premissorum in litteris dicti iudicis curie regie ad feriam septam proximam post octavas festi

beati Andree Apostoli, similiter tunc venturi, nobis reportare tenerentur. A qua tandem feria septa proxima, premissa instrumentalia exhibicio siquidem series litterarum nostrarum prorogatoriarum, de earumdem parcium voluntate, ad presentem feriam secundam proximam post octavas festi Epiphaniarum domini, ea ratione, ut in illa ipsarum partium premissam causam, octavis de eisdem, nullis cautelis seu rationibus, nec litteris regalibus aut reginalibus nec eciam ratione exercitus in ulteriorem terminum valeret prorogare, simulcum iudiciis sexaginta marcarum, dilatata extitisset. Ipsa denique feria secunda adveniente, prefati Georgius et Laurentius per annotatos Dyonisium et Philippum congruis diebus ipsius ferie secunde coram nobis legitime expectati, dicta eorum litteralia instrumenta exhibituri, nostram in presenciam non venerunt neque miserunt, nec persolverunt iudicia prenotata, se pro eorum non venientiis in iudiciis consuetis et pro non solucione dictorum iudiciorum in dupplo eorumdem, mediantibus aliis litteris nostris iudicialibus exinde confectis aggravari premittendo, postulantes prefati actores sibi ipsis per nos in premissis iuris medelam impartiri. Verum quia prefati in causam atracti in facto dicte possessionis Zrednamelleky per eosdem Dyonisium et Philippum recaptivate se litteralia instrumenta habere allegando, eadem autem lege regni ab antiquo approbata sanciente, quicumque in facto alicuius iuris possessionarii per quempiam recaptivati se instrumenta habere referendo, eadem tribus vicibus, primo sine onere iudiciali, binis autem vicibus cum iudiciorum oneribus exhibere assumpserint et exhibere rennuerint, amplius talis huiusmodi iure possessionario privari solet atque destitui, requisitor vero eiusdem contradiccione talis se instrumenta habere allegantis et non exhibentis ac aliorum quorumlibet non obstante, in dominium eiusdem statui solet atque introduci, pro vestram amiciciam presentibus petimus diligenter, quotenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Thomas de Marouch vel Petrus Magnus vicecomites nostri, aut Stephanus de Zentywan, sin Iohannes de Chenkouch, aliis absentibus, homo noster, octavo die diei Medii XLime nunc venturo, et aliis diebus ad id aptis et sufficientis, ad faciem predicte possessionis Zrednamelleky vocate et cunctarum suarum pertinenciarum, vicinis et conmetaneis universis in ibi legitime convocatis (*gore*: et partibus predictis vel earum legitimis procuratoriis) et presencibus accedendo, eandem dividat in duas rectas partes et condecetes, quarum unam partium eisdem Philippo et Dyonisio actoribus ipsorumque heredibus et posteritatibus universis statuatur et committat in perpetuum possidere tenere et habere, contradiccione prefatorum Georgii et Laurentii ac aliorum quorumlibet ratione previa in hac parte non obstante, alia vero medietate eiusdem, erga eosdem Georgium et Laurentium, salva remanente, et post hec ipsarum possessionarie divisionis et statucionis seriem, ut fuerit expediens ad feriam septam proximam post octavas dicti diei Medii XLime, nobis

amicabiliter rescribatis. Presentes autem sigillo vicecomitum nostrorum Crisiensium fecimus consignari. Datum Crisii, octavo die termini prenotati anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo.

Na hrptu:

Amicis suis reverendis Capitulo ecclesie Chasmensis, pro Dionisio et Philippo filiis Gyeleth de Zrednamelleky, super quadam possessionaria divisione et statucione per nostrum et vestrum homines, octavo die diei Medii XLime, modo intrascripto fiendam, et ad feriam secundam proximam post octavas dicti diei Medii quadragesime, adiudicatoria.

Na hrptu suvremena bilješka:

Homo bani Thomas de Marouch, Capituli Andreas prebendarius. Divisio et statucio sunt facte octavo die diei Medii XLime, modo intrascripto.

(MOL DL 35038)

22

3. travnja 1430., Čazma.

Čazmanski kaptol javlja slavonskom banu Hermanu Celjskom da je uspješno provedena podjela posjeda Sredne, čija je polovica dodijeljena Dioniziju i Filipu, sinovima Geletovim, od Sredne.

Spectabili et magnifico domino Hermano Cilie Zagorieque comiti etc., regni Sclavonie bano, amico ipsorum honorando, Capitulum ecclesie Chasmensis amicitiam paratam cum honore. Noverit eadem vestra magnificencia quod cum nos reverencia qua decuit receptis litteris vestris adiudicatoriis, quandam possessionariam divisionem et statucionem in se exprimentibus, pro parte Dionisii et Philippi filiorum Geleth de Zrednamelleky adversus Georium filium Stephani et Laurentium filium Gregorii de eadem, emanatis et confectis nobisque directis, (*precrtano*: iuxta earumdem continenciam) quas capite sigilli nostri consignando eidem vestre magnificencie simulcum presentibus duximus remittendum, iuxta earumdem continenciam una cum Thoma de Marouch vicecomite, viro in eisdem litteris vestris inter alios nominatim conscripto, nostrum hominem fidedignum discretum virum videlicet Andream presbiterum chori ipsius ecclesie nostre prebendarium, ad premissas

possessionarias divisionem et statucionem faciendum, nostro protestimonio duxissemus destinandum. Qui tandem exinde ad nos reversi, nobis concorditer retulerunt istomodo: quod ipsi octavo die diei Medii XLime proxime preterito et aliis diebus ad id aptis et sufficientibus, ad faciem predictae possessionis Zrednamelleky vocatae et cunctarum suarum pertinenciarum, vicinis et conmetaneis eiusdem universis in ibi legitime convocatis et partibus predictis presencibus accedendo, eandem in duas rectas partes et condecetes, tam sessiones iobagionales, quam eciam terras arabiles, fenilia, silvas, nemora, vineas ac terragium moncium vinearum et alias cunctas utilitates eiusdem possessionis Zrednamelleky particulatim divisissent, quarum una recta et equalis medietas eiusdem cum omnibus suis utilitatibus et pertinenciis universis eisdem Dionisio et Philippo filiis Geleth cessisset et divenisset in porcionem, alia vero recta et equali medietate eiusdem erga ipsos Georgium filium Stephani et Laurentium filium Gregorii salva remanente factaque huiusmodi divisione, predictam medietatem eiusdem possessionis, cum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis universis ad eandem medietate spectantibus, eisdem Dionisio et Philippo ipsorumque heredibus et posteritatibus universis statuissent et conmisissent in perpetuo tenendum, possidendum pariter et habendum, contradicione eorundem Georgii et Laurentii ac aliorum quorumlibet ex rationibus in eisdem litteris vestris adiudicatoriis specificatis non obstante, cuiusquidem possessionarie divisionis et statucionis seriem ad feriam secundam proximam post octavas dicti diei Medii XLime vobis duximus rescribendum. Datum sexto die possessionarie divisionis et statucionis predictorum, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo.

Na hrptu suvremena bilješka:

De octavis diei Medii XLime ratificacio est prorogata propter absenciam sigilli.

(MOL DL 35046)

23

24. studenog 1437., Znojmo.

Car Sigismund novom donacijom dodjeljuje posjed Srednu svome bilježniku Ivanu sinu Dionizija sina Geletovog od Sredne i njegovim rođacima Benediktu sinu Filipovom i Stjepanu sinu Jurjevom.

Commissio propria domini imperatoris. Nos Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus, ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex, presencium tenore significamus quibus incurritur universis quod nos non indigne recogitamus pensamusque et animadvertemus fidelium servitorum gratuita merita fidelis nostri discreti magistri Iohannis filii quendam Dionisii filii Geleth de Srednamelleke notarii nostre maiestatis, quibus ipse iam a non paucis retrofluxis temporibus, nedum in ipso regno nostro Hungarie, verum etiam extra idem regnum nobiscum ac in cancellaria nostra procedendo grataque nobis et utique accepta obsequia continue et sine intermissione exhiberet, se nobis gratum reddere studuit et acceptum. Quorum intuitu, cuperemus ipsum ad presentes sicuti prompte affectibus largiri intendimus in futurum nostro sanore gracioso consolari. Totalem possessionem Zrednamelleke pretactam in Comitatu Crisiensi situatam in cuius scilicet pacifico dominio nunc prefatus magister Iohannes et fratres sui infrascripti persistere asserunt et etiam in presenti, item totum et omne ius nostrum regium si quod in eadem possessionem qualitercumque haberemus, et nostram quibuscumque modis, causis et rationibus concerneret maiestatem, simulcum universis suis utilitatibus et pertinenciis terris, scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, silvis, fenetis, vineis et vinearum promontoriis, aquis, fluviis ac molendinorum, locis et generaliter quarumlibet utilitatum integritatibus, quovis nomine vocitatis, ad ipsam possessionem dictumque ius nostrum regium spectantis, ex certa nostra sciencia et animo deliberato prefato magistro Iohanni et per eum Benedicto filio Philippi filii predicti Geleth patrueli, ac Stephano filio quondam Georgii condivisionalii, fratribus suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, nove nostre donacionis titulo dedimus, donavimus et contulimus, ymmo damus donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendum, tenendum, pariter et habendum, salvo iure alieno, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Znoyme, parcium Moravie, die dominico proximo ante festum beate Catherine virginis et martyris, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. Lprimo, Romanorum XXVIII, Bohemie XVIII, Imperii Vnto.

(MOL DL 35058)

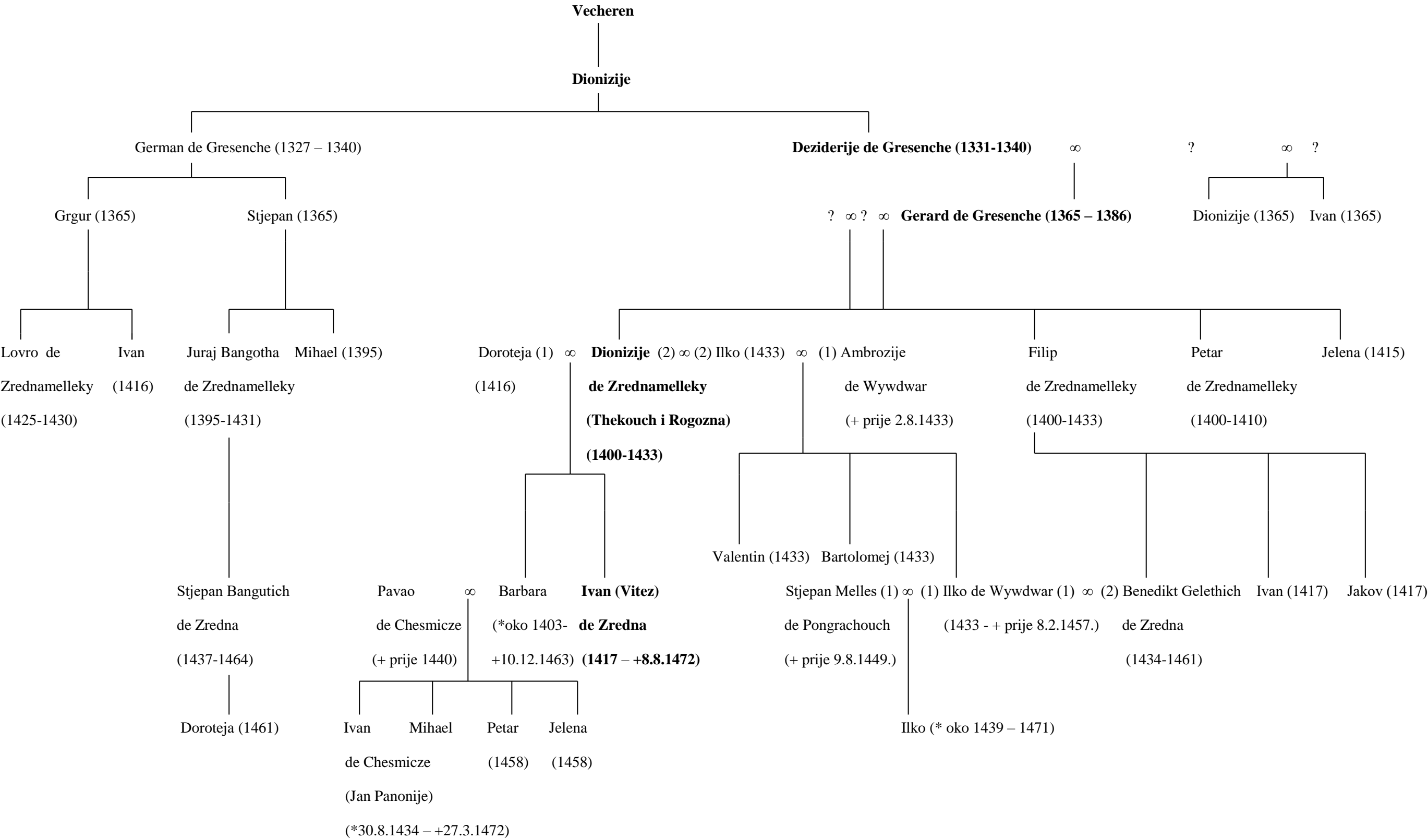
31. svibnja 1461., Čazma.

Čazmanski kaptol bilježi da je Benedikt sin Filipa sina Geletovog od Sredne prodao svoj dio posjeda Sredne garičkom pavlinskom samostanu za 70 florena i obvezu služenja misa za spas duša njega i njegovih roditelja i rođaka, posebno njegova strica Dionizija sina Geletovog.

Capitulum ecclesie Chasmensis omnibus Christifidelibus presentibus et futuris presencium noticia habituris salutem in omnium salvatore. Ad universorum noticia harum serie volumus pervenire, quod Benedictus Gele filius condam Philippi similis Gele de Zredna, coram nobis personaliter constitutus, sponte dixit et vive sue vocis misterio (!) est confessus in hunc modum: quod ipse totam porcionem suam possessionariam, in dicta possessione Zredna in comitatu Crisiensi existentem, habitam, sibi pro debita et legitima porcione cedentem et assignatam, simulcum cunctis ipsius utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, sessionibus utputa iobagionalibus populatis et desertis, ac propria curia sua in eadem habita, item cum terris arrabilibus (!) cultis et incultis, agris, pratis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, campis, pascuis, vineis, vinearum promontoriis, ac proventibus et tributis earum, unacum propria sua vinea ad prenarratam curiam spectantem, fenilibus, aquis, fluviis, piscinis piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et locis eorum, et generaliter cunctis ipsarum utilitatum et pertinenciarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis, ad dictam totalem porcionem possessionariam spectare et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus, sub quibusque per ipsum tenta et possessa fuisset, claustro beatissime Marie virginis sub monte Garigh fundato, et conventui eiusdem, religiosi scilicet fratribus heremitis ordinis sancti Pauli primiheremite, regulam beati Augustini doctoris et episcopi tenentibus, ipsum conventum representantibus presentibus et futuris, pro sue, necnon progenitorum et parentum, presertimque condam Dyonisii Gele de pretacta Zredna, patrui, ac omnium fratrum, consanguineorum et proximorum suorum, vivorum et defunctorum, animarum eterna et beata salute, pro septuaginta florenorum auri puri, boni et iusti ponderis, dedisset, tradidisset et in elemosinam perpetuam ascripsisset, ymmo dedit, tradidit et ascripsit, coram nobis per dictos claustum et conventum tendendum, possidendum, pariterque et habendum, nil iuris et proprietatis sibi aut cuiquam fratrum proximorumque suorum in eadem reservatis, sed totum ius et dominium quod in ipsa habuit in dictos claustum et conventum transferendum, tali cum condicione interiecta, quod si aliqui fratrum ipsius Benedicti Gele et consanguineorum ipsam porcionem possessionariam ab ipsis claustro et conventu post decessum eiusdem Benedicti

redimere voluerint, extunc post dictum obitum suum et non ante, premissis septuaginta florenorum auri, eandem ab eisdem plenam et omnimodam redimendi habeant facultatem, hic declarato quod pretactus conventus seu fratres pro dicti Benedicti et omni predictorum progenitorum, parentum ac fratrum suorum salute, cunctis futuris annis, tam in vita eiusdem Benedicti, et tam ipso defuncto, anniversarium facere, et semper una die specialem commemoracionem celebrare tenebunt, sic scilicet, ut cuncti fratres presbiteri in ipso die commemoracionis missas singulas legent, unam cantando ac vigiliam mortuorum cum novem leccionibus et aliis psalmodiis cantent, fratres vero conversi similiter officium eorum iuxta ordinis eorum statuta in hiis fieri solitum explebunt. Cuiquidem donacioni, fassioni, tradicionique et collacioni, atque ascripcioni, Stephanus Bangwthych de dicta Zredna coram nobis personaliter comparens, onere nobilis puelle Dorothea vocate, filie sue, ad se assumpto, suum benivolum consensum prebuit pariterque et assensum, similiter coram nobis. In cuius rei memoriam firmitatemque presentes litteras nostras privilegiales pendentis autentici sigilli nostri munimine roboratas, dictis claustro et conventui duximus concedendum. Datum in festo sanctissime Trinitatis, anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo primo.

(MOL DL 35076)

11. 2. Prilog B: Obiteljsko stablo obitelji Srednjanskih i pridruženih članova

11. 3. Prilog C: Fotografski materijal²⁰⁰¹

1: Nadgrobna ploča Ivana Viteza, izložena u kripti bazilike u Ostrogonu

---

²⁰⁰¹ Sve fotografije djelo su i vlasništvo autora ovog doktorskog rada.

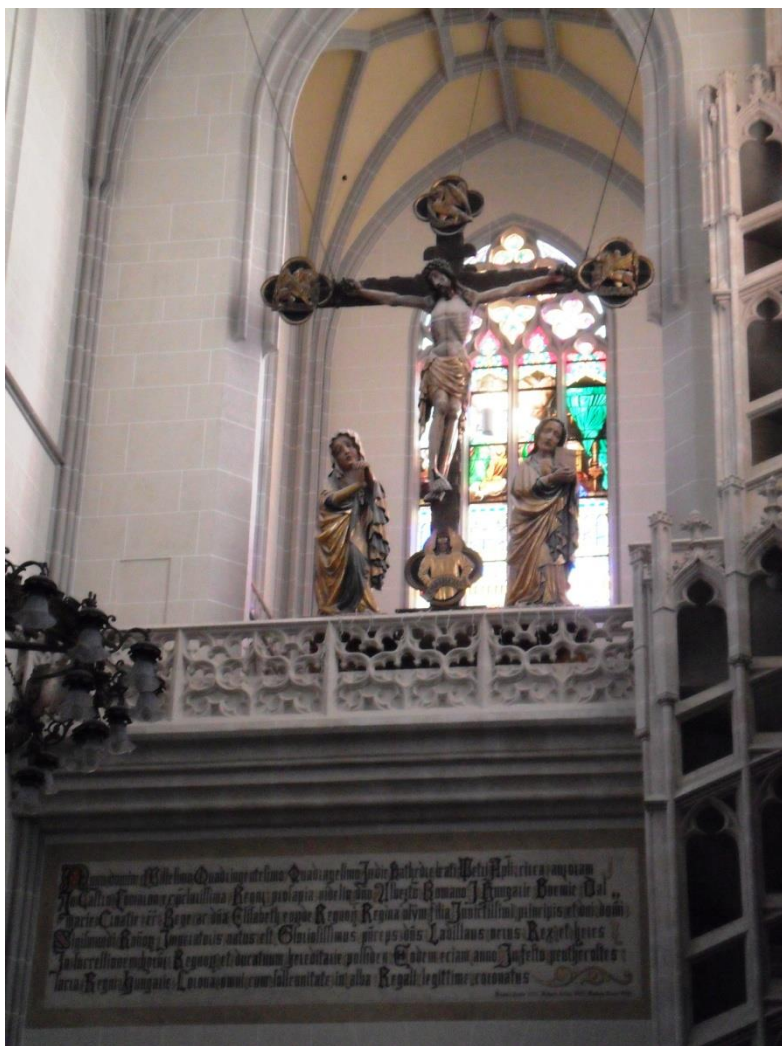

2: Grb Ivana Viteza, s manje nadgrobne ploče ili dijela sarkofaga izloženog u kripti bazilike u Ostrogonu

3: Manja nadgrobna ploča Ivana Viteza, ili dio sarkofaga, izložena u kripti bazilike u Ostrogonu

4: Natpis u slavu rođenja i krunidbe kralja Ladislava V. ispod empore u južnom kraku transepta katedrale (u to vrijeme kolegijalne crkve) u Košicama. U natpisu stoji: *Anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo in die kathedre beati Petri apostoli circa auroram in castro Comaron ex preclarissima regni prosapia videlicet domino Alberto Romano et Hungarie, Boemie, Dalmacie, Croatie etc. rege ac domina Elisabeth eorumdem regnorum regina olým filia invictissimi principis et domini, domini Sigismundi Romanorum imperatoris natus est gloriosissimus princeps, dominus Ladislaus verus rex et heres in successionem horum regnorum et ducatum hereditarie possidendorum. Eodem etiam anno in festo Penthecostes sacra regni Hungarie corona omni cum sollennitate in Alba Regali legittime coronatus.*

5: Katedrala Sv. Stanislava i Vjenceslava u dvorcu Wawel u Krakovu, gdje je objavljen izbor Vladislava I. za ugarskog kralja 1440. godine.

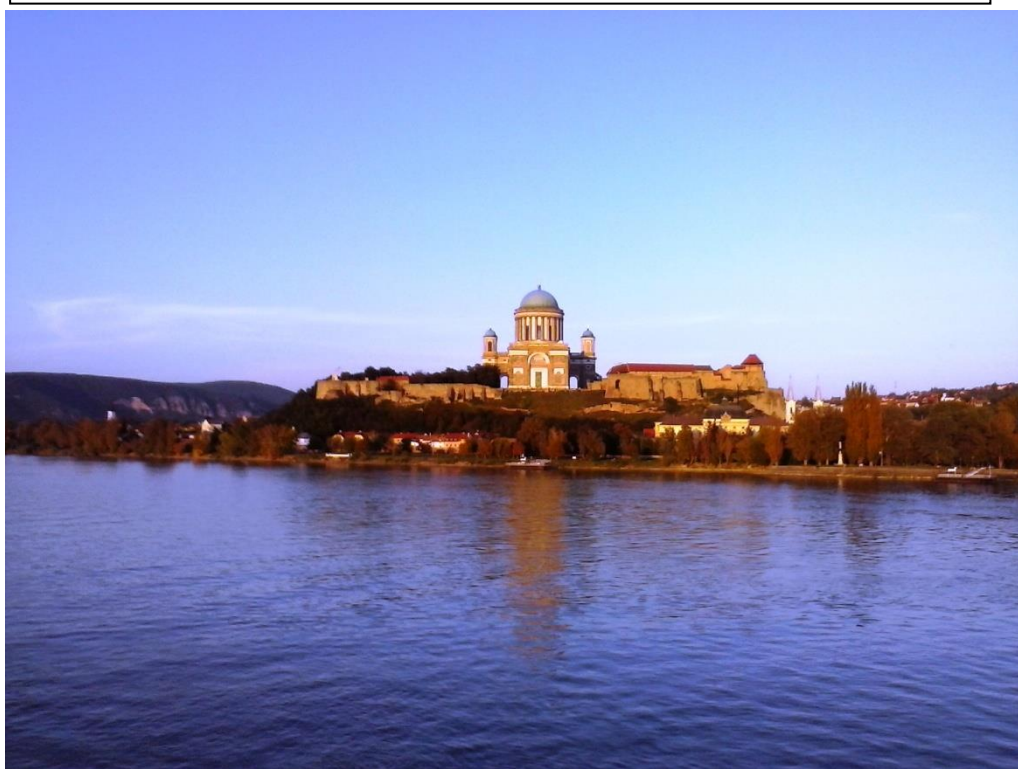

6: Nadgrobna ploča kardinala Dionizija Szécsija u kripti bazilike u Ostrogonu

7: Ostaci krunidbene bazilike Sv. Stjepana Kralja u Stolnom Biogradu

8: Bazilika i tvrđava u Ostrogonu

9: Suvremeni kip Ivana Viteza u
Ostrogonu

11.4. Prilog D: Isprave o Ivanu Vitezu kao varadinskom biskupu

1

15. prosinca 1445., Varadin.

Biskup Varadina Ivan Vitez daruje posjed Kochuba i dozvolu za izgradnju mlina svome vojvodi Nikoli Vlahu, kao nagradu za vjernu službu svome prethodniku Ivanu de Dominisu.

Nos Johannes dei et apostolice sedis gracia episcopus Waradiensis notum facimus quibus expedit, quod nos consideratis nonnullis serviciis nobilis Nicolai Walahi wayuode nostri que ipse comparere proximi predecessoris nostri pro utilitate ecclesie nostre in multiplicacione possessionum et conductione jobagionum de aliorum et non de nostris possessionibus exhibuit et que ipse in futurum verisimiliter exhibere poterit, dictorum servicionum intuitu ipsi Nicolao quandam possessionem nostram Kochuba vocatam quam ipse dixit preparasse cum omnibus suis provenientibus et utilitatibus nostro beneplacito perdurante generose duximus conferendam ymmo conferimus per presentes, ita ut idem Nicolaus wayuoda ipsis in successu nobis et ecclesie nostre predi? ?ssantis (*dio dokumenta s prethodne dvije riječi oštećen*) in premissis et aliis negociis servire reneatur, hoc concedimus juribus, proventibus et serviciis nostris de? ea? (*prethodne dvije riječi zamrljane*) possessione provenire debentis semper salvis, ut autem idem Nicolaus in serviendo nobis et ecclesie nostre eo magis sit sollicitus ex uberiori gracia nostra eidem Nicolao unum locum molendini prope dictum possessionem in fluvio Fekethekeres vocato graciose concedimus, ita ut ipse in dicto loco quem elegerit sine tamen alterius cuiuscumque preiudicio pro utilitate sua et eciam ecclesie nostre erigere et construere possit et valeat. Quocirca omnibus et singulis officialibus aliisve subditis nostris quam presentibus tam futuris stricte percipiendo mandamus ne ipsum Nicolaum dicto nostro beneplacito manentem in possessione dicte ville Kochuba et molendini aliquomodo impedian, semper ipsum potius ab omnibus eum illicite impedire volentes protegant et deffendant. Datum Waradini feria quarta proxima post festum beate Lucie virginis sub nostri anularis sigilli quo utimur appensione, anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto.

(MOL DL 44405)

9. rujna 1448., Verpelét.

Podžupan i plemićki suci županije Heves zaključuju da su familijari Pavla de Kartal, službenika varadinskog biskupa Ivana Viteza, bespravno pokušali oteti jednog kmeta s posjeda obitelji Rozgonyi, te da leš jednog od njih, koji je u tom pokušaju ubijen, ima biti javno izložen.

Nos vicecomes et quatuor iudices nobilium comitatus Hewesiensis memorie commendamus quod cum nos ad instantem petitionem magnifici domini Georgii de Rozgon comite Posoniensis et egregii Sebastiani filii condam Stephani de dicta Rozgon, similiter comiti Posoniensis, unum ex nobis (*gore dopisano*: iud. nobilium), videlicet Iohannem filium Emerici de Farnes, ad infrascripta exequendum pro testimonio nostro destinassemus. Tandem idem ex inde ad nos reversus, nobis retulit quod ipse in dicto comitatu Hewesiensis procedendo, ab omnibus quibus decuisset et licuisset, nobilibus videlicet et ignobilibus, ac alterius cuius status et condicionis dicti comitatus hominibus, vicinisque et commetaneis possessionis Babona vocate, palam et oculte diligenter inquirendo, talem scivissent veritatem: quod quidem duo familiares Pauli de Kartal, officialis scilicet reverendi in Christo patris et domini domini Iohannis episcopi et ecclesie Waradiensis, per ipsum in possessione Ffýred constituti, ex speciali commissione prefati domini Iohannis episcopi et annotati Pauli de Kartal, feria sexta proxima post festum Advincula beati Petri apostoli proxime preteritum maliciose in unum conspirantes manibus armatis et potencialiter more predonico ad possessionem predictorum dominorum Georgii et Sebastiani de Rozgon Babona vocatam hostiliter irruendo, quendam iobagionem et famulum annotatorum dominorum Georgii et Sebastiani in eadem Babona captivando, cum fune per collum acriter ligantes abinde potencialiter deduxerunt, et cum prefata potenciaria deductio dicti iobagionis ceteris populis et hospitibus in ipsa Babona commorantis innotuisset, iidem populi de tali facto potenciaro condolentes pro eliberacione prefati iobagionis a manibus iamdictorum familiarium dicti Pauli de Kertal facienda insurgentes, eosdem insequentes, dicti familiares antelati Pauli de Kartal contra ipsos populos et hospites in campo reversi cum eisdem populis et hospitibus pugnam inierunt, in qua pugna ipsi populi et hospites in eorum defensione unum ex eisdem familiaribus dicti Pauli de Kartal interfecissent. Et facta huiusmodi inquisicione, iuxta consuetudinem huius regni perfaciendo in premissis finali iudicio de nostra licencia speciali commisso, ad prescriptam possessionem Babona unacum vicinis et commetaneis dicte possessionibus Babona et nonnullis aliis nobilibus ipsius comitatus Hewesyensis accessissent.

Quia igitur prelibatum familiarem dicti Pauli de Kertal in premissis actibus suis potenciariis per eosdem populos in preallegata Babona constitutas interemptum fore veraciter reperissent, obhoc ipsum familiarem taliter uti latronem manifestum interemptum ad spinas exponere et eicere iudicialiter fecissent, iuxta consuetudinem provincie nostre. Datum in Welpreth, feria secunda proxima post festum Nativitatis beate Marie virginis, anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo.

(MOL DL 14195)

3

13. ožujka 1450., Budim.

Na zahtjev jedne od strana u sudskom sporu oko posjeda Tomaj, prelati i baruni Ugarskog Kraljevstva izdaju prijepis dokumenata vezanih uz uvođenje Ivana Viteza, biskupa Varadina, u posjede Abád i Tomaj, koje je stekao zamjenom s Albertom Losoncijem. Prilikom uvođenja u oba posjeda uloženi su prigovori.

Nos prelati, barones, nobiles et proceres regni Hungarie universi memorie commendamus quod cum in causa inter egregium Albertum filium quondam Dýonýsii filii bani de Losoncz actorem ab una, et inter magistrum Iohannem filium Wýti de Mohora et Laurencium filium Sebastiani filii Lorandi de Zcenthyurg in causa attractos parte ab altera, iuxta continenciam litterarum capituli ecclesie Waradiensis introductoriarum pariter et evocatoriarum in octavas festi Epiphaniarum domini coram nobis habita, prefatus magister Iohannes easdem litteras annotati capituli Waradiensis evocatorias coram nobis in iudicio exhibuisset, mox prefatus Laurencius filius Sebastiani de Zcenthgýurg nostram in presenciam exurgendo retulit et allegavit in huncmodum: quomodo ipse paribus earum litterarum evocatoriarum pro execucione cause premissae sumpme indigeret, petens nos precum cum instancia ut tenorem earumdem litteris nostris inscribi et transsumpti faciendo, sibi dare dignaremur ad cautelam. Quarum tenor is est: Reverendis et magnificis dominis prelatis, baronibus, nobilibus et proceribus regni Hungarie universis, dominis et amicis eorum honorandis, capitulum ecclesie Waradiensis debita reverencia cum honore. Vestre noverint dominaciones nos litteras viri magnifici, domini Iohannis de Hunýaad, regni Hungarie gubernatoris etc. introductorias et statutorias nobis directas reverencia qua decuit recipisse in huc verba: Iohannes de Hunýaad regni Hungarie gubernator honorabili capitulo ecclesie Waradiensis salutem cum honore.

Cum nos cuidem concambiali permutacioni quarumdem totalium possessionum Kechkeeskew, Wadaaz et Sýkola vocatarum, in comitatu de Zaraand habitatum, cum universis earum utilitatibus et pertinenciis quibuslibet quovis nominis censeantur vocabulo, pro duabus partibus totalis possessionis Abaad vocate ac totali waado in eadem in fluvio Týcie habito, necnon duabus partibus tributi scilicet in ipsa Abaad exigi consweti, item possessioni totali Thomaÿ, in comitatu Hewesiensis existencium et habitis modosimili cum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet quovis nominis vocabulo vocitatis, inter reverendum in Christo patrem dominum Iohannem episcopum Waradiensis ab una parte, vero ex altera egregium Albertum filium quondam Dýonisii filii bani de Losoncz, sub certis modis, condicionibus et articulis in litteris vestris super huiusmodi concambiali permutacione emanatis clare specificatis, sibi mutuo et alternatim facere contractibus ac aliis omnibus et singulis in eisdem litteris vestris continentis, vigore aliarum litterarum exinde confectarum nostrarum, auctoritate nobis per universorum dominorum prelatorum, baronum et nobilium huius regni gubernatoriali de certo in hac parte concessa, regium consensum prebuerimus et assensum, velimusque ipsum dominum Iohannem episcopum in dominium dictarum duarum parcium totalis possessionis Abaad predictae ac totius vadi et duarum parcium tributi, item totalis possessionis Thomaÿ, necnon universorum villarum tam desertarum quam populosarum, prediorum, terrarumque, ceterarum cunctarum utilitatum ad easdem de iure spectancium et pertinere debencium, ipsi domino Iohanni episcopo et ecclesie sue predictae per antelatum Albertum de Losoncz pro memoratis possessionibus Kechkeeskeer, Wadaaz et Sýkola apellatis, scilicet et certa sumpma pecuniarum in suprascriptis litteris nostris plene declarata, ut dicitur datarum, pro regium et vestrum homines facere introduci, igitur honorabilitates vestras presencibus attente requirimus quotenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente magister Andreas de Thorda, vel Nicolaus Literatus de Apag, altero absente, homo regius per nos de curia ad id specialiter deputatus et transmissus, ad facies dictarum duarum parcium totalis possessionis Abaad, item vadi totius, duarum parcium tributi ac integre possessionis Thomaÿ, necnon universarum villarum tam desertarum quam populosarum, ac prediorum, iuris patronatus ecclesiarum, ceterarumque utilitatum et iurium ad easdem pertinencium et in pretactis litteris vestris specificatis, vicinis et conmetaneis suis in ibi legitime convocatis accedendo, introducant prefatum dominum episcopum in dominium earumdem et ipsorum statuaturque easdem ac ipsa eidem et ecclesie predictae iure sibi incumbenti perpetue possidendum, si non fuerit contradictum, contradictores vero si qui fuerint evocant ipsos contra memoratum Albertum de Losoncz tamquam expeditorem ad id ipsum ligatum in presenciam universitatis dominorum prelatorum, baronum

et nobilium regni ad terminum competentem recionem huiusmodi contradictionis eorum reddituros, et post hec talismodi contradictionis seriem cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, viconorumque et conmetaneorum qui premisse statucioni intererunt, necnon villarum et possessionum tam desertarum quam populosarum, prediorum, pisscinarum, molendinorum ac aliarum principalium utilitatum ad dictas porciones possessionum pertinere debencium prefatoque domino Iohanni episcopo et antedictae ecclesie sue Waradiensis statuendorum nominibus, terminoque assignato, eidem universitati dominorum prelatorum, baronum et nobilium regni more solito rescribatis. Datum in Debrezen tertia die Nativitatis beate Marie virginis festi gloriose, anno domini mccccxi nono. Nos igitur mandatis ipsius domini gubernatoris in omnibus obedire cupientes ut tenemur, unacum prefato magistro Andrea de Thorda homine regio, per dictum dominum gubernatorem de curia regia ad id specialiter deputato et transmissio, nostrum hominem videlicet honorabilem magistrum Andream canonicum minorem ecclesie beate Marie virginis collegiate in castro Waradiensi fundate ad premissa fideliter peragenda nostro pro testimonio transmisimus fidedignum. Qui tandem exinde ad nos reversi nobis uniformiter retulerunt quomodo ipsi preterito sabbato proximo ante festum beati Demetrii martyris proxime preteritum ad faciem possessionis Thomaÿ vicinis et conmetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo, et dum ipsi eandem prefato domino Iohanne episcopo et ecclesie sue Waradiensi predicto iure sibi incumbenti perpetuo possidendum statuere (*gore nadopisano*: voluissent), tunc religiosus vir frater Matias abbas de eadem Thomaÿ, sua ac religiosorum virorum de Saar et de Kompoolth abbatiarum in personis, predictae statutoris contradictionis velamine obviasset, obhoc ipsi eodem die prefatos dominos abbates in eadem possessionem Thomaÿ contra prelibatum Albertum de Losoncz expeditorem scilicet dicti domini Iohannis episcopi ad octavas festi Epiphaniarum domini nunc venturas in presenciam vestrarum dominacionum evocassent, rationem contradictionis eorum reddituros. Tandem die dominico inmediate sequenti, videlicet in dicto festo beati Demetrii martyris, ad facies possessionum Abaad consequenter duorum parcium eiusdem et tocus vadi in fluvio Ticie habiti, duarum parcium tributi ibi exigi soliti, necnon Baanhalma, ac prediorum Bessenend, Zcenthgeregely, Zenthagotha, Panqsarudÿa, Kÿsigar, Zcenthfabiaansebesthyeen et Illenmelleeke, ac duarum pisscinarum Wakwaar, Kengel vocatarum, item loca molendinorum Zygethalia et Rewelew nunccupatarum, vicinis et conmetaneis earumdem universis illac scilicet convocatis et presentibus accessissent, et dum ipsi eosdem et eadem modosimili domino episcopo et ecclesie predictae statuere voluissent, tunc Georgius Sartor famulus Laurencii filii Sebastiani de Zcenthgÿurg, in personis dicti Laurencii domini scilicet sui ac Kaspar et Baldasar filiorum

eiusdem Laurencii, premissis omnibus statucionibus, item Georgius Zcekel in personis utrorumque Ladizlai et Benedicti de Ders ac Iohannis filii Vyti de Mohora statucioni dictarum pissinarum, contradixissent, quare ipsi ibidem et eodem die prefatum Laurencium et filios suos predictos in eadem Abaad, dictos nobiles vero de Ders in eadem Ders, possessionariis porcionibus scilicet eorum, contra iamdictum Albertum de Losoncz ad dictas octavas festi Epiphaniarum domini modosimili in presenciam vestrarum dominacionum evocassent, rationem contradictionum eorum reddituros. Datum decimo die ultimi diei evocationis prenotate, anno domini supradicto. Nos itaque petitionibus eiusdem Laurencii filii Sebastiani filii Lorandi favorabiliter inclinati, paria dictarum litterarum prefati capituli Waradiensis evocatoriarum de verbo ad verbum sine diminucione et augmento aliquali presentibus litteris nostris patentibus transcribi et transsumpti faciendo eidem Laurencio filio Sebastiani duximus concedendum, communi iusticia observata. Datum Bude, sexagesimo die termini prenotati, anno d. m-o cccc-o quinquagesimo.

Na hrptu: (Vrlo izbljედjelo i oljušteno) Litteris anher...? causa Laurencii? Alberti? de Losoncz.

Transcriptum statucionis domini Iohannis episcopi Waradiensis ad possessiones Alberti de Losoncz.

(MOL DL 38839)

4

15. svibnja 1451., Leles.

Prepozit leleskog samostana Stanislav piše prelatima i barunima o neuspješnom uvođenju varadinskog kaptola i biskupa Ivana Viteza u posjed Porozló, koje su spriječili predstavnici obitelji Rozgonyi i Vetési.

Dominis prelatibus, baronibus, nobilibus et proceribus regni Hungarie universis, dominis eorum honorandis, Stanislaus prepositus et conventus ecclesie sancte Crucis de Lelez orationum suffragia denotarum. Litteras vestras nobis directas reverenter recepimus in hec verba: Prelati, barones, nobiles et proceres regni Hungarie universi, honorabili conventui ecclesie de Lelez salutem cum honore. Dicitur nobis in personis reverendi in Christo patris domini Iohannis episcopi et capituli ecclesie Waradiensis quod ipsi in dominium possessionis Porozlo vocare

in comitatu Hevesiensis existentis, ipsos omnis iuris titulo concernentis, legitime vellent introire. Super quo vestre honorabilitati mandamus quotenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente magister Johannes filius Viti de Mohora, vel Benedictus sin Ladislaus filii Stephani de Ders, aut Nicolaus de Wese, sin Stephanus seu Nicolaus sive Johannes de Fyged, neve Benedictus de Zewles, vel Michael de Domanhaza, aliis absentibus, homo noster, ad faciem predictae possessionis Porozlo, vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo, introducat prefatos dominum episcopum et capitulum ecclesie Waradiensis in dominium eiusdem, statuaturque eandem eisdem, cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuscumque, premissis iure ipsis incumbens perpetuo possidendum si non fuerat contradictum, contradictores vero si qui fuerant evocet ipsos contra annotatos dominum episcopum et capitulum nostram in presenciam ad terminum competentem rationem contradictionis eorum reddituros, et post hec huiusmodi possessionarie introductionis et statucionis seriem cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum qui premisse statucioni intererunt nominibus terminoque assignato nobis suomodo rescribatis. Datum Bude, feria quinta proxima ante festum dominicam Reminiscere, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo. Nos igitur mandatis vestris satisfacere volentes ut tenemur, unacum prefato Benedicto de Zewles homine vestro unum ex nobis videlicet fratrem Iohannem presbiterum ad premissa fideliter peragenda nostro pro testimonio duximus destinandum. Qui tandem exinde ad nos reversi nobis uniformiter retulerunt quod ipsi feria sexta proxima post festum beati Iohannis Evangeliste ante Portam Latinam proxime preteritum ad faciem prescriptae possessionis Porozlo vocati comitatu in predicto existentis vicinis et commetaneis eiusdem universis in ibi legitime convocatis accessissent, cumque ipsi prefatos dominum episcopum et capitulum ecclesie Waradiensis in dominium eiusdem possessionis introducere, eandemque eisdemque cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuscumque premissis iure ipsis incumbens perpetuo possidendum statuere voluissent, tunc Petrus Erdelý (*dopisano gore*: officialis) de eadem Porozlo et quidam villicus Stephani et Petri filiorum condam Stephani de Wethes illic adherentes, ipse siquidem Petrus Erdelý officialis in personis magistrorum Georgii de Rozgon ac Sebastiani filii condam Stephani de eadem comitis Poseniensis, necnon Iohannis, Rýnoldi et Osvaldi filiorum Iohannis de eadem Rozgon, ac alterius Iohannis filii condam Stephani comitis Themesiensis et Georgii filii eiusdem Iohannis, ipse vero villicus dictorum Stephani et Petri filiorum condam Stephani de Wethes in personis eorundem dominorum suorum, ipsos a statucione predictae possessionis Porozlo annotatis domino episcopo et capitulo ecclesie Waradiensis fiendum prohibuissent

contradicentes, propter quod ipsi ibidem in eodem die memoratos magnificos Georgium de Rozgon ac Sebastianum filium condam Stephani comitis Poseniensis, necnon Iohannem, Rýnoldum et Osvaldum filios Iohannis de eadem ac alterum Iohannem filium condam Stephani comitis Themesiensis et Georgium filium eiusdem Iohannis, necnon Stephanum et Petrum filios condam Stephani de Wethes contra annotatos dominum episcopum et capitulum ecclesie Waradiensis ad octavas festi beati Michaelis archangeli nunc venturi vestre alme universitatis evocassent in presenciam, rationem contradicionis eorum reddituros. Datum nono die diei ecocationis antedictae, anno domini supradicto.

Na hrptu: Dominis prelatis baronibus nobilibus et proceribus regni Hungarie universis. Pro magnifico Georgio de Rozgon et aliis intranominatis contra reverendum in Christo patrem dominum Iohannem episcopum et capitulum ecclesie Waradiensis, supra statucione possessionis Porozlo vocate, ad octavas festi beati Michaelis Archangeli, par evocatoria.

(MOL DL 14461)

5

18. srpnja 1452., Drienčany.

Janko Hunjadi naređuje varadinskom biskupu Ivanu Vitezu i biharskom županu Franji Csákiju da izvrše podjelu posjeda između dvojice braće, Ladislava i Davida Zalyami.

Nos Iohannes de Hunyad regni Hungarie gubernator etc. vos reverendum in Christo patrem dominum Iohannem episcopum ecclesie Waradiensis ac magnificum dominum Franciscum de Chaak comitem Bihoariensem serie presencium requirimus nichilominusque auctoritate nostre gubernacionis firmiter precipiendo mandamus quod inter egregium Ladislauum Zalyami ab una ac David fratrem eiusdem ab alia partibus in universis ipsorum possessionibus divisionem facere debeatis congruentem lege et consuetudine regni requirentibus. Et si qua parcium prescriptarum vestre divisioni contradicionis velamine obviaverit, eidem parti conimtratis verbo nostro ut talis pars quintodecimo die festi beate Margarethe virginis proxime preteriti in Zechen aut alias ubi tunc erimus cum eisdem dominis prelatis et baronibus constituti (*precrano*: regni) in affuturam congregacionem eorundem in proximo fiendum comparere debeat et teneatur divisionem facto in premissis receptura, insinuantes ibidem eidem ut sive ipse talis pars compareat sive non congregacione in predicta nos ac iidem domini prelati et barones id partis comparentis instantem plenam deliberacionem inter partes predictas facient

et faciendum prout iuri videbitur expediri. Secus petimus non facturi, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Derenzin quarta die festi divisionis apostolorum, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo.

Commisio propria domini gubernatoris.

(MOL DL 55517)

6

15. rujna 1452., Budim.

Lovro sin Sebastijanov od Szentgyörgyja pred budimskim kaptolom moli da se zabrani njegovom posinku Jurju sinu Sebastijanovom od Gecse da pred kraljem izmoli rješenje sudskog spora između njih dvojice koje bi bilo nepovoljno za Lovru, budući da se Juraj sprema otići u Beč pred kralja Ladislava u pratnji svoga gospodara, varadinskog biskupa Ivana Viteza.

Nos capitulum ecclesie Budensis memorie commendamus quod Laurentius filius Sebastiani filii Lorandi de Zcenthgýurg personaliter in nostram veniendo presenciam per modum protestacionis nobis significavit in hunc modum: quod ipse ordinacione sew compositione egregii viri Iohannis filii Bartholomei? (*prethodna riječ zamrljana*) de Zob nunc castellani Budensis, in anno cuius iam quinta? (*prethodna riječ djelomice prekrivena oštećenjem*) instaret revolutio annualis, Georgium filium Sebastiani de Gechche in filium adoptivum assumpsisset coram honorabili capitulo ecclesie Waciensis, pacto sub tali forma et processo: ut si eum sine heredibus decedere contingeret, tunc omnes possessiones sue sew porciones possessionarie ipsum solum contingentes post mortem suam in ipsum Georgium devoluerent quoad usque autem viveret in pacifico dominio suarum predictarum possessionum sew porcionum possessionariarum vellet permanere, et nobilem puellam Barbaram nomine filiam fratri sui uterini eidem Georgio filio Sebastiani de Gechche traderet matrimonialiter in coniugem, si autem favente divina clemencia ipse Laurencius filius Sebastiani ex presenti coniuge sua adhuc heredem sew heredes mares habere posset, aut ipsa defuncta ex alia quam ei ducere contigerit matrimonialiter filios procuret, tunc institutio et fassio suas vires omnino omitteret, eo facto ipsaque fassionalia littera dicti capituli ecclesie Waciensis frivola redderet et inanis viribusque omnibus caritura. Ex altera autem parte idem Georgius filius Sebastiani similiter astans respondendo sic assumpsisset: quod ipse eundem Laurencium ab illa die

usque diem mortis sue ita eum favorabiliter teneret, tractaret, faveret, iuvaret et audiret tamquam patrem carnalem Sebastianum, si viveret, eique in omnibus obediret fideliter in nullo eum contestando, et nichil tam de bonis propriis quam de acquisitiis ei denegando, sed subveniret sibi usque diem mortis eius effective, nichil prorsus quod velle eius sibi ipsi reservando. Litteram eciam ipsius capituli super hac fassione emanandam ipse Laurencius filius Sebastiani apud se servavit usquequo viveret. Quiquidem Georgius filius Sebastiani (*gore dopisano: pactis*) (*jedna riječ zamrljana*) suis acceptis regio ac nostro hominibus suo protestimonio se et coniugem suam in perpetuum dominium omnium possessionum suarum acque porcionum possessionariarum introduci et statui, eo inscio, procurasset, et per aliquos annos premissa que eidem Laurencio facere assumpsisset satis fideliter adimplevisset. Postea autem ut domina premissa videlicet consors ipsius Laurencii abhoc luce migrasset, ipse Georgius filius Sebastiani de Gechche mutato animo de die in diem premissa assumpta segnius atque tepidius implere cepisset, ymo iam a quatuor annis elapsis nichil (*jedna riječ zamrljana*) ex bonis suis tam propriis quam acquisitiis, precipue de pecuniis cum eo participasset nec participaret eciam de presente. Insuper et de dominio duorum domorum in curia ipsius hereditarum ita ipsum Laurencium exclusisset ut semper seras fortes super eis teneret, potencia sua mediante. Quod ne quadam facta illicita hic ut premittitur reitata et non recitata sepius ipse Laurencius, advertens timensque sibi maiora atque graviora imminere atque survenire, velisque nolisque aliquam nobilem probamque dominam matrimonialiter acquirere cogitasset, tandem inventa quadam nobili probaque domina, de qua misericors miserorum dominus tres filios ei contulisset. Et quia nunc idem Georgius filius Sebastiani de Gechche usque Wyenna unacum domino suo domino Iohanne episcopo Waradiensis ecclesie ad serenissimum dominum regem Ladizlaum dominum ac regem huius regni est iturus, ibique fortasse super hac re sew causa prenarrata contra ipsum Laurencium et filios suos Kaspar, Baldasar et Melchior regium consensum petere et optinere velit et intendit, aut prius forsitan a quondam domino Wladizlao rege (*precrano: Hungarie*) Polonie et ceterorum, sew a magnifico viro domino Iohanne de Hunyad regni Hungarie gubernatore predictum regium consensum petivisset et impetrasset in detrimentum et iacturam ipsius Laurencii et destructionem atque ignobilitatem dictorum infantum suorum, unde facta huiusmodi protestacione, predictos Georgium et dominam coniugem eius a predictis eorum illicitis atque iniuriis actibus ut premissum est contra eiusdem Laurencii proprietatis, precipueque a (*sljedećih nekoliko riječi prekriveno oštećenjem*) et porcionum possessionariarum suarum introductione, et eas sibi ipsis statucione perpetuacione, atque a predictarum domorum ipsum exclusione, atque aliis quibusvis illatis iniuriis (*sljedećih nekoliko riječi prekriveno*

oštećenjem) prohybuit suo et suorum filiorum predictorum nominibus inibendo (!) et protestando, ipsum eciam dominum nostrum serenissimum regem Ladizlaum, ac dominum quondam regem Wladizlaum cum humili inclinacione atque supplicacione, necnon et magnificum dominum Iohannem de Hunyad huius regni gubernatore, cum reverencia decente iuxta regni huius consuetudinem prohybuit ne regnum consensum eisdem Georgio filio Sebastiani de Gechche ac domine Barbare consorti eius predictis super premissa fassione, introductione atque statucione dictarum possessionum et porcionum possessionariarum suarum in detrimentum ipsius Laurencii filii Sebastiani ac filiorum suorum predictorum quocumque in factis vel fiendis, dare et conferre dignarentur inibuit (!) publice (!) et manifeste coram nos, testimonio presencium mediante. Datum feria sexta, secundo videlicet die festi Exaltacionis sancte crucis, anno domini m-o cccc-o lii-o.

Na hrptu: Prohibitoria contra intrascriptis.

(MOL DL 38843)

7

17. svibnja 1453., Beč.

Kralj Ladislav V. naređuje velikom kancelaru i nadbiskupu Ostrogona kardinalu Szécsiju i tajnom kancelaru i sucu kraljeve osobne prisutnosti varadinskom biskupu Ivanu Vitezu, te palatinu i kraljevskom sucu, da ubrzaju sudski proces između Ladislava od Nyárasapáta i plemića od Káte i opatica iz Starog Budima oko posjeda Cegléd.

Commisio domini regis.

Ladislaus dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex, (*jedna riječ prekrivena oštećenjem*) –que et Stirie dux, necnon marchio Moravie etc. fidelibus nostris reverendissimo ac reverendo in Christo patribus dominis Dyonisio cardinali archiepiscopo Strigoniensi maioris sigilli nostri sumpmo cancellario et Johanni episcopo ecclesie Waradiensi secretario cancellario nostro et iudici personalis presencie nostre, item magnificis palatino et iudici curie nostre, vestrasque in iudicatu vicesgerentibus salutem et gratiam. In personis religiosarum dominarum sanctimonialium de Veteribuda nostre maiestati exponitur in hunc modum: Quomodo ipse domine sanctimoniales in quadam causa inter eas ab una ac Ladislaum de Nyárasapathy et nobiles de Katha parte ex alia, pretextu reambulacionis metarum possessionis

earundem exponentis Czegled appellate, vestri seu alterius vestrum in presencia vertente, nullum finem hactenus consequi potuissent ex eo quod ipse Ladislaus de Nyarasapathý ac prescripti nobiles de Katha diversis prorogacionum cautelis adinventis eandem causam de termino in terminum per vos prorogari procurassent, in ipsarum sanctimonialium juris preiudicium? (*dio riječi prekriven oštećenjem*) atque dampnum. Unde fidelitati vestre firmiter precipientes mandamus, quotenus in causa prenotata partes inter (*sljedećih nekoliko riječi prekriveno oštećenjem*) vobis ut permittitur vertente et habita, dimissis omnibus illegitimis prorogacionibus, procedere et eandem deffectum decisionis seu adiudicacionis quantocius de jure fieri poterit deducere debeatis, secus facere non ausuri, presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Wiene, octavo die festi Ascensionis domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, regni autem nostri anno tredecimesimo.

(*Ispod ostataka pečata nečitki tragovi slova.*)

Commisio domini regis in consilio.

(MOL DL 14684)

8

4. rujna 1453., Požun.

Kralj Ladislav potvrđuje posjede u županijama Záránd i Bihar Stjepanu Keczeru od Socodora (mađ. Székudvar), vojniku iz pratnje varadinskog biskupa i tajnog kancelara Ivana Viteza, i njegovoj supruzi Sofiji i šogorici Hedvigi.

Nos Ladislaus dei gratia rex Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. ac Austriae et Styriae dux, necnon marchio Moraviae etc. memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis: quod nos cum ad humillime supplicationis instar fidelis nostri Stephani Keczer de Szekudvar, per eum in suo, ac nobilium dominarum Sophiae consortis suae et Advigae relictae quondam Joānnis Kethe de Ketegyan, filiarum vero quondam Stephani filii Petri de Mýske, nominibus et in personis, nostrae propterea factae maiestati, tum etiam pro fidelibus servitýs eiusdem Stephani Kettczer, per ipsum uti superinde certa relatione didicimus primum in diversis expeditionibus exercitualibus, tam foris contra Teucros, Christianae religionis inimicos, quam intus adversus Bohemos, regni nostri Hungariae speciales devastatores, instauratis cum summa fidelitatis constantia, persona et

rebus suis minime parcendo, sacrae regni nostri Hungariae coronae et tandem etiam in hoc principio regiminis nostri sub nomine et comitiva ac obsequio reverendi in Christo patris domini Ioannis episcopi Varadiensis, secretarj cancellarj nostri, exhibitis et impensis, portiones possessionarias in possessionibus Miske, Othlaka, Kengyel, Nagysaros, Beelmezö, Apathi, Teleki et Öcstegenyö in de Zarand, necnon Anch, Sarkad et Zemthe vocatis in Bihariensi comitatibus existentibus habitas, in quarum omnium pacifico dominio idem Stephanus Kettczer progenitores prenotatarum dominarum Sophiae et Advigae specialiter vero prefatum Stephanum filium Petri a dudum perstitisse seque una in eisdem dominabus persistere dicit etiam depraesenti, simul cum omni iure nostro regio, si quod in eisdem qualiter cunque haberemus, et nostram ex quibusvis causis, modis et rationibus concernerent maiestatem, pariter cum cunctis suis utilitatibus et pertinentijs quibuslibet, videlicet terris arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis fenitis, sylvis, rubetis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis vinearumque promonthorjjs, aquis, fluvjjs, piscinis, piscaturis, aquarum decursibus, molendinis molendinorumque locis et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinentiarum earundem integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus, praemissis sic ut praefertis stantibus et se habentibus, memoratis Stephano Kettczer ac dominabus Sophiae et Advigae ipsorumque heredibus et posteritatibus universis novae nostrae donationis titulo dedimus, donavimus et contulimus, necnon damus, donamus et conferimus jure perpetuo et irrevocabiliter possidendum, tenendum pariter et habendum juribus alienis et proventibus lucri camerae notrae semper salvis, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante quas in forma nostri privilegj redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum Posonj, feria tertia proxima ante festum Nativitatis beatae Mariae virginis, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, regni autem nostri anno quarto decimo.

Manus domini regis, domino Ulrico comite Cilie referente.

(Sa strane u krug upisano L. S. Dokumentu dodana bilješka o tome da je riječ o kopiji izrađenoj 1693. godine.)

(MOL DL 14719)

9. lipnja 1454., Ajak.

Hospiti varoši Ajak mole svoga gospodara, Ivana od Nagykállóa, da dade odštetu Lovri Horvatu, jobagionu varadinskog biskupa, kojeg je uhapsio na temelju lažnih optužbi izvjesnog Baltazara. Javljaju mu da potonji nije jedan od njih, niti je jobagion varadinskog biskupa.

Proferimus vestre dominacioni ut quidam servus vester aretaset unum jobagionem domini nostri episcopi Varadiensis, videlicet Laurencium Horvat, propter honestum virum Baltisar. Nos fatemur vestre dominacioni ad fides nostras quotenus idem Baltisar iam dictus non est ex nobis vel jobagius domini nostri episcopi Waradiensis et idem servus vester iniustam fecit aretacionem. Idcirco vestram petimus dominacionem quod eidem jobagioni domini nostri episcopi intimetis satisfaccionem. Datum in Avak, in die festi Pentecostes, anno domini m-o cccc l iiii.

Nos iudices et iurati ac universi hospites de Aÿak, vestri in omnibus.

Na hrptu: Egregio viro domino Iohanni de Kallo, domino nostro multum honorando.

(MOL DL 44729)

10

25. studenog 1454., Kölesér.

Biskup Varadina Ivan Vitez šalje župnike Árpáda (rum. Arpășel) i Csegőda (rum. Cighid) da istraže optužbe glede uzurpiranja prihoda nekog mlina od strane župnika Gyaraka (rum. Ghiorac).

Iohannes episcopus Waradiensis

Plebanis de Arpaad et de Chegeed salutem in dominum. Conquesti sunt nobis parochiani de Kysvasan quomodo plebanus de Gyärak minusiuste occuparet proventus cuiusdam molendini qui proventus pertinerent ad ecclesiam de Kysvasan, et quia pars adcusata hic coram nobis non fuit, ideo ipsam causam deffinire non potuimus. Quapropter vobis in virtute sancte obediencie et sub excommunicacionis pena precipimus et mandamus quotenus, mox visis

presentibus, predictum plebanum de Gyärak personaliter accedentes, vel alter vestrum accedens, nunciatis ut ab huiusmodi occupatione cesset predictorum proventuum. Si vero aliquam iustam causam in hoc se habere pretendit, extunc deputetis partibus aliquem certum terminum in quo coram vicario nostro compareant, iusticiam recepturi. Interim vero quousque ipsa causa deffiniret proventus predicti molendini stent in sequestre, tandem causa finita cui adiudicabuntur ipsas recipiat, iusticia mediante. Seriem vero vestre evocationis predicto vicario nostro rescribatis, vel alter vestrum rescribat. Datum in Keleseer, in die beate Katherine virginis, anno domini Mccccclquarto.

(MOL DF 278585)

11

27. prosinca 1455., Varadin.

Varadinski biskup Ivan Vitez piše županu Szabolcsa Nikoli Várdaiju da će ipak doći na sastanak s njime, Andrijom Bátorijem, Nikolom Drágfijem i drugima u Bagaméru 3. siječnja 1456. godine. Nikola ga je već ranije pozvao, ali Vitez nije bio siguran hoće li moći doći jer ga je gubernator Janko Hunjadi zvao k sebi.

Egregie frater honorande. Pridem per dominum Petrum prepositum Tituliensem nobis intimastis quod unacum aliis fratribus vestris ibi de provincia propter bonum atque pacem communem patrie velletis convenire ad Bagameer tertio die festi Circumcisionis domini proxime futuri, per quem eciam postulastis ut et nos illo die interessemus. Hucusque nihil certi vobis dicere potuimus, utrum ibidem interesse possemus vel non, sed postque hodie ad nos duo nuncii nostri reversi sunt a domino gubernatore, qui nos antea ad se vocaverat, bene intelleximus nos eciam predicto die propter bonum patrie in predicta Bagamer vobiscum interesse posse, et sic omnino ipso die vobiscum et unacum aliis fratribus vestris in dicto loco (*precrano*: propter) propter causam predictam volumus convenire. Quapropter avisetis omnes illos fratres vestros, videlicet Nicolaum filium Draag et Andream de Bathor atque alios, ut et ipsi ibidem intersint. Si vero ipso die ibidem interesse vel convenire non potestetis, extunc avisetis nos, ut et not sciamus quid facturi simus, et ut gratis ibi non laboremus. Datum Waradini, in die beati Johannis apostoli et ewangeliste, anno domini Mccccclquinto.

Johannes episcopus Waradiensis, regie maiestatis cancellarius secretarius.

Na hrptu: Egregio viro Nicolao de Kÿswarada comiti de Za..ch (*dio riječi prekriven oštećenjem*) fratri nostro honorando.

(MOL DL 81224)

12

23. prosinca 1456., Budim.

Kralj Ladislav V. daruje u vječni posjed biskupu Varadina Ivanu Vitezu dvorac Šoimeni (mađ. Solyomkő) i pripadajuće posjede, koje je do tada u kraljevo ime držao Stjepan Losonci.

(...) Magister Thomas de Tharatha pro prefato domino Iohanne archiepiscopo ecclesie Strigoniensis cum procuratoriis litteris eiusdem in nostram veniendo presenciam duas litteras nobis demonstravit, quarum prima quondam domini Ladislai regis dicti regni Hungarie ac Austrie et Stirie ducis necnon marchionis Moravie etc. donacionales, Bude feria quinta proxima ante festum Nativitatis domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, regni autem sui anno Hungarie etc. decimoseptimo, Bohemie vero quarto, secreto sigillo suo cum subscripcione manus sue proprie confecta declarabat: Quod ipse quondam dominus Ladislaus rex, attentis et consideratis fidelissimis obsequiis fidelis sui sincere dilecti, reverendi in Christo patris domini Iohannis episcopi ecclesie Waradiensis, secretarii cancellarii sui, per eum maiestati sue in multis rebus perarduis suam ac regnorum et dominiorum suorum commodum utilitatum et publicum bonum concernentibus sue expeditioni commissis, pro quibus non solum in presenta, verum eciam in exteris regionibus, plurimum diversarumque legacionum officia crebris vicibus magna industria peragens corporis et animi labores sustinuisset, ad honorem maiestatis sue atque pro utilitate et publico bono predictorum regnorum atque dominiorum suorum sincere fidei integritate non sine gravibus sumptibus et expensis suis, prout idem quondam dominus Ladislaus rex plena experientia cognovisset, exhibitis et impensis, totum et omne ius suum regium, si quod in castro Solÿomkew vocato ac possessionibus hungaricalibus Thokmo, Warostheleke, Poklostheleke et tributo in eadem exigi solito, Honthpathaka, Ikertheleke, Deers, Almatheleke, Andochpathaka, Zaldebagtheleke, Laaz, Dÿenisii, Zenthlazar, Saroly, Thathÿ et Mysle, item possessionibus Walachi...z (*dio riječi prekriven oštećenjem*), Olahlwgos, Fÿgendÿa, Dragothafalwa, Chÿkaramÿklosfalwa, Saasthelek, Magÿardarwa, Olahdarwa, Kaÿnokfalua, Kizdagthÿwadarfalua, Kezepscwweresÿanosfalua, Honthfalua, Thonczfalwa,

I...k (*dio riječi prekriven oštećenjem*), Chaththelek, Kwrthadaragfalua, Belmezew, B...ÿ (*dio riječi prekriven oštećenjem*), Zeltharlo et tributo in eadem exigi solito, Barbýa, Ianosfalua, Zaldobag et Almazeg penes fluvium Berekýo, item possessionibus similiter hungaricalibus Kanlaka, Kew necnon tributo in eadem exigi consueto et Magýarbarath, Elesd et Lwgasd, necnon possessionibus similiter wolachicalibus Fekethethow, Swlyomthe, Charnahaza, Lorew, Fekethepathak, Thothlazlohaza, Alsobesenew, Papbeseneýe, Domokosbesenew, Thapazhaza, Gegen, Illyeshaza, Felsewlaka, Swsý, Thythews, Thýnod, Barathapesthesý, Kelemenkenczpesthese, Nagpathak, Chanad, Thoryncze, Chýrlefalwa et Chaklýa vocatis ac tributo in possessione Fwdý exigí consueto, alias omnino in Býhoriensi, nunc vero per translacionem fidelis sui spectabilis et magnifici Iohannis de Hwnyad comitis Býstricensis, alias dicti regni sui Hwngarie gubernatoris, tempore sue gubernacionis ut dicitur factam, partim in de Krazna, partim vero in eodem Býhoriensi comitatibus existentibus, omnino ad idem castrum Solyomkew pertinentibus, tunc apud manus magnifici Stephani filii Bani de Losoncz tanquam relatoris iurium maiestatis sue sub taciturnitatis silencio, uti fertur, existentibus, quod scilicet castrum et possessiones ac predia olim cuiusdam Jacobi Wayuode de dicto Solyomke prefuisse, sed tempore quondam felicis reminiscencie domini Sigismundi, Romanorum ac Hungarie etc. regis, avi et predecessoris sui, propter detestandos excessus et crimina ac culpas eiusdem quondam Jacobi Wayuode ad sacram huius regni coronam et per consequens ad manus eiusdem quondam domini Sigismundi regis, avi sui, iuxta dicti regni sui Hungarie consuetudinem devolute, perhibite fuissent, qualitercumque habuisset et vel ex causa premissa vel eciam per defectum seminis quondam Nicolai filii Georgii Bani de Nemethý alias de Laczhaza, aut ex aliis causis et rationibus suam contigissent mayestatem, simulcum aliis possessionibus, porcionibus possessionariis ac prediis, que ab antiquo ad dictum castrum Solyomkew pertinuissent et tunc pertinerent, cunctisque ceteris suis utilitatibus et pertinenciis, utputa terris arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, campis, fenilibus, silvis, nemoribus, virgultis, montibus, vallibus, aquis, fluviis aquarumque decursibus, piscinis, piscaturis, molendinis, locis molendinorum necnon vineis vinearumque promontoriis et generaliter quarumlibet utilitatum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis premissis sicut prefertur stantibus et se habentibus, memorato domino episcopo, animo deliberato et ex certa sue maiestatis scientia dedisset, donasset et contulisset iure perpetuo et irrevocabiliter tenenda, possidenda et habenda, salvo iure alieno. Annuisset insuper ex habundanciori sua gracia et potestatis plenitudine prefato domino Iohanni episcopo ut ipse dictum castrum ac possessiones et predia predicta in vita vel in articulo mortis vel dicte ecclesie sue Waradiensis vel quibuscunque

vellet donandi, vendendi, permutandi, testamentaliter legandi aut aliter pro voluntate sua de eisdem disponendi, plenam et omnimodam haberet facultatem, quibusquedam donacioni, vendicioni, permutacioni ac testamentarie legacioni suum consensum regium prebuisset benivolum pariter et assensum, quia aut prefatus dominus episcopus cancellariatus sui fungeretur officio ideo ad tollendum omnem suspensionem, que fortasse temporum in eventu circa premissa in eum posset quolibet exoriri, easdem litteras suas etiam scripto proprie manus sue consignasset. (...)

(iz MOL DL 88433, fragment)

13

16. rujna 1457., Nagykálló.

Bilježnički izvještaj o zahtjevu Jakova de Zaránd, zastupnika plemića Ivana Viteza od Nagykállóa, da se odbaci presuda u sporu oko posjeda i ekskomunikacija koju je protiv njega donio vikar egerskog biskupa Andrija od Hrušova (mađ. Körtvélyes), budući da je Ivan bio odsutan jer je zajedno sa svojim gospodarom, varadinskim biskupom Ivanom Viteзом, otišao u Beč pred kralja Ladislava, gdje se i sada nalazi.

In nomine domini, amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo, indiccione quinta, die vero sedecima mensis septembris, hora sexta vel quasi, in curia domus honorabilis viri domini Iohannis plebani de opido Kallo, Agriensis diocesis, pontificatus autem sanctissimi in Christo patris et domini domini Calisti pape tercii, anno eius tercio. In mei notarii publicis subscripti et testium infrascriptorum presencia personaliter constitutus nobilis vir Jacobus de Sarand, procurator et nomine procuratoris nobilis viri Iohannis Wytez de Kallo, suis tenens in manibus quandam litteram et cartham papiream apponenti tenorem infrascripti in se continentem, quam se coram honorabilibus et discretis viris dominis Paulo vicearchidiacono et et plebano de Semyen et domino Iohanne de Kallo ac aliis dominis plebanis, Egidio de Zakol, Thome de Myhald interposuisse, quos ipsum tangebatur negocium, notario et testibus die preterita presentibus, insinuasse honorabilibus viris dominis Andrea de Kerthweles vicario et iudice in spiritualibus Agriensis generali et Andrea de Naghmyhal astruebant, iterato ostendit, interposuit, insinuavit et publicavit legere faciendo et superhabundante, cuiusquidem apponicionis titulo tenor sequitur et est talis: In nomine domini, amen. Cum ex dispositione canonici cuilibet gravato liceat appellare, proinde coram

vobis venerabili magistro Andrea de Kerthweles archidiacono de Tarczafew, canonico et vicario ac iudice in spiritualibus in ecclesia Agriensi generali, ac te notario publico tamquam autentica persona legali et fideli, testibus fidedignis, hic presentibus et astantibus, procurator et nomine procuratorio nobilis viri domini Iohannis Wytez de Kallo, animo et intencione appellandi et provocandi allegat, arguit, opponit, appellat et appellando dicit: Quod licet causa et cause inter venerabiles viros dominos Andream cantorem et Emericum de Naghmyhal, canonicos in ecclesia Agriensi prefata ex una, et pretitulatum virum dominum Iohannem Wytez de Kallo partibus ab altera, de et super quibusdam dote et rebus peraffernalibus quandam dominam Ursulam, consortem quondam nobilis Iohannis filii Ladislay de iamdicta Naghmyhal, dum adhuc viveret in humanis uti dicitur, spectantibus et concernentibus, in primis coram venerabili viro domino Benedicto decretorum doctore de Hethy, lectore et canonico, dum pro tunc officio vicariatus in spiritualibus in ecclesia Agriensi preesset, successuque temporis coram vobis magistro Andrea de Kerthweles vicario et iudice supradicto usque ad sententiam diffinitivam exclusive materia questionis moveretur, verum quia secundum dispositionem canonum quilibet reus ad videndum et audiendum ferri sententiam et alios quoscunque actus iudiciales et terminos substantiales citari deberet et personaliter evocari, vos tamen venerabilis domine Andrea et domine vicarie ac iudex in spiritualibus prelibate numquam prefato nobili viro domino Iohanne Wytez parte sua aut eius legitimo procuratore ad videndum et audiendum sententiam de et super premissis dote et rebus peraffernalibus fieri, vestri in presenciam iuxta debitam formam citari mandastis, sed tacite taliter qualiter, salva tamen in omnibus honesteca (!) vestra, ad prefatam sententiam processistis diffinitivam, ipsam ad instanciam dominorum prefatorum Andree cantoris et Emericy de Naghmyhal canonicorum Agriensium earumque fanore, et contra prescriptum nobilem virum dominum Iohannem Wytez de Kallo partem suam, gravamine ipsius non modicum et preiudicium valde magnum. Sententiam talem qualem perperam, iniquam et de iure nullam, ac alias si dici meretur, ipse venerabilis dominus Andreas de Kerthweles vicarius in spiritualibus generalis in ecclesia Agriensi tulit et promulgavit diffinitivam, et quia de iure nulla appellacio interfuit et neque est necessaria, a qua tamen, si noticia fuisset tempestiva et evidens, dudum fuisset appellatum. Ipse vero dominus vicarius in hys minime contentus, tamen prefatum dominum Iohannem Wytez, pro parte prelibatorum dominorum Andree cantorem et Emericy canonicorum Agriensium, quandam nuncionem (!) cum sententia ut de prefatis condempnatis per vos, videlicet dote et rebus peraffernalibus, ipsis dominis Andree cantori et Emericy de Naghmyhal canonicis Agriensibus infra quindecim dierum spacium, terminum satis brevem et inhumanum, responderet et satisfaceret, nulla similiter premissa

evocatione, sive sine citacione, ad videndum et audiendum sentenciam, taliter qualiter conter (!) eundem latam, excommunicacioni debite demandari, aut ipsi impugnari. Qui, si citatus fuisset, et presens interesset, prout alienis partibus demorans? Qui, quidem, idem dominus Iohannes Wytez, causa paciencie et pacis inter regnicolis Hungarie, que possent fieri, unacum venerabili in Christo patre et domino domino Iohanne episcopo ecclesie Waradiensis profectus extra regnum Hungarie, ad partes Wienne coram excellentissimo rege domino Ladislao regis Hungarie etc. profecturus, tam diu donec de tranquillitate et pace pax diffinitur, ut ...dius (?) facere et exercere dinoscitur, ea propter hic fieri non potest nec fieri potuit, et cui de omnibus et singulis constat et constare deberet et omnia et singula in noticiam eius devenire, staret et sciret utique se ab dubio talibus apponere et ab ipsis liberare? Et nihilominus vos domine vicarie, hys minime contentus de ne iure et permissio nulliter attentus, cum omni execucione actus, maxime ut nunc ad noticiam illius qui requiritur deberet advenire, constat tamen quod ipsi domino Iohanni Wytez cum sit absens et a domo propria alienus nulla de premissis facta est noticia aut requisicio, prout specialis fieri deberet cum locus requisicionis et amonicionis a loco more domini Iohannis sexaginta citra vel ultra distat miliaribus. Presertim hys minime perceptis, idem procurator nobilis vir Jacobus de Sarand prenotatus, ne scandala fierent, sentenciam excommunicacionis coram me notario publico subscripto et testium infrascriptorum arestavit et interdixit, ne facere deberent excommunicacioni seu excommunicarent ipsum dominum Iohannem Wytez de Kallo ipsi executores quibus mandatum desuper erat, ut et ipsi executores cessarent, ne facere deberent, tam diu domum propriam ipse dominus Iohannes Wytez reverteretur, et generaliter ab omnibus aliis et singulis sententia vel sentenciis excommunicatorie vel excommunicacionibus gravamine vel gravaminibus illatis vel inferendis, subsecutus aut in futurum quoque subsequendus ad reverendissimum in Christo patrem et dominum dominum Dionisium, divina miseracione tituli sancti Ciriacy in Termis sacrosancte Romane ecclesie presbiterum cardinalem, archiepiscopum Strigoniensem, primatem, locis eiusdem comitem perpetuum, sedis apostolice legatum natum ac in regno Hungarie eiusdem sedis legatum de latere, eiusque sanctam sedem metropolitanam Strigoniensem, in hys scriptis provocat et appellat, appellatosque primo instanter, secundo instancius, tercio instantissime sibi dari petit, aut si quis sit vel fuerit qui eos sibi dari posset et velit, quantum devenire valet, potest atque debet, ne huiusmodi appellacione sancta infra iuridica et debita pendente per quempiam aliquem innovetur aut quolibet attemperetur item protestatur. Prout est moris, ordinis atque stili, post cuiusquidem appellacionis oblacionem et interposicionem ac pervie notarium receptionem ac deinque de verbo ad verbum lectionem, prefatus procurator nomine procuratorio quo super a

me notario publico subscripto unum vel plura instrumentum vel instrumenta publicum vel publica, aut alias litteras testimonialis super omnibus et singulis premissis sibi dari petiit et confici, mei officio thabellionatus incumbente, quod et feci iura requirente et equitate suadente. Acta sunt hec et facta anno, indiccione, die, mense, hora, loco et pontificatu quibus supra, presentibus itaque venerabili, honorabilibus et discretis viris dominis Paulo vicearchidiacono de Semyen, Iohanne plebano de Kallo, Thoma de Pazon, Bartholomeo de Nyreg haz, Briccio de eadem Pazon, Baltizaro famulo eiusdem domini Iohannis Wytez, nobiles Petro Magno de Oros, Symone pellifice de ipsa Kallo, providi Agriensis dyocesis testibus ad premissa personaliter petitiis, requisitiis et in fidem omni et singulorum specialiter rogati premissorum.

Et ego Vincencius natus Andree de Arnolth presbiter Agriensis diocesis, publicus sacra imperiali auctoritate notarius, quia predictae appositioni, interpositioni, protestacioni, petitioni, arrestacioni, interdiccioni et instanti supplicacioni, per me suscepcioni, leccioni, aliisque omnibus et singulis premissis dum sicut permittitur fierent et agerentur, una cum prenomina testibus presens interfui, omniaque et singula premissa sic fieri vidi et audiui, ideo hoc (...) (*redak teksta prerezan*) instrumentum per me fideliter scriptum, confectum (...) (*ostatak lista odrezan*).

(MOL DL 15188)

Životopis i popis javno objavljenih radova autora

Tomislav Matić rođen je 29. travnja 1984. u Zagrebu. Godine 2002. završio je XVI. gimnaziju, a iste godine upisuje studij povijesti i filozofije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Oba studija završava s odličnim uspjehom u siječnju 2009. godine, obranivši diplomski rad pod naslovom *Ekonomska i politička uloga viteških redova na hrvatskom prostoru* i stekavši titulu magistra edukacije povijesti i filozofije. Krajem iste godine upisuje poslijediplomski doktorski studij medievistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zimski semestar akademske godine 2010./2011. provodi na Sveučilištu Ca' Foscari u Veneciji u sklopu programa Erasmus Mundus, a zimski semestar ak. g. 2014./2015. na Katoličkom sveučilištu Péter Pázmány u Budimpešti. Od 2012. godine zaposlen je na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu kao asistent na Odjelu za povijest. Godine 2015. sudjelovao je na projektu *Jagiellonians: Dynasty, Memory and Identity in Central Europe* Sveučilišta u Oxfordu, a 2016. godine na projektu *Porijeklo, strukture i percepcije društvenih elita hrvatskog srednjeg i ranog novog vijeka* Hrvatskog katoličkog sveučilišta. Do sada je sudjelovao na više od deset međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova, uključivši International Medieval Congress u Leedsu, Ujedinjeno Kraljevstvo, IV. kongres hrvatskih povjesničara u Zagrebu i II. konferenciju Medieval Central Europe Research Network u Olomoucu.

Objavljeni znanstveni radovi

The Repentant Reformist: The Evolution of Enea Silvio Piccolomini's Views on Conciliarism in his Letters, U: Zavorský, Svorad, Nicholas, Lucy R. i Riedl, Andrea (ur.), *Themes of Polemical Theology Across Early Modern Literary Genres*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2016., str. 263-274.

Humanism as a form of entertainment: Hungarian-Slavonian examples, *Ludica. Annali di storia e civiltà del gioco*, vol. 19/20, 2013/2014., str. 17-23.

Hodočasnički oprosti i izgradnja crkava u Zagrebačkoj biskupiji u 15. stoljeću, *Croatica Christiana periodica*, vol. 38, br. 73, 2014., str. 13-33.

Ivan Vitez u djelima Antonija Bonfinija i Ivana Turočkog, U: Jovanović, Kosana i Miljan, Suzana (ur.), *Zbornik radova s Prve medievističke znanstvene radionice u Rijeci*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2014, str. 161-171.

Mobilnost graditelja u kasnom srednjem vijeku na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, U: Milinović, Dino, Marinković, Ana i Munk, Ana (ur.), *Majstorske radionice u umjetničkoj baštini Hrvatske : zbornik radova znanstvenog skupa "Dani Cvita Fiskovića" održanog 2012. godine*, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta / FF press, Zagreb 2014., str. 113-121.

Renesansa u državi Matijaša Korvina u suvremenoj historiografiji, *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 44, 2012., str. 223-268.

Viteški red u službi monarhije. Hospitalci na hrvatskom prostoru u XIII. i XIV. stoljeću, *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 43, 2011., str. 187-206.

Balkanski križonoše: ekonomska i politička uloga templara na hrvatskom prostoru, *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 41, str. 367-394.